

ADY

ÖSSZES PRÓZAI MŰVEI

ADY ENDRE

ÖSSZES PRÓZAI MŰVEI II.

1. KÖTET

2. KÖTET

3. KÖTET

4. KÖTET

5. KÖTET

6. KÖTET

7. KÖTET

8. KÖTET

9. KÖTET

10. KÖTET

11. KÖTET

12. KÖTET

13. KÖTET

14. KÖTET

15. KÖTET

16. KÖTET

17. KÖTET

ADY ENDRE

ÖSSZES MŰVEI

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

KOCZKÁS SÁNDOR

LÁNG JÓZSEF

VEZÉR ERZSÉBET

Akadémiai Kiadó — Argumentum Kiadó
Budapest • 1997

160404
T4

ADY ENDRE

ÖSSZES PRÓZAI MŰVEI

ÚJSÁGCIKKEK, TANULMÁNYOK

II.

(1901. május – 1902. február)

Második, átdolgozott kiadás

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE
VEZÉR ERZSÉBET

PÓTLÁS AZ I.₂ – XI. KÖTETEKHEZ

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE
KOCZKÁS SÁNDOR
NÉNYEI SZ. NOÉMI

MTA
KIK

Akadémiai Kiadó — Argumentum Kiadó
Budapest • 1997

Megjelent
az Ady-életmű Alapítvány és a Magyar Könyv Alapítvány
támogatásával.

Az Ady-életmű Alapítvány támogatói:

Katharina von Ferenczy
Horváth János és felesége, Lőw Terézia
Dr. Schmidt Lajos
Dr. Szabó Iván
Lula Szász
International Management Services Kft.

LEKTORÁLTA
KOCZKÁS SÁNDOR

MTA KIK
680.049

Ady, Endre (1877-1919) : Ady
Endre összes prózai művei :
újságcikkek, tanulmányok
2., 1901. május - 1902. február
202501415

A PÓTLÁST LEKTORÁLTA

LÁNG JÓZSEF

© Argumentum Kiadó, 1997

ISBN 963 446 056 9
Összkiadás ISBN 963 05 2458 9

A kiadásért felel Láng József,
az Argumentum Kiadó igazgatója
Felelős szerkesztő: Hegedős Mária
Műszaki szerkesztő: Láng András
Terjedelem: 31,5 A/5 ív

Szedte az Argumentum Kiadó
Tördelte a CompuScript KKT
Nyomta az Argumentum Kiadó Nyomdaüzeme
Felelős vezető: Roznai Zoltán

ÚJSÁGCIKKEK

1901. május 22. – 1902. február

1. AZ OK

Az *ok* tulajdonképpen minden. És mert minden, bajos megtalálni. Öreg János dr. philosophiae professzor jut az eszembe, ki egyszer ezt a kérdést tette föl nekünk:

– Kovács Péter gazdaember fölmászik a lajtorjára. A felesége ugyanis a padlásra küldte valamiért. A lajtorja egyik fokát eltörte a Gyuri gyerek: Kovács Péter ezt nem vette észre. Leesett, kitörte a nyakát. Ki ennek az oka?

Legalább tízféle válasz volt:

- Ő maga.
- A felesége.
- A létrafok.
- A Gyuri gyerek.

És a többi. Senki sem mondta azt, amit kellett, hogy az *ok* a Kovács Péter nyaka volt. Ha nincs ez a nyak, nem is törik ki soha...

Hát ez csak az Öreg János példája, aki különben a gonosztevőkről és a büntettekről is Lombrosóval gondolkodik.

Úgy jutott csak eszünkbe, hogy látjuk, az emberek milyen könnyen sütik ki a dolgok okait. Nemcsak a paragrafusos emberek, akik elvégre az okokat is megszorított számban s előírva kapják meg, de teljesen szabad ítélezésű, egyébként talán igen intelligens emberek is.

Kovács Péterről szoltunk az előbb. Szóljunk most Kovács Esztiről.

Kovács Eszti anyja szívbajos volt. Hogy ne legyen egészen Ibsen dráma hősnője, mondjuk, hogy az apja normális, a körülményekhez képest elég normális ember volt.

Az anyja szívét kapta a kis Eszti. Kétéves korában pedig úgy megijedt a sötét konyhában a nénje bakájától, hogy két hónapig beteg volt.

Gyámoltalankodott hát mindig a Kovács Eszti. Az iskolában őt csúfolták, odahaza őt verték meg mindig.

Ám a vér elvégzi kötelességét. Mégis szép, sudár lány lett az Eszti. Sápadi egy kicsit, nyugtalan nőtű.

Megriadt a zajra, felsikoltott egy rossz álomlátásra.

Tizenhét éves korában elébe akadt a férfi, ki megcsodálta, kit ő az ő beteg szívével megszeretett.

Addig senkit és mindenkit szeretett, ahogy a beteg szívűek szokták. Sok, sok pillanatban, lázban pedig szeretett volna mindjárt meghalni.

A férfi csak férfi volt. Időre szerető. Ott maradt az Eszti nagy vigasztalanságban. Ezt a vigasztalanságot úgy a szívére vette egy percben az Eszti, hogy átlőtte a beteg szívét...

Óh, nagy számú bírók, hát a férfi volt az oka? Hisz a szegény Eszti kilencvenötösör kívánt már öngyilkos lenni. Lehet, ha az öngyilkosság percében a kedves virágcserepe törik el, az Eszti ezért fog a szívére revolvert. Vagy mert a kert fájáról reáhullt egy csúnya hernyó. Mert hát tehetett róla Eszti, hogy az anyja beteg szívét adott neki...

Öreg Jánosnak mégis igaza van. A Kovács Péter nyaka volt az ok. Nyakas bírálkodók, bajos dolog ám azt a bizonyos ok-ot kisütni.

NN 1901. május 22.

ae.

2. LEVÉL A NAGYVÁRADI NAPLÓ SZERKESZTŐJÉHEZ

Tisztelt Szerkesztő Úr!

Néhány sorom a levélpapíron nem fogja Önt meglepni különösen. Az a kedves, kollégiais jó viszony, amely másfél éves nagyváradi lakásom óta Önhöz fűzött, sokszor adott alkalmat nekem a magam, egyéniségem, meggyőződésem és céljaim megértetésére s arra is, hogy együtt vitassuk meg az újságíró szemek előtt rohanó események tarka, színes sokaságát.

Másfél éven keresztül a *Szabadság* munkatársa voltam. Munkás napjaim értékét a közönségnek van joga elbírálni. Én – ennyit biztos állítok – sok kedvel, türelemmel s nagy önlelőbírassal forgattam a lap redakciójában újságíró pennámat. Ön tudja azonban, Ön tudhatja legjobban, hogy sokszor, nagyon sokszor, önmagam megtagadásával is...

Fiatal vagyok még ahhoz – ez nem érvem, csak kényszerű álláspont –, hogy az élettel, emberekkel és eseményekkel való végleges transzigiálást, a megalkuvó cinizmust filozófiámmá tehessem. Az idők olyanok. Ez a kis magyar világ, itt, háborog, fekete, csúnya felhők kavarnak rája. Aki nem csupán arra termett, hogy egy számmal növelje a születési és halál-statisztikát: most nem alkudozhat. Harcol, ahogy tud. Kezeli a viharágyút a butaság, sötétség ránc tornyosuló felhői ellen.

És ezt másfél éven keresztül alig-alig tehettem. Aki jól látja és belátja ezt a mi kis magyar világunkat, tudja, hogy nálunk a politika megalkuvás *mindenre*. És hogy nálunk olyan kevés az őszinte, igaz szó, annak először a politikai megalkuvás az oka.

Én tehát meguntam másfél éves iskoláját a megalkuvásnak, bármennyire szerettem légyen is azokat, kik társaim voltak a munkában.

De ugyane másfél év alatt ismertem és szerettem meg nagyon ezt a csodálatos levegőjű, merész, hódító várost, melyet elhagyni még nincs erőm, hajlandóságom.

De megismertem Önt, Szerkesztő Úr, az Ön igaz szavú lapját is.

Egy a kérésem. Jelöljön maga mellett helyet annak az újságírónak, akinek még nem csupán kenyérszerző az újságíró penna. Független, becses hatású, őszinte lapjának fogadja katonájává.

Régibb vágyát tölti be ewel az Ön tisztelő hívének,

NN 1901. május 22.

Ady Endrének.

3. PÜNKÖSDI HANGULAT

Bódító akácillat májusi vegetáció nélkül, könnyű zivatarok, Orbán-napi fagyok, lankasztó hőség néha-néha: ilyen a politika pünkösdje. Van *nyelv* is, *tüzes* és *tüzetlen*, de a magyar politika mostani pünkösdjében nem szállnak e nyelvek lelkes apostolok fejére. Nyálnak inkább. Kézfejet és lábfejet. A legnagyobb esetben is csak peregnék, mint a szélmalom. A *nagy nyelvelőnek* nincsen szüksége apostolokra, csak kézcsókoló szolgálkra s szentelt olajjal kent nyelvekre...

Semmi örömet nem tartogatott a *mi* számunkra sem a pünkösöd. Sőt, tán nekünk hozott legtöbbet a *megalkuvás* kényszerűségéből. Híres *Biharnak*, híres *Nagyváradnak* nem volt még ilyen bús, ólomszürke pünkösdje. Sehol semmi fény és remény. A *nagy augurok* némák. Mindenki érzi itt, hogy *eldobtak* bennünket. *Veleduram, veled!* — csendül vissza a lelkesedés fogadalma... Bizony uram, el is jutottunk Veled a nagy megalázásba és bizonytalanságba. Megmutattad a zászlónkat, összetépték, kirántottad a kardodat, megnevelték, kihívtad a harcot, s megfutottál. *Mi is Veled együtt: Veled, uram, veled!*

Nagy a bizonytalanság, nagy a szűkülés. Másutt legalább tudják, hogy mi lesz. Ahogy Széll akarja, vagy ahogy a legcélszerűbb. Mi semmit sem tudunk. Mozog, sorokba lép az egész ország. Kommandóra, vagy belső vágyból — mindegy.

Valamikor — úgy tetszik, hogy nagyon régen volt —, az egész országot érdekelte, mit akar *Bihar*... Akkor még nem azért kezdték a harcot, hogy szegényekkel kelljen földadni. Zászlónkon ragyogott a *szabadelvűség*

büszke hiszekegyje, mely harcba indulva mámorosokká tett bennünket. Most úgy jártunk, mint kuruc Szörény kapitány. Kijózanodtunk és *csatát veszítettünk...*

Nagyváradon van vagy negyven önképviselőjelölt. A legtöbb kismelte már a kerületét, s a legtöbbről még *nem is hallottak* a kismelte kerületekben. A leglehetőlenebb nevek kerülnek forgalomba. De valamennyi *erősen tartja magát* — az önjelölésben. Azok azonban, akiket szeretnénk megmozdulni látni, azok hallgatnak és várnak. Mit tudják, mi lesz itt voltaképpen. Talán a *nagy nyelvélő* annyira győzedelmesnek hiszi a maga sötét gárdáját, hogy közülük küld egyszerűen a nyakunkra egy csapatot. A legutolsó nagy vereség után megteheti. Gyere még egyszer elé kuruc Szörény brigadéros s mondd el rólunk:

— Úgy van, igaza van. *Selmák vagyunk...*

De hajh, nagy, annál nagyobb a meglegedés a másik táborban. Vannak ám titkos jezsuitái már sokan a mi régi, híres szabadelvű táborunknak. Volt alkalmunk észrevenni a *nagyvárad* szabadelvű párt egy ülésén, mikor valaki figyelmeztetett a közeledő terhes, *sötét* időkre. Hogy megijedtek egynéhányan ettől a hangtól. Most már többen vannak. Most már megalkudott mindenki. Itt a pünkösöd, de tüzes nyelvű apostolok nélkül. Szomorú, ólomszürke levegőjű a politika pünkösdje. A fojtó akácillat mintha tömjénfüst volna. Nem az ördögöt űzi, hanem a lealázott szabadelvűséget fojtja meg. *Veled uram, Veled — mindnyájunkat...*

NN 1901. május 26.

Ady Endre.

4. SZÍNHÁZI POÉZIS

— Titkos költők —

Van egy munkatársunk, aki mindig lehetetlen interjúkon töri a fejét. Hol Krügerhez akar utazni, hogy megtudja a véleményét Draga királyné esetéről, hol Balogh Dömét akarja nyilatkozásra bírni a monarchia külügyi vámpolitikája felől.

Ennek a férfiúnak támadt a minap ismét az a gondolata, hogy ő meginterjúvolja a nagyvárad színház tagjait, hogy hogy érzik magukat az első szezon végén...

Talán meg is történt az interjú, melyért majdnem Krügerhez küldtük a szerencsétlen ötletű férfit. Persze szóba sem jöhetett a leközlése. Elvégre túlságosan jól aligha érzik így hónap végén magukat a műsárak a színház táján, attól a csekélységtől el is tekintve, hogy valamennyi színházi interjút munkatársunk saját maga gyártotta... Színházi barangolásainak mégis volt némi eredménye. Kérdéses, jobban mondva: interjús munkatársunk ugyanis fölötte nem diszkrét ember, s így látogatásai alkalmával néminemű diszkrét írások ragadtak a kezéhez.

Lapozgattunk a vegyes parfümü levélkék között, s megdöbbenve észleltük, hogy mennyi *versíró* ember él itt Nagyváradon, s milyen nagy poézist fogyaszt a színház. Íme az első levél is itt felül — vers. Így hangzik:

Levél

*Blahánénk, Barbink, csalogányunk,
A mi szemünkben legnagyobb,
Igaz vajjon, hogy fáj a lelked
A táj után, mit elhagyott?...*

*Mondd: nem igaz. Hisz a te lelked
Ihletet, lelket itt kapott.
Ha valaha tán el is válnál,
Meglásd, a lelked itt hagyod.*

Nyolc sorú jóslat — aláírás nélkül. Mindenki sejtí, hogy Székely Irén kapta. A vers középminőségű: Tisztes polgári állású Szigligetista írhatta...

Vérpiros a papír, melyen a következő versecske díszleleg:

*Katonának nem jó lenni,
Mert sokszor kell messze menni,
Lóra ülni nehéz kedvvel,
Égő, meleg szerelemmel.*

*De amikor téged látalak,
Katonasor, nagyon áldlak,
A te ajkad nem csókolna,
Hogyha huszártiszt nem volna.*

A katonaság és a polgárság közötti jó viszonyra tekintettel nem mondjuk meg, ki kapta meg ezt a kis hadügyi verset.

De itt egy másik:

Szohnerkének

*Te vagy a liliomfehérség,
Egy szép álom, mely elrepül,
Te vagy a testet öltött szépség,
Amerre jársz, száz vágy repül.*

*Oh mint szeretném Heine ural
Fejedre tartanom kezem,
Hogy maradj meg ilyennek mindig,
Tisztának, szépnek édesem.*

A vers — mint értesültünk —, a gimnázium önképzőkörén jutalomért is pályázott.

Megható a következő is:

*A pénzpiac nagyon drága,
A közélet sivár, árva,
De mióta látlak téged
Bliktri nekem a közélet.*

*Gyermek lettem, gyermek ujra,
Egy jószágos tündér ujja
Megérintett s ujra élek,
Adjó nyárig, oh közélet.*

Hogy ez a kis vers kiről zeng, azt *nem* a katonaság és polgárság közti jó viszony okából nem áruljuk el. A vers azonban bátran nevezhető a közéleti szerelmi líra szerencsés kísérletének.

Már a költészet más mezejére kalandozik a következő vers, amelyet Kulinyi Mariska kapott. Íme:

*Szólnak a harangok,
Valahol temetnek,
Bizonyosan amaz Azrák
Törzsökéből, kik meghalnak,
Ha egyszer szeretnek.*

*Szólnak a harangok,
Tán nem is temetnek.
Oh bár lennék amaz Azrák
Törzsökéből, kik nem halnak
Bele, ha szeretnek.*

A halál eszméjével való vívódás szörnyű kínja gyönyörűen békül ki egy megható sóhajjal e kis versikében, amelynek írója bizonyosan életerős férfiú.

Még egy verset közlünk a sok közül. Ezt már férfi kapta, s így hangzik:

Hozzá

*Hajad viharzó, sötét hullám,
Szemed sugáros, enyhe éj,
Kicsiny kezed, parányi szácskád,
Dult arcod csupa szenvedély.*

*Mikor a szinpadon kacérul
Rám nézel, lehajtom fejem,
Rád gondolok én, primadonnám
És gondolatban — vétkezem.*

Önöket meg fogja lepni, hogy ezt a levelet Nyárai Antal kapta. Női akrobata, vagy ki más írhatja, nem sejtjük. Mi nem csodálkozunk rajta, Nyárai is *primadonna*.

...És ebben a pillanatban el is égetjük a levelet és poémákat. Sajnáljuk, hogy ennyit is nyilvánosságra hoztunk, mert ebben a pillanatban vallja be interjú munkatársunk, hogy ezek a versek éppen úgy készültek, mint a színházi interjúk szoktak. Egytől-egyig falzum.

Nyomdai okok miatt mégsem hagyjuk ki a leközlött verseket, inkább felelősséget vállal érettük:

NN 1901. május 26.

Dyb.

5. AZ Y

— Siralmak a demokráciáról —

A szolnoki ügyész esetére emlékezhetnek még Önök. Bíróilag elvették szegénynek a becsületes nevét, mert véletlenül ugyanazt a nevet viseli a szép haza egykori miniszterelnöke, Szapáry Gyula gr. v. b. t. t. és még sok más egyéb. Az ügyész úr más nevet kapott, nem is emlékszünk már, hogy mit.

Mostanában aztán érdekes dolgokról értesülünk nap mint nap. Itt is, ott is jelentkezik egy-egy újabb Szapáry, Ipszilonnal valamennyi. Becsületes földművelő az egyik, szíjgyártó a másik, csizmadia is van közöttük, sőt mi magunk is ismerünk egy Szapáryt. Ennek pláne semmi

mestersége sem volt. Hülye az istenadta, nem való semmire. Mi lesz most már ezekkel az ipszilonos *szapáryakkal*. Ezeket is pörbe fogja most már az exminiszterelnök? Micsoda érdekes pörök. V. b. t. t. contra szíjgyártó stb. Vagy ezekről néma megvetéssel nem vesz tudomást Szapáry Gyula gr.

Lám, mégiscsak demokrata ország vagyunk mi. Ha az ember nem latájner, nem ügyész vagy valami efféle, hanem szíjgyártó vagy csizmadia: minden veszedelem nélkül viselheti az exminiszterelnök nevét – ipszilonnal is. Haladunk. Aki például nem tud helyesen írni, egész bátran írhat szél helyett széll-t, nem fogja zokon venni a jelenlegi miniszterelnök.

Ez a nagy haladás persze már jóelőre kizárja, hogy akit becsületes nevén Nagy-nak neveznek, ezután Nagi-nak kelljen hívni magát.

Éljen az Y!...

NN 1901. május 30.

6. PÁLMAY: NEBÁNTSVIRÁG

Az a néhány, koránkelésre képes újságíró, aki Somogyi direktor jóvoltából ott lehetett a délelőtti színházi főpróbán, olyan mesés elragadtatással zengte egész nap szerte beszámolóját, amilyen elragadtatásra csak ezek a legtöbbször cinikus, epés, savanyú fiúk képesek, ha tudniillik az elragadtatásra megejtő nagy-nagy ok van.

Nem – ezek az újságíróemberek jobb ízlésűek ám –, mintsem fölfedezték az operett királynőjét. De elragadtatásuk mégis érthető. Van egy hatalmas úr, ki hatalmasabb a királynőknél és királyoknál: *Idő* őfelsége. Ennek a kérlelhetetlen, kegyetlen zsarnoknak csúfos kudarcán újjongtak a mai délelőttnek elragadott koránkelői. Azon újjongtak, hogy az operett főséges királyasszonya diadalmaskodott a csúnya zsarnokon, s *Nebántsvirág* maradt az időnek is...

Soha ilyen ünnepi színben a nagyvárad színházat! Telve a legutolsó zugig. Lázás, kíváncsi, de diszkrét zibongás a függöny fölgördülésig, mely lázasabb, szinte emésztővé vált, mikor belépegettek a zárda fehér galambocskái... És mikor Ő fölvetette a fátyolt, elhalt a zibongás, betelt a kíváncsiság, hogy kitörjön a taps, mely soha annyi joggal nem foglalta le a *vihar* nevét, mint ma este... Ő ez, a régi, az aranyos, a királynő... Szürke ruhácskájában előtipegett. Selypítő beszédével zengedezni kezdett. Édesen, szabados módon bánik a magyar ritmussal, de istenem, annyi évig járta a dicsőség világútját, az ő dicsőségére és a mienkre!... Aztán a pajkossága, isteni leányossága, megejtő kedvessége!... Mennyi szín, fény, mennyi már elveszettnek hitt poézis, aranyos derűsség!...

És fölismerünk divatos nőcskékre. Ni, ez itt a népszínház legelső donnája, ez ismét a másik, ez a múltkori kis vendégszínésznő... Mind-mind Pálmay-epigon, de mind-mind csak egy halvány sugára, Neki, a napnak.

A második felvonásban ragyogott legjobban. Egy-egy kedves, ismert ötlete fölért sikerrel megjátszott szerepekkel. Rojtos ruhácskájának egy libbenése többet ért az angol operettek legérzékibb táncánál.

Folytonos ováció szállott felé. S ő édesmosolygású, boldog arccal köszönetgett...

Az előadásra alig ismertünk. Ez a zseniális, csodás asszony fölolvastotta a mi színházunk ócska ólomkatonáit.

A szereplők kedvvel, ambícióval játszottak, és nekünk még a rendezés mesteriségében is, sok helyütt sejtetni engedték a nagy vendégasszony zsenialitását.

Ma pihen Pálmay Ilka, aki Bródy szerint grófné is, és holnap az örök asszony, a férfialmok tündérkirálynője fog imádkozni Vénusz anyjához... Szép Heléna álmodik – nekünk...

Csak a történeti hűség kedvéért még a következőket. A divát az előadás után nagy tömeg várta a színház előtt, s kísérte éljenezések közt – szállodai lakásáig.

Éjfélkor szerenád hangzott föl ablaka előtt. Dankó Pista társulata lepte meg evvel a kedves figyelmességgel Pálmayt.

Ma este a díva a színházba megy, Székely Irént óhajtja kivált megismerni, akiről annyi szépet hallott. Viszont a díva előadás után Dankó Pista *nótáit fogja* hallgatni a Bazár-kertben, az édes, búbajos nótákat, amelyeknek olyan édes rögtönzéssel csinált reklámot a tegnapi előadáson.

NN 1901. május 31.

7. FELEKEZETI HÍRLAPÍRÁS

– A Pázmány-egylet Nagyváradon –

Okos ember úgy van a formákkal, hogy megbecsüli őket; de töprengés nélkül áldozza fel az igazsáért.

Szépek a formák, s ideálja lehet valakinek, hogy magister elegantiae legyen, de mi, formákat és tekintélyeket sokszor dögönyöző, anarchiával is megvádolt individuumok[!] mégis többre tartjuk a hipokrata[!] formáknál a kemény szókimondást.

Ennyit előre kellett bocsátanunk. Nehogy a jogosság színével ruházzák olcsón reánk az udvariatlan, goromba, durva jelzőket, mikor

egypár sornyi kellemetlenséget tartunk néhány tiszteletreméltó úriember elé, kik ma *Nagyvárad* vendégei, s kiket mi, mint vendégeket — evvel aztán végeztünk a formákkal — jóindulattal üdvözlünk a mi városunkban, mely szívesen vendégel mindig, de a vendégséghez tiszta bort ad, s tiszta szándékot kér.

Mióta megnövesztették nálunk a reakció harci kedvét, harcias, puskaforos itt a levegő.

A harcias kedvű klerikalizmus egyre berzenkedik, aknákat ás, vagy nyíltan támad. Harci kedve egyre nő. Mert vissza még nem verték sehol, csak csendesesen védekeztek ellene. Olyan csendesesen, olyan megdöbbenő higgadsággal, hogy a vissza nem vert támadásokat már büszkén meri *diadaloknak* hirdetni.

Az aknamunkák sikerültek a legjobban. A békés, jóindulatú, derék közép egy részét keresztes, latifundios urak lázítják. Az intelligens osztályhoz, az igazi közvéleményhez még nem sikerült hozzáférközniök. De a kiskorú Magyarországot már beszentimreegyesületezték, szövetezeteikkel, legény- és olvasó-egyleteikkel pedig már majdnem kész hálót szőttek.

A fő, a legveszedelmesebb haditerv pedig most készül:

A felekezeti hírlapírást s a felekezeti közvéleményt készülnek megcsinálni.

Amért az Áldorok koldusbotot testálnak a családjuknak, ismerik ám a sajtó nagyhatalmát a harcot szító főpapok és főurak.

A városokra, a városok intelligens elemeire vetik hát most magukat a klerikális sajtó megerősített hálói a reakció emberei.

Így csinálják, így készítik elő a legádázabb, leglelketlenebb harcot az országban.

Ennyi nyíltsággal még pár évvel ezelőtt nem küzdhettek volna. Hogy ma már küzdhetnek, a közvélemény bizonyos, hogy úgy mondjuk, megdolgozását kell sejtenünk.

Pár évvel ezelőtt még burkolt értelműek voltak a harci jelszavak. Most a régi jelszavakat: *harc a kozmopolita elemek ellen, purifikáció, sovén magyarság*, stb. átengedték a rendezők az egyetemi ifjú bajtársaknak. Nekik már nincs szükségük a tettetésre. Nyílt, őszinte hangon kiálthatják: *harcot akarunk, mert gyűlölünk mindenkit, aki nem velünk van*, csinálunk *felekezeti sajtót, akarunk felekezeti társadalmat*...

A harc pedig ugyancsak készül. A mérészség nő. A felekezeti hírlapírás katonái, a vezérkar, már *Nagyváradon*, a nemes, liberális, magyar elvek ez erős városában üt kedélyes tábort, s csinál haditervet éppen a liberalizmus ellen...

Erre fel kellett hívnunk az őrszemek figyelmét. Hangos jeladással kellett lennünk, ha mindjárt reánk szakad a durvaságok minden fellege is...

A Pázmány-egylet illusztris, neves úri tagjait pedig azért üdvözljük. Hisszük, hogy ők hitből, elvből cselekszenek, küzdenek és sokszor véreznek el. *Ebben* testvérek vagyunk mindnyájan tollal viaskodó emberek...

De éppen ők, az elvekért való küzdésben testvéreink, értsék meg a mi őszinte írásunkat.

Halált érdemel az az ór, ki nem jelzi a sötétségből előtologó ellenség közeledését.

NN 1901. június 2.

A. E.

8. A HÉTRŐL

Az emberek igen hálátlanok. Hamar felejtenek.

A csókok éjszakáján, május éjjelén, himnuszok zengedeztek börziáner-ajkakon, kádenciás idillumokon törték fejüket azok is, akik az eredményes pásztorórát tartják idillumnak, s szerénádok melódiái csókolgatták az első májusi hajnal rózsás ujjait... Nem tudjuk hány reményt váltott be, hány vágyat töltött ki, hány mosolyt fakasztott, s hány könnyet csalt ki. Sokat, biztosan sokat. Föltámasztott emlékeket, régi színeket, elszóródott virágillatokat, s összehozott egymást futva kereső indulatokat – bódító akácillattól terhes, muzsikás, májusi alkonyokon.

Ragyogtak lelkünkben az emlékek, ha a bűvös esti korzón láttunk óvatosan, nehezen siető leánykát, aki úgy szeretne egy pillantást visszaküldeni. Ha láttunk összesimuló párokat, ha érezni véltük a női testek elektromos ütését, s ha tudtunk egy órában biztosan egyesült indulatokat.

Csókok, szerelmek hónapja, még azokat is boldog álmodókká tette, akiknél nem adtál csókot és szerelmet.

És utolsó éjszakádon mégsem gondolt rád hálával senki. Az emberek futnak a boldogságért, s nem tudják mikor veszítik el. Akik rád gondoltak, azok is elfeledték a csókok és csókos emlékek édességét. Készerűen töprengenek:

– Holnap elseje, és *drága* volt ez a hosszú hónap...

*

Drága volt pedig szegény Somogyi Károlynak. A mi direktorunknál alig van pechesebb ember. Hajh, hogy szidhatja ő a csókok hónapját. Fölcsókol, mint napfény harmatcsöppet, egész csomó bankót a pénztárból.

Mikor a *bankók* már nagyon ritkultak, az aranyat hívta a szegény segítségül, az *aranyost*.

Míg ti, május szerelmes ifjai, egymást kerestétek, Somogyi Károlyt a távirat-kihordók keresték.

— Jön! Holnap jön!

— Nem jön, csak holnapután.

— Kolozsvárt lemondta az előadást.

— Bécsbe utazott!... Nem jön!

Míg ti, május szerelmes ifjai, pillangó módra repkedtek, Somogyi Károly állandó maradt az *aranyos*-ban vetett hitében. Az állandóság ezúttal okos erénynek tetszett. *Ilus offense*ge eljött... A szerelmes hónap végén bár, de aztán szerelmesebbek lettünk, mint valaha...

A dicsőséges első este után Somogyi táviratilag fordult az osztrák — magyar bankhoz, hajlandó lesz-e esetleg jóveretű aranyakat betétként elfogadni. Pálmay-láz szedte áldozatait s forintainkat.

A költők párizsi kongresszusa sem tudta volna Pálmay-líraszükségletünket ellátni. Május leghamiskásabb leánykái mamzell Nitusok dicsőségére kezdtek vágyakozni. Az ifjúság el akarta tolni Újvárosba a Rimanóczy-szállót, hogy kocsin kellessék offensegének hazamenni, vagyis ki lehessen fogni a lovakat. Éjjel tizenkét órától délig zengett a szerenád az aranyos ablakai alatt, aki persze álmatlanul törődött bele, hogy ez itt elkerülhetetlen helyi szokás. Tegnap estére már színházi állójegyeket kellett kibocsájtani a Bémer-térre... És, és, óh goromba, utolsó május éjszaka, mégiscsak megérdemelted a hálátlanságot... Az aranyos *beteg*, nem halljuk a júniusi nyár izzásának himnuszát, Heléna epedését... És ha önök, adós kollegáink, nagyon boldogtalanok így elsején: nézzék meg Somogyi Károlyt és *vigasztalódjanak*...

*

A hőség kiállhatatlan. Ha aszfaltunk volna, olvadna. Poros, gyilkosan mérges a levegő. Ilyenkor kapnak életet a bennünk szunnyadó betegségek. Az idegek föl fognak bomlani. Okvetlenül levegőváltozásra kell gondolnia, kinek az egészsége kedves. Nem szabad könnyelműskedni. Jól van, ma ugyan még csak egy kis migrént érzünk, de ez a legszörnyűbb betegség csírája lehet. Különösen a nőket környezi veszedelem. Meg kell tenni szent egészségünk érdekében minden óvóintézkedést. Tárják föl aggodalmaikat bizalommal kedves férjeiknek. Ajánlatos egy pár divatos nyári ruha. A kalapok kérdése sem kicsiny. Meneküljenek árnyas fürdőkbe, üdülőhelyekre. Aki nem siet nyaralni, önmaga ellensége... (A Borsszem Jankó átkozódó Seifensteinerjének igen előnyösen adhatnám el azokat a jókívánságokat, amiket én e pillanatban attól az olvasómtól kapok, akinek a feje neje ónagysága nyaralási terveitől fáj...)

NN 1901. június 2.

Dyb.

9. VERA HÁZASSÁGA

Odessa — Vera Gelót, ki Deschanel tanár helyett Zelanine diákkisasszonyt lelőtte, ma eljegyezte meggyilkolt áldozatának a fivére.

(Egy esti táviratunk)

Clarisse kisasszony, akitől én ma verset olvastam egy budapesti német lapban, bocsásson meg, hogy igen nevetségesnek mertem egy fél napig tartani s igen-igen naivnak a versét.

Óh, mert mi, skriblerek azon fajtája, mely meg tud szülni egy pár kevésbé ócska gondolatot, mi, ilyen skriblerek — mondom — mindenkit megnevetünk, aki másként formálja a véleményeit, mint mi. Természetes, hogy mi mind Nietzschéért rajongunk. Vagyunk azonkívül *übermenschek*, rajongunk az *überbrett*l szóért, mert az *übermensch* mintájára *gebildet*. Hiszünk az *überfrauk*ban, s lenézzük az egészséges szerelmet... Ilyenek vagyunk mi Clarisse kisasszony. Csodálja-e hát, ha kinevettem asszonyos, fúriáskodóan veszekedő versét, amelyben elítéli ezt az *übereskedő* mániát, de legfőképpen az *überfraut*, aki banálisnak tart minden régi formát, de egy barna hegedűssel, aki *untermann* inkább, szívesen megugrik...

Egy kis telegramm változtatott meg engem, Clarisse kisasszony. Egy kis távirat az *überszerелеmről*. Igaz hát, csakugyan. Egy ártatlan leány ártatlan vére rácsöppent az ágyra. És az ágyból nászágy lesz. A gyilkos nászágy s a fölszáradt vér *vééré*, a testvére...

Mikor azt írták a lapok, hogy Párizsból utána utazott, megirtóztam. De amit most érzek, az több az elmondhatónál, Clarisse kisasszony...

Pfúj *überfrau*, pfúj *übermensch*. Megtagadok mindent: nem vagyok nietzscheáner, nincsenek kivételes igazságaim, s szépnek tartom Ruth szerelmét az ő férfiához... Clarisse kisasszony, egy kis távirat jobban kigyógyított a perverzitás szerelméből, mint a kegyed tizenhét vagy hány strófás verse...

NN 1901. június 4.

a.e.

10. SZÉP HELÉNA

— Pálmay második estéje —

Óh értjük Pálmay Ilkát, mikor szombaton este tréfálkozást játszó hangon, majdnem sírva mondta:

— De én meghalok, ha nem játszom el a nagyváradiaknak Szép Helénát!...

nak. De csak *eddig*. Ezt is férjének az édesanyja, ki valósággal imádja Pálmayt, vívta ki a férjnél, Kinszky grófnál, akiről meg igen rosszul tudják némely színházi benfenteskedők, hogy szegény ember, lévén neki sok irigylésreméltó földi java is, habár a feleségeért a legirigylésreméltóbb... Pálmay asszony elmegy hát grófnénak, mert szavát adta. Hiába jött el Leszkay, az aradiak direktora ide, Nagyváradra érte. Távirat ment Kinszky grófhhoz az adott szó alól leendő fölmentésért, de válasz még mindig nem érkezett.

Elmegy hát a mi tündérmeséink tündéresszonya, de majd, ha elfogja ismét a nagy vágyódás a napsugár és virág után, talán ismét elengedik hozzánk a gyémántos márvány palotából. Emília asszony pedig tegnap este óta van itt közöttünk, hogy megvigasztaljon bennünket, Pálmayért szomorkodókat.

A vigasztalásnak ilyen nagy erejére talán csak ő, a másik királynő képes. A dalos ragyogást, a kápráztató fényt, a tündérvjátékot csak az isteni komédia tudja feledtetni... Őh, mi boldogok vagyunk most, hogy még így együtt, közöttünk vannak. Mind a két királynő... Melyik a nagyobb, melyik a csodásabb, nem merjük kutatni. Egy mondás jut eszünkbe: ők a csodások, szépek, ragyogók, arra teremtvék, hogy boldogságot hintegessenek a mi szívünkben, s uralkodjanak külön-külön, de mindannyiunk fölött...

NN 1901. június 5.

12. AZ INDEX

Ha kávéházban — kaszinóban, klubban ez nem divat — megragad mostanában olykor bennünket valami nemesebb, mélyebb indulata a közlékenységnek, hárman-négyen mindig beszélünk még a nagy lengyel poéta könyvéről, melynek gyönyörű dicsősége sóvár vággyal, gyermekes ambícióval tölti el ama koravén magyar íróbácsikat is, kik a könyvírást csacsiságnak tartják, s a lapoknak is a hirdetésrovatára kíváncsiak először. Még jó szerencse, hogy az olvasók nem olyan fásultak, mint az írók, a régi könyveknek legalább akad olvasójuk, az új kevés magyar könyv csak elrontaná az ő étvágyukat is...

De a lengyel csodát mívelt. Megfogott mindnyájunkat. Mivel pedig kedélyes felekezeti világot kezdünk élni, s egyebek mellett a kritika is katolikus, protestáns, zsidó, vagy anabaptista, — hát nagy dolog ez! Mind gyönyörködhetünk a *Quo vadis* gyönyörűségeiben, s mind vitázunk róluk.

Kikinek megvan a kedvelt alakja a meséből, és kikinek a maga kommentárja. Egyben egyek vagyunk: a rég nem érzett naiv elragadtatásban. Néha ugyan meg-megszólal egy Mefisztó:

– Higgyétek el, hogy ezt a könyvet a papok és klerikálisok iratták. Ám jön egy válasz:

– En meg éppen a kereszténység, az avult formájú kereszténység csődjét olvasom ki belőle.

Ugye kedves szélsőségek? És ez a legnagyobb dicsősége a lengyel könyvének, mely egy hatalmas *modern* agyvelő kápráztató kinyilatkoztatása...

Azt olvassuk ma, hogy a *vatikáni* körök indexre akarták vetni a nagy lengyel könyvét. Ám elolvasta pápa őszentsége, s index helyett halalevelet, jutalmat, valóságos pápai himnuszt kapott a lengyel...

Ahány nagy apostoli, váteszi produktuma van az első ölbombetűk óta az emberi szellemnek, ahány nagy teremő szelleme élt az emberiségnek: az mind indexre került. Nagy bölcselők, nagy reformátorok, nagy költők, egytől-egyig... A világ már szinte hozzászokott, hogy parnasszusi könyvnek, a kijelentések katalógusának tartsa a vatikáni indexet...

Olyan szép könyv, olyan nagy, csodás könyv a Sienkiewicz könyve... Olyan kár, hogy indexre nem került. Megérdemelte volna!...

NN 1901. június 6.

ae.

13. FOLT, AMELY TISZTÍ

– Márkus Emília első estéje –

Pálmay Ilka nekünk idegen markotányosnéja után, melynek minden szavában mégis bennerezeg a *jobb outhon* édes-fájdalmas dala, a Márkus Emília keleti pompájú, búbajos színekkel ragyogó Matildéja, mely idegen is és írójától hazug, de a nagyasszony csodás magyar tűzű lelkének lángjában életet kap: olyan bizarr, olyan ritka gyönyörűség, egymás után ilyen kétféle pompájú este, hogy hálások lehetünk érte Somogyi igazgatónak.

Hogy azonban Pálmay Ilka vendéglátékai kimerítették a közönséget, erről már senki sem tehet.

Egy gyógyszerre lett volna: olyan szerepek eljátszására kérni Márkus Emíliát, amiket a közönség kevésbé unt meg. A *bölcsőben*, s még sok új darabban olyan csodás sikerei voltak neki, hogy kár volt az öreg spanyol rossz drámájának kopott dikcióit adni keretükül az ő ragyogásának.

Ez magyarázza meg, hogy tegnap este nem telt meg a színház...

...Márkus Emília pedig ragyogott, mint az élő július delelő napja. Szebb, mint valaha, s hinnünk kell lázas poéták meséinek, hogy ez az asszony a női tökéletesség kikristályozódására van kiválasztva. Megértjük már, hogy külön könyvtár kezd íródni szöke csodahajáról, s ő maga

már beszélni sem akar úgy, mint mi többi emberkéé, hanem kitalált valami újat, valami elragadóan sajátos muzsikát, beszédet vagy beszédes muzsikát, ami kiváltságos és megejtő...

Matildéről tudjuk, hogy csodát művelt, mert szenzációssá tett egy igen-igen rossz darabot. A többit megírták. Azt is, hogy a Márkus Emília művészete egy iskoladrámában is meg tudná hódítani a világot.

Leikes ovációkkal ünnepelte e ritka nagy asszonyt tegnap a nagyvárad közönség. Virágokkal, csokrokkal ékesítette föl körülötte a szürke színpadot, s viharos tapsokkal hívta nagyon sokszor a lámpák elé...

Még a keretekről kellene írni. A régi kopottak voltak. Peterdy és Szarvasi váltak még talán ki.

NN 1901. június 6.

ae.

14. MÁRKUS EMÍLIA ESTÉI

— *Endre és Johanna és a Kaméliás hölgy* —

Már az első este után megírtuk, hogy a *Folt*, amely tisztít és *Endre és Johanna* nem csinál telt házat még a Márkus Emília vendégrepertoárjában sem. Rákosi darabját csütörtök este valóban nem nézték meg többen, — mint előző estén a vén spanyol rémdrámáját, ami rémségességével és rosszaságával is különb valami a Rákosi darabjánál. Illó nagyrabecsüléssel adózunk mi is ám a Rákosi kiváltságos egyéniségének, de bizony az *Endre és Johanna* budapesti reprizének sem volt sok értelme, hát még Nagyváradon, ahol a színgazgató Somogyi Károly és nem a Rákosi Szidi fia, s ahol a rendezés tudománya kised operetteknel sem igen szokott elvakítani bennünket.

Egyébként pedig, hogy ismét egyébként-tel kezdjünk a szőke csoda nagyvárad himnuszába, a Márkus Emília felséges toilettjei is megérdemltek, hogy végignézzük a Rákosi darabját, Johannánál pedig alig van érdekesebb nő ismerősünk a gesta hungarorumból. Hogyne akarta volna hát nekünk Johannát is megmutatni a nagy Emília, aki az *örökasszony*, az *asszonyiség* legrejtettebb titkait is úgy föl akarja mi előttünk tární, hogy még az unokáink se tudjanak semmi más újat az *asszonyról*, mint amit és amennyit Emília asszony mondott el nekünk. És Rákosinak nagy boldogsága lehetett — ha végignézte —, hogy milyen érthető, megértő elnézésre joggal számítható a buja vérű nápolyi asszony, akivel ő nem tudott tisztába jönni. Korrigáljuk hát: a Márkus Emília művészete megérdemli a leghalottabb darab föltámasztását is. Taps, kiívás, virág, ováció bőven volt. Somogyiné, Somogyi, akinek meghalási jelenete mély hatást keltett, Peterdy és Deési játszottak még a vendég mellett.

Tegnap este a vén, de becsületes *Kaméliás hölgy* már megkapta a maga rendes, nagy közönségét. A ház majdnem zsúfolásig telt volt. Csodálatos dolog, hogy a mi publikumunk, mint apológiáját a bukott nőnek éppenséggel nem fogadta el Dumas darabját, de könnyezni nagy, lelki örömmel könnyez a Margit kisasszony sorsáért. A *kaméliás hölgy* híres a Márkus hölgyei között, más és különb a többinél. Az apával való jelenetben pedig — ez az öreg darab legöregebb jelenete — egyszerűbb csodákat művel a darabban Márkus. Volt persze meghatottság, taps, sírás és minden, ami teljes hatáshoz tartozik, itt is elég. Virágokat is kapott ezúttal is Márkus. Hogy az utcai ováció elmaradt, azt is a közönség bánatos elérzékenyülésének tulajdoníthatjuk. A többi szereplők meglepően biztosak. Örömmel emeljük ki ezúttal is Deésit, aki mostanában erősen kezdi cáfolni a színügyi bizottság kemény kritikáját.

NN 1901. június 8.

ae.

15. STRÓFÁK MÁRKUSRÓL ÉS EGYEBEKRŐL

E helyütt, honnan becsületes magyar szokás szerint, Kurir déd-apánk óta, négyes hintó-fogat módjára, sallangosan, cserdítve indul a honi problémákon vágató, öreg betűs vezető cikk: ma strófákat akar írni a honi nagy bánatok mellett eltörpülő hívságos dolgokról valaki... Bocsátassék meg neki szentségtörő míve. Ifjú ő még és forradalmár. Él azon naiv hitben, hogy ma már szabad egy kicsit embernek is lenni annak, akit nem mulattat *politész* volta... Ha hát gyorsvonal módjára szaladja be strófaállandóságait, szánjátok csak őt, hogy nem kényelmeskedik a *politika* négyes hintáján, melyre felkaphat ma már az intelligencia bármely kisdéd embriója is...

A szent király vértjére sokszor ragyogott a mi napunk: van hát bennünk hajlandóság lovagi botorságokra, s megejt az írott vallások szava is. Török ült rajtunk sokáig, a fatalizmus valamelyes filozófiája akkorról ragadhatott reánk. Közel vagyunk az erdélyi részekhez: a naivan nagy pózok szeretetét ez magyarázza. Az élet és változás toporzékoló, amerikai lüktetésű vágyát már nem tudjuk, hol kaptuk. Annyi bizonyos, hogy a modern nagyvárad ember a legsajátosabban összetett lelkű ember. Miszticizmusra hajlandóságát mindjárt elüzi egy hirtelen jövő gaskonyi kalandortermészetre valló, sokszor istentelen gerjedés. Cinikus nemtörődömsége belcalakul egy E. Kovács Gyulától ellesett nagy pózba. — Aztán mikor kitör rajta az idegember, akkor elrohan, hogy megszerez-

ze az életvagy legfőbb kincsét és eszközét: a hitvány és szent — pénz!... Mi, összetett lelkű emberek, mi értjük meg a te csodanagyságot, csak kevesektől értett filozófiát, nagyasszonyunk, Márkus Emília...

*

Ezen a mi kis, érdekes magyar földünkön minden kicsi és kicsinyes, de bájos és érdekes, mint a japán csecsebecsék. Édes-bájos dolog gondolnunk is az első magyar hisztriókra, kik Nagyváradon lettek persze tanyát; az ő naiv vágyódásaikra, éhező cigányságukra, s rajongó, gazdag, naiv lelkeikre. Mint törnek a *nemzet napszámosságai* címért, mint hiszik, hogy ezt a kis földet csak ők teremthetik újjá, s mint hitetik ezt el fejkötős magyar úrasszonyokkal, tajtékpipás táblabíró urambátyámmal. A színpad a nemzet katedrája. Az első és utána jövő hisztrió gárda becses gárdája a kis liliputi, pipázó, korhelykedő, agarászó, de már egy kicsit literátus magyar úri társadalomnak, mely nem érti, meg is neveti ezt a komikus, kopott hadat, de valami titkos ösztönből — s ez szerencsés fátuma volt mindig e kis hazának — megsejti, hogy nagyra tör, nagyra vár ez a kopott gárda. A *deklamálásukkal* aztán megvesznek mindenkit. Mikor pedig a negyvennyolcas szabadságláz s a húsz évig tartó nemzeti láz tart: egész magyarság tapsol már a hisztrióknak, azaz nem, hanem a *színész*-nek.

Óh becsületes, naiv vélekedés a festett világról!... Ma is megtalálod e kis ország sok zúgában, hol még mindig sikerrel operálnak, kopott magyar ruhákban, a Bukovay(*), Dicsőfy és Hazafy Lórándok. Léven igen különös, egzotikus a magyar társadalom kialakulásának jelen processzusa, hogy benne megtalálhatod Gvadányi uram *Zajthayjától* a Nietzsche *übermenschéig* a legnagyobb anakronizmusban, a legkülönbözőbb alakokat. A Lórándok deklamálása drága művészet itt, míg két kilométernyire már szidják Hauptmann-t és társait, hogy nem engedik szóhoz jutni az ifjú német forradalmárokat. Én elnézem sokszor becsületes színházi főmindenünket, jó Somogyi Károlyt. Ez az ember csupa becsület, csupa rajongás, hite van bizonyos missziók iránt, sok maradt meg benne a régi nemzetnapszámosságok hitéből és naivságából. És ennek az embernek az a baja, hogy olyan helyre jött éppen, hol a primitív tiszta szándék csődöt mond a sokszorosan összetett igények előtt...

Mert elmúlának az Egressy, Megyerik, Laborfalvik és a többiek. Elmúlának, mihelyst kötelességeiket betölték. A magyar megkapta már

bennük – amire vágyott –, de szomjasan maradt az *ember*. És szörnyűsége, mikor az ember szomjazik. Egész világ teremtvő lelkei a szomjúság oltásán fáradsanak. Megváltást sóvárg a világ: új próféciaikat, új titkokat, új színeket, új igazságokat és új örömöket...

Ebből adjon nekünk az új kor hisztriója. Csináljon szomjas, kínlódó lelkünkben új lelket...

A szomjúság ez új vándorútján eltévelyedhetünk. Az oltás munkáját sokan úgyis vélhetik oltani[!], mint két és még egypár budapesti színésziskola, hol kedves időtöltést nyerhetnek kerekfejű istállótulajdonosok. Hihetjük olykor, hogy egy szép boka többet ér egy új gondolatnál, s művésznők a Fedák Zsazsák, Szoyer Ilonkák, meg az ordinárebb fajtából: a Gomba és egyéb szögiek. De a színpad mégis halad magasabbra. Vannak Márkus Emíliaék, Ujházy Edék, kik sok igazságot adnak, sok ígéretföldet mutatnak, mert külön-külön ők maguk sokak, s lelkük egy egész világ. S így záródik ez utolsó előtti strófám is a nagyasszony, Márkus Emília nevével...

És itt, az utolsó állomáson, ismét dicsérem nagyváradi voltunkat, összetett lelkeinket, türelmes valónkat. Elvonulhatnak előttünk a csecsebecse, kicsi magyar élet kínai zenekarokhoz hasonló lármájú eseménykái: az igazi események megfognak bennünket... És bár Rakovszky Stefit keblére ölelte Széll Kálmán, mi strófákat írtunk honi bajokon kesergő vezető cikk helyett Márkus Emília révén olyan hívságos dolgokról, amelyek hívságos voltukkal is tovább élnek, mint Széll Kálmán és a védően átölelt Stefi. Bizony tovább élnek, mert ezen hívságos dolgokban van az igazság.

NN 1901. június 9.

Ady Endre

16. A KÁLVINISTA JEZSUITA

Kiről lehetne másról írni, mint Bartha Miklósról, a hipokritaság[!] nagymesteréről, ki kálvinista létére ultramontánabb a legvadabb ultramontánál. Ez az úr pár nappal ezelőtt krokodil könnyeket sírt, hogy Ugronékra s óréa ráfognak az ultramontánság bűnét. Alig múlt ennek három napja, már a jeles urat lecáfolták könnyeivel együtt. A delegációban Ugron és Rakovszky a katonai párbajok ügyében már nemcsak

szélső klerikális, de valóságos osztrák tendenciát árultak el. A könnyek hát nem sokat értek. Miklós mester bújában — mint egy budapesti esti lap írja — most Kossuth Ferenc ellen dühöng s káromkodik. Persze a gyulai eset ötletéből. Tulajdonképpen az ördög bánná, akármit csinálna ez a kiválóan jeles firma, csak az az elkésérítő, hogy akad, aki fel is ül neki. Ahol egészséges közvélemény van, ezt a jeles urat egy pillanatig sem túrnék meg a közélet katedrájában, de még jó ízlésű úri emberek közt sem.

NN 1901. június 12.

17. EGY DOKTORAVATÁS

Szombaton avatták föl a kolozsvári egyetemen az államtudományok tudorává „summa cum laude” Hutkay Lipótot, az egri jogakadémiának jeles tanárát.

Ugye érdekes dolog, és mi abban a naiv hitben élünk, hogy csak az új világból lehet különös híreket kapni!...

A jogtanár urat doktorrá avatták, még pedig „summa cum laude”. Jó dolog. Mi?...

Pedig siralmas, pedig szomorú.

Magyarországi kedélyességek között nem utolsó néhány év óta, — hogy főiskolai katedrát kapnak joggyakornokocskák, fogalmazócskák, olyan emberkéik, kik a jogtudománynak még embriói sem, akik a jogi tudomány legelemibb tételeivel sincsenek tisztában.

A vidéki jogakadémiák szállítják e jogásznemzet jogászainak legnagyobb százalékát. Akik ismerik a vidéki jogakadémiák dolgait, megdöbbentő megfigyelésekről adhatnak számot.

Egy-egy akadémián alig van két-három olyan professzor, ki méltó erre a nagy és szép címre. Tudunk jogbölcseleti professzort, ki a bibliából magyarázza a jogot.

Ismerünk egy másikat, akinek valamelyes neve is van, aki azzal kezdi a prelekcziót, hogy ő bizony nem ért ehhez a tárgyhoz, de öt év előtt reá szakadt, hát cipeli békében. Van jogtörténeti professzor, aki könyvből kérdezi ki a hallgatóit.

És tudnánk beszélni még hallatlanabb esetekről is.

Mit várunk ezeknek az úgynevezett professzoroknak a hallgatóitól. Hiszen ha van köztük egy-egy ambiciózusabb, már a második évben érdemesebb lehet a katedrára a tanárjánál.

Hutkay tanár urat hírérről ismerjük, s nem is reá vonatkoznak a rég elhangozni kívánó panasz idevetett szavai. Az ő vizsgája csak alkalmat

adott, hogy erre a divattá vált, végzetes könnyelműségre felhívjuk az illetékesek figyelmét.

Szomorú, kétségbeejtő állapot, s igazán ázsiai fokúnak mutatja a magyar tudományosság állapotát, hogy nálunk a nebulók közül választják ki azokat, kik hivatva vannak vezetőket nevelni a társadalomnak.

NN 1901. június 12.

18. ANTAL NAPJA

Minden szentektől idegenkedő, pogány voltom nem engedi, hogy a címbe írjam ki teljes nevét: Páduai Szent Antal.

Olvasható róla, hogy a katolikus világ legnépszerűbb szentje. Sok-sok millió a tisztelője és sok-sok az a millió is, ami nevezett szent perselyeibe kerül.

Páduai Antal kétségtelenül kegyes, kiváló férfiú lehetett. Hogy emlékét megőrizzük, nincs kifogásunk ellene. Nagyon kevés a kegyes életű férfiak száma. Ne feledjük el hát őket haláluk után sem.

Hogy az egyház becsben tartja e szent férfiú kultuszát, az ismét olyan dolog, amihez hiába is szólnánk. A szentek kultusza a mi nagyon világias elménk szerint is szép, kedves, megható, majdnem poétikus. Én ugyan nem kérek belőle, de ez az én pogányságom. Mindegy. Páduai Antal bizonyára szentebb volt a többi szentnél. Az ő kultusza, emléke legyen hát maradandóbb.

De amivé a Szent Antal kultusza fajult, ahhoz már semmi köze a kegyeletnek, sem az egyháznak. Olyan lelki betegség ez már, mint a keresztes hadjáratok idején az imadűh, a zarándokoló mánia, az éneklő örület és a többi.

Nemcsak a tudatlan népet, de az úgynevezett intelligensebb elemeket is elragadta, beteggé tette. Nincs az a kívánság, amit illő pénzösszeg fejében ez a szent meg ne adna. Gyermekeket a magtalannak, táblabírói címet és jelleget a járásbírónak, vizonzást a reménytelen szerelemnek, osztálysorsjegy főnyereményt, mindent, mindent...

Valóságos fétisimádássá fajult e kultusz. Apró szobrocskákat, amuletteket hordanak magukkal Szent Antal formájára faragva a rajongók. S ha gentleman barátod kiveszi aranyóráját légyott időt nézni, kirántja vele együtt az Antal-szobrocskát is.

Mikor Luther idejében a bűnbocsátó cédulákat árulták, s ez megteremtette a reakciót, az egyház sietett megtagadni a seftelőket.

Az egyháznak, az igazi vallásosság érdekében kell most is közbelépnie. Csak az egyház közbelépése szüntetheti meg ezt a lelki bajt.

Különben pedig boldog névnapokat kívánunk mindazon Antalok-

nak, kik a tiszteletreméltó Pádúai Antal emlékének szentelt kalendáriumi napon tartották névünnepeiket!...

NN 1901. június 14.

ae.

19. ÉLŐ NEMESSÉG

Ilyen címen indított volt egy évvel ezelőtt lapot Szombathy Ignác dr. Azt hittük volt akkor, hogy meghal ez a lapocska mihamar. Végre is nálunk sok mindenféle akciót meg lehet csinálni, de csak feudális akciót nem? Csalódtunk. Nálunk ezt is meg lehet csinálni. A magyar politikai és társadalmi élet mai zűrzavaros hullámában mindenki halászhat. Magyarországon kedvvel olvassák el sokan például az ilyen sorokat:

A nemesség főjoga az átöröklés. Ezért megmondta nemrég egy francia nem-es úr: Atyáink ősök voltak, mi ősök legyünk. Ez csak úgy lehetséges, ha a nem-esi okiratok a megyei levéltárakban mindenkorra megőriztetnek; mert e célra az anyakönyvi kivonatok már csak nagy szétszórtságuk miatt sem elégségesek. A nemesség a régi terhek helyett a közteherviselés, katonáskodás által nagyobb áldozatokat vállalt magára; most talán jutalom helyett emlékeitől is megfosztassék.

Dehogy is akarja ezt valaki Szombathy úr, dehogy is. Ám azt sem akarjuk, amit ma nálunk egy bámulatosan szervezett tábor akar. Visszaengedni ezt az országot középkorba, nem akarjuk. Amik pedig nap-nap után folynak, ezt jósolják. Az *Élő nemesség* éppen azt a célt szolgálja, amit a keresztény ruhaszövetkezet, a néppárt s a többi. A mi beteg közállapotainkat jellemzi mindez igen ékesen.

NN 1901. június 15.

20. A FEKÉLY

Bartha Miklós úr nem akarja elhinni, hogy ő fekély a magyar közélet testén, s nem akarja magát kivágtatni. Ez olyan emberi ösztön, amiről szót se lehetne szólnunk. Mindannyian igen becsüljük magunkat, igen okosan, ám mindannyian elfeledkezünk könnyen arról, hogy velünk együtt több kétlábú tollatlan rontja a levegőt, — de ezt már kevésbé okosan és helyesen tesszük.

Bartha Miklós szépen meghallgatta az orvosi konzultálás eredményét. Hallotta a megállapított betegség nevét is. Aki Bartha urat ismeri, azt hinné, hogy szupervizitációért a nemzeti kaszinóhoz fordulna. Csodálatos, nem ezt tette Bartha úr, holott máskor, ha meg-

lehetősen korlátolt intellektuális képességei csődöt mondanak, minden szeretetreméltóság nélkül utal a *történeti nemzet* képviselőire, mint ahogy ő-barthaisága a nemzeti kaszinó kártyázó jólöltözködőit nevezi.

Bartha úr nem ezt tette, hanem nála megfejthetetlen okossággal a betűkkel akarta megcáfolni a betűket. Cikket íratott Bartha úr, s egy előkelő pénzügyminiszteri hivatalnok csömörbajával akar megismertetni minket, kiket az előkelő miniszteri hivatalnokok csömör, gyomor, tenisz, más sport, de semminemű ügyük nem érdekel, legfőlegbb fizetésemelés-vágyaik, melyekről pontosan szokták informálni a sajtót.

Aztán a zsidó firkoncoknak öklel Bartha úr. Hallatlanul szemtelen módon próbálja magát hasonlítgatni Deákhhoz, Eötvöshöz, Kemény Zsigmondhoz, az intelligens zsidóságot akarja kijátszani a különös firkoncok ellen, kiknek minden bűnök az, hogy egy Verhovay-epigont, egy tömegre nőtt alacsonyyságot nem akartak eltűrni gyalázatoságaiban.

Mi ezt az embert először megakartuk érteni. Nem sikerült. Aztán a pathológia tudományos könyveiben lapozgattunk. Így sem. Végre túlságig vitt nemességgel azt proponáltuk, hogy talán-talán a fantazmák egy érdekes betegével van dolgunk. Ezt a hitványt még így sem lehetett mentenünk.

Konskolárisaival beszélgettünk erről. Azt mondják, hogy már kis diák korában azok közül való volt, kik számára nem egyszerűen fogalomnak találták ki a *rossz* fogalmát. *Rossz, csupán a rosszaságért.* Denunciáns, gyáva, talpnyaló, hitvány, gonosz. Ezek az iskolapajtások jóslatokat gyártottak róla, s ezek a mindenképpen *köteles* jóslatok beválhatnak ám még.

Ennek az embernek, akiről Kóbor Tamás azt írta, hogy a beleiben gázolt, — nincs istene, meggyőződése, hite. De mind megbocsátanók neki, csak ne hazudna mindig, s ne élne abból hogy *van*.

Aki ezeket a sorokat írja, nem zsidó firkonc. Kálvinista ő is.

De hogy akaratlanul is együtt említhető valamiben is Bartha Miklóssal, avval enyhíti, hogy vallási mivolta csak ilyen nagyon különös esetekben jut az eszébe.

Magyar kálvinista papoktól, megállapodott puritán, filozófus emberektől hallottuk, hogy a kálvinizmusnak s vele ez országnak senki annyit nem ártott, mint ez a gaz, ez az obskurus fejű ember, aki muzsikális káromkodásnál egyebet nem tud és — *ártani*.

A maga védelmére hiába is hozza föl tán azt, hogy meglepően, szokatlanul kemények, talán durvák vagyunk. A közönségünk a tanú, hogy nem szoktunk lenni. De Bartha Miklósról elég, megérdemelt keménységgel nem lehet írni. Azt szeretnők, hogy ez a testi bénaságával takarózó *lelki eltorzult* vigye végre bírói tribunál elé a dolgait, s ismerjék föl már azok is, kik eddig hazugságainak fölültek.

És bocsánat, hogy már másodszor szólunk magunkról, a Bartha úr gazságait most az állítja pellengérre, aki anno dacumál százhusz aláíró gyűjtött, ime mostan bevallott félrevezettségében, Bartha Miklós úrnak, hogy megszabaduljon ez az úr a tömlőctől.

Ebből az úrból kijózanodni, felismerni őt és rágázolni: nagyobb hasznót a magyar közéletnek senki sem csinálhat!...

NN 1901. június 18.

Ady Endre

21. A NEBULÓK FÜSTÖLNEK

A váradvelencei községi tanítók küldöttségileg keresték föl Gerő Ármin rendőrkapitányt, hogy gátoltassa meg az iskolás fiúgyermek tűzrendészeti okokból is veszedelmes, utcákon való dohányzását.

Eszünkbe jutnak kedves bárgyúságaink napjai. Jusson eszükbe magunknak is, tanító bácsik!...

Az első cigarettafüst nincs olyan édes, mint az első csók, de majdnem olyan édes. Tulajdonképpen a férfi-ember ágaskodik bennünk, mikor azon korban rágyújtunk a magunk félkrajcáros cigarójára, s szívjuk addig, míg helyes és teljes fogalmakat szerzünk magunknak — [a] tengeri betegség minő voltáról.

A váradvelencei gyermekek is így csinálják. Csakhogy ők veszedelmesebb módon. Váradvelencén ma reszketnie kell mindenkinek, hogy esetleg szalmakazal tövében férfiaszkodnak e pillanatban a váradvelencei iskolás fiúk. Bűnüket növeli az a férfiatlanság is, hogy nem tudnak várni a vakáció-kiadásig. Igaz, hogy ezt a férfiatlanságot részben enyhíti, hogy kiteszik magukat férfiasan már — a pálca-veszedelmeknek.

Úgy tudjuk, hogy Gerő Ármin azt a választ adta a tanítóknak, hogy utasítja a rendőröket a gyerekek közveszélyes férfiaskodásának meggátolására. Éppenséggel helyesnek tartjuk, hogy a rendőrség is kezébe veszi az ellenőrzés dolgát.

Mert mi ebben a cigarettáskodó, gyerek-férfiaskodásban már veszedelmet is látunk.

A modern élet egész berendezkedése biztosítja a legbivalyabb idegzetű embert is, hogy előbb-utóbb eljut addig a stációig, amit röviden brómstációnak nevezünk most el. Pedig nagy-nagy érdekünk ám, hogy ha mi betegek is vagyunk, majd több egészséggel jöjjenek a helyünkre, kik emitt vagy amott utódaink lesznek.

Ezek a váradvelencei gyerekek s minden mai gyerekek úgy kezdik az életüket, hogy mielőtt megkezdenék, már idegemberekké válnak. (*)

És nevéssenek a könnyen ítélkezők — az orvosok nekünk fognak igazat adni —, a mai ifjúság, az úgynevezett egyetemi is azért dőbbent meg még türelmes magunkat is logikátlan, fiatalságtalan, beteges viselkedéssel, mert olyankor kezdhették a félkrajcáros élvezetét, mint a váradvelenceiek, s az élet másik ékességét is nagyon mohón és hamar.

Hát kedves emlék lehet mindannyiunknak az első cigaretta emléke, de ugyan ki ne sóhajtott volna el már közülünk:

— Bár a számba dugták volna az első cigaretta tüzes végét, bár később ittam volna az első pohár pezsgót, s bár ne siettem volna úgy az első csókkal...

Különösen pedig eszünkbe jut egy régi eset.

Rozmanits Timotheus tanárunk cigarettázáson kapott bennünket, három kis gimnazistát. A mezőn történt. Kedves emlékü piarista tanárunk csak ennyit szólt:

— Holnap délben gyertek fel a szobámba!...

A legerősebb szivart kellett elszívunk. Fél évig se gondoltunk a dohányzásra.

Mert bölcs dolog ám az: a vétkezőket avval lakoltatni meg, amivel vétkeznek.

NN 1901. június 18.

ae.

22. FINITA

A taps elcsitult, a függöny legördült, a festéket lemosták, s a lámpákat eloltották... A Szigligeti Színházban három hónapig nem tart előadást Somogyi Károly színtársulata.

A búcsúzó este kiválóan gondos, figyelmes és jó emlékekezést keltő volt. *Carment* adta másodszor a társulat, még talán különb, értékeeseb, perfekteebb előadásban, mint az első estén.

A közönség, mely az utolsó előadásón természetesen nem mulasztotta el az ovációt, Székely Irént ünnepelte legkivált. Ám kijutott az ünneplésből Székely Annának, Pintér Imrének is.

A közönség majdnem zsúfolásig megtöltötte a színházat. Taps, virág, kedv soha ennyi, mint ez estén.

Előadás után Székely Irént és az este főbb szereplőit nagy közönség várta meg a színpadi bejáró ajtónál, s éljenezve búcsúzkodott tőlük. Szohner Olgának, Ámon Margitnak, P. Szép Olgának lakásáig rendeztek ovációt.

Szóval a nagyváradi publikum megmutatta, hogy annyira szereti a színházakat és színészeket, hogy egy kicsi kis féltelenséget is elnéz

értük. Mert a közönség kedvesen vett tudomást az utcai tüntetők zajos lelkesedéséről.

Tegnap már zárva volt a csinos kis kőpalota. Majd csak az iparosok s esetleg az *Uránia* számára nyílik meg újra.

Színészeink pedig készülődnek. Mint megírtuk, nagy részük máshol tölti a nyarat. Egyébként pedig érzékeny és kevésbé érzékeny módokon folynak a különféle búcsúzkodások. Refrénjük: *a viszontlátásra!...*

NN 1901. június 18.

23. A NŐEGYLET JUNIÁLISA

Ma délután lesz az izr. nőegylet nyári mulatsága a Rhédey-kertben.

Családias kedvesség, ötlet, bájoság és jókedv jellemzik a nőegylet mulatságait. Még élénk emlékezetben lehet a tavalyi mulatsága a nőegyletnek: a fényes, ragyogó nizzai ünnep.

A nőegylet mulatság-rendező bizottsága azon van, hogy az idei júniális ragyogásban, kedvességben a múlt évit is fölülmúlja. A nőegylet agilis elnöke, ifj. Schwartz Abrahámné a legötletesebb, legkedvesebb programmal várja a közönséget.

A mulatság műsora a következő:

Monte-Carlo „Fortuna” istenasszony védnöksége mellett.

Kristály-forrás, a bájos tündérek megjelenésével.

Konfetti (Virágcsata), vagy a szabad jókedv.

Pythia, egy pillantás a jövőbe.

Katonazene.

Belépti díj mind eme látványosságokhoz egy korona. Deákjegy 40 fillér, gyermekjegy 20 fillér.

Pythia jósno igen előkelő udvarhölgygel helyettesíti magát, akinek a jóslatai okvetlenül be fognak válni. Ám próbálja majd meg minden szerelmes leány vagy ifjú.

A Kristály-forrásnál a legbájosabb tündérek kínálják a minden francia pezsgőnél üdítőbb italt.

Monte-Carlóban veszíteni is mennyi boldogság lesz, a legszebb leányok söprik be jótékony célra filléreinket.

A konfetti, katona- és cigányzene a program többi száma.

Megírtuk már, hogy úgynevezett jótékony zsarolás éppenséggel nem lesz.

Az ünnep du. 5 órakor veszi kezdetét, s egynegyed hatkor bizonyára kint lesz a Rhédey-kertben tout Nagyvárad.

Végül a tánc szerelmeseit nyugtatjuk meg avval, hogy a táncolás úgy van fölvéve a programba, hogy kivilágos kivraddig tart.

Nem szabad az időről ilyen gonosz udvariatságot föl is tenni, de ha kedvezőtlenre merészkednék minden várakozás dacára is fordulni, a mulatság csak azért is meglesz holnap.

Ám Pythia teljesen kizártnak tartja ezt a kázust...

NN 1901. június 19.

24. ÉRDEKES DOLGOK

Nem is tudják, hogy miért írjuk: *érdekesek*. Nem érdekesek ezek már, hanem mindennapiak. Néha-néha fölszisszenünk rájuk, de mintha már kezdenénk mindenbe beletörődni.

A sok közül kettőt mégis ideiktatunk. A nap teljes koronájához hozzátartozik mind a kettő. Aztán pedig csak a kötelességünk talán, hogy ha mást nem tehetünk, panaszkodjunk. A panaszkodásról észreveszik, hogy még élünk és eszmélünk is.

Hoványi Gyula dr. nagyváradi akadémiai professzor tollából olvastuk ma a katolikus autonómia 27-es bizottságának a jelentéséhez a következőket.

„Az örök városban Szent Péter dómjának bejárata előtt a kereszténység két legnagyobb fejedelmének, Nagy Konstantín és Nagy Károlynak lovas szobrai állanak őrt.

Vajha megalakult önkormányzatunk fölött a magyar Szent Korona legnagyobb viselőjének, hazánkban a katolicizmus legtündöklőbb példaképeinek: Szent Istvánnak és Szent Lászlónak szelleme őrködnék!”

Halljuk a méltatlankodás hangját, de kérjük ne gondoljanak minket okvetlenül klerikális-evőknek. Oh, igen szelíd emberek vagyunk már mi. Nem bánjuk mi már, hogy még a hasonlatokat is a pápai világalalom környékéről szedik mostanság nagyon sokan. Nem bánunk már semmit. Tiszteletreméltó Szent István és Szent László néhai királyaink legyenek a példaképeink. Teringettét, már nem is a középkorba megyünk vissza, hanem az ó-korba. Mindegy. Csak panaszkodunk egy kicsit, s följegyezzük, ami már nagyon följegyezni való...

...A gazdasági egyesület ülésén pedig egy aradi átíratot tárgyaltak. Ez az átírat nagy jámbor-arccal a szesztermelőkkel akarja megfizettetni, amit a borfogyasztók megisznak. Ugye értetlen dolog az egész. A keresztény szövetkezet után Egan, bórzeverés, vigéctörvény, versenytörvény. Hát ki tehet róla, hogy véletlenül valamennyi a zsidókat akarja egy más hazához juttatni?

Csak két jelenség egy napon, de mennyi van még. Szántszándékkal

választottuk ki ezt a kettőt. Pápai világalom s zsidóútás — e kettő között szórakozik most a magyar politika és a magyar társadalom.

NN 1901. június 20.

25. A NŐEGYLET JUNIÁLISA

Egy felséges, hangulatokat adó délután a maga estélyével, melyről nem is lehet másképp, csak nagyon egyénileg írni.

Bocsássanak meg hát, ha poétai ekszkurziókra még mindig szörnyen hajlandó voltom úgy akarja láttatni és emlékekbe hozni a tegnapi sok színt, illatot és selymességet, amint magam láttam az én rövidlátó, de mohó-éhes szememmel, s úgy emlékezzem rá, amint emlékezem.

Törvénycikk, hely, mód- és időhatósági rendeletek általában kevésbé érdekelnek. Hogy másodfélév ad-e honossági jogot, ahhoz sincsen közöm, de én hidegségem oly melegséggel vallja ezt a két szót: nagyváradai vagyok.

Büszkébben még nem vallotta, mint tegnap.

— Te csodálatos, minden kerteknél illatosabb kert, nagyváradai vagy. Nagyváradiai vagytok ti pazarkodásokban is harmónikus színek. Nagyváradiai vagytok tündérasszonyok s tündérke leányok. Nagyváradiai vagytok, sohse hallott melódiák, csak itt érzett hangulatok! Nagyváradiai vagytok ti is mind, még ti is kevesen, kedvesen félszeg s férfi voltotokkal naivan tüntető jámborok is. Nagyváradai itt minden kedves és szép.

Úgy szerettem volna körülfutni, ujjongani a fehér gyeppázsitra rakott asztalok körül.

Hát hol lehetne másutt ilyen csoportosulását összehozni a bájnak és kedvességnek? Hol vannak olyan asszonyok, mint Nagyváradon, s hol egyesülhetnek olyan isteni eredménnyel az asszonyok, mint a nagyváradai nőegyletben.

Ifj. Schwartz Ábrahámné csak Nagyváradon tud varázssvesszőszerűen ilyen tündérvilágot varázsolni. Lázár Mártonné csak Nagyváradon, a mi öntudatosan mámoros világunkban mondhat kedves dodonai mondasokat. A konfetti megcsúfolt divatját csak itt tudják restaurálni. Grósz Irma, a Kristály-forrás bájos tündérnője csak itt itathat velünk hálás szívvel fogadott limonádé italt, mikor mi abban az olimposzi környezetben legalábbis nektárra szomjazunk!...

Van ilyen város, vannak ilyen asszonyok, lehetnek-e másutt is?...

...Strauss-keringőt zakatolt el e pillanatban a katona-banda. Rátusol a cigány magyaros kötekedéssel. A fehér porondos utakon csengő kacagás közt kergeti mindenki el magától keserű önmagát. Ha van, ami nem

enged édesen elfeledkezni magunkról, egy tízfilléres alakjában rálökjük a rulettasztalra:

— Vesszen ma a rosszkedv!...

Mámoros hangulattal szövődnek új viszonyok, s kapcsolódnak szorosabban össze régiék.

A szemekből kivillan a mámoros élet vágya. Ejh, ma van ez így csak, s ma így is legyen!

Ideírom a legmelódikusabb valse hangja mellett a neveiket a tündér-ünnep legfáradhatatlanabb megteremtőinek:

A varázsvessző birtokosa és királynője ifj. Schwartz Ábrahámné. A minden Pythiákat fölülmuló jósnő Lázár Mártonné. A banális konfettijáték csodatevő restaurálói Sarkady Lajos dr.-né, Bartha János dr.-né, Feiler Józsefné, Áron nővérek, Fleischer Aranka, Weinberger Irén. A Kristály-forrás tündére, igézőbb Loreleynál: Grósz Irma. Monte-Carlo kockáival Sonnenfeld Zsigmond dr.-né, Fehér Dezsőné s Ländler Ferencné által nyerttük el nagyon szívesen az utolsó fillérünket is. A pénztárnál Reismann Jakabné, Helyfi Józsefné s Wein Gáborné fogadtak jeggyel és kedvesen bennünket.

Névsort pedig — ím elhalt a valse — nem tudunk írni. Nagyvárad minden szép asszonya, leánya ott volt. *Nagyváradé* — mondom.

E percben, míg káprázó szemekkel rovom a fehér lapot, s a kis-ozk középasztala mellett tárogató muzsikát hallgatok — látom a keringő, mámort-sóvárgó párokat elsuhanni, hallom a szerelmes zsongást megszakító négyesrendező tánc hivatalos hangját, s igen-igen vádolom magam, hogy cinikus hidegségemmel otthagytam a tündérvilágot, pedig — nagyváradai vagyok.

NN 1901. június 20.

Dyb.

26. TÓTH ANDRÁS

Nagyszalontán vasárnap leplezik le nagy ünnepségek mellett Kosuth Lajos szobrát. Az ünnep majdnem országra szóló lesz. Nagyváradról is igen sokan fognak az ünnepélyen lenni. A szobor Tóth András munkája. Erről a művészberről érdemes néhány bemutató sort írni, a nagyváradai közönség alig ismeri, pedig ő már dolgozik a *Szacsavay*-szobor mintázatán, mellyel pályázni akar, s mely *valamikor* Nagyvárad valamelyik közterét van hivatva díszíteni. Tóth András kuruc magyar ember, a megihletett magyarok dacos, erős tehetségével. A nagy erejét igazolja, hogy egyszerű iparosból küzdötte fel magát, s hogy a kolozsvári *Mátyás*-szobor pályázaton Fadrusz, a szintén iparosból lett nagy magyar szobrász mellett ő pályázott legsikerültebb munkával. A nagy tehetségét bizonyítja az is,

hogy Debrecenben, ahol lakik, s amelynek földje leghátatlanabb talaj író-művész lelkeknek, ő fokozódó ambícióval, ihletéssel teremt, dolgozik. Az országban már áll egynéhány szobra, melyek közül valóságos szenzációt keltett a selmecbányai honvéd-emlék. E mellett szerény, igen szerény ember Tóth András. Csupa naiv, gyermekes hit és lelkesedés, mint amilyen minden igazi nagy teremtetőlkű művészember. Ami pedig a piaci értékelést illeti, hát Tóth András olcsó ember is. A nagyszalontai szobrot is annyiért készítette el, amennyiért elkapatott fővárosi szobrászok szóba sem állottak volna. Mindeme tulajdonságai mellett pedig mit sem arrogál magának. A leleplezési ünnepeken valósággal elrejtőzik a derék művész, akit szívesen mutattunk be most a közönségnek. Annnyira szerény — ami nagy szó ebben a korban —, még csak *ordóra* sem éhes. Amit különben bajosan is nyerhetne el olyan ember, ki Kossuth és Szacsavay-szobrokat farag kuruc szívvel és érzéssel.

NN 1901. június 20.

27. A MINDENHATÓ FELÜGYELŐ

— *Festetich gr. dolgai* —

Magyarországon van néhány száz olyan természetű hivatalos állás, amit mind valaki számára kreáltak. Mert Magyarországon vannak emberek, akiket a nevükért vagy a rokonságaikért el kell tartani.

Festetich Andor gr., mikor már sehoh sem vált be, szintén ilyen, egyén számára kreált állást kapott. A vidéki színház felügyelője lett.

A vidéki színház nagyon édes-kevéshöz jutott fölülről. Amivé fejlődött, a vidék közönségének erejéből fejlődött. Fontosságát, nagy szerepét csak legutolsó időben kezdik felismerni a fentlevők. Am mikor mindenki támogatást vár az idők fordulásától, szegény vidéki színházat felügyelőt kap, pláne Festetich grófot kapja.

Nekünk, nagyváradiaknak, hamarosan volt szerencsénk összetűzni Festetich úrral, akinek eddigi operációi a magyar vidéknek csak azokon a helyein „sikerttek”, ahol hozzászórtak vakon meghajolni minden előtt, ami „magy. kir.”, vagy „állami”, szóval onnan fentről jön.

A felügyelő úr velünk azon kezdte, hogy össze próbált kötni bennünket egy pár negyvened rangú városkával, ahol aztán a nagyváradi színházgázgató bőven elkölthette volna azt, amit Nagyváradon bizonyosan meg sem szerzett.

Akkor a nagyváradi sajtó és színügyi bizottság igen a körmécre talált koppantani a felügyelő úrnak. Am ő megbosszulta magát. Azóta

összefabrikálta az erdélyi kerületet, egy időre eljátszva annak a szép óhajtnak a megvalósulhatását, hogy megfelelő állami segítséggel az erdélyi nagyobb helyeken a nagyváradí szintársulat vegye át azt a kulturális és nemzeti missziót, amit a kolozsvári színház betölteni nem tudott.

Miután egy kis körutat tett a felügyelő úr. Mindenütt terveket szőtt. Szinte édelgett a gondolatától, hogy neki *saját* tervei vannak, mint a gyermek, mikor maga jön rá valami dolog nevére vagy okára.

Aztán sajtója is van Festetichnek. És nem késlekedik értesíteni a világot, milyen új tervei vannak ismét a színészeti felügyelőnek, aki újabban a levélírássra adta a fejét, s egy-egy hamar publikált levélben közli újabb terveiéseit.

Artatlan passziózás volna mind, csak ne foglalkoznának az ő sajátos terveivel komolyan, s csak ne tervezgetne folyton a rólunk-nélkülünk elve szerint. De az a gondolat, hogy ő terveket tud gyártani, úgy elszédítette már Festetich urat, hogy valóságos messiásnak képzei magát, aki a vidék boldogítására küldetett el.

Ideje volna már, ha illetékes helyen figyelmeztetnék ezt az urat, aki legutóbb a fiúmeieket lepte meg avval, hogy ő is él, nagy állása van, s tervei vannak a fiúmei magyar színészettel. Ideje volna már vele megértetni a dolgokat.

Gyarmathy is volt színészeti felügyelő, de okos ember lévén, megértette, hogy ő ezt a sine cura állást azért kapta, hogy rangja, kenyerere meg néha-néha egy pohár pezsgője is legyen.

Értse meg Festetich úr is, hogy abszolúte nincs szükség az ő működésére, csak neki van szüksége némi kis megélhetési módokra.

Hordja hát békében a színészeti felügyelő címet, de ne tervezgessen és ne dolgozzon! Mert ebből — meglássa ő s meglássák az illetékesek — komoly baj lesz!...

NN 1901. június 21.

28. A LEÁNYOK

Valaki arról beszélt nekünk tegnap este, mikor lelkesen zengtük a nagyváradí szép leányok dicséretét, hogy néztük volna meg csak az *előző generációt*. — Azok voltak a leányok — szavalta tüzzel. Ma is, mind a XXX. körül járó asszonyok, többe érnek ketten is, mint tizenkét mai leány.

Nagy hadakozás lett persze abból. A hadakozás végre egy kis engedékenységgé lett:

— No hát, nem mondom, hogy a mai nagyváradí leányok nem

szépek. De a nénikékben több volt ám az élet, a fiatalság, az erő. Ezek a maiak olyan *stilizált* szépségek. Meg vérszegények, haloványok...

Abbahagyták a hadakozást. Elvégre a kemény kritikus az *előző generáció* korában floreat. Mi sem leszünk a *jövő* generáció korában különbek. A faktum az, hogy minden generáció korában sok volt Nagyváradon a csodaszép leány és soha tán annyi mint most. Egy lírai hajlandóságú munkatársunk képes volt csak azért nyárs-filiszterre lenni, hogy ebből a generációból házasodhasson...

Ám más dolog szerzett a múltkor nekünk némi kis szomorúságot. A fiatalság, a szépség, az erő nemcsak a nőknél hódítana és — sajnos — csakis a nőknél van meg.

Őket hívjuk éppen tanúságtevőkül egy nagy gorombasághoz. Ugye ők a maguk asszonyos felületességével is észrevették, hogy fogy azoknak a száma, akik *őhozzájuk méltók?*...

Ez nemcsak amolyan erőltetett krónikatéma. Ez nagyon szomorú valóság. Becses nemem, mely megátalkodottan viseli az *erősebb* nem címét és rangját, nemcsak itt Nagyváradon, de mindenütt satnyul, csenevészedik, torzul. Fölemészti őket a szertelen, ideges, modern élet.

Szociológusok, meg nem tudom én kicsodák, töprengjenek tovább rajta, de így van. És ahogy naponként látom a nagyváradi szép leányok légiját, sokszor idegesen haragos vagyok: miért szépülnek egyre és többen, miért haladnak a tökéletesség felé, mikor *mi* erre éppenséggel nem vagyunk méltók. Már pedig mégiscsak *miértünk* ragyognak, ugye?...

NN 1901. június 22.

29. IRODALMOSDI

Elnök: Abban hát megegyeznénk, hogy a nyomott gazdasági viszonyokra tekintettel is, bár rendezünk egy felhajtást... azaz szindarab-pályázatot. Kérem a proposíciókat a *fajok* tüzetes megjelölésével.

A. úr: Mindenekelőtt határozzunk abban, hogy helyi vagy országos pályázatot tartsunk. Elismerem különben, hogy a *fajta* meghatározása is fontos.

B. úr: Igen tisztelt uraim, országszerte a gazdasági termékek pártolását látjuk. Fődolog, hogy a saját termésünket értékesítsük. Én a heti és helyi pályázat mellett szavazok.

C. úr: Számot kell vetni a tőzsde-hangulattal. Úgy tudom, hogy jelenleg a magyar, elsőrendű, öreg-nehéz tartja magát legjobban.

B. úr: Akkor az lesz a vége, hogy magyar szedettel kell megelégednünk. Ne kívánjunk sokat, akkor nagyobb lesz a kínálat. Ez okból vagyok az országos verseny mellett.

C. úr: Egyre vigyázzunk, ne *tragédia*. Tetszik ismerni e szó etimológiáját: *kecskebak*... brr(*)! Erre nincs piac.

Elnök: A közhangulatot kiismerve, kihirdetem az eredményt:

Olcsó prémium, országos piac, öreg, vagy fiatal, közép, helyi termelésnek elsőbbség...

NN 1901. június 22.

Dyb.

30. A MINDENHATÓ FELÜGYELŐ

Tegnap írtunk a vidéki színeszet országos felügyelőjének veszedelmes kis játékairól. Ma a színészegyesület igazgatótanácsának üléséről szóló tudósításában egy vidéki színigazgató leveléből ezeket a sorokat olvassuk:

„Megdöbbenéssel értesültem, hogy Erdély egészben egy kerületté, s most újabban a három déli vármegye ugyanígy egy kerületté alakulva hirdet, illetve szándékozik pályázatot hirdetni, a felügyelő úr közbenjötével. Ez a két óriási kerület eddig 5–6 igazgatót táplált úgy ahogy, most azonban kizárólag két társulat mehet csak oda. Ezek példáján majd nemsokára az egész felvidék, utóbb az egész alföld egy-egy kerületté fog alakulni, úgy hogy mire körültekintünk, lesz a színházakon kívül 5–6 igazgatónak állomása. A többi felére lesz szorítva. Hiszen egész Erdély két igazgatónak is sok, nemhogy egynek. A délvidéki kerület alakulása még tűrhető, de az erdélyi kerületé lehetetlen.”

Egy tanácsos pedig így beszélt:

– Ahol gr. Festetich mint főfelügyelő megérkezik, szubvenciót éreznek ki belőle az emberek. Így aztán könnyen társulnak a városok a szubvenció reményében. A kormány persze nem bánta, ha a városok szövetkeznek és kerületté alakulnak, mert hiszen a kormány azt hiszi, hogy a városok önként álltak össze. Föl kell világosítani a kormányt is, hogy így nem lehet a dolgot elintézni, képtelenség mellőzni a színésztanács tapasztalatait.

De aztán volt még panasz elég. Valamennyi a mi tegnapi írásunkat igazolta. Tegyenek már az illetékes faktorok Festetich úrral valamit – ismételten ajánljuk – míg késő nem lesz.

NN 1901. június 22.

31. A HÉTRŐL

Úgy ám, csak akik még Noéval gondolkoznak, hiszik el, hogy van holt szezon is, eseménytelen nyári szak, melyről újságíró nagyapáink sikerült vicceket gyártottak a fiumei cápa s társai cég alatt. Dehogyan van. Olyan eszeveszetten lármás a világ, hogy valósággal gonosz irigyen gondolunk az elmúlt szép időkre, mikor így nyáron többnyire pihent a krónikás. Olyan nagyot változott a világ, hogy még a fiumei cápa is rehabilitálódott. Kiderült, hogy ezek a fiumei cápák gyalázatosan hamisítatlan cápák és nem — *kacsák*. Minthogy hát sok minden kiderül apránként...

Kiderült például, hogy a sokat szidott színház mégiscsak maga az élet volt Nagyváradon. Ahogy bezárták, bizony, nagyon elcsendesedtünk.

Az esti korzó népe melankólikusan tekintget a homályba burkolt palota felé, s mind kevésbé sikerült az affektált, kicsinylő hang:

— Meg sem érzem, hogy hiányzik a színház.

Bizony csak megérezzük. Ha legalább a társulat fele, mondjuk a *szebbik*, itt maradt volna. De olyan hűtlen gyorsasággal hagytak itt bennünket. Még Székely Irén volt a leghűségesebb, de ő is megy már.

A többiek meg régen nyaralnak valahol messze, szerteszét. A kis Kulinyi Mariska itt van még, de az olyan pártiképes, komoly udvart tart, hogy minden nyári hangulatú gentlemant elriaszt.

A társulat *csúnyábbik* feléből — mint megjósoltuk — itt maradt a kedves, szeretetreméltó „öreg” Bognár, s mondják, akik éjszakázni szoktak, hogy olyan víg életet él, mintha *szalmaözvegy* volna. Itt van még a direktor is. Szegény, ő nyáron is dolgozik, fel s leutazik, szerződte, számol és előlegeket utalványoz. Diszkrét értesítés szerint itt van a városban, valahol Szarvasi is, de ő nem mutatja magát. Szégyenli, hogy nem idegenben nyaral...

Kiderült továbbá, hogy *orfeum* kéne most a magyarnak, nem kilencvened rangú, kopott cirkusz, nem műkedvelő előadás és nem tércene. De nem is olyan orfeum, mint amilyenre egypárnak, a rendőrség engedélyt adott. No de ilyenek a *magyar orfeumok*, hát adjó *nemzeti brettli*! Ebből nem kérünk. Máskor minden nagyvárad-i férjnek legszebb álma a *szalmaözvegy*ség volt. Na hát ilyen orfeumok mellett nem csoda, ha még a *szalmaözvegy*ség is vesztett kíváncsúságából. Nagyon helyes dolognak tartjuk, hogy magyar szó hangozzék a brettlin is. De mikor

a brettli internacionális kedvverítő hely. Legyen egy pár magyar szám, vagy legyen a program fele magyar, a többi lehet akár kelta-nyelvű is, csak el tudjunk mulatni rajta. Hillinger Miska különben, aki elismert, kiváló orfeum-impresszárió, erősen fogadkozik, hogy hoz ő most olyan orfeumot, hogy szalmaözegey lesz még az is, kit becses neje eddig hús éven keresztül magával cipelt fürdőről-fürdőre...

Kiderült még aztán, hogy jó lesz az irodalom hősei közül kizárni a katonákat. Egy osztrák író, tartalékos katonaorvost, katonai rangjától fosztotta meg a hadbíróság, mert egy hadnagyocska hősét közönséges embernek rajzolta.

Írtunk és írtak a dolog moráljáról eleget. Annyi tény, hogy polgármester bácsik mondogatják az ő tósztaikat a katonaság és polgárság közti „jó viszony”-ra, a korszellem fütyül a tósztokra, s a katonaság minden államban elszigetelődik teljesen. Gondolkoznioik kellene ennek a megváltoztatásán, akiket a dolog érdekel, vagy mulattat.

Maga a konkrét eset pedig tele van sok liternyi humorral. Szegény novellairók! Utoljára veszély nélkül egyetlen társadalmi osztályból sem választhatják a hőseiket. Hiába, Kiplingnek van a legtöbb esze. Az állatok nem haragusznak meg, ha novellákat írnak róluk.

Mennyi minden is derül még ki. Hogy Tisza Kálmán már protektornak is gyenge. Egan kazárbarát, kiderült, hogy Ugronnál, a nagy puccsvezérnél, csak Inger Szolimánnak vannak nagyobb tervezgetései. Kiderült, hogy Rakovszky jó hazafi és sok ilyen váratlan nagy tanulság.

Ha így haladunk, kiderül, hogy Magyarországon képviselő lesz minden ifjú stréber, radikális-liberális a Széll-kormány, Rakovszky az antiszemitaság ellen küzd, a nagyváradi főtrafikot nagyváradi kereskedő kapja, Párizs Magyarországon van, s hogy Bartha Miklós perfekt gentleman.

Mert sok minden kiderült, csak ez a csúnya júniusi idő tette egész héten az ellenkezőjét.

NN 1901. június 23.

Dyb.

32. ORFEUMOK

Vasárnapi heti tárcánkban félig tréfásan írtunk arról az ártista-beözönlésről, mely Nagyváradot a színházi szünetben elnyeléssel fenyegeti. Megnevezett „magyar” orfeumok kaptak játékra engedélyt, s a Fekete-cirkusz, mely július elsején kezd meg „működését”, a legsilá-

nyabb hippodrom, melyért egy fillért is kár kiadni. Mi mellett vagyunk, hogy a közönség ne maradjon nyáron azok nélkül a bizonyos nyári időtöl-tések nélkül. De nem úgy gondoljuk azt, hogy a legalja csődülhessen be a brettli művészeknek Nagyváradra. Debrecen, a külsőségeket tekintve, magyarabb, legalábbis sallangosabb magyarságú város, mint Nagyvárad. És még Debrecenben sem kiáltja az ál sovénység, hogy csak magyarul a brettlin!... Adjon engedélyt a főkapitány egy elfogadható orfeumnak, s ne kíváncson többet, mint hogy a program fele legyen magyar. Hál Istennek tartunk talán már ott, hogy nem kell orfeumoktól várnunk a magyarosítást, s nem kell tiszta magyar városban az orfeumok germa-nizálásától tartani.

NN 1901. június 25.

33. SEGÉLY A NYÁJNAK

A nagyváradai latin szertartású káptalan egy kis uzsora-afférba került egész véletlenül. Érmindszenti tudósítónk ír erről az ügyről. Érmindszenten alig néhány családból áll a katolikus felekezet. Valamelyik Andrássy gróf azonban nagy alapítvánnyal gazdagította a kis hitközséget. Így annak külön temploma, jófizetésű plébánosa s tanítója van. A fölöttes egyházi hatóságnak érdekében áll a kis nyáját összetartani s erősítgetni. A nagyváradai bőkezű káptalan meg is teszi ezt gyakorta. Pár év óta például a község katolikus családjai, különben többnyire nagyon szegény emberek, egészen jómódban élnek. A nagyváradai káptalanhoz fordultak avval a kéréssel, hogy adjon nekik *kamat nélküli* kölcsönt. A káptalan teljesítette kérésüket, s így nagy summa pénzekhez jutottak a szegény emberek. A pénzzel aztán nagyon jól elbántak. A község hasonlóan szegény kálvinista, zsidó és g. kat. lakosai között gyümölcsöztetik. Olyanformán például, hogy egy-egy szegény adósnak tíz forint kölcsön után *havonként* 40–50 krajcárt kell fizetniök. A drága pénz már sok szegény embert tett tönkre. Tudósítónk szerint a jóérzésűeket igen bántja e csúnya uzsoraügyletben a káptalan akaratlan szereplése. Mi tudjuk is, hogy ha a nagyváradai káptalan értesül ezekről az üzelmekről, melyekre segítségét felhasználták, intézkedni fog a dologban.

NN 1901. június 26.

Szatmár megye szomszédunk nekünk. Híres szabadelvű magyar vármegye. A Kölcsey nevénel és emlékénel nem kell többre hivatkozni.

Nagykároly a vármegye székhelye, s tegyük hozzá, hogy minden igazság ellenére. Szatmár szab. kir. város van inkább a vármegye központján, nagyobb múltú város, népesebb és intelligensebb.

Am Nagykaroly — a gr. Károlyiak címerében leledző *karvaly* madártól kapta a nevét — régi fészke a Károlyiaknak, Kártevő Sándor, *Rákóczi-áruló* nevére nagy dominiumú utódainak.

Ebből meg lehet érteni, hogy Nagykarolytól miért nem lehet elkaparítani a székhelyet. Károlyi István gr. nagy úr, fényes konnexusai vannak aulikus körökben. Vele nem lehet bírni. A károlyi ember ezért mondja mámoros dölyffel:

— Mit. Ha Pista gróf akarja, a Szamost is elvesszük a szatmáriaktól.

Nagykaroly és a nagykarolyi járás lakóinak jórésze, zöme részben elmagyarosodott, részben magyarosodni kezdő *svábság*. Munkás, derék nép, de meglehetősen buta és bigottériára hajló.

Bartha Miklós úr bőkezű mecénása, az el nem mondott beszédeiről hirhedt Károlyi István gr. sem bővelkedik lelki javakban. Meglehetősen obskurus fejű ember, konok is, aki tetszeleg az ország első gentlemanje címmel, de becsületbíróági elnökségen kívül nem is tud semmit.

Természetes is ez. Őt családi múltja, vagyona és rangja kötelezi magyar szokások szerint, hogy becses fejét ne töltsé tele túlságosan.

Éppen ezért is természetes, hogy mikor Magyarország, ha mindjárt doktrinér is, de erősebb levegőjű liberalizmus uralkodott, Pista gróft a Peturok táborában láttuk. Azok közé tartozott, akik vártak az eljövendő boldogabb korszakra.

Károlyi Istvánnak jó szimata volt. Ma Magyarország kormánya csak névben liberális, valóban pedig a Peturok álmai szerint való. Olyan klerikális világ van itt, mint annak a rendje.

Pista gróf azonban Mózes szerepére vágyik. Az ígélet földje itt van, de ő nem lép reá. Ő az ő svábjaik kellően megdolgozta. Visszavonulhat most már. A liberálisok le vannak törve. Az aulikus, latifundiumos főurak élhetnek immár passzióiknak, mint Mária Terézia öfelseje idejében.

Az Alkotmányban ezt olvassuk:

„1896-ban már erős volt Szatmár megye központi, nagykarolyi kerületében a néppárt, s noha győzelemre akkor, a Bánffy korszakban, kilátás nem lehetett, mégis állított jelöltet. A jelölt csak öt nappal a választás előtt lépett fel, s így is, ezen rövid idő alatt is, 600-nál több szavazót toborzott a néppártnak. Azóta rendszeresen, kitarással szervezkedett a nagykarolyi néppárt, s ennek külső eredményeül ma

két népgyűlést is tartott, s mindegyiken a lelkes polgárság impozáns manifesztációi közben ünnepelték a néppártnak körükben megjelent vezérét, Zichy Nándor grófot, és proklamálták jelöltjökül Báthory István nagykárolyi gyógyszerészt, az egész megye legtekintélyesebb polgárainak egyikét.

Teremen is, Csanáloson is rendkívül nagy számmal jelentek meg a polgárok, még Nagykárolyról, a megye székhelyéről is sokan jöttek a két néppárti tüntetésre, amelyek bizonyára nem tévesztik el hatásukat úgy Nagykároly városára, mint az egész kerületre. A szabadelvű párt jelöltjeként ez idő szerint még Domahidy Elemér főszolgabírórt emlegetik, minthogy azonban a Kossuth-pártiak gyengeségük tudatában minden valószínűség szerint külön jelöltet nem fognak állítani, hanem másutt praktizált szokásuk szerint a kormánypárthoz fognak csatlakozni, és minthogy Domahidy jelöltsége nincsen ínyökre, nincs kizárva, hogy a szabadelvű jelölt személyében változás fog beállani.

Annyi bizonyos, hogy a kerület pártjai között most legerősebb a néppárt. Bizonyítják ezt a mai gyűlések, amelyek egyben azt is bizonyítják, hogy a magyar Alföldnek tiszántúli részeiben is fogékonyak a magyarok a néppárt keresztény hazafias eszméi iránt, csak lelkes férfiak akadjanak, akik önzetlenül kezükbe vegyék a szervezés munkáját. A nagykárolyi kerület néppártjának vannak ilyen vezérfiai, világiak és egyháziak, akiknek buzgó, céltudatos munkálkodásuk minden elismerésre méltó."

Károlyi István előbb csatlósára, Bartha Miklósrá gondolt. De ez a kálvinista néppárti jezsuita csak jelölése hírével is forradalmi hangulatba hozta a járás kálvinista községet. A legnagyobb veszedelmektől lehetett tartani. Ekkor határozott Pista gróf a házi patikusa mellett, aki méltán lehetett az ő utóda, lévén hozzá hasonló fejű ember.

A legnagyobb baj pedig, hogy Széll Kálmán — úgy látszik — ezt a kerületet is átengedte egészen a néppártnak. A Domahidy jelölését le akarja fúvatni, pedig emellett a kiváló, liberális ember mellett szívesen csoportosulna a néppárti veszély miatt a Kossuth-párt is.

Szóval a néppárt legfelsőbb támogatás mellett is nagy apparátussal dolgozik. Valósággal körül akarja folyni a liberalizmus régi dicsőségét veszítő hazáját, Bihar vármegyét. Legközelebb már a Szilágy megyei, szintén szomszédos Tasnádon akarnak gyűlést tartani Zichyék.

Közelednek, védekezés kellene. De ki védekezzék? Magában a vármegye központjában, Nagyváradon is, ultramontán hajlandóságú emberek tartják többnyire a liberális lobogót.

És ha majd — ezen a választáson talán még nem — ide is eljönnek Kálmán Károly, Zichy Nándor s a többiek, fogadják majd őket tárt karokkal. Addig pláne hatalomra is juthatnak. Akkor meg éppen, Nagyvárad és Bihar vármegye újabban egy jelszót követ: mindig a hatalommal!...

Tisztelt Szerkesztő Úr! A tenger mormolását hallgatom pár hét óta. A tenger mormolásáról sokféle véleményt összeolvastam egykor, diák koromban, mikor még erre ráértem. Mondhatom, ez a mormolás egészen kellemes. Sőt, nekem, aki Szokoly Tamások és Balogh Dömék mormolásához szoktam – mondhatom –, igen kellemes.

Szerkesztő úr, valószínűleg csodálkozik, egyrésztől, hogy *írok*, másrésztől, hogy *lapba* írok, harmadszor, hogy *kedélyeskedem*. Hát magyarázattal tartozom. Az utolsó otthon töltött napokban annyi mindenfélét összeírtak rólam, hogy gondolkodóba estem. Úgy gondolkoztam: voltaképpen szép dolog ez az írás. Sajnos, hogy mint polgármester leszoktam róla. Ha nem volna szép, ezek az újságírók nem írnának annyit. Így jött kedvem nekem az íráshoz és a kedélyeskedéshez, már tudniillik olyan mértékig, mely a polgármesteri dekorumot nem sérti.

Nem tudom, mi van szeretett polgárainkkal, kiknek élén én meszterkedem, s hogy vannak azóta. Mondhatom önöknek, hogy az rabolja el itt legtöbbször nyugalmaikat. Lám az aradi kongresszusról is lemaradt az én városom. Pedig, hejh, annyira szövetkezni pénzügyileg, mint az én városomnak, egyiknek sem kell. Még az ördöggel is, még a forgalmi bankkal is.

De más is aggaszt. A lapok megint nagyon szapulják a várost. Nem tudhatom, hogy jöhetnek hozzá. Én kiadtam a rendeletet, hogy száz lépésnyire tartsanak minden újságíró a városháztól. Itt valami *miskulancia* történhetett. Ez a *miskulancia* közigazgatási szó, kérem.

Különben csendes itt a táj. A múlt reggel a parton sétálgatok. Egyszerre csak megszólal a hátam megett valaki:

– Polgármester úr, adjon két koronát reggelig.

Képzelve szerkesztő úr, Szűts Dezső volt. Még ide is eljött. Azt akarja bebeszélni nekem, hogy nélkülem nem tud *működni* otthon. Hídegen válaszoltam neki:

– Én meg itt nem vagyok hajlandó magával együttműködni.

De ne higgye, hogy lehet vele bírni. Már a tizenhetedik koronánál tart s a kilencedik naktmuziknál. Tegnap táviratoztam Gerő főkapitánynak:

Sasba orfeumnak lehetőleg adjon engedélyt mielőbb!

Azt hiszem most már megszabadulok tőle. Nagyon ragaszkodik hozzám. Látszik, hogy félig újságíró.

Végül én, akit annyszor interpellálnak otthon, a következő interpellációt vagyok bátor beterjeszteni:

1. Van-e tudomása Nagyvárad polgárságának arról, hogy mestere mindig rágondol itt is, s vágyik körébe vissza.

2. Ha *nincs*, hajlandó-e most már tudomásul venni?

3. Ha *van*, levonja-e ebből a szükséges konzekvenciákat majd akkoron a választási urna előtt is?

Interpellációmra nem kérek sürgös feleletet. Mindenesetre azonban ajánlom magamat, s tudatom, hogy a *táppénz* itt drágább, mint a városházán, s anyakönyvi botrány nincs, mert Rómába nem erre utaznak, s hogy a vendégekönyvbe Nagyváradot írtam és nem Groszwardeint, podestát és nem Bürgermeistert. Evvel tartoztam saját méltóságomnak s a *Nagyvárad*i Friss Ujságnak is, mely tudtommal olasz-barát.

Maradtam a szerkesztő úr híve

Bulyovszky dr.
polgármester

A másolat hitelül

NN 1901. június 29.

(Dyb.)

36. A SAJTÓ ÉS HARAGOSAI(*)

Tisztán véletlenül értesültem valamiről, ami máskülönben nem nagy dolog, nem is kriminális, csak legfőllebb érdekes. Érdekesnek is *csak most* érdekes.

Valami vizsgálati kihallgatás alkalmából minap a kihallgatást „eszközlő” bíró szükségesnek látta véleményt mondani a nagyvárad

sajtó

Abszolute nem volnánk kíváncsiak senki ilyes vagy olyas vélekedésére. Régi dolog, hogy az újságíró kevés ember szimpátiáját bírja. Vagy félnek tőle, vagy irigylik a hatalmát. Főként a nyilvánosságnak dolgozó emberek,

A kérdéses nyilatkozatnak vagy vélekedésnek más dolog ad értékességet. Ma Magyarországon feltámadt negyven-ötvenezer ember, hogy emberségesebb megélhetést nyerjen. Velünk van a jog, az igazság. De most a magyar társadalom süket. Legfőllebb az érdekli, hogy kezdjük-e már ütni a zsidót és kálvinistát, vagy várjunk még egy kicsit. Negyven-ötvenezer ember családotul hiába várja terhes, kínos életéből való megváltását. A társadalom nem hallgatja meg őket, a hatalom pedig fitymálva parancsol „csitt”-et.

Reakciós világban élünk. Hamar lehet parancsolni, el lehet nyomni *mindent*.

És íme negyven-ötvenezer kiáltás mégsem hangzott el a pusztában.

A magyar sajtó megkapta a panaszló hangot, s százszorozva zúgta szét a hatalom, az úgynevezett „illetékes faktorok” felé.

Ennek a lapnak, a mi lapunknak is, nagy része van ebben. Ma már meghallgatták a kiáltást, sőt megérkezett a hivatalos, szepegő válasz is immár: — az Istenért ne lármázzatok, hiszen halljuk és cselekedni fogunk.

Ezt tette a magyar sajtó, a vidéki sajtó, a nagyvárosi sajtó, kiről fura vélekedést mondott a minap valaki, az ötvenezer közül.

És mondunk valamit. Nem haragszunk mi azért, ha haragosznak reánk. De egyet ne felejtsek. Soha olyan nagy válság előtt nem volt tán a magyar társadalom, mint most. Csúnya reakciós, fekete világ készülődik reánk. Csupa lelki bilincs, tiltó parancs és tekintély.

Egyetlenegy faktora van máris ennek a társadalomnak, mely föl-emel minden méltatlanul letiportat, meg-megütközik hatalmasokkal, magáévá tesz minden jogos vágyakozást: a sajtó.

És megérjük mi azt az időt, hogy kevés lesz a haragosunk. Ez a kevés is vagy zsarnok, vagy sötétlelkű, vagy becstelen. Szeretni fognak bennünket, igen.

Szomorú idő lesz, szomorú világ lesz ez nagyon. Bár megmenekülne tőle a magyar társadalom, és inkább bár lenne tovább is nekünk sok-sok haragosunk!...

NN 1901. június 29.

ae.

37. FÜRDŐLEVELEK

Bécs, július 1.

Boldog nagyváradiai!

Hogy mennyire boldogok Önök a Körös partján, azt valójában csak most értem és érzem, midőn a vakációt felhasználva, útnak indultam a bécsi és berlini színészet tanulmányozására, és most, hogy e tanulmányt félig-meddig befejeztem, ismert szerénységem dacára is konstatálnom kell, hogy a legünnepelebb bécsi és berlini színészek is csak törpe epigonjai lehetnek a magyar színészet ragyogó dicsőségének, Nyárai Antalnak, és százszor boldog minden nagyvárosi halandó, hogy Nyárai Antal a Szigligeti Színházban fecséreli az ő fenomenális művészetét, melyhez hasonló az öt világrész egyetlen színpadán sem található ma.

Boldog nagyváradiai!

Láttam Sonnenthalt, Girardit, Kainzot, Birnbaumot(*), Hans Wernert, Bruno Zienert és Grimmiget, és mélyen sajnáltam a bécsi és berlini színházak e kiskaliberű Dicsőfly Lórándjait. És miközben zúgva tapsolt a bamba bécsi és berlini nép, ismert szerénységem dacára is ezt gondoltam

magamban: „Szegény jámborok, látnátok csak tőlem *Gringoire*-t. Hogy állna el a szemetek-szátok!” És hogy irigyelnétek Nagyváradot, mely Nyárai Antalt magáénak vallhatja. (Kérem ezen legbensőbb meggyőződéseim összes otthoni türelmetlen hitelezőimmel közölni, akik erre talán meg lesznek hatva, és nem zaklatnak még itt is felszólító leveleikkel.)

Boldog nagyváradiak!

Ha úgy tudnák és látnák, mint én, hogy a legünnepeltebb bécsi és berlini színészek minden tehetség nélkül való dedós gyermekek Nyárai Antalhoz képest. Ismert szerénységem dacára sem tagadhatom el, hogy Nyárai Antal kellemes orgánumának egyetlen kifejezése többet ér, mint minden színfalhasogató zagyva deklamálás, amit ezek az én osztrák és német kollégáim véghez visznek. Pirulnom kellett látva, hogy az egész európai művészet egy fapitykét se érne, ha Nyárai Antal nem volna, és egyben szerencsétlennek éreztem magam azért, hogy Nyárai Antal sohasem élvezheti a nézőtérről azt a gyönyörűséget, mikor Nyárai Antal a színpadon játszik. Mindazok, akiket itt idegen földön az én szerepkörömben láttam kontárkodni, kóristák lehetnének mellettem. El is határoztam, hogy jövő télen megtanulok németül, franciául, angolul és olaszul, és eljárszván egész Európában *Gringoire*-t egy csapással teszem tönkre e rongy nációk még rosszabb ripacsait. Oh milyen diadal lesz ez! Hogy pukkadnak majd a dühtől és irigységtől az én nagyságom mellett elenyésző olyan porszemek, mint a cingár Bérczi Gyula, a hápogó Szarvasi Sándor s a kedélytelen kedélyes apa, Bognár János.

Boldog nagyváradiak és százszor boldog Somogyi Károly, akik egy Nyárait vallhatnak magukénak. Szegény Somogyi, ő ezen boldogságának éppen úgy nincs tudatában, mint Gyula, a „Royal” prózai gondolkodású főpincére, aki elég szemérmetlen egy anzichtskártyán arra figyelmeztetni, hogy a múlt szezonban elfogyasztott 468 pikkoló és 1765 trabukkó árát elfelejtettem neki elutazásom előtt kifizetni. Kérem Önt szerkesztő úr, értesse meg Somogyival az ő boldogságát és azt, hogy milyen kincseknek van ő hirtokában az én személyemben. És ha megértette ezt Somogyi Károly, kérem ösztökélje arra, hogy táviratilag küldjön nekem újabb 400 forint előleget, hogy folytathassam tanulmány-körutamat e hitvány globuson, és újra meg újra meggyőződést szerezhessek arról, hogy „csak egy Nyárai Antal van a világon”.

Boldog nagyváradiak, kik őt a magukénak nevezhetik. Legyenek erre büszkéek, és e büszkeségük[ben] lázadjanak fel ama szemérmetlen hitelezők ellen, akik a nagy, a dicső Nyárai Antalnak még vakációját sem hagyják nyugodtan élvezni.

Szerkesztő úrnak igaz híve

Nyárai Antal

NN 1901. július 3.

Dyb.

38. EGY IGAZI FŐPAP

Olyan kevésszer van alkalmunk dúsjövedelmű főpapokról dicsérően szólni, hogy különös örömmel írunk mindig a nagyváradi káptalan nesztoráról, Winkler püspökről, ki Nagyvárad városnak díszpolgára. Nincs nap, melyben tanúságát ne adja keresztyén szerető szívének. Beavatottak tudják, hogy jövedelméből csak az önfenntartásra szükséges legminimálisabb összeget tartja meg. Emberbaráti s egyházi célokra adja a többi jövedelmét. Legújabban egy bukovinai szegény csángó falu, *Istensegíts* áldja a derék főpap nevét. A szegény hívek építendő új templomát harangokkal látta el. Az Istensegíts lelkésze hálás szívvel írt köszönetet tegnap a püspöknek, ki nagy érdemeiért csak a minap jutott szép királyi elismeréséhez. Evvel kapcsolatban megemlíjtük, hogy mint értesülünk, a kitüntetés alkalmából ma lakomát ad Winkler püspök, melyre többen lesznek hivatalosak egyházi és világi előkelőségek közül.

NN 1901. július 3.

39. SZÍNHÁZI ÉLET GYULÁN

— Krecsányiék az új színekörben —

Nagyváradról egy társaság rándult át szombaton Gyula városába, s a társaság egyik tagjának itt gyulai impresszióiról kell számot adnia.

Ime, elárulja mindjárt, hogy e kis beszámoló furcsa lesz nagyon. A gyulai tarka emlékek seregéből kiválik egy szikár, magas termetű, hosszú, fekete redengős, kedves, öreges, borotváltarcú férfiúnak képe, s a beszámoló írója már sejti, hogy erről a férfiúról fog és kell neki írni.

A fiumei s trieszti mesés diadalok ragyogása csábított át bennünket. Meg egy kis színházi smokkság is, amitől a legintelligensebb nagyváradiak sem tudnak szabadulni. A nagy sikerek titkát kifürkészni, és megismerni a magyar színpad egy sereg neves alakját: smokkságnak is megbocsátható.

Hát a nagy sikerek titkát — mint már jó eleve sejdítettük — hamarosan megtaláltuk. Ama fent leírt, redengős férfiú ez a *titok*, s olyan titok, amit mindenki ismer.

Úgy vélekedtünk, mikor visszafelé hozott bennünket a vonat, hogy ez a redengős férfiú nagyon be találta magát írni a magyar szellem s a magyar művészet történetébe. Talán-talán az újabbak között Paulayn kívül senki annyira. A magyar vidék színészeit ez a férfiú emelte, produktálása mértékét is ő. *Buda, Temesvár és Pozsony*, az ő nagy kulturális és magyar missziójának színhelye. A magyar színházak repertoárja is büszke lehet reá. Ha új játéksíflust sziszifuszi munkájában nem is teremthetett,

de lelkiismeretesebb, intelligensebb s jobb ízlésű rendezői talentum nem igen akadt még a magyar vidéken.

— Tele vagyok erkölcsi sikerrel — szólt a mi ditirambusunkra —, de én még mindig olyan maradtam, aki előtt a lejárt értékű erkölcsi siker a legbecsesebb.

Fiumében a kiadásai térültek meg, a trieszti fényes napokra meg éppenséggel ráfizetett, mert még a legutolsó kóristájának is nagy, külön napidíjat fizetett.

Gyulára eljött, pedig tudta, hogy biztos *anyagi deficit*t.

De eljött, mert a gyulaiak őt akarták díszes, nagyon szép *Erkel*-színpadukba, melynek beosztási tervét is ő csinálta meg. Persze, tessék csak számítani. Krecsányi napi kiadása 350 frt., a színpadban pedig legjobb esetben is 300 frt. a napi bevétel maximuma.

De azért kapnak a gyulaiak olyan fényes előadásokat, milyenekért sok állandó színház közönsége irigyelheti őket. Csak a levegő nyári ebben a színpadban. Krecsányi mindig a régi.

Strauss-operettet láttunk, a *Denevért*. Nem mondjuk, hogy a nagyváradi színház művészei közül nem különb egyik-másik. De ensemble nincs ilyen több a vidéken. Krecsányi ott „dolgozik” a színpadon, s amit kapunk — mi nézők —, az igazi előadás.

A szereplők közül Anday Blanka lepett meg bennünket Rozalinda szerepében. Őt éve látta e sorok írója.

Már akkor sejtette mindenki benne a leendő nagyságot. Ma nincs ilyen primadonna a vidéken. A drámai társulat hasonló jelessége: Tóvölgyi Margit. Keszlernek, ennek az intelligens fiatal művésznak Ocskay-ját páratlannak mondják, akik látták, s a darab előadását is jobbnak a Vígszínháznál.

A gyulaiak pedig — szó sincs róla — lelkes kedvvel járnak a színházba. A színészek azonban kedvetlenek:

— Nincs itt semmi — mondogatták — csak por és jó koszt. Pedig Gyulán mindent elkövetnek, hogy jól érezzék magukat a színészek. Csak tapsolni nem szeretnek. Ezt nem tartják ott előkelőnek.

Pár hét múlva Hódmezővásárhelyre megy Krecsányi és társulata.

A beavatottak azt mondják, hogy már legközelebb királyi kitüntetést kap a fiumei és trieszti körút dicsőséges direktora. Bizony a kitüntetésnél valamivel többet is megérdemelne a legérdemesebb direktor: egy kis szubvenció-emelést. Mikor búcsúztunk azt mondta:

— Szeretnék egy esztendeig legalább az intelligenciájáról híres nagyváradi közönség direktora lenni.

Lehet, hogy nem pusztán udvarias mondas volt. Ám mondjuk, hogy az volt, mert még megharagusznak a temesváriak és budaiak.

Egy év múlva ismét hozzájuk megy Krecsányi. Haza...

40. KÉRELEM SZÉLL KÁLMÁNHOZ

Kegyelmességed, miniszterelnök úr, úgy is, mint belügyminiszter, bizonyára ismeri a magyar vidéki színészet jelen siralmas állapotát. Tudja, látja talán azt is, hogy felügyelői állás szervezésével ezen az állapoton nem lehet segíteni. Pénz kellene, pénz okvetlenül, miniszterelnök úr. Nálunk sok-sok mindenre telik, de legkevesebb hitvány kulturális célokra. Beleszoktunk már ebbe, nem is panaszkodunk. De utat mutatunk arra Kegyelmességednek, hogy *egy krajcárnyi megterhelés nélkül* tudjon pénzt szerezni erre a sürgető célra.

Íme az út:

Politikus országunkban a képviselőválasztásokra készülődés tart most nemes izgalomban mindenkit. Mondjuk, hogy a szabadelvű párt mintegy *négyszáz* kerületben szervezkedik. A *négyszáz* kerületben *négyszázötven* szabadelvű (így kell neveznünk őket, hiában) jelölt föllép biztosan. Minimális számítást csinálunk mindenben.

Egy-egy ilyen jelölt párt körülbelül, itt is minimálisan számítva, három s körülbelül ilyen tartalmú és bőségu táviratban üdvözölte vagy fogja üdvözölni Kegyelmességedet:

Nagyméltóságú Széll Kálmán miniszterelnök úrnak

Budapest.

A Nagyméltóságod programja alapján megalakult kukutyini szabadelvű párt mai napon tartott igen népes gyűlésében a jövő országgyűlésre Stréboló Alfréd urat hazafiúi kötelességet képező törhetlen hűséggel és egyhangú lelkesedéssel képviselőjelöltjéül újra kikiáltotta. Ez alkalomból a legbensőbb hazafiúi érzelemmel üdvözöljük Nagyméltóságodat. Boldogok vagyunk, hogy megértük Nagyméltóságod igazságos kormányzatát, amelytől minden igaz ügy győzedelmét és minden politikai és közéleti hamisság bukását bizton reméljük. A legmélyebb tiszteletünk őszinte kifejezése mellett vagyunk kész hívei a párt megbízásából.

X. Y.
pártelnök.

Átlag 80 szó. Háromszor 80 = 240. Pénzértékben 7 frt. 20 kr. 450 kerületben 3230 frt. Kegyelmességed válaszai szintén ennyire rúghatnak. Összesen hát 6460 frt. Ugyanennyire lehet a Podmaniczky báróét is tenni. Ez már 12.920 frt. Wlassics, a többi miniszter, Apponyi gróf s a szeretett jelöltek egy része legalább is megkészszerzik ezt a rubrikát. Ez már huszonötezer forint. A választások eredményéről már mámoros

bőkezűséggel táviratoznak Kegyelmességednek. Így már 50.000 forintnál tartunk.

Most már Kegyelmességednek csak egy óhajlásába kerül, s a költséges táviratozás megszűnik. E helyett — mondjuk — *képes levelező lapon* fogják jövőre a bizalmat és köszönetet tolmácsolni. A portó különbözetet pedig Kegyelmességed valamelyik bankba küldi, és kéreti küldeni. Íme *összel a vidéki színészet segélyét 50.000 forinttal lehet emelni*, s nem vesz vele senki semmit. Az ötvenezer forintból juthat majd a mi kért *erdélyi* hazafias és kulturális akciónkra is.

Tegye meg ezt Kegyelmességed. Igazán ezúttal, evvel hasznos dolgozt fog cselekedni.

NN 1901. július 4.

(ae.)

41. KERESZTEK A KAPUN

Néhányszor [rá]mutattunk már arra, hogy Nagyvárad új főkapitányának sok új, üdvös reformja közt nem egy olyan van, mely határozottan veszedelmet jelent, s a rendőrség valóságos omnipotenciáját célozza. Ismét van egy adatunk erre. Sokaknak feltűnhetett, hogy némely utca néhány kapuján hatalmas, krétával rajzolt kereszt díseleg. Az ember azt hinné, hogy vakációzó, pajkos diákok passziója ez. Pedig nem így van. A keresztet rajzolása *hivatalos rendőrmunka*. A posztokon álló rendőrök figyelmét hívja föl a megkeresztezett kapukra. Laknak pedig a kereszt kapus házakban olyan nők, kik nem állanak hivatalos rendőri felügyelet alatt, de foglalkozásuk, életmódjuk azt a gyanút táplálja, hogy vidám bölcsességgel élnek vagy élhetik világukat. Nem kell, nem is szabad a dolgot bővebben fejtegetnünk, de akkor már attól kell félnünk, hogy nemsokára megszorodnak a keresztet, és felügyelet alatt lesz minden nő, kőről kávéházakban, vagy másutt pletykázni fognak. Mi értjük a főkapitány úr üdvös tendenciáját itt is, de nem sejti micsoda megdöbbentő beavatkozás ez leggyénibb dolgokba? Mert újra és újra ismételjük, a legüdvösebb célból megcsinált rendszabályok többet rombolhatnak sokszor, mint féltucatnyi, ártó társadalmi bűn s egész sereg szigorúan büntetendő „kihágási eset”.

NN 1901. július 4.

42. NEM REAKCIÓ

Értsük meg a dolgot, kérem szépen: nem reakció, hanem *konzervativizmus*. Pláne magyar konzervativizmus.

No, ennyi őszinteséget istenuccse nem vártunk. Széll Kálmán leg-lelkesebb prókátorai hirdetik ezt. Szólnak hozzánk, az elégedetlenekhez, majdnem ilyenformán:

— Hát szó sincs róla, nektek igazatok van. Széll Kálmán valóban *nem liberális*, hiszen a liberalizmus lejárt a magát. De ne ijedjete meg, mert nem is ultramontán. Nem akar ő klerikalizmust, csak magyar konzervativizmust. Ez pedig szép és nem veszedelmes.

Nem tudjuk, hogy a tisztelt prókátorok-e a naivak, vagy bennünket tartanak szemtelen hittel nagyon naivaknak.

Mert egy naivságot elárultak. Bevallották, amit mi régen hirdetünk, hogy Széll Kálmán és politikája mindenféle jóval megkent lehet, [de] *nem liberális*.

A továbbiakban azonban alighanem bennünket tartanak naivaknak az ipsék. Hát van okos ember, kit szavakkal meg lehet tévesztetni? Hittünk-e mi valami mást Széll Kálmánról, mint amit prókátorai nagy lexikon-jártassággal magyar konzervativizmusnak neveznek el? Hiszen ez teljes igazolása a mi meggyőződésünknek!

De milyen pompásan is megtalálták a szót: konzervativizmus. Annyira megleptek — bevalljuk — bennünket vele, hogy okvetlenül meg kell magyaráznunk.

Mi is hát ez az *egészséges konzervativizmus*?

Kormánygyeplőhöz jutni egy nekivadult kis embertábor terrorizálása útján: konzervatív politika.

Keblünkre ölelni a magyar közélet hideglelőseit, ránk szabadítani azokat, kiktől szerencsés sorsunk három évtizeden megőrizte ezt az országot, azokat, kiknek Sennyey a politikus ideáljuk s jezsuita-növendék a vezérük: ez is konzervatív politika.

Ádáz haraggal, vérengző dühvel támadni mindarra, amit az erős, becsületes előd épített, őt magát üldözni, híveit megselyemhurkolni: ez is az.

Aztán megalázni azt az ősz, nagy férfit, aki azt a pártot alapította, melynek leple alatt sikerült magukat becsempészni ennek az országnak a tönkrevezetésébe! Ez is konzervativizmus.

Tejbiztosokkal, csuhás szatócsokkal elárasztani az országot, s megrontásán munkálni néhány százezer embernek, kazárt ütni skót kesztyűben, de bunkóval: lám ez is az.

Kipécézni ennek az országnak a protestáns lakóit, kikhez fűződik ennek a kis országnak valamelyes függetlensége és szabadsága, creje,

hite és jövője, megalázni őket naponként, vezető férfait leszorítani: ez is egészséges konzervativizmus.

Barátkozni hazaáruló agitátorokkal – mind a konciliáns politika cégére alatt –, megmérgezni a lelkét az ország jövőjének, az ifjúságnak, túllícitálni az ischli klauzula saját szerzeményű költeményét, elárasztani a társadalmat hazug, félrevezető jelszavakkal, mindehhez megszerezni ennek az országnak majdnem az egész sajtóját: ez is mindannyi csupa egészséges konzervativizmus.

Magyarázhatnók hát a legújabban kidobott jelszót ad infinitum, de talán sejteni méltóztatik már, hogy mi legyen az.

Az „új rendszer” a maga mivoltában, csak a neve más.

Tisza Kálmán Nagyváradon van most. Tegnap együtt ebédelt, találkozott az úgynevezett vezető férfiakkal. Megkérdezzük őket: jutott-e eszükbe tudakozódni a már közlegénységében is csak megtűrt hajdani híres generálisnál: mit tart ő az egészséges konzervativizmusról, s vajon annyira betegek vagyunk már, hogy gyógyításra gondolni sem lehet? Persze csak úgy nagyon bizalmasan. Végre meg nekünk, talán már *csak* éppen *nekünk*, titokban is jó volna tudni, hogy a bajt ő is olyan nagyra látja, mint mi itt nagyon sokan.

Ám lehet, hogy nem jutott eszükbe egyiküknek sem. Miért? Nincs nagy baj. Az egész ország sajtója az új rendszer dicséretét zengi. Bizonyára boldog a magyar. Mi pedig csak „engedetlenek” vagyunk, „rémeket látunk”, hiszen nincs itt semmi változás. Ami van, az sem veszedelmes. Nem sötétség, nem konokság, nem ultramontánság, nem reakció. Ez kérem: *egészséges magyar konzervativizmus...*

NN 1901. július 6.

A. E.

43. A HÉTRŐL

Egyidőben arról beszélgettünk néhányan, hogy tollforgató ember pompás dolgot művelne, ha *nagyvárad* *aforizma*-kat írna. Ismeretes, hogy a magyar vidéken alig van érdekesebb város, mint az, ahova rossz nyelvek szerint úgy kér az ember vasúti pénztárnál jegyet, hogy elfütyüli egy különös induló első sorát...

Akkor rögtön megpróbáltunk néhány ilyen nagyvárad *aforizma*t gyártani. Íme tizelítőül egy pár:

Nagyváradon éhen halhat bárki, de minden éjjel pezsgőzhet.

Ha olyanok volnának a nagyvárad *asszonyok*, mint amilyeneknek a nagyvárad *asszonyok* hirdetik, itt volna a legnagyobb idegenforgalom.

Nagyvárad az *individuumok*! városa, mert magának a városnak nincs kiformált egyénisége.

Nagyváradon azért szeretünk valakit, vagy valamit, hogy rosszat mondhassunk róla.

Itt legkevesebb a nagyképüsködés, pedig itt van a legtöbb nagyképű ember.

Nagyváradon elvből becsülik az érvényesülés művészetét, de az üres stréber itt lesz leghamarabb komikus figura.

És a többi. Mint méltóztatnak látni, többnyire rossznyelvűskedés, ami szintén divatos minálunk.

A faktum pedig az, hogy igen szeretjük mind ezt a mi városunkat, s mindennap több okunk van rá. Ebben a városban fölemelik az elbukottat, és megbocsájtanak az eltévedteknek. Nincs nap, hogy itt ne vegyék igénybe a jó szívek melegét. Mindennap keringenek ama bizonyos ívek, s a nagyvárad közönség jóvoltából sohse kerülnek üresen vissza. Csak nagy intelligencia s az élet előkelő filozófiája az egész és minden, ami ezt a várost páratlanná teszi.

Így nyáron nagyot változik ennek a városnak az arculatja. Sok-sok az idegen arc, s az ismerősök közül pedig sok-soknak a hiányát érezzük.

Télen kedves affektálással játsszuk a szigorú előkelőséget. Spanyol udvari szokások szerint élünk. Előkelőek mód fölött az igényeink, nyáron nagy túzással öltjük magunkra a pongyolát, s ugyanazok, akik megütköztek decemberben egy francia operett pajkosabb ötletén, most az orfeumok fűszeres, borsos étlapján válogatják a legborsosabb eledeleket.

És ezt mind igen kedvesen, póz nélkül tudjuk csinálni.

Különös, hogy ezen a nyáron később kezdődött meg Nagyváradon a fürdőbe özönlés. Csak most készülődnek a legtöbben el. Talán a múlt heti őszi eskedése az időjárásnak csinálta ezt a kis lekésést.

Azok pedig, kik ittmaradtak, maradnak, éppenséggel nem unatkoznak. A nyári éjszakai Nagyvárad vidám és zajos. Varieté, cirkusz, cigánymuzsikás esték egyformán megkapják a maguk vidám közönségét, s ha érdekes személyi híreket gyakran közlünk, nincs rajta mit csodálkoznunk. Nagyvárad nyáron nem unalmas, s csak a minap újságoltuk el, hogy igen sokaknak a nyaralóhelye.

*

Különben pedig nagy szenzációi nem voltak a hétnek. Sem itt, sem másutt. Sem törvénykezési szecesszió, sem nagy tragédiák, sem nagyobb politikai skandalum. Apró tragédiák ezúttal sem maradtak el. Ezek sorra vesznek bennünket, sőt mindnyájunknak megvan mindig a magunké. Az igazándi kánikulára fordult idő leszerelte a nagyváradit

ön- és más egyéb képviselőjelöltek ambícióját. A tanítók gyűlése elmúlt anélkül, hogy kivégezték volna a Kozma Andorokat. Gábel Jakab az országos tanítóegyletet arra kérte, hogy támogassa az ő Bereg megyei képviselőjelöltségét. Tisza Kálmán itt járt, s itt időzött egy fél napig, de nem vett szívtartást az új főtrafikban. A város közigazgatási bizottsági ülésén Rimler Károly főjegyző elnökölt, de miniszteri beleegyezéssel a távollevő főispán és polgármester helyett. Bizony, ha a városházát nagyon megszállja(*) a nyaraló hangulat, már a legközelebbi ülésen, mint a jelenlevők között rangidős Pásztor fogalmazó fog a közgyűlésen elnökölni. Balogh Döme és Beczkay között újra kitört a vámháború. Kiss Dávid — ha már neki nincsenek honfoglaló ősei — okvetlenül azt akarja, hogy az utódainak legyen[ek]. A főutcai kövezés befejezéséről szóló hír pedig légből kapott koholmány. A nagyváradi kapuk egynémelyikén kereszt-sértés történt. Holmi kréta-kereszteket letöröltek. Ezek s a többiek. Éppenséggel nem tragikus dolgok. De ki vár kánikulában tragédiákat, mikor ilyenkor tógaszerű pongyolában szeretne bár járni az ember, de az orfeum-kuplékat is súlyos szellemi elcedelnek találja.

NN 1901. július 7.

Dyb.

44. IRODALOM ÉS JUSZTÍCIA

Athene és Themis hajbakaptak. A veszekedés igen érdekes. Szerencse, hogy akik nem írók, azok most nyaralnak, s akik írók, azok nem szoktak írni, mert máskülönben könyvtárt írnának erről a veszekedésről.

Különösen érdekes, hogy a veszekedésben egy rendkívül gyöngéd nőpoéta s egy szigorú jogtudós az ellenfelek: Fehér Judith és Imling Konrád.

Fehér Judith novellát írt. A novella rosszabb, mint amilyeneket már az ő finom megfigyeléseinek bizonyosságai között olvastunk. Aztán meg aligha megfigyelés termette ezt a kis rajzot. A nőpoéta vágyott merész lenni, s vágyott új terekre. Nekieresztette hát a fantáziáját, melyet nőíróknak különösen kell kormányozni tudni, és egy járásbíró családját és igazmondását úgy megfesti, ahogy még nem pofoztak társadalmilag szentnek formált és tartott intézményt finom női kezek. Mert a fantázia egyetlen hóhér tud lenni.

A nagynevű jogtudós pedig szörnyen kikél a magyar bírói kar illetén meggyalázása ellen. Szigorú szavakkal figyelmezteti az írónőt, hogy a török kádik sem lehetnek olyan nyomorultak, mint amilyenek tájékozatlanságból egy magyar bírót rajzol az író. De legérdekesebb, hogy a jogtudós tanácsokat ad Fehér Judithnak, hogy miről szabad egy

női írónak írni. Persze jogtudósok módjára ajánl napsugarat, kék eget, madárfütyöt és virágillatot.

Az afférnak vannak tanulságai. Igazsága pedig ez: Fehér Judithék ne csússzanak el a papíron, s fékezzék a fantáziájukat. A világ transzformálásának apostoli hivatását csak addig tölti be az író, míg *igaz* marad, s csak a szemének és a szívének hisz. Mert erről feledkezett meg egyszer Fehér Judith, hibázott.

De hibázott a jogtudós is. Mert jogtudós létére ő meg a paragrafusok közül csúszott ki, s olyan világba téved, melyet ő természetszerűen nem érthet. Ő a literatúrát még diákkorában hagyhatta ott. Akkor, amikor az irodalomban a madárfütynél, a judikatúrában pedig a fülemülefütynél tartottak. A judikatúra nagyon nőtt, de az irodalom régi maradt, ezt hiszi a tudós jogász? Az írónak mindenről lehet és szabad írnia, de a főnti princípiumok mellett!... Külső és belső igazsággal. És ha véletlenül a Fehér Judith járásbírósa él, akkor Fehér Judith sem hibázott.

Maga az egész affér pedig öröndetes jele, hogy ebben az országban kezd éberebb lenni a közszellem. A legszélsőbb vélekedések is kicserélődnek. Új hitecske arra, hogy leszünk mi még tán valamikor kultúrország...

NN 1901. július 7.

(ae.)

45. VEGYESKERESKEDÉS

Jól mondta Bölöny József: vegyeskereskedés a Széll Kálmán politikája. De nem a régi szabású, becsületes, krajcáros szatócok kereskedése. Hanem olyan, mint egy sztambuli bazár. A fényes lomok közül megveheted egy szálát a próféta szakállának, kaphatsz a názareti fájából is egy forgácsot, régi talmud írást is. Mindent kaphatsz és minden *hamis*.

Ennek a gyanús erkölcsiségű bazárnak van mindenféle rikkancsa. A görögnek görög kínálja a portékát, sváb a svábnak s az örménynek az örmény. Így a Széll Kálmán politikai bazárja is. Vagy merkantilista: ilyen lap is kínálja az én portékámat. Szélső határokig agráriuskodsz: van ilyen lapom. Szereted a nemzeti sujtást: kapsz sallangos, hazafias frázisú ajánlást is. Mindenfajtajú rikkancs van a bazárban. Sőt, ha intranszigiens haragra jött is kedved, nincs érte baj: a bazár be van rendezkedve. Széll Kálmán kitalálta a kormánytól sugalmazott ellenzéki sajtó intézményét. Ez megrendelésre szállít kellő kritikát és gorombaságot. Olyan valami nem közönséges gondolkozásról tesz ez — bevalljuk — tanúbizonyságot, mint ama francia író, ki a jövő szociális államát rajzolva látja a kort, melyben Franciaországban maga az állam rendez a nép mulatságára torlaszokkal, utcai harcokkal teljes forradalmakat.

Raffinirt szatócsüzlet a Széll Kálmán vegyeskereskedése, s raffinirt intézmény a rikkancsok intézménye is.

Íme, a legújabb példa. Tisza István gróf elmondta az ő jámbor beszámolóját Ugrán. Bizony Isten nem volt ez a beszámoló különb, vagy hangosabb a Nagy Mihályok, vagy Kristóffyakénál. Tele volt megadással, lemondással s hűségküivel.

A kinyilatkoztatottan kormánypárti lapok, minden kedvük dacára sem tehettek egyebet, mint lehető röviden beszámolni a beszámolóról. Belekötni nem tudtak, mint annak idején tették a nagyváradi beszéddel.

Ám a Széll-bazár vásárlóinak van egy nagy serege, mely mindig és minden alkalommal megkívánja, hogy paskolják a gyűlölt Tiszákat.

Íme, milyen jó, hogy nagy választék van a rikkancsokban. Kettőt rögtön kirendelt a bazár gazdája, s egyikük el is bánik Széll Kálmán jóvoltából alaposan Tisza Istvánnal. *Beleolvas* a beszédébe, rekrimínál, szidalmaz, s végül alantas korteskedéssel is meggyanúsítja az ugrai képviselőt.

Voltaképpen pedig az egész rikkancstábor gyűlölettel gondol most Bölöny Józsefre. Ha Bölöny József nem beszél, nem kerül szóba a vegyeskereskedés. Ha nem kerül szóba a vegyeskereskedés, Tisza István gróf nem jelenti ki, hogy ő feltétlen híve Széll Kálmánnak. És ha ezt nem jelenti ki, már mindjárt kész ok van megvádolni pártbontó, forradalmi tendenciáért. Ki lehetett volna az egész rikkancs gárdát vezényelni. Így, sajnos, csak azt a két nyomorult rikkancsot, akik a Tiszák legádázabb gyűlölőinek szokták kínálgatni a Széll-bazár portékáit.

Tisza István gróf pedig egy dolgot nyilván láthat mindebből. Azt, hogy éppenséggel nem fogadják kitörő örömmel az ő újabb hűségesküjét s feltétlen ígérkezését. Sokkal jobban szerették volna azok, ha nyílt lázadónak festhetik meg végre Tisza István grófot.

Hát ugye, hogy mindent lehet a Széll-bazárban kapni, de egy szemnyi őszinteséget sem.

Tisza István grófról hisszük, hogy nem akar, nem tud szatócs lenni. Ez a hitünk még most erős. Ha csalódnánk benne, csalódnánk magunkban is, kik a Tiszákban hittük és hisszük e szabadelvű ország boldogulását.

Miért fél megszerezni Tisza gróf a Széll-bazárnak azt az örömet, hogy kivonultassák ellene a bazár egész arzenálját, rikkancsait s eunuch elárusítóit.

A Széll vegyeskereskedésben így is gyűlölni fogják és üldözni őt és híveit. Hogy *bolti szolga* legyen abból, kitől mi *szabadelvűek* ennek az országnak a megváltását várjuk: még gondolatnak is rettenetes.

Pedig Tisza Istvánnak ilyen szerepet szánnak a bazárban, sőt a bolti sóprút is elszedik majd alkalomadtán tőle, nehogy még álmában

is valamikor tisztogatásra gondoljon. Előzze meg őket, még mindig ki-söpörhetné a bazárt az ugrai söprű!...

NN 1901. július 10.

A. E.

46. HAJLSZA A SZÍNHÁZAKÉRT

Többek között három nagy vidéki városban, Aradon, Szegeden és Debrecenben járt le a színházak direkcióinak ideje, s mind a három város új társulattal új színigazgatót akar. A negyedik állomás, Temesvár-Buda már visszaszerezte a maga Krecsányiját. Pozsonyban anarchia van. Kas-sán Szendrey az úr, s ő szenvedte csak legközelebb is Festetich úrnak egy újabb okvetetlenkedését. Kolozsvárt virágvasárnap óta Megyeri kísérle-tezik a Bölöny-regime elfeledtetésén, Nagyvárad pedig — mint többször megírtuk — olyan szerencsétlen helyzetben van, hogy színházpályázata olyankor nyílik meg, mikor az elsőrendű társulatok nem pályázhatnak, s amin úgy lehetne segíteni, hogy Somogyi igazgatónak szerződése le-jártával még egy évre kössünk szerződést, s így egyszerre hirdessünk új pályázatot a többi nagy színházakkal.

Ergo Arad, Debrecen és Szeged színházai között folyik most a versengés.

Nem tudjuk, feltűnt-e másoknak is, hogy még eddig nem tapasztalt heveességgel folyik a hajsza a színházak után. Mindennap új és új di-rektorjelöltekről hallunk. Az ember oda van a csodálkozástól, hogy ni, Magyarországon hány színházi szakember van. Hátha a nagyközönség egészen ismerné a kulisszák titokzatos világát. Akkor azt is tudná, hogy igen sok direktor mögött csöndes kompánisták, finánciákat, vagy egyéb kötelmeket vállalt társ-direktorok állnak. Akkor csodálkoznék még igazán a direktorjelöltek légióján.

Sokat panaszkodunk mi is a vidéki színészet nyomorúságai miatt. Van is nyomorúság elég. De ez már mindnyájunk előtt ismeretes, hogy a legtöbb nagy vidéki színház jó üzlet. Üzletet mondtunk, de ne ütődjék meg rajta senki. Csak lássuk tisztán a dolgokat. Éppenséggel nem olyan nagy baj az, ha a színigazgató üzletember. Csak aztán jó üzletember legyen! A jó üzletember sohasse feledkezik meg a közönségről. Nem is csapja be soha. Mert jól tudja, hogy a közönség gráciájából él. A jó üzletember tehát éppúgy, éppolyan lelkiismeretes *szállít* a közönségnek pompás műsort, kifogástalan társulatot, művészi előadást, mint a jó rövidáru-kereskedő kiváló gyártmányú cipőt, divatos és tartós kesztyűt és kalapot stb. Nem kell hát az üzlet szótól félni. Sokszor becsületesebb szó ez művészi vonatkozásban is a missziónál például, mely gyakorta csak

szálmunkra, felgerjedéseinkre utazik, de ellenszolgáltatást a pénzünkért alig ad.

A növekvő hajsza a nagy vidéki színházak után alkalmat ad nekünk, hogy gondolkozni próbáljunk valamit azon, hogy nem volna-e jobb, ha a nagy vidéki színházakat a mostani ellenőrzés mellett egyszerűen pályázat útján *bérbeadnók?*... A nagy városok színházi közönsége egyre s rohamosan nő. A színházakért folyó lázas verseny azt mutatja, hogy a színház most sem éppen rossz üzlet. Soha ki nem elégitett kulturális és egyéb álmainkat nem helyesebb volna felcserélni egy kis bérletpénzzel s a mostaniaknál mindenestre magasabb nivójú színházi élvezetekkel? Mert az a színigazgató, akinek a kezét kicsinyes, jól ismert *befolyások* nem kötik, de a nagyobb rezszi rászorítja arra, hogy magának *meghódítsa* a közönséget, nem megbízhatóbb a színigazgatók mostani százfelől ráncigált típusánál?

Bizony, jó lesz ezen már gondolkozni. Előbb-utóbb — Magyarországon harminc évi késéssel jönnek rá kipróbált igazságokra — úgyis áttérünk erre a rendszerre. Nyugati országokban ez a legtermészetesebb állapot már. S ha valaki a mi speciális nemzetiségi viszonyainkra hivatkozással felel, hát az a válaszuk, hogy a bérletrendszert csak a nagy vidéki városokban kellene meghonosítani. Meg aztán az új rendszer éppenséggel nem zárja ki a nemzetiségi akciót sem.

A színházakért folyó hajsza — ismételjük — fontoltassa meg a dolgokat velünk.

NN 1901. július 11.

47. A KENYÉR VOLT AZ OK

A törvényszéken történt. Csak rövid, száraz referádát írtunk róla, hogy tartunk módot a szomorú történet moráljára is. Mert nagyon szomorú a történet, belesírta az élet az *ember* szörnyű örök tragikumát.

Oh, be nagyot is tévednek a koca-filozófusok, mikor a végtelenségre, az anyag örök törvényére, vagy ilyesmikre hivatkozással akarják megdöbbenteni, alázatra készteni a dölyfös emberelmét.

Van szörnyűbb felségesség, rettentőbb hatalom is, a legnagyobb: a *gyomor*. A nagy dán író hallgassátok meg. Ő mondott megremegtető, szörnyű nagy dolgokat az *éhségről*.(*) Nincs ennél rettenetesebb érzés, szörnyűbb démon. A vad éhező gyomor mellett kicsiny a végtelenség, minden-minden. Jámbor poétalelkek, kik az anyaságnál nem tudtok felségesebb emberi érzést, mit tudjátok, hogy a kenyér szentebb a testünkől sarjadt testnél, a *gyermeknél* is. Szörnyűség, de ebben van ama legnagyobb tragikum.

Helber Andrásné, az elkényszeredett sápadt asszony, metsző, száraz hangon mondotta:

— Hát miért is élt volna a Juliska. Tizenegyen voltunk, s kenyér négynek sem volt elegendő.

Juliskának meg kellett hálnia, mert ő harmadfél éves ártatlan bambaságával nem tudta, hogy nagy bűnt cselekszik, mikor naponként — sokszor kétszer is — kenyeret majszolt... És ott ültek körül a nagyteremben komoly és tudós férfiak. Olyanok, kik naponként ötször érzik a telt gyomor csodás gyönyörűségét. Idejöttek e díszes terembe, hol az emberi vad indulatok annyi rémes tanulságát hallották már. S most e rendesen evő, komoly, tudományos, igazságnak szolgáló emberek némán néztek csak össze. Egy percig bizonynyal összekavarodtak fejeikben az agyvelőkbe oltott fogalmak.

Egy percre tán átsuhant agyukon a szörnyű világosság. Hogy a könyvek igazságai nem igazságosak. Hogy az *élet* talán a legnagyobb, legigazságtalanabb csapás. Hogy nem tudjuk, mi a bűn és mik vagyunk mi is tulajdonképpen. Egy percre. E percben súghatta valami Friedlander Samunak, hogy szóljon majdnem így:

— A ti törvényeitek sem büntetik azt, aki a deszkaszálon menekülve vízbefojtja az utána kapaszkodót vagy aki az éhség paroksizmusában felfalja egy lakatlan szigeten azt, kivel odadobódott. Mért büntetnétek, akik a Juliskát kínozták. Juliska sok kenyeret evett, s körülötte sokan éheztek!...

Tán nem így mondta éppen, de így gondolhatta. Szegedi Jánost is ilyen borzasztó igazságokkal védhette Dési Géza. Az igazságnak komoly bírái pedig nem sújtották, nem sújthatták le a Juliska kínzóit. Talán más paragrafusos mentegetéssel, de nem sújtották le...

Az emberek pedig hívságosak és fennhéjázók. Kellenek nagy észretérítő, nagy kijózanító történetek. Ideírtunk egyet, s akinek van szíve vagy szörnyen szívtelen, ne feledje el:

— Juliskának el kellett pusztulnia, mert sok kenyeret evett, s körülötte pedig kínlódó gyomrok korogtak...

Ne feledjétek el!

NN 1901. július 11.

48. MINISZTER ÉS BÍRÁK

A lapok most egy veszprémi bíró esetével foglalkoznak, kit az igazságügyminiszter illetékes fegyelmi hatósága megkerülésével megalázóan megdorgált, s így bírói méltóságában valóban hallatlanul megsértett. A veszprémi bíró nem a hatalom előtt meghunyászkodó beamterek közül

való, s a miniszter eljárása ellen a leghatározottabban tiltakozik, s a méltatlan elbánás miatt a Táblánál panaszt emelt, nagyon okosan. A magyar bírói kar, e páratlanul derék testület, függetlenségén és jogos önérzetén kívül nem sokat nyer állásától. Ahelyett hát, hogy egzisztenciáját is megerősítenék, még függetlenségét is elvenni s önérzetében is megsérteni: egy minisztertől is nagy merészség és impertinencia. A veszprémi bíró esete nem egyedül áll. Sok magyar bíró érzi most a szégyenpírt az arcán a miniszter elbánása miatt. Tudomásunk szerint *a nagyváradi törvényszék három bírója kapott a veszprémihez hasonló jogtalan és meg nem érdemelt miniszteri dorgatóriumot*. Hisszük és várjuk, hogy a veszprémi bíróval együtt tiltakozni fognak a nagyváradi bírók is. De tiltakozni fognak az összes inzultált magyar bírók. Ebben a példátlan rosszul kormányzott országban az igazságszolgáltatás, a magyar bírói kar deréksége a mi egyetlen hitünk és pajzsunk. Ezt a hitet akarja megrendíteni az igazságügyminiszter. Résen fogunk állni, s nem engedjük, hogy a korlátoltság romboljon ott is, ahol építésre van legnagyobb szükség!

NN 1901. július 12.

49. FÜRDŐLEVELEK

Marienbad

Tisztelt szerkesztő úr!

Mint egy kifogástalan naivához illik, szülői felügyelet alatt üdülgetek itt Marienbadban.

Sokat, nagyon sokat gondolok magukra. Pedig talán maguk már el is felejtették a színtársulat Szohnerkéjét.

Nagyon nehezen váltam meg Nagyváradtól. Az én jó Flórámmal mondogatta is eleget.

— Olga, Olga, te alighanem könnyelmű dolgot műveltél. Belészerttél valakibe. Pedig, jaj, ha a naiva szerelmes lesz. Akkor már jó előre szerződés után nézhet, mint — komikáné.

Fölsleges talán mondanom is, hogy az én jó Flórámmal gyanúja — hogy is mondják azt maguk? — minden komoly alapot nélkülöz. Az igazat megvallva némi hajlandóságot érzek olykor magamban a szerelemre, de a vajúdó érzelmeket gyökerestől szoktam kitépni. Bizonyísten: A kollégáim a tanúk.

A marienbadi fürdőzésre pedig a legprimább kvalitású naivai fogásokkal rendezkedtem be. Majdnem olyan rövid ruhában járok, mint néha a színpadon, amiért le is szidtak maguk egy párszor, és olykor selepíttek is. Találkoztunk a papa néhány erdélyi ismerősével. Mind azt hiszik, hogy csak tizennégy éves vagyok. Bizonyísten: A múltkor valami

szörnyen pikáns fürdő-pletykát tárgyaltak. Az egyik erdélyi bácsi aggódva nézett rám. Én persze, mint jónevelésű kislány, mindjárt hallástávolságon túl helyezkedtem, amit, nemde, helyesen cselekedtem? Muszáj egy kislánynak mindent tudni? Azért kárpótoltam én magam. Rendes Szidor beszélt titokban a városi orfeum-életéről. Jaj, milyen dolgokat beszélt! De nem hiába utáltam én mindig a csúnya orfeumdámákat! Hanem vagy két fiút nagyon le fogok szidni. Hát járja az, hogy mihelyt a szintársulat kiteszi a városból a lábát, ők mindjárt elvadulnak.

Azért van itt egy pár nagyváradai gentleman, akik sok kedvvel próbálnak ám nekem udvarolni. Hejh, ha feleségeik megtudnák!... Nem árulom el őket.

Itt nyaral a legaranyosabb méltóságos diva, Kinszky grófné is. Még mindig arról beszél nagy elragadtatással, hogy Nagyváradon milyen kedvesek az emberek. Szeretném néha azt mondani, hogy Nekem mondja? De az isteni Illus előtt nem szabad hencegni, még ha valaki naiva is.

Papám, a kedves, dolgozik. Színdarabot ír, és Nagyváradon akarja ismét előadatni. Azt mondja, hogy csak a nagyváradai közönség érdemli meg, hogy komoly író darabot írjon a számára. Nagy naivan azt kérdezem tőle:

– Hát nagy sikert aratott a múltkori darabod, azt hiszed, papa?

– Persze, hogy azt – válaszolt nagyon szigorúan, pedig a nősze-replő elég gyöngécske volt.

Na ilyen goromba papája sincs még egy naivának.

Különben pedig sok-sok lelki pusztít küld a maguk kis elkényeztetett naivájuk.

Szohnerke

NN 1901. július 13.

50. NAGYVÁRADAI BÍRÁK SÉRELME

– Az igazságügyminiszter basáskodása –

A *Nagyváradai Napló* már tegnap megírta, hogy a veszprémi bírósége, kit az igazságügyminiszter jogtalanul és brutálisan sértett meg önértetében és bírói függetlenségében, *csak egy eset*. Igen sok magyar bírót alázott meg hasonló módon a miniszter. Megírtuk, hogy a nagyváradai törvényszéken is három bírót ért a miniszteri brutalitás. Nem írjuk ide a három méltatlanul sértett bíró nevét. Nem akarjuk még evvel is megszerezni a szenvedett méltatlanságot. Mind a három bíró kitűnő, munkás

tagja a jóhírű nagyváradai bírói karnak, s éppenséggel nem adtak rá okot, hogy úgy fizessenek nekik, ahogy a miniszter fizetett.

De még megdöbbentőbb a *negyedik nagyváradai bíró* esete. Tanácselnök a törvényszéken, s az elé a tanács elé, melynek ő volt az elnöke, egyszer egy monstre-bűnügy került. Ötvenkét vádlottja volt a bűnpörnek, s a tárgyaláson csak ötven jelent meg. Az új bűnvádi perrendtartás értelmében a tárgyalást el kellett halasztani. Ez a körülmény s magának a bűnpörnek a természete is azt tette kívánatossá és szükségessé, hogy a törvényszék *helyszíni szemlét tartson*.

A helyszíni tárgyalásra az igazságügyminisztertől kellett engedélyt kérni. Az igazságügyminiszter válasza azonban nem engedély lett, hanem a *legerősebb dorgatórium*. A miniszter *megróta a bírót*, hogy a *kincstárt könnyelmű módon meg akarja terhelni*, s minél több kiadást akar rá róni. Szóval a legerősebb és a legindokolatlanabb sértés volt a miniszter válasza.

Íme, Magyarország igazságügyminisztere így dolgozik a magyar bírói kar tekintélyének s hitelének megrontásán. A legtirannusabb módon tör a bírói kar függetlenségére, méltatlanul meghurcol s előmenetelükben meggátol így kifogástalan, ambiciózus, munkás bírókat.

Ilyen muszka tendenciát nem igen láttunk mostanában, s kétségbe ejtő a jövő, amit ez a mindent durván legázoló tendencia sejtet. A magyar bírókat a hatalom dróton mozgatott bábjaivá akarják tenni, s a törvényeket végrehajtó szerv egyetlen, mindig változó tagja elnyelni készül egész igazságszolgáltatásunkat.

A nagyváradai bírák felháborodva tárgyalják a miniszter basáskodásának ez cseteit, s majdnem bizonyos, hogy a nagyváradai bírók követni fogják a veszprémi bírók példáját, s elégtételt szereznek a miniszteri eljárásért.

Mi pedig, míg az ügygel bővebben foglalkoznánk, csak ismétljük kissé kibővítve tegnapi véleményünket.

Ebben a legrosszabbul kormányzott s legjobban megterhelt, ezer belső bajtól senyedő országban a sajtószabadság s a független magyar bírói kar a polgárok minden hite, pajzsa. Ha a véleménynyilvánítás szabadságát vagy a bírói kar függetlenségét bármely oldalról bármely veszedelem fenyegeti: az ország minden polgárának kötelessége a fenyegetett mentsvárak megvédése. És meg is fogják védeni miniszterrel vagy bárkivel szemben is!...

NN 1901. július 13.

51. A BÉRKOCSIK DOLGA

Úgy vélekedünk, hogy majdnem egy óráig tartó vita után sem sikerült a bérkocsik dolgában valami nagyobb eredményt elérni a város atyáinak.

Hogy nem sikerült, annak megvan az oka. Az, hogy a bérkocsisok[ról] voltaképpen nem sok szó esett a vitában. A szónokok akadémikus igazságokat hangoztattak, s szinte furcsának tetszett nekünk, hogy a bérkocsik kérdésében akarják eldönteni, hogy melyikük a liberálisabb. Ilyenformán e sorok írójának pikáns látvány volt Komlóssy Józsefet például a szélső liberalizmus védelmében látni, holott Komlóssy Józsefet itt, Nagyváradon nem szokták meg hasonló szerepben látni. De azért — mind privát vélekedések ezek — alapjában s végső szentenciaképpen jólesett nekünk nagyon, hogy ilyen nagy vitát keltett — a *bérkocsik dolga*. Méltóztatik ebből sejteni, hogy mi ezúttal más valamit értünk a bérkocsik dolognak. Jólesett nekünk azt látni, hogy sokan rájöttek már arra, hogy nem mindig bagatell dolog, amit a nem gondolkozó tábor általában csekélységnek hisz. Hajh, sok minden másképpen volna ebben az országban, ha rájönnének arra, hogy nem minden értéktelen, kis dolog, mert a dédapáink is annak tartották, s nem minden szent, nagy és sérthetetlen, csupán csak azért.

És hála a bérkocsitulajdonosoknak, hogy nekünk alkalmat adtak az igazság elmondására. Aktuálisabb igazság — mert az igazságokban is az aktualitás a legértékesebb — alig van ennél.

Hisz az a kétségtelenül retrográd irány, mely most ezt az országot dirigálja, éppen azt a hibánkat használja föl, hogy bizonyos kicsi dolgokat előkelően lenézőnk, s bizonyos kicsi dolgok bármily fordulása nem érdekel bennünket. Ezekre a kicsiny dolgokra aztán rátelepszik a reakció, mely nem olyan rátartó, mint mink vagyunk, s egyszerre csak azon vesszük észre magunkat, hogy a gyékény legszélén ülünk.

Mi hát igen örülünk, hogy jeleit látjuk a régi beteges előkelőség levetésének, s hogy igen érdekel már bennünket a — bérkocsik dolga is.

Sohase volt nagyobb szükség, mint ma van, ügyelni a legjelentékeltenebb kicsinységre is.

A bérkocsik és a közönség nem kapnak több baksist, illetve jobb és olcsóbb kocsikát a városatyák vitája után sem.

Azt sem állítjuk, hogy éppen a bérkocsik dolgában olyan nagy ok lett volna az aggodalmaskodásra. De nagyon-nagyon örülünk, hogy az aggodalmaskodás megszólalt, hogy belenézünk a kicsi dolgok állapotába is, s hogy foglalkozunk — a bérkocsikkal már. Éppen a tizenkettedik órában. Mert nagyobb gyorsasággal rohan a magyar társadalom a középkorba, mint a legjobb lovú bérkocsi!...

NN 1901. július 13.

52. EGANIZMUS S A SZÉKELYSÉG

Mi, kiket a lelkünk, vagy a kenyerünk arra kényszerít, hogy megfigyeljünk minden levélhullásnyi zajú eseményt is körülünk, s kiknek látunk kell azt a sok hazugságot, amivel a nyilvánosságnak élők a nyilvánosságot becsapni akarják: gyakran érezzük a sokáig visszafojtott méltatlankodásnak, dühnek azt a vulkanikus kitörni készülését, mikor szeretnők torkon ragadva megfojtogatni egy kicsit a hazugságok mestereit.

Erővel, erőszakkal kell sokszor mérsékelnünk magunkat, nehogy azt higgyék, hogy mert haragszunk, nincs igazunk.

A magyar közélet hazugságai között nem a legkisebb hazugság a *rutén-akció*, az *eganizmus*.

Ilyen nagy kaliberű szélhámoságot csak minden évtizedben láthat a világ. Amit így felületesen észrevehet, az mind szépnek, nemesnek, deréknek látszik. De aki jól bepillant a háló szálai közé, látja a nagystílusú svindlit. Hazug az akció oka, célja, módja, helye, ideje és eszköze. Az eganizmus legmerészebb előcsatározása a reakciónak. Célja faji és vallásharc. Módja a jezsuitaság. Helye a klerikális tanyák homálya. Ideje a középkor, s eszköze a félrevezetés.

A szűzmagyarság alföldi munkásnépének sok ezre nyomorog. A palóc-magyar faluk kiköltözni készülnek, egész Felsőmagyarország síralomház. A középosztályt már meg sem próbálják menteni. Iparosaink nyomorognak. Az ország gépezetének ötvenezer mechanikusa, a magyar tisztviselői kar hangos, harsány hangon kér a megélhetésre módot. Ezer helyről sürget, hív, könyörög a szükség, s mi rutén-akciót csinálunk és Eganokat küldünk szét, hogy csaholják föl az országban azt a kis békességet is, amit a közös nyomorúság plántált szomorú virágként közénk.

De e szörnyű hazugságok akkor forralják csak fel igazán bennünk a vért, ha a *székelység* helyzetére gondolunk.

Ország-bontó akciókra kerül időnk, lelkünk, pénzünk, s a székelység *pusztulását* pedig közömbösen nézzük.

Kiválóbb, becsesebb emberanyag nincs ezen a földön. Erős, egészséges, józan filozófiájú, munkás, lángoló, ha kell, de praktikus mindig, fajához, bölcsője földjéhez pogány szeretettel ragaszkodó.

Szívós erővel állt századokon a mi védbástyánkul. Most roskadozni készül. Mindig csak kértünk tőle, adni sohasem adtunk. Nem bírja tovább. Védelmére ki siet? Az állam nem is állam. A hatalom az eganizmus akciójával készül az országot tönkretenni. A parlament kiskorú gondolkozásnak tanúja. A magyar társadalom ezer sebtől vérzik, akcióra képtelen. Dűsgazdag főpapok és urak? Ezekből jót ritkán lehet kapni. Meghalhat ez a nép, elzárva mindenkitől, elárasztva, fölfalva oláhságtól,

szászoktól, hazát és hazai kultúrát gyűlölő, a hatalomtól becézni kezdett s vérszemet kapott ellenségektől.

Nem is keressük az enyhe szokat. Vétkes hazugság, hitványság a hatalom mit-mívelése. Ez a hatalom hazudozva tör, zúz, rombol. Az igazi szükség szava elől befogja a fülét. Így tűri, s nem bánja a székelység pusztulását is.

Néhány erőshitű ember van ebben az országban — áldassék meg hitük és karjuk —, kik a hazugság romboló hatalmával szemben építésre mertek vállalkozni.

Bár észrevennék őket, s bár érnének el valami sikert!...

NN 1901. július 14.

Ady Endre

53. A NAGYVÁRADI BÍRÁK SÉRELME

— Az igazságügyminiszter basáskodása —

Nagyváradí bíró és jogászörökben, de mindenfelé, nagy méltatlan-kodással tárgylják az igazságügyminiszter sértő, lealázó bánásmódját négy nagyváradí bíróval szemben, mely esetről a fenti cím alatt a *Nagyváradí Napló* adott hírt.

Széltében beszélik a neveket is, amiket tagnap mi elhallgattunk. Ám az alaptalanul meghurcolt bíróknak semmi okuk sincs arra, hogy neveiket elhallgassuk tovább. Különben is hadd lássák a nagyközönség s elsősorban a törvényszéki viszonyokkal ismerős jogászberek, hogy milyen elismert képességű, kitűnő, kifogástalan bírónak kellett egy tájékozatlan, könnyelmű miniszter lealázó bánásmódját elszenvedniök.

Nagy József, ez a kiválóan elismert tudású és tekintélyű bíró s nem kevésbé érdemes kollégái: Pallay Jenő s Grám Sándor a miniszterileg megdorgáltak.

Hibájuk az volt, hogy talán nem intéztek el annyi ügydarabot, mint amennyit százmértöldnyi távolságra nemcsak Nagyváradtól, hanem az igazságszolgáltatás ismerésétől is, az igazságügyminiszter szeretett volna.

Mikor Csemegi Károly az ő büntetőkönyvének életbelépése után a kúria második büntetőtanácsának élére lépett, a magaalkotta törvény alkalmazásában oly aggodalmas gondossággal és alapossággal működött, hogy az ügyek elintézésében bizony nagy restancia mutatkozott. Fábry István, a legfőbb törvényszék elnöke ezért megintve Csemegit, sürgette, hogy intézzen el többet. Erre Csemegi így válaszolt:

— Mint bíró megesküdtem, hogy lelkiismeretesen fogok ítélni, de arra nem, hogy nem lesz hátralék.

De, édes Istenem, hol áll a jelenlegi igazságügyminiszter Csemegei Károly mögött?

A tanácselnök, kit pazarlással vádolt a miniszter, Móré Pál dr. azóta már táblabírói rangban a vidéki járásbíróságok vezetője. Szerencsére maga a miniszter neveltségessé tudja tenni a saját jogtalan s együgyű kritikáit.

Egyébként, mikor Nagy Ferenc törvényszéki elnök a bírakkal tudatta a miniszter dorgatóriumát, Nagy József mondott egy találó s értékelő megjegyzést a miniszter leiratára.

Ám lehet bármilyen korlátolt is a miniszter eljárása, kevésbe venni nem szabad. Éppen azt nem kell felednünk, hogy a *korlátoltsága a rombolás szerepe*.

NN 1901. július 14.

54. SÖTÉT BŰNÖK

Bűneink teljességében, mi fölvilágosodott, modern emberek, néha még úgy büszkélkedünk is bizonyos bűnökkel, melyek divatos erkölcsi felfogás szerint nem is bűnök, hanem a modern ember *kifinomodott* passziói. Igen. Így szoktuk mondani: kifinomodott. És szörnyen lenézzük az alsóbb intelligenciájú emberlényeket, kik nem tudnak olyan kifinomodott, rafinirt módon vétkezni, mint mi.

Bihar megye alispáni hivatalához hónaponként érkeznek bizonyos nyomtatott ívek számokkal beróva. Az ívek hivatalos, rovatos ívek. A rovatok nevei — üldözni való bűnök, s a számok a csendőrség statisztikája.

Elszörnyedve néztük végig ezt a statisztikát. Nem is tudjuk, hogy adjunk valamelyes diszkrét módon számot róla.

Hát vannak bizonyos bűnök, amelyeket természetüknél fogva sem igen szoktak megtorlás végett följelenteni. Ezek a bűnök az *elhallgatott bűnök* óriási summáját növelik. A bírói fórum elé ritkán kerülnek. Szörnyen nagy, nyílt esetek szoktak csak e bűnök közül ítéletet követelni. Nagy *erkölcsi elvadások jele* hát az, hogy a Bihar megye közbiztonsági állapotáról szóló csendőrségi jelentésben felsorolt bűnesetek *jórésze* ilyen erkölcsi elvadulásról tanúskodó, sötét bűn.

A falvak jó népe, melyet nekünk erősnek és tisztának tudni jólesett, sok helyütt hát kétségbecjtő sánszokkal vette föl a versenyt az erkölcsi anarchia terén az urakkal. Nemcsak a büntető törvénykönyv hétköznapi paragrafusaiha való beleütközésben, hanem a legsötétebb modern bűnökben is.

Síralmas valóság ez a teljes elvadulás, s mi másban nem tudjuk

az okát sejteni, mint az úri példaadókban s ez ország hírhedt rossz kormányzásában, mely természetesen elvadulást teremt.

Szociális reneszánszra van nagy-nagy szükség. Az idő talán, mely lelkiismeretesebb nálunk, mielőbb elhozza ezt a reneszánszt, mert el kell már hoznia!...

NN 1901. július 17.

55. BÖKÖNYI ZSUZSIKA KARRIERJE

— *A derecskei brettli-tündér* —

Ebben az orfeumos kánikulai világban egy kis orfeumi szenzációval szolgálunk. Orfeum-történetnek elég érdekes. Nem is színezzük hát ki, hanem elmondjuk egész szárazon.

Körülbelül három évvel ezelőtt egy Antonio Mayer nevű világjáró artista-direktor vetődött Bihar megyébe. Az orfeumigazgató Derecskén tanyázott egy ideig.

Lakik pedig Derecskén egy Bökönyi Dániel nevű szegény gazdaember. Bökönyi gazda legtöbbet érő vagyona pedig az ő szépséges Zsuzsika leánya volt. Ritka egy virágszál. Sugár, hamis szemű, nyíló rózsza-arcú, csintalan vérű, jókedvű leány. Kacérkodott, nótázott mindig. Hangja is szép volt a Zsuzsikának.

Antonio Mayer nem hiába volt világot járt orfeum-róka. Fölsírmerte a gyöngyszemet a porban, s el volt ragadtatva a gondolattól is, hogy micsoda karriert csinálna ez a kis vadrózsa a brettlin!

A leányt hamar sikerült elszédíteni, de nem nehéz volt kapacitálni Bökönyi gazdát sem.

Antonio Mayer és Bökönyi Dániel *formális szerződést kötöttek*. Antonio Mayer — a szerződés szerint — magával viszi a szép Bökönyi Zsuzsikát, s neveltet belőle világhírű művésznőt. Gondoskodik a számára mindenről, s ezenfelül az öreg Bökönyinek küld minden hónapban húsz forintot.

A szerződést alá is írták mind a ketten, s betartására kikötöttek kölcsönösen 500—500 forint vinkulumot.

Antonio Mayer aztán magával vitte — egyelőre Budapestre — Zsuzsikát. Híre is járt, hogy énekelt valahol. Azután, hogy Berlinbe mentek, s itt — akárcsak Bartóky Matild kisasszony Amerikában — Kosuth Flóra néven művésznősködött a derecskei brettli-tündér. Berlinből még pénzt is küldött, amit Antonio Mayer természetesen csak megígért, de sohse teljesített. Innen — Bökönyi Dániel hite szerint — a párizsi kiállításra, azután Londonba mehettek.

Két éve már semmi hírt nem kapott az ő leánya felől Bökönyi gazda. De pénzt még kevésbé.

Elkeseredésében a főszolgabírónál, a főszolgabíró az alispánnál, az alispán pedig a belügyminiszternél jelentette be az esetet. Ha már pénzt nem kap, a lányát szeretne volna visszakapni Bökönyi gazda.

Diplomáciai úton jártak el Londonban. De ott a szép Zsuzsikának s Antonio Mayernek nyomukra sem akadtak. Ki tudja hol lehetnek. Talán túlmentek az Óceánon is.

Derecskén pedig egy elkeseredett atyafi átkozza most a világjáró komédiásokat, a szép leányokra éhes nagyvárosokat, főként pedig Antonio Mayert, ki békés kis falujából a nagy ismeretlen világba ragadta ki az ő szép és pajkos Zsuzsika leányát!...

NN 1901. július 18.

56. EGY KÜLÖNÖS POÉTÁRÓL

Történt egyszer, hogy Bartha Miklós egy gyulai híve, mikor már semmiképpen sem tudta védni a kálvinista jezsuitát, ezt a nyilatkozatot tette nekünk:

— Bartha Miklósnak minden hibája abból fakad, hogy a legnagyobb impresszionisták közül való. Valóságos *poéta*, ki erős hangulatai szerint esetleg félóránként változik, s aki hajlik minden szuggesztíóra.

Úgy jutott eszünkbe ez a nyilatkozat, hogy olvastuk most Bartha Miklósnak Eötvös Károlyhoz intézett nyílt levelét. Ez a levél *hirtelen* azt a véleményt szüli meg bennünk, hogy ez az ember csakugyan poéta. Állandóan egzaltált, hóbortos poéta, akinek ez alatt a levél írása alatt is legalább nyolcféle hangulata és hite volt. Kezdi a levelet, mint vak — zsidógyűlölő. A tizedik sorban már elégiát kezd. Hirtelen a büszkeség őrzöngése fogja el. Azután lecsillapodik, s hideg kezekkel fojtogatja a „kis gnóm” Mezey Ernőt, kinek tíz sor múlva ismét szerelmet vall, s így vágtat végig a papíron a legváltakozóbb hangulatokban. Az ilyen ember csakugyan poéta, de közvesztélyesebb a Szentpétervárott letartóztatott Poe Edgárnál, s hozzá nem olyan poéta, akinek legalább a halála után megbocsátanak. Mert Poe Edgar csak poéta akart és tudott lenni. Bartha pedig örült hangulatai szerint minden. Mikor a legörültebb a hangulata, akkor pláne becsületbíró is. Különös poéta hát ez a Bartha Miklós. Egyszer ki fog törni rajta egy olyan szent örület, hogy kényszerzubbonyt kell adni rá.

NN 1901. július 19.

57. A HÉTRŐL

Ha a *meleggel* kezdem, minden ötletből kiszáraztott, unalmas embernek mondanak. Ha meg nem írok a melegről, nem érdekli önöket az írásom, s a legmerészebb módon affektálnék, mert e pillanatban az a gondolat foglal le teljesen, hogy lehetne a forróság e pokoli kínjától megszabadulni...

...Tizenkét perc múlt el a fent elsírt sóhajlás óta, s most itt ülök jéghideg zuhanytól lehűlten.

Szegény Kormos Adolf, mit adna ő ezért a megnyugvó jó érzésért. Mert Kormos Adolfról az a hitünk, hogy a forróság, a holt szezon ölte meg. A képviselő urak kánikulai beszámolókat tartanak, a színpadon a kardaloslók szerelmi kalandjai a legnagyobb események. Felkai elfogatta magát. Thoroczkay főispán levelügye nem volt eléggé érdekes. Mint zsíros falatra rohantak rá szegény Kormosra az éhes újságíró népek. Ha a szezon derekán pattan ki az ügy, egy nyugdíjazással s két-három enyhe, szépítő, félhivatalos kommentárral, minden nagyobb emóció s meghurcolások nélkül véget ér: de ez a csúnya forróság! Ezen még a zuhany sem segít!...

Olvastak önök bizonyára az öreg Ungár esetéről. Kemény, öreg bácskai zsidó. Mellékesen milliomos, s egy szép leány apja. Az öreg Ungár leányát elsöktette egy kopott firtli, egy húsz éves dzsentrí gyerek. Egész Bécsig elsökött a szerelmes pár. Bizonyosan jól mulattak az úton. Tovább azonban nem mehettek. Az öreg lefűlte őket, s a leányt visszahozta. A leányszöktető ifjone megkopott rokonai körülvették az öreg Ungárt.

— Ezen már csak házasság segíthet.

Egyidejűleg pedig barátkozni méltóztattak az eddig lenézett „szemtelenül meggazdagodott zsidóval”. Az öreg aztán kítűzte az esküvő napját. Megjelentek a leendő büszke dzsentrí atyafiak, akik a millióért hajlandók voltak egy zilált vallási viszonyokban leledző menyecskét is akceptálni.

Mikor pedig együtt volt már a díszes nászkoszorú, megjelent az öreg kemény Ungár, s odadobta clibük a lánya gyönyörű selyemruháját, s mondta a maga paraszti nyelven, de körülbelül ezt:

— A millióval nem vagyok hajlandó restaurálni a dzsentrít. A leányom külföldre utazott. A kapu nyitva van...

Kár, hogy ezt az esetet nyilvánosságra hozták. Az öreg Ungár házi ügye volt. De ha már beszélnek róla, nem szabad ki nem mondani, hogy az öreg Ungár kemény ember, de okos ember is...

Egy budapesti lap, klerikális agrárius és ősi középosztály-dédelgető, így sóhajtott fel az esetre:

– Haj, tizenöt év előtt még szerencsájének tartotta volna bármelyik zsidó, ha leányát dzsentrí akarja nőül venni.

Édes siránkozás, ugye?

De hát még, ami ezután jön. Ugyancsak ez a lap s néhány harci társa ezzel az esettel is azt látja igazolni, hogy a zsidóság *nem akar beolvadni*.

Hogy a kakas csípje meg. Nem is volna rossz. Mokány Berciék jól gondolják ezt az összeolvadást.

1. Fenntartatik a régi kedvezmény, mely szerint a szép zsidóasszonyokkal szemben nem vagyunk antiszemiták.

2. Azok a gazdag zsidók, akiknek leányaik vannak, tartoznak őket elszegényedett, nyakig adósságban úszó kaszinógavallérokhoz férjhez adni.

3. Ellenben azok a gazdag zsidók, akiknek nincsenek leányaik, vagyonukkal egy szervezendő „Középosztály restauráló-egyesület” pénztárát gyarapítják.

4. Akik kellemetlenek, azok kötelesek kivándorolni.

És így tovább. Így gondolják sokan az összeolvadást. De összeolvadni a munkában, a haladás-vágyban, a közös célokban. Ez nem ízlik még mindig a magyar úri gyomornak.

Különben pedig Nagyváradon most már igazán csak éjszakákon élnek. Soha annyi víg szalmaözegey nem volt, mint a nyáron. A Sas-beli varieté tele minden este. A szeparé falai sok mindent látnak, amiről jó, hogy nem tudnak a fürdőző asszonykák. Különben pedig nemsokára közölni fogjuk egy Nagyváradon szalmaözegegyeskedő férj „fürdőlevelét”. Abból világosan fogják látni a helyzetet s a nagyvárad éjszakai életet a fürdön unatkozó szegény hitvestársak...

NN 1901. július 21.

Dyb.

Amikor sok viaskodással, az ifjúság sturm és drang korszakában, egész életemre tudtam határozni az újságíró penna mellett: már voltam annyira intelligens és megérett, hogy a szükséges transzigálásra megalkudtam magammal s annyira józan, hogy irtóztam a szélmalom-harcoktól.

Avval is számot vettem, hogy kis intelligenciájú, behájasodott agyvelejű, rövidlátó praetorok között élek, akik előtt lealázó a munka, bűn a világoslítás s rossz csapás az intelligens gondolkodás.

Ez érteti meg, hogy sohasem voltam, *nem lehettem intranzigens*. Ebben az országban mindig jaj volt a forradalmároknak!... Itt az élhet legkényelmesebben, aki betanított formákban vagy abszolúte *nem* gondolkodik.

Ha nem is írtam, mondtam hát ki minden igazságomat, de ostobának sem volt kedvem magam mutatni. Amiket véleményeimként megmondtam, azok *legalábbis* elementumai voltak a tisztán látott igazságoknak, s *legföllebb* érintették a határt, melyet adott viszonyok és barrikádok között józan, okos ember már kényelmességi okokból sem lép át.

A *váradai káptalan* mégis pört indított ellenem. Tehette. Én a becsületem azon is kereshetem, aki *szerény* embernek tart, s lázítást találhatok a Gerő főkapitány rendszabályaiban, melyekkel a szegény gabonaügynököket bélyegezte meg. Respektáljuk egymás gondolkodását, ha nem is tudunk mindnyájan gondolkozni.

A nagy nyilvánosság azonban, mely előtt kanonoki vanitásokról és stallumokról szoltam, méltán elvárhatja, hogy szóljak most. Bolondgombákkal traktáltam-e őt? Éretlen módon szitkozódttam-e? A vak gyűlölet szolt-e általam? Lázítottam-e a fennálló bizonyos rend ellen?...

Szívemre teszem a kezem, s az emberi józanságra s intelligenciára, mint az én isteneimre esküszöm: nem tettem, nem *tehettem* egyiket sem.

Öt-hat év előtt szabadabb szellők fűjdogálták át a magyar társadalmat. *Akkor* még az én inkriminált cikkem észrevett kis sóhajtás sem lett volna. *Ma* Pécselt egy újságíró becsukatással fenyegetnek, mert arról szolt, hogy a papok között sok a haszontalan és erkölcstelen, jómagam[at] pedig egész sereg jól táplált méltóságos és nagyságos reverendás pöröl, pedig én még csak annyit sem mondtam róluk, mint a pécsi újságíró. *Nyakig vagyunk a középkorban, terrorizál a sötétség: ez az én esetem igazsága.*

A bíróság előtt sokat-sokat fogok erről és más dolgokról szólni. Még csak két dolgot.

Hirdetem és hiszem, hogy ez a mostani, ránk szakadni készülő reakció örök törvényéből fakad az emberi sors igazságának. *Az új világ* gyászos, szomorú előjátéka lesz csak, hogy aztán a *tömjénfüstből* kikeljen ragyogva, szabadon az ember. Akinek adatott a hit igazsága s az igazság

hite: a jövő katonája. Én kicsinységem a jövőért harcolt mindig. S ebben a jövőben nemcsak a kanonok-sor s a külváros rikító kontrasztjának kibékítése van, hanem benne van az *intelligencia* teljes fölszabadulása, a munka diadala s a *klerikalizmus kíméletlen összetiprása*.

Ezért a jövőért küzdeni szép, s meg nem akadályozhat benne néhány kövér kanonok vénasszonyos pörpatvarkodása.

A másik mondanivalóm ez. Katolikus szellemben nevelt *kálvinista* voltam. Névben ez vagyok most is. Levettem magam erejéből a benevelt szellemnek s a velemszületett vallásnak is a bilincseit. De a *tanulságok* megmaradtak. Ezekkel a tanulságokkal még koponyákat fogok törni, ha szabad kritika-mondásomban hasonló bornírt megakasztásokra akadok!...

NN 1901. július 21.

Ady Endre

59. DEBRECENI LAP NAGYVÁRAD ELLEN

— Közösügyes lapszerkesztés —

Egy debreceni lapban a következő mérges kis közleményt olvassuk:

Az irigy szomszéd. Az irigy szomszéd, aki folyton sanda szemmel nézi Debrecen fejlődését, nem más mint Nagyvárad. A pakfon város sok mindent irigyel tőlünk, egyik-másik közintézményt el is harácsolta előlünk, így a postagazgatóságot, az önkéntes iskolát – s most a közigazgatási tanfolyam után kesereg. Legalább így olvassuk egyik nagyváradai újságban. – Az illető újság szerint a debreceni közigazgatási tanfolyamot már a közeljövőben Nagyváradra helyezik át. Így a nyáron, a kacsák virágzó szezonjában megbocsátandónak találjuk nagyváradai laptársunk kitűnő értesülését, mert se nem értesülés, se nem kitűnő. Egy elég ravaszul kiesztelt hangulatszinálás az egész arra, hogy közigazgatási tanfolyamunkat, amely már az első esztendőjében is kitűnő intézménynek bizonyult, elkaparítsák tőlünk. – Csakhogy a kedves szomszéd erőlködésébe ezúttal beletörik a bicskája, mert semmi ok nincs rá, és szó sem lehet arról, hogy a tanfolyamot Debrecenből Nagyváradra helyezték át. Ugyanolyan joggal Nyíregyháza, Szatmár és Eger is magának vindikálhatná a közigazgatási tanfolyamot, mert Szabolcs-, Szatmár- és Heves megyéből is nagy számban voltak hallgatói. Debrecenből tehát nem helyezik el a tanfolyamot, efelől nyugodtak lehetünk.

Ezt a debreceni lapot *Sas Ede* nagyváradai hírlapíró szerkeszti. Újabb adat arra, hogy bizonyos egyéniségek sem erkölcsi, sem semmiféle inkompatibilitást nem ismernek.

NN 1901. július 21.

(ae.)

60. A NAGY HAZUGSÁG

Molnár Jenő klenóci, Bereg megyei körjegyző kicsi, apró ember mindenképpen. Éljen sokáig, mert ebben az országban nagy szükség van a kicsi, apró, de kemény derekú, mindig haragos emberekre, mint amilyen a klenóci jegyző.

Molnár Jenő igazi falusi nótárius. Együtt érez a maga parasztjaival, de intelligens ember is igen, mert belát a dolgok kezdetébe is. Egyszer így fakadt ki Molnár Jenő:

— *Nem tudok már tovább tűrni. Ez a Schönborn birodalom koldussá fogja tenni az egész vidéket, s rabszolgát csinál minden parasztból. Ha nem változnak a dolgok, föl fogom jelenteni állandó uzsoráskodás miatt az egész uradalmat.*

Ilyenformán fakadt ki egyszer a klenóciak apró, haragos nótáriusa. Csak aki ismeri azt a vidéket s a Rákóczi-dominiumban basáskodó Schönborn grófok féktelen nagy hatalmát, mely elsőpri a klenóci jegyzőnél vastkosabb embereket is, tudja belátni, hogy micsoda nagy oka lehetett a klenóci jegyzőnek erre, a beregi füleknek istenkáromlásnál is nagyobb kifakadásra!...

Mert úgy áll a dolog, kazárfaló Bartha Miklós sem tagadja, hogy a Schönborn-birodalom egy kis külön ország. Határain belül idegen a lélek, a nyelv, s kegyetlen a szív. Szegény rutén parasztok beszélhetnének erről eleget. Mint robotolnak ennek a kegyetlen kis birodalomnak állati munkával, kínos verejtékkel egy nagyon sovány falat kenyérért. Beregi urak meg arról szólhatnak, hogy a Rákóczi-dominium feudális ura milyen idegen ettől a nemzettől. Mindent lenéz, ami magyar. A magyar mágnást éppúgy nem becsüli, mint a magyar fajtehenet. Egy Lónyay gróffal még csak barátkozik, de mással senkivel. Egyszer pedig még azt is ki merte jelenteni, hogy neki derogál még a magyar főrendiházban is megjelenni, hát még esetleg mint népképviselő az alsó házban szerepelni! Szörnyűség!...

Most már méltóztatnak sejteni, hogy került szóba a kis klenóci jegyző. Mint annak a vidéknek a lelkiismerete.

Gondolkozó, intelligens beregi emberek tudják, hogy az egész rutén akció a Schönborn birodalom műve.

Evvel pedig igazolódik, amit a múltkor egy cikkünkben kimondtunk, hogy ennél az akciónál vérlázítóbb hazugság nincs és nem volt. Kezdetétől egészen a legfrissebb eganizmusig, mely szerint — kacagj bajazzó! — a tejbiztos úr zsidómentésre adta a fejét.

A klerikális és feudális érdekek csúnya játéka ez az akció. A kort, időt és haladást akarja meghazudtolni. Értzi a szükségességét, hogy lekösse a veszedelmes közérzést, s elterelje bizonyos üzelmekről a figyelmet.

Ezt mondtuk ki a múltkoriban is az eganizmusról, s most véletlen került bizonyosságaink igazolnak bennünket.

Nyilvános az egész akció célja, modora. Látjuk a szövetkezést a nagy hazugságra, s látjuk a szervezett seregnek is a célját: hamis játékkal, hazugsággal, rombolással és a közérzés megdolgozásával megérősíteni Magyarországon a későre is itt ragadt klerikális és feudális uralmat.

A kis, apró körjegyzőt talán — mi is úgy tudjuk — sikerült már megdolgozni. De benne — ismételjük — a jók lelkiismerete szólott.

És ha a csúf akció kétségbeesésünkre tud is hangos sikert csinálni, de biztos, hogy ez a nagy hazugság bosszúállóan fog azokra a hamis koponyákra szállani, melyek kifundáltak.

Addig jó munkálkodást. A beregi régi dolgokról pedig *fogunk beszélni még!*

NN 1901. július 31.

A. E.

61. KIK A BŰNÖSÖK?

Mert maga az élet is szereti a komikus ellentéteket, hát a klerikális sajtónak kellett kipattantania, hogy az antiszemita heccек kézzelfogható eredménye készül, s a jó becsületes paraszti népet néhol már sikerült a zsidókra tüzelni. Az a lap újságolta ezt először, s jajgatta el magát kipróbált jezsuita módra, amelyben Bartha Miklós szokott vétkezni(*) majdnem nap mint nap az őszinteség, a tisztaság és az illendőség ellen. Jellemző paraszti közmondás avval felelni, hogy az kiabál stb. Csakhogy példabeszédekkel nem lehet elintézni ezt a dolgot. A keserű valóság az, hogy a jezsuita tábornak nálunk is, mint előbb Ausztriában, olyan eredmény ígérkezik, amitől ők maguk is megijednek. Ővék a bűn, ők a vétkesek, pláne céltudatosan vétkezők. És ha csakugyan feltámad a Bartha Miklós „iszapos mocsara”, az őket fogja mielőbb elnyelni: a klerikális és feudális matadorokat s azt a sajtót, mely vak, de óvatos gyűlöletben Budapesten, de itt is a sorok között szította a buta gyűlöletet.

NN 1901. július 31.

62. EGY KIS CENZÚRA

Röviden már írtunk a gyulai esetről, hogy néhány gyulai „vezető” alak cenzúrárt akart gyakorolni, s arra bírni Krecsányi Ignácot, hogy ne adassa elő Bródy Sándor *Hófehérkéjé*t, melyet a dírekió az utolsó

előadásra tűzött ki. Ennek a kis cenzúrák történetnek érdekes előzményei voltak. Bródy Sándor valamikor Gyulán időzött egy rokonánál hosszabb ideig. Az alföldi város a maga sajátos életével sok érdekes megfigyeléshez juttatta a Bródy érdekes, impresszionista egyéniségét. Pompás figurákat látott. Megfigyelte a magyar vidéki társadalom ismert kicsinyességeit, hibáit és hazugságait. Szóval mint igazi íróember, témával telten távozott. A megfigyeléseket aztán föl is használta. Persze nem fényképezett. De bizony egy novellájában magukra ismerhettek azért egynémely gyulai potentátok, s ráismerhettek bizonyos, ilyen-olyan kis vonatkozásokra is. A novella nagy megrökönyödést keltett Gyulán. A „leleplezést” nem tudták elfeledni Bródynak azok, akik a témát szolgálták, s Gyulán igen előkelő társadalmi állású urak. Ezért akartak cenzúrázni. Ám a terv nem sikerült. Mint megírtuk, a gyulai közönség *Hófehérke* előadásán megtöltötte a színházat, s tapsolt sokat a Bródy érdekes darabjának. Krecsányiek különben már Hódmezővásárhelyen vannak.

NN 1901. augusztus 2.

63. A HÉTRŐL

Az ijesztő mozdulatlanság, a rejtelmes talányosság, a lekötött vi-rágzó erők csodás szimbólumát látom: a *szfinkszet*. Mi történik most — jaj, vele?... A szfinksz megmozdult... Világrendülés?... Csillaghullás?...

...A Szfinksz megmozdult, nem azért, hogy megelevenedjék, hanem csak hogy összeomljon.

Az új világ nem tűri meg a lekötött nagy erőket s a rejtelmes némaságot.

E modern világban minden kis atomnyi erő mível valamit, dolgozik. Az atomok összeállnak sziklaóriásokat törni. A nagy, egyedül álló tömeg-nek, erőnek nem kedvez a korszak. Álljon félre, de ne ijesztgeessen az élet nagy országútján. Íme, ezért omlott össze a *szfinksz*, s mi néhányan olyan szfinkszecske-szerű lények háborodott szívvel, jajgatva mondjuk:

— Óh, hogy a szfinksznek is össze kellett törnie!...

Volnék én a nagyvárosi társadalom egy úgynevezett vezető alakja, s volnék én — mondjuk — a szabadelvű pártnak választmányi tagja.

Szólnék én egy gyűlésen így:

— Tisztelt Uraim! Mint a lapokból olvashatták, nagy esemény elé néz ez az ország. *Okvellen* Arisztidesz, pártunk kiválósága, öt nap múlva ünnepli az ország fővárosában dicső politikai pályafutásának hetedfél

éves évfordulóját. E nagy ünnepről nem hiányozhat híres Nagyvárad. Indítványozom, küldöttség utazzék föl e nagy napra Budapestre, s e küldöttség vegyen részt az *Okvetlen* Arisztidesz tiszteletére rendezendő nagy banketten is.

Szólnék én így — igen nagy éljenzések között ülnék le ez „emelkedett szellemű, lelkes hangú, szép beszéd” után, s bizonyos lehetnék afelől, hogy Arisztidesz úr bankettjén ott ül egy sereg nagyváradi „vezető alak”.

Megyünk mi bankettre, megyünk jubileumra különvonattal, megyünk deputációba hatalmas miniszter urakhoz, megyünk kaszányaépítés, megyünk Ós-Budavár, megyünk bélyeglelet, megyünk unalom okából... Szilágyi Dezső temetésén nem volt egyetlen lélek nagyváradi sem...

*

Egy anarchista bélésű argumentumot mondunk. Ne tessék nagyon a terhünkre róni.

Mi talán elmehetnénk a divatos vélekedésben egészen odáig, hogy azok a bizonyos kegyes, szamaritánus, kegyelmes vagy humánus érzelmek sem egyebek az emberi egoizmus kitöréseinél. Megértjük, ha valaki teljesen opportunus elvek szerint él, s az *én* igényei szerint cselekszik. Megértjük, ha valaki nem akar rabja lenni az úgynevezett *lány* érzelmeknek.

De ez mind — már pedig elég anarchista hipotézisek mellett — sem menti a Szilágyi Dezső ravatalától való távolmaradást. Szilágyi a liberalizmus legerősebb oszlopa volt. A liberalizmus pedig nekünk mindenha opportunus! Ezt dokumentálni szent kötelességünk.

*

A kánikulai meleg nagy csodára életben hagyott bennünket. Két nap óta immár a végrendelkezés szükségessége nélkül mehetünk ki az utcára nappal is. Az bizonyos, hogy a szörnyű hőség elzavarta nyaralni még azokat is, kik már kibékültek a gondolattal, hogy az idén itthon maradnak. Az idő tűrhetőbbre válásával most mára ismét megindult a nyári nagyváradi élet szórakozása: a *pletyka*. Állandóan üzzük, nem szükséges bizonyára a mutatványszámok közlése.

NN 1901. augusztus 4.

Dyb.

Egy szomorú szívvel kevesebb sajom a világon. Ez a szív tegnap alkonyatkor, mikor a magyar róna tarlójáról befújt az őszi szél, rózsa-illat parányi porszemecskéitől bepermetezve a lármás magyar Babilonba: dobbant egy nagy fájdalmasat még és megszakadt. Az ajkakon pedig kék szederjességgel borult el az utolsó, vádoló jajkiáltás. Ez a szív most nem fog többet dobogni. Ezek a szederjes ajkak nem sóhajtoznak többé soha, soha. Ejh, de banális, de unalmas vagy csontkező, kaszás legény!... Mink, szomorú, öröksápadt legények gúnyosan mosolygunk mindig feléd. De te, örök banalitásodban is, most ismét össze tudtad facsarni a mi szíveinket is. Az a szederjes ajkú, fehér halott, ifjú ember szomorúbb volt mindannyiunknál. Miért bántál vele is csak úgy, mint egy magát agyonlumpolt lájdinántocskával? Mért gyötörted meg ilyen hamar? Mért nem engedted tovább sajogni az ő nagy szomorú szívét? Hát nagyon nyugtalanított téged az ő dalos jajgatása?... Lásd most – óh irtózat – olyan közönséges holttest, mint a többi halott a fiatal, magyar *Hafiz*... Fájdó szívé, halvány szép leányok, epedő szerelmes ifjak s minden szomorú lantverők: jertek temetni a mi *Hafizunkat*. Hintsük be rózsával. Találkoznak koporsója felett az egymást kereső szívek. Ifjúság, rózsák, szerelem s életmámor ölelkezzenek az ő koporsója fölött. Dobbanjanak össze szent mámorban szerelmes szívek. És boldogan fognak reánk mosolyogni az édes trubadúr feloldott szederjes ajkai... A nagyvárad hírlapírók majd mindannyian személyesen is szerető ismerősei megrémülve értesülnek a fájdalmasan előre sejtett, szomorú halálhírről. A koporsójára koszorút fognak tenni. Az első órákban összegyűlt erre hírlapírók s az ő ismerősei között majdnem kilencven korona. A gyűjtést folytatják, hogy elsőként járuljanak hozzá az édes szavú poeta síremlékköltségeihez is. A koszorú óriási pálma, hatalmas fehér selyemszalaggal s rajta ez írás: *A nagyvárad hírlapírók – poetakollégájuknak*. A koszorút valószínűleg küldöttség viszi föl a koporsóra.

A gyönyörű koszorúval Fehér Dezső, Halász Lajos és Kiss Mihály hírlapírók az éjjel elutaztak Budapestre.

NN 1901. augusztus 8.

65. SZENT ANTAL KENYERE

A Szent Antal kenyere igen irgalmas és szép kenyér. Igaz hogy szépségét, irgalmasságát nem a fent címzett kegyes szent adja meg, mert hát a poklokra zánt szabadkőművesek a maguk kenyerét együgyűen csak „ingyen kenyér”-nek hívják, azért hasonlóan szép és irgalmas kenyér.

A Szent Antal-kultuszról pedig szoltunk egyszer sok kímélettel, sőt bizonyos dicsérettel is. Akkor, mikor e kultusz babonás, butító kinövései ellen szoltunk. Fölszólalásunkban majdnem az egész vidéki sajtó osztozott, ami e különös s egyre szított babonának országos elterjedését igazolja. Ezt a babonát ma Nagyváradon a legmodernebb eszközökkel terjesztik. Egy épület falán tegnap *nyomtatott plakátot* olvastunk, melyben Dencs János tb. kanonok, esperes-plébános az olasz-i templom bezárásával az istentiszteletekre vonatkozóan történt s annak idején általunk is közölt intézkedésekkel kapcsolatban a következőket mondja:

„Páduai Szent Antal” kedves szentünk szobrát is, mihelyt annak talapzata elkészül, a kanonok-rend templomába átvitetem, hogy Isten előtti közbenjárását híveimért és szegényeimnek kenyérrel való ellátását, illetve csodás működését tovább is folytassa.

Nyomtatott betűkkel, falra ragasztva. Hát a nyomtatott betűk nem szolgálják már többé az emberi szellem fölvilágosítását s előbbre vivését?... A babona megnőtt és villamoson utazik? Szép és irgalmas kenyér Szent Antal kenyere, de mennyivel szebb volna, ha nem kívánna viszonzás fejében lelki elsötétedést.

NN 1901. augusztus 10.

66. RENDŐRI DOLGOK

— *A nagyváradi rendőrségről* —

Rendőri dolgokról akarunk beszélni egyet-mást. Ennek a témának nemcsak a kolozsvári szomorú eset adott aktualitást. A magyar vidéki városokban — sajna — csak úgy kínálgatja a rendőrség a legtarkább témákat. Éppen ez az oka, hogy csömörlésig tele vagyunk már velük. Szinte nem ízléses a rendőrségről írni már. Nagyobb esetek alkalmából legföllebb.

Hogy a legtisztességesebb rendőrség sem népszerű: egészen érthető. A rendőri intézmény egész mivolta szemben áll az *egyén* egész leszállított igényű szabadságával is. Aki teljesen biztosítottnak érzi magát, hogy nem jöhet összeütközésbe avval a becsülendő renddel, mely nélkül egymás közt élni nem tudunk: arról éppenséggel nincs biztosítva, hogy nem jön összeütközésbe a rendőrséggel.

Hajh, mert más a *rend*, s más a *rendőrség*. Talán-talán csak hosszú kardos katonában tenghet még úgy túl a hatalom kéjes érzése, mint tombol az utolsó rendőrlegényben.

Ha hát már az intézmény sem *lehet* népszerű, magyar formája pedig elismerten veszekedett rossz: milyen lehet az eredmény a rendesen durva, bárdolatlan s a fennhéjázó hatalom-érzéstől berzenkedő rendőröktől súlyosbítva?... Bizony megértjük, s nagy intelligencia jelének tartjuk a reakciót a rendőri túlkapásokkal szemben. De jobb a kitöréseiben veszedelmes reakció helyett az *állandó ellenőrzés*. Ha ez hiányzik, kész a kolozsvári állapot. Mert ellenőrzés hiányában a rendőrség mindig vétkezik. Imári márki operett-tréfája valóság. A hatalmat a rendőrség arravalónak tartja, hogy visszaéljen vele.

A nagyváradi rendőrség a tűrhetőbbek közül való. Legénysége ugyan szintén az ismert rendőr-massza, de vezetőiben mindig volt intelligencia s egy speciális nagyváradi erény: óvatosság.

Ismeretes, hogy a mi lapunk igaz örömmel üdvözölte Nagyvárad város rendőrsége élén Gerő Ármint, az új rendőrfőkapitányt. Humánus, meghiggadt, intelligens fejű, munkás ember. Nagy eredményeket vártunk tőle. Várhattunk is. Gerő, mióta főkapitány, *dolgozik* sokat. És mégis, tessék megkérdezni az intelligens, elfogulatlan polgárság nagy részét, azt mondják s mondhatják, hogy az *új főkapitányban csalódtak*. Kegyetlen állítás, de így van. Gerő Ármin eltévesztett úton halad. A sok tervezgetés az okvetlenkedő nagyotakarás hamis utakra vezettek.

Előszörban egy kicsinyes hülye előítélet ellen kellett küzdeni. Ezt a küzdest túlon túl komolyan vette Gerő. Nem szabad lett volna. Az előítélet az ő kinevezésével le volt törve. De ő még azóta is harcol ellene. S ez a makacs harc ma már majdnem őt is *ennek az előítéletnek akaratlan hívévé tette*. Gerő főkapitány dicséretét ma azok a lapok zengik, melyek ez előítélettel telten tiltakoztak a kinevezése ellen.

Mutassunk újra rá a többi botlásra? Megtettük minden esetben. Elmondtuk, hogy a főkapitány rendszabályozó mániája már nemcsak a rendőrség omnipotenciáját szolgálja, de eszköze a reakciónak, mely — ezt ne feledje senki — előtör s előtörni készül a magyar társadalmi élet legkisebb nyilvánulásában is. A szegényügy rendezése alkalmával kifejtett főkapitányi álláspont, a gabonaügynökök fura indexezése, a bérkocsisok dolga, a zárórak ügye s még egész sereg külön-külön mintha nem volna nagy dolog, de együtt az új rezsim határozottan *veszedelmes* voltát bizonyítják.

Az apróbb napi botlásokról nem is szólunk. Hallgatunk az olyan jellegű intézkedésekről, hogy: „szigorú leszek, nehogy részrehajlónak mondanak”. Nem szólunk arról sem, hogy egy tisztességes bodegát egyszerű vádaskodásra, minden eljárás mellőzésével becsuknak. Hallgattunk a híres kapukeresztvezésekről. Ezek s a többiek, kisebb, megjavítható botlások.

De egyre intjük Gerő Ármint. A rendőri hatalom szép csendesen

bevonulhat az egyéni jogok legbelsejébe. Nagy zaj nincs belőle, csak a néma elkeseredés növekedik egyre.

Attól őrizzen meg bennünket a jó sors, hogy az új rezsim egy olyan korszaknak kezdetét jelentse, mely a szintén intelligens Kolozsvárt a minapi szörnyű botrányokba fűlt.

Nem rémlátás, hanem logikus rendű, jogos aggódás ez. Leírtuk okulás okából, és hogy a máris csírát vert elkeseredett érzésnek kifejezést adjunk.

NN 1901. augusztus 11.

ae.

67. A NAGYVÁRADI BESZÁMOLÓ

Mi, az örökös vészharangok, pompás örömlármával hirdetjük, hogy jön és beszélni fog hozzánk a generális. Egy nagy élet alkonyán, mikor omladozni készül minden, amiért ez az élet lángolt, még az olyan szívbe is, mint a Tisza Kálmáné, föltámadnak a kétségek. Talán meg is rendült egy kissé, pedig magyar biblia erős igéi nevelték. Talán hinni sem tud úgy, mint eddig...

Szíveknek összeforrása, nagy múltak nagy emlékei, támaszt kereső ösztöne a jelennek, egyformán parancsolják kimondani, hogy *mi nem változtunk*, nagy generálisunk. Nagy Biharnak s Nagyváradnak igazi szülöttjei, kiknek a lelkük a régi szárnyalású, s nem — mint sokan vannak ilyenek — jezsuita csuhára öltötték a szabad eszmék szennymezeit: egyek még mindig Tisza Kálmánnal: amiket tett, nem feledtük, amiket teremtet, megőrizni kívánjuk. Őt magát aggódó, kivételes, nagy szeretettel környezzük. S ha tornyosodó sötét fellegek láttán veszélyek sejtésében kemény szavakat mond is az ajkunk: azért aggódunk, azért rángatjuk kínzó sejtésekkel a vészharangot, aminek Tisza Kálmán szentelt egy gyönyörű nagy életet.

Várunk, ősz generálisunk, szeretettel várunk. Ott leszünk mind, mikor áhitatos csendben beszédbe fogsz.

Nem leszünk, nem vagyunk követelők. Te tudod, mennyit kérdezhetnének?... Nemcsak tudod: *érezd is*. Érezned kell a nagy lelkek kínját. Érezned kell a nagy pusztulások siralmas, tépő érzését.

Mi nem fogunk sebeket tépni. Néma szemlélődésed kínjairól nem kívánunk hallani. Mi, a törpék is kínokat szenvedünk, pedig mi csak áldásait tudjuk a te művednek, a teremtés a tied volt.

De mégis várjuk a beszéd óráját.

Nagy Bihar és Nagyvárad lehelték liberalizmusnak prófétai lelkét Tisza Kálmánba és Szilágyi Dezsőbe. És látjuk a mindig nevető lap szomorú rajzát: áll még vihartól repedeztetten a büszke csarnok, fölöt-

te száguldó viharfellegek, két oszlopon nyugodott már csak a hajdanta fényes csarnok, és ez egyik oszlop lezuhant, s egy oszlop tartja immár megroskadva. — Szilágyi Dezső meghalt, csak Tisza Kálmánban bízhatunk.

Hogy bízhatunk-e, a kétkedő kérdés bűn volna.

És mégis ezt akarjuk hallani az ő ajkairól. Hallanunk kell erre az ő választát.

Nem kérünk többet. Ő lát, tud és érez. Immár kétségtelen, hogy mindazt eltemetik, amit ő teremtett. Nincs olyan hideg szív, amely ilyenkor meg ne nyílnék.

A többit aztán, ha az ő szavai erőt és bizalmat adnak, megpróbáljuk elvégezni magunk. Nem fogjuk sajnálni a legerősebb választó vizet. Nem bánjuk, ha a salak óriás piramis lesz is a kiválasztott nemes ércpor mellett. De rajta leszünk, s elérjük, hogy tisztán lát mindenki. Lesz őszinteség végre e sötét tervektől behálózott országbán.

Aztán kezdjük a harcot előlről. Olyan ifjú kedvvel, mint hajdanta a mi most ősz generálisunk, de több kíméletlenséggel s belevonva a megváltozott kor szükséges új jelszavait. Bujkálni akkor nem lehet, s ha az új veszedelem új nagy harcot akar, s az új nagy harcra már elgyöngült a szabad eszmék e régi földje: keljen ki bárhol az új evolúció: egyek leszünk mi, liberalizmus katonái, az új harcias lobogó alatt, ha mindjárt radikalizmus is lesz reá fölríva.

Ez okvetlen, ez elkerülhetetlen nagy harcra kell nekünk ősz generálisunktól biztató szózat. Ne legyen e szózatban se vád, se ostromozás, se program, se semmi ilyen. Legyen csak ennyi:

— Aminek éltem, amiért lángoltam: ragaszkodom ahhoz most is. Nem tagadok le semmit belőle. A régi vagyok s leszek szemem behunyásáig.

És fölzeng a régi, híres, lelkes nóta. Mi beszámoló nélkül is eleget fogunk tudni. És megyünk törhetetlenül a harcba az új lobogóval!

NN 1901. augusztus 13.

A. E.

68. NAGYVÁRADI SZABADELVÜEK

Szeretjük a jó, öreg puffogó frázisokat, szörnyen szeretjük. Hoványi Géza dr. úr talán azért traktálta a nagyváradi szabadelvű párt gyűlésén megjelent szegény fejünket a legöregebbekkel s legpuffogóbbakkal. Érdekes kis kép volt, annyi bizonyos.

Az urak azért gyűltek össze, hogy megbeszéljék, mint fogadják Tisza Kálmánt beszámolója alkalmából. Az ülésnek nem volt más képe, mint bármikor. Mi vittünk magunkkal, szinte véletlenül, unalomkergetés

céljából egy *Alkotmány* című újságot. De még ez sem volt tendenciózus, proféciaszerű valami. Minthogy ki az ördög is vár próféciaát ebben az öröknek ígérkező, alkonyatos, zavaros világban.

De önök, nemde, arra kíváncsiak, mért puffogott Hoványi Géza dr. Miért?... Istenem, hát okos ember csak nem szalaszt el egyetlen helyes, okos alkalmat sem, hogy beszéljen. Viszont meg kevés embertől lehet elvárni, hogy beszéljen már valami mást is, mint amit stiliztikában az álpátoszú bombasztikus beszédmod illusztrálására példáznak.

Friedländer Samu dr., ez a gyógyíthatatlan őszinteségű ember adott Hoványinak alkalmat a beszédre.

Mit mondott Friedländer dr.? Megpróbáljuk néhány szóba összehúzni. Körülbelül ezt:

– Szebbnek s politikailag erkölcsösebbnek tartom, ha megvárják, míg Tisza Kálmán elmondja a beszámolóját, s azután kérjük föl újra a képviselőjelöltség elfogadására. Nincs senki, aki kételkedjék, hogy Tisza Kálmán a régi, igazi szabadelvű. De a helyzet zavaros, szimptomái ijesztők. Nekünk példát kell adnunk a politikai becsületre. Még az ellenségek se higgyék, hogy mi csak úgy vaktában adjuk a bizalmat, és mihelyst valaki tagja a szabadelvű pártnak, mi mindjárt hódolunk. Hiszen akkor nekünk becsülnünk kellene gr. Károlyi Sándort is, mert a pártnak ő is tagja. Már pedig egy részünk kimondja, a másik óvatosan elhallgatja, de tudja, hogy a *Szabadelvű pártban a legnagyobb ellentétek küzdenek*, s hogy Tisza Kálmán és gr. Károlyi Sándor nem egészen egyformán szabadelvűek!... A politikai tisztesség nevében tartozunk először *meghallgatni* Tisza Kálmánt.

Ilyenformán beszélt Friedländer Samu dr. És miket mondott erre Hoványi Géza?

Azt, hogy a felszólalás helyes, és ő mégsem osztja. Hogy a liberalizmus szent és változatlan. Hogy a nagyváradi liberális párt a régi. Hogy nagy fájdalomra ez a régi párt maradhat kisebbségben, de elvei sértetlenek. Így és tovább. Csupa frázis és puffogás. Valaki azt súgta mellettünk:

– Micsoda remek operett-téma!...

Az bizony, de nagyon szomorú és még szomorúbb, hogy ez öreg, jámbor és mégis szívtelen frázisok ellen nem akadt szó sem.

Ülének nagy szomorúan, mikéntha a babiloni vizek mellett, a vendéglői fehér asztaloknál a jámborok, s nem tudták elhatározni, hogy Jézus-e vagy Barabbás?

Megsejtették-e vajon miről van szó?

Amit Friedländer Samu dr. mondott, az mindennap itt kiabálja el az ébresztőt, ezen a lapon. Mit jelent voltaképpen? Azt a nagy szomorúságot, hogy haldoklik az igazi liberalizmus, hazug a mostani közélet, jezsuiták a vezetők. Azt jelenti, hogy gondolkozunk és tegyünk.

És mit mond voltaképpen Hoványi Géza dr.? Azt mondja, hogy nincs semmi baj. Hiszen az elvek a régiek. És ez a fő. Hogy az elveket hazug, jezsuita fegyverekkel legyűrjük, az mellékes. Hhja, de azért szentek maradnak. Süssé meg, vagy mindjárt mit mondunk!... Hoványi Géza mit bánja, ha reánk szakad az egész pokol. Hát reánk szakad. Aki fél tőle, hátraarcot csinál. A liberális elveket pedig változatlanul és szentül be fogjuk lomtározni a Széchenyi-szálloda padlására. Mert hát az elvekre vigyázni kell.

Talán tetszenek most már világosan látni. Oh Hoványi Géza dr. jámbor, nem egetverő, de igen ügyes biflázó tanítványa az új rezsimnek.

Friedländer Samu dr. pedig csak tán annyit ért el, hogy szeget ütött néhány kemény fejbe.

Hogy ezt a szeget kihúzza-e a generális, bizony Isten már mi sem nagyon hisszük.

A generális öreg ember már. Talán így gondolkozik:

— Kedves Hoványiaim, ott Váradon. Nektek igazatok van. Minck fészkelődjünk, okvetetlenkedjünk! Okos ember mindenha boldogul. Valahogy csak lesz, sehogy még nem volt.

Mi pedig egynehányan búslakodhatunk a sötét idők közeledtén, a babiloni vizek, a Körös, a Duna mellett, vagy ahol jólesik...

NN 1901. augusztus 20.

69. A NYÁRI NAGYVÁRAD

Panaszkodnak nekünk sokan, hogy a nyári Nagyvárad talán sohasem volt olyan bosszantóan kellemetlen, mint az idén.

Nem értettük előbb a panaszokat. Miért olyan kellemetlen? Hajh — gondoltuk — unalmas bizonyára. A lármás nyári színházalást nem felejtik itt el egyhamar. Eddig a kánikula minden izzásával s egyéb gyönyörűségeivel beszorult a fabódéba. Ott aztán az operettek hangulatában könnyű volt elviselni. Most aztán nehéz megszokni az előkelőséget, hogy a nyár pihenésre való...

De kiderült, hogy csalódtunk. Nem az unalom a szörnyen kellemetlen, hanem a gyógyszer, amivel a nyári Nagyvárad unalmát gyógyítják. Soha még annyit nem foglalkoztunk ember- és polgártársainkkal, mint a nyáron. Ahogy itt maradtunk s akik itt maradtunk, nekiláttunk egymásnak. No meg a távollevőknek is. És ha nagy intelligenciára vall a nagy érdeklődés minden iránt, minthogy hát mi így tartjuk: szörnyen intelligensek voltunk ezen a nyáron. Belekíváncsiskodtunk még talán egymás álmaiba is. Akit ezen a nyáron naponként legalább tíz helyen nem szapultak, s legalább annyit nem terjesztettek róla, hogy bigámiát követett

el: az bujdossék másfelé. Nagyváradon letört. Az nem „számbavehető” alak.

No, hát mindig erős nagyváradi erény volt a bírálgatás. Az az ezer ember, aki körülbelül mindennap látja egymást, s intellektuálisabb életet él, állandóan pletykált is egymásról. De ennyi pletyka néhány zsúrból kikerül. Hanem ezen a nyáron csodákat műveltünk. Ha kettő összejött az ezerből: okvetlenül kivégezte a többi kilenszázkilencvennyolcat. Kivégzőhely volt minden utcasarok, minden szalon, kávéházi asztal, uszoda, fürdő, orfeum. Hát még, akik néhányan olyan szerencsétlenül kiváltságosak, hogy a többi többször botlik beléjük. Amiket ezekről beszélnek, legalábbis *capitis deminutio minor*-ra teszik őket nagyon érdemesekké.

A panaszokból az látszik, hogy Nagyvárad nyári állapotát nem mindenki fogja föl olyan kedélyesen, mint cinikus mink magunk. Voltak, akik a legkomolyabban megtörve zokogták el panaszukat.

Az ő vigasztalásukra írjuk ide a mi vélekedésünket.

— Ne csüggedjenek, szerencsétlen embertársak, jön a színház. Megváltozik minden. Pletykás, emberszóló voltunknál is erősebb benünk, nagyváradiakban a színházi smokkság. És nálunk a színház nemcsak kultúrhely vagy szórakoztató, hanem pompás társadalmi villámhárító. Felsőes kis institut. Nyolc hónapig leköt minden nagyváradi. Meglátják, békén hagyjuk egymást. A színház működni fog, mint áldásos levezető csatorna.

És így is lesz. Csak okvetetlenkedő városatyák siratják a színháztól elnyelt rengeteg pénzt.

Pedig ez a színház minden pénzt megér. Ha nem volna, karácsony tájára felfalnók egymást.

NN 1901. augusztus 23.

(ae)

70. A MENNYEKNEK ORSZÁGA

Ez a szerencsétlen ország a mennyeknek országa lesz immár nem-sokára: a gonoszul fölbujtogatott butaságé egészen. Boldogok lehetnek, kik ezt így akarták.

Mi magunk is azt tartjuk, hogy valamelyik falu szélén, bozótban, csaliiban megtalálják egy keresztény leány holttestét. Akkor aztán szétfutnak az itt-ott már kigyúlt lángok, s borotvált és borotvátlan arcok megelégtült mosolygásban nyúlhatnak szét, míg a megvadult hordák összegabalyodva bömbölik: „*halál a zsidókra!*”...

Eleget mondogattuk, tudja minden intelligens agyú ember, kiknek állott érdekükben felköltetni a szennyes áradatot.

Néhány esztendő óta érezzük a butaság közeledését, halljuk a föld-

alatti dübörgést, figyeljük az aknamunkát. Mi néhányan húzzuk a vészharangot, lármázunk, prédikálunk, intünk hasztalan. Ma már a legkegyelmesebb államhatalom védnöksége mellett folyik a mulatság. Vadul, örültül, gonoszul.

Most, mikor az ország minden részéből érkeznek a veszedelmes hírek, még egyszer szólunk kell. Lássuk a maguk ijesztő voltukban, világosan a dolgot.

A feudális, klerikális reakció reánk nehezedett egészen. Ez az ország tán sohasem volt olyan koldus, mint most, s néhány évtizedes modern élete annyi tennivalót még nem mért reá, mint amennyi tennivalója most van. Szabadulás csak úgy történhetnék, ha szétrombolnánk minden megmaradt kínai falat. A kínai falak mögött azonban nagyra növekedni engedett hatalom tanyázik. És e hatalom is megérezte a veszedelmet. Mikor látta, hogy a harc kikerülhetetlen, a falak lovagjai kezdtek a harcba. Régi fogás. Így csinálták a körülzárt középkori rablólovagok is. A mostaninak pláne formája sem új. Magyarul így hangzik a recipéje:

— Ha baj van, itt vannak a zsidók. Az éhséget, a nyomort s mi minden bűnünket uszítsuk csillapítás okából a *zsidókra*.

Ez a mai veszedelem. Így született meg újra. Így jósol szörnyű tragédiákat. Azért siettünk csak röviden feltárni, mert félünk, hogy nem tudjuk az ügyesség ceruzáját elkerülni, ha ezekről a gaszágokról kell írunk.

Sokat elértek már. Benne úszunk nyakig a szennyes árban. Már nemcsak a bőr épségének hasznos dolog ebben az országban butának lenni, de előkelő divat is. Akinek van félteni valója, vagy aki a közeledő zavarosban akar halászni — egyaránt szaporázza lépteit a reakciós tábor felé. Kormányférfiak, képviselők, előkelő közéleti alakok ma mind vallomásokot tesznek szükséges pálfordulásaikról.

Közelednek a választások. — A föld népe háborog. A zavaros idők minden salakja kiárad a porondra. Csak szilárdságot nem látunk, mely a posványban ellent tud állani.

Egy a mai kormányhoz közel álló lap meg merte írni, hogy liberális párttöredék is alig van a parlamentben, hogy lenni lesz-e, arról nem is szólt. A kormánypárt egy része, a Kossuth-párt s a szociáldemokrata párt volna szabadelvű.

Mennyit ígér ez? A kormánypárti liberális elemeinek jó részét kiszorítják. A szociáldemokratáknak tán egy emberük se kerül a parlamentbe, s ki merjük írni, hogy a Kossuth-pártban Eötvösön és néhány híven kívül liberális ember nincs. A párt nagyobb tömege csak színt nem mer vallani. Mi itt Biharban ismerünk három olyan Kossuth-párti képviselőt, kik mandátumaik érdekében esetleg ki is mondanák nyíltan, mik voltak eddig titokban: reakció szolgálai, antiszemiták.

Ha megnehezednek az idők, mit lehet ilyen parlamenttől várni?

Akik szembe merünk állani a veszedelemmel, kevesen vagyunk. Még a zsidóságtól is, melyet a fekete sereg első martaléknak szánt — hiába vártuk s várjuk a védekezést.

Bizony, mennyeknek országa, butaságnak országa lesz ez az ország.

A tizenkettedik órában, ez újabb vészharangrázásnál sem ajánlhatunk mást, mint tettük s tesszük naponként. Keljenek föl a felvilágosodottság, értelmesség s liberalizmus minden hívei. Rá kell szorítnunk a hatalmon hazudozókat a színt vallásra. Védekeznünk kell olyan elkésredett erőfeszítéssel, mint harcolnak ellenünk a buta reakció hitványjai.

Ki kell kutatni a nép felbujtóit, s elszörnnyítő példát adni a hitvány bujtogató hadnak. Mint mi megkérdézzük — mert megkérdézzük — Tisza Kálmánt, mindenütt tisztába kell jönni az ép gondolkodásúaknak, hogy vajon az, kire ők nagy hatalmat ruháznak, fog-e harcolni és nem plátóian lelkesedni — a világosság mellett s az egész országot behálózó gonosz összeesküvés ellen.

Nehogy a mi becsületünkön maradjon egy apró folt is a bekövetkező katasztrófa nagy vádjából. Ha harc közben győznek le bennünket, legyen. De a harcot meg kell harcolnunk. Tegyük ezt a szerencsétlen országot gonosz őrjöngésükben temetővé.

Nem frázis, igaz hitünk, igazságunk, hogy csak kíméletlen harccal lehet egy kevés reményünk a megváltásra.

Nc várjuk meg, míg megtalálják a keresztény lány holttestét, míg a butaság fölgyújtja egészen ezt az országot, míg eltemetik ezt az országot a középkor visszamaradt istentelen rablólovagjai s csuhásai.

NN 1901. augusztus 27.

A. E.

71. FLOS IUVENTUTIS

Ő vala az ifjúság virágszála, Flos iuventutis.

Rózsás vala az ő arca, csillagok a szemei, nyaka, mint az elefántból való csont, eper az ajaka, deli szép vala és balsamos leheletű.

Mikéntha édes kikelet járt volna mindenütt vele, lábai nyomában. Homlokán dicsfény ragyogott, szívéből tenyésző édes-langyos meleg áradt.

Akik látták, nem feledték soha. Oly égies tünemény vala az ifjú, hogy látására meglágyultak kemény pogány szívek. Megállott a vándor, ha találta, s hálaadó ajkkal így imádkozott:

— Most már szakítsd meg, óh Uram, az én bolyongásomat. Vedd el erőtlén, céltalan életemet. Láttam a te legcsodásabb igéző teremtményedet.

Róla álmodozának lilium-lelkű szüzek s buja hetérák. Megteltek minden szívek, kik őt egyszer látták.

Vén, tudós, szent papok, kik oktatói voltak, ő érte imádkoztak mindig. Félig már égiek társaságában élő barátok szent áhitattal kutattak egyházatyák avult írásai közt, ha vajon nem jósolták-e meg ezek előre eme csodálatos ifjú eljövetelet?...

Óh, mert csodás volt az ifjú. Mézédés ajkú, rejtelmes titkokat tudó, zengő beszédű. Eljövénnek őt látni országok sorsát igazgató nagyok. S ha csókok forró éjszakáján álmodozó tündér-dalba kezdett, az egész természet pihegett a szerelmes kéjtől. Szellősúgta a virág[nak], virág mámoros lepkének, lepke a reszkető holdfénynek, méla hold a szerelmes éjszakának:

— Halljátok és haljatok meg a gyönyörtől. Ő nyitotta meg mézédés ajkainak kapuját: A Flos iuventutis...

Ilyen vala ő mint ifjú. De ragyogása, tündériessége nőtt a múltó napokkal. Zenith és nadir eltörpülének, s mikor már az agg természet vén, ráncos arcát pirulva fődte be, hogy nem méltó ez isteni lényhez: leszállt magasságából a csodalény, s — oh, zengjete, egek s ti is, földi seregek — *magyar miniszterelnök lett...*

*

Írtuk mindezt fél- és negyedhivatalos lapok után. Ők ezt a kis visszaemlékezést abból az alkalomból közlik, hogy Széll Kálmán tegnap a szombathelyi premontrei főgimnáziumban találkozott azokkal, akikkel együtt 1861-ben az érettségi vizsgát letette.

NN 1901. augusztus 28.

Dyb.

72. UECHAROK

Uechar?... Legyen Uechar. Nem szégyenlem: nem hallottam, nem olvastam. De ha a törvényszéki rovatból előkelő orrú, selyem-reverendás, parfümös papi urak lapja nem félt a lap élére tenni: megbízom. Tehát *Uechar* szocialista, tehát izgató. Izgató, tehát börtönbe való, istentelen. *Uechar* — tehát *mihozzánk* hasonló: vallás-sértő, vakmerő, gyanúsító, mosdatlan szájú, valóságos — *liberális...*

Mert a mi fajtánk vak és süket volt mindenha. Mi a homokba takartuk szemeinket és füleinket mindig. Akik láttak és hallottak és gondolkodtak: ők voltak, akik nem — *uecharok...* Így mondatik.

Uechar? Nehezen nyugszom bele a névbe. A viselőjét nem ismerem. De vegyük el a személytől a nevet: írjuk ezután így: *uechar...*

Vívódó, tudni, tökéletesedni vágyó emberi agyvelő: a te bűnöd ez. Az uecharokat te szülted. A homokot is, mellyel az uecharok befőttek szemeiket, hogy ne lássanak, füleiket, hogy ne halljanak. Megrendül az istenfélő szív, ha a századoknak sírba guruló uecharjaira emlékezik. Mennyien voltak, ó mennyien!... És mind konok volt és mind istentelen és mind javíthatlan.

Az ember pár évezredes tragédiájában mindenütt fel-feltűnnek. A sátán küldöttei ők tán. Bírni velük sohse lehetett. Pedig kívájták a homokból őket. Körülsáncolták isteni és emberi törvényekkel, új- és őszöveléssel, bálvány és szellem-istenekkel, börtönökkel és forró olajjal, anatómiával és indexszel. — Az uecharok nem tudtak a *homok* nélkül élni. Nekimentek a sáncnak, a törvénynek, a bibliának, az aranyborjúnak, forró olajnak.

Azaz... a sátán küldöttei lehettek.

Mikor még dadogó volt az emberi elme, már volt olyan uechar, aki az *elme szabadságát* merte eszelősnek tartottan hirdetni. Belebújt a homokba, s kiitta a neki nyújtott méregpoharat. A homokban...

Ama bizonyos Mózes nevű uechart rejtegetni kellett. Lázongtak ellene a *törvény* emberei. De eltéríteni álmától, népe megváltásától, nem tudták.

Az uecharok mentek a maguk útján. Többen közülük nem néztek vissza csak a keresztfán, mert kínjukban meg kellett fordítani a fejüket. Az uecharok elvéreztek szent öröleteik igazságaiért.

Belőlük tellett ki minden mártír. Őket nevezték mindig tagadóknak, pedig nekik volt a legtöbb hitük. A régi butaság ellen harcoltak mindig. Lelkük a tökéletesedés vágyának s vívódásnak lelke.

Uechar volt ama Saulus is, ki azt tanúsította nagy mártiriumában is:

— Ha Krisztus fel nem támadt, hiábavaló a mi tanításunk.

Bedugta a homokba a fejét és hitt.

Az uecharok hosszú sora jött utána. Husz János uechar, minden uechar lelkéből zokogta el a máglyán:

— Óh, Sancta simplicitas!

És uecharok kiabáltak mosdatlan szájjal ki a nagy forradalom szent eszméit. A homokban...

Ilyen bűnös lények születtek és születnek az emberiség átkára. A vatikáni index sok szárról beszélhetne. Mert ez uecharok nemcsak ajakkal szóltak, hanem írtak is. A homokban...

Mikor a régi formák nyűgei között s sziklái alatt az emberiség vérzőbben, kínzóbban érzi boldogtalanságát: ilyenkor jelennek meg a fanatikus uecharok s túrják, vájják — a homokot...

Farizeusok és írástudók pedig üldözik és üldözni fogják mindig őket. Az ő elemük az üldöztetés és a — homok.

Vannak közöttük uecharok, kik eljövendő időkben szentekké válnak minden konzisztórium nélkül. Vannak, kiknek csak a hitükért való elvzés gyönyöre jut.

De úgy van. Abban mind egyformák, hogy megfeszítetik magukat – a homokért. Ám kereszt sem jut mindegyiknek, pedig a kereszt, ugye, szép? ... Bérük a szükség, a megvettetés, az üldöztetés, a gyötrődés. De vissza nem tér egyik sem. Mert hitük a jobb, a tökéletesedés, s végzetük világosan látni – a homokban...

Ilyenek az uecharok. Hiába ellenük a harc. Főpapok és írástudók-nak a harca...

NN 1901. augusztus 30.

A. E.

73. A HÉTRŐL

Valami hitvány, tréfás dalban eldaloltuk volt a múltkor, hogy ez a nyárvégi állapot ellágyítja, szentimentálissá teszi legtöbb embertársunkat. Ilyenkor a legjobb ízlésű emberek el merik mondani a legszemérmetlenebbül banális igazságait. El merik? Sőt megkövetelik, hogy el is érzékenykedjünk rajtuk. Olyan édes, ostoba naivság tapad ilyenkor reánk!... „Szállong az emlék, falevél!...”, – daloltunk egy ifjú dalunkban, – *kérődzünk a múltban* – mondjuk most...

Primitív emberi ösztön míve ez. A versenylovak sorsa jut eszünkbe: az okvetlen elkerülhetetlen *letörés*... *Le...* letörünk. Pedig nem hittük ezt valamikor. Mikor is? Igen-igen, a Zsókák, Margitok, titkos szivarok és szekundák édes, balga korában...

No, hát természetes, hogy elszabadult belőlünk az a nem intelligens, butácska sóhajtás:

– Hajh, ha még egyszer gyermek = diák = fiatal = szerelmes = erős = ostoba lehetnék...

*

Mi elhajítottuk magunktól a banális őszi hangulat-nyomások terhét, ám mégis csak úgy hidegverejtékezzük ki magunkból a lány érzéseket.

Ellágyít pediglen bennünket az élet serdülőinek, ártatlan bárányainak látása.

Az életkedv micsoda lármás himnuszával tódul az ifjú sereg az iskolákba, első bilincsei közé a kényszerűségnek. Azaz a másodikba. Mert első a megszületés, második az iskola, harmadik a robotos élet. A három nagy osztálynak mennyi genusa és speciese van aztán még!...

Mondunk egy csúnyául letárgyalt, ócska gimnazista igazságot, mert

ama ócskák közül való, amelyek még sokáig lesznek — ócskák. Az iskolák bűnösek. Hogy megmosolyognak most erre minket. Szinte látjuk. Mert hát olyan ócska kis szentencia ez már. Az iskola tévútra vezeti a gyermekeket, hogy aztán az élet kijózaníthassa. Mert így van. Nem kell tán többet szólni róla.

Mi a betűvetés után a magyar társadalmi, köz- és egyéb állapotok, a magyar élet igazságtalanságairól oktatnók ki a kis elkészületleneket.

Mert mindnyájunk nagy lelketlensége, hogy századok óta s még századokig kibocsátottuk s kibocsátjuk a mi serdületleneinket az életbe avval a hittel, hogy az élet szép, s Róma ledől, rabigába görnyed. Óh sötét, titkolt tragédiák milliói, ha megelevenednétek, ha beszélnétek helyettem. Talán-talán egy szörnyű ócskaság kiesnék a világ megkopott, félkerekű, szomorú kocsiájából...

Hát, gyermekek, maguk is hallották ugye, hogy a miniszterelnök bácsi a napokban puszilózott azokkal, akikkel együtt drukkolt — éppen úgy, mint magácskák — negyven évvel ezelőtt az iskolapadokban.

Édes gyermekek, nehogy maguk valami bolondosat álmodjanak, valami nagyon bolondosat, amilyet mi — óh szomorúság — mind álmodtunk. Nehogy azt álmodják, hogy ha az ember derék, szorgalmas, eminens és munkás, hát még miniszterelnök is lehet.

Ahogy mi magunkra emlékezünk, hát magácskák még ilyet fognak álmodni.

Ne tegyék ezt gyermekek. Ha a tanár bácsi mondja, akkor se higgyék el. Nem igaz ez, gyermekek.

A miniszterelnök bácsi nem a legkülönb, nem a legderekbabb ám mi közöttünk. Pedig ugye így kellene lenni? Mert a miniszterelnök bácsi, a legméltóságosabb bácsi ebben az országban...

De nekünk nem szabad erről többet beszélni maguknak, gyermekek...

Mi marad akkor az életnek? — kiáltának nagyon dühösen reánk a magácskák tanárai...

Buh — hát nem el vagyunk már mindjárt mi is lágyulva? Tegyük le most, gyermekek a lapot, mert vidulni akarunk. Vidulni?... Hát van vidámság az életben?... Van. Egészen a világos látásig tart. Azután nincs. — Aki világosan lát emberekbe és dolgokba, az izgatottságba hozhatja az idegeit asszonnyal, pezsgővel, pénzvadászattal, mi mással. — De nem mulat. Nem kacag. Mosolyogni sem tud igazán. Bizonyára hallottak

önök már a novellaírók „állandó gúnyos mosoly”-áról. Kérjük, irigyeljék meg „állandó gúnyos mosoly” ő boldogságát. Aki már a nil admirari-t is csacsi tanácsnak tartja, az már mosolyogni gúnyosan sem tud...

Az ember megcsinálta a festett világokat. Valami nagy divináció hatotta át, mikor megteremtette. A festett világ megteremtése pokoli letárgyalása az egész való világnak, *id est: életnek*. A legbutásabb színházi smokkról is így gondolkozunk mi:

— Ez a jámbor csacsi nem is tudja, hogy ő micsoda intelligens ember... Hiszen öntudatlanul benne lakozik a lelkében az egész élet lebecsülése...

A komédiák közt aztán nincs különbség. Mindegyik külön, mint az élet. Ma Zacconi ragad ki — áldassék érte — a világból, holnap a Tokaji-nővérek Tarantellája kelt fel bennünket egy vágyott világban. Utáljuk a nagyképűeket, akik ilyen tisztán nem tudnak látni...

És küldöm (kicsúszott a tollból a *persona prima*, s jobb is, ha a mai igazságainkért csak engem, az egyes szám első személyt, lakoltatnak) a lelkemet küldöm elébetek — most — kaposvári komédiások. Siessetek, jöjjetek, mert de nagyon is élet már itt az — élet...

NN 1901. szeptember 1.

(a. e.)

74. SZILÁGYI DEZSŐRŐL

Max Harden, a legnagyobb német publicista, Szilágyi Dezsőről ír hosszú cikket. Kegyetlen, gyilkosan kegyetlen a Max Harden írása. A magyar viszonyokat szörnyen korruptaknak látja Harden, s azt tartja a Szilágyi Dezső nagysága titkának, hogy ő — nem volt becsutlen. Szörnyű kritika rólunk, s nagy részében igaztalan. Íme mutatvány a cikkből:

Hát akkor honnan a nagy híresség, miért emelik őt fel Árpád fiai napmagasságig, mint a legendák hőseit. Kérdi Harden. Egy ember, akinek soha nem volt önálló gondolata, aki nem hagyott népének még egy kis ösvényt sem, mely azt új célokhoz vezesse? A felelet igen egyszerű, és csak azt lepheti meg, aki nem ismeri a magyar kultúra különös színezetét. Szilágyi Dezső magyar politikus volt és becsületes ember. Hat évig volt miniszter, három évig parlamenti elnök, és egyszer sem vásárolták meg, még csak meg sem vesztegették: A pártjabeliek csodával tekintettek fel reá, a különös ábrándozóra s nem kevésbé a többi pártok hívei. Ő volt a l'incorruptible, aki pedig egy Roberspierre szerepére tehetséggel sem bírt. Vajon mit akarhatott a politikai pályán, mikor még a húsos fazekak körül

sem látta őt senki settenkedni? Az ő életének dicsósége vakító fénnel világítja meg mocsárhazájának kultúráját. Szilágyiról, a tucatliberálisról, az alkotmányórról és a papok ellenségéről hallgathatunk, de meg kell emlékeznünk arról az emberről, aki híressé lett, mert nem volt gazember.

Sírja felett saját magát ítélte meg a lovagias Transleithania. Milyen könnyű lett volna a donna Lina férjének (Crispi) a politikai élet, ha bölcsője véletlenül nem Riberában, hanem Debrecenben ringott volna. Olaszországban még morális kérdésekkel is előállottak, pedig az ő ideálja az az ország lett volna, ahol megcsodálnak egy minisztert, mert nem tolvaj.

Nem követtünk el kegyetlenséget a cikk fölemlítésével. Tudunk kell, mint vélekedik rólunk olyan előkelő agyvelő, mint a nagy Max Hardené.

NN 1901. szeptember 1.

75. TISZA KÁLMÁN

Kérjük a „hivatalos” szabadelvűeket, ne foglalják le a maguk számára egészen Tisza Kálmánt. Engedjék meg, hogy Nagyvárad város nagy fiát, képviselőjét üdvözölhessük mi is, kik, ha tán nem vagyunk, nem akarunk lenni hivatalos szabadelvűek, de szabadelvűségben közelebb állunk hozzá, mint a hivatalosok közül nagyon sokan.

Hálával egy hatalmas szép élet művei iránt, tisztelettel adózva egy messze kimagasló egyéniségnek: lelkesült örömmel üdvözöljük, sok hittel köszöntjük Nagyvárad falai között Nagyvárad képviselőjét.

Hivatalos frások, beszédek zengedezhetnek kedvük szerint, mi ki-mondjuk, s ez csak nemesebbé, értékebbé teheti a mi ragaszkodásunkat – hogy hálánknak, tiszteletünknek, örömünknek minden kis rezdülését a Tisza Kálmán egyénsége foglalja le. Nem jut mi sem „pártunk”-nak, „az ország sorsát bölcsen intéző” kormányvezérnek sem. Teljes egészében a Tisza Kálmáné, a mi ragaszkodásunk Tisza Kálmáné, a nagymúltú szabadelvű államférfié, s nem – a kormánypárt tagjáé.

Várjuk, de nem tudjuk: fog-e szólni Tisza Kálmán e disztinkción jogosult voltáról. A nagy kérdőjelek most is csak a sorok között kapnak választ?

Az ígéret pedig ismét csak annyi lesz, hogy Tisza Kálmán a régi marad, s ha veszély jönne, megragadná a veszedelemben hajladozó lobogót?...

Ismételjük, hogy csak várunk minderre választ. Remélni nem merünk...

És ez sem zavar azért bennünket hitünkben és örvendezésünkben.

Tisza Kálmánnál nem bűn az óvatosság. Ő egy élettel fizetett már. Ez az élet szép, munkás, gyümölcsöző és értékes volt. Ha szükség lesz a forradalomra, vagyunk sokan, akik még tartozunk a magunk életével. Egyikünké sem lesz olyan szép és értékes, mint az övé, de becsületesen leróvjuk, ha szükség lesz reá. Ősz fejtől, nagy munkában hajlott deréktól, nyugodt szemtől, leszűrt hideg bölcsességtől nem várunk mi forradalmat. Csak biztatást talán. Harci riadót hát Tisza Kálmántól nem is reméltünk. Elég volna, ha a tapasztalat higgadságával csak annyi intést adna, hogy a harcra jó elkészülve lenni.

És ha ennyit sem ad? Hát mindegy. Tisza Kálmán napját már az is dicsőséges s egyszerű *figyelmeztetővé* teszi, hogy mi Tisza Kálmánban ezen a napon az igazi, nem alkuvó liberalizmus nagy harcását tiszteljük meg, akinek a liberalizmusa *egészen más volt, mint a mai hazug liberalizmus.*

De Tisza Kálmán mint *ember* is olyan közel áll minden nagyváradi szívhez, hogy már ez a minden kis tömeg-érdeken és pártoskodásokon fölül álló szeretet ünnepnapjává teszi Tisza Kálmán napját.

Láthatta, érezhette ezt a mi nagy tiszteletünket a generális. Láthatta, érezhette, hogy e szeretet most még talán szentebb, mint valaha. Szent a fájdalomtól, mellyel(*) látnunk kell Tisza Kálmán nagy élete eredményének, munkájának szétbomlását.

„Gyászfátyolt kellene öltetnünk magunkra, ha a liberalizmus mellett[i] kitartástól Nagyvárad is eltántorodnék.”

Mi úgy éreztük, hogy a mi aggódásunk, fájdalomunk rezege vissza a szavakból.

Ősz generálisunk, aki mindnyájunké itt Nagyváradon, még egyszer könyörgünk a mi hitünk megerősítéséért!... Nem forradalmi szöveget, nem harci riadót, csak hittel leendő eltöltést, intést, bátorítást kérünk a jövőre.

Mert bizony gyászfátyolt kellene akkor öltetnünk magunkra... És — hajh — fájdalmas aggodalommal valljuk be: félünk, hogy már készülünk kell a gyászfátyol viselésére.

Oszlasd el — ha lehet — a mi félelmünket generálisunk!

NN 1901. szeptember 4.

76. TISZA KÁLMÁN BESZÉLT

Tisza Kálmán beszélt. Beszédje nem volt harcra szólító, de mégis nagyon nagy elégtétel nekünk. A mi őszinteségünk erejét és igazságát igazolta, írta alá Tisza Kálmán beszédje.

Hálás szívvel mondunk mindenekelőtt a generálisnak köszönetet. Nehogy félhivatalos intrikák, mesterkedések meghamisítsák Tisza

Kálmán nagyváradi napjának tanulságait, sietünk azokat idejegyezni naplónk elejére.

Tisza Kálmán igaz liberális embernek tartja Széll Kálmán miniszterelnököt. Annak tartjuk mi is. – De Széll Kálmán nem *egész férfi*. Liberalizmusa a valójában mindig inkább doktrinér magyar liberalizmus nonpluszultója. Csupa platoizmus, csupa lágság, habozás és jóindulat. Ezeket nem mondhatta el nekünk Tisza Kálmán, de ez a *valóság*. A Széll Kálmán jóindulatú tehetetlensége ártalmasabb a nyílt gonosz-ságnál.

Tisza Kálmán látja, érzi a gyűlöletet és hajsztát az ő liberalizmusa és hívei ellen. Rámutat ő maga is az összeférhetetlenségi hajsztára, mint az *újak* gyűlöletének legbeszédesebb dokumentumára. Ő ellene feküdt az alattomos akciónak. Csak nagyon kevés eredményt érhetett el. De a pártból a régi nemes eszmék erejének föladata nélkül egy teljesen ismeretlen elszigeteltségbe mégsem vonulhatott. Bent kellett maradnia a pártban. Az elvek becsülete és az elvek élete kívánta. – Mi ezt megértjük, helyeseljük.

Szólott a *gönci levélről* is Tisza Kálmán. Ismét, ezért is köszönet. Amit mondott, óvatos kissé, de elég határozott és őszinte, nagy elégtétel rajtunk kívül dr. Friedländer Samunak is, kinek múltkori őszintesége olyan megütközést(*) keltett a gyáva hadak közt. Tisza azt mondta, hogy aki a Károlyi Sándor-féle elvekkal a szabadelvű párt tagja akar lenni, az sem nem *szabadelvű*, sem nem *agrárius*. Mert az agrárizmus a legsötétebb közgazdasági *reakció*. A reakció pedig – ezt jegyezzék meg Tisza Kálmán beszédéből sokan – minden formájában kárhozatos és veszedelmes. Mi ezt így váltjuk aprópénzre: Károlyi Sándorék törekvése csak úgy tisztességes, ha a tisztesség el lehet *őszinteség nélkül* is.

A *régi* Tisza Kálmán beszélt most Nagyváradon. Amit mondott, nagy súlyú, puritán szavaival kemény, határozott.

Mikor pedig lelkes éljenzés mellett ajánlották föl ismét neki Nagyvárad mandátumát – ismét többet mondott, mint mi vártunk. Igenis hitet nyújtott arra, beszélt arról, hogy nem változott, s nem fog változni. És beszélt a harcról is ám, amely kitör, ha a *liberalizmus ellenségei nem nyugszanak*. És *harcolni* fog ismét Tisza Kálmán, mint harcolt volt erős derékkal, fürtös fejjel, kemény szívvel az ifjú korban.

Így mondta; köszönet érte. Dicsősége ez a mi hitünknek.

De Tisza Kálmán napjának nagyobb tanulságai még itt sem záródnak.

A Széll Kálmán üdvözlésére pályázó sablonos indítványnál *mély csendben* maradt a nagyváradi szabadelvű tábor. Egy harsány hang Podmaniczky báróit éljenzte.

Nem volt kevésbé kínosabb a csend, mikor a díszlakomán Hegyesi Márton Széll Kálmánért ivott poharat. A beszéd végén generálisunkat

éljenezték. Széll Kálmán neve diszharmónia volt Tisza Kálmán napjában. De legeslegtöbbit egy másik tanulságból okulhatnak azok, akiknek okulniuk kell. Valósággal extázisban tombolt Nagyvárad szabadelvű tábor, mikor Várady Zsigmond doktor, a *szabadelvű eszmék radikális fejlesztéséről s jövő feladatáról* beszélt.

Ez hang volt a mi lelkünkben. Ősz fejével bólintgatott reá a mi generálisunk, aki vállán tartja ma a magyar szabadelvűség bástyáját. És mi félelemből, haragtól megtisztultan mondogattuk:

— Biztatásokat nyervén, most már nem reszketünk. Erősek vagyunk, s a mienk az igazság, a *Tisza Kálmán táboré*...

NN 1901. szeptember 5.

77. CZINEGÉÉK BÖLCSESSÉGE

Czinegék bölcssége kormányozza ezt az országot...

Véletlenül ismerkedtem meg Czinege Józseffel. Jóképű, biztos járású, derék magyar ember. Tiszacsegén lakik. Nagy szégyenkezve mondta el, hogy *zsidó úr* a gazdája. Ő különben juhász számadó. Tehát tekintélyes ember. De volt jobb sorban is. Valamikor valami grófnál szolgált. Most talán juhokat hajtatott ide a nagyvárad-i vásárra.

De Önök bizonyára azon elmélkednek, mint kerül Czinege József neve ilyen előkelő helyre, hol Széll Kálmánokról, Ugron Gáborokról, de a legrosszabb esetben is Papp Miklós, Pfuhl vagy Bordé Ferenc urakról szoktunk egy és más igazságokat elbeszélgetni.

Tessék elhinni, hogy nagy oka van ennek. Ez a Czinege József nem juhász számadónak termett, hanem magyar politikusnak. Lehet ugyan, hogy a mai magyar politikusok szoktattak bennünket nagyon kicsi, alacsony mértékhez, s talán a mai magyar politikusok jó része válnék inkább be a juhász számadói tisztben.

Reám — a legkomolyabban olyan hatást tett Czinege József, hogy egyénisége, gondolkozása nagyon rokon a Széll Kálmánéval s a vele együtt evező juhász — azaz hon-számadókéval...

Tessék csak meghallgatni ezt a kis beszélgetést:

— Ugyan, Czinege uram — szoltam hozzá —, hát miért szégyenkezik azon, hogy *zsidó úr* uradalmában szolgál? Hát rosszabb ember a mostani urasága? Nem bánik jól magával? Nem fizet rendesen?

— Nincs nekem — válaszolta — semmi panaszom. De, uram, mégis csak szomorú dolog hogy elpusztulnak a régi nemes magyar urak.

— Hát miért fáj ez magának, Czinege? Nem fizeti a mostani uraság pontosan az adóját? Nem gazdálkodik jól? Nem beszél magyarul? Nem elég nyájas, barátságos magukhoz, paraszti emberekhez?

— Jó gazda. Jó magyar ember. Barátságos velünk. De hejh, uram, csak szomorú dolog az, hogy elpusztulnak a régi uraságok. Újak jönnek, uram, a helyeikbe. Meg kell ennek változni. Új kornak kell jönni. Nem szabad elpusztulni hagyni a régi urakat...

Na hát tessék beszélni vele!... Hiába beszélek a múltról, a „régirak” nagy részének haszontalanságáról. Az új szorgalom, új munka nagy értékéről.

Czinege történeti alapon áll, mint Károlyi Sándor, Széll Kálmán s a többi. Czinege új korszakot akar, jogot, törvényt és igazságot és tényezőpolitikát. Egészen a rátóti iskola.

Am Czinege másban is hasonlít a divatos magyar politikusokhoz. Óvatos és paktumra kész.

— Kérem — mondja Czinege — azért csak jobb az, ha csendességben vagyunk egymással. Jobb, ha nem veszekedünk. Úgyis eljön, aminek el kell jönni.

Hát nem olyan egészen ez az okoskodás, mint a félhivatalos lapoké?

Czinegék bölcsessége kormányozza ezt az országot. Czinegék legeltetik a juhokat, Czinegék hoznak törvényt, Czinegék közigazgatnak, s Czinegék cibálgatnak vissza bennünket az áldott középkorba.

Széll Kálmán, a fő-Czinege nem véletlenül ura az időknek. Ebben a Czinegés időben marhatenyésztőnek kell az ország sorsát igazgatni. Az aztán egészen véletlen dolog, hogy marhatenyésztő és nem juhász számadó.

NN 1901. szeptember 7.

A. E.

78. EGY KELLEMETLEN EMBER

E különös városban él egy különös ember, ki nem e város képére és hasonlatosságára teremtetett.

E különös embert nevezhetnők röviden *kellemetlen embernek* is. Mert Nagyváradon nagyon sok embernek *kellemetlen* ő.

De azért nem véletlenségből él ám Nagyváradon. A véletlenséget az emberi gyámoltalanság és tökéletlenség találta ki. A különös, *kellemetlen embernek*, aki Friedländer Samu név alatt fizeti — vagy nem fizeti: nem jártunk utána — az adóját, s doktori címére nem tart sokat, *Nagyváradon kellett megteremnie*.

Nagyvárad a lázas vágyakozások, *akarások* városa. A nyüzsgőmozgó törekvésektől átvonalzott élet intelligens élet, s Nagyvárad sokkal intelligensőbb, mint egy vidéki magyar városhoz illenék. De viszont sajátságos múltja, formálódása, jelene nem engedték s engedik, hogy

karaktere megtisztuljon, fórumai élete kiszabott utakat nyisson, intelligenciája filozófus, elnéző türelmet nyerjen.

Szóval kaotikus élet a nagyváradai élet. Káoszában egyre nagyobb tápot nyernek a legkülönbözőbb vágyak, törekvések. Utcai nyelven szólván: itt strébolunk, stréboltok és strébolnak. Az már csak enyhítő körülmény, hogy Nagyváradon többnyire *hittel* és jóhiszeműen működik a stréberség.

Mivel pedig szörnyen intelligensek vagyunk itt mindnyájan, tehát mind született diplomaták is vagyunk. Nem mondhatnánk ki a gondolatainkat semmiért. Még álmunkban sem vagyunk őszinték. Lármázunk, szaladunk, strébolunk, s lessük, hogy kiket sikerült újabban ismét félrevezetnünk.

Okvetlenül meg kellett itt teremnie annak az embernek, akinek mindent átfúró éles szeme van, s aki viszont a nyaka érdekében sem tudná elhallgatni a gondolatait. Reakció ez, a legideálisabb reakció. — De bizony nagyon kellemetlen ember ez a Friedländer Samu. Offenbach és Heine lelkével rokon a lelke. Romboló és kegyetlen. Kicsi keretbe jutott, s olimpiai istenek helyett gipszfigurákat bunkóz.

Őt bántja, hogy mi mindig csak hazudozunk. Hogy lassanként elfelejtünk gondolkozni, mert mindigjárt megszületésünkkel kifecamítjuk, agyonburkoljuk a gondolatainkat. Hogy azt szeretjük, aki hazudik nekünk. Azt a lapot olvassuk, amely minket dicsér. Hogy olyanra vágyunk, amihez nincs jussunk. Azt üldözzük, aki nálunk értékesebb. Hogy soha még véletlenségből sem vagyunk őszinték.

És ezeket szembe mondja meg mindig a kellemetlen ember. Persze, hogy megfojtatók egy kanál vízben.

Bizonyos, hogy drámai hős lenne belőle, ha nem volna intelligensebb a drámai hősohánál. De így nem lehet összetörni, mert annyira őszinte, hogy még a saját tévedéseit is beismeri, annyira filozófus, hogy magával mindig rendbe tudja hozni a számadásait.

Egyik újabb őszinteségét, hogy olyan nagyon-nagyon fölrották neki, ez alkalomból írtuk meg e sorokat.

Erre a kellemetlen emberre nagy szükségünk van nekünk. Lelkiismerete ő Nagyvárad kaotikus életének.

Becsüljük meg az ő őszinteségét. Szükségünk van igen-igen órcá. Ennyire legyünk kivételesen őszinték...

Annyian vagyunk kellemes emberek, hogy még az apagyilkosnak is meg kellene bocsátani, ha kellemetlenül — *becsületes*.

NN 1901. szeptember 7.

Lassan, de biztosan kezd terjedni mindenfelé az a homály, az az elbomlás, mit — eléggé szellemesen — a klerikális filozófia (ilyen is van már!) az *idők* természetes *jelének*, sőt egyenesen (óh Plato!) az *idealizmus* fejleményének nevezett el. Nohát ez az „*idők jele*” — mint tudósítónk írja —, terjed immárom a Szilágyságban is. Tasnád sváb nemzetiségű lakosai között is *elterjesztődött* a vérvád szomorú s egyúttal bosszantóan naiv meséje. A már másutt ismertetett sablonok szerint terjesztődött (mert nem is terjedt!) a dolog, s ha a derék kálvinista pap, Bartha Dezső nincs, ma már a Szilágyságban is felhangzik az elbutított nép jelszava: „*Halál a zsidókra!*” Érdekes és jellemző arra, hogy miként terjed az „*idők jele*” Szilágy megyében — a *zilahi* köztemető ügye is. Ott ugyanis eddigelé felekezeti temetők voltak, de amennyiben a különböző felekezetű házastársak együvé temetése körül újabban a katolikus egyház rendkívül sok esetben nehézségeket okozott, a kálvinista többségű Zilah *köztemetőt* létesített. Itt jön már most ismét elő az „*idők jele*”. A katolikus plébános folyamodik a vármegyéhez, hogy az újonnan létesült köztemetőt ismét osszák fel felekezeti temetőkre, bár a városnak éppen az volt az intenciója, hogy a felekezetiiséget szüntesse meg. Nevetett az egész liberális Szilágyság a folyamodáson, hanem a közgyűlésre bevonult az egész római és görög katolikusság, s szavazatok egyenlők lévén, az erős liberális és kálvinista Wesselényiek *átodja*: Wesselényi Miklós br. főispán mint elnök a *felekezeti felosztás mellett döntött*. — Nos, ez is az *idők jele*.

NN 1901. szeptember 8.

80. AZ ŐSZI NAGYVÁRAD

Az ember gyámoltalansága növelte nagyra a tavaszt. Az a gyámoltalanság, amely megrészegül az *élet* bizsergésétől, de megreszket egy sárgult falevél hullásától is. A tavasz valóságos felségjogokat élvez az emberi gyámoltalanság jóvoltából. Reá esküszik, érte lelkesedik mindenki. Persze, hisz a tavaszé például *március*, a gothós emberiség eldorádója. *Április* is a tavaszé, hogy édesen szeszélyes, sugaras-felhős, de mindig gyors, szinte vágyakozni látszó vegetációjával besodorjon bennünket az életmámor önhítt forgatagába. Na meg aztán *Május*, mikor a tobzódó életmámortól majdnem tökrészezen hajszol bennünket egy nagy örök törvény. Május a *szerелеm* hónapja, a halál kicsúfolásáé...

Hát persze, hogy nagyra növelte emberi gyámoltalanságunk a *tavaszt*!... Még a fűzfapoéták közül is csak a filozófusabbak, tehát a kellemetlenebbek üzik az őszi rígmusgyártást. Hja, az ősztől félünk. Az

ősz nagyon meglakoltat a tavaszi lumpságokért. A májusi szeretkezések tökrészségéért a katzenjammer kínjait küldi ránk az ősz. Az ősz, a szép, a nagy harmóniába illesztő, filozófus ősz... Zakatolt, rázott a coci, mely nyargalt velünk, mikor ezek a dolgok eszünkbe ötlöttek. Mert, hogy tegnap volt az első szép őszi nap... És micsoda szépség az ősz szépsége annak, aki májusban is többit kontemplált, mint ágált, s aki ősszel is olyan mulatságosnak tartja a bolondos életet, mint amilyen igazságosnak tavasszal az édes bolondságokkal leszámoló harmóniába illesztő elmúlást...

Mert az ősz szépsége a *harmónia*. És a harmónia fölséges érzésével hatott reánk a tegnapi nap...

Az őszi Nagyvárad pedig nagyon-nagyon szép. Talán csak az őszi Nagyvárad szép. Mert egy gyönyörű őszi nap varázsa megilleshet bennünket egy percre a harmónia nagy érzésével. Igaz, hogy nagyon szép napnak kell lennie... Máskor kevés jut a harmóniából Nagyváradon...

NN 1901. szeptember 12.

(.e.)

81. A JELÖLTEK FOTOGRÁFIÁJA

Ha majd én képviselőjelölt leszek, már jó előre kijelentem, lovagias affért csinállok, ha valaki énrólam úgynevezett fotográfiát készít.

Elvégre a magyar alkotmányos életben mindig lesz elég fegyver az elvi harcok irányában. Mindenekelőtt vagy élve kerülök ki a kerületemből, vagy sem. Előkeríthetik az okmányokat is, melyek a napnál is fényesebben igazolják, hogy Hóra vezér egyenes utódja vagyok. Antiszemita polgártársaim előkeríthetik az apámat is, aki sakter Galíciában, s akit én megtagadtam. Arról a bizonyos kis lókötésről is leránthatják a leplet. Szóval küzdhetnek ellenem és mellettem mindama fegyverekkel, melyeket a magyar alkotmányos élet története és tradíciói előírnak, de énrólam fotográfiákat ne írjanak...

...Hogy intelligens-e valaki vagy sem: én azt csak negatívum tudom meghatározni. Magyarországon azt tartom intelligens embernek, aki nem antiszemita, nem vágyik közéleti alakká válni, s nincs benne asszonyos hiúság, melyre Bácskában igen jó szót tudnak.

Föltétlenül hiszem, hogy Nagyváradon sok ilyen ember van, s azok mindenesetre közöttük, akik már ismerik a kerületüket...

Hát most már érheti-e nagyobb sértés ezeket az urakat, minthogy kétségbe vonják az intelligenciájukat?... Mert azt teszik.

Mondjuk, hogy én már szintén azon boldogok közt vagyok, kik már nem önjelöltek. Ismerem a helyzetet, az embereket és magamat. Vagy legalább intelligens, önálló fölfogásom van valamennyiről. Tudom

azt is, hogy mit kell tennem. Ekkor előáll egy úr, aki nem választóm, nem is érdekel, akinek a véleményére nem vagyok kíváncsi, s mások sem túlságosan lehetnek. Elémbe áll s *lefotografál*... Nem vagyok Széll Kálmán, mégis Rátótra jön hozzám. Nincsenek főszo­l­gabíráim, kerületeim, sajtóirodám, fél- és negyedhivatalos lapjaim. Vagyok egy ember, aki elég érettnek hiszi magát, hogy a mások képét viselje. És egy úr fogja magát: lebecsül a csillagos égig, s olyat nyal a kezemen, hogy bő­römből majdnem kiugrom...

Hát ez az úr, akinek én sohasem ártottam, mit akar velem? Hát adtam én okot arra, hogy vállon veregessen?

Mondom: én beláthatatlan időben leszek képviselőjelölt, de ha akkor engem valaki *lefotografál*: lövök...

Mert intelligens ember annyi jutalmat még Magyarországon is megérdemel, hogy ne szégyenítsék meg, s ne hitessék el róla, hogy olyan, amilyennek Bácskában furcsa neve van...

NN 1901. szeptember 13.

(ae.)

82. A HÉTRŐL

Kint sűgva, suhogva zuhog a hideg őszi zápor. Paskolhatja istenigazában a Pulszky-kriptát. Paskolhatja, verheti. Akár a Farbaký kórtésnótáját is ordíthatják a kriptáajtó előtt. Komisz idő, komisz világ nem dűhítik többet az elégedetlen, haragos embert, ki minden akarata ellenére, íme kinyűjtőztatva s már-már bomladozva hever ama kis sötét ércországban, melyben annyi világosság sincs, mint a magyar glóbuson...

A kis, nagy álmú erdészecske tragédiájában — hajh Rákosi Jenő, hajh Rákosi Jenő! — mondják: szörnyű sok vér folyik. Rettenetes indulatok, rettenetes gyilkosságok, ármány és szerelem, sóhajok hídja és kéjgáz tombolnak, döb­bentenek a színen... Istenem, a kis erdész Shakespeare-t olvasta, s szarvasokat, őzeket lödözött, meg a hivatalos lapban leste a nagyobb fizetési osztály eljővetelét. Honnan ismerte volna e nagy álmú kis erdész az igazi tragédiákat?...

...Örökölni tomboló, nyugtalan vért, zsenialitást és vágyakat. Nővekedni kultúremberek közt, s bepottyanni oda, hol a kultúra princípiumai a korrupsztág, kártya, ló, tiszta gallér, raglán s a megkapható asszony. Főlnött embernek lenni kiskorú országban, s azután önmagát győmőszölve beilleszkedni liliputi partnerek közé... örök viaskodás magunkkal s a kényszerűséggel. — Elbukni vértelenül... Ez a tragédia sötétebb, szörnyűsebb a kis erdészénél...

...Paskolja az őszi zápor a Pulszky-kriptát. Magyar zápor, magyar csapadék, olyan mint a magyar úgynevezett „közszellem”. A haragos,

elégedetlen ember megjátszotta a maga gyászos tragédiáját, Rákosi Jenő nem fedezte föl, nem szerette senki, nyugodhat békén...

*

A kor igazsága: napirendre térni. A kor igazsága: a jelen.

A jelen pedig eredményes, tarka, mulatságos és víg: Magyarország választ... Közönséges epés ember mindjárt Juvenálisokért kiabál. Ah, nem kell ide Juvenális. A satíráírók feladata talán – ha van feladatuk – az volna, hogy a fenségesről marják le a komikus félszegség rozsdáját. De hol itt a fenség?... A nép?... Az elvek?... A fórum?...

Nem kell ide Juvenális. A téma operetthez sem méltó és sovány. Mi a Pelczédereket sajnáljuk. Ezek jobb sorsra méltók. A Pelczéderekben hit van. A hit pedig nagy Messiásokká avat. De hát szülehetnek-e már Messiások...

...Polgártársunk, ne csináljon ön súlyos dilemmát a kis ügyből. Vájon csak neki bátran. Az ember úgysem puskázza el tragikusan a dolgot, akár Károlyi Sándorra, akár Pfeiffer Sándorra, akár Molnár apátira, akár Molnár Jenőre adja a voksát.

Törődünk már csak szépen bele, hogy félszáz évig ártatlan, bár kegyetlen játék lesz a magyar alkotmányosdi játék...

*

A színházat, azt várjuk. Az mulatságosabb lesz talán. Komédia, ha már komédia: igazi, nem affektáló komédia kell nekünk. Sajátságos, hogy Nagyvárad külső életét teljesen a színház kormányozza. Az utca, a Sas nagy étterme, a színházi bodega, a kis elegáns kiosk mind, mind föltámadásra várnak. De föltámadásra vár a mi színházi smokkságunk is. Tehát föl már a függönyel! Egy kis hamisítatlan komédiát kérünk!

NN 1901. szeptember 15.

(ae.)

83. EGAN EDE ÖNGYILKOSSÁGA

Szomorú, gyászos végéről egy sokat emlegetett szereplő embernek hoz hírt a telegráfról.

Egán Ede, a felvidéki ruténság helyzete javítására indított akció kormánybiztosa *agyonlőtte magát*.

Megdöbbszentő, váratlan vége ez a nagy energiát mutató, csupa akció-embernek.

Nagyon sokat dolgozott. Szinte úgy tűnt föl nekünk néha, hogy

a maga küldetését százszeresen nagyobbak látja, mint amilyen valójában, s a nagy, becsületes fantaszták lelkesedésével, rajongásával vágott neki minden talált vagy képzelt akadálnak. Nem kímélt senkit, de legkevésbé kímélte önmagát...

Dolgait, akciójának fanatikus voltát nemegyszer láttuk nagy veszedelműeknek. Sokszor bíraltuk nagyon erősen. De elismertük jóhiszeműségét. Elismertük s elismerjük, hogy fanatikus munkálkodása, energiája nagyon sok hasznosat mívelt.

Mindenesetre ellenfelei voltunk. Ám most, mikor az előhívott halál kitiltja a tollból a kritikát, mi csak egy tudós, lelkes, rajongó ember megdöbbentő tragikumát látjuk. Ez a sötét tragikum könnyet érdemel.

NN 1901. szeptember 21.

84. DIÁKDOLGOK

Bár csalódnánk, de úgy sejtjük, hogy újra sokat fognak beszéltetni magukról a diákok. Mi keveset fogunk beszélni róluk. Az volt a baj tavaly is, hogy a sajtó nagyon komolyan vette a diák-heccек dolgát. Aztán meg abban reménykedünk, hogy Nagyvárad ezek után is kimarad a heccекből. Erre koronatanúnk lehet az a budapesti fiatal, ki itt kísérletezett — némi felsőbb jóakarattal mellett s mégis hasztalanul — bujtogatni néhány nap előtt...

Mert olvassuk a budapesti szaklapot, s érezzük belőle fölcsapkodni a fiatal harciasság lángját, mely gyújtogathat ám igen könnyen. Táplálni pedig táplálják állandóan fekete-lelkű professzor, fekete csuha és fekete betű...

Az újfajtájú nacionalistáknál veszedelmesebb alakok nincsenek, s mi úgy látjuk, hogy a magyar diákokat ilyen újfajtájú nacionalista szájhősök vezették félre.

Ezeknek a nacionalistáknak nem a náció fáj. A kiválóbbak gazemberek, a nagyobb tömeg bamba. Ez a nacionalista tábor... Franciaországé a példa itt is. Nálunk a sereg most szerveződik. Vezetők, elég kiválóak, már vannak.

A valódi nacionalizmus szép országa a léleknek. Megbecsül, megtűr maga mellett minden meleg érzést. A bölcsődal reminiscenciájától az individuum[!] büszke, de felséges önteltségig. Minden meleg, emberi érzést. Az igazi nacionalizmus meghódít olyan lánglelket, mint a Jules Lemaitre-é. Kell benne legalább annyi igazságnak lenni hát, mint a világtestvériség fantazmájában, ami pedig olyan varázsos a krisztusi lelkekre.

Az újfajtájú nacionalizmus nem is nacionalizmus. Kátéját jezsuiták

csinálhatták. Gyűlölet lángol sorai közül. Szavak burkolják célját. Indulatok pótolják a lelkét. A lepergett évszázadokat akarja összerázni. Sötét káoszt akar, melyben a járást csak ők tudják, a kiválóbbak...

Hogy a fiatal lelkekre vadásznak — nem csodáljuk. A magyar nevelés gyámoltalanságot nevel. Belénk olt egész légió lejár, öreg igazságot. Gyámoltalanná tesz bennünket éppen a szavakkal szemben. És ők a szavakkal, a jelszavakkal vadásznak a fiatal lelkekre.

Az újfajtájú nacionalizmus posványa fenyegeti ezt a kis országot. Amennyi piszkos ere van — pedig sok van — a magyar életnek, mind ebben a posványban készül találkozni. Jaj azoknak, akik félrevezetve azt hiszik, hogy a náció életét ilyen erek táplálják.

De jaj volna és szörnyűség, ha e kis ország jövője, a nyalka kuruc-brigád volna az első félrevezetett tömeg.

...Panaszkodik a budapesti diáklap, hogy Debrecen hallgat, Debrecen nem akar kuruc-brigáddal tartani...

...Reményt adó panaszkodás ez. Bárcsak vissza tudná tartani a veszendő brigádot ez a nyugodt, debreceni kuruc-keményiség.

NN 1901. szeptember 21.

(ae.)

85. A ZSIDÓ PIPÁJA

Szítják, egyre szítják a lángot, hogy csapjon össze aztán mindannyiunk feje fölött. A vérvád s a többi terjed egyre. Kik terjesztik, jól tudjuk. A zsidógyűlölet szítása azoknak áll érdekükben, kiknek reszketve kell gondolniok arra, hogy a jó, bárgyú nép egyszer csak megvilágosul, s róluk talál egy kicsit elgondolkozni...

Annyi már eltagadhatatlan, hogy a reakció aknamunkája itt is, ott is kitört már, s veszekedett, vad antiszemitizmus dühöng egyik-másik részén az országnak.

Igaz, hogy bűnösöket keresve, nagyon magasra találónk jutni. Főpapi székekig, mágnás kúriákig esetleg. De ha ilyen magas helyekig ebben az országban bajos is elérni a megtorló kéznek, valamit kell tenni. És mivel durva indulatok dühöngenek, durva megtorlásra, elrettentésre lehet csak gondolni.

Imc, egy eset, mely példa lehet.

Jámbor falusi zsidó ember elé, vásári sokadalomban paraszt suhanc ugrik. A zsidó ember pipázik. A suhanc kikapja szájából a pipát, s a nézők nagy gaudiumára elszalad vele.

A zsidó élteesebb ember, de szörnyen sérti a méltatlanság, a sértés és gúnyos kacagás. Rohan a suhanc után. Az visszakiabál egy-két „ron-

gyos zsidó"-t, de egyszer megáll. Bevárja üldözőjét, s egy pálcával arcon vágja...

A vásári nép ismét jól mulat. Ezek, ha hazamennek, majd tudni fogják, mint kell a zsidóval elbánni.

A törvényszék pedig ítélkezett. Lopásért és testi sértésért *félévi fogházra* ítélte a suhancot. A tábla *egy évi fogházra* s a Kúria *három évi fegyházra* emelte ezt a büntetést.

Ezt az ítéletet én kihirdettetném minden vásári sokadalomban, sőt némelyik nagyobb búcsújárás alkalmával is, mikor legjobban dolgoznak a nép lelkének megmérgezésén — némelyek.

És nekem ugyan voltaképpen fáj annak a szegény bűnbak suhancnak a sorsa, s jobb szeretnék az én jelöltjeim közül néhányat a helyébe küldeni, de ismételem: elrettentésre van szükség. Az áldozatokért pedig számoljanak el majd azok, kik úgys hívságosan hirdetik az éggel való összeköttetésüket...

NN 1901. szeptember 28.

(ae.)

86. A HÉTRŐL

Ha úgy tetszik, megnyílt a szezon. Így vidéken, még Nagyváradon is, a színház kapunyitása a szezon-nyitás. Tegnap megkezdődött a komédia. Az igazi, a *bevallott* komédia...

Mert nálunk a komédiáknak nincsen szünetük, holt szezonuk...

Igaz, hogy országos komédiában igen ritkán van részünk. De most volt, van s lesz. A jelölt urak tanúink lehetnek rá.

Pompás, kacagtató dolog, annyi bizonyos. Nem szólunk a jelöltek kilenczized részéről, de az egytized érdemesről. Tartalmas, méltóságos, úgynevezett komoly emberek elérkezettnek látják egyszer csak az időt, hogy ők megküzdjenek a mai kis papirosért, melyet mandátumnak neveznek sok áhítattal. És e pillanatban a tartalmas, méltóságos, úgynevezett komoly ember egyszerre szörnyű nagy ürességbe kerül, kivetkőzik méltóságából, elveszti komolyságát. Végigélt egy lázas, kínos álmot. Beszél, fizet, töpreng, ujjong, desperál. A főkortese leszamarazza. Az ellenpárt apagyilkosságot derít rá. Tíz névtelen levelet, s milyeneket kap naponként. A kávéházban a piccolónak is joga van gúnyos arccal megkérdezni, mint áll a kerületében. Apró riporterek vállonveregetik. Éjjel beverik az ablakát. És a többi, a jelöltek jobban tudják. Ha pedig mindezek után *bukás* következik — képzelhetnek-e el önök siralmasabb tragikomédiát ennél?

Am még most ki gondol erre? Még most minden jelölt erősen tartja magát. Ma lesz a legverejtékesebb vasárnap a hazában. Ma a slágereket játssza ki minden jelölt. Molnár Ákos pártja, melyet szeliden és disztíngváltan szolván *alsóruhás*-pártnak nevez az ellentábor, ma a felsőruhásokat kapacitálja, Marjay Péter, a Várady Zsigmond főkorteseire igyekszik hatni. Rigó Ferenc dr. Kripka Henriket, Pelczéder Ágoston pedig Müller Salamont próbálja meghódítani, aki különben most kétszeresen arisztokrata és cukrász, mióta néhány saját találmányú cukrász-remekművel pályázik a halhatatlanságra. Lóránt Dezső Gesztről még a generálist is a maga táborába reméli hódítani. Szóval nagy dolgokat terveznek s remélnek ma még a jelölt urak...

*

Mi is reménykedünk most Nagyváradon. De mi tovább látunk a választás napjánál. A hét két nagy, vakító sugárt küldött a jövő Nagyváradra. E merész figurára tekintettel a villamosvilágítás az előző, s az új városház a második. Azonban e vakító sugarak mellett is faktum, hogy kissé parvenük vagyunk. Úgy öltözködünk, mint a budapesti korhely gólya-jogász. Fényes a cilinderünk, a papír-gallérunk s vége. Az iskoláink mizerábilisek, de paleta lesz a városházunk. A trotoáron nyakunkat törhetjük, de törött nyakunkra villamos-ívlámpa osztja sugárzó fénykévéjét. A külvároson esős időben ladikkokkal lehet csak járni, ellenben itt bent vidám, lármás villamoskocsik repülnek... Azaz pardon, ez még csak a jövő század zenéje, vagy hogy hívek maradjunk az első képhez: vakító sugara...

*

Természetes dolog, hogy így a holt szezon után jó nevelésű heti krónikaíró a színházzal végzi be a dolgát ismét. A színház mindig ad módot egy imponáló méla akkordra. Am K. Hegyesi Mari jön, P. Szép Olga elragadóbb, mint valaha, Kacziány Viola egyszerű megérkezésével leszerelte a választási mozgalmak javát, Székely Irén aláírta a jövő évi szerződést is, Szohner Olga a kiskorú nemzedékhez sem lesz ezen túl kegyetlen. Hasonló jóakaratot várhatnak Lányi Edittől a civilisták, a többi ragyog és hódít. Mit akarjon itt a méla akkord!...

NN 1901. szeptember 29.

Dyb.

Csak kényelemből nevezzük a közeli napokat *nagy* napoknak. Magyarországon, ahol a közszellem ki szokta tombolni magát halálra így ötvenként egyszer, nagy napoknak hívják a választások napjait.

Holnap *Bihar vármegye* tizenkét kerülete, holnapután *Nagyvárad* választ. Most már el lehet mondani, hogy nyakig vagyunk az iszapban. Bizony ez után az iszapfürdő után beláthatatlan időnkig fog kelleni mosakodnunk, ha ugyan a tisztálkodás néha divattá lesz nálunk is.

Éppenséggel nem voltak eddig szíveinknek gyönyörűségei. Bihar vármegye, melyet ma már kevésbé jogos önhittséggel nevezünk még mindig Biharországnak, választási harcaival ékességes tükre volt a választó országnak. *Az elvtelenség, a bizonytalanság, a gyávaság s a zavarosban halászás* ebben a tükörben pompásan megtetszett.

És édes, komikus dolog, hogy némelyek, kik prototípusai az elvtelenségnek, milyen lázasan kíváncsiskodnak, hogy a zavaros áradat felett milyen lobogót lenget a *Nagyvárad* *Napló*? Reánk voltak kíváncsiak, kik biztos magasságon állunk azóta mindig, hogy a magyar szabadelvűséget befulladásztani készülnek a magyar közéletre elterített pocsolóba... Reánk, kik hajthatatlanul tartunk ki a régi liberalizmus mellett, s keményebbek és radikálisabbak vagyunk, mint valaha!

Nem kellene felelnünk, de megfelelünk...

Voltunk s vagyunk rendíthetetlen hívei a régi szabadelvű tábornak, mely elveszendőben [van]. Maga Biharország is leszerelt. *Megalkuvóknak látszanak* a sok harcot vívott vezérek s tehetetlennek a tábor. A megalkuvásnak legnagyobb átka az, hogy ma *tisztán senki sem láthat*. Szóljunk világosabban egy jeles publicistánkkal: bele tetszett gyáván *törődni* mindenbe, ma már *a pártok mit sem jelentenek*. A pártokat *elnyelte* a pocsoló, a reakció.

Mi hát nem tectünk egyebet, mint hogy — ha a szabadelvű párt nem ragaszkodott elveihez — *hívek maradtunk magunkhoz s a szabadelvűséghez*.

Mi következik ebből? Nekünk credónk, törvényünk a szabadelvűség. Aki *szabadelvű*, az velünk van, s avval *vele vagyunk*.

A Bihar megyei szabadelvű pártban nem maradt semmi tán a régi harciasságból. Még vezéreinél is jobban megalkudott. Olyan könnyelműen hagyta önsorsára a szabadelvűséget, mintha egy rövid vicinális vasútról, vagy Kumanyesd község egy félszázalékos pótdójáról lett volna szó. *Nagyszalonta, B.-Ujfalú, Bárán, Bihar beszéljenek* helyettünk. *Hosszúpályai* ellenzéki jelöltje református pap, kétségtelenül liberális ember. Ide a párt egyik legkiválóbb tagját elküldték — *elvérezni*. Talán győzni fog, de győzelme nem biztosabb, nem *dicsőségesebb* lett volna Balogh Lászlóval, a titkos antiszemita Leszkay Gyulával szemben?...

Beszéljünk a székelyhídi dolgokról, hol a szabadelvű párt beengedett min-
dent, még az agrárizmust is. Egy kis lelkiismeretesség, az elvek szeretete
mellett megtörténhetnék, hogy Tisza István grófnak és Hlatky Endrének
a legkétségesebb küzdelmet kell megharcolniok, s hogy Belényesben
felnőtt valami zavaros, de elég félelmetes ellenség?

És bizonyos jó bácsik, derék urak beszélni mernek „pártunk”-ról,
„változhatatlan” elvekről, s hogy mind jól összefér a dicsőséges múlttal
s az „új korszak áldásos tevékenységével”...

Ennyi elvtelenség, zűrzavar, gyávaság, megalkuvás bizony nem sok
gyönyörűséggel tölthette el a mi szíveinket!...

Hát Nagyvárad?... *A gönci(*) lobogó* még itt bosszulhatta volna
meg magát igazán, ha nem volnánk sokan *klikkeken kívül* álló, *hű, önzet-*
len tagjai a szabadelvűségnek. Nagyvárad szabadelvű pártjának vezetősége
jórészen egy *érdekszövetkezet*, mely leplezgeti s cifrázgatja magát nagy,
ősz generálisunk köpenyegével... Itt egy Hoványi Géza ad leckét a sza-
badelvűségből s „közéleti erkölcsstanból”. Itt stréber familiárusok törtet-
nek az élen — az érvényesülésért. És a többi, amit mind tudunk!...

Ha résen nem állunk, ha nem rángatjuk a vészharangot, a klikkek
és stréberek miatt Tisza Kálmánt, a legnagyobb élő magyar politikust,
a régi szabadelvűség igazi oszlopát kibuktatja Barabás Béla, akiről
tudjuk ugyan, hogy szintén igaz szabadelvű, de akiről hisszük azt is, hogy
ő maga visszalépne, ha arról lehetne szó, hogy Tisza Kálmánt kibuktassa...

...Állunk a nagy napok előestéjén szomorúan, s alig merünk hinni
az elótolakodó reménynek, hogy *Bihar vármegye* ismét *Biharország* lesz,
s itt fog megszületni a *reakció reakciója*, a régiből megújult, a réginél
még erősebb, igazabb liberalizmus...

De higgyük, hogy valamiképpen meg fog születni, s ez a szü-
letés halálába fog kerülni a most vajdúd s szörnyszülöttnek ígérkező
parlamentnek!...

NN 1901. október 1.

88. VERESÉG AZ EGÉSZ VONALON

Délutáni órákban írtuk e sorokat. A telefonunk reggel kilenc óra
óta lárμάzik. Távirat jön egyik a másik után. De tíz óra óta a telefon-
csengő mintha lélekharang volna. *Váratlan bukások, biztos nagy vereségek*
tragikus jóslatát zengi.

Közben ijedt hangon kérdezik a telefonból:

— Tenke is elveszett? Belényes is? Még Tisza István is tarthat
attól, hogy Ugrán elbukik.

Itt vigyorognak előttünk a kegyetlen számok, amelyek már sze-

rencsésen alig változhatnak meg legtöbb helyütt, s mi a kétségbeesett kérdezősködőknek nem válaszolhatunk másként:

– Igen. E pillanatban úgy állanak a dolgok, hogy az élesdin kívül minden szabadelvű kerület elveszett. Margitta még tán megmarad, de Ugra és Magyarcséke megtartásához annak a segítsége kell, akihez Tenczer Pál, a Radocza főkortesé, mint legfőbb korteshez, folyamodott fohászával tegnap.

Nem tagadhatjuk, mi most fájdalmat érzünk. Nehéz ám beletörődni a keserves valóságba, hogy Bihar vármegyében *a szabadelvűség* talán nem – *de a szabadelvű párt bemondt a csődöt.*

Érezzük a fájdalmat, nem tagadjuk, de érezzük a fájdalom mellett azt a felséges felemelő érzést is, mely *örök emberi*. Rokon talán a bosszú érzésével, de intelligensebb, nemesebb: *az igazságkapás, az elégtétel érzését.*

Mit hirdettünk mi?... Hirdettük, hogy a Széll úr rendszere veszedelmes, pocsolyába vezető. Hirdettük, hogy a régi tradicionális szabadelvű lobogót *itt Biharban még Széll úr kedvéért sem szabad elejteni.*

Soha oportunizmus ilyen kegyetlenül meg nem bosszulta magát.

Tessék vezekelni, akik vezekléssel tartoznak. Van ok a vezeklő gyászra.

És tessék gondolkozni a szabadelvűség mibenléte és sorsa felett. Tessék tovább is gyáváskodni.

Ma még a nemzeti génusz talán csak a közjogi sáncokból és *önhitünkéből* vert ki bennünket. Ha tovább is *jól* viseljük magunkat, nem-sokára reánk ömlik a reakció minden pocsolyája...

Nem üdvözlőnk Széll Kálmánt?...

NN 1901. október 3.

89. A VÁLASZTÁS NAGYVÁRADON

Szenzációktól kifáradtan választott magának képviselőt Nagyvárad...

A választások rendes tarka képe megvolt, de az emberek hangulata csodálatosan nem volt választási hangulat, inkább olyan érthetetlen, csinált láz...

Idegen nem tudta volna ezt az éppenséggel nem nagy emóciót megmagyarázni. Mi tudtuk az okát. Nagyvárad polgárságát rettenetesen kifárasztotta s valósággal *mezgavarta* az országos választások első napja...

Mintha a változott idők a mi számunkra tartogatták volna a leckét adó erőt. *A közöny visszafizetett közönnyel...* Mindenki tudta, hogy Tisza Kálmán mandátumának ma nem a régimódi tessék-lássék harc lesz az ára, és ezt mindenki olyan könnyen vette, mintha Tisza Kálmán egy

ifjú budapesti fiskális lenne, ki lejött ide Nagyváradra egy kis hazard mandátumjátékra...

Mikor mi berekedtünk a kiabálásba, megmozdult végre a szabad-elvű tábor. De megették két vagy három vacsorát — nem is tudjuk —, s egyebet bizony nem sokat csináltak. De csináltak mégis. Elkésérítettek, lehűtöttek sok-sok szabadelvű embert. Megmutatták, hogy a szerencsétlen modorú agitálás közönyt, nemtörődömséget is szülhet ám! és néma elkésередést is...

De történt más is. A nagyváradai választás egyszerre, váratlanul *rokonságba lépett a terézvárossal*. Feltámadt a *kis emberek, a polgárok* büszkesége, s ez a feltámadt büszkeség nem alkudozott. Ki akarta magát szakítani a *helyi klikk* uralma alól, melynek vezetői közül nagyon sokan csak *üzletből* szabadelvűek, s csak azért, hogy bankjaikkal, összeköttetésekkel uralkodjanak.

A nagyváradai szabadelvű párt vezetősége — tisztelet egy-két nemes kivételnek — nagyon bűnös. Hejh, szomorúan lengtek a Kossuth utcán a Tisza zászlók!... Reggeltől délután öt óráig, mikor e sorokat írom, Barabás Béla dr. 2—300 szótöbbséggel jár elől. Üresen térnek vissza a Sashoz a szabadelvű kortesek kocsi...

Mi lesz? Most még nem tudjuk... Mindenképpen kegyetlen, de igazságos leckét kapnak a nagyváradai kiskirályok, az összes tirannusocskák és azok, akik nem szavazzák meg az egyházpolitikát, de azért viselik az alelnöki címet a szabadelvű pártban.

Hajh, de mért kell e miatt a megérdemelt lecke miatt a haldokló magyar liberalizmusnak kapni a halálos döfést.

NN 1901. október 4.

90. TISZA KÁLMÁN MEGBUKOTT

Ez a pillanat történelmi pillanat, és mi ebben a pillanatban egy darab történelmet zárunk le... Szent László király tere felé tódul Nagyvárad népe. Lobogó-crdőre vetik a fényt a lángoló fáklyák. Amarról Kossuth nőtája zeng felénk, itt mámoros tömeg zajong, s ott fent az erkélyen elrekedt, diadalittas hang szól a hullámzó tömeghez [a] bekövetkező nagy győzelemről... Pereg a dob, trombita szól, huszárok érkeznek messzi bihari kerületből, hol föllángolt népszenvedélyt oltogattak. Filozófus, hideg eszű emberekre ráragad valami különös, csodálatos ittasság. A história szárnya lebeg el felettünk... E pillanatban, hacsak ránk nem szakad a csodák világa, bizonyos, hogy *elbukott* a tömeg jóvoltából egy óriás, hogy *elbukott* Nagyvárad, Bihar és Magyarország nagy, ősz Tisza Kálmánja...

Elbukott... Ki hagyta cserben? Mindenki... Ki harcolt ellene?

Senki... Elbukott, s óh, nagy fájdalommal mondjuk: elbukott dicstelenül... A világ s az emberiség meg nem írott, de hatalmas törvénykönyvéből ellene kelt egy hitvány kis paragrafus, mely szól:

– Nem tűröm a gyengeséget, nem respektálok a leömlött idő-
óccánt. Ezen a földön az erőé, ifjúságé s a harcé minden. *Aki nem
harcol, nem él...*

És elbukott, és Magyarországon sok százezer ember azt zokogja
most sűrű gyásszal:

– Hajh, leesett a mi fejünknek koronája. Szent haladás, szent
liberalizmus meghalsz most már!...

– Emberek, siránkozóok, zokogók megálljatok... Elkárhoztok, ha
sírtok!...

Nem szerette fanatikusabb szeretettel senki az elbukott ősz óriást,
mint szerettük mi... Szentléleknek lovagai, vagy mi az ördögök volnánk,
tollal rovatgatva harcoló, az idők lelkét megértő emberek... Lapozzatok
csak vissza a mi írásainkba: minden szavunk ima volt, amit Tisza
Kálmánról írtunk. Ez az elbukott ősz óriás tette, hogy ma már van mit
féltünk, ez a férfiú csinálta meg ez országban a világosságnak világát.
Őrcá mi esküdtünk, őt istenítettük hibáiban is...

De ne sirassátok ám a szent liberalizmust nekünk!... Illetődjete
meg, mint mi megilletődtünk, de siránkozó gyávák ne legyetek...

Hát megbukott Tisza Kálmán!... Az istenek nem adtak örök
ifjúságot, örök vezetést, örök dicsőséget senkinek.

...Mert úgy történt, hogy Magyarországon csakugyan ellene esküd-
tek a világosságnak. Mi pedig panaszkodtunk nagyon:

– Öröködbe, Uram, pogányok jöttek...

Ő hallotta a mi panaszkodásainkat, de talán ereje nem volt. Hívtuk
a sötétség legyőzésére a fiatalságot: nem volt fiatalság ő benne, sem törzse
sarjában. Hívtuk az erőt, ő gyöngé maradt. Harcolni kellett volna, ő
nem harcolt. Fiatalság, erő és harc nélkül nincs élet, neki meg kellett
buknia... Reményünk, hogy a reakció sötétségét övele verjük vissza,
már előbb meghalt. Nem a világosság aludt tehát ki, hanem az *élet*
győzedelmeskedett...

Mert voltak itt sokan törpe, hazug szolgálai az óriásnak. Ő nem
tudta, mi éreztük, hogy törpék és gonoszak. A mi nagy szeretetünket,
imádásunkat és hitünket Tisza Kálmán és a liberalizmus iránt e szorgos
törpék kamatoztatták, s kamatok kamatjaként ráültek a nyakunkra...

De tovább megyünk. E törpék közt fekete is vala sok, kik így
szólnak:

– Vakok vagytok ti, hisz mi fehérek vagyunk, liberálisok s a Tisza
Kálmán hívei.

Ezek a törpék, a Téged körülvelt nagy imádásunknak szorgos
kamatoztatói buktattak el Téged, ősz generálisunk.

Nem harcoltak? Harcoltunk volna mi a te nevedben! De törpéid hazug tehetetlenségét nem tűrte tovább Nagyvárad város polgársága. Ők jobban veszélyeztették a liberalizmust, mint a bevallott reakcionárius lovagok, akikkel — bizony mondjuk — el fogunk tudni bántni. És a nagy harcban, ha a harc eljőne, Nagyvárad a régi liberális lesz, s liberalizmusa erősebb, mint valaha...

E pillanatban hát egy darab história bezárult. Mélységes fájdalmat érzünk, de nem látunk katasztrófát. És mondják, hogy meghalt a régi szabadelvűség. Jó: meghalt. De az újat, a radikálisat, az alkotót várja Nagyvárad, Bihar s rengeteg ezre Magyarországnak!...

NN 1901. október 4.

91. REFLEXIÓK A BUKÁSHOZ

Értsék meg a dolgot, szeretett atyáinkfiai, bihariak és máshová valók, gyászolók és örömben tombolók, *Pester Lloyd* és *Budapesti Hírlap*: minekünk itt, Nagyváradon kutya bajunk sincs. Egy kis katzenjammert éreznek a győzelmi muri után a függetlenségi kortesek, egy kicsit szűkölnék a történelmi vagy nem történelmi nevű bihari fajmagyarok, letört néhány nagyváradai „közéleti tényező”. Ellenben a nagyváradai úgynevezett közvélemény már napirendre tért, mert éppenséggel nem volt ok rá, hogy magát izgassa...

Nagyváradon függetlenségi párt voltaképpen nincs is. Ellenben az az ezer választó, aki nem szavazott: majdnem egytől egyig liberális, sokkal liberálisabb, mint Széll úr. A Barabás-párti szavazók között van pár száz, akik hasonlóan szívvel-lélekkel liberálisak. Ne féltsék itt a liberalizmust. Nincs annak itt, Nagyváradon semmi baja...

Tisza Kálmán — elmondtuk már tegnap — megtagadta volt önmagát. Ha akkor, a bizony elérkezett tizenkettedik órában, leküzdi az ő lelkében mindig erős volt opportunus hajlamot, s híveivel szembe fordul Széllnek s reakciós, sötét táborának, ha haza, Nagyváradra, szintén ilyen *tisztító* parancsot küld, s pártjából kihajtatja, hogy repüljenek, a klerikális Hoványiékát s a többieket, s ha Tisza Kálmán nem követi a kegyelmes főfinanc példáját, s nem utasítja krumplilevesre a jogosan követelő tisztviselőket: ezer szótöbbséggel viseli ma Nagyvárad képét!... Méltóztatnak tehát most már tisztán látni a helyzetet?

A Kossuth-pártot liberális pártnak tartjuk, sokkal megbízhatóbbnak, mint a Széll pártját. Szokoly Tamás elnököt ugyan nem túlságos módon áldotta meg pártvezéri hivatottsággal a teremtő, de a hajdani liberális nagygyűlésen ő tartotta a függetlenségi párt lobogóját. Stern Hermann tisztelt, népszerű ember, Schütz kipróbált liberális ember, Adorján Emil dr., kit egy rövid nap faktorrá tett Nagyváradon, Halász Lajos egytől-egyig liberális emberek. A Kossuth-párt a magyar zsidóság jeles alakjainak segítséget nyújtott a parlamenti szerepléshez, amit a híres Széll-féle szabadelvű párt csak nagy kényszerűségből tett *mindig*. Barabás Béla dr. liberális, demokrata ember, s bizony talán bajainkban is több sikerrel fog eljárni, mint a Széll által gyűlölt Tisza Kálmán, akit az „új liberalizmus” gyomra minden megalkuvása ellenére sem szívesen vett be...

A függetlenségi párt szervezkedjék. Mi ezt szimpátiával fogjuk kísérni. Mert azt tudja — hisszük —, hogy nem mint *párt* győzött. Legelőször is most már szakítsa meg végleg az aula vidékéről való k fegyverbarátságát. Politikában — úgy mondják — az ördöggel is szabad szövetkezni. Ezek után azonban legyen vége a szövetségnek, mert különben a pártnak is vége lesz. Egy erős, *radikálisan* liberális ellenzékét mi igen szívesen látunk. Sokat tudna használni a helyi hatalmi klikk által(*) megmérgezett nagyvárad közéletnek...

A helyi klikk pedig *letört*... Hoványi úrék bankdespotaságának vége. Hoványi úrék megszűntek számítani... A nagyvárad közélet megtisztult. A tisztogatást tovább folytatjuk mi is. A polgársággal, s írjuk ki bátran: a zsidósággal nemcsak választás idején keresik a barátkozást a liberális megyei urak. Új alakulások lesznek. Lesz majd igazi szabadelvű párt, lesz liberális, radikális ellenzékünk, s nyíltan beszélhetünk a reakció híveivel is.

Nagyvárad nem érdemli meg sem a *hálátlanság*, sem a politikai éretlenség vádját. Ne tessék nekünk leckéket adni. Érettebb, intelligensebb polgársága nincs Budapestnek sem, mint a nagyvárad. A nagyvárad választás eredménye nem olyan szörnyű tragikum. Benne van az események logikus igazsága, s benne örvendeztet bennünket a nagyvárad választók intelligenciája, ereje és nagykorúsága. Hát ez az igazság!...

NN 1901. október 5.

A. E.

A nagyság — nagyság... Néró is nagy volt. Cézár is az. A nagyság kiválóság. Kiválóbb szélhámos milliók sorsát nem intézte még Széll Kálmánnál...

Ökegyelmessége valószínűleg nem lesz abban a helyzetben, hogy ezt a bókunkat nyugtázhassa. Neki Budapesten megvannak a maga lapjai. Azokat sem kell elolvasnia, hiszen azok diktandóra dolgoznak. Bizonyosan méltóságán alulinak tartja hát ökegyelmessége a mi elismerő szavaink meghallását. Egy vidéki lap, melyet nem a miniszterelnöki sajtóirodában szerkesztenek, mely az idők feketére fordultával is a régi liberalizmushoz, a világossághoz s őszinteséghez hű maradt, egy lap, mely a bihari és nagyváradi tradíciókhoz hű, radikális liberalizmusnak hódoló intelligens közönség lapja — mint kerüljön ökegyelmessége asztalára?... Más volna, ha a „tisza” választásokról zengnénk, zengedeznénk nyalogató himnuszt. Okvetlenül „kivonatolnának” ám minket a sajtóirodában, s ökegyelmessége demimond lelkében örvendezve pakolna le bennünket a Szokoly Tamás üdvözlő sürgönye mellé.

Nem vagyunk nagyravágók, s nem akarunk a Szokoly Tamás sürgönyével újra találkozni.

Mi is, mint ökegyelmességének egy jeles társa, a szerény ibolyához óhajtunk hasonlítani. Meghallja-e a mi bókunkat, vagy sem Széll Kálmán úr, szerény ibolyához méltóan, nem nagyon bánjuk.

Eddig sem bántuk. Mióta a hatalomhoz juttatta ennek a szerencsétlen országnak a rossz végzete, ezt az egyet nem sajnáltuk soha. Mi betöltöttük kötelességünket. Ez a kötelesség éles szemet kívánt, mi mindjárt azt ismertük föl benne, aki most a bókot kapta tőlünk. Ez a kötelesség örökösödést kívánt s kíméletlen kritikát, mi hű őrizők voltunk s őszinték mindig.

De mégis, most mégis csak észrevesz bennünket a kegyelmes nagy szélhámos.

Az a kis különös incidens történt, hogy egy bécsi világlap, amelynek a hangja a Burgig elhallatszik, sőt egy kicsit tovább is, olyanformán találta meglátni a dolgokat, mint ahogyan a *Nagyváradi Napló* látta, s — könyvtárnyi kötete a tanú rá — hirdette kezdettől fogva. Hogy is hangzik az a két veszedelmes passzus?

Tisza bukása után is hatalom volt, majdnem úgy mint Bismarck Németországban. Minden utána következő kormány nagyra becsülte támogatását, és félt attól, hogy ellenfele legyen. Ama számos válságban, amely miniszterelnöksége után a szabadelvű párt uralmát veszélyeztette, mindig az ő tanácsa volt az, amelyet követtek, és amely a pártnak megmutatta ama utakat, amelyeken megbízhatatlan politikai jongleurok merényletei elől elvonulhatott; az egyház-politikai törvényjavaslatokért

folytatott nehéz harcok idején pedig a szabadelvűség főhadiszállását ott üttötte fel, ahol az öreg generális táborozott.

Közel áll az a feltevés, hogy a kormány is benne volt a játékban, mert Tisza Széll Kálmánnak kényelmetlen. Tisza a nemzeti pártnak a szabadelvű párt ölébe való felvételével sohase barátkozott meg teljesen. Úgy szerepelt, mint a szabadelvű pártban forrongó elégedetlenség központja, az összeférhetetlenségi törvénynek nyíltan elleneszegült, és legutóbbi programbeszédében élesen kikelt gróf Károlyi és ennek agrárprogramja ellen, habár a kormány ebben a programban nem talált alapot arra, hogy a Károlyi-csoport támogatásáról lemondjon.

Így van ez kegyelmes szélhámos! A nagy szemfényvesztő-boszorkánykonyhába most magasabb helyről is beláttak. És bár jezsuita módon zokog a klerikális vizeken hajózó magyar sajtó leghivatalosabbja, az agrárius tábor büszkén hirdeti:

— Széll elvesztette a Tiszákat, s a Tiszák örökségét harminc agrárius veszi át...

A szennyes áradatot föltartóztatni nem lehet. A hazugság és sötétség úrrá lett ebben az országban. A nagy szélhámos pedig balerinaszökésekkel lejt a ledöntött szabadelvűség romjai körül, a nyalogató himnuszok zenéje mellett, s olyan kecsesen, ahogy csak Sarkady kisasszony tudta volna járni a balettet...

A nagyság — nagyság... A hazugságnak, szemfényfesztésnek, kottapolitikának nagyobb mestere még Széll Kálmánnál nem volt.

De meglássa mindenki, hogy be fogja csapni megbízóit is. Mert a nagy szélhámos befejezte már a misszióját, mely az volt, hogy *ezt az országot a klerikalizmus számára megdolgozza...* Elvégezte zseniálisan, de közben úgy megszerette a nagy kokottok életét, hogy most már nincs kedve távozni.

Mert ha ez az ember tudna egyszer becsületesen őszinte lenni, így szólna:

— Most már jöhet utánam akár az inkvizíció is. Elvesztettem, becsaptam egy pártot és egy országot. Plaudite! Most már mehetek...

...Ekkor talán magához térne a félrevezetett ezrek kisebb fele, s lehetne arra gondolni, hogy mentsük meg, ami megmenthető.

NN 1901. október 6.

A. E.

93. A HÉTRŐL

A nagyváradi élet egy kiváló, nagyeszű és nagyszívű alakjával ültem együtt, szörnyű üres, csendes vendéglő sarkában.

Delila előadásáról szöktünk meg. Az utolsó napokban elcsigázott,

nagy váratlanságoktól megkínzott idegek nem bírták már a pazar élvezetet. Mikor Pataky úr nagy határozottsággal kijelentette, hogy lovagi szavára mondja: a márkí meg fog halni — mi távoztunk...

Hogy ott ültünk, s valószínűleg egyforma színekben vonultak el még egyszer előttünk a közeli napok undokságai, tudja ördög, hogy jutott ez eszembe, pillanatnyi apropója nem volt, hogy kimondtam:

— Úgy kell lenni, hogy örök törvények szerint *a siker mindig a középszerűséghez szegődik*. A kiválóságok sikere abnormális, s valahányszor igazi kiváló ember láncolta magához a sikert, ebből az erőszakból előbb-utóbb tragédia lett...

...Komikus a „mondás”-okban utazó ember. Én is az lehettem akkor. De alighanem igazat szoltam...

Az ősz generális szörnű tragikuma ezt bizonyítja ismét, mert az én mondásom nem egészen eredeti, s nem is új. Szávay Gyula tollát sok sertés győzte le. Ábrányi Kornél talán örökre le fog most már mondani a dicső nép kegyének kihasználásáról. A napi politika zsámolyszékéről csak egy kicsit *„eljünk magasabbra*, mindjárt látjuk, hogy a reakció nemcsak vérvádat, butaságot termett, s nem csak mandátumokat koboz el, de csinál korszakokat, mikor a siker *még kivételesen sem szegődik* kiválóságokhoz...

Arisztokratának lenni szép, arisztokratának lenni jó. Mi újabb emberek, latájnerek, kereskedők s egyebek, abban a hibában leledzünk, hogy büszkélkedhetünk a magunk *kényszerű* demokratságával.

Dehogy is vagyunk mi demokraták. Aki közülünk csak egy csöppet is ambicionálja magának a gondolkodás képességét, igen lenézi titokban a tömeget. Annál jobban lenézi, minél nagyobb tömegekkel van dolga. Én azt hiszem, a választások alatt megnövekedett az arisztokraták tábora. A tömegek domináltak ugyanis. És ujjongunk a Vázsonyi Vilmos dr. diadalának mindnyájan. Itt kiválósághoz szegődött csakugyan a nép-kegy s a siker. Magunkban azonban úgy gondoljuk, s a vakmerőbb íme, be is vallja: felséges vagy óh nép úgy magadnak, s felséges vagy és eltűrhető, ha szerencsés kezek használnak eszközként, de igen boldog óh felséges nép az, aki előtt egészen közönyös vagy!...

Valamelyik szombat alkonyatkor itt a vasárnapi vonal alatt szerelmet vallottunk a színpadi komédiának. Talán nagyon is szertelen, heves volt a vallomásunk, de igaz volt. És ma ismét csak azt mondhatjuk, hogy

boldog ember, bölcs ember, aki be tud olvadni a festett világ istenien hazug s istenien igaz világába.

Maguk a hisztriók is érdekes emberek. Többnyire primitívek, s bennük a primitív emberek minden ösztöne s ismertetője: a kritikátlanság, az önzés, a nagy „ego” s az analízáló képesség teljes hiánya. De, akik érzik az összetett lelkek, éles szemek, örökös kétségek közt vergődés átkát, irigylhetik a festett világ embereit, kiknek *hitük* van.

NN 1901. október 6.

Dyb.

94. A VÁLASZTÁSOK EPILÓGJAI

A nagy komédia jobbra lezajlott. Undorítóbb, léhább vásárt nem látott a világ.

De legundorítóbb volt, hogy mint támadtak Nagyvárad váratlan megnyilatkozása után a *haldokló oroszánra*...

A magyar sajtó, Széll Kálmán lapjaival az élen, vetélkedve rugdostott a letörött generálison. A kormánypárti s többi klerikalizmus Tisza Kálmán bukását tartotta a legnagyobb győzelmének.

Mi elmondtuk, hogy Nagyvárad nem a *szabadelvűség ellen* kívánt megnyilatkozni. Tisza Kálmánt saját *klikktől vezetett pártja*, a reakciós Széll-rezsimmel szemben történt megalkuvása s szerencsétlen beszámoló-beszéde buktatták el.

Mi akkor mindjárt megírtuk, hogy ez a bukás nem szörnyűséges csapás, de tragikusnak tragikus. Az *ember* tragikuma, a nagy *emberé* s az *idő* tragikuma, hogy Tisza Kálmán elbukhat a szabadelvűség híres városában, a Tiszák birodalmában.

De minden csöpp vérünket fellázítja, hogy milyen aljasul bántják most Tiszát azok is, akik nemrégiben is reszkettek a hatalmától, s míg *dívat* volt szabadelvűnek lenni, odavoltak a Tisza-liberalizmus dicsőítésének gyönyörűségétől.

...Ez a legszörnyűbb tragikum! A Tisza-féle opportunizmus alaposan kinevelte *ezt a nemzedéket*...

Egyébként pedig kezdünk nyugodtak lenni, és várunk. Nagy dolgok fognak történni. Azt hisszük, hogy a közeljövőben itt, Magyarországon vívja meg legnagyobb csatáját az egész világon egymással szemben álló *középkor és az emberi haladó lélek*.

Egyelőre még kis dolgok aktuálisak. Néhány rendes és pótválasztás sok-sok petíció és bűnvádi eljárás...

NN 1901. október 7.

95. A LOWOODI ÁRVA ÉS FEDORA

— K. Hegyesi Mari vendégjátékai —

P. Adorján Berta, ki állandó vendége volt a nagyváradi kőszínház első szezonának, s kit kivételes szimpátiával vett körül a nagyváradi színházi közönség, a búcsúzásra módot sem kapva vált meg tőlünk — és a színházi vezetőség színügyi bizottsága szankcióval ebben a szezonban is a vendég-hősnői rendszer mellett döntött. Az új hősnő K. Hegyesi Mari asszony vasárnap és hétfőn lépett fel először, mint állandó vendége a színháznak...

...Egyszer egy olasz drámaíró darabjára készült a Nemzeti Színház. A főszerepet K. Hegyesi Mari asszony kapta. Egy Olaszországban utazgató budapesti újságíró meglátogatta ebben az időben a darab íróját, s megmutatta darabja budapesti sikerének letéteményesét. Az olasz író sokáig nézte a képet, s fölsóhajtott:

— Nagyon szép. Csodásan szép. Lehetetlen, hogy ilyen szép asszony jó színésznő legyen...

K. Hegyesi Mari asszonynak ez ellen a kétség ellen mindig küzdeni kell. Pedig oktan kétség volt. K. Hegyesi Mari asszony jó színésznő. Egyszerűen jó színésznő, nem a kivételes, nem a fenomenális színpadi asszonyok közül való, de intelligens, ambiciózus és sok szerencsés külső tulajdonokkal boldogított. Hogy nyolc év után *A lowoodi árva* címet hordó férc ócskaságában akart találkozni a nagyváradi közönséggel, szerencsétlen ötlet volt, de nem haragszunk érte. Neki ez úgynevezett parádés szerepe régen. A közönség tüntető, meleg rokonszenvvel fogadta, s ő szépen, ízléssel végigjátszta, ahogy az előíródott, a címszerepet. Az előadás igen rossz volt, dicséretes kivételként egy *kis* szereplőt kell megemlítenünk, Lengyel Margitot, aki *kis* szerepében is sok intelligenciát és ízlést árult el, s akit nagyon szívesen látnánk nagyobb szerepekben is. Egyetlen próba előzte meg. Ez a vendég-hősnői rendszer átka. Előadás előtt kínos incidens történt. Október hatodika alkalmából egy igen rossz verset szavalt el magyar ruhában és igen rosszul Nyárai Antal. Mondhatjuk nem volt épülése rajta a kegyelet, gyászos érzésnek.

Tegnap este *Fedorá*-ban, egy másik, szintén parádés szerepében lépett föl K. Hegyesi asszony.

A lowoodi árva zsúfolt házat vonzott. Fedora s a hétfői nap csak jó félházat csináltak. A próbátlanúság Fedora előadásán is meglátszott. K. Hegyesi Mariról sokan azt tartják, hogy a legjobb Fedora... Ő a legsebbebb, az bizonyos, de a mi hitünk, hogy P. Adorján Berta — triviálisan szólva — „többet csinált” e hatásdráma minden szavában hatást rejtő címszerepéből. De voltak K. Hegyesi Mari asszonynak igazán nagy jelenetei. A közönség pedig talán jobban ünnepelte, mint első este.

Hétszer-nyolcszor hívták ki egy-egy felvonás után. Mellette Szarvasit, ezt az erős talentumú színészt jutalmazta szívesen tapsokkal a közönség. A többi szereplők is nagyrészt megtettek mindent, amit egy hirtelen „eszközölt” előadáson tenni lehet.

NN 1901. október 7.

96. KÁPRÁZATOK

— Marton Gaby könyve —

Az író csak a magyar lelki szegénység teljessége idejében volt kiváltságos lény, ma már nem az. Azok között, akik ma intellektuális életet élnek, az írás és írniudás nem számíthat semmit. Az individualizmus, melynek ereje mind jobban-jobban áthatja az intelligensek világát, érdemet és kiváltságot egyet ismer: az önállóan, eredetien élő és berendezkedő *mikrokozmoszt*... Aki *individuum*[], aki maga jelöli ki a maga helyét az élet káoszában, aki föl kutatja a járatlan utakat, s egójával egyre és jobban magára marad a *mindennapos* életben, az az intellektuális életben *valaki*... Ha még ehhez az ereje is megvan, hogy írásokkal törekedjék arra a nagy, szép örök célú lehetetlenségre, hogy beolvassza a maga mikrokozmoszába, ami körülötte van: akkor irigylésreméltó is. Hite is van, kedve is van, s a nagy egyedülállás kínját is kevésbé érzi...

Marton Gaby igazi *individuum*[], de szörnyű forradalmi kiforratlanságban. *En-jének* nagy ereje, szertelensége folyton hadakozik az ifjú fizikummal, az ifjúsággal, mely éppen úgy megköveteli a *legegyetlenebb* egyéniségnél is az ámitást, a mámort s az élet egyéb banális hazugságait, mint egy jámbor óvónőjelöltnél vagy mondjuk: törekvő bankhivatalnoknál...

Egy forrongó egyéniség vallomása az ő harcairól: ez a Marton Gaby könyve, aki különben, ha nemcsak látni, de *határozni* is megtanul: nagyon hamar egy új Annie Vivanti lehet...

Marton Gaby fiatal gyermekleány. Írásai nagyobb részben ebben a lapban kerültek fényre, de a többi nagyváradi lapok s pár budapesti lap is észrevették ez írásokban ígérkező nagy erőt...

Nem mutatja tisztán a kötet sem írójuknak világát, sem a napi-rendes életet. De kivételes erők, szilajságok, föllángolások és misztikus ellágyulások érdekes összegyűjtője, s föl fogja minden olvasójában keltetni az érdeklődést erős *individuumnak*[] készülő írójuk s jövője iránt...

NN 1901. október 12.

97. A HÉTRŐL

— A vélemények különbözök, szólott nyugodtan Szokoly Tamás, mikor figyelmeztették a király kijelentésére, hogy Tisza Kálmánnak *benn kell lenni a magyar parlamentben*.

— És Szokoly Tamásnak igaza van...

*

— De hát miért is bukott meg? — jajgatnak a táborban lévők még mindig...

— Én — szól egy kávéházi radikális politikus — megjósoltam előre. Mindig alkudozott szegény (már szegény!) generális. Nem mert szembeszállni a sötétlelkű Széllel. Én megjósoltam!...

(Mellesleg: szörnyű sokan vannak ezek a jósök. Valamennyi megjósolta!...)

Egy éltesebb úr, akit Hlatky Endre kifelejtett a pártvezetőségéből, nagy rezignációval nyilatkozik:

— Én mosom kezeimet. Nem tehetek róla. Mindig mondtam, hogy nem vezet jóra a párt legérdemesebbjeinek a mellőzése.

De a legmegnyugtathatatlanabb mégiscsak Müller Salamon:

— A pártom az oka, a pártom — siránkozik Müller. Miként egy görög tragédia leverte hőse, nem szól egyebet e pár szónál semmit.

Mindenki a *valódi* okot tudja. Csak egy nézet árva: a Szokoly Tamásé. Azt senki sem hiszi, hogy Nagyváradot a negyvennyolcas eszmék hódították meg. Ezért a hitetlenségért mi adhat vigaszt Szokoly Tamásnak:

— A vélemények különbözök...

*

A nagyváradi közönség úgy vélekedik, hogy fölöttébb gyöngé és túrhetetlen immár a színházi állapot. Somogyi Károly evvel szemben szentül hiszi, hogy az ő missziójánál teljesebb, szebb és eredményesebb missziót nem teljesített még színház direktora. E kis véleménykülönbség a legizgatóbb nagyváradi téma, de a Szokoly Tamás igazságát mégsem támogatja, mert itt különvéleménye csak Somogyi Károlynak van...

*

A szállóigéket nem a nagy elmék bocsátják útra, de a szállóige megszületik, ha szükség van rá.

A vélemények különbözök... Naivabban, de találóbban pattanhatott

volna-e ki jobb mondás, melyben benne kacag a magyar élet minden mostani zavarossága, fejeszettsége?...

E körül a mondás körül táncol most minden. Széll Kálmánnak hiába magyarázza bárki is, hogy veszedelmes sötét ember. Polonyi Géza nem hiszi, hogy őt nem a katolikussága veszítette el. A néppárt csak az erkölcsök restaurálásán fáradozik. Az agráriusoknak az a legnagyobb gondjuk, hogy a kereskedők megélhessenek. A gyomai mandátum a legérdemesebb kezekbe kerül biztosan. Nagyvárad új városházát lehetetlen volt másnak adni, mint akinek adták...

...El fogják ide s tova a legtisztább igazságot sikkasztani e kis mondással, hogy a vélemények különbözők...

...E sorok profán írója itt elhajtja a csinált jókedvet, és sok óvatossággal készül megmutatni e színes kép sötét valóságát. Valami érthetetlen, ijesztő nagy erő vissza akarja csinálni a világot. Hajt, kényszerít bennünket hátrafelé... Rúgkapálni e hátrahatás ellen alig egy-két világos ember tud. Már olyanképpen(*) van mindenfelé az emberi együttes életben, mintha sohase éltek volna a humanisták, enciklopédisták, forradalmi mártírok s „aufklärísták”.

Németországban, mely császári kommandóra robot hátrafelé, már azok közül is sokan eltévelyedtek, kikben mi félő emberek mindig bizakodtunk, s kiktől profán létünkre is mindig csak kinyilatkoztatásokat vártunk. Ha a világosság emberei is afölött vitáznának, hogy melyik az igazság: a folytonos emberiesülés, a szeretetben való növekedés, az emberiség boldogságán munkálás, vagy pedig önmagunk bilincsbe verése egy tiszteletreméltó, de sok tekintetben korhadó, előcskult világnézetért, akkor

– jaj – hagyjuk a vizsgálódást, s mondjuk ki gondtalan nyugalommal:

– A vélemények különbözők...

...Ősz az idő, de irgalmatlan ősz... És közelebb jönnek egymáshoz az emberkek. Az a hitünk, hogy a nagyvárad-i löversenyt az idénről alighanem végleg elhalasztotta a másik... azaz, hogy a képviselőválasztás... Talán jól is van ez így. Miért törjenek le – a lovak is. Kezdődnek ellenben a szezoncsemények és szórakozások. Divatba jönne a színház, ha megérdemelné. Hangversenyek, bálók terveződnek. Zsúfoltak a kávéházak. És főként, de legfőként: kezdődnek és folytatódnak a zsúrok. A zsúrok tudvalevőleg arról nevezetesesek, hogy itt nincs véleménykülönbség – a távollévők szapulásaiban...

Egyébként a vélemények erre nézve is különbözök, mit azért kell koncedálnunk, hogy minket ne érjen a többi távollevők sorsa...

NN 1901. október 13.

Dyb.

98. KOMÉDIA

...Két markos parasztleány vitte az én Dulcineám és sokak Dulcineájának rózsaboglyáját. Csúnya volt az én tündérem festék nélkül, meg különben is kiadta már az utam... A túlsó folyosón elémbé került egy olcsó koszorúval néhai való, már elföldelt Szatyí úr. Keserű lelkekre hintett sugarat, brutális ifjúságból csalt ki könnyeket ma este... Megért a koszorúja testvérek között két forint harmincöt krajcárt. Szalag nem volt rajta. A túlsó folyosói festéktelen csak a rózsákat mutatja. Térdig járt ma a rózsákban. Am őt csak térdén alól fizetik rózsákkal...

— ...Komédia — mondtam... Az öreg Szatyí úr nem hallotta.

Komédia — mondtam, és fájt nagyon a sárga kockás kis kabátom emléke. Ezt a kis kabátot adtam volt el, mikor először mentem színházba, komédiát sóvárgó diákszívemmel...

...A Dulcineám — hallom — térdig jár a rózsában most is. Szatyí úrnak a kórházban elrothadt a veséje, s nem derít, nem ríkat az öreg Szatyí úr soha többet... Vajon rátették a két forint harmincöt krajcáros koszorút az öreg, vastag, hideg testre, melynek isteni lelkét két forint harmincöt krajcárra taksálták?...

Komédia!... De az átkozza és szidja, aki becsületesen hiszi, hogy nem aljasabb az — élet...

SzÚ 1901. október 13.

Ady Endre

99. FIGARÓ HÁZASSÁGA

Mint hallik, Nyárai Antal dac-beteg. Vasárnap Deésy játszta el a szerepét. Tegnapra táviratilag hívta fel a színház vezetősége a debreceni színház kedvelt bonvivánját, a Vígszínház leendő tagját, Tanay Frigyesét a *Figaró házassága* címszerepének eljátszására. Tanay vállalkozott e segítő exkurzióra. A nagyváradi színpadon pedig árván bolyongott Beaumarchais istenien derűs lelke. Mi éreztük ezt legjobban, kik láttuk már Tanay Figaróját, de be más környezetben!... A szimpatikus vendégé volt tegnap minden taps. Tanay kiválóan intelligens, jeles színészember. Figarója is eredeti művész alakítás. Kissé rekedt volt a vendég, de ezt szívesen elnéztük mindenképpen diszkrét és biztos játékáért. P. Szép Olga, Szohner

Olga, E. Kovács M., Kulinyi Mariska, a hölgyek általában jeleskedtek. Az urakból az akarat is hiányzott. Félház és negyed siker: ez volt a helyzet szignatúrája.

NN 1901. október 15.

100. ÚJ PÁRTALAKULÁS NAGYVÁRADON

A generális váratlan bukása fölött mintha napirendre tért volna már az ország közvéleménye.

Maga a bukás Nagyváradon és Bihar megyében is megszűnt már állandó témának lenni, de annál erősebben foglalkoztat mindenkit a helyzet, melyet – elsősorban Nagyváradon – a bukás teremtett.

Mi voltunk azok, akik rámutattunk a Tisza Kálmán tragikus bukásában megnyilatkozott törvényszerűsége. Nagyon tévedtek ám a gyöngesírányozók s az olcsó gúnyolódók is.

A generális bukását tulajdonképpen legkevésbé a függetlenségi párt – hogy így mondjuk – csinálta meg. Ama bizonyos trafik sem. Még a tisztviselők elkeseredése sem. A nagyváradai Tisza-párt klikkszervezetének s néhány önző és politikailag is gyanús vezetőjének már volt részük a bukásban, de a *való ok* még ez sem egészen...

Tisza Kálmán olyan nagy volt, hogy nem buktathatta el senki, csak – Tisza Kálmán...

Emlékezzenek csak, akik akarnak emlékezni, hogy mikor Bánffy Dezső bárót legyűrték az egyesült klerikálisok, s paktumok, szövetségek lépcsőjén hatalomra jutott az újabb Magyarország legveszedelmesebb politikusa, a nagy kokott Széll Kálmán, mit várt ott a Tiszáktól, elsősorban Tisza Kálmántól az igazi liberális közvélemény, de legizgatottabban Nagyvárad!...

Emlékezzenek csak később a Tisza Kálmán gr. híres elnöki installációjára, mikor formálisan tüntetett egy hatalmas gyülekezet Bánffy nevénél és nevével Széll Kálmán ellen!...

Emlékezzenek csak, mit vártak Tiszától a nagyváradai liberálisok az összeférhetlenségi törvénnyel szemben történt állásfoglalásakor!...

A nagyváradai liberális párt hatalmas többsége sohasem volt a Széll hívő tábora. Láttá folyton az új regime üzelmét, s a régi pártkeretek között csak a tradíció, Tisza Kálmán személye s a liberalizmus veszedelme tartotta meg.

A leghámulatosabb politikai nagykorúság, világosítás és intelligencia nyilatkozott meg ebben az állásfoglalásban. Nagyvárad liberális polgársága látta, megérezte előre a reakciós veszedelmet. Hiszen ma már ott tartunk, hogy a Széll-féle sajtó-irrekción, egyik nagyváradai lapban

is, csak avval tudja megvigasztalni a liberalizmus sorsa miatt aggódókat, hogy a klerikális uralom Belgiumban sem mert összetörni minden liberális intézményt!!!

A veszedelem egyre nőtt, s Nagyvárad hiába bízott Tisza Kálmánban, Tisza Kálmán *odavarrta magát Széllhez*, s ez az *opportunizmus* elveszítette...

Beszéltünk Nagyvárad politikai életének több előkelőségével. Valamennyien kénytelenek voltak azt a beismerést tenni, hogy egészen új *pártalakulást* ró kötelelességül a helyzet.

A volt Tisza-párt exponáltabb, befolyásosabb vezetői, kik nemcsak a generálist, hanem rengeteg hatalmat is veszítettek, még mindig tehetetlenek a nagy csapás után. De annál világosabban látja a helyzetet az igazán liberális nagy többség.

Föltétlenül bizonyos, hogy Nagyváradon egy új, *igazi liberális párt* fog alakulni. Ez a párt nem lesz Széll-féle „szabadelvű párt”, hanem *szabadelvű* valóban, *intransigens szabadelvű-párt*...

Sőt nagyon tekintélyes hangok hangoztatják, hogy a *liberalizmus nagy veszedelme* tétesse félre mindenkivel a *közjogi hiszek-egyét*. A *közjogi* radikalizmus különben sem rí ki éppenséggel az igazi, radikálisan liberális hitelvek között...

Szóval az új pártalakulás, ilyen irányban *okvetlenül* s *mielőbb megtörténik*, s történjék is meg Nagyváradon.

Talán demokrata párt lesz az új párt neve. Lehet, hogy mint szabadelvű párt hadakozik az újfajta klerikális, Széll-féle liberalizmus ellen. De mindenesetre megalakul.

Hogy aztán azok, kik *mindig a hatalommal szeretnek lenni*, megkísérlik-e Nagyváradon egy Széll-párti, hivatalos párt szervezését, nem tudjuk. Azt hisszük, igen. Hogy ez a párt mennyi szerencsével dolgozhat, azt már megjósolta a múlt...

NN 1901. október 16.

101. A KIS MAMA

— A Szigligeti Színház premierje —

Kiváltottak tegnap belőlünk egy sereg naivságot, édesen ostoba lelkesülést, amik mindnyájunk szívében ott lakoznak mélyen valahol, bár kemények vagyunk, s büszkélkedünk a józanságunkkal...

Szinte ujjongva, lázzal dolgoztuk bele magunkat abba az édes, bájos mesébe, mely ott folyt le előttünk a színpadon, s akik ott gyönyör-

ködtünk közös, édes naivságban, egy félórára olyan boldogoknak éreztük magunkat. Szinte kedvünk lett volna kikiáltani:

– Milyen sokan vagyunk jók, kedvesek, naivok és lelkesedők.

Holott éppenséggel nem lett volna igazunk. Mi, kik nagy jóságba, naivságba olvadva együtt gyönyörködtünk egy édes mesén, nem vagyunk jók, nem vagyunk kedvesek, dehogyis vagyunk naivak, a lelkesedést igen-igen le szoktuk becsülni.

De olyan raffinériával ugratott be tegnap este bennünket két édes francia, hogy még most is el vagyunk ragadtatva a magunk pompás beugrása fölött.

Elvégre a színpad, mely annyi lehetetlen célt szolgál, mért ne szolgáltassa meg bennünk néha-néha a jóságot is, s a bennünk lakozó, belénk oltott örökös, de örökké lepaskolt *hitet* is.

A kis mama meséje bájos, édes *mese*... Ifjú szívek álmokat, illúziókat szönek, s ezek az álmok, illúziók a *jó emberek* segedelmével mind tündéri valóságra válnak...

Olyan mesteri, igen: mesteri naivitással ragyog el előttünk ez a színpadi álm, annyira lefegyverezi merészségével a mi analizáló, boncoló, epés, kritizáló kedvünket, hogy nem is tudunk többet írni *A kis mamá*-ról.

Inspirációt kapott minden színész tegnap. Soha ennyi úgynevezett *színészi nagy siker*.

A három legnagyobbrol szólunk először: a P. Szép Olgáéről, Pataky Béláról s a Krasznay Andoréről. Kivételes nagy dolog, hogy olyan szerencsésen hódítson meg színészt a szerep, mint őket az ő szerepeik. Mert mi úgy képzeljük a nagy színpadi hatások sikerét, hogy a *szerep*, az *írók* lelke parancsol, uralkodik az előadások felett, s nem megfordítva. A közönség ünnepelte mind a hármukat.

Pintérné énekelt is, és majdnem úgynevezett primadonna sikere is volt.

Kacziány Viola, E. Kovács Mariska, Bérczi Gyula, Tóvári Anna még azok, *akiknek* a három első szereplőn kívül hálások vagyunk a tegnapi estéért.

NN 1901. október 16.

102. ALAMIZSNA TISZA KÁLMÁNNAK

– Széll úr komédiája –

Vannak halottak, akik nem haltak meg eléggé, így tartja Magyarország mai miniszterelnöke is...

...A bukás megtörtént. Nem ujjongott csak a beteg, lázas kuruc-ság... Megdőbönt még a győző tábor is. Egy darab história zárult le – irtuk volt akkor, s így látta akkor az egész liberális Magyarország, ha ugyan van még ilyen... A nemzeti kaszinóban egy félórára bizonyosan beszünt a kártya. A történelmi nevű urak, kik nem tanultak és nem felejtettek, hetvenkedő anakronizmusai az új időknek, kik Magyarországon akarják megcsinálni a nagy lehetetlenséget, megmásítani törvényét az időknek, mert Magyarországon a lehetetlenségek is szoktak sikerülni – e történelmi nevű urak hát időt vettek maguknak egy vélemény megépítésére, s szent felgerjedéssel szólhattak:

– Na a Kálmán, ez a Széll, pompás politikus...

A Kálmánt azonban szörnyen kupán vágta másnap egy bécsi nagy lap. Még szédelgett az ütéstől, mikor a királyi szó is hangzott:

– *Kívánatos volna...*

– Széll úr ekkor rájött, hogy csodákat mívelni nem lehet. Ő jól végezte el ugyan a maga kis dolgait, de az ország még mindig nincs úgy megdolgozva, hogy Tisza Kálmánnal ilyen sommásan végezni lehessen, és Széll-róka meglátogatta a beteg oroszlánt, kit számár szövetségeseivel összerúgattott és...

– *Miért nem szóltál Kálmán?...*

„Miért nem szóltál” – itt kezdődött a halott temetése. Előbb egy kis perfid írás is volt a legfélhivatalosabb papiroson. Azután híresztelések, hogy Széll Kálmán „be akarja hozni Tisza Kálmánt”. A róka kiment a oroszlánt. A hetéra Cornelia tisztességét védi. Elevededjtek meg elfelejtett homéri, derűs, kacagtató történetek!... Kacagj Bajazzó! Széll be fogja hozni Tisza Kálmánt, mint ahogy behozta kis- és nagyszürkési Szürke Barnát, a felsőhidasi kerület képviselőjét...

Pokolian eszelte ezt ki Széll úr. Mindennap jöttek a hírek: Széll úr nem tett le tervéről. Ma a *margittai*, holnap az *aradi* mandátum került hírbe. Lemond Morzsányi, lemond Lázár György. Most oly táviratunk jött, hogy Szatmárt, a Chorin mandátumát ruhazza Széll úr az öreg generálisra. Mintha hallanók a Széll úr beszélgetését.

– Nehezen megy, de csak behozom valahogy szegény öreget. Mégis hát elődöm volt.

...Nekünk meg forr a vérünk e csúnya komédia láttán. Hát ide jutott már Tisza Kálmán?... Alamizsnával, kikiáltott, kiszámított alamizsnával meri meggyalázni egy – Széll Kálmán?!...

Most múlt el Kálmán napja. Valamikor micsoda nap volt ez! A lelkesedés, a föllángolás, a deputációk, a sürgönyök, bandériumok, szónoklatok és fáklyásmuзыкák napja... Most egy ív papiros az új

képviselők kézen csókolták Széll Kálmánt, s volt egy lap, melynek eszébe jutott, hogy él ebben az országban egy másik Kálmán is, kihez a história is nagy juszt formál. A história, mely egy ephiálteszi lapot tart csak fenn a mai Kálmánnak — ki „behozza, be akarja hozni Tisza Kálmánt!”... ..Megcsömörlik a legerősebb gyomor, megszédül a legkeményebb fej, s megrendül a legkövérebb hit is... Lehet-e még remélni?... Összeverődhetik-e még a tábor, mely felvilágosodottság és haladás vala?... Egyelőre Széll Kálmán alamizsnát nyújt az ország legnagyobb élő emberének, de úgy, hogy nemcsak az ő balkeze is tudja, hanem mindnyájunké, s úgy, hogy egyikünk-másikunké *ökölbe szorul*...

NN 1901. október 17.

103. AFFÉR EGY VERS MIATT

Érdekes affér nyert tegnap délután befejezést egy pisztolylövéssel. A *Színházi Újságban* egy paródia jelent meg, mely Sas Ede hírlapíró egy másik színházi újságban megjelent versét travesztálta. Erre Karácsonyi Aladár, a *Nagyvárad* munkatársa egy levélben megsértette Kaczér Vilmost, a *Színházi Újság* szerkesztőjét, holott az inkriminált verset, mely Sas Edét parodizálja, Ady Endre írta. Kaczér Vilmos segédei, Adorján Emil dr. és Bíró Lajos párbajbírótságot kértek, s ez úgy határozott, hogy Kaczérnak lovagias elégtételt kell vennie a sértésért. A segédek pisztolypárbajban állapodtak meg, huszonöt lépésről egyszeri golyóváltással. A párbajban, mely a volfii erdőn folyt le, sebesülés nem történt. Karácsonyi lőtt, golyója nem talált. Kaczér nem élt a lövés jogával. Hír szerint Kaczér Vilmos csak egyéni részét tartja az ügynek elintézve. A jogtalan beavatkozásért, ill. sértésért, mely a toll szabadságát is — véleménye szerint — sérti, a bíróságnál is elégtételt fog szerezni.

NN 1901. október 18.

104. OTTHON

Vendégkösnőkre nem lesz tovább szüksége a nagyvárad színháznak. Minden drámai hősnők egyik legparádésabb szerepében, az *Oththon* Magdájában olyan fényes sikert aratott tegnap Kacziány Viola, mely immár végleg megformálta hitünket a kisasszony kivételes nagy tehetségéről. Kétségeink voltak ám a tegnapi este előtt. A fiatal erő merészségének tartottuk a Kacziány kisasszony vállalkozását. A fiatalság olyan erényc lett az ő Magdájának, hogy szinte újabba, igazabbá vált mindaz, amit

Sudermann az ő énekesnőjével nekünk elszavaltatni szokott. Biztosan, egyénien, erősen fölépített alakítás volt a Kacziány Violáé. Igazsága, eredetisége a nyílt színen is nemegyszer tapsra készítetett. Kacziány Viola nagy, értékes egyéniséget ígér Magdájának tegnapi eredetiségével, erejével, s erős tehetségének nem kis segítői lesznek azok a szerencsés külső tulajdonságok, az asszonyi szépségnek az az érdekes megjelenülése, mely fényes toalettjeiben mint valami modern, német művészsűjság megelevenült modern asszonyalakját hozta eszünkbe a fiatal művésznőt. A közönség tüntetőleg tapsolt Kacziány Viola tegnapi sikerének, melyhez pompásan segédkeztek Benkő Jolán, Szohner Olga, Peterdy Sándor és Pataky Béla.

NN 1901. október 18.

105. A DEBRECENI VÉRES NAP

Tegnap késő éjjel, mikor telefonon híreket vettünk a debreceni véres választásról, s ma sem tudjuk megérteni, mi történhetett a nyugodt, csendes, higgadt cívis városban, hol az emberek még lelkesedni is csak úgy befelé szoktak, hol száraz a rendőrkronika, hol egy kis szerelmi dráma szenzáció, hol főbenjáró bűn egy részeg kőműves utcai kurjongatása, hol olyan imponáló lázatlan, nyugodt kép lepi meg az idegent...

Az új debreceniek mint valami legendáról szoktak beszélni a híres Bach-korszakbeli utcai forradalomról. Tudunkkal nem is támadt föl még egyébkor ilyen viharzó erővel a debreceni tömegek indulata. De akkor egy egész országért vélték okvetetlenkedni a tüntetést vezető diákok. Tegnap még csak arról volt szó, hogy egy fiatal fiskális nagyságos úr legyen-e vagy sem...

A múltkori választások idején debreceni jogász volt e sorok írója. Akkor nemhogy gondolni lehetett volna arra, hogy kuruc 48-ast válasszon mind a három debreceni kerület, de félni kellett, hogy az egyetlen biztos 48-as kerületből is kibukik a legkurucabb magyar, érdemes, ősz tudósunk, Thaly Kálmán. Akkor énekeltük mi korhely jogász éjjeleken:

Thaly Kálmán a követünk,
Lisztes molnár nem kell nekünk.
Osztrák öröl annak malmán,
Éljen, éljen Thaly Kálmán...

A függetlenségi párt minden erőlködése az volt, hogy Mayer Emil népszerű és gazdag gőzmalomtulajdonossal szemben bejöjjön az öreg kuruc az első kerületben. Be is jött. Ebben a kerületben régiszabású

cívisek vannak többségben. A másik két kerület „hivatalnok kerület”. Még a második kerületben nem túlságos a kormánypárti többség, de a harmadik, hol tegnap a pótválasztás volt, debreceni 48-as kortések hite szerint is végleg elkárhozott.

A második kerületben Bakonyi Samu dr. mellett leszavaztak szépen a cívisek, de a hivatalnoksereg s Bakonyi hitsorsosai, az intelligens zsidók a kormányra szavaztak. S mi hiába fűjtük

Egyszer Kola meglakola
Debrecenből elpakola.

Bizony Kola is, meg Király is — két legszürkébb alakja a szabadelvű képviselőknek — könnyen győzött.

És nem gyászolt emiatt senki. A cívís nagyot nyelt s hazament. Mi kiabáltunk egy kicsit, s szétoszlottunk.

Mi történhetett hát most, hogy Bakonyi Samu dr. olyan váratlanul, szép győzelmet aratott a második kerületben, s mikor a tegnapi függetlenségi jelölt tulajdonképpen csak a zászló becsületéért küzdött...

Talán „bálványdöntő” Barabás Béla példája tüzelte föl a nyugalom városát?... Talán megirigyelték Nagyvárad, a debreceniek szerint „pakfonvárosnak” dicsőségét, melyről pedig oly szívesen mondtunk volna le a debreceniek javára?... Vagy — ami legvigasztalóbb volna — a kálinista Rómában az új kormányreakció gyűlölete támadt föl?...

...Az bizonyos, hogy szörnyű véres az egyetlen debreceni kormánypárti képviselőnek, Dobiecczki lovagnak a mandátuma, s nagyon fölfordult világ van most Debrecenben...

NN 1901. október 19.

106. A HÉTRŐL

Mikor elfárad már igen az ember, s nem tud már várni is semmit, egy kis véletlen reminiscencia helyrehozza. A természet sok mélységgel rendezte ám azt el, hogy a gyermek és aggastyán játszótársak. Minket az aggság még csak percekre szokott meglepni, s mindig csak az gyógyít meg, ha gyermekségünk valamelyik kis emlék-morzsájával kezd játszani a lelkünk... És valahányszor igazán magunkra találunk: gyermekek vagyunk... S összetett lelkű, vívódó, modern emberek, kikből monstrot csináltak az édes szülők lágyága, az iskolamesterek korlátozottsága, a vállstanítók bigottsága, az ezer nem is sejtett igazságtalanságával rájuk törő élet s ezer transzformálásán mesterkedő apostola (kik közül Mózes, az evangelisták, Lutherék, az enciklopedisták, Offenbach, Heine, Lassalle,

Nietzsche és Ibsen is szörnyen elegendők), örüljenek, hogy a gyermek-
emlékek közül maradt egy pár még monstrum-lelkeikben...

*

Maradt... Csak kicsalni, kiváltani bajos őket. Ezért ujjongtunk két
édes estén a kis színházban, hol ez a kiváltás sikerült két furfangos fran-
ciának. Bizony mondjuk, hogy *A kis mama* előadása rendkívül untathatta
az intelligens diák-ifjakat, kik méltán fakadhattak ki, hogy mért traktálják
őket ilyen gyermekségekkel... De mi, kik páholyokban, földszinten csak
emlékezni tudunk már a korra, mikor derogált naivoknak és hívőknek
lennünk, dehogyis osztoztunk az ifjak kifakadásaiiban. Olyan gyermeklel-
kesedéssel, naivitással csüngtünk a szép mesén, hogy ha Pintérnét valaki
megsértette volna a színpadon, felugrottunk volna a védelmére, mint
Zajthay nótárius uram tévé a régi jó Peleskeiben...

*

...Zajthay uramat fölébresztteni még egyszer nem is volna nagyon
olcsó dolog... Mi is Budapestre vinnék el. De itt Nagyváradon meg-
állítanók, s ahogy mi a nótárius urat ismerjük, úgy kiméltatlankodná
magát, hogy tovább se menne. Könnyű dolog volna most itt Zajthay
urammal összeszidatni azt a sok nagyváradai összeszidnivalót, miket mi
összeszidni nem merünk. Elmondhatnók vélekedését Tisza bukásáról,
a politikai helyzetről, a Somogyi-rezsimről, a városház apró eseteiről,
afféerekről, melyek egy verses paródia körül utaznak, a lóversenyekről –
no sokról, sok mindenről. A városatya-választásról is, mely egy kis üdítő
levegőváltozást ígér... A kombinációk egész serege kísért. Mi egynek
örvendünk ezúttal a sok közül, Halász Lajos kollégánk erős sánszainak.
Bár a képviselő-választás sikere nekünk nem büszkeségünk, de el kell is-
merni, hogy a függetlenségek sikerében Halász Lajosnak és kis lapjának
oroszlánrésze volt. A függetlenségek kötelességet teljesítenek, ha ezt az
érdemet egy kis városatyasággal honorálják. Sok igazság vár ám még
elmondásra a régi s a leendő városi tanácstermekben...

*

Maradjunk Zajthay uramnál. Ha lehet, vigyük föl Budapestre. Az
orfeumba ne engedjük, a *Vesztaszüzek*-től is kéméljük meg. De mondjuk
el neki a lazaristák esetét és még egyet-mást. Alighanem így szid le
bennünket az öreg:

– Ebadtát, ti azt mondjátok, hogy az új Magyarországot mutat-
játok meg. Hiszen a ti fölébresztéseitekben nincs köszönet. Ti engem

visszavittetek a középkorba. Emlékszem én jól a *kis Tükör*-ből. Mert a Zajthay uram idejében világosabbak voltak az emberek, s híres Szatmár megyei úri versfaragók igen éles epigrammákat írtak némely papi és mágási esetekről...

A lóversenyre tódul ma bizonynal a nép. Tódul és lelkesedik. Pár hete még a Tisza vagy Barabás dilemma tüzelte az „óh nép”-et, ma „I hope so” és „Finom” sorsa. És egyformán nagy a tódulás, tűz és lelkesedés. Ez a, ilyen a tömeg... Debrecenben forradalmat csinált, mert megittasult egy pár éljenszótól. És milyen csúnya, lehetetlen ocsmány forradalmat. Budapesten egyszer azért ment össze a tömeg, mert a zsoke ügyetlen volt... Még a nagy, nemes, tisztító forradalmakban is csak eszköz volt a kiszámíthatatlan, gondolatlan tömeg. Az apostolok, nemes mesterek eszköze. Vigasztalja meg ez azokat, kik céljukhoz a tömeget megnyerni nem tudták.

NN 1901. október 20.

(Dyb.)

107. A JÓKAI-PÁR NAGYVÁRADON

Illusztris, kedves vendégei lesznek nemsokára Nagyváradnak. Jókai Mór, az ősz költőfejedelem kíséri el az ő ifjú hitestársát, élete őszének aranyos napját, Jókainé Nagy Bella asszonyt, ki a nagyváradai színpadon lép föl...

Pár napja, hogy újságolták a lapok: Jókainé színpadra lép... A lelke visszavágyik néhány ragyogó estére abba a dicsőséges, fényes világba, melynek fényét, dicsőséget a dicsőség mámorát már megízlelve dobta el magától, hogy őrangyala legyen a magyar nemzet koszorús nagy poétájának...

Talán éppen ő, a költőfejedelem a leggyöngédebb szívű poéta gondolta ezt ilyen szépen ki. Ő akarja bizonynal, hogy még lelke mélyén se szomjúhozzon csetleg az eldobott egész világért az ő szépséges asszonya, jószágos felesége...

Néhány vidéki nagy színpadon fog föllépni Jókainé asszony. Pozsony, Kolozsvár, Nagyvárad és Arad vannak tervben. Legelső lesz a pozsonyi vendégszereplése, melynek napjára nézve is megegyezett már Relle Iván igazgatóval Jókainé.

Körútjára férje, az ősz költőfejedelem is kíséri a legirigylésre méltóbb művésznőt. Az ő darabjaiban akar föllépni első sorban. *A bag-*

dadi hercegnő, Dalma s talán még Sudermann *Othona* lesznek azok a darabok, melyekben Jókainé föllép.

Szeretettel és lelkesedéssel várja a nagyváradi közönség a Jókai-párt. Ha érkezésük s a vendégszereplés napja végleg el lesz határozva, a Szigligeti Társaság ülésre ül össze fogadásuk tárgyában. A nagyváradi írók és hírlapírók mindent el fognak követni, hogy ez a fogadtatás szép és emlékezetes legyen. Valószínű, ha ez a Jókai beleegyezésével történhetik, bankett is lesz a Jókai-pár tiszteletére.

NN 1901. október 20.

108. SZÍNÉSZEK A BRETTLIN

— *Egy kis különvélemény* —

Nem is különvélemény voltaképpen, hanem nagyon sokunké. De a kérdés maga még mindig olyan ostoba módon kényes, hogy kevesen mernek a nagy többséggel szembehelyezkedni.

Mi igen sokan nagy örömmel vettük az első lépést is. Nehéz, óvatos, félénk lépés ugyan, de megtörtént. Egyetlen budapesti variété-színpadon már „bizonyos kikötések mellett” a színészegyesület tagjai is fölléphetnek. De már attól Isten mentsen, hogy netán a vidéken is megtörténhessék ilyesmi. A vidék az maradjon derék, nemes és tiszta és együgyű... A vidéken mehesse nek tönkre jóra való, derék tehetségek, kik véletlenül nem a nagyváradi színpad mostani berendezkedésére termettek: ellenben tartalmas, értékes dolgokat produkálhatnának egy másik fajtájú, szintén nagy missziójú színpadon, melynek azonban a neve — jó magyarul — brettli...

Igaza van Márkus Józsefnek, kivel e témáról nagyon egyforma véleménnyel a múltkoriban beszélgettünk, s ki eléggé ismeri a magyar színpadai viszonyokat, hogy ebben a kérdésben a professzoros vaskalaposkodás félretevése nagyon sokat használna a komolyabb igényű magyar színművészetnek is, de meg eltüntetné a mai aljas, trágárságokkal vendéglő brettliket is. Mert megteremtené az irodalmi varietétet, melyek minden bizonnyal bírni fognak annyi nővé, mint mennyivel sok mai úgynevezett előkelő színpad...

Hiszen árkot húzni az úgynevezett artistaság s az úgynevezett színművészet között nem lehet. A kenyér, a megélhetés az emberek jó részét tehetségüknek nem megfelelő térrénumra hajtja. Miért ne cserélődhessenek ki olyan két, majdnem egybeolvadó térrénumon, mint a brettli és a színpad, a kettő közti különbségek miatt megtévedt tehetségek?...

Ismerünk elkényeztetett színpadi nagyságokat, kik a mai színpadra nem valók, s annak nívóját éppen erős egyéniségük által csak süllyeszti. Fedák Zsazsa, Sziklai Kornél, Nyárai Antal — hogy többet ne említsünk — milyen értékes, becses produkciókat végezhetnének például a brettlin, vagy mondjuk varietében, holott a színpad mostani berendezése csak le fogja törni őket, s ha némi sikert hoz számukra, annak a színpad nívója s a közönség jó ízlése adja meg az árát. Viszont vannak komolyabb hatásra törekvők, mélyebb tehetségek, kik elsenyvednek a brettli levegőjétől...

Az első lépés után minél gyorsabban jöjjön csak a többi...

NN 1901. október 20.

109. TISZA ISTVÁN S A BIHARI DZSENTRI

Egy budapesti lap tarka krónikái közt meséli a következőket:

Biharországban forrong a dzsentrí. Ez a középosztály, amely Beöthy Ödönt és Tisza Kálmánt adta a nemzetnek, valaha országos nevezetességre emelte a vármegyét. Napbarnított, büszke fajta, telve ősi virtussal és modern műveltséggel — ez volt a Tisza Kálmán legitimusabb és leghívebb gárdája.

De hát változnak az idők, a dúsan termő dominiumok elsüppedtek a merkantilista világ zavarosaiban, és velük együtt enyészett el a híres dzsentrí híres jelentősége is. Lappangva, észrevétlenül jött a változás úgy, hogy mintha álmukból riasztotta volna föl az embereket a hír:

— Tisza Kálmán megbukott Nagyváradon!

Voltaképpen bizony nem Tisza Kálmán bukott meg, hanem a bihari dzsentrí. Amint ezt bizonyítja az alábbi kis történet is:

Évente egyszer lóverseny van Nagyváradon. Hosszú évek óta legnagyobb ékessége ennek Tisza István gróf, mert a könyvbűvő embernek látszó tudós a gyepen egyike a legjobb lovasoknak és úrkocsisoknak. Valóságos univerzális tehetség. Délelőtt elnököl, ármentesítő társulatok ülésén, gazdasági egyesületekben tart közgazdasági beszédeket, délután pedig megveri kardvívásban a vívómestereket, és megelőzi a versenygyepen a többi úrlovasokat.

Lóverseny után régi szokás szerint dzsentrí-bál van a „Rózsabokor”-ban vagy a „Bazár”-ban. Tisza István ott is kitesz magáért. De az idén... hej, az idén nagyon szomorú volt ennek a bálnak a lefolyása. A dzsentrí most is megtette az előkészületeket a mulatságra, de amíg a szolgák a nagyterem parkettjét fényesítették a táncos talpak alá, addig a másik teremben egy tizenhatletrételes bankettre terített asztalt a pincérsereg.

Emberemlékezet óta ez volt az első lóverseny-bál, amelyen nem vett részt Tisza István. De nemcsak nem vett részt, hanem tüntetőleg a szomszédos terembe hívta meg bizalmas vacsorára az ő grófi vendégeit.

A dzsentrí tehát háborog, és a haragot szítja még az is, hogy egy hír szerint Tisza István így okolta meg ezt a különválást.

— Az olyan dzsentríre nincs szüksége, amelyik még Tisza Kálmánt se tudja megválasztani!

A budapesti lap történetének némi alapja van. Nagyváradon s Biharban beszélnek is nagyban róla. Mi nagyon apró, kulissza-ügynek tartottuk. Hogy most a fönti krónikázás után foglalkozunk vele, oka az, hogy az esetben megint „belepolitizáltak”, mint minden ügybe e kedves országban. Hát úgy áll a dolog, hogy a dzsentrí és Tisza István grófok csakugyan külön tartották a magnum-áldomást. Az egyik társaságban valának: Szunyogh Péter alispán, Szunyogh Zoltán marjai birtokos és családja, Örley Kálmán képviselő és családja, Juricskay Zoltánné és leánya, Wertheimstein Alfréd és családja, Karácsonyi Aladár[né] grófnő leányaival, Beöthy Pál és neje, Miskolczy Barna és családja, Telegdy József orsz. képviselő és családja, Szokoll József kapitány és neje, Kubinyi György huszárkapitány cs. és kir. kamarás és neje, Meskó Boldizsár és neje, Pallay Lajos és József stb., stb. A bihari — nagyváradí dzsentrí társaság.

A másikban: Tisza István és Kálmán grófok, gr. Zichy János, gr. Keglevich, gróf Hoyos, gr. Orsich, N-Bölöny Józsefék, báró Kemény s a lóverseny többi mánás-vendégei...

Mi magánmurikhoz reflexiókat nem fűzhetünk. Csak ennyit: ha Tisza István gróf csakugyan tüntetni akart a dzsentrí ellen, akkor Tisza István gr. feledékeny is, egy kicsit hálátlan is, és jobb úrlovás, mint politikus... Ez egyetlen reflexiónk is csak azért, mert Tisza István még mindig több vagy kevesebb a grófnál: a közélet, a politika embere, kinek tettei sokunkat érdekelnek...

NN 1901. október 24.

110. JEGYZETEK A SZÍNHÁZNAK

Féltetni kezdjük a Szigligeti Színházat egy nagyobb ellenségtől. Megmondjuk a nevét. Ez a nagy ellenség a közönség apátiája... Csofálkozunk nagyon, hogy itt tartunk. Ezt az ellenséget Nagyváradon a legbajosabb megszerezni. Mi nagyváradiak túlön-túl is lelkesedünk

a teatráliákért. A nagyváradai közönség szeretetreméltó smokksággal csügg a színházon, s minden kíváloán érdekl, aminek a színházhoz köze van... Mi, akik szintén szeretettel foglalkozunk a mi színházunkkal, most sem akarunk hadakozni. E kis jegyzetekkel intjük meg az intézőket, tegyenek valamit a fenyegető nagy ellenséggel szemben...

Ezért írjuk a jegyzeteket is a *színháznak* s nem a *színházról*... A szezon elején volnánk voltaképpen, s a szezonnak még eseménye – már amit színházi nyelven eseménynek keresztelhetnők – nem volt. *A kis mama* előadása csak kedves epizódja lehetne egy jól megcsinált repertoárnak. K. Hegyesi asszony föllépései csak *akkor esti* érdekességek. Hogy Tanay Frigyes „letörte” Nyárait, ez csak pikantéria. A Kacziány Viola sikere kedves és szép, örvendetes is, de nagyobb érdekességű csak egy új alakításban lenne... Nem volt még *szín, élet, érdekesség* a szezonban. Ne tessék mosolyogni: nagy baj van, ha Nagyváradon *nem beszélnek* a színházról. Pedig a színház kezd a témák közül kikopni...

A gascogne-i nemes egyik legérdekesebb, legelpusztíthatatlanabb Suppé-darab. Kivált a Székely Irén tüneményes művészetével. De hiába volt e repríz háromszori föltalálása. Megbocsáthatatlan hiba volt a készületlen, szégyenletes Ocskay-előadás is. *Coriolanus* mért nem kerülhet színre, mint egy csupán ifjúsági előadás darabja? Miért kellett *A kis mamá-t* is kompromittálni a szapora előadásokkal? *A Trubadúr-ra* meglássák, hogy nem lesz közönség. *A kintornás család-nak* pedig csak másutt kellene kintornázn, nem Nagyváradon?

Pardon! *A Trubadúr-ra* lesz közönség – a repülőbalett miatt. Ez az ötlet – bármit mondjanak a „misszió” ultrái – jó ötlet volt. Nagyváradon okvetlenül szükség van efféle tarkításokra... De valami kellemetlent hallottunk ismét. A szürkéségek napjai után most egyszerre akar egész sereg premiért a színházi vezetőség?... Nagy hiba volna. Nem, ezt nem akarja senki. Legyen premier elegendő, de okos beosztással. *De legyen* legfőképpen *szélséssel, körültekintéssel, invenciával és intelligenciával* megcsinált repertoár, s legyenek *jó előadások*...

Kezdjék meg a harcot a színháznál a szürke napok termette ellenség, az apátia ellen. Hisz már eszközeik vannak a harcra. Egész sereg új darab, tervbe vett repríz, sőt egy eredeti Ibsen-premier is. *Mi* majd a legtöbb szeretettel állunk a tapsolók közé... Másként azonban nagyon el fog árvulni a színház tájéka.

NN 1901. október 25.

(ae.)

111. SZÉKELY IRÉN

Engedje meg nekem, kedves Szerkesztő uram, hogy ígért levelem elseje Székely Irénről szóljon. Az énekes primadonnák elsőse még ma is elvitázhatlan. Székely Irén pláne a nagyváradai színpad kimondott nagy asszonya, üdvöskéje, legprimább donnája stb., stb...

Székely kisasszonyról azt mondják, drámai színésznőnek készült. Talán így is volt. Lehet azonban, hogy ez a hír afféle báj-hír. Arravaló, hogy a káprázatunkat fokozza. Mi legalább éppen Székely kisasszony iránt érzett nagy tiszteletünkől nem vesszük készpénznek ezt a kis báj-hírt. Mert ha Székely Irén drámai talentum volna: ő ma az ő és új kontinensek legnagyobb énekesnője...

Láthatja, kedves Szerkesztő uram, milyen gyönyörűen tudom ke-rülgetni a kategóriumot, hogy Székely Irén nem oly jó színésznő, mint amilyen énekesnő.

Pedig ez a Székely kisasszony művészi egyéniségének egyenes és hű kritikája. Csodás, színes, varázsos hangja van. A hiányzó iskolával ez a hang volna a legelső hang ebben az országban, s mi nem törődnénk abba bele, hogy Székely Irén nekünk énekeljen, s ne valamelyik nagy opera-színház közönségének...

Mi tudjuk, hogy Székely kisasszony sokkal nagyobb stílu művésznő, mintsem ne igyekeznék még jobban kinőni a mi kis színházunkból. És ez — fájdalom — biztosan sikerül neki. Nem hallottuk, nem tudjuk, de bizonyosként állítjuk, hogy Székely Irén tanul...

Addig, míg el nem hagy bennünket — azt hiszem, osztja ezt ön is, kedves Szerkesztő uram —, az ő nagy művészetének többet nem kell produkálnia, mint eddig produkált. A színházvezetőség jöjjön végre reá, hogy neki egy Székely Irénje van. Kímélje meg ezt a kivételes művésznőt attól, hogy neki nem illő, könnyű, silány darabokban csak egy fikarcnyival is kisebbnek higgyék, mint amilyen.

Várjuk az *opera-ciklust*, mely diadalmas ünnepe lesz a Szigligeti házának s ünneplése Székely Irénnek...

Ennyit első levelemben, kedves Szerkesztő uram. Székely Irén nebántsvirág, s mi még úgysem ismerjük őt nagysága teljes voltában... Az ön jóakarója marad egyébként

SzÜ 1901. október 26.

Ida.

112. EGY ERŐS ASSZONY S A GYÖNGE MORALISTÁK

Az olcsó kis moralisták megint elemükben voltak. Nekiálltak ki-végezni egy asszonyt, a szegény Schladerernét...

Mit vétett ez asszony nekik? Mit vétett önmagának, családjának,

a kedves társadalomnak?... Semmit, de semmit. Kettévágta a bonyodalmát az ő legsajátabb, keserves, hosszú élet-drámájának. Kettévágta akkor, mikor a kés végre följánlotta neki az ő szomorú végzete. Ez a kés nem kés volt, hanem *revolver*. És Schladererné kezébe nyomta a revolvért egy idegen úrnak, kit úgy hívtak: *Schladerer*... Ez történt...

...De mi az olcsó kis moralistákról szoltunk, akik sohasem voltak kicsinyebbek, mint most. Ezek a kis moralisták elfelejtettek mindent. Elfelejtették, hogy ma már a legkonzervatívabb s legtunyább agyvelő is mer afölött kételkedni, hogy ha egy férfiúi és egy asszonyi lényt házastársaknak nyilvánít az anyakönyvvezető, s – legyünk meg nem botránkoztatók – megáld a vallás szolgája –, hát okvetlenül *házasság* történt-e?

Az olcsó kis moralisták azt is elfeledték, hogy élt és él és írt egy nagy, ősz különélő ott fent az északi ködben, s e különélő óriásnak van a többek között egy igen népszerű asszonya, kit Nórának hívnak, s kit immár a kültelkeken is ismernek...

Schladererné odaadta harmatos, erős, álmokkal bevirágzott ifjúságát egy úrnak, ki jól öltözött, s palotát rendezett be. És Schladererné még annyira sem volt mégsem a férjéé, mint Nóra önagysága, aki voltaképpen szeleburdi kis nő... Értsék meg önök, kis moralisták: *Schladererné már Nietzsche-nél tartott!*... Schopenhaueren már régen túladott!... És Schladerer ugyanekkor a nem tudom hányadik kasszabetörést csinálta, s röhögte az asszonyát, ki olyan „eszelős”, hogyha már széttaposták ifjúságát, ifjútestét s ifjú vágyait –, földíszíti a szerencsétlen mirtusz-koszorú virágai-val a lelkét... És Schladererné már Nietzsche-t olvasta. És Schladererné több joggal mondhatta, hogy „én én vagyok”, mint ötvenhárom *Magda leányasszony*...

Már ekkor Schladerer régen meghalt. Egyszer csak nyílik a szalon, s egy hitványan reszkető, sápadt férfi így zavarja meg a Nietzsche-eszmék légyottját a pihenő szép asszonyi koponyában:

– Elvesztünk! Becstelének lettünk, mert *én* loptam és raboltam... A világ mit mond most már?

Hát nem természetes, hogy az übermenschi tető felé szálló lelket gúnyos megvető érzés szállja meg, és Schladererné így szól:

– Most már ideje, hogy hagyjon magamra végleg, barátságos idegen. Fogja: itt a revolver. Végezze el nevetséges kis afférját a világgal.

Mi közöm nekem bármelyikükhöz is?

Hát így történt...

NN 1901. október 27.

(ae)

P. Szép Olga, kedves Szerkesztő uram, a mi drámai primadonnánk. A legérdekesebb színész-talentedek közül való. Nem viharzó, nagy egyéniség. „Csak” érdekes és becses.

Bocsássa meg P. Szép Olga a nagyváradi publikumnak, hogy az egy kissé elfeledte. A színházért rajongó publikumra ráragad a festett világ minden betegsége, s így lesz feledékeny, önző, kicsinyes és ideges.

Valamikor prózát nem is írtak P. Szép Olgáról a nagyváradi kritikusok, ma már a száraz próza is csak statisztikailag foglalkozik vele.

Mi megmondjuk ennek a legnagyobb okát. Az első állandó színházi szezon nem tudta megillető helyekre állítani P. Szép Olga asszonyt, aki a nagy színésznő asszonyok közül való. Annyira érzékeny, hogy a maga értékét s büszkeségét is föláldozza — az idegeiért. P. Szép Olga az első, talán akaratlan méltatlanság után hozzáfogott haragudni, s talán még most is haragudnék, ha a közönséget s a sajtót egyszerre csak meg nem szállja az önvád. Ez csitítani kezdte a haragját. Talán a nyaralás gyógyított az idegein is. A második szezonban új P. Szép Olgát láttunk viszont. Azaz nem is újat, a *régit*, a diadalmas színésznőt. A *kis mamájánál* bájosabb, művészebb asszonyalakítást régen nem láttunk, s ez csak növelte az önvádat, melyet mindnyájan éreztünk. Eszünkbe jutottak a legjobb *Trilby* s a francia vígjátékok legaranyosabb könnyűvérű hölgyikéi és a többi. Sok van és mégsem elég. P. Szép Olga legnagyobb hibája, hogy csak egészen modern, könnyű, vígjátékszerepekre predesztinálódott. Drámaiban csak akkor tud rajzolni, ha idegekre, melyekből neki nagyon bőven jutott, van szükség.

A múltkor arról panaszkodott nekem P. Szép Olga, hogy kezdik „nagyanya” szerepekbe befogni.

Sohse féljen, s béküljön meg már egyszer végleg: őt a legobskurusabb színházi vezetés sem tudná eltemetni. Öregíteni pedig őt még a legteljesebb maszk-művészettel sem lehet.

Mondja ezt el alkalomadtán, kedves Szerkesztő uram, a bájos művésznőnek, a mi primadonnánknak, mert én nagyon rég láttam, s alig hiszem, hogy mostanában találkozom vele. Üdvözlí Őt s önt, kedves Szerkesztő uram, jóakarója

SZÚ 1901. október 28.

Ida.

Csak a repülőbalett itt időzése érteti meg velünk, hogy Szép Heléna felelevenítésénél tegnap telt ház mulatott. Tavaly a legklasszikusabb, legbájosabb Helénát, Pálmay Ilkát láttuk és az aránylag legtűrhetőbb Párist, Mezey Mihályt, és így a tavalyi felejthetetlen előadás után a repülőbalett nélkül aligha nézte volna végig a tegnapi előadást oly szép számú közönség, aminő tegnap töltötte meg a nézőteret.

Ezt a jó publikumot pedig igazán kár volt megbosszantani azzal – olyan lehetetlen alakítással, aminő a Perényi úr párja. Inkább egy természetesen zsoltárt éneklő református kántorhoz hasonlított, mint egy szépséges királyfihoz, s így nem csoda, hogy Székely Irén legpoétikusabb jeleneteinél minden illúziónk szertefoszlott, és csak az Offenbach örökszép melódiáinak gyönyörű előadását élvezhettük. Pompás figura volt a Bérczi Menelaosza. Ez a rokonszenves színész diszkrét és mégis jóízű alakításával mindinkább előre halad a közönség szeretetének megnyerésében. A kórus ezúttal is mértéken túl rakoncátlankodott.

Végül a repülőbalett szerzett gyönyörűséget a közönségnek. A társaság ma este lép fel utoljára színházunkban.

NN 1901. október 30.

115. VÁLÁS UTÁN

A repülőbalett utolsó föllépésének érdekessége az volt, hogy kitűnő előadásban került színre a – *Válás után*. A pompás vígjátéknak azonban nem igen lehetett fölírni, hogy a ház megtelt. Bizonyára a közönséget lepte meg legjobban, hogy kiválóan élvezetes előadást kapott, holott csak balettet várt.

A szereplők vetélkedtek, hogy ne vesszen egy ötlete is. A legbissonibb Benkő Jolán, P. Szép Olga, Kulinyi Mariska és Szohner Olga a hölgyek, a mindig pompás Krasznay, Pataky és Peterdy az urak közül a legnagyobb dicséretre érdemesek.

A közönség nagyon jól mulatott. Hálás is volt. Főként Krasznaynak és Patakynek tapsolt sokat.

A balett? A balett első esti produkcióival búcsúzott. A közönség mégis szívesen köszönti a pár napra nyújtott szürkeség-bontó látnivalóért és a színház vezetősége is biztosan – a telt házakért.

Most már csak rajta legyen a direktió, hogy házilag szüntesse meg a szürkeséget, és saját erejéből csináljon telt házakat.

NN 1901. október 31.

Eljön-e mostanában az új Názáreti, Bíró Lajos sem meri hinni. Megnőtt a világ, megsokasodtak az írástudók és farizeusok. A három szent királyok elfeledkeztek utódokról gondoskodni. A Máriákat kórházba szállítják. Aki pedig bekerül a lelencházba, az sohasem fog hegyi beszédet tartani. Az istállók pedig, *a világ istállója*, telve vannak odítózó marhákkal. Ezek között síró kisdeddé sohasem lesz az új megváltás embriója. Mert a szarvasmarhák között bajos mást megtanulni, mint a bőgést... A megváltás nem is volt teljes, nem is lesz teljes soha. Még annyira sem, mint ama názáretié volt. Ő még szűzen kapta a keresztet, hogy megdicsőülhessen. Őutána már nem jöttek fölkenetek. Jöttek, jöttünk amolyan keresztelő Jánosok. Prédikáltunk, erőlködtünk, boldogkodtunk. De annyi hit egyikünkben sem volt, hogy megfeszíttessünk. Nekimentünk a koponyánkkal a falnak. Vagy megszedítettük, vagy beszakítottuk. Lettek belőlünk mártírok, keresztes vitézek, égetnivaló poéták, elátkozott bölcseskedők, kisdéd reformátorok, mi egyebek. Messiás nem lett egyikünk sem. Nem is lesz soha...

Viselős a mi korunk. A mai keresztelő Jánosok mind ezt prédikálják. De ez a terhes, viselős korszak sem ad messiást. Ellenben a keresztelő Jánosok telekiabálták a világ fejét, hogy *valaminek jönnie kell*. Mi nem tudjuk, mi e *valami*. Nem tudja senki. De várni nem tudunk tovább. Nem is szabad. Azt látjuk, tudjuk, hogy jól berendezve itt nincs egy talpnyi hely. Azt látjuk, tudjuk, hogy az élet nem ad semmi kárpótlást azért, hogy akarattunk nélkül a világra jöttünk, s gondolkozni tudunk. Az is hazug vagy ostoba, aki tagadni merte, hogy itt más orvosság nincs, mint *ütni*. — *Bálványt rombolni* — mondja Bíró Lajos. Ha aztán összeverünk mindent, újból kell majd csinálni mindent. Az új pedig a mostaninál csak *jobb* lehet, rosszabb nem!... És áldassék mindenki, aki e hittel *rombol!*...

Ez *anarchia*. Valóban az. De éppen azért vagyunk mi csak keresztelők és nem megváltók, mert mi lehetőleg szem előtt tartjuk a büntető törvénykönyvet, s reszketünk éhes gyomrunk koroghatásának gondolatától. És azok, akik csak abban rokonok velünk, hogy tollal szántják a papírost, (s ürességeket vetnek bele), ám lármázzanak, hogy „jaj, sokasodnak a fiatal romboló félistenek”, azok sokasodni fognak. Bizony, sokasodni fognak.

Itt hever egyikünk csákánya előtttem. Ez a csákány egy vérvörös-fődelű könyvdarab. Homlokán büszkén viseli a *Bálványrombolók* címét. Így: *büszkén*...

Bíró Lajosról, aki ezt a könyvet megírta, nem merek minden dicsőségest megírni, amit meg kellene, s amit meg szeretnék: ha mindent megírnék, nem tudnám azt mind hitté tenni még azokban sem, akik őt becsülik, s ha mindent megírnék is, keveselném azt *magamtól* — őrála.

Bíró Lajos a legújabb keresztelő Jánosok közül való, kik kivételes talentumukkal megértették e viselős kor kötelességeit. Bíró Lajos író, mert az írás az *új váteszek egyedüli birodalma*. Bíró Lajos író, anélkül, hogy az írást *cél*nak tekintse, mint a múlt idők s még a jelennek is sok írástudója. Író, kinek az *örökszép*-hez semmi köze. A poézishez sem. A mesékhez sem. Sem „elbájolni”, sem „fölemelni”, sem „meghatni” nem akar. E célból az öreg Homéroszhoz, esetleg Pósa Lajos és társaihoz utalja a jámborokat. Bíró és az új keresztelők azért írnak, hogy megdöbentsenek, hogy kétségeket támasszanak, hazugságokat oszlassanak s bálványokat romboljanak.

Ez az *új*, a nagy, váteszi hivatású író mestersége. A *Germinal* írója is csak addig volt nagy, míg rombolt. Ma már kenetteljes, lemondó s üdvre alkudozó, mint egy kartauzi. Maxim Gorkij pedig csak egyszer nem rombolt, de tán akkor a legjobban, mikor írt egy novellát azért, hogy be ne csukják az örültek házába. Egy emberről írt, ki romboló igazságokat hirdetett, s kit hivatalosan örültnek deklaráltak... Maxim Gorkijt nem is merte a hatalom örültté tenni. Ő hát ekkor is *rombolt*... *És anarchista minden kiválasztott embere a mai kornak*. A végső konzekvencia természetesen mindannyiunknál, Bíró Lajosnál is, a *csákányütés*, az író vagy *szónokoló* bombavetés...

Bíró Lajos, a magyar elhívott[!] írók legerősebb rombolója lesz.

Ez lesz, mert erős, csupa fiatalság még, hódító erő. Az idegeit nem fogja érezni soha, s van ennél irigyelni érdemesebb valami ma már. Az igazságait nem másoktól szedte. Erősen, biztosan, logikusan, törvényesen épültek ki az ő igazságai. Nyűg, korlát, előítélet nincs a lelkén. Erősen néz és biztosan lát. Meg nem tévesztik a rendes banalitások. El nem veszti magát soha. Párizsban, hol *hosszabb időt* töltött, nem kellett fölfedeznie sem Párizst, sem önmagát. És minden környezetben, helyzetben biztosan áll és lát. Sokat tud, de magának s az igazságaiért tanult. Annyi tudással, mint az övé, mások akadémiai pályaműveket írnak. Ő e tudáson átszűri az igazságait, és se szavában, se írásában tudárossá nem lesz. Mert fölülte áll az esztétikai számárságoknak, nem fogom dicsérni erős, pompásan magyar nyelvét. Nem fogom dicsérni mesélő módját, mely szintén becses. Csak merészségét, erejét a hazug bálványok döngetésében dicsérem e könyvből, mely itt fekszik előttem, s melynek én minden betűjét, sorát legelőször olvastam... Én láttam Bíró Lajos minden csákányforgatását. Súlyos témáin e könyvnek sokat töprengtünk. És én azt is tudom, hogy a *Bálványrombolók* csak beköszöntő. Bíró Lajos kegyetlenül, okosan, merészen készül új, hatalmas ütésekre, melyek bizony majd messze

elzúgnak... Ez a fiatal óriás birkózni készül, s mi, akik az ő lelkével élünk, óh, hányszor irigyeljük meg az ő birkózóerejét, tudását, hatalmát!

Olvassák a Bíró Lajos könyvét. Ő nem kívánja, hogy igazat adjanak neki. Elég, ha ő bízik a maga igazaiban. De meg fog döbbsenteni mindenkit az ő merész viaskodása, ereje. S ha gondolkoznak az ő kötetének tizenhárom írásán, már ő elérte a keresztelő Jánosok célját: bálványokat rombolt a lelkekben, s előkészítette a *szűz nihilt*, melyen majdan sok-sok viaskodó után fölépülend az új alkotmány. Közben pedig azt sem bánja, ha olcsó világi bölcsességgel fiatal szertelenségnek, titánságnak nevezik el az ő és néhányunk munkáját, kik növekedünk, szaporodunk, s régi hazugságok ellen hadakozunk farizeusok és írástudók nagy megdöbbenésére...

Eszembe jut Bíró Lajosnak egy mondása, mikor kissé kétségbeestünk afölött, hogy vajon érdemes-e elvérezni csákánnyal a kézben, szörnyű, aránytalan küzdelemben:

— Elvesszük a buta sokaság jókedvét.

És engem akkor is meggyőzött Bíró Lajos! Elvenni néhány buta ember kedvét — megdöbbsenteni néhány rest agyvelőt —, követelhetnek egyelőre többet a modern keresztelő Jánosok?...

NN 1901. november 5.

A. E.

117. FEHÉR ESTÉK

Mondják rám, hogy immorális lelkű, beteg, perverz ízlésű, pocsolya-szerető ember vagyok — de unni kezdem a *fehér estéket*. A *kis mamának* még én voltam a legrajongóbb imádója. A *két árva* már lehűtött. A *Pilangó kisasszonytól* elvástak a fogaim. Az *Utolsó szerelemnél* pedig olyan kétségbeesett vicceket gyártottam, hogy szégyenkezni kezdtem, s penitenciaképpen elolvastam Dóczy bárónak egy másik darabját is. Pedig volt még ezeken kívül egy pár fehér este!...

Rosszabbnak nem szeretnék látszani, mint amilyen vagyok. Sietek hát kijelenteni, hogy imádom a fehérséget. Mintahogy nem is lehet másképpen. Magamfajtajú emberek rajongással születnek. Fehér, sugaras, szűz világot látnak. Később, mikor már tudják, hogy a fehérség csak a színvakok álma, még mindig keresik a fehérséget... Meg-megszeretik álmodni, hogy az emberek voltaképpen jók, az élet szép, az erkölcs dicső, és elveszi jutalmát, a gonoszság bűnhődik, a fehér az angyal s az elhagyott szerelmes fehéren, sorvadtan roskad le a sírban...

Ez volna a fehérség. Ilyen álmok a színpadi fehér esték meséi is. Egyszer megjárja még fehéret álmodni, de — harmatos egkek! — mi lesz, ha hozzászokunk a fehér álmokhoz? A fekete, barna mocsaras

életben elveszítenek bennünket a fehér álmok. A fekete, barna mocsaras életben pedig olyan nehéz így is forogni-sűrögni, hogy még a színházat is meg kellett tennünk *kitanító* katedrának. Onnan várjuk a *kiutak*, gázlók megmutatását. Onnan várjuk az oktatást az életre.

Most már két fele van a kérdésnek.

Negyvenkét fokos lázat – ilyen lehet a modern élet láza – meg lehet-e egyszerű limonádéval gyógyítani?

Ha nem lehet – pedig nem lehet – én összeszorítom a szám: nekem nem kell limonádé. Imádom a fehérséget: de nekem nem kell fehérség. Én – sajnos – nem lehetek gyermek. Sem buborékkal, sem színes kavicsal nem játszhatom...

De ha a fehér esték álmai nem rontják el a szemeinket, ha a fehér esték lassanként mindannyiunkat fehérré tesznek, akkor szörnyű kriminalitás előtt állunk. Akkor szörnyű vétkek történtek eddig, s jövőre folyóújtandó azonnal az a színház, amelyben fehérségen kívül egyéb mutatódik!...

Akkor rövid időn teljesen átalakul a világ, jelen sorok okvetlenkedő írója vérengzeni fog, ha fehér színbe egyetlen makulát akarnak becsempészni...

Csak előbb gondoljuk meg, hogy vajon – *megfehéredhetünk-e?*...

NN 1901. november 6.

(ae)

118. A POÉTAKIRÁLY ÉS FELESÉGE

Ebben az országban sok minden, sőt *minden*: megtörténhetik. És megtörténhetik teljes nyugalommal és zavartalanul. Megtörténhetett az is, hogy meggyalázták, besározták az ország legszentebb öreg emberét, kit Scherezádé a sötét téli éjszakákra sem tudott elhagyni. Azt a szent öreg embert, kihez a megmásíthatatlan örök törvény sem mert durván közeledni, de elküldte hozzá, vágyakozni bíró szívéhez a fényt, a mámort, az ifjúságot, a *nőt*, kit poézisnek tartanak idelent.

És meggyalázták, besározták... A bárgyúságnak, a gyűlölködő sötétségnek útjába gátat nem verhet senki. És a Scherezádéknak vallásuk bár az ifjúság és szépség, a mi öreg emberünk Scherezádéját valahol, valami vén papi könyvben abba a rovatba is berótták, melyben egy örökkön hadakozó fajtája az embereknek szokott önnön nevével megbélyegeződni. Az a kiváló fajta, mely élesztője volt folyton a tunyálkodásra hajlandó emberi elmének, melyet mikor kivételes dühvel kezd ki a butaság, nagy veszélyben van olyankor a világosság és a haladás. Mint ahogy nagy veszélyben van bizony most is...

Ahol a kultúrában messzebb tartanak a mosdószappan használatá-

nál, mámoros örömnép lett volna egy Jókai Mór házassága. Egy napra elmúlt volna a hétköznapiasság. Poéták és bölcsek hazája lett volna a Jókai országa, mint Sirász a legtartalmasabb magyar versíró, Csokonai Vitéz Mihály versében.

Megszóltak ám nálunk is a poéták és a bölcsek. Micsoda poéták és micsoda bölcsek! Egész Budapest s a képre formálódó ország megköpdöste és köpdöste, dobálta, szíven szurkálta a szent öreg embert. És ha Jókai Mór adott ennek az országnak egy világot érő tündérkertet, hát mi meg tudtuk ám érte jutalmazni. A Jókai házassága termelt egy olyan könyvtárra való piszkot, mint amilyen könyvtár a Jókai tündérkertje, kifrott poéta lelke...

És nem használt semmi. Egész világhoz szólott a Zola Emil elokvens, ígézetes, gyönyörű leckéje, a mi gyalázkodóink meg se hallották... Akik szíve melegéből legtöbbet éreztek, azok is szagatják a lelkét s a koszorúját is... És döbbenj meg józan ész arra, ami ezután történik! A poéta-király Seherezádéja becsebb akar poétája s önmaga előtt lenni. Megihletett lelkével színpadra siet. És a sár újra megindul. Fejtse meg, aki akarja a csodát: a lapok közül például egyes nagy összetartással, megfeythetetlen módon éppen azok szórják a sarat, amelyek többek között vissza szokták sírni a bilincses múltat, melyek haragudnak az iskolákra, a szabad katedrára és szabad gondolkozásra, Zolára és Sándor Pálra, Tisza Kálmánra és Pichler Győzöre, Kálvinra és a talmudra, Heinére és Kohn Salamonra.

Sok, sok mindenre egy szóval. Mindenre, ami útjába áll *valaminek*. Tessék ezt a valamit elkeresztelni. Én a gonosz butaságot is kevésnek tartom. De nevezzenek el engem is ciceszbeiszernak, komolyan kívánom a furcsa átkot, hogy azok, akik a múlt estén ama néhány pozsonyi füttyöt akarattal vagy anélkül okozták, akkor füttyöljenek, mikor nem akarnak. Mert amit Jókaiékkal újabban ismét művelnek, a mennyei türelmet is forraló dűhhé főzi...

Voltaképpen pedig csak most érkezhettem el a mondanivalóimhoz. Nagyon összefoglalom. A Jókai-pár vagy Jókainé jövetelénél *országra szóló tüntetést csináljon Nagyvárad*. Minden szeretetünk, rajongásunk és — elkeseredésünk egyesüljön egy impozáns, nagy hullámú ünnepben, mely elfojtsa teljesen a hitvány obskurusok aljas lármáját. Hangos, nagy tüntetésben egyesüljünk, melynek melegségét, bensőségét teljes erejében érezzék meg a szent öreg ember s az ő Seherezádéja, ki áldott legyen, hogy ifjúvá és boldoggá tette a mi nagy öregünket!... Várjuk, nagy ünneplő kedvvel a királyt és királynét, kikről tündérmesék fognak majd tündérien zengni sok száz esztendő múlva is...

NN 1901. november 7.

Azt beszélük, hogy a nagyváradi színház kulisszái között kitört a harc-háború. Beavattottak szerint a harc nem nélkülözi a kellő fönséget, s így bizonyos, hogy a színtársulat javíthatatlan versírója, a derék Pintér, eposzt ír róla. Furcsa vitézi versezetet. Mi hát ne vegyük el a költőtől a harc epizódjait. Borítsunk a harcra fátyolt, kulisszákat és vasfüggönyt. És szűrjük le a morált: ha sem a színházvezetést, sem a színészetet nem bántja senki, okvetlenül egymással kapnak hajba. Mert — hajh — mit is érne a színészi élet, ha harcok, háborúk nem volnának.

Harc és háború különben mindig van, és tart a kulisszák között és mögött. De legtöbbször föl szokták e harcokat függeszteni a *külső* ellenségek miatt. De hát mivel most minden kutatás dacára sincs Nagyváradon ellensége a színháznak, hát... mint föntebb magyaráztuk...

Különben pedig — csodálatos — csak hetven-nyolcvanéves események ismétlődnek meg. Bölcs Akiba mindennap igazolja magát. Körülbelül ilyen nagy ideje annak, hogy *hasonló* ádáz harcok folytak vagy a Debrecenben, vagy a Nagyváradon időző színjátszó társaság kebelében, mint egy régi krónika-író meséli.

A színészné ifjasszonyok pletykái s a férfiak korhelykedései okozták volt a háborút. Egyik táborban a társulat tagjai, másokban az igazgató s a városi hivatalos személyek voltak. „Mert — mondja a krónika kései írója — az akkori szigorú, puritán társadalmi fölfogás nem tudott kibékülni a kulisszák festett világában élő bohémek szabados és könnyű életbölcsségével...”

És hogy annyi idő után is ilyen konzervatív gondolkozás szítja a harcot az egyik legelőkelőbb magyar színpadon!... Mert ezt állítják a beavattottak.

Mi csak ezt a különös följulását egy különös harcnak tartottuk érdekesnek elmondani. De ehhez már morált sem fűzünk. Úgyis az a hitünk, hogy a mostani háború csak olyan *elmés módon rendezett jubileuma a régi furcsa harcnak*. Hiszen azóta egy kicsit változott a világ!...

Meglátjuk különben a derék Pintér Imre furcsa vitézi versezetéből, mely bizton meg fog íródni!...

NN 1901. november 8.

(Dyb.)

120. PÁRBAJ EGY VERS MIATT

Közelebb egy érdekes lakója lesz az államfogháznak. Egy debreceni főgimnáziumi tanár és egy kereskedősegéd, akiket kardpárbaj miatt ítéltek államfogházra a debreceni törvényszék. Akkoriban megírta az esetet a *Nagyvárad* *Napló*.

Az év tavaszán nagy port vert föl Debrecenben az a párbaj, amelyet Gulyás István dr. főgimnáziumi tanár és Lovas Zoltán ugyanottani kereskedősegéd vívtak. A páros viaskodásra egy vers szolgáltatott okot, amelyet a kereskedősegéd írt, és amit a tanár megbírált.

Úgy történt a dolog, hogy Lovas Zoltán debreceni kereskedősegéd néhány társával tüntetést rendezett a színházban egyik színésznő ellen. Verses megrovási kalandot szerkesztett a derék Merkurfi a kis színésznőről. A verset ki is nyomatták, s azon a napon, amelyen a tüntetés a színházban megtörtént, a rossz verset osztogatták az emberek között.

Másnap egy cikk jelent meg az egyik debreceni lapban. A cikket Gulyás István dr. főgimnáziumi tanár, a lap színházi tudósítója írta, kemény hangon elítélve benne az egész városban visszatetszést keltett színházi tüntetést. A cikkben a tanár szólott a gúnyversről is, hogy akkurát úgy rimlik, akárcsak rőffel mérték volna a verslábakat.

Ez az utolsó kitétel volt az, amely roppantul fájt a tüntetést rendező versíró kereskedősegédnek. Sokáig kesergett azon, hogy mi módon szerezzen magának a megcsúfolásért elégtételt, végre is arra határozta el magát, hogy provokáltatni fogja a tanárt.

A tanár, aki mindenáron szeretett volna kitérni a konfliktus elől, ekkor cikket írt, amelyben kijelentette, hogy a színházi tüntetésnél írott cikkében nem érintett személyeket, s amit mondott, az általánosságban volt mondva. Ámde a kereskedősegéd ekkor már lovagiaskodni kívánt, mire a tanár Benedek János dr. szerkesztő, országgyűlési képviselőt és Csűrös Ferenc dr. ügyvédet bízta meg ügyének elintézésével.

Az ügyből párbaj lett, amelyet a felek a debreceni tornacsarnokban vívtak meg. Könnyű feltételek mellett ment végbe a páros viaskodás, amelyből a tanár sértetlenül került ki, míg a kereskedősegéd két helyen is szenvedett sérülést. A debreceni törvényszék a páros viaskodókat öt-öt napi államfogházra ítélte. A büntetést a tanár és a kereskedősegéd a napokban fogja megkezdeni a szegedi lovagfogházban.

NN 1901. november 8.

121. A HÉTRŐL

Volt a franciáknak egy ragyogó, nagynevű, agg történetírójuk, egy történelmet író poéta, aki fehérhajú aggkorában feleségül vett egy ifjú szűzet. Nászukhoz az egész grande nation tapsolt, s páros életük boldogságáért imádkozott minden becsületes szív. Aztán a fehér lilium-karok közül elvitte a csontkezü halál a halhatatlan aggot. Az asszony pedig vőn az ő ifjú fehér testére örökös gyászruhát. Leélte földi napjait az ő halott férje szent kultuszában... És áldatik a franciák között a hatalmas, fájának nagy dicsőséget szerzett férfiú emléke, de vele egyenlőképpen áldatik élete őszének megaranyozója, egyik kristalizációja nemének s szent megnyilvánítója az örök női-nek, melyről Goethe énekelt...

* * * * *

*Ne érje gáncs a nászok nászát,
A sors választott öregét,
Ne sértsétek a legutolsó,
De talán legcsodásb regét!..."*

Szép, szép... De tudjátok-e, hogy Jókai kálvinista volt, kinek talán egyik *istentelen* őse a gályán sorvadt el? Tudjátok-e, hogy ezt milyen nehezen bocsátották meg neki?

Hát illet-e, kellett-e e szörnyű bűnre még szörnyebbet követni el? Illet-e feleségül venni neki egy zsidó leányt?...

Az élet folytonos megalkuvás. Az *adott* körülményekkel számolni kell. Magyarországon ma az *adott* körülmények olyanok, hogy olyan kettős bünt, mint a Jókaié, elkövetni nem szabad!... Mi ezt íme bevalljuk. Miért nem merik gyűlöletük és bosszújuk okát bevallani az *érdekeltek*? Mi szükség van az I. Jókainé és II-ik Jókainé-féle farizeuskodó szembeállításra? Egyébként nagy clódjuk van a botrányoztatóknak. Petőfi sohse tudta megbocsátani a Jókai első házasságát. De Petőfinak jogcíme is volt ehhez és oka is volt!...

Ott tartunk ma már, hogy még itt, a vonal alatt sem lehet kipihenni magunkat a politikától.

Ma már nálunk semmi sem történhetik, amibe meg ne találhatnók a gyűlölködés és békétlenség rontó, durva kezét. Fodor Gyula dr. a múlt-kori levelében csak kerülgette a forró kását. A *kása* azonban forr még a városatyaválasztásoknál is. Hogy kinek a száját égetheti meg, annak a jósolgatása már csakugyan nem tartoznék ide az apró szívdramák,

tragédiák, mesék és versek lefoglalt terrénúrára. És meg miért legyünk mi Cassandrák, kiknek olyan gyakran szokott igazuk lenni.

A lelkünk is pihen, ha a teátráliákra térünk. Milyen jó, hogy a Székely Irén nagy művészetét még nem bírálják agrárius szempontból. De szép, és de hálások vagyunk, hogy Cyranót a legultrább merkantilisták is gyönyörűséggel szavalják. Milyen lélekemelő szent egyesülésben várja Küry Klára hangversenyét egész Nagyvárad. Tisza-pártiak, Széll-pártiak, Barabás-pártiak és mindenféle pártiak.

Hálások vagyunk színészekhez és színházakhoz egyaránt. Az irodalom már majdnem teljesen felekezetek szerint osztályozódik. A színészeknél és színházaknál még nincs „kir. kat. operaház”, „ev. ref. népszínház”, „ort. izr. önszegélyző vígszínház”, stb., stb. Még nincs. És ezért mi olyan hálások vagyunk. Magyarországon már ilyenek is bátran lehetnének!...

Dér és fagy és hó és szenzációk. Gózerővel és ködben vágatunk be a télbe... A celziusok amint nőnek: erről is, arról is gyülekezik táborba a szájalomraméltók serege, és mi megdöbbenve kiáltunk fel: hajh, a nyomor csak nőni tud!...

Áldassék azoknak minden cselekedetük, kik egy idő óta messzebb tartanak ez ámuló kiáltásnál. Budapesten már az ingyen kenyér, ingyen melegség mellett, összefonnyadt gyermekeknek ingyen tejet is adnak. S Nagyvárad tavaly is legelőbb értette meg Budapest után az irgalmasság szavát. És bűnbánóan ismerjük be, hogy az irgalmasság e derékjei sem ismerik a *vallásokat*, csak a haladó humanizmus vallását. És megcsapja szívünket a hit ereje: A világ mégiscsak haiad, s az emberek jobbak lesznek, egymást szeretőbbek. Már az *ingyen tej*-nél tartunk. Világosság Istene! micsoda haladás ez a pénzért árult bűnbocsátó céduláktól.

NN 1901. november 10.

(ae.)

122. CYRANO DE BERGERAC

— A Szigligeti Színház premierje 1901. november 9-én. —

Edmond Rostand diadalmas darabja tegnap este elérkezett a negyedik magyar stációhoz.

Diadalmas ereje csak francia szíveket ejthet meg valóságos teljessé-

gében, de bármerre szálltak el, s bármilyen zengésűekké váltak az immár nagy Rostand varázsos versei, mintha lobbanékony, tüzes gascogne-i szívek dobbanása kísérte volna őket: gyújtottak, ígéztek mindenütt. Rostand az idők szerencsés kezű bűvölőjének látszik. E lármás és érthetetlen kort megbűvölte az ő poéta szívével, s a bűvölés csodát mívelt: a sárból poézis lett. A vad, féktelen francia nacionalizmust kiragadta a romboló, állatias, gonosz ösztönök közül, s mire visszakapták, nem ismertek reá. Ez a csodaember tündérvilágot varázsolt belőle. És a régiből nincs benne semmi, csak a *gloire*, a franciák ez olimpuszi, mámorító italja.

Micsoda poétához méltó gondolat volt föltámasztani egy halott poétát, kiről már csak nebulók és akadémikusok tudtak. Megérezni egy régen elmúlt élet szépségét és tragédiáját! Micsoda inspirált, felséges ötlet volt föltámasztani a nagyorrú, bátor, örökre hadakozó, egész világgal viaskodó Cyranót!...

...Ki volt? „Minden volt és semmi sem!” Költő. Francia volt, király és koldus, gyilkos és hős. És szerencsétlen volt nagyon. És elfeledték... És századok dübörögtek le lomha hempergéssel. A *gloire* nemzete sokszor ivott a dicsőség nektárjából és könnyeinek sós vizéből is. És utóbb nagyon megtornynosodtak feje fölött a barna fellegek.

Megalázták a büszkeségét, hajh, nagyon megalázták. És bosszúja is hiába lángolt. A *gloire* nemzete sorvadozni kezdett. Ereje megfogyott. Bizalma is. Bölcsék, költők megmozdultak, hogy a nagy veszedelmet elmulasszák. És Rostand is a költők közt vala. Ő lement a századok kriptájába, s föltámasztotta Cyranót. És versben beszélő hősét beállította a nagy, veszedelmes káoszba:

– Franciák, itt van Cyrano, őt hallgassátok!

És tele serlegből hajtogatta a francia nép ismét a *gloire* nektárját. Egész Franciaország tapsolt és hitt. Cyrano pedig útrakelt más országokba is... A *Hét* mély Ignotusa mondjon bármit is, föl kell néha támasztani a valóság szeméjtől megtisztult múltat, a szépet, a mámort, a poézist...

Rostand darabjának gazdagsága elvakító. Hőse, a nagyorrú Cyrano, predestinált tragikus hős. Nemcsak azért, mert poéta s mert szertelen, de mert abban a korban, amelyben olyan gyalázatosan nagy becse volt a szép formáknak, pofában, termetben, írásban, orációban és szerelemben – neki, aki érezte a maga kivételes értékét –, az orra miatt kellett hitét veszteni a hiú sikerekben, amelyek Poë Edgaron kívül bizony legkívánatosabb sikerek voltak a poétáknak is.

Odaadja hát a lelkét az üres, csinos, fess úrnak, kít az ő Roxanja szeret. Mint Toldi Tar Lőrincnek. Ő is a vetélytársának hódítja meg az imádottját.

De Cyrano a lelkével. Roxan akkor tudja meg csak, milyen lélekért adta oda ő a testét másnak — mikor „Cyrano úr kimúlt...”

Szerelmi tragikuma a legteljesebb. De csőd az ő egész viharos hadakozó poéta élete. A bátorsága megtörik a Roxan ideáljával szemben. Bűnbe [fulladt], szent különk élete csak örökös kísérlet marad. A verseiből Molière sem áttal lopni. Babérhoz, szerelemhez, boldogsághoz jut minden nála pulyább. Őt megöli a tragikumok tragikuma, az örök tragikum: a kiválóság.

A francia könnyűség, kedvesség és szellem kincsesbányája, Cyránót [Cyránóban] forraló monológok, maró és elragadó ötletek, elbájolóan szellemes párbeszédek, rafináltan naiv és naivan művészi fordulatok és helyzetek kergetőznek kápráztató színekben. És hányszor többet érhetnek és érezhetnek ezekből a franciák. Hány helyütt valósággal csörgedezik a gloire nektárja. A Gascogne, az est homályától borított Párizs, a hold fényét fürdető Szajna leírásánál még jómagunk is csaknem extázisba jövünk. És azok az édesen csörgedező francia rímes sorok!... Mikor fordítva — igaz, hogy szépen fordítva — is olyan elbájolóak.

A vers, a romantika, óh, nagyon megejt még minket, kik alig és rosszul haladtuk át a romantika korát, s tán sehol sem visszhangozhatik olyan hatalmasan Cyrano francia sikere, mint magyar földön, hol hálásak vagyunk különösen a Rostand iránt, mert az ő sikerei bírhatták kétségtelenül Herczeg Ferencet Ocskayja megírására.

Somogyi Károly sok áldozattal adott a nagyváradi színpadon helyet Cyránónak. A darab kiállítására vagyont költhetett el. A díszletek és kosztümök ragyogóak. Ambíció és kedv sem hiányzott a vállalkozásból. A siker sem maradt el teljesen. De mikor Cyrano hiányzik?! Pataky Béla intelligens, ambiciózus színész. Olyan, aki sohase nagyon rossz, legtöbbször kielégítő, sokszor jó.

De megelégedést sohse csinál. Ilyen, ha helyére állítják. De Cyrano kivételes, hogy úgy mondjuk, összetett talentumú színészt kíván. Hőst, szerelmest, szalon- és jellemszínészt — hogy ilyen színházi disztinkciókkal éljünk — kíván. Patakynak már az alakja sem eléggé Cyrano-alak. Hangja kis skálájú és kicsiny. Ő pedig hozzá semmiképpen sem tud vele bánni. Van egy kis orgánumhibája is. Cyránója nem is volt egyéb egy nagyon buzgó és nagy lelkiismeretességgel teljesíteni akart vállalkozásnál. A szerepét kifogástalanul tudta, néhol hatást is keltett. De átérteni és éreztetni Cyránót, illúziót kelteni állandóan nem tudott.

Párbaja például még megjárta, de a második felvonásbeli jelenet Roxannal, a monológ, később az erkélyjelenet és a többen végig csak néhol és alig-alig emlékeztetett a várható és a darab olvasásakor szinte élénk rajzoló hatásra és sikerre. Nagyon poétikus, kedves jó Roxan volt E. Kovács Mariska. Csodálatosan illik egyéniségéhez a szerep. Csinos, de szörnyű gyöngye volt a vetélytárs (Christian) szerepében Deésy. Nagyon lelkiismeretes és intelligens alakítást mutatott Bérczi a poétaszakács szerepében. P. Szép Olga, Benkő Jolán, Peterdy és Szarvasi jók voltak. A többi szereplők, főként a rengeteg szerepre mozgósítani kellett karszemélyzet, a rendezőnek elképzelhetően nehéz „megdolgozása” után is igen sok helyen keltettek a darab lelkével s az általuk is keltetni szándékolttal ellenkező hatást. Általában mégsem volt egészen sikertelen az előadás, mely ilyen daraboknál az első estén voltaképpen főpróbaszámba megy. Érdemes a nagyváradi előadás, hogy benne meglássuk *Rostand* remekét, melyet olvasva bizonyosan mindenki ismer már. Ma este ismét Cyrano kerül a színházban színre.

NN 1901. november 10.

123. A SZIGLIGETI SZÍNHÁZ VESZEDELMÉ

Úgy tartjuk, hogy a Szigligeti Színházat komoly, nagy veszedelem fenyegeti. Ez a veszedelem nem kisebb és nem más, minthogy egyszer csak üresen fog maradni. Nem a közönség hagyja el, de menekül belőle az utolsó hatodrangú direktor is, s végreendetben hagyja meg, hogy nagyváradi színikazgatásra csak az vállakozzék, aki semmit sem veszthet, vagy akinek többszörösen milliomos csöndes kompánistája van.

Ne tessék csodálkozni!... A bérlet szép, hisz a közönség jó és áldozatkész, rajong a színházért. Az üres ház ismeretlen Nagyváradon. Mind való és igaz. De a helyzet mégis olyannak kezd formálódni, mint amilyennek fentebb jósoltuk.

Költségesebb direkcio nincs a nagyváradi színház direkciónál a vidéken. Nagyváradon kell a legdrágább színtársulatot tartani. Nagyváradon kell – vagy ha tetszik: kellene – a legjobb előadásokat produkálni. Nagyváradon kell – vagy ha tetszik: kellene – lépést tartani minden budapesti színház műsorával. Itt kell húszezer koronás primadonna. Itt kell féltucat énekesnő, két tenorista. Itt kell operaelőadás állami szubvenció nélkül. Itt dirigálják legtöbbször a színikazgatót. Itt van a legkisebb színház. Itt van egész serege a speciális színházi posztulátumoknak. Itt Nagyváradon. Nehéz volna csak egy részét is felsorolni.

Ezek fejében pedig a mindenkori igazgató kap egy kis színházat, s kap egy tagadhatatlanul páratlan, jó közönséget, de amelytől lehetet-

lenségeket, csodákat várni nem lehet. Debrecenben s másutt színház van, mely jóval nagyobb a nagyváradnál. Nagyobb cselekvési szabadsága az igazgatónak. Jóval kisebb igényű közönség. Nagy, több ezer forintnyi városi szubvenció. Ingyen fűtés és világítás. A kezelő személyzetet jórészt a város fizeti. Másutt van zsíros nyári állomás. Az operaelőadások fejében az állam is ad néhány ezer korona szubvenciót. Szóval másutt egész serege van az igazgatók segélyforrásainak kedvező körülményeknek. Itt csak egy részüket soroltuk föl.

Es másutt, mindenütt van szeretet, türelem és méltányosság. Nálunk nincs. Nemrég nyílt meg a szezon, ezer kivételes teher nyomja a színigazgató vállát, előadat nagy áldozatokkal darabokat, melyeknek jövedelme a költségek negyedét ha behozza, s ezzel szemben kiadják a jelszót, nyúzzák le a bőrét a színigazgatónak, mert a tavalyi fűtés- és világítás-számláját még nem fizette meg. A fűtését és világítását, melyek másutt a legtermészetesebb minimumát teszik a városok színházi szubvenciójának!...

Itt s rövidebben nem lehet mindent elmondani ebben a dologban, de lesz még módunk és helyünk rá. De a színház iránt táplált szeretetűn parancsolja, hogy a kíméletlenség és méltatlanság ellen, mely igen-igen veszedelmes helyzetet teremthet, s a nagyvárad színház jövőjét tönkretelheti, [tiltakozzunk]. Most van egy áldozatkész, derék, jóindulatú emberünk, ki teljes buzgalmával dolgozik állandó színészetünk fundamentumán. Csak méltánylást óhajt. Nehogy olyan helyzetet teremtsünk, hogy drága szubvenciók árán sem kapunk színigazgatót és társulatot a nagyvárad színházba!...

NN 1901. november 12.

124. A SAJTÓ PARAZITÁI

Ha kell, statisztikával bizonyítjuk be, hogy a valódi s bevált újságírók közül kisebb percent kerül a tisztesség csódjébe, mint — csak példának okáért — a grófok, bárók, bankigazgatók és egyebek közül. Tudunk zseniális, munkás, tisztelt, jól fizetett bankigazgatókról, hamisítatlan kékvérű, gyönyörűen lovagló, hidegvérűen kártyázó mágánás urakról, kik összegázoltak minden állami és társadalmi büntető kódexet, de újságíróról, zseniális, munkás, *igazi* újságíróról nem hallottunk ilyet...

Bosszankodjunk vagy ne vessünk-e azokon a naiv újságírókon, kik kázust csinálnak egy-egy álújságíró leleplezéséből. Bosszankodjunk vagy ne vessünk-e azokon a nagyképűcken, akik ilyen esetekből fogják magukat, s a sajtó védelmére kelnek!...

Szélhámosok, iparlovagok új metódusáról van itt egyszerűen szó.

Az élet e teljesen hazard játékosai sem mindig egyformán játszanak. Tessék csak a magyar társadalom ilyen alakjaira visszatekinteni. A negyvennyolcas idők előtt s még később is *lengyel emigráns*-nak volt leghasznosabb lenni. Világos után a *Petőfik* és az üldözött hazafiak sokasodtak meg. A lázasan, amerikaiasan fölpezsdült magyar élet aztán elsöpörte az ilyen olcsójános szélhámosokat. Jöttek az *álbárók*, az *ál-tartalékos tiszt*ek, az *álföldbirtokosok* stb., stb. Közben megnőtt a magyar hírlapírás, tekintélyek lettek a szerkesztők, s ma már az iparlovagok jórésze sajtóban utazik, mint ahogy elődeik báróságban, földesuraságban, tartalékos-tisztségben, üldözött hazafiságban vagy lengyelségben utaztak.

De mi közünk nekünk ehhez? A földbirtokosok nem szégyellték volt magukat, mert egy szédelő földbirtokosként szerepelt. A hazafi-as lengyel liga sem tartott tiltakozó meetinget, mikor egy-egy lézengő ritter állengyelségét kamatoztatta. Miért kelljen nekünk és csak nekünk védekeznünk a hírlapírás parazitái ellen. A szélhámosokat leleplezzük a lapjainkban: akár áltrónkövetelők, akár jogosak, akár micsodák, mindenrendű, rangú és fajtájú szélhámost, szó sincs róla: legtöbb örömmel az ál-újságíró. De a többi a *rendőrség* dolga minden jogállamban és a – társadalomé. A rendőrség köteles megmenteni a társadalmat minden veszedelmes alaktól. A társadalomnak pedig kötelessége igazságosnak lenni, s mert kiderül, hogy egyik Karagyorgyevics ezüstkanalat lopott, azért ne vesse meg szegény Edwárd angol királyt.

A hírlapírás mestersége különben is ma már természeténél fogva olyan, hogy belőle generalizálni mindennemű mesterségnél kevésbé lehet. Hiszen ma már mindenki ír hírlapba. Rosario Buffolino, olasz briganti joggal viselheti az újságíró címet, mert kicsiny élményeiről a lapoknak rendes tudósításokat küldött. De joggal viselheti Oszkar svéd király is, mert ő is ír újságba.

De viszont van egy nagy intelligenciájú sereg, mely ihletét állandóan a szellemi, nyilvános munkának szenteli hittal, buzgalommal a prófécia és apostolság váltakozó mértékével és lelkesedéssel. Ezek ama *hivatásos*, ama igazi újságírók, kikről legfentebb szoltunk, akik közül Magyarországon ritkán botlik egy is, s akiknek semmi okuk nincs szégyenkezniök, ha mindjárt ötvenezer szédelő is használja az újságíró címet.

Annak az újságírónak pedig, aki a Máthé- vagy a Szilágyi-kázusok miatt eldicsekszik avval, hogy néha kedve volna eltagadni újságíró-voltát, e sorok írója röviden így válaszol:

– Vannak emberek és bábok, intelligensek és figurák, derekak és hitványak. A mesterségüket és kenyerüket egészen olcsóbbrendű körülmények határozzák és döntenek el. A miniszternek sem lehet az állásával dicsekednie, a szerkesztőnek sem. Én csak X. Y. vagyok. Ember vagy báb, intelligens vagy hülye, derék vagy hitvány. Az újságíró mesterségtől sem jogcím, sem ellenkezőt, semmit sem kérek. De

már aztán, ha mégis az újságíró voltommal volna valakinek baja, állnék elébe!... Tollal és ökölle!...

NN 1901. november 14.

(ae.)

125. NAGYVÁRAD VÁROS KÖZGYŰLÉSE

Ősz, szél és por... Brrrrr! Nem tudjuk hány r-rel, mind, mind csupa szomorú elmúlásra emlékeztet... A városháza felé siető városatyák lábai zörgő leveleken tapostak a sivárrá vált fasorban. Érzékenyebb lelkű s letelő mandátumú városatyáknak bús népdal csendül a lelkükben bizonyos rezgőnyárfáról, bizonyos ezüstsínű levélről s bizonyos üzenetről. Csakugyan: némely levelen mintha dátum is volna: *november 24...*

Jó lesz besietni a nagyterembe, s elvegyülni... Sokan sietnek be, nagyon sokan, a tavalyi büdzsevitá, a főjegyző-választás s a színház megnyitása óta talán nem is voltak itt ennyien...

Hjha, nagy témák kerülnek ma szóba. Nagy, őszi témák. A városatyá-választások ítéletnapjának fixirozása, a budget, melyet — deo gratis — egészen parlamentáris formában és komolysággal kezdenek tárgyalni Nagyváradon, aztán a várható szenzációs interpellációk s egyéb felszólalások öröme és a többi...

Csak a főispán higgadt, mint mindig. Higgadtabb, biztosabb, elegánsabb elnöke nincs a világon semmiféle gyülekezetnek. Szokoly Tamás itt is, ott is megsúgja valakinek, hogy ma kegyetlen lesz, Balogh Döme arcán mélabú borong. Ma megint meg kell menteni Nagyváradot...

Persze hogy Szokoly Tamás az első interpelláló. Sérelem, kegyetlen sérelem történt. A polgármesteri jelentés nem emlékezik meg a Barabás Béla dr. megválasztásáról.

— Mikor Tisza Kálmánt (óriási éljenzés) választották meg Nagyvárad képviselőjévé — dörögte Szokoly — a polgármesteri jelentés diti-rambot zengett, Barabás Béla dr. (szintén nagy éljenzés) megválasztását pedig agyonhallgatja.

Felvilágosították, hogy a bejelentést a törvény nem írja elő. Egyébként pedig erre és a többi interpellációra is a válaszokat elfogadta a többség.

— Baj, baj! — mondogatták a 48-as kurucok, hogy *itt még* ők vannak többségben. Na, de nincs többé kopasz fej és paktum...

Ezután egy kis váratlan dolog történt. *Éterinjekció!*... A főispán indítványára kimondták, hogy mivel a virilisek névjegyzéke még nincs véglegesen készen, ezúttal *nem határozzák meg a városatyá-választás napját*. Majd egy rendkívüli közgyűlés végzi el ezt...

Aztán jön a klú... A nagy ügy, a költségvetés, melynek elcélján

Balogh Döme úgy agyondicsérte Gerő főkapitányt, hogy az határozottan a füle hegyéig elpirult. Meg is éljeneztek – na nem Balogh Dömét – a megzengett főkapitányt. Egy lelkes tisztelője pedig odaszólt a szomszédjához:

– Hát van még több ilyen főkapitány. Hogy tud pirulni és elpirulni! Az erkölcsök sohse voltak még jobb kézben...

Na de a költségvetés már veszedelmesen komoly téma. Erről csak beszéljen a fenti száraz, de körülményes tudósítás, mely egész mivoltában itt következik.

NN 1901. november 15.

126. KECSKEMÉTHYÉK

A generalizálást, a dedukciókat, az öreg frázisokat rendszerint és mindig és gyöngéd figyelemből azok számára szoktuk meghagyni, akiknek nehezükre esik a gondolkodás. Tehát a többek között ezeket is ahhoz a hagyaték-tömeghez kívánjuk csatolni, melynek alapját Heine vetette meg a világ klerikalísainak javára.

És mégsem tudunk ez alkalommal lemondani arról a gyönyörűségről, hogy egri Kecskeméthy Győző úr és kuruc esetéből el ne mondjunk néhány rövid dolgot.

Az egyre hatalmasodó magyar klerikalizmus behálózta a zsenge, tejes-kukorica agyvelejű ifjúságot. Behálózta, elvadította, megrontotta. Kicsalta a fórumra, fegyvereket adott a gyermekek kezébe... És a kiskorú, szegény, vak gyermekek serege megzavarodottan kezdett hullámozni, országot restaurálni, erkölcsöt építeni, keresztet menteni, zsidót ütni

Régibb munkája ez már a reakciónak. Takács Zoltántól egri Kecskeméthy Győzőig a félrevezetett diákok mindig üldözték a kozmopolitizmust, az erkölcstelenséget, a nemzetietlenséget, a hazátlanokat és lelketleneket. Takács Zoltántól Kecskeméthy Győzőig a megrontott ifjúság nemzeti kaszinóbeli, feudális urakhoz, selyem reverendákhoz dörzsölődő vezetői mind-mind eljutottak oda, ahova a gonosz gyűlölködés és hülyeség vezetni szokott.

Istenem, hányszor remegett meg a szívem magamnak is a kétségtől, mikor Kecskeméthyék átkait dörögtek eget verő lángolású beszédekben a Szemere Miklós asztaltársaság, keresztény nagybizottság lakomáin és egyéb lakomákon! Mikor rút szibarita váznakak kereszteltek bennünket e tüzes lelkű ifjak! Hányszor remegett meg a szívem a kétségtől: vajon nekem van-e igazam, ki közönséges télikabátot hordok vagy Kecskeméthyéknek, kik ujjatlan kuruc szűrt viselnek?!...

És mégiscsak nekem van igazam. Kecskeméthy is ujjas szűrben

szökött meg. És ha következetesen *nemzeti* maradt Kecskeméthy Győző, ennek a szűrnek ujja be van kötve, s benne viszi a deficites Budapest kis félmillióját...

De mi lesz most már a nagy misszióval? A nagy misszióval, melynek lelke Kecskeméthy volt? Mi lesz a hon keresztény alapokra leendő fektetésével? Mi lesz a nemzeti géniusz feltámasztásával? Mi lesz az erkölcsök megtisztításával, a kuruc-brigáddal, a nagy nemzeti ideálok megvalósításával?

Óh szörnyűség, hogy a nemzetek életében milyen kis dolgok bírnak tragikus, fátumszerű befolyással! Óh szörnyűség, hogy mit tett Győri István. Mert ha Győri István óvatos, Kecskeméthy nem dézsmálja meg a táskát, s nem hagy itt bennünket nagy bizonytalanságban a nagy missziók legelején!...

Ki pótolja most e nagy missziók lelkét? Van-e még vajon Kecskeméthyje a nemzet-mentő ifjúságnak?

...Valójában pedig fáj, nagyon fáj nekünk ez a gúnyolódás... Érezzük a nagy szegénység súlyát, mely sok száz jobb sorsot érdemlő, félrevezetett fiatal ember lelkét kell, hogy most betöltse.

Csak látná be már végre minden ifjú ember, akár pelyhes állú egyetemi, akár másféle ősz-szakálú gyermek, hogy ami a klerikálisoktól jó, az mind bűn, butaság, rosszaság és veszedelem...

NN 1901. november 16.

Ady Endre.

127. A KLERIKÁLIS DIÁKOK ELLEN

A megtevesztett, klerikális szolgálatba szegődött diákság fölött megnehezedett az idők járása. Vezérüknek, Kecskeméthynek az esete aligha teljesen össze nem töri az egyetemi nemzeti pártot. De egyébként is mossák a klerikális diákok fejét. A debreceni és sárospataki lecke után most Kolozsvárról kapnak leckét a klerikális ifjak. A *Nemzeti Ideál* frázisaira s badarságaira a kolozsvári *Egyetemi Lapok*-ban, a diákság hivatalos lapjában Ady Lajos egyetemi hallgató válaszol, s a többek között a következőket írja:

Ezt a könyvet nem magyar ember írta, ez volt a másik impresszióm. Nem és ezerszer nem! Magyar ember nem teheti azt, hogy mikor arbuezi gyűlöletet akar szítani, akkor krisztusi szeretetet említsen! Hogy mikor egyes, még mindig kiváltságos osztályok: a történeti nemzet érdekében – akar cselekedni – az egész magyar nemzet szellemi és anyagi regenerálásáról beszéljen! Hogy mikor egy felekezetet akar előtérbe tolni: akkor nagy hangon hirdesse az egész magyar ifjúság egyesülését! Hogy összehordozzon Istenanyát, keresztet, hazát, nemzeti géniuszt, vallást, fajszeretetet,

a legszentebb és legnemesebb fogalmakat szemkápráztató és megtévesztő jelzőik és egyéb kapcsolatokban egy emberietlen tendencia: az antiszemitizmus megokolására! Nem és ezerszer nem! Nem írhatta magyar ember ezt a könyvet. Nincs abban egy mákszemnyi magyar őszinteség, csak nagyképzű farizeuskodás. Aki írta, annak külön igazságai vannak. Érvel és következtet is, de ismét csak a maga módján. Van a maga könyvében itt-ott sok szép, nemes dolog és dicsérendő terv is, de azok annyira ferde, igaztalan rejtett célok elérésére vannak felhasználva, hogy őszinteségükben hinni nem tudunk. Egy nagy hazugságnak megokolására nem retten vissza semmitől, semmi szent, semmi fenséges eszmének könnyelmű felhasználásától. Jelígeje: „... egymást szívből átkarolják, s uralkodjék igazság, szeretet” s a végső konklúzió: „űsd a zsidót!” – Ez mindennél jobban jellemzi a röpirat őszinteségét. Hiábavaló beszéd ez az enyém: jól tudom. Az az „Ezer magyar ifjú” megy a maga útján tovább, s szórja a visszavonás tüzet tovább is a magyar ifjúság között. Nem is akarom én e nem annyira megtévedett „Ezer magyar ifjút” visszakiáltani, s figyelmeztetni arra, hogy az út, amelynek lejtőjén elindult, szakadékba vezet. Ugyis hasztalan volna. A Cassandrák szerepe sehol sem hálátlanabb, mint velük szemben; de mi, akik itt lenn tisztább légkörben, a napi politika fertőjétől távolabb vagyunk, okuljunk Pest ifjúságán, mi, a vidék főiskolai ifjúsága vagyunk a só, s ha a só is megízetlenül, bizony nem tudni, mivel sózatik meg.

NN 1901. november 17.

128. A HÉTRŐL

Valamelyik erdélyi nagyasszony százhusz évvel ezelőtti levelet írt egy nyíri barátnőjének. A levélben rendkívül elmés, régi magyar úriasszonyi módon, közvetlen hangon tesz néhány elmés kiszólást az ő sívár, léha koráról, melyből kifogyott a szeretet, derű és melegség. Mióta gondolatait papirosra tudja róni az ember, bizony egyebet sem tesz. Panaszkodunk, hogy kezdetben vala az éden, s utána jött és maradt a bűn. Hogy az aranykorszak vasra változott. Hogy melegtelen, sívár, derűtlen a jelen. Egyebet sem teszünk és írunk a panasznál... És egyéb fegyverünk sem volt és nincs most se a hitnél. Hiszünk abban, hogy minden *megváltozik*. A panasz és a hit végig fogja kísérni haláláig az emberiséget, s a Madách eszkimója haldokolva arra fog gondolni: milyen szép világ *volt*, mikor több *volt* a foka, s milyen szép világ *lesz*, mikor több *lesz* a foka. Mert kezdetben vala az éden, s utána jött a bűn, s a bűn után mindig csak *jönni fog* ismét az éden...

Azt a bizonyos, „régi jó világot” már kompromittálni sem kell, annyira kompromittálták. Az *éden* hite is igen gyöngécske már. A másik

hit azonban nem gyöngül: a változás *jobb* lesz. Ez a kis rögeszme teszi pokollá és mulatóhellyé e földet, termeli a bölcseket és bolondokat, az erényeseket és bűnösöket, mindent, mindent... Dési Géza dr. a múltkor az ő varázsos hangjával keltette életre a köveket, s az ő írása klasszikus kifejezése volt a múlt és a jövő között örökösen töprengő emberi lélek sorsának, a panasznak és a hitnek...

A múlt nem volt jobb, mint a jelen. De a jövőről már ezt sohasem merjük állítani. A jövő — ezt mi annyi szeretetreméltósággal hisszük — csupa igazság, szeretet és boldogság lesz. Elmúlik a nyomor, a betegség kínja, a gyűlölet, a butaság, az embertelenség, a katonaság, a zsarnokság, a kontárság, a vámpanama, a néppárt, a pótdadó és minden egyéb csapás...

Eljön az idő — és hogy az aktualitás kötelességének is eleget tegyünk —, mikor Magyarországon is divatba jön a nagykorúság. Mindenféle politikusok nem fognak mindig csak gyermekeskedni. Eljön az idő, mikor a zálogházasdi játék nagyon komoly játék lesz. Eljön az idő, mikor egy pár budapesti lap nem fogja a budapestinél sokkal komolyabb és előkelőbb vidéki kritikát bírálni merni, míg ő maga primadonnácskák éjjeliszekrényébe is belekotorász. Majd akkor a deficites fővárostól ifjú klerikális vezér nem lophat félmilliókat. A Timonok vizsgadíj nélkül vizsgáztatnak. Nagyvárad költségvetése fölött nem siklanak el két-három órácska alatt. Százkilencvenhat jelöltnél kevesebb, de érdemesebb jelentkezik harminc és egy pár városatyaságra. Sok minden másképpen lesz, csak lesni kell reá!...

Különben pedig ideiktatjuk a hét legnagyobb kontrasztjainak egy ici-pici percentjét:

A szédelgő Wallburg br. esetéről naponként két hasábot írtak a lapok, az ingyen kenyérről két sort.

Sauer-Csáky gróf Hofrath becsapta az aranyóráját, s kiváltotta mindjárt, sok-sok ezer ember elvitte a zálogházba utolsó vánkását, s tudta, hogy nem tudja kiváltani soha.

Egri Kecskeméthy Győző harcolt a nemzeti ideálért, s félmillió sikkasztó lett egy huszadrangú brettli-némberért.

San-Toy előadásán éhes szemű habitűek kidülledt szemmel, ragyogó arccal néztek és hallgattak „egy kicsi, két kicsi, ’rom kicsi, négy kicsi, öt

kicsi, hat kicsi nőt”, távolabb három utcával éppen akkor mentettek ki a lángok közül „egy kicsi, két kicsi, ’rom kicsi...” harminchárom apátlan, anyátlan szegény kis árva gyermeket...

Cyrano de Bergerac minden volt és semmisem. *San-Toy* minden, csak nem színdarab. *Cyrano* elbukott, mint ember és Nagyváradon, mint színdarab is, *San-Toy* diadalt aratott és közönséget.

Nagyváradon városatya-választás lesz, s van vagy két ember, aki nem jelölt...

Elég is tán a kontrasztokból. Mert ha harmóniát kívánnának, abból keveset tudnánk...

NN 1901. november 17.

(a.)

129. VÁLASZ A TISZÁNTÚL-NAK

Szombati *Kecskeméthyék* című cikkünkre a *Tiszántúl* választ ír, melyre a cikk írója így felel:

Kivételes jó érzés fog el, mikor az én kicsi erőm s egyszerű szavam is meg tudja vadítani a klerikális sereget. Ez a tábor, minél jobban sziszeg és köpköd, annál biztosabban érte a szeg fejét az ütés. És én — igaz hit-tel mondom — meggyőzni akarást, polémiát, őszinte vitázó kedvet soha, de soha nem vártam azoktól, akik ellen — gyöngé karral, gyöngé szóval bár — harcolni a legszebbnek tartom az összes kicsi emberi tennivalók között. Meggyőzni-akarást, érveket, komoly disputát sohase mertem remélni a *Tiszántúl*-tól sem, de eddig bíztam valami másban. A *Tiszántúl* emberei többnyire olyan véleményformálásra adtak nekem adatokat, hogy ők, ha megtévesztetten, vagy a kenyér köteleességéből a veszedelmet szolgálják is, de jó ízlésű emberek, akik nem rabolnak egész könnyen tisztességet és becsületet. A *Tiszántúl*-nak az a cikkírója, aki a *Kecskeméthyék* című cikkemre válaszolt, ezt a hitemet megingatta, s erről vallomást tennem igazán nagyon fájdalmas nekem. A *Tiszántúl*-nak e cikkírója furfangos módon meggyanúsít, hogy engem *beteggé tett* a kanonokok póre... Szegény fejem, ha nem okozna neki egyéb fájdalmat semmi, a kanonokok porénél: de nem koccannék össze soha a *Tiszántúl*-ékkal. A cikkíró jól tudhatja, hogy a kanonokok urak „becsületsértési” porében minden lépésem az ügy bírói tárgyalásának sürgetését célozta. Mit akarnak hát a betegséggemmel? Tudtommal eddig a betegség nem volt állandó klerikális töke, legfeljebb mikor a keresztes háborúk idejében becipelték egyik-másik fajából néhányat!... Hát a betegség kevés ahhoz, hogy az ellenséget kíméljük, s *többet* akarunk?... Ezt a *többet* — elég ifjú koromra tekintettel — engedjék el még énnálam!... A szellemi betegségre tett bárgyú vicere pedig nekem ismét csak a vatikáni index a tanúm. Akik

arra kerültek, mind betegek voltak az Önök szemében. Végül pedig – az Önök közül a legharciasabbnak szól – én csak megkímélem egy darabig a reverendát, de tán viselőinek kötelessége volna ez?...

NN 1901. november 19.

Ady Endre.

130. ÚJ SZENT

Ha Pobjedonoszcev, az orosz pápa, kihirdetné Husz János szentté avatását, az semmivel sem kelthetne több csodálkozást, mint hogy habsburgi felség készített szobrot Bethlen Gábornak, s a puritán Debrecen emelt volt a korhely Vitéz Mihálynak, ki Csokonai néven ismeretes.

Nincsen ebben semmi új, semmi rendkívüli. Az idő elégtétele igazság, s csak arra nézve frázis, akinek az idő ad elégtételt, mert ennek már az ítélet harsonájáig elégtételt nem ad semmi. Olyanformán lehet hát ezt az elégtételt definiálni, hogy az emberiség minden tragikus alakjáról a jövőendő idő leszedi a tragikum gyászát, s beragyogja fénnel.

Az idő az ilyen igazságszolgáltatást nemcsak azoknak adja meg, kiknek *nevük* van. Megadja minden tragikus alaknak, ha még ötszörte névtelenebb is. Tragikus alak pedig rengeteg sokaság volt és lesz mindig. Minden alak tragikus és tragikum hőse többé-kevésbé. De főképp azok a tragikus alakok, akik a megszokással és sablonnal összeütköznek. Nem csak a Bánk bánok voltak ilyenek. A tragikuma talán nagyobb annak a gyár-rabszolgának, aki érzi és meg akarja változtatni a rabszolgaságát, s aki munkájáért megérdemelt viszonzást mer követelni.

Tragikus hős a pap, ha belé csak egy-egy Savonarola is szorult. Tragikum hőse a kis varróleány is, ki férjhez nem mehet, de jussát meri kérni a szerelemből, s így szokás és sablon szerint elbukik. Légiója él körülöttünk a tragikus alakoknak. Alig-alig van ember, kinek a lelke alá a sablon és megszokás zsarnoksága máglyát vagy egyszer nem gyújtott, s ki Husz Jánossal egyszer ne sóhajtott volna már így:

— O sancta simplicitas!...

Akiknek tragikuma súlyosabb a könnyen elviselhetőnél, valami gyöngye elégtételhez juthatnak a hír által, hogy az oroszok pápája szentté készül avatni egy máglyán hamvadt hajdani való ereket.

Minden tragikus hős eljut ilyen elégtételhez, csak hogy a nevesebbek elégtételéből út lármát a világ... De megkapni megkapja az elégtételt mindenki. Még Győri István is meg fogja kapni azért, hogy ő csak olyan lelkiismeretes mert lenni szolga létére, mint a nagyságos tanácsnok úr, vagy elüljáró úr. Megkapja az elégtételt mindenki, habár a legtöbben azt mondhatják rá, hogy *akkor*, s az ilyen elégtételt süssék meg.

Szentekké ugyan nem avatják az összes tragikus alakokat. De

a szenttéavatás is csak kovász egy még későbbi elégtételre. Ez majd az, és akkor lesz, mikor a szenteket is besorozzák — mert be fogják sorozni az *emberek* közé. Mikor majd mind *emberek* leszünk, s az *emberi* dolgokat mindenki megérti és megbocsájtja: nem lesz egyetlen tragikus alak sem. Ez kérem, majd a holdban lesz így...

NN 1901. november 22.

(ae.)

131. SZILÁGYI DEZSŐ SZOBRA

— *Pár szó egy eltemetett indítványhoz* —

Mikor *Nagyvárad* város nagy szülötte, a magyar politikai erő, a liberalizmus és jogi gondolkozás prototípusa olyan váratlanul, tragikusan kidőlt az élő törpék sorából, nagyon hűvös kegyelettel gyászolt a nagy ember koporsója mellett szülővárosa.

Mint ez nálunk megszokott dolog, a temetés után láttuk csak, kit vesztettünk el. Erre nagy lőn a gyász. De mint szintén megszokott minálunk, a nagy gyász után nagy és hirtelen feledés következett.

Mikor a gyász legnagyobb volt, merült fel két ötlet. Egyik, hogy a magyar jogászok, bírók, ügyvédek stb. indítsanak mozgalmat egy *Szilágyi Dezső-szobor* fölállítására, a másik, melyet Mihelyi Adolf dr. *Nagyvárad* közgyűlése elé indítvány alakjában is beterjesztett, hogy a szobor fölállítása tervében *Nagyvárad* indítsa meg az országos mozgalmat, s *itt állítsák fel Nagyváradon*, Szilágyi szülővárosában a szobrot.

Azóta elfeledtük mind a két tervet. Az első jóformán meg sem születve kimúlt, a másodikat, az indítványt, egy szobor-bizottságnál leltározták, mely még adós a *Szacsuvay-szoborral* is.

Néhány hónap telt el mély hallgatásban s Szilágyi Dezső feledésében — íme most egyszerre odaváltozott a helyzet, hogy *Szilágyinak lesz szobra*. Három helyen indult mozgalom külön-külön. Az első *Pozsonyban*, s ez ígér legtöbb eredményt. A másik kettő *Budapesten*: egy asztaltársaságé az egyik akció, a liberális egyetemi hallgatóké a másik.

Hogy külön-külön három helyen föltámadt a szobor terve, azt bizonyítja, hogy Szilágyi Dezső szobrának állani kell, s állani fog. Szilágyi Dezső az új Magyarország egyik legnagyobb politikusa, legkiválóbb jogásza s legpuritánabb embere volt. Hármasszoros erény, mely hálát követel. Max Harden sötétben és távolról nézte a mi nagy emberünket, de még így is arra méltatta, hogy Crispi mellé emelje.

Ha a szobor állani fog — és állani fog — *csak Nagyváradon állhat*. Szilágyi Dezső nemcsak Nagyváradon született, de Szilágyi Dezsőt az egykor oly csodálatos, nemes, erős bihari és nagyváradí levegő

formálta. Ez a hajdan oly páratlan iskola, mely liberalizmusával, haladásvágyával s tradícióinak emlékével annyi jelesét nevelte, s adta az új Magyarországnak.

Jó lesz azt az eltemetett indítványt kiásni, s jó lesz Nagyváradnak az ország elé állni, s kérni a magyar társadalomtól, amivel a magyar társadalom Szilágyi Dezsőnek tartozik.

A nagyvárad közélet vezető emberei, a nagyvárad sajtó s — tudomásunk van róla — a budapesti sajtó is készséggel dolgoznak a *Nagyváradon* fölállítandó Szilágyi-szobor érdekében. Ez szolgáljon a Szacsavay-szobor-bizottságának is biztatásul, hogy mielőbb, s ilyen értelemben álljon elő a Szilágyi-szobor ügyében.

Szilágyi Dezső működésének jelentőségéről lehet eltérő vélemény is. Az igazi nagyságnak az ellensége mindig sok.

Valóság az is, hogy Szilágyi Dezső éppenséggel nem tartozott a felolvasztó, meleg nagyságok közé. Talán azoknak is lehet némi igazságuk, kik azt tartják, hogy Nagyvárad több szeretetet is érdemelt volna tőle. A nagyság apró emberi szépséghibái nem jöhetnek szóba, mikor a nagy ember megdicsőült.

Tisza Kálmán mellől dült ki. Együtt tartották vállaikon a roskadozó liberalizmus bástyáit a legutolsó időkben. Ők ketten az új Magyarországnak legnagyobb emberei. Nagy volt, fáját szerető, de tiszta fényes liberalizmusában. Nagy volt tudásban, munkában és alkotásban...

Veszedelemes idők következnek. Veszedelem fenyegeti a Deák, Tisza és Szilágyi alkotásait. Szükségünk lesz erőt, emlékeztést nyújtó forrásokra, s szükségünk lesz az emlékezni tudásra.

Ha az ő nemes, erős ércalakja közöttünk lesz, talán nem csüggedünk az eljövendő nagy harcban, mert gondolni fogunk őreá, a nagyra, tisztára és erőse. Gondolni fogunk és gondolnunk kell majd reá!...

NN 1901. november 24.

132. AZ INGYEN KENYÉR

Nagyvárad volt tavaly az első vidéki város, melynek társadalmára sietett az ínség, nyomor és a legszörnyűbb emberi kín, az *éhség* jajsztavára megnyitni az irgalomnak s kenyérnek templomát.

Nemes és szent cselekedet volt. A jó szívek mind összesereglettek, s a zord, hosszú téli napok alatt nem volt az életnek olyan összetörött ínségese, ki ha mindennapi kenyerét kérte, az neki meg nem adatott volna.

Itt állunk ismét kezdetén az ínség és éhség szomorú idejének, mi-

kor százak tekintenek könyörgéssel és reménnyel a jó szívek tavaly megkezdett munkájának folytatása elé.

Az első lépés megtörtént az idén is. Egy értekezlet, melyen az ingyen kenyér eszméjének tavalyi legelső propagálói vettek részt, kimondta az áldásos akció szükségességét.

Az első ébresztő hangnak támadtak is visszhangjai. Néhány nemes, jótékony lélek leróttá már a maga irgalmasságát és adóját, de a fenyegető ínséges időszak olyan közel van már, s a nagy misszióra olyan kevés eszköz!...

Nagyváradnak intelligenciájában és humanizmusában kiváló és ki próbált társadalma még mindig nem mozdult meg egész teljességében, hogy az ingyen kenyér intézménye e téltre is biztosítva legyen. Nem akar ez szemrehányás, csupán figyelmeztetés lenni.

Mint amennyi szeretettel szegődtünk tavaly is a nemes, humanus misszió szolgálatába, akként tesszük ezt most is, mikor fölszólítunk mindenkit, akinek módjában van, adakozásra a nemes célhoz.

A *Nagyvárad* minden legkisebb adományt is örömmel nyugtat és közvetít.

NN 1901. november 24.

133. SZTRÁJK HÚSZ FILLÉRÉRT

Százötven nagyvárad

proletár munkáscsember tegnap reggel sztrájkba kezdett.

Nagyon komoly oka lehetett ama százötven embernek, hogy a munkások legkétségbeesettebb védekezési módjához nyúlt. Mert a sztrájk a legkétségbeesettebb védő eszköze a munkásnak. Magyarországon pedig egyetlen eszköze is. Kislelkűek voltunk s vagyunk a proletár-nép ezreivel szemben. A mi munkás-törvényeink nem sokkal érnek többet a semminél.

De ott hagytuk el, hogy nagy oka lehetett ama százötven embernek, hogy sztrájkba kezdett. Nagyváradon most éppenséggel nem sok szükség van munkáskezrekre. Az új városház helyén most végzett romboló munka sem olyan sürgős, hogy a vállalkozónak rettegnie kelljen a sztrájktól. A bérvizonyok másutt még gyöngébbek, mint nálunk. A munkásszükséglet másutt még jelentéktelenebb ez időszakban, mint nálunk. A zord idő pedig beállt. Budapesten jó napok óta csak az irgalom kenyere táplálja a nyomorgók nagyon sok százát.

Mi lehetett hát a nagyvárad

sztrájkolóknak az ő szörnyű okuk?...

Húsz fillér... És ne tessék nevetni – tisztelt jól öltözött s meleg chédet evett uram, ez a húsz fillér igazán szörnyű ok... Mert mi is a munkások dilemmája? Az, hogy ötven vagy hatvan, vagy legjobb esetben hetven

krajcár mellett – nyomorogjanak. És az a legszomorúbb az egész dologban, hogy a munkásoknak voltaképpen örülniök kellene, hogy ennyi bérért is munkát kapnak, s még szomorúbb, hogy a tegnapi sztrájkban a munkásoknak – az adott viszonyokat tekintetbe véve – *igazuk sincs*.

Mi beismerjük, hogy szörnyűség téli, zord napokban ötven-hatvan krajcárért egész nap nehéz, kínos munkát robotolni. De ezt sem a tegnapi százötven sztrájkoló, sem mi megváltoztatni nem tudjuk. És ha ennyi bérre is ötszörte több munkás akad, mint amennyire szükség van, s ha a bérvizonyok ebben az országban ilyenek, ha nem nyomorúságosabbak, Rimanóczyéktól sem lehet követelni, hogy ők oldják meg a proletariátus kérdését, melyen állandóan töri fejét a világ minden gondolkozója.

Hogy a munkás-pária el van keseredve, s ilyenkor a legkisebb izgató szó is mámoros, bosszúra szomjas dühbe hozza, megértjük. De igazságot tenni azért mégsem lehet az ilyen dolgokban. Legkevesbé tehát igazságot a tekintetes rendőrség, melynek már ókorbéli elődjei arról voltak híresek, hogy a lármát hallották, a harcot látták, de egyebet nem. A gyomorra, a vére, a szívre, arra nem gondoltak.

Az igazság a régi és mindig csak az, hogy igenis az államnak a kötelessége, hogy mindenki dolgozhasson, s munkája után mindenki megélhessen.

A Rimanóczyak minden humánus voltuk dacára sem végezhetik el ezt az állam helyett.

Százötven ember napi húsz fillérért magát s családját kiteszi az elpusztulásnak, a trónbeszéd pedig nyolc szóban emlékezik meg a szociális tennivalókról. Ilyenformán nemsokára nem lesz harc a vállalkozók és munkások között. Egyformán koldusok lesznek!

NN 1901. november 26.

134. BIZONYOS NYOLCEZER KORONA

Azt mondják, hogy Magyarországon vannak olyan fajtájú emberek, kiket „kötelesség” eltartani. Hát jó: beletörődünk. Egyáltalában itt, Magyarországon sok mindenbe beletörődünk. De megkérdezzük még egyszer: muszáj okvetlenül ezeknek az embereknek eltartásuk fejében dolgozni?...

Ezek után rátérhetünk – immár bizonyos nyolcezer koronára.

E nyolcezer koronát Festetich gr. úr kapja, mert él, és „felügyel” a vidéki színészetre. Nincs kifogásunk ellene. Tegye zsebre, élvezze békével. Sőt, ha ő csak azért „dolgozik”, „felügyel” s utazik, hogy napi-díjat kapjon: belemegyünk abba is, hogy még nyolcezer koronát kárpótlás címen kapjon. De azt kérnők ez ellenében: *ne dolgozzék Festetich úr.*

Legyen dísz-habitué, legyen sport-ember — anélkül persze, hogy dressze színeivel képeket koszorúzzon —, legyen — s lehet tőlünk — bármi: csak hagyja magára a színészetet, főként pedig ezt a szegény vidéki színészetet, mely önmaga s önmagától lett azzá, ami.

De megkérjük a mindenható államot is, követné Festetich úr példáját. Hogy miért? Beszéljenek eme kis számadatok:

A mindenható állam évenként szörnyű summát, 855.000 koronát áldoz a színészetért, tehát annyit, amennyibe a katonák bakancsszegei kerülnek körülbelül évenként, s majdnem annyit, amennyit Kecskeméthy Győző félzsebében elvihetett Budapestről.

Ez összeg (kerek számokban) így oszlik meg:

Operaház 500.000
Nemzeti Színház 200.000
Kolozsvári színház 40.000
Festetich úr 8000
Vidéki színészet 66.000

Sok szó nem kell az ügyhöz. Egy-egy úgynevezett „slágwort” álljon itt emlékeztetőül:

Operaház — Labunszkája.
Nemzeti Színház — Beöthy László.
Kolozsvári színház — Megyeri.

Festetich úr működéséhez s a vidéki színészet mizériáihoz még ilyen slágwortok sem kellenek.

Konzekvenciánk ez: a mindenható állam ne nevetesse ki magát a 66.000 koronával, mikor ezt is nullifikálja a Festetich úr működése. Híven a magyar tenyész-politikához tessék a 850 vagy hány ezer koronából, mindből, nyolcezer koronás állásokat kreálni a Festeticheknek... Ez tiszta munka volna.

NN 1901. november 27.

(ae.)

135. KÖPÖSDYT ÜDVÖZLIK A NAGYVÁRADI DIÁKOK

Csúnya kis dolog esett meg tegnap délután a nagyváradai jogakadémián. A nagyváradai joghallgatók reprezentáló köre, az olvasókör, elhatározta, hogy üdvözlí Köpösdy Dezsőt, a nemzetieskedő klerikális diákok hírhedt vezérét.

Nem tudunk szavakat találni erre a botrányra. Ez a határozat

nemcsak sötét, korlátolt, de hiénás módon kegyetlen is. Még élet és halál között viaskodik az áldozat, kit Köpösdynek, ez ordítózó jelentéktelenségnek golyója leterített, a józan közvélemény még a legteljesebb mértékben a felháborító terrorizmus hatása alatt áll, s a nagyvárad i akadémia ifjúsága dróthimnuszát kívánja zengni az ocsmány tettnek.

A határozat maga egy kis csíny útján lett határozattá. Az ifjúság bízott az olvasókör vezetőségének azon megtett ígéretében, hogy nem politizál, s minden hecctől távol tartja magát.

Tegnap fél hat órakor ülést tartott a kör Krüger alelnök elnöklete mellett. Az ülésnek közömbös tárgyai voltak. Mintegy tizenöten voltak összesen jelen. Egyszer csak váratlanul fölállott egy Hantke nevű joghallgató, s utalva „arra a méltatlan hajszára”, mely Köpösdyt, e jeles jezsuita csemetét — szerinte érte, indítványozta, hogy a nagyvárad i akadémia ifjúsága üdvözlő táviratot küldjön neki.

Hiába szóltak méltatlankodva, okos hangon, meggyőzően Rátkay József, Ujfalussy Sándor, Jakobovics, Fehér Miklós a liberális ifjak közül, a botrányt megakadályozni nem tudták. Az indítvány *egy szavazattal* győzött.

A táviratot azonban mégsem küldhetik el a nagyvárad i klerikális csemeték. *A liberális ifjak nyomban fellebbezést jelentettek be, s elvannak tökéelve, hogy a botrányos határozat végrehajtását bármi módon megakadályozzák.*

Ennyiben kívántunk csak számot adni a sajnálatos botrányról, mely — félünk — bevezetése akar lenni a budapesti skandalumok Nagyváradra való átlántálásának. De azért megkérdezzük a nagyvárad i klerikális ifjaktól, mint fogják üdvözölni *Kecskeméthy* brigadéroszt? Ő is dolgozott a „nagy eszmék” érdekében annyit, mint Köpösdy kuruc!...

NN 1901. november 28.

(a.e.)

136. A PÁRBAJOZÓ TANÁR

Gulyás István, a debreceni ref. kollégium tudós professzora újságíró is. Színházi kritikát írt, véleményt mondott, s e véleményéért belekötött és megsértette egy kereskedősegéd. Gulyás professzor megverekedett a sértőjével többek között következő okokból:

1. Magyarországon önértetes, intelligens ember sértésért csak szó-bajöhető elégtételt is a társadalom hite szerint csupán párbaj által vehet.

2. Gulyás professzor mint újságíró — ugyancsak magyar szokások szerint — ki van téve annak, hogy írásáért bármely percben belekössön a legutolsó éretlen suhanc is.

3. Gulyás professzor intelligens, demokrata gondolkozású ember. Az ő afférja idején volt az aradi eset s fura vita a kereskedősegéd párbajképes vagy képtelen volta felett. Ő hát — még ha a párbajt teljesen elítélné is — kiállott, hogy az éretlen vitában tettel mutasson igazságot.

Körülbelül ez a három nagy oka lehetett Gulyás Istvánnak a párbajra, melyért már le is ülte Szegeden a leülendőket.

De Gulyás István lakoltatása még a szegedi ülés után következett igazán. A tiszántúli református egyházkerület közgyűlésén szóba jött a párbaj, s úgy elverték a port minden valaha párbajozón, de főként Gulyás Istvánon, hogy ez csupa gyönyörűség volt.

Nem értettük a dolgot. Nem értettük, hogy ennek éppen református gyűlésen kellett lefolynia. Nem értettük, hogy olyan kiváló agyvelő, mint Ritoók Zsigmond is, csak elítélni, de menteni nem tudta a Gulyás István tettét és esetét.

Ma már kezdjük érteni. Főként a Pályi Ede tragédiája óta.

A klerikálisok, az ősz hajúak s pelyhes állúak egyaránt egy idő óta a párbajterrorizmussal próbálják elcsitítani az igazságot és világosságot.

A debreceni vita intő szó lehet, s bizonyára az lesz a tisztelt történetieskedő, fajmagyaroskodó, reakciós uraknak, hogy nemsokára a krakéleres, terrorizálva lovagiaskodó kardot is kicsavarjuk a kezükből.

NN 1901. november 29.

(ae.)

137. KÖPÖSDY DEZSŐ ÜDVÖZLÉSE

Egész Nagyváradon kínos megütközést keltett a nagyváradai akadémia szenzációja: Köpösdy Dezső üdvözlésének váratlan csínnyel történi elhatározása.

A nagyváradai akadémia ifjúsága eddig távol tartotta magát a divatos, budapesti klerikális heccektől. Úgy mondják, hogy a tegnapelőtti botrányt — mint Budapesten is minden ifjúsági heccet — *kívülről* rendezték. Ezt látszik igazolni az is, hogy egy nagyváradai kanonok joghallgató unokaöccse volt a váratlanul fölvetett indítvány legerősebb szószólója.

Az üdvözlő írást vagy táviratot azonban aligha veszi kézhez Köpösdy Dezső. Ma már maguk a határozat meghozói is szégyenkeznek a határozat miatt. Köpösdy — eltekintve legutóbbi stiklijétől, mely hitvány terrorizálása volt a sajtónak s levadászása egy becsületes hittel dolgozó újságírónak —, hát Köpösdy úr valósággal az, aminek tegnap jellemeztük: egy ordító jelentéktelenség. Eszköze volt Kecskeméthy Győzővel együtt a kaszinó urinak s a néppárt kemény koponyájú képviselő legényeinek. Jelentéktelensége, korlátoltsága az ifjúsági mozgalmakban sokszor

belevitte olyan dolgokba, melyek már súlyos beszámítások alá esnek, s társadalmi szabályok szerint már kriminális dolgok. És ezt az ordító jelentéktelenséget, kinek szerephez jutása végtelenül szomorú jele a magyar társadalom kiskorúságának — üdvözölni, vezérükként üdvözölni! kívánják a nagyvárad joghallgatók bizonyos kívülről mozgatott alakjai.

A liberális joghallgatók már eddig közel nyolcvan joghallgatóval íraták alá a fellebbezést, melyet a Köpösdyt üdvözlő határozat ellen akarnak beadni. És már nincs benne kétség, hogy Kecskeméthy barátját nem fogja a nagyvárad jogakadémia ifjúsága üdvözölni. Saját személyében megteheti bárki. Gusztus kell hozzá csupán...

NN 1901. november 29.

138. FAUST

Nem tudjuk, Somogyi igazgatónak vagy a nagyvárad közönségnek gratuláljunk-e inkább a tegnapi előadáshoz, de azt tudjuk, hogy mindkettőjüknek részvétünket kell kifejeznünk ahhoz, hogy Székely Irén ma holnap itthagya a mi kis színpadunkat.

Ő volt a tegnapi fényes siker hősnője; az opera az ő valódi eleme, amelyben istenadta gyönyörű hangja és komoly, nemes, művészi lénye valóban érvényesül. Itt bontja ki tehetsége szárnyait, és repül az igazi művészet szféráiba, s a hallgatót is, meg a nézőt is viszi magával ellenállhatatlanul.

Leonóra, Stella és Olimpia, Nedda Santuzza, Coralie, Carmen, Rečna, Sulamith, Margaréta és hasonló szerepek az ő világa, s igazán sajnáljuk e kiváló művésznőt, amikor *San Toy*-ban a kikapóást kell táncolnia.

Margarétája természetszerűleg csodaszép alakítás volt, amelyben egyenlő fényességgel ragyogtatta ének- és játékművészetét.

Így képzelhette el Gounod mester a Goethe Margarétáját, csupa poézis volt, szőke szendeség és szívhez szóló dal. Ahogy megjelent a tiszta Margaréta, aki hiszi, amit mond, hogy ő sem nem szép, sem nem kisasszony... és nem fogadja el a „büszke és mégis oly nyájas” úri lovag karját, ahogy az örök asszony hiúságával gyönyörködik a tükörben és az ékszerben, ahogy mint vergődő megbűvölt madárka a virág szirmaitól kérdezi: „szeret, nem szeret?”, ahogy megejtve, elbukva, fivére holttesténél jajong, és a templom hideg kővére fekteti lázas homlokát, ahogy végre a börtön sötét, halálos éjében hattyúdalként elzokogja a letűnt verőfényes szerelem tavaszát, mindez csodás művészet volt, igaz és szép együtt, ami különben egyet jelent, ez maga a művészet.

És mindehhez az a gyönyörű hang, egyaránt megkapó és magával ragadó e remek dalmű minden részletében, csupa tudás és kifejező erő.

A közönség őszinte elismeréssel és szeretettel adózott óriási sikerének, s még a vasfüggönyt is újra felhúzatta az utolsó felvonás után, hogy még egyszer üdvözzölje kedvencét.

Mellette dicséret illeti meg Pintért, aki úgy énekével, mint játékaival, valamint rendezésével legszebb sikereinek egyikét aratta.

Hunyfi szépen énekelt, de pianói néhol túlságosan gyöngédek[!] voltak, csinos volt és jól énekelt Lányi Edit, megérdemelt tapsokat aratott Perényi.

A zene és énekkar derekasan működött, amiért Müllert, a kitűnő karmestert illeti őszinte dicséret.

Zsúfolt ház volt.

NN 1901. november 30.

139. A SZÍNTÁRSULAT NYÁRI ÁLLOMÁSA

A saját nemtörődömségünk s a Festetich gróf úr elégszer méltatott működése a legfatálisabb helyzetbe juttatta a Szigligeti Színház társulatát. Ma a helyzet az, hogy a vidék legdrágább s — lokálpatrióta túlzás nélkül — legjobb színtársulatának *nyári állomása nincs*.

Hát helyzetnek elég fatális helyzet, annyi tény. De érdekesebb, hogy a helyzet mint állott elő. Mint annak idején meg is írtuk, a *gyulai* úgynevezett illetékes körök határozottan örömmel vennék, ha az *Erkel* színikört a nagyváradi színtársulat kapná meg. Viszont nekünk sem lehetne ma már színtársulatunk számára megfelelőbb nyári állomást találni, mint Gyula. És mégis, hogy ez a természetes s a körülmények közt legjobb színiszövetség létrejöheszen, alig lehet remélni. Miért? Mert Festetich úr duzzog Nagyváradra, mert Nagyvárad intelligensen elzárkózott a Festetich úr színi ostobaságai elől. Mivel pedig Festetich úr, mint a rossz gyermek okvetlenül rosszkodni akar, őt megengesztelni csak úgy lehet, ha nyakunkra engedjük. Akkor aztán ő összekapcsolja Nagyváradot Püspökladánnyal vagy Kabával. Addig is, míg ez megtörténik, arra vigyáz, hogy még csak kombinációba se kerüljön a minisztériummal Nagyvárad. Ott fent ő a vidéki színészet főcunuchja. Nagy-nagy informáló tekintély. Hogy pedig legyen valami véleménye, az ő véleménye az, hogy Gyulát a *szegedi színház* igazgatója, Janovics Jenő dr. kapja meg.

A másik pályázó Zilahy Gyula, az aradi színház igazgatója. Ő diplomata módra kezelte a dolgokat.

A *gyulai* helyi hatalmasságok kegyeit nyerte meg az ő jó modorával s látogatásaival.

A harmadik pályázó Komjáthy János, kinek virágvasárnaptól kezdve nincs állomása, mert az ősszel kapja meg Pozsonyt. Ő neki fent

a minisztériumban összeköttetései vannak, melyek Festetichet is befolyásolhatják.

Negyedsorban, legkevesebb kilátással a nagyváradí színigazgató pályázik, akinek pedig a jogcíme legtöbb és legerősebb. Őt legszívesebben fogadnák a gyulaiak is, de nem mernek „kikötni” Festetich úrral és a többi minisztériumbelivel.

Ahogy mi látjuk a dolgokat, itt Nagyváradnak, a hivatalos városnak kell sürgősen tenni valamit. Főlelevenítjük a színügyi bizottság valamelyik ülésén felmerült indítványt: *panaszt kell emelni Festetich ellen a belügyi kormánynál*. Mert mégsem járja, hogy csak űzi, egyre űzi ez az úr a maga veszedelmes játékait.

NN 1901. december 4.

140. LECOUVREUR ADRIENNE

Hogy is mondjuk csak: tegnap olyan *történelmi* este volt. Csupa komor hidegség, ósdiság, penészszag áradt felénk a színpadról. Ennyiben volt az este történelmi s annyiban, hogy Lecouvreur Adrienne-féle darabok a színpad történelméhez tartoznak már, s a történelmet a mi napjainkban, mikor a történelmi érzék olyan kevesünkben van meg, kár megboldogítani. Elég bajunk van úgyis *A vasgyárossal*, a *Szegény ifjú történetével* s a többivel, melyek[et] a nagyközönség örök, becsületes naivsága a műsoron tart. Különben pedig K. Hegyesi Mari asszony játszotta a rémdráma címszerepét. Nagyon szép volt, nagyon-nagyon szép és olyan hideg, mint egy darab meg nem értett *történelem*, vagy hogy néhai való poétától idézzünk — mint Montblanc meghatva. De hatást mégis tudott nem egy helyütt kelteni e nagyon szép és nagyon tehetséges asszony. Akarata nem egyhelyütt le tudta győzni a darab lelketlenségét s önnön-hidegségét: ilyenkor tapsvihar, meleg, hosszantartó és hatalmas zúgott felé. A szépszámu s disztíngvált közönség tudta értékelni, mit tesz az: *Lecouvreur Adrienne* címszerepében nehéz akarat árán szívekhez férközni. Az előadás — mint mostanában mindig — gondos és szebb feladatokra méltó. Igen intelligensen segédkeztek K. Hegyesi asszonynak E. Kovács Mariska, Kacziány Viola, Kulinyi Mariska, Krasznay és Pataky.

NN 1901. december 4.

Szerettük volna látni, hallani azt a harcot. De szép, de új lehetett. Föláll, büszkén kardot emel a levante. Üt, tör, zúz, öl, vág – százak között ezer ellenség ellen egymagában. Vázsonyi Vilmos harca a jobb, világosabb idők reményét ébresztette föl mindnyájunkban, kik már kezdtünk kétségbeesni. Bizony nagyon megremeghetett tőle a múlt-hoz való ragaszkodás, a kicsinyesség, a gyöngeség, a konvenció, a sablon, a lágygerincűség, a gyűlölség, a butaság, s minden, minek hajléka a magyar parlament. Első vitéze már megvan az eljövendő, jobb, intelligensebb kornak, s az első rés is megvan már a sötét vár kapuján. Ma nekünk pedig újra erőt nyert a hitünk, hogy beteg országon, beteg társadalmon egy kúra segíthet csak, a *radikalizmus*.

NN 1901. december 6.

142. A SZABADELVŰ PÁRT JELÖLTJEI

Tulajdonképpen nem választ akarok a Szabadság-nak írni. Sem oka, sem célja a válaszolásnak nem volna. Mi és a Sz-g hasztalan perlekednénk, a világ végéig csattoghatnának a mi fegyverkeink. Mi tanúknak is jelentéktelenek vagyunk abban az átkos, egész országra szóló, bonyodalmas pörben, mely kettőnket is íme újra szembeállított. Ilyen pöröket országokon, népeken sokszor zúgatott keresztül az idő. Ilyen pörökben sokszor álltak szemben egymással erős és gyöngye fegyverek. De ilyen pöröket még sohasem intéztek el a Szabadság-ok és a Nagyváradi Napló-k.

Mi csak erőtlén résztvevői vagyunk e szörnyű pörnek. Távol a harctértől, hol a derékhadak verekednek, őrszemek vagyunk csupán. Az erőnk nem sok, de a kötelességünk sem. Ezt a kevés kötelességet azonban rettentő felelősséggel kell teljesítenünk!

...És teljesítjük is. Mi észrevettük a mi ellenségünk embereit, s riadót fújtunk. A Sz-g erre nekünk fordul egy három hasábos cikkben, s kioktat becsületesen, hogy nem szép a riadó, ha nagyon hangos. Kötelességet teljesítettünk mind a ketten. A mi kötelességünk az, hogy ezen a kis térrénumon, melyen örnek állítottunk, a szabadelvűséget, a világosságot szolgáljuk. A Sz-g-nak kötelessége, hogy védje Hlatky Endrét, vagy azt, akit megvédeni kötelessége. Ne tessék hinni, hogy gúnyolódunk. Mi nem követelhetjük a Szabadság-tól, hogy az „új érá”-t ne szolgálja éppen olyan buzgó kötelességgel, mint szolgálta a régít – viszont engedje meg nekünk, Sz-g, hogy a szerencsétlen paktumokról,

meg a Hoványi Gyulák szabadelvűségéről kimondjuk a véleményünket. Ez a kis példa jelzi különböző szerepeinket a nagy, országos pörben.

Hogy mi ez a pör — talán hosszasan sem kell szólni róla. A szabadelvűség és a reakció pöre folyik most minden fórumon. Mi azt tartjuk, hogy a szabadelvűség hivatalos fiskálisai, kezdve a főfiskálison, s végezve Hlatky Endrén — erőtlének és gyöngék. De nemcsak ezt látjuk, hanem látjuk előre azt is, hogy a szabadelvűség éppen a fiskálisai miatt fogja elveszíteni a pört. Erről beszélünk mi nap mint nap, mert nap mint nap erre kapunk bizonyságokat.

A mi kis terrénunkon folyó hadakozásokban éppen úgy, mint a nagy országos küzdelmekben egy veszedelmes eltévedés bánt bennünket a legjobban. Az unalomig lármáztunk már róla. Mindenki sejti, hogy ez a nagy eltévedés a *szabadelvűség és a szabadelvű párt* körül forog.

Maradjunk csak a mi kis kerteinken s kötelességeinken belül. A szabadelvűség mindnyájunk hite, kincse, még tán a szabadelvű párté is. Hajh, valamikor a szabadelvű párté volt legkivált, s ma ott tartunk, hogy nagyon sokszor a szabadelvű párttól kell legtöbb esetben féltünk.

Ha a szabadelvű párt nem formálna *még most is* valóságos monopóliumos jogot a szabadelvűséghez, bizony mondhatjuk, hogy a szabadelvű párt semmivel sem érdekelné jobban bennünket akármelyik társasagyletnél.

De másként van. A parlamentben, az országban, Nagyváradon a szabadelvű párt nyitva áll mindeneknek. Lassan, lassan azok lesznek legtöbben otthon a szabadelvű pártban, akik reszketnek egy szabadabb, újabb gondolattól, s akik félnek minden előrehaladó lépéstől. Ám a párt még mindig a *szabadelvűség* fényes palástjával takarózik. A fényes takaró megtévesztve tartja maga alatt az *igazi szabadelvűek* sokaságát is. Hogy még inkább csak a mi kis kötelességeinknél, s a könnyen érthető közhelyeknél maradjunk: Nagyváradon vezetőszerpet játszanak a szabadelvű pártban ismert klerikális érzésű alakok, s hogy a veszedelem még nagyobb legyen, ma már a szabadelvű párt hatalmi indokokból nyíltan bevallott klerikálisokkal, a *szabadelvűség* leggyűlöltőbb ellenségeivel paktál!...

Arulók és hitünkhöz hűtlének lennénk, ha e nagy hibákat fülükbe nem harsognók azoknak, kik a fényes köpenyeg alatt *szabadelvű* hittel húzódnak össze az ellenséggel, s várják míg idegenek lesznek a hajdani otthonban.

De nemcsak ez a kötelességünk. Kötelességünk megmondani: kiket terhelnek a hibák. Kötelességünk pedig nem a szabadelvű párt miatt, hanem a *szabadelvűség* miatt. A párthoz csak a rosszul kezelt közös kincsnek, a szabadelvűségnek rettegett sorsa hoz bennünket. Másként, ismételjük — a párthoz nem volna közünk, s a pártot nem is féltünk, mert a szabadelvű párt élni fog Molnár apát miniszterelnökségig,

s Molnár apáttal együtt akkor is szabadelvű pártnak fogja magát nevezni. Tisza Kálmán bukásával sem a szabadelvű pártot sújtották le. A szabadelvű pártnak Ivánká-i, Horánszky-i vannak, kik már a bukás előtt óriások voltak a pártban Tisza Kálmánhoz képest. De a bukás válságszerűen, majdnem végzetesen a *szabadelvűséget* érte.

Mikor látjuk, hogy Nagyváradon *ugyanazok* hibái miatt, *ugyanaz* a — ha jelentőségében nem is ily nagy — katasztrófa fenyeget, mi igenis fölkelünk, riadót fúvunk: teljesítjük a nagy, országra szóló átkos pörben a nekünk kiosztott szerepet, mert mi — s ez már olyan válaszféle — mindig a nem alkuvó, nem változó *szabadelvűségnek* harcosai voltunk, vagyunk s leszünk — éppen úgy, mint a mindenkori *szabadelvű párté*, a Sz-g!...

NN 1901. december 7.

(-e)

143. ÖRLEY FLÓRA

Szerettem volna, kedves Szerkesztő uram, ha *maga* írt volna Örley Flóráról. Én csak száraz konstatáló, hideg, közömbös lény vagyok: maga színes, hangulatos és meleg. Kivált ha Örley Flóráról ír vagy *beszél*.

Magának van igaza. És énnekem most igen fáj, hogy hideg leszek, mert csak hideg tudok lenni.

Hárman valónak s vannak ők. Három varázsos, poézist jelentő név, mely biztosan bekerül a művészetek legközvetlenebb, legteljesebb hatásújának, a *színi játszásnak* történetébe: Pálmay Ilka, Hegyi Aranka, Örley Flóra.

A dicsőség három országa fűződik e három névhez. Az igazi művészet, a női báj, a poézis, a fény, sugár e három név mindegyike.

És?... Hajh kedves Szerkesztő uram, félek: nagyon föl talál olvadni a hidegségem... Örley Flórának délután kell játszania ott, ahol Székely Irén és Ámon Margit sztárok. Ezen segítsenek valahogy! A maga bárátnéja

SzÚ 1901. december 7.

Ida.

144. PÁRBAJELLENES NÉPGYÜLÉS NAGYVÁRADON

— A Vázsonyi—Szüllő affér fejleményei —

A haladó és mindig *előre* haladó kor elküldte fölséges parancsszavát Magyarországra, hogy végre összetörjön egy sötét, barbár előítéletet, mely elfajulásában már a gondolat, írás és szó szabadságát kezdte veszélyeztetni.

Vázsonyi Vilmos dr. büszke és szerencsés lehet, hogy az ő ritka becsességű, értékes és érdekes személyisége közvetítette a kor parancsoló szavát. Ma már fél *Budapest* talpon áll, hogy tiltakozzék a párbaj, az elfajult, időtlen előítéletes lovagiaság ellen.

Nagyvárad mint a vidék kiválóan intelligens városa, követi Budapest példáját. Hisz a feledhetetlen *gyászos nagyvárad* tragikus eset teremtetten volt meg a Vázsonyi dr. nagy elhatározását. Ez a sötét tragikum kiengesztelődésre vár még mindig, s szinte természetes hát, ha Nagyvárad egész művelt társadalmát áthatja az elhangzott nagy parancs.

Nagyváradon ma nagy párbajellenes népgyűlés lesz, s kimondja csatlakozását a nagy országos akcióhoz.

Az akció nem a párbaj abúzusának tökéletes leszorítására tendál. Ez nálunk egyelőre kiméra volna. A Vázsonyi lobogója alatt megindult mozgalom elismerést, megtűrést akar csak kivívni az ország ama dolgozó millióinak, kik csak a polgári becsületet vallják, de lovagias becsületre [nem] vágyódnak. Aki párbajozni akar, ám párbajozzék, de senkit ne lehessen társadalmilag a maga köréből kiüldözni, amiért nem akar párbajozni.

A nagyvárad népgyűlésről, az országos akcióról s a Vázsonyi-affér fejleményeiről a következő tudósításaink szólnak.

Népgyűlés Nagyváradon

Ma vasárnap délután nagy népgyűlés lesz Nagyváradon. Nagyvárad hírlapíróké volt a gondolat, hogy a párbajellenes akció, melynek szükségessége Nagyvárad egész társadalmát áthatja, Nagyváradról egy impozáns nagy népgyűlés formájában nyerjen támogatást.

Nagyvárad társadalmának több kiváló alakja, kiket erre felkértek, a legnagyobb lelkesedéssel ígérte meg a nagygyűlés érdekében való közreműködését a fölkért küldöttségnek s a népgyűlés eszméje megpendítőinek, *Ady Endre* és *Bíró Lajos* hírlapíróknak. Már délután négy órakor sok ezer darab fölhívást osztogattak a népgyűlésre az utcákon.

A népgyűlés délután három órakor lesz a Fekete Sas alsó termében.

Az ülés tárgya:

Tiltakozás a párbaj és a szólásszabadság elfojtása ellen.

A népgyűlés összehívói a szétosztott fölhívásokon a következő lelkes szavakkal kéri a polgárokat a megjelenésre:

Polgártársak! Kérve-kérünk benneteket, jelenjete meg számosan a holnap gyűlésen, hogy minél impozánsabb kifejezést adjunk annak, hogy a legszentebb polgárjogainkból nem engedünk elrabolni egy szc-mernyt sem.

A népgyűlés elnökeül *Pallay* Lajost fogják ajánlani és megválasztani, ki nemes, liberális gondolkozásához híven készséggel jelentette ki,

s ígérte meg, hogy élére áll a mozgalomnak, s elvállalja az elnökséget. Előadó Várady Zsigmond dr. lesz. A határozati javaslatot, melyhez való hozzászólásukat Stern Hermann s többen jelentették be eddig is, Dési Géza fogja előterjesztetni.

A népgyűlés kezdeményezői a következő kiáltványt bocsájtották ki:
Polgárok!

Budapesten egy képviselő elég bátor volt kijelenteni, hogy csak egyféle becsületet ismer, hogy csak az a becsület kell neki, amellyel megelégednének a nép milliói, hogy nem párbajozik. Ezt a bátor embert, ezt a becsületes embert most meg akarják gyalázni a képmutatók, a farizeusok serege.

Polgárok! Soha jobb alkalom nem volt arra, hogy eredményes harcot kezdjünk a párbaj gyűlöletes mániája ellen. Nyilvánvaló, hogy ama képviselő szólásszabadságát akarták karddal vagy pisztollyal elfojtani, és nyilvánvaló, hogy egy karddal vagy pisztollyal fegyverzett vakmerő bandita belegázolhat mindenki becsületébe, mert hiszen lovagias elégtételadásra hajlandó.

Legszentebb jogaitok megvédelmezésére hívunk fel titeket! Polgárok, jöjjetek el arra a népgyűlésre, amelyet holnap, vasárnap délután 3 órakor a *Fekete Sas* szállóban tartunk. Tiltakozzunk ott együtt a szólásszabadság elfojtására irányult vakmerő kísérlet ellen, és tiltakozzunk a párbaj ellen, amely a mai viszonyok között gyűlöletes eszköze lehet minden jograblásnak. Kezdjük meg a végleges, a győzelmes, az utolsó harcot a párbaj ellen.

A népgyűlés tárgya az elnökválasztás lesz. Azután Várady Zsigmond dr. fogja ismertetni az ügyet, s Dési Géza dr. előterjeszteti az indítványt, amelynek célja az, hogy az egyéni becsület erősebb és hathatósabb védelmet nyerjen. Beszélni fognak még: Stern Hermann, Halász Lajos, Bíró Lajos, esetleg mások.

Polgárok! A legszentebb jogaitokról van szó. Jöjjetek el minél számosabban! A példátoakat máshol is fogják követni, megmozdul az egész közvélemény, és elsöpri azt a középkori előítéletet, azt a szabadalmazott gyilkosságot, amelynek párbaj a neve.

Az összehívók nevében, a kezdeményezők:

Ady Endre

Bíró Lajos

Halász Lajos

NN 1901. december 8.

145. TRUBADÚR

— Alberti Werner vendégjátéka —

Nem szabad lett volna tegnap este egyetlen üres, kapható helynek maradnia a Szigligeti Színházban, s volt üres hely elég, bizony nagyon elég.

Azt az áldozatot, hogy a szezon derekán valaki egy Alberti Wernert mindég szerepeltessen, nem hozza meg a magyar vidéken egyetlen színikazgató sem Somogyi Károlyon kívül, de Alberti Werner mellé sem adhat más olyan társakat, mint Székely Anna s Pintér Imre.

De mindenképpen kivételes, magas nívón állott a tegnapi előadás. Szinte duhajkodott bennünk a büszke, lokálpátrióta érzés, hogy Nagyváradon hallgathattunk meg egy ilyen perfekten művészi előadást.

A vendéget már ismeri Nagyvárad intelligens közönsége. E sokrabecsülő ismeretségnek tanújele volt az a szép babérkoszorú, melyet első megjelenésekre szűnni nem akaró tapsok között a zsinórpadlásról lebozsátottak. A vendég meghálálta pazarul ezt a figyelmet. Tökéletesebben, szebb tenorral, az ének nehézsége mesteribb és könnyebb legyőzésével még nem hallottuk énekelni Manrico szerepét.

Tökéletesebb partnert nem kaphatott volna sehol a mi büszkeségünknel, Székely Irénnel. A kiváló primadonna ihletésszerű művészettel énekelte az ő csodaszép hangján nekünk újra, de talán még nagyobb tökéletességgel Leonóra szerepét. Ő és a vendég nem győztek elégszer engedelmeskedni a közönség tapsainak.

Székely Anna szép alt hangja az ő Azucénáját páratlanná teszi a vidéki színpadokon. A jeles színésznő újra zajos sikerben tapasztalhatta az ő művészetének nagyrabecsülését, mit a nagyváradai közönségtől bőven kiérdemelt.

Pintér Luna grófja a jeles baritonista legbrillánsabb alakításai közül való. Együtt tapsolta tegnap is a közönség Székely Irén, Székely Anna s a vendég alakításaival.

A többi szereplő közül legkivált Lányi Edit vált ki Inea szerepében. Kar, zenekar teljes biztonsággal végezte dolgát, dicséretére Müller karmesternek. Az egész est szép volt s emlékezésre számot tartó. Alberti valószínűleg jövő hét elején vendégszerepel újra.

És most mélabús akkord jön. Az egyik páholyból az operaház igazgatója végighallgatta az előadást. A legnagyobb elragadtatás hangján szólt Székely Irénről. Hajh, ha az ő elvesztésébe kerül ez az elragadtatás!... Félünk tőle.

NN 1901. december 10.

(a.)

Veszekedett módon kezdünk modern ország lenni. Már a politikánk sem a régi táblabírók politika. A magyar parlament röstell tovább is egy nívón maradni a balkániakkal. Siet átformálódni nyugati mintára. És bámulj világ: a magyar parlamentben szociális kérdéseket tárgyalnak tűrhető komolysággal napokon keresztül. Közeledő nagy alakulások előszellőcskéi lengedeznek. Bevonult a parlamentbe az első demokrata képviselő, aki egy csöppet a még képviselethez nem jutott szocializmust is képviseli. Nyíltan megszólal a feudális önzés, mikor Károlyi Sándor, ez új kártevő azt mondja: akit a föld nem tud eltartani, vándoroljon ki.

A keresztény szocializmusból is megkapta már az ízelítőt a parlament. A néppárt elbánik Bebellel, Bernsteinnel, s hirdeti, hogy a szociális kérdést csak a Lueger-iskola oldhatja meg Magyarországon.

És hogy a nyugati minta teljes legyen, a Junkertum is elkiáltja magát.

— Micsoda svindlerség a népet lázítani. Micsoda svindlerség a népnek igazat adni.

És vontcsövű pisztolya elé állít mindenkit, aki a népről, e kellemtelen, undorító tömegről mer beszélni olyan úri helyen, mint a magyar képviselőház, mely a nemzeti kaszinóval állana egy nívón, ha néhány zilált vallású és még néhány másféle, kamarási tűzpróbát ki nem álló alak nem kerül bele.

Mi itt lent a vidéken kezdjük már nagyon respektálni a képviselő urak házát. Azt látjuk ugyan, hogy az átformálódás nagyon is szolgálisan másolja a nyugati mintát, de ebbe beletörődünk. Végre is most már kezdenek a dolgok tisztulni, s a változott kor új, viaskodó erői a magyar parlamentben is szembeállhatnak.

Nagyon érdekes jelenségek ám ezek. A nagy átalakulásoknak csak elején vagyunk, de a kezdet sokat ígér.

Egy dolog már bizonyos. A liberalizmus az ő régi magyar formájában szintelen, élettelen s használhatatlan immár. Amióta az egyházpolitikában még egyszer föllobogott a régi dicsőséges láng — a liberalizmus haldoklik. Az öregség, a konzervativizmus betegségében, a végelgyöngülésben fog kimúlni. Sirassák meg, akiknek illik megsiratni. Mi nem gyászolunk érte.

A dolgok természete, örökös rendje szerint arra a helyre, amelyet eddig a liberalizmus foglalt el, a radikalizmus jó. És hiába reszket az új szabadelvűség vezére a szótól is, ez a radikalizmus eljő.

Kaotikus még az új parlament. De már minden sejteti, hogy a klerikalizmus megnövekedése s a liberalizmus tehetetlensége megszűlik mihamar a radikális átalakulást. Az egyetlen bevallottan radikális magyar

képviselő, a demokrata Vázsonyi Vilmos dr. tapasztalhatta, hogy nem egyedül van a magyar parlamentben.

Mi idelent már nagyon sokan hiszünk a radikalizmus szükségességében. Ez magyarázza meg azt a kivételes érdeklődést, mellyel például egész Nagyvárad kíséri az első radikális képviselőnek, Vázsonyi Vilmosnak szereplését.

A régi pártkeretek között lezajlott választásokból kikerült parlamentben is tudunk legalábbis negyven olyan képviselőt, kik egy radikális párt esetleges alakításától nem ijednének meg.

A régi liberális pártból tehetetlen konzervatív párt lett, mely valóban vegyesebb a vegyes főlvágottnál.

A néppárt a nyugati keresztényszocialista párt magyar kiadásában.

Fenygetően kezd dominálni a legkegyetlenebb osztályönzés az agráriusok nagy csoportjával. A magyar junkerek külön nagy párt lesz előbb-utóbb.

Vannak saját külön nacionalistáink az Ugronistákban és társaikban.

Az eddigi táblabírók parlamentnek szörnyű modern kezd lenni a képe.

De hol van a sokféle formájú s már nagyhatalmú klerikális tábornak az ellensúlyozója. A Széll Kálmán pártja volt nemzeti párti jezsuitáival, mágnaival, junkereivel nem fog, s talán nem is akar a klerikálisokkal elbánni.

A változott helyzet, a liberális haladás veszedelme *radikális pártot követel.*

NN 1901. december 12.

(-e)

147. A MAI VÁROSATYA-VÁLASZTÁSOK

Ím felvirradt végre a dicső nap hajnala, annyi szemérmetlenül tolakodó és hetek óta hangosan stréberkedő polgártársunk sóvárogva várt dicsőséges napja. Megtudjuk tehát a mai nap alkonyatán, hogy kiket tartott érdemesnek arra Nagyvárad polgársága, hogy a következő hat esztendőben Nagyvárad közügyeit intézzék és ellenőrizzék.

És megtudunk sok egyebet, mely egyúttal megadja a választ azon reményekre, amelyeket Nagyvárad város jövőjéhez és fejlődéséhez fűzünk. Megtudjuk, hogy az egész országot beburjánzó és sajnos már nálunk is elplántált reakcionárius törekvésekkel szemben elég erős-e még Nagyvárad szabadelvű polgársága, hogy megvédje a liberalizmus ügyét. Elég erős-e arra, hogy útját állja a reakciónak, mikor már a városházára is fel akar tolakodni, és ott döntő szerepet kíván magának biztosítani a városi ügyek intézésében. Elég erős-e arra, hogy egyik helyi klikkre

se hallgatva, a maga tiszta meggyőződésével lépjen az urna elé, és olyan jelöltekre szavazzon, akiknek szabadelvűségéhez semmi kétség sem fér.

Nem látunk semmi veszedelmet abban, hogy a mai választásnál nem győz az a kormánypárt, mely el tudja ejteni Pallay Lajost a dr. Hoványi Gyula kedvéért, valamint a negyvennyolcas párt győzelmének se tudnánk örövendeni. A mi örömünk csak akkor volna teljes és tökéletes, ha a választás eredményeképpen azt konstatálhatnók, hogy művelt, érdemes és mindenekelőtt szabadelvű gondolkozású polgárok lettek a törvényhatósági bizottság tagjaivá megválasztva, tartozzanak ezek az urak bármelyik párthoz is.

És különben öröndetes eseménye volna a mai választásnak, ha a polgárság higgadt gondolkozása és józan ítélete csúfosan elbuktatná az önjelöltek és némely(*) hivatalos listaiba is belekapaszkodott ama ifjabb és idősebb strébereket, akiket beteges ambíció láza üldöz a mindenáron való közszereplésre, akik hetek óta a legízléstelenebb módon reklamírozzák magukat, nem röstellnek házról házra járni és kunyorálni tisztelt polgártársaiktól a voksokat, holott se hivatottságuk, se képességük nincs arra, hogy a törvényhatósági bizottságban helyet foglaljanak, és ott a polgárság érdekeit képviseljék.

Talán éppen ettől a csúf városi zajtól, az önjelöltek ez inesztétikus versengéseitől riadtak vissza Nagyvárad műveltebb érzésű polgárai, akiknek tudására, tapasztalatára és szakértelmére bizony nagyobb szüksége lett volna a mi városi közügyeinknek, mint ama szürke, jelentéktelen bácsikra, akik talán emészteni se tudnának jól, ha nem lennének városatyák. Ha végigolvassuk a hivatalos és nem hivatalos listákat, amelyek most ezrével kerülnek forgalomba, bizony sajnálkozva olvassuk ott sok jelentéktelen, értéktelen úr nevét, akiknek a hiúságukon és szereplési viselkedésükön kívül semmi jogcímük sem lehet a városatyaságra, míg közéletünk olyan kiválóságai, amint dr. Nagy Ernő, dr. Edelmann, dr. Menyhért, dr. Imrik Péter, dr. Berkovits Miklós, Mayer László dr., ifj. Rimanóczy Kálmán és még igen számosan csak felemlítve sem lettek a pártok és klikkek gyűlésein.

Ezek helyett szürke, komor képet fest elénk a mai választási csata, amelyért bizony valami fölöttébb lelkesedni nem érdemes. Talán ezen az egészségtelen, zavaros állapoton is segít az idő, mely most — valljuk be — a szemérmetlenül tolakodó strébereknek kedvez inkább, mint a diszkréten fáradozó becsületes munkának és igazi polgári erénynek. Majd ha kitisztul ez a mostani politikai és társadalmi káosz, nyíltabb és egészségesebb pártviszonyok alakulnak, az új szellem és az elvekben, eszmékben gyökerező új erő elsőpri talán azokat a léha parazitákat, akik fölös számmal érvényesülnek most a közéletben mindenütt, a politikában éppúgy, mint társadalmi vagy autonómiai téren.

Addig is egyre ügyeljünk, hogy legalább a minden oldalról álutakon

fenyegetett szabadelvűség ügye ne szenvedjen súlyos vereséget a mai választás alkalmából. És ezért különös gonddal és lelkiismeretességgel gyakoroljuk a mai napon alkotmányos jogunkat. Az a szavazó lap, amelyet ma az urnába dobunk, legyen kifejezője liberális érzésünknek, mert ha e tekintetben össze nem tartunk, a reakciónak a városházára való tömeges felvonulása súlyosabb vereséget fog jelenteni, mint amelyet a legutóbbi képviselőválasztások alkalmával szenvedtünk.

Erős a hitünk, hogy Nagyvárad művelt, szabadelvű polgársága tisztán látó szemmel, meg nem tántorítható igaz meggyőződéssel fogja gyakorolni alkotmányos jogát a mai napon a köz javára.

NN 1901. december 15.

148. A HÉTRŐL

A babonás miszticizmusra hajlandóságnak, a szentimentális ellágyulásoknak napjai tartanak most egészen karácsonyig. Ezek a napok rendesen eseményesek s elevenek, de e napokban mégis valahogyan más-képpen látjuk a dolgokat, mint egyéb időkben. Úgy kell valóban lenni, hogy így karácsony előtt szinte hajlandók volnának egymást szeretni is az emberek. De hajh, csak a hajlandóságnál maradunk meg, s a miszticizmus keresése és az ellágyulás is csak olyan talmi nálunk.

Nagyváradon a városatya-választások betlehemesdíjét játszottuk, s játsszuk egészen ma délután négy óráig. Ne csúfolják a moderneskedők Gárdonyi Gézáét. A mi közéleti küzdelmeinkben is több van a betlehem-játékok naivságából, mint a dramaturgia fejlett tudományából. A nagyváradai városatya-választások mutatták meg ezt. Értjük és valóban szép, hogy a közért annyi derék ember kívánja magát fölláldozni, de bármilyen vitális nagy kérdés is, hogy városatya legyen X. avagy Y. urakból, talán túlságosan nagy a láz, amellyel ennek az eldöntése történik, amint túlságosan nagy a színpad arra, hogy rajta pásztorjátékokat mutassanak be. De azért Gárdonyinak van igaza. Nekünk súlyos problémák valójában, igazában nem kellene. Nekünk betlehemesdi kell és városatya-választás.

Bár a nagyváradai párbajellenes népgyűlés óta volt már egy féltucat lovagias ügy Nagyváradon, hogy egészségesebb fölfogások kezdenek hódí-

tani, letagadni nem lehet. Vezércikk-stílusban úgy beszélnek e változásról, hogy megmozdult a „negyedik rend” is. A negyedik rend megmozdulása majdnem veszedelmes lesz. Ha Ivánka Oszkár belelő Csávolszkyba, egy óra leforgása alatt kész vérfürdő Budapest. Ez a szörnyű lehetőség térítse észre a klerikális okvetlenkedőket s a reakció híveit. A „negyedik rend” vérengző és lázadó mániája nagyon szomorú és nagyon veszedelmes. Jó lesz ezt a mániát okvetlenkedésekkel nem táplálni.

*

Nagyváradon nyaranta sincsen német orfeum. Nincsen, mert nincsen szükség reá. Budapesten sok a német zengeráj. Lehet, s kell is gyomlálni belőlük. De az „ezer ifjú”-t nem a német szó sérti. Mikor a kereszt-heccek csinálta az „ezer ifjú” — még akkor Győző brigáderos volt — a német-osztrák egyetemek klerikális ifjúságának üdvözlő sürgönyeire nagyon büszke volt. Nem a német fáj a magyar ifjúságnak.

Úti a német köntöst, ott ahol zsidót vél benne találni. Hanem egy helyütt meglakoltak. A német visszaütött. A klerikális, ifjú koponyák közül betörött egynéhány. A német zengeráj Robinettijeiből bizonyították, hogy ők a nemzetközi klerikális köszöntésre tudnak magyarosan felelni.

*

A zengerájok helyett talán a színházakért fájhatna a nemes ifjak feje. Mondják, akik ismerik az állapotokat, hogy az egész vidéki magyar színészet válságokkal küzd, de a budapesti színházak is csak éppen tengenek.

Hogy Nagyváradon így van, azt mi tudjuk és látjuk. A színház üres, nap-nap után. Nincs pénz, ez a legfőbb ok, s nem az, amit sok öncsinált színháztekintély összehord.

Valamit tenni kellene. A nagyváradi színháznak deficit lesz a krisz-kindlije, s ez a karácsonyi ajándék már régen nem meglepetés. Hanem az állam és a város nem késhet sokáig a maga kriszkindlijével. A szubvenciót meg kell adniok, ha mindjárt karácsony után is.

Egyebekben pedig karácsonyelőtti ellágyulással kívánjuk mindenkinek, hogy a legjobban várt ajándékhoz jusson. Mandátumhoz minden városatyá-jelölt, szubvencióhoz a színház, villanyvilágításhoz a legsötétebb külvárosi utca is. Karácsony táján hajlandók az emberek egymást egy kicsit szeretni. Ez a kis hajlandóság szálljon meg mindenkit. Tíz-tizenkét napig ne akarjon mamelukot ölni Szokoly Tamás; recepciót visszacsí-

nálni Hoványi Gyula. Tíz-tizenkét napig bízzunk a közúti társaságban, s szavazzunk bizalmat Hlatky Endrének. Kevesebb őszinteséget tanúsítson Friedländer Samu dr., s találja meg a kasszadarabját a színház. Szóval szünjenek meg az afférok és egyebek. Folytatásuk következze majd csak karácsony után.

NN 1901. december 15.

(-b.)

149. A VÁROSATYA-VÁLASZTÁSOK

— Az eredmény —

Végre... átértünk a partra. Bizony nagy ideje volt már... Az eredmény készen van. Éjfél felé írjuk e sorokat. Már az olaszii választás eredményét is egész biztonsággal lehet sejteni.

Hogy milyen az eredmény? Amilyet — sajnos — várni lehetett. A hivatalos szabadelvű pártot újabb nagy vereség érte, s e vereségek mellett olyan győzelmek, melyek lesújtóbbak a vereségnél.

A hivatalos szabadelvű listát Újvároson érte a leggyászosabb vereség. Egy Radó Ignác, egy Huzella Gyula, egy Fodor Gyula fekszenek a porondon, s elbuktak a párt olyan hasznos férfiai mint Ländler Ferenc, Adorján Ármin dr., és szomorú győzelem, mikor tizenegy jelölt közül Berkovits Ferenc dr., Mihelyi Adolf és Kecskeméti Lipót dr., akiknek pedig értékes, súlyos egyéniségük itt-ott a pártkorlátokat is áttörte — alig néhány szavazattal győzhettek.

Váralján szintén elbukott a hivatalos szabadelvű párt listája. A függetlenségi akciója három olyan férfi nevét juttatta diadalra, kiket a hivatalos jelölés proskribált.

Olasziban ha nem is teljes, de legalább jelentékeny a hivatalos szabadelvű párt győzelme, amennyiben csak négy jelöltje bukott el. Szomorú győzelem, talán nem kell újra mondanom. A klerikálisokkal kötött paktum győzött, s csak némi vigasztalás, hogy néhány igazi, derék, kipróbált szabadelvű ember is mandátumhoz jutott.

Bennünket pártbontó, ellenséges intenciókkal szoktak a hivatalos szabadelvű párt bizonyos részéről megvádolni. Nem vagyunk pártbontók, dehogy vagyunk ellenségek. Szomorúbb szerep a mienk: *Cassandrák vagyunk*. Ismét igazunk volt. A szabadelvű párt nem mert szabadelvű lenni, nem mert szakítani klerikális nexusaival. Vereség érte tehát, szomorú vereség.

Már kétszer bevált Cassandra-jóslatunknak bárcsak most volna végre eredménye. Újjá kell szervezni a szabadelvű pártot. Meg kell menteni

a klikkektől, a klerikális nexusoktól és egyének önzésétől. Még a kettős vereség után is rehabilitálná ezzel magát a szabadelvűség.

NN 1901. december 16.

150. A VÁLASZTÁSOK UTÁN

A városatya-választások erősen fölizgatták a kedélyeket. Tegnap még az eredmények és meglepetések hatása alatt állott egész Nagyvárad, s a — jelekből ítélve — jó időnek kell elteltie, míg a történetekben mindenki meg fog nyugodni.

A 48-as párt természetesen diadalmában úszik. Az erőpróba őket igazolta. Azaz nem is így van talán egészen. A szabadelvű párt szervezatlensége, vezetéstelensége s erélytelensége megpecsételte múltkori nagy Tisza-buktatás diadalukat. Most már azt hangoztatják, hogy elnöküket, Szokoly Tamást Váralján is föl kellett volna léptetniök. Hármas megválasztása hadd igazolta volna, hogy mind a három kerületben övék a többség. Annyi igaz, hogy sokat beszél az a körülmény, hogy Olasziban is több szavazatot kapott Szokoly Tamás, mint Hoványi Géza dr., a szabadelvű párt alelnöke. Hír szerint Szokoly olaszí mandátumát tartja meg, s ezt sürgősen bejelenti. Ebben az esetben Újvároson minden valószínűség szerint megválasztják dr. Radó Ignácot, kinek bukását pártkülönbség nélkül fájlalják.

A függetlenségi párt volt az is különben, mely leghamarabb levonta a közelmúlt eseményeiből a szükséges tanulságot. A párt — tegnap este már általán beszélték — legközelebb újjászervezkedik. Párthelyiségét is kibővíti, s általában azon lesz, hogy Nagyvárad közéletében, közügyeinek rendezésében megnövt erejét megillető helyet és részt kapjon.

Ezzel szemben a szabadelvű pártnál a nagy deprimáltságon kívül semmit sem észlelünk. Vádakkal, szemrehányásokkal és késői ötletekkel vigasztalják magukat a szabadelvű pártiak.

Akarnak-e valóban tenni is valamit vagy sem: nem tudjuk. *Tenniök kell.* Hogy mit, már Tisza Kálmán bukása után megírtuk. Csak a teljes újjáalakulás segíthet a nagyváradai szabadelvű párton. Ha ez az újjáalakulás meg nem történik, akkor két tábor fog küzdeni egymással, s beláthatatlan eredménnyel Nagyváradon: a *papírosan* tekintélyes szabadelvű párt s a jelentős akciókra képes 48-as párt. Mindkét pártot pedig áthatja a *lappangó klerikalizmus*.

Hogy ez a helyzet mit jelent — nem kell megmagyarázni...

NN 1901. december 17.

151. A NAGYVÁRADI KÁPTALAN TISZTESSÉGE

— *Ady Endre sajtópöre a törvényszék előtt* —

A nagyváradi latin szertartású káptalan főtisztelendő, nagyságos és méltóságos tagjai gratulálhatnak önmaguknak. Mától kezdve nincs köztük „mihaszna”, nincs köztük „ingyenélő”. Ítéletben kimondta a tekintetes törvényszék...

A tekintetes törvényszék bölcs bírának ítélete előtt meghajlom, meg kell hajolnom. Csupán fellebbeztem ellene. Az ő ítélkezésükhöz nem lehet, nem szabad az én szavaimnak férközni.

Tessék egyebekben örvendezni tisztelt reakció!... Ez fényesen, szépen sikerült. Hejh, de pompás előrelátással csinálták is meg azt az új sajtótörvényt!... Fiatal, túlonúl becsületes hitű, butaságok ellen küzdő, kis újságíró cikket ír, amelyben azon meggyőződésének ad kifejezést, hogy a Káptalan-sornak nem mindegyik lakója teljesíti hivatalát krisztusi szellemben. Hatalmának, tradicionális nimbuszának, tekintélyének egész súlyával ráfeküsznek ezért azok, akiknek kedvez a *reakció első beharangozója*, az új sajtótörvény, mely ebben a szerencsétlen országban az egyetlen szabad institúcióra, a sajtóra is rámerít a halálos csapást... Három nap? Jó, hogy akasztófára nem kerültem. Köszönöm Erdélyi exminiszter úréknak, hogy eddig egyelőre mégsem mentek volt el.

Tudja Isten, egy darabig az forgott az eszemben, hogy nem szúrok meg többet a tollammal senkit. Sem hájas kanonokot, sem feudális pisztolyos urakat, senkit, de senkit... Mért legyek én örült spanyol — Kisázsiaiában? Menjen minden visszafelé! Mikorára odaérünk, hogy ismét omnes Lutherani comburantur — már én tán befejezem kis játékaimat. Ellenben addig nem török be a fejemet, s nem élek a Nagy Gézák rabkonyháján. Szükségem van nekem erre?...

...Hát szükségem van. És egyelőre nem kívánom az eszemet csöndes sutra tenni, sem tisztességesebb országba kivándorolni. Nekem megvannak a magam törvényei, ezek kedvéért kiállom a dicsőséges magyar államét is.

Egyébként sok fényes rehabilitáló ítéletet kívánok még minden káptalanoknak. Sajnos, nem ígérhetem meg nekik, hogy jövőre már nem zárhatnak el. Még egyszer-kétszer tán útjukban leszek.

NN 1901. december 19.

Ady Endre

Van bizony már kétfejű sas. Viaskodunk vele, s nem tagadjuk: félünk is tőle.

Nem is kétfejű ez a szörnyeteg, de sokfejű. Egyszerre azonban többnyire csak két fejét mutatja. Most is két fejét látjuk legtisztábban. Az egyik fej szittyá arc, kuruc haj, magyar bajusz. A másik arc sima, sokráncú, ravasz, félelmes s Loyolára emlékeztető.

Ez most a magyar kétfejű sas. Az egyik fejét nevezzük *nacionalizmusnak*, a másik fej határozottan *klerikalizmus*.

Akármelyik fejet bízánk a kezünkre, levágnánk minden tétova, minden tusakodó lelkiismereti harc nélkül. De szívesebben a nacionalizmus-fejjel bánnánk el. Ez a fej a veszedelmesebb.

A nacionalizmusnál nagyobb hazugság nem állott még ki a harci porondra. A nacionalizmus maga ezer arc. Megzavarja a legbiztosabb szemű embert. Lefoglal magának minden emberi gyöngeséget. Utazik tradícióra, kegyeletre, fajbüszkeségre, kenyéririgységre, minden erényre és bűnre.

Mi a célja vele? A célja, hogy akit meghódít a szittyá arc, kuruc haj és magyar bajusz, azt kezére játssza a másiknak, a sima arcnak, a Loyola-félenek.

Szólott már erről sok beszéd. Mi is abbahagyjuk a képletes beszédet. Kiírjuk magyarul: *a hazafisággal szédelgő és lármázó klerikalizmus veszedelmesebb a nyílt klerikalizmusnál*.

Ez a hitünk magyarázza meg, hogy teljesen szó nélkül ezúttal nem hagyhattuk a Pálffy tisztelendő úr ezúttal is zseniális cikkét, melyben kurucosan tárgyalja az antiszemitizmus kérdését. A Loyolákkal el lehet bánni. Ha túlságosan nyakunkra akarnak ülni, letépjük a reverendájukat. De ha nyalka kuruc áll velünk szembe, hiába tudjuk róla, hogy feketébb Loyolánál is, bajos vele elbánni. Magyar a ruhája, a szava, a kardja. Az ördögbe is, kellemetlen volna hazaárulás gyanújába keveredni. „Üsd a zsidót!” „Gyilkold az istentelen liberálist!” Jó, jó. Ezt elviseljük. De mikor a fajkultusz segítségével, kápráztatva, megtévesztően készítik a hurkot a nyakunk köré — ez már nagyobb dolog.

Kérjük Pálffy tisztelendő urat, szídjon, átkozzon bennünket liberálisokat, eretnekeket, zsidókat és erkölcstelenekeket. Ezt kibírjuk hang nélkül. De ha kurucokat vonultat ellenünk, a kurucait kell lelepleznünk. Nem kurucok azok, hanem kísértetek. A kísérteteket pedig, a középkor kísértő veszedelmeit, vissza kell parancsolnunk sírjaikba.

NN 1901. december 20.

(ae.)

153. RÉVÉSZ HUSZÁRKAPITÁNY AGYONLŐTTE MAGÁT

A nagyváradi Vilmos-huszárezrednek egy délceg, széles körökben ismert, gavallér tisztje, Révész Bálint százados összeroncsolt fejjel fekszik a katonai kórház ravatalán. A „szép kapitány” — így hívták szélteben — eldobta magától az életet, mely pedig az ő számára olyan ragyogóan, olyan irigyelelő szépnek látszott. Egy kemény vadászfegyver s egy csomó serét elvégezett mindent, s a „szép kapitány” bajtársai, vívóbarátjai, ismerősei kutatják, keresik a váratlan tragédia titkos rúgóit, a rejtelmes okot, mely a szép kapitányt elveszítette...

Az öngyilkosság

Az öngyilkosságról a következőket jelenti tudósítónk:

A Vilmos-huszárok laktanyájában tegnap délelőtt hatalmas lövés dördült el. A fegyverdörrenés felfordulást keltett a kaszárnnyában. Egy tisztiszolga szaladt lelkendezve az összecsoódult huszárok felé, s magából kikelve kiáltotta:

— *Révész kapitány agyonlőtte magát!*...

Mindenki a kapitány lakása felé szaladt, aki állandóan a kaszárnnyában lakott. A kapitány szobájának bezárt ajtaját kifeszítették a betódultak. A szoba csupa füst volt. Révész kapitány félig a földön hevert. Feje teljesen összeroncsolva feküdt az ágy szélén. Körülötte csupa vér volt minden. Egyik keze még fogta a vadászfegyvert, mellyel meglőtte magát. Úgy látszott, hogy a lövés rögtön halálos volt. A fegyver négyes számú serétekkkel volt töltve.

Azonnal jelentést tettek Horváth őrnagynak. Közben odaérkezett az öngyilkos jóbarátja, Durneiss-Schwaben br. főhadnagy s több tisztbajtársa.

Délután két óráig maradt künn a kaszárnnyában a holttest. Úgy fél háromkor a zöld halottszállító kocsival nyolc közhuszár bevitte a Sal Ferenc utcai katonakórházba, melynek hullaszobájában ravatalra helyezték el.

Az öngyilkosság előtt

Tegnapelőtt egész nap vadászaton volt Révész kapitány. Vele voltak többek között jóbarátai, Kabdebó Sándor és Olasz Elemér is.

Este a színházba nézett be, mint rendesen. Később nagy társaságban jókedvűen, vidáman vacsorázott a Bazár-vendéglőben. Vele voltak Szunyogh Péter alispán, Kabdebó Sándor, Olasz Elemér s többen. Vidám, jókedvű volt, mint mindig. Húzatta a nótákat Hamza Gyuszival és bandájával. Úgy éjjél táján éjjeli zenét is adott a társaság egy előkelő

úri család ablakai alatt. Az éjjeli zene után a Royal kávéházba tért be Révész Bálint. Itt egy teát ivott. Rövid ideig volt itt. Közben Rendes Szidorral, a kávéház-tulajdonossal diskurált.

– Még kedvem volna mulatni egy kicsit – mondta Rendesnek.

Elég volt már, kapitány úr, válaszolt Rendes, ki jó viszonyban volt a századossal. Késő van, jobb lesz most már hazamenni.

– Igaza van – szólt Révész, s búcsúzva távozott.

Egy óra tájban volt ez. A kapitány minden bizonyosság szerint hazament.

Tegnap délelőtt féltíz óra körül levelet hozott Rendesnek egy utcaseprő ember. A levelet Révész küldte. Rendest nagyon meglepte a dolog. A százados minden délelőtt szokott menni a kávéházba. Az éjjel pedig beszélt vele. A levél tartalmát Rendes titokban tartja. Rendelkezések vannak benne, többek között az, hogy Rendes menjen föl délután Horváth őrnagyhoz. A levél nyugtalanító hatása alatt volt még Rendes, mikor jött a hír, hogy Révész kapitány éppen az előbb *agyonlőtte magát*.

A levelek

A Rendeshez írott levélen kívül még négy levelet írt öngyilkossága előtt. Egyik levél Horváth őrnagyhoz szólt, a másik Kabdebő Sándorhoz, a harmadik Olasz Elemérhez, a negyedik *egy szép leányhoz*. A levelek egyikében sem írta meg – hír szerint – öngyilkossága okát a százados. Megbízás és búcsúzkodás van a levelekben.

Az öngyilkos

Révész kapitánynál nem volt snájdigabb, népszerűbb tisztje az előkelő Vilmos-huszárezrednek. Szerette s becsülte mindenki. Értékes karakternek kellett annak lenni, mely ezt a respektust ki tudta vívni abban az ezredben, hol csupa mágnások, előkelő, nagynevű tiszték szolgálnak, holott Révész nem volt sem lovag, sem báró, sem gróf. Mondják, hogy Ferenc-Ferdinánd trónörökösnek s magának Vilmos német császárnak, az ezred tulajdonosának is, kedves emberük volt a kapitány.

Elsősorban szerencsés külső tulajdonságainak köszönhette ezt Révész.

Ideálisan szép, daliás férfi volt. Ragyogó, kún magyar típusú, barna arc, kemény, fekete bajusz, büszke csillogó szemek, merész orr, homlok. A ragyogó huszár-uniformissal s daliás természetével valószínűleg Adonisznak látszott teremtni a snájdig katona. A modora is szerencsés volt. Higgadt, nyugodt, imponáló, tüntetően szerény ember volt. Az asszonyoknál elért sikereiről sokat *beszéltek*.

Nem volt gazdag ember, de nagyon rendezett viszonyok között élt.

Gavallérosan költött, fizetett. Egyik nagyváradai takarékpénztárban betett pénze volt.

Azt beszélték, hogy sokat és nagy szerencsével kártyázott, egész vagyont nyert össze a kártyán. Ha csinált is adósságot, a legpontosabban kifizette. Példa erre éppen a Rendes Szidor esete. A kapitány nővéréhez készült volt látogatóba, dec. 3-ára.

December 5-ig kért volt már előbb nagyobb összeg pénzt Rendestől. Közölte vele, hogy 3-án elutazik, s a pénzt majd onnan küldi el. Az utazás elmaradt, de 5-én pontosan kifizette tartozását Révész.

Mulatni szeretett. Szépen, elegánsan, magyarosan mulatott. Mert kuruc magyar volt. Jókedvű mulatozások közt gyakran mondta kedves büszkeséggel:

— Valaki magyar és huszár! Hát lehet valaki ennél több?...

A vélemény általában az volt róla, hogy fényes karriert s esetleg fényes partit fog csinálni...

Az öngyilkosság oka

A találgató vélemények ezerfélék. A legkülönbözőbb okokat keresik s találják meg a sötét, váratlan tragédiában. Beszélnek nagy kártyavesztésekről, anyagi zavarokról, becsületbeli ügyről, amerikai párbajról, szerelmi csalódásról s mindenről, miről hasonló esetekben beszélni szoktak. Annyi a tény, hogy *az öngyilkosság okát nem tudja senki.*

Révész kapitány szerelmes volt egy szép előkelő, dúsgazdag leányba. De ewel a szerelemmel éppenséggel nem lehetett megoldani a tragédia rejtélyét.

Azok, akik ügyeit ismerik, kizártnak tartják az anyagi zavarokat is, mint az öngyilkosság okát.

Az öngyilkos temetése

Az öngyilkosságról a Vilmos-huszárok parancsnoka táviratban értesítette Magyar-Igenben lakó özvegy édesanyját, a debreceni ezredparancsnokságot s az öngyilkos testvéreit. Révész kapitány unokaöccse volt a híres debreceni kálvinista püspöknek. Egyik testvére Szászrégenben lakik, férjezett dr. Szabó Gézáné, orvos neje, másik testvére Révész Imre Jászberényben lakik. Ma érkeznek meg édesanyja és a testvérek, s ők intézkednek a temetés iránt. A haláleset hírére kitűzték a Bihar megyei Nemzeti Kaszinó erkélyére a gyászlobogót, melynek az elhunyt egyik legszimpatikusabb alakja volt.

Révész kapitányt nemcsak bajtársai szerették s azok a társaságok, melyekben megfordult, de valósággal imádta a legénység. Rendkívül humánus, nobilis volt huszáraival szemben. Néha nehéz gyakorlatok alkalmával elhagyta a türelme, s túl szigorú volt a legényekkel. Hamar megbánta. Ilyenkor pénzt adott nekik, hogy vigasztalóul igyanak egy pohár bort. Mikor a legények a kaszárnya udvaron az öngyilkosságot hallották, hangosan sírtak. Valóságos gyász van a kaszárnyában. A legjobb tiszt urat siratják a huszárok.

Az utolsó éjszaka

Amint már említettük, az utolsó éjszakát barátjával, Kabdebó Sándorral töltötte el a szerencsétlen Révész kapitány. Délután Olasz Elemér úri házában volt zsúron, ahol nagyon jól érezte magát, csak távozása alkalmával vett rajta erőt a meghiúsultság. Érzékenyen vett búcsút a házigazdától, és amikor ez megkérdezte tőle, hogy miért lett olyan hirtelen rosszkedvű, mély megindultsággal ennyit mondott:

— Nagyon megelégettem az életet. Nem kell már tovább. Főbe lövöm magam!...

Nem vették komolyan a szavait, úgy vélték, hogy ezt csak a hirtelen rosszkedv okozza, mert már a tavaszkor is fenyegetődzött egy ízben az öngyilkossággal barátai előtt.

Éjjel a szerenádok elhangzása után Kabdebó Sándorral sétálgatott az utcán, ekkor ismét előhozakodott eltökélt szándékával:

— Isten veled Sándor! Én már megúntam ezt az életet meg az emberek cudarságát. Főbelövöm magam holnap!

Kabdebó egy pillanatra meghökkent ettől a határozott beszéd-től, de azután eszébe jutott, hogy Révész kapitány már a tavasszal sokat beszélt öngyilkossági tervéről. Vigasztalni próbálta:

— Ugyan Bálint! Hogy beszélhet egy életerős, daliás katona ilyen bolondokat. Hiszen tudtommal semmi okod sem lehet ilyen ostobaságra. Rendezett anyagi viszonyok között élsz...

Ennél a szónál, mintha az előbbieket nem is hallotta volna, hirtelen közbeszólt Révész kapitány:

— Jó, hogy erről beszélsz Sándorkám! Utolsó baráti szívességu azt kérem tőled, hogy a leghatározottabban cáfolj meg minden olyan pletykát, mintha adósságok miatt váltam volna meg az élettől. Nem tartozom senkinek egy krajcárral sem, sőt nekem tartoznak. Erről különben végrendelkezni is fogok, de kérlek téged is, hogy hazudtolj meg minden ilyen pletykát. Tudom, hogy rólam, akit könnyeimű embernek ismernek, ezt fogják mondani a halálom után...

Kabdebó most már komolyabban vette az öngyilkossággal való fenyegetőzést:

– De mi okod volna erre a borzasztó tetre?

Révész mély melankóliával felelt:

– Vannak emberek, akik egyszercsak jóllaknak az élettel. Megunják annak minden örömét, megunják az embereket, akikben csalódtak, egyszóval megünnak mindent. Ilyenkor barátom a legjobb menni, elmenni örökre. Hát én megyek...

Kabdebó még sokáig próbálta lebeszélni végleges elhatározásáról, és úgy vélte később, hogy ez sikerült neki. Hanem azért aggódva és rosszat sejtve hajtattott haza késő éjjel. Palotáról délelőtt be is jött Nagyváradra, és itt már akkor megdöbbenve értesült, hogy ezúttal csakugyan végrehajtotta barátja fenyegetőzését.

Az öngyilkos végrendelete

Mint értesülünk, az elhunyt Horváth őrnagyhoz intézett levelében vagyona felől végrendelkezik. Ebben megjelöli minden értéktárgyát, és arra kéri, hogy ebből minden esetleg általa nem tudott kisebbszerű tartozását egyenlítsé ki, és fennmaradó vagyonát, melyet körülbelül 24 000 koronára értékel, húgának, dr. Szabó Géjánénak hagyományozza.

A tegnapi napig Horváth őrnagnál senki sem jelentkezett, akinek Révész kapitánnyal szemben követelése lett volna.

NN 1901. december 21.

154. TANULSÁGOK

A sajtószabadságot védelmezte meg gyönyörűen egy ügyész. Nem is közönséges, de főügyész. Becsesebb tanulssággal nem szolgáltak ennél a közelebbi napok. Megőrizzük ezt a tanulsságot, s bátoríttjuk véle magunkat. A *Dragovics*-leányok nem foglalnak el ugyan közjogi méltóságot, mint a *nagyvárad*i kanonokok, de ebben az országban kezdtek s folytatunk egy harcot, mely a *becsület osztályozása* ellen küzd. Ma még csak egy főügyész-helyettes lát, de lassanként divat lesz az ügyészek között látni. E tanulsság s e hit becses nekünk.

Pálffy tisztelendő úrtól megtanultuk, hogy Magyarországon hazafias dolog a németet, szerbet, románt, tótot szidni. Így van? Ha így van, én ünnepiesen kijelentem, hogy nem vagyok hazafi. Én minden fajt,

nyelvet, vallást, meggyőződést és jogot tisztelek, extra et intra Hungariam. Sőt, én az erőszakos magyarosításnak sem vagyok barátja. Egy kicsit szociáldemokrata nézet — elismerem. De a szociáldemokrata ennél a meggyőződésnél nem megy tovább. Ellenben a magyar klerikalizmus hazafias gerjedelemben szidja a nemzetiségeket, suttyomban pedig trafikál velük s lázítja őket. A szociáldemokrácia hát nemzeti szempontból sem veszedelem, de a klerikalizmus mindenféle szempontból az. Éppen azért könnyen választhat a magyar ember, hacsak a *vörös* és *fekete* lobogó közt lehet választani. A *feketét* sohasem választja.

A nacionalizmusról írtunk tegnap. Azóta Grüner Zsak és díjbirkózói is meghajoltak a nacionalista ifjak előtt. Kell hát egy pár szóval kiegészíteni a többieket. Vázsonyi jól mondta, hogy a magyar nacionalizmus a franciának a *majmolása* a *gloire* hite és imádása nélkül. A leganarchistább *francia* is francia marad. A nacionalista örületek Franciaországban hát könnyen érthetők. És Franciaországban is küzd mégis ellene minden világos fejű ember. Mert mindenki tudja, hogy a nacionalizmus jezsuita machináció. Hogyne kellene hát nálunk állást foglalni a jezsuita munka ellen. Nekünk még nincs nacionalizmusunk, melyet kijátszhatnánk a klerikalizmus ellen...

...Különben pedig kétmillió szűkölködő van legalábbis ebben az országban, kiket az éhségtől, ínségtől meg kellene mentenünk. A hazafias gerjedelem pedig nagy akcióra készít, hogy a Carolák szittya nyelven disznólkodjanak!

NN 1901. december 21.

(ae.)

155. A HÉTRŐL

Nincs olyan gondolkodásra ráérő ember, aki huszonnégy óránként legalább egy percet ne fordítson a régi igazság felfrissítésére, hogy voltaképpen minden mindegy, s mindennek sorsa az elmúlás. Nagyobb banalitás ugyan ennél nincs a földön, de néha az embernek okvetlenül muszáj kérődzni.

Hogy a *szép kapiúány* esetét hallottuk, így kezdtünk újra kérődzni néhányan, újságot író emberek. Mi gyakran járjuk az éjszaka tanyáit, és sokat meg tudunk érteni, amit nem érthet meg a nappali világ. Mi látunk előkelő gavallérokat tökrészségben. Látunk éjszakai szerelmeket, melyek okvetlen romlásba vezetnek. Látunk sápadt, verejtékes arcokat, melyek ostoba kártyalapokat kémlelnek. Fiatal aggastyánokat, vén ifjakat

látunk mámoros feledtségben. Az éjszakai emberek sok élet csődjét megjósolhatják. Nekem még csak néhány esztendőm fulladt az éjszakába, de emlékeimben már vaskos album alakulódott. Akik ez albumban vannak, mind személyes ismerőseim voltak. Itt van az album elején a kis erdélyi mágnás, kinek őse kancellár volt. Milyen jó fiú volt, milyen rózsás arcú, víg fiú. Pár éve itt futtatott a nagyvárad gyepen. Egy kis revolverrel befejeződött az ő fiatal élete. Lipótmezőn van a legmelegebb szívű korhely, kit valaha ismertem. A gavallér postagyakornok kétszer ülte meg már a tömlöcöt. Egy nagyvárad tisztes család pénteken temetett valakit. Akkor ítélték el ezt a valakit váltóhamisításért. Aztán hányan vannak még az én albumomban!... Víg életű katonák, úri gavallérok. Éjszakák során dőzsöltek körülöttem. Mámorosak, vígak és ragyogók voltak, és elhullottak mind... Járjuk az éjszakát. Víg, mámoros alakjai *újak*. Vajon hányról végeztetett el ezek közül?...

Néha jól esik a múltba visszafutni. Néha nagyon tanulságos a múlt. Nagyon messze ezúttal nem akarunk menni. Csak hét-nyolc évvel visszafelé. Milyet változott azóta a kis magyar glóbusz! Milyet változott azóta körülöttünk minden. A „nagy kormány” ideje után volt ez. Csupa föllendülés, csupa emelkedettség, csupa önbizalom volt a magyar élet. A szabadelvűség nagy győzelme kicserélte ezt a kis országot. Sokára lesz már itt olyan harmónia, mint volt akkor. Micsoda dekadencia néhány esztendő alatt. Desperáltság, de emellett kínos, alattomos harc mindenütt. Hitünk, bizalmunk nincs már magunkban. Reakció kísért mindenütt. Föllendülés helyett rettentő süllyedés, harmónia helyett mindenki harca mindenki ellen, önbizalom helyett a bigottéria becsempészése, munka helyett inség-kenyér, szabad intézmények szaporítása helyett hatósági intézkedések légiója, stb. Nyolc esztendő tönkretette egy pár kövér esztendőnket...

De legijesztőbb bajunk a pénztelenség. Ehhez elmékedéseket hiába fűznénk. Ez most kérlelhetetlen s változhatatlan valóság.

Egy nagyvárad úriember mondta, ki Bécsben, Budapesten időzött hosszabb ideig mostanában.

— A pénztelenség csodálatos, nem látszik meg a nagy városok külső életén. Az emberek csak úgy élnek, mulatnak, szeretkeznek, költenek, mint a múltban, mint máskor.

És itt van a dolog tragikuma. Az embereken nem akar meglátszani

a rosszra változott viszonyokkal való megalkuvás. Élnek, mulatnak: szeretkeznek és költekeznek, mint mászor.

•

Mi úgynevezett „vidéki empóriumok” legsúlyosabban viseljük e váltságot. Mindannyian Budapest becses képmé formálódunk. Minékünk mindaz kell, ami Budapestnek. Budapest pedig alaposan kiszípolozott bennünket, de ami maradt az ereinkben, arra még juszt formál. A „szon”-ban volnánk, vagy hol a manóban. A karácsonyi vásárokról siralmas elégiákat tudnának mondani a nagyvárad kereskedők, üzletemberek és iparosok. Vendéglők és kávéházak üresek. A színházbajárás ritka luxus-számba megy. Mindenki jajong, panaszkodik. Készülődnek a téli hangversenyekre, multságokra. A megalakult és alakulandó bizottságok kétségbe vannak s lehetnek esve. Szomorúan mulatunk e télen. A jó szegedi „Meteor”-nak hiába válnék be a jóslata. Kétméteres vakító fehér hó borulhat a földre: fekete mégis az idei karácsony...

NN 1901. december 22.

(-b)

156. BETLEHEM NÉMA

Betlehem, a megváltásnak e térképén föl nem lelhető, földhöz nem kötött hazája, néma. Betlehem hallgat. Úgy véli, hogy az embereket nem érdemes megváltani, s Betlehemnek alighanem igaza van.

Mi, kiknek adatott e vigasztalan, sivár, kietlen korban élni, Betlehem megnyilatkozását még nem hallottuk. Mi már hinni sem akarunk Betlehemben. Lapozgatunk az örök küzdések, a megváltások harcainak történetében. Lapozgatunk és álmélkodunk. A népnek adatott Mózes... Harcoltak és győztek a Makkabeusok... Született újabb megváltásra a Krisztus... kiszcege ő pontjait Luther... A francia forradalom végiglángolt a világon... Kigyullad az arcunk, lázas a szemünk. Hát csakugyan voltak Betlehemek, s voltak megváltások? Voltak s lesznek csakugyan, csak nekünk nem adatik belőlük?...

Nekünk nagyon messze kell még lennünk Betlehemtől. Mi, kik most élünk, megváltatni nem fogunk.

Amiként az utolsó megváltásnak, a francia forradalomnak lángja megvilágosított minden agyvelőt, akként készül most elterülni a világra valami rettenetes nagy sötétség. Emberek, kik még világosságban tanultak gondolkozni, most elrettenve súgnak össze, s mondják, hogy ez a sötétség reáborította már mindenre az árnyát, s jaj azoknak, kik nem tanultak meg rákok módjára hátrafelé menni. Amennyi hamis bálvány

volt Baál Isten szobrának ledöntése óta, az mind visszakerülni készül régi trónusára. Pogányoknak fanatizmusa, frástudóknak dolyfe, farizeusoknak gonoszsága, főpapoknak istenessége, földi fejedelmek tirannizmusa, mind, mind visszakészül. A csodás gépek sokaságát hogy megcsinálta a világ, azt tartja, hogy az emberre, mely önmagáé legyen, nincsen semmi szükség. Pedig, hajh, sohasem volt ilyen sokaság az ember. Milliók élnek, örökös Jóbok, s a kinszenvedések kálváriáját végig kell járni, s úgy leroskadni millióknak... Nem idézzük föl ezredévek temető-lakóit, leírhatatlan számát a néhai élőknek, kiknek az életből nem jutott valaha egyéb nyomorúságoknál. Magunkról és magunkért beszélünk, a mi megváltásunkról(*), kik talán érdemesebben és Isten képére formáltabbak vagyunk a rég elhullott millióknál, s kik távolabb vagyunk mégis Betlehemtől, mint emberi nemzet volt valamikor. És beszélünk e kis földről itt a Duna-Tisza mentén, e kis országról, hova megfogyatkozva jut el a világ erénye s megdagadva, növekedve minden bűne. Itt eggyel több a kálváriák stációinak a számuk. Itt mindenek fölött szörnyűséges siralomvölgy s reménytelenség az élet. Hol van ide Betlehem? Mikor jön ide megváltás? E kis ország valóban a farizeusok örök hazájának látszik. Le fog lehetni győzni őket vajon majd valamikor? Szeretnők ünnepet rantani ezeket elgondolva, s szeretnők harsányan kiáltani:

– Farizeusok ünnepeljetek! Mi nem ünnepelünk!...

Ebben a kis szerencsétlen országban embert embertől a farizeusoktól csinált, egyre emelt s egyre szaporított falak egész serege választja el. Itt Isten nevében felmagasztaltatnak, s fénybe helyeztetnék magukat Isten szolgálóinak valóságos érdemtelenek. Itt apjáért nyomorog az egyik, míg a másik szintén csak az apjáért állandó dúslakodásban részes. Itt él és uralkodik százcezer ember, születik, vért izzad, kinszenved, és meghal sok millió. Itt csak türetnék azok, kik másként imádják a maguk Istenüket, mint ahogy a fény és a dúslakodás urai szeretnék. És jaj, ha valaki a nagy megváltások hőseire gondolni mer. Jaj Mózes gyermekeinek, jaj a makabeusok utódjának, jaj annak, ki Krisztus valóságos híve, jaj a Luthert követőknek, s jaj, százszorosan jaj, kik a megváltások szent summáriumában, a Voltaire-ek nagy művében mernek hinni és – tovább haladni!... Itt, ebben a kis szerencsétlen országban el kell felejténie gondolkoznia az embernek, ha nem akarja, hogy megfuttassák, hamar célhoz juttassák a kálváriáján. Itt a segítség nem azoké, akik segítségre szorulnak, de a bilincs sem azoké, akik megérdemlik. Itt hazugság, megalázkodás és butaság az enyhítői csak az élet kínos terhének. És még mindig visszafelé megyünk. Ameddig csak lehet – a középkorba...

Nem békességnak, szeretetnek ünnepe vagyon most, hanem minden hitünk és reményünk föladásának áldozati napja. Az egész világ, de kivált a mi kicsiny siralomvölgyünk, szörnyű messzeségben van a megváltástól.

Lesz megváltás. Lesz újra megváltás. De olyan irdatlan sötét

messzeségben van a megváltásnak napja, hogy onnan még csillag ragyogása sem sejdíttethet velünk semmit.

Betlehem néma. Mit sem ígér. Feketeség fekszik a világon s koponyákon. Milliók jaja, panasza száll ki a rettenetes éjszakába. Akiknek Istenük van, jajgatván, siránkozván fohászkodnak. Örömben, békességben csak a farizeusok s ő barátaik ünnepelnek...

NN 1901. december 25.

A.E.

157. NAGYVÁRAD ÉS VÁZSONYI

A terézvárosiak demokrata honatyjának sehol sincs még annyi bámulója és tisztelője, mint Nagyváradon.

Mióta megcsínálta az első demokrata kört, Nagyváradon divatba jött a demokrataság. Azóta pedig, hogy a *generális elbukott*, s ő meg leverte a terézvárosi klikket, mandátumhoz és immunitáshoz jutott, egyáltalán nem található demokratánál más politikai hitvallású ember Nagyváradon. Még a kuruc Barabás kurucai is csak avval tudják magukat vigasztalni, hogy hiszen Barabás is demokrata.

Mikor a múltkor például a párbaj ellen olyan imponáló bátorsággal állást foglalt volt Vázsonyi, Nagyvárad sietett igazolni, hogy a demokrata honatyja nemcsak Terézvárosnak, de Nagyváradnak is a kedvence.

Hogy mégsem alakul meg a nagyváradai demokrata párt, annak nagy oka van. Mi nagyváradiak annyira demokraták vagyunk, hogy nem akadna elnöke a pártnak. És itt nálunk csakis úgy lehetne demokrata pártot csinálni, hogy maga Vázsonyi vállalná el az elnökséget. Az alakítással meg jó lesz sietni, mert amilyen nagyon beleestünk a radikalizmus lázába, ide s tova kevés lesz majd nekünk a *polgári* demokrataság.

NN 1901. december 25.

158. A JOGAKADÉMIA PECSÉTJE

A nagyváradai jogakadémia pecsétjével furcsa dolog történt. A pecsét röviden *elváltozott*. Néhány év óta a derék pecsét nem elégszik meg a szépséges *kir.* jelzővel, hanem fölvette a *kat.* jelzőt is. A pecsét színváltozása sok kifakadásra ad okot. Általános a nézet, hogy a pecsétnek nem volt joga ez önkényes színváltozásra. A pecsét példáját sokan követték. Ma már a jogászok is *kir. kat.* bált rendeznek. Hát ha mi is követnénk ezt a változtató példát, s nevekhez, címekhez hozzátoldanánk?

Jól nézne így ki például a Bozóky Alajos dr. igazgató neve: dr. Bozóky klerik. Alajos...

NN 1901. december 25.

159. AZ ÉHES KÖZÖNSÉG

Ha a közönség éhes, kegyetlen. Alig temettük el a *szép kapitányt*, véres szenzáció kellene újra. És nekilát a fáma. Percek alatt az egész város beszél:

— X. Y. agyonlőtte magát.

— Igazán? Én azt hallottam, Z. V. az öngyilkos.

És egy fél nap alatt legalább tíz vidám férfiúról kél öngyilkos hír szárnyra, holott mind a tíz a körülményekhez képest jól érzi magát... Na, dehát éhes a közönség...

NN 1901. december 25.

160. AZ ÚJ CSILLAG

Az új csillagról beszél mindenki a Szigligeti Színház kulisszái mögött. Az új csillagról, akinek a nevét senki sem tudja, de akiről máris sokat beszélnek. Főként a kis karhölgyek beszélgetnek nagy áhítattal az ismeretlen, rejtélyes, új csillagról. A szép Zács Terka tud sokat róla. Éppen ő az előadó. Közben érkezik egy kolléganő. Rászól a Terka:

— Na, hallottál már az új csillagról?

A kicsike pirulva válaszolt:

— Hiszen talán csak nekem mondja el az ilyesmit Béla...

A kicsike a karácsonyi katonai csillaghullásra gondolt.

NN 1901. december 25.

161. SZEGÉNYEK KARÁCSONYA

Karácsony. A legendák szent ünnepe, amely a legszebb, a legdicsebb valamennyi közt. Karácsony... e szónál millió szív dobban össze, s millió ajkról hangzik fel a hála, a zsolozsma a nagy mindenség Urához, aki beváltá az ígéretet, s Megváltót adott a bűnös emberiségnek. Ünnepet ül az egész keresztyén világ. Ünnepel a szegény és gazdag egyaránt. Igen, a *szegény ember*... Valamikor, régen mennyire más volt

e kép. Odakünn a fagyos, hideg szél süvölt, kísértetiesen rázza a szegény hajlékok rozszant ablakfáit. A vastag hólepel mint fehér szemfedő messze úgy terül el beborítva mindent fagyos leplevel. Mindent, ameddig a szem lát. Mintha minden élet megszűnt volna, oly némaság mindenütt. Csak a szél süvölt könyörtelen, irtógalmatlanul. ...Szegényes, kicsi szoba. Az ablakok papírral vannak beragasztva, a kis pléhkályhában régen kiégett az utolsó hasáb fa. A család fő az asztalnál ül, könyökére támasztva a fejét... Gondolkozik. Vajon mire gondol — a béke ünnepén? — Mit eszünk holnap! — tör ki a sóhajtás kebléből. ... Holnap... s azután! Íme az egyik karácsony. Ez most a *jelen*... Mintha megváltozott volna a természet rendje, napfényes idő, tavaszi lég, s csak az éneklő madárnak danája hiányzik, hogy valóban elhitesse velünk a *tavaszt*. Ünnepel az egész világ — a szegény ember is. És a szegény ember öröme, békéje kétszeres. A télnek, fagynak nyoma sincs, és a hideg, a kegyetlen hideg nem emésztette fel még utolsó filléreit. Még egy kis karácsonyfára is telik, s az apróság ujjong, örült a kriszkindlinek, amely gondoskodik a szegény gyerekekről is. Karácsony van... A szegények karácsonya!...

NN 1901. december 25.

162. SZEMERE ÉS A KERÜLETE

A bécsi zsokéklub szerencsés nyerőjéről, a „nem boldog a magyar” hírhedt szárnyrabocsájtójáról, sok szó esett mostanában a szép haza minden tájkán. De sehol annyit nem beszéltek Szemeréről, mint a kerületében, ahol majdnem olyan népszerű, mint a nevéről hívott asztaltársaság ifjai között.

Szemere Miklós a *tasnádi* kerület képviselője. Az úgynevezett agrárius-szabadelvű képviselők csoportjába tartozik, ami majdnem természetes, de az már kevésbé mulattathatta őt, hogy kénytelen egy másik csoporthoz is tartozni: a képviselő urak ama szintén tekintélyes csoportjához, mely annyi dolgot és gondot ad most a — kúriának. Mert hát a tasnádi kerület képviselője Szemere Miklós de genere Huba (degenerált Huba — mondja a másik, a miskolci Szemere morózus csúfolódással) *peticionált* honatya.

Úgy történt volt a dolog, hogy nagy zavarban voltak a tasnádvídekí derék választópolgárok. Egy jelöltjük volt. Kossuth-párti birtokos ember, aki a maga vagyonát maga szerezte. Nehezen adogatta ki hát a bankókat a jelölt. Meg aztán egy jelölttel nem is lehet igazándi választást csinálni.

— Nem boldog a magyar — vélték a jobb időkhöz szokott kortescek, s ez az elégtikus konstatálása a helyzetnek eszükbe juttatta a Szemerét...

Na, hát erről a választásról most is úgy beszélnek Tasnád vidékén,

mint valami mesébe illő szép álomról. A csaholyi oláh kész megesküdni rá, hogy a domnu Szemere voltaképpen a királynak a kulcsárja, s öfelsege rábízta, míg a választás tart, a kulcsokat. Nem kell rosszat gondolni: a választás tiszta volt. A szavazatáért nem kapott pénzt senki. Az egészen más dolog, hogy az ötven krajcáros bankettek, melyeket önkéntes aláírásokkal csináltak, olyan fényesek voltak, hogy a pezsgó patakokban folyt, s a vendéglős olyan életterlen, hogy még ezt az ötven krajcárt sem vasalta be senkin. Azt meg nem lehetett megtiltani, hogy mikor a cigány maga *háromszáz* forintot kap, egy büszke választópolgár ne adhassa el húsz-harminc rongyos forintért a maga napraforgómagját vagy köleskását, ami ezelőtt két évvel termett, s egy éve már elfogyott. Egyébként is nagyon ügyeltek a törvényes formákra. Egyik főkortes leánya nyugodtan fogadhatott el harminc krajcár értékű cukorkát, s nem tartozott észrevenni, hogy a cukorkásdoboz testvérek között is megér hatszáz forintot. Komoly szakértők és beavatottak szerint *Szemerének nyolcvanezer forintjába* került a tasnádi mandátum, pedig egy szavazatot sem vásároltak meg. Mennyibe kerülhetett volna, hogyha nincs meg a tiszta választásokat biztosító törvény?!

No, de Szemere úgy gondolkozott, mikor különvonattal s magyar-ruhás ifjúival bevonult a kis érmelléki fészekbe, hogy megmutatja, hogy igazi magyar úr akkor is úr marad, mikor a zsokéklub játékasztalaitól s a gyeptől leereszkedik a közéleti szereplés posványába.

Lássá az egész világ, hogy nem boldog a magyar, s „magasabb közéleti erkölcsstan”, „keresztény alapokra fektetés” és Szemere de genere Huba kell neki.

A Kossuth-párti atyafi egy darabig licitált a napraforgómagra s a köleskására, de nem bírta a szorítást. Hat lóhosszal hasalt el, s okosabbat nem tehetvén — peticionált.

Szemere eközben honmentő akciójához látott, s kétmilliócskát szerzett saját ősi magyar személyének és így nemzetének.

Egy munkatársunk, aki most Tasnád vidékén időzik, azt írja, hogy Szemere nyeresége felfordult világot csinált a kerületben. A kisebbség vissza készül vonni minden petíciót. Viszont a Szemere pártja azt szeretné, hogy a képviselő be se várja a kúria döntését, hanem úri büszkeséggel *mondjon le mandátumáról s lépjen fel újra*. Ők majd megmutatják, hogy újra Szemere győz. Úgy titokban pedig azon töprengenek a Szemere-kortések, hogy mennyit lehetne abból a bizonyos két millió koronából hazafias, jobban mondva alkotmányos célokra fordítani.

És valóban, ha azt akarja Szemere, hogy még egyszer boldog legyen a tasnádi magyar, eszközöljön ki neki még egy választást. Vagy legalább vegyen tőlük még egy kis napraforgómagot, köleskását, miegyebet. Bizony a mai gazdasági viszonyok között áldás egy-egy szerencsétlen vidékre olyan képviselőjelölt, mint Szemere Miklós. De hát ezt nem értik meg

a zsidó merkantilisták, rongyos demokraták s a többiek. Kártya és ló-szerencse a magyar úrnak, választás a derék polgároknak, s — boldog lesz a magyar...

NN 1902. január 4.

163. A SÖTÉTSÉG HATALMA

— *A Szigligeti Színház premierje* —

„Kereszteld meg az ártatlant, mielőtt megölnéd!”... Ez Tolsztoj! Rombolója a mostani — szerinte meghamisított kereszténységnek, s mégis túlcitálója minden vallási evangélistának, kik valamikor éltek. A sötét pesszimizmusnak, a szemek kegyetlen látásának, a túlzott krisztianizmusnak, a fanatizmusnak nagy prófétája ő: forradalmár a szeretet és megváltás nevében.

Mi — ez idő szerint — nem tudjuk és nem akarjuk megérteni őt. Kegyetlenségét, fanatizmusát, nagyságát megszedülve szemléljük, de igazai nem a mi igazaink.

Nem is igen lesznek azok soha. Szláv ő nekünk nagyon, kegyetlen, öldöklő szláv, és mi ennyi kegyetlenség láttán elvesztjük a kedvünk a mennyországhoz is.

Tegnap darabjával elég röviden lehet s tudunk végezni. Rettentetes parasztdráma ez. A Szigligeti Színház rendezője törült s törült, ám a megdöbbenés, irtózás csendesebb, hangosabb morajlása gyakran futott végig a házon. És ahol meg nem döbbsentett, még gyilkosabban hatott: kacagást gerjesztett. Ahol dermednie kellett volna a vér élni vágyásának, olyan kegyetlenül festett a nagy sötét próféta — kacagtak... Gyilkosság, rablás, házasságtörés, újra gyilkosság, fajtalanság, nyomor, pizok, betegség: ezek a történet stációi. Az utolsó stáció pedig a lélek megtörése, a gyenge férfiúnak szinte perverz lakolni vágyása... Ez a Tolsztoj darabja, s a közönség fázva, dideregve távozott, pedig a rendező sokat törült, s erkölcsös hajlandóságú emberek ezt mondogatták:

— Szép dolog epikureusnak lenni.

Hát szebb, mint az erkölcsök vértanújának. ...Az evangélistáknak nem szabad olyan szörnyű kegyetleneknek lenni, mint Tolsztoj.

Az előadás jó volt, csupán egy-két szereplő nem ért föl a darab megértéséig. P. Szép Olga nagy készsége s túlzott verizmusa tegnap igenis stílszerű volt. Dzsasz virágcsokrot kapott, csak ne eresztették volna le éppen akkor [a függőnyt?], mikor szegény Bognár olyan művésziesen haldoklott. Nagy sikere volt újra Szarvasi Sándornak, ki megrázóan erős és igaz tudott lenni. Csak Szohner Olgát, Kacziány Violát kell még

kiemelnünk. Közönség volt. A hatás a legvegyesebb. A modern próféták elveszik az embernek azt a kis kedvét is az élettől, ami megmaradt.

NN 1902. január 9.

(a.e.)

164. A MI DIÁKJAINK

Kedves, jó hírt hallottam s olvasok diákgyermek éveimnek legkedvesebb barátjáról, Csighy Andor nevezetűről.

A külföldi egyetemeket járja az én régi jó barátom, s most Strassburgban studenteskodik. Itt esett meg vele az a kivételes dolog, hogy őt, az idegent, a magyar „Janosh”-t, az egyetem legelőkelőbb tudományos körének elnökévé választották meg. Minden bizonyosság szerint azért, mert őt tartották a legkülönbnek, legértékesebbnek és legérdemesebbnek.

A mi lapunk a második magyar lap, mely ezt a dolgot érdemesnek tartja lejegyezni. Több lap aligha fog akadni, s az első lap közlésének értékéből sokat von le, hogy a közlő lap ezt a kis hírt is, mint minden híret protestáns szószban találja fel, mert felekezeti íze van már – mint sokszor jajgatom – mindennek ebben az országban. Mi hát nem kürtöljük, hogy Csighy Andor végzett ref. teológus és filozopter, volt szenior, csak konstatáljuk, hogy egy derék, ifjú magyar diákember kitűnt a külföld egyik legelső egyetemén – tudásával és munkájával.

Fehér holló az ilyen hír, s szárnyat mégsem kap.

Ha az én édes Andor barátom sokat adna a hiúságokra s az emlegetettségre, bizony nem azt csinálná, amit csinál. Mennyivel többet tudnának és tartanának róla.

Először is miért ment ő ki külföldre? Az igazi magyar diák füttyöl a külföldre. Hogy aztán mikor már két diplomája is van, miért tanul tovább, ez már aztán teljesen érthetetlen.

A mi diákjaink de másként csinálják. Beiratkoznak, pártba lépnek, korteskednek, választanak, obstruálnak, utcán tüntetnek, hont mentenek, verekednek lovagiasan és bottal, zengerájokat riasztanak, feudális urak talpát nyalják, keresztény alapokra fektetnek, közéletet tisztítanak, képeket koszorúznak, atlétikát üznek, zsidót ütnek, zászlót szentelnek, közéleti alakokat dicsérnek és ócsárolnak... Bizony, nem tudjuk mi a programjuknak tizedrészét sem felsorolni. De egyet tudunk: abszolúte nem tanulnak, s abszolúte semmihez sem értenek...

Ha ezen a programon és úton indul el az én Andorom, daliás, szép fiú is különben, ma talán ifjúsági vezér, tagja a Szemere-társaságnak, rettegett közéleti faktor.

Mi lesz így belőle, mikor semmit sem csinált, csak dolgozott, írt, ta-

nult, munkált... Ebben az országban így nem lehet karriert csinálni. Majd meglátja ezt az én édes jó barátom, kinek gondolatban a szívemet küldöm innen: ebből a feudális, klerikális, sajnálnivaló kis hecc-országból... És kívánom neki, hogyha visszajön, haladjon és boldogulni tudjon, noha — értékes ember...

NN 1902. január 11.

(ae.)

165. A SZÍNTÁRSULAT ÚJ NAIVÁJA

Félig szomorú, félig öröndetes színházi újságról írunk. A szomorú felét mondjuk el először. Szohner Olga, bizalmas ismerősei címezése szerint: „Szohnerke”, a színtársulat bájos kis naivája itt hagy bennünket virágvasárnapkor. Sok-sok színházbajárót szomorítottunk el — tudjuk — evvel a bús kis újsággal. Szohner Olgát nagyon megszerette a nagyváradi közönség. Vonzó, bájos egyéniségét, gyermekes temperamentumát, üde, mindig friss talentumát nehezen fogjuk elfelejteni. Ezek a finom kvalitások kevés művésznőben vannak meg, s ezért kevés a jó színésznő a naiva-szerepkörben. Szohnerkét „atyai önkény” viszi el tőlünk, hogy színházi hírhez illően indiszkrétek legyünk. Méltóságos papája nem akarja, hogy tovább is „vidéken” maradjon. Ha ilyen formában nem is értünk egyet a méltóságos papával, de az a mi hitünk is, hogy Szohner Olga a Nemzeti Színházban is kaphatna igen előkelő helyet. Reméljük, hogy fog is kapni, s mi nagy örömmel számolunk be az ő leendő sok nagy sikeréről. S most jön a hír vígabb fele. Szohner Olga utódja kedves ismerős lesz: H. Novák Irén, a kolozsvári színház tagja. Pompás, kedves, talentumos művésznő, ki még nagyobbra nőtt, mióta nem láttuk. Csak az ő szerződötése ad vigasztalást a Szohner Olga távozásáért. Mert hát nagy dolog, kérjük[!], akármit mondjon a nagyképűség, a naiva-válság, s mikor olyan kevés és mind kevesebb lesz — a naiva...

NN 1902. január 11.

166. A HÉTRŐL

Tegnap, ragyogó, napsugaras délelőttön Vénuszt nézegettünk a nyílt utca során. Ne tessék megijedni. Nagyon illedelmes látvány volt. Nem a szerelem pogány istennőjét, aki különben délelőttönként tűrhetően diszkrét még a nagyváradi utcákon, hanem Vénuszt, a legszebb csillagot, az estének és hajnalnak közös ideálját. Kék volt az ég, ragyogó a nap, enyhe a szellő, mintha Itáliának örökös tavaszával cseréltük volna

ki a mi ostoba időjárásunkat. És a tiszta égen, a ragyogó nap mellett látható, bűvös fénnel ragyogott a reggeli égbolton föllépdelő esthajnalcsillag. Talán kevesen vették észre, hiszen kinek van kedve és ideje az égre nézdegelni, honnan olyan kevés adomány jön s olyan kevés tökéletes ajándék mostanában. Mi észrevettük és megbámultuk... És bár tudtuk, hogy Vénusz ragyogásában nincs semmi különös, csak közelebb jön sáros földgolyónkhoz, babonás érzés fogott el bennünket, akárcsak primitív, jámbor, hívó földembereket, kik élnek a mezőkön, tanyákon és kicsi falukban... És egy percig babonás hittel tépelődtünk, hogy a nagy úrben készül valami szörnyű dráma. Íme ragyog fényes délelőttön felénk a Vénusz sugara, s meleg tavasz van téli januárban... Aztán szégyenkezni kezdtünk, hogy így ostobáskodunk. Vénuszt nem sokáig látjuk, s újra elsötétül. Elmúlik a januári tavasz is. A természetnek nincsenek csodái. Csak csodabogarak, kik kétlábon járnak. Nem néztük hát tovább Vénuszt. Tovább mentünk a többi csodabogarakkal. Ők a mi néznivalóink. Írjunk csak róluk krónikát...

De a csodabogarak között sem történnek csodák. Tessék elhinni, hogy nem történnek. Például. Álljon elő Gerő Ármin rendőrfő, és próbálja meg. Szóljon így:

— Tisztelt csodabogarak, alsóbb néposztályhoz tartozók és előke-lőek. Nagyváradon többet nem hazárdozunk. Minden hazárdjátékot megfogok akadályozni!... Hogy kinevetjük mi, a tisztelt csodabogarak!... Szerencsére Gerő Ármin jó ízlésű, okos ember, s nem mond ilyet... Tudja, hogy ma már csodák nem esnek. És azt tudjuk már egynéhányan. Sőt, mi még azt is tudjuk, hogy kezd már nagyon is gyanús lenni nekünk ez az országszerte dühöngő, tömérdek erkölcs. Az ördögbe is, egyszerre ilyen erkölcsös lett ez az ország? Hiszen ez csoda volna. Már csodák nem történnek, tehát más történik itt... Ez a nagy erkölcsmánia a nagy farizeusság színjátéka, mely beugrat sok jóhiszemű naivat is.

És a dolog így áll:

Ez ország társadalmának gyökeres nagy átalakuláson kellene átmennie, de nagyon sokaknak áll érdekükben, hogy ez az átalakulás meg ne történjék. *Igazságossággal* kellene szolgálni sok-sok elnyomottnak, nyomorgónak, de az igazságosságtól félnek a kiváltságosak. Hogy hát az átalakulást megakadályozzák: adnak a beugratható naivaknak vallás-maszlagot, hazafias maszlagot, erkölcs-maszlagot, s száll az ige főpapok székéből, főurak ajkáról:

— Legyetek vallásosak és erkölcsösek. Tűrőké a mennyeknek országa. Védelmezzétek vallásotokat és hazátokat, mert istentelenek hada

készül ellenük. Ne világosítsátok, ne oktassátok a népet, mert a szegény nép csak szerencsétlenebb lesz, ha olvasni és tudni fog.

A prédikálók azonban ragyogó isteni jómódban élnek; milliókat nyernek, vesztenek esténként. Hazafias gondok nem bántják szíveiket. Futtatnak paripáikkal a gyepen. Amennyi ragyogó asszony, mind az ő számukra — öltözik. Nem imádkoznak, de nem is dolgoznak. Ha néha megrettennek az alantuk megmozduló mobtól, hát prédikálnak egy kicsit nékik a vallásról, az erkölcsről s a veszedelmes istentelenekről. A *mob* többnyire beugrik a *mennyeek országának*, s nem veszi észre azt a csekélységet, hogy a *földi ország* csak néhányaké...

Ezt a kis színjátékot Bodnár Zsigmond dr. növekvő idealizmusnak, a klerikálisok a társadalom valláserkölcsei alapokra fektetésének s mi, szótár-szegény kis írástudók reakciónak nevezzük...

Bocsánat, hogy ezt a nagyváradi hazardjáték-ellenes ügy ötletéből mondtuk el. A mai magyar társadalomnak nincsen olyan eseménye, amelyhez ezeket az apró mementókat ne kapcsolhatnók. Szomorú kis társadalom ez. Szegény és beteg. Több: koldus és hisztériás. A napokban olvastuk, hogy mikor Magyarországon az első klerikális lap, a *Magyar Állam*-má vedlett *Idők tanuja* megjelent volt, az egész magyar társadalom felháborodása zúgott a kis pápai áldásos papiros felé: ma már a sajtó(*) fele reakciós szellemben dolgozza a magyar társadalmat. A haladás és pozitívizmus alapján álló protestantizmus is olyat esett a nagy reakcióban, hogy például a Dunán inneni és tiszántúli kálvinista írástudók valósággal tridentí türelmetlenséggel jelentik ki, hogy az unitáriusokat nem ismerik el protestánsoknak, s velük együtt lenni nem akarnak még a protestáns irodalmi társaságban sem, aminek különben éppen úgy nem volna egészséges társadalomban helye, mint a most tervezett zsidó gimnáziumnak, egyszóval semmi felekezeti intézménynek, mely a templomok falain kívül esik. Dehát felekezet, „erkölcs”, nacionalizmus kell a magyar társadalomnak. Egyenlőség, igazságosság, becsületes munka, a szellemi kincsek gyönyöreiben való egyesülés, felvilágosultság s testvériség nem... Majd kellene még!...

NN 1902. január 12.

(ae.)

167. JOGÁSZÉLET

Sajnáljuk nagyon-nagyon, hogy a nagyváradi színháznak kellett az első magyar színháznak lenni, hol egy szerencsétlen premier nem némaságba, hanem lármás, tiltakozó füttyölésbe fullad. És sajnáljuk, hogy

ezt regisztrálni parancsolja az újságíró kötelessége. Egyébként ez történt. Karácsonyi Aladár, aki igen ügyes tollú újságíró ember, s akinek egy dramolettje a kolozsvári és nagyváradai színpadokon ambíciót serkentő sikerrel került volt egykoriban színre, *Jogászélet* címmel bohózatot írt. A bohózatot tegnap bemutatták a Szigligeti Színházban, és sorsa nagy sikertelenség leve. E nagy sikertelenségért azok felelősök, kik a darabot előadásra elfogadták. E felelősség súlyát csak részben könnyíti a jóhiszeműség s a darab kedves, szimpatikus ötletének erejében s a darabban szereplő művészek egyik-másikának népszerűségében való bizakodás. Ez a bizakodás sem vált be, s a sikertelenség így vált abszolúttá. Sajnáljuk a közönséget s a szereplő színészeket. És sajnáljuk a szerzőt is, ki tehetséges ember létére nem volt elég erős az önkritikára.

NN 1902. január 12.

168. INVITÁLÁSOK

A nagyváradai függetlenségek öröm-mámorban úsznak, kivált mióta Barabás Béla itt van közöttük és mindannyiunk között. A hódítók büszkeségével és leereszkedésével rátérek immár az invitálásokra.

Szokoly Tamás a múlt estén többek között Fodor Gyulát invitálta meg, hogy lépjen be immár a függetlenségi pártba. Úgy történt ugyanis, hogy a Barabással vacsorázó társaságban Fodor Gyula dr. is megjelent.

A hívogató, csalogató szavakra nem Fodor Gyula, hanem Stern Hermann válaszolt:

— Sohse bántsuk Fodor Gyulát. Jó helyen van ott, ahol van. Kel-
lenek nekünk az ilyen derék, erős ellenfelek, mint ő.

Ám azért folyik az invitálás. Egyelőre Radó Ignácot, Mezey Mihályt s még egynehány szabadelvű vezért hívogatnak maguk közé a negyvennyolcasok.

Csak az igazságnak tartozunk annak a kijelentésével, hogy egy embernek az elhódítására nem mernek még gondolni sem a győzők, s ez a férfiú Müller Salamon...

NN 1902. január 15.

169. PINTÉR IMRE VERSE

Pintér Imre a jeles baritonista sajnos verseket is ír, és még sajnósbabb, hogy verseit kitüntető bizalommal nálunk szokta elhelyezni. A legújabb versét szeretnénk leközzölni. Valóságos unikum: *pörvers*.

Válaszul tudniillik a volt házigazdájának, aki némi törött ablakokért s egyebekért bepörölte Pintért. Csupa kuriózumból két strófát mégiscsak közlünk a versből. Íme:

*Öt koronát követel hát
És ha azt meg nem adom,
Dobszó útján viteti el
Rámás csizmám, kalpagom!*

*Ma kaptam a megidézést
S alig várom a napot
Ahol majd a bíró előtt
Sok mindent elmondhatok*

Sok mindent elmond még ezenkívül a rigmusos pörirat, melyet a mai napon a bíróság címére adtunk föl. Mi pöriratokat csak kivonatban közölhetünk.

NN 1902. január 15.

170. HULL A HÓ

Már nem hull... De délután apró, csillogó fehér pihék töltötték el téli reménységgel a szívünket. Hiába volt a reménykedés. Estére tavasz lett újra.

Január közepén vagyunk, s a természet májust mutat. Tegnapelőtt délután forrón sütött a nap, tavaszi ruhák kerültek elő, s délután akkora közönség sétált, amekkora ilyen tájban korcsolyázni szokott rendes években. Keszthely – Héviz tavában lótosz-növények bimbóznak. Mátyás-földön a cseresznye virágzik, s Szilágysomlyóról pár szál nem apokrif ibolyát kaptunk. Erdély több helyén volt zivatar és égiháború. Hát nem tavasz ez? Egy vidéki lapban olvassuk, hogy egy táncmester tavaszi tánckoszorúcskát nyit, ifjú poétánk tavaszi verssel állított be – ez már csak tavasz!

NN 1902. január 15.

171. EGY NAGYVÁRADI PIKTOR

Van nekünk egy zseniális, fiatal piktorunk, Aczél Henrik, akit jobban kellene ismernünk nekünk, nagyváradiaknak, mint ahogy ismerjük. Amellett, hogy komoly, tartalmas művészember, ötletes bohém is a mi

piktorunk, s nagy mestere a művészbravúroknak is. Egyik kollégánkat a múltkor lámpafény mellett s alig háromnegyed óra alatt festette le. És ez a kép van olyan pompás, mint sok arcképfestőnek öthetes munkája. Tessék ezt a művész-bravúrt megnézni. A Berger-féle könyvkereskedés kirakatában sokan megbámulják.

NN 1902. január 15.

172. TISZA KÁLMÁN KÉPVISELŐ

Barabás-ünneplő Nagyvárad városból szívünk minden meleg érzésével üdvözljük a hon legifjabb atyját, nemes Abrudbánya város követét, mi generálisunkat, Tisza Kálmánt...

Emlékezünk nagyon a híres napra. Vad mámoros öröm tombolt Nagyvárad utcáin, s komor, váratlan gyász borult sokunk szívére. De a láz megejtett, de a mámor ragadós volt. A történelem levegőjét éreztük, s az esemény nagysága kápráztatott bennünket. Akkor azt hittük, akkor azt írtuk: consummatum est...

És nem így volt, mert nem lehetett így. A világot nem a meglepetések, nem a nagy váratlanságok kormányozzák, hanem a fejlődés, a haladás okos törvénye. Ez a törvény nem engedheti azt, hogy egy őt kifejező, eredményes, gyönyörű élet bezáródjék egy ötlettel, egy kázussal, melyből az egymást szülő okok hiányoztak, s nem engedhette azt, hogy hiányosság legyen egyik kis terrénumban, mely magyar életnek neveződik.

Nem vagyunk Mekkára esküvő fanatikus hívők. Jó a szemünk, látunk. És sok siralmast, sok szomorúat látunk. — Nekivadult visszafutását a magyar életnek — régen tudjuk és írjuk — nem fogja megállítani Tisza Kálmán. Megáll, ha megáll, magától. Sokig nem tarthat a reakció, nem is tartott soha.

De Tisza Kálmánnak mégis bent kell lennie a magyar parlamentben. Bent kell lennie aggon, szomorúsággal a szívében, betegen... Bent kell lennie mindig. A modern, parlamentáris Magyarország legnagyobb élő alakjának akkor sem szabad a parlamentből hiányoznia, mikor az a parlament s mikor a közélet kezd nagyon méltatlan lenni az ő nagy munkás életéhez s annak eredményeihez. A nemzet sorsát intézni hivatottak névsorában élő tiltakozásképpen legyen ott a neve e hallgatag, ősz, nagy aggastyánnak. Munkát, küzdelmet nem várunk az ő sokat munkálkodott karjaitól. Böles eszének tanácsait pedig a mai gyarló intézők nem kérik. De, ha érzik a közellétét, már vesztenek merészségükből azok, akik ezt az országot vissza akarják csinálni...

Változhatatlan szeretetünket küldjük hát Abrudbánya követének, ki betegsége vett hírt az ő friss mandátumáról.

A tömegek sorsát intéző nagy emberek bizonyosan nagy filozófusok is. A mi kis filozófiánkkal hát nem sietünk komikus módon a Tisza Kálmán vigasztalására.

De azért magunknak idejegyzünk egy kis vigasztaló filozófiát: Megvénülni kár, de szép is. Hogy a lelkünk harmóniája teljes legyen, meg kell érnünk minden megérthetőt az életből. Ne kössön gyászfatyolt a kalapjára Tisza Kálmán. Nem illenék ez az abrudbányai bokréta mellé. Boldog az ember, míg csalódhat, s míg még örömek érhetik. Azt szeretnők, ha a mi nagy aggastyánunk testében is éppen örülni tudna most. A nagy igazságokat nem tudják a Nagyváradok kivégezni, de sem az Abrudbányák megmenteni. A nagy igazság pedig az, hogy Tisza Kálmán a legnagyobb élő magyar politikus. A másik igazság pedig az, hogy a világ halad, a föld forog, bár cáfolgatják régi idő óta. Tisza Kálmán életének nagy munkájára tán rossz idők járnak, de félni nincs okunk. A liberalizmus, mely Magyarországon a Tisza nevével összenőtt, nem jelöltség, melyet elbuktatni vagy győzelemre lehet juttatni, hanem *élet*. Az életet pedig nem lehet könnyen lecáfolni, tisztelt reakciós emberiség!...

NN 1902. január 16.

173. FELEKEZETI VILÁG NAGYVÁRADON

Nincs benne kétség: szerfölkött magvas, tudományos és érdekes volt a felolvasás, mit Kovács S. János vasárnap délelőtt a nagyváradai katolikus körben tartott, amit — így hallottuk — „a nagyváradai katolikus társadalom színe-virága” meghallgatott. Valóban nagy és érdekes története van a magyar katolikus irodalomnak. Tudós embernek érdekes és érdemes elmerülni a múltban, de nem tudóst is megihlet ma is még példának okáért egy pár száz éves valamelyik Mária-ének. Így van. De mikor Kovács úr a „nagyváradai katolikus társadalom színe-virága” előtt, egy *líceumi* előadáson, erről a témáról tárgyal, bizonyosan céllal, okkal s eredményre számítva cselekszik. Ezt így szokták tenni minden rendű és rangú oktató emberek. Ha hát Kovács úr a tudós lelkesedésével merül el a korban, mikor az irodalom is teljesen egy felekezeti volt, a legtermészetesebb, hogy ez munkálása a jövőnek, melyet a *múlt mintájára* akarnak ebben az országban megformálni. Ez természetes, s vége... Kovács úrnak nem akarunk reklámot csinálni. Ő volt az első felolvasó a líceumi előadáson. Ezért hoztuk elő az ő nevét s az ő témáját. Megtehettük volna ezt a rendezett s rendezendő líceumok bármelyik programszámával. Nem a személyek s nem is az egyes kiruccanások a lényegesek ebben a kérdésben. De még nem is a katolikus szabad líceum. Ha a „Jehuda

Halévy irodalmi társaság” tart felekezeti matinét, éppen olyan jól esik nekünk, mint ez. De a „Jehuda Halévy irodalmi társaság” matinéin nincs ott a zsidó társadalom színe-virága, s van-e vagy nincsen Nagyváradon protestáns célokat szolgáló kör vagy társaság, nem tudom, de még sohse hallottam, hogy valahol összejött volna a „nagyváradai protestáns társadalom színe-virága”, hogy tüntessen az ő külön múltjával, különállásával s külön céljaival.

Az, amit a vasárnapi matiné mutat, új jelenség. Új és szomorú. A külön múlt, külön jelen, külön vágyak, külön tendenciák egy hódító háborúnak megüzenése.

Ne tessék bennünket könnyen elintézni, hogy „elfogultak”, „gyü-lölködők”, „zsidóliberálisok” vagyunk. Ez nem megy olyan könnyen. A protestáns irodalmi társaságot, mely még az unitáriusokat is kilökte magából, a zsidót, a nazarénust, a mohamedánt egytől-egyig olyan vesze-delemnek tartjuk, mint a katolikus líceumot. Csináljanak a tisztelendő atyák, plébánosok, lelkészek, rabbik, dervisek maguknak és magukért felekezeti irodalmat, ha ezt ők szépnek és helyesnek tartják, de ne bánt-sák a színt és virágot, a protestáns, a katolikus, a mohamedán, a zsidó társadalom színe-virágát. És ne bántsák főként itt Magyarországon. Hisz itt még nem volt s nincsen magyar társadalom. Engedjék, hogy csinál-hassuk meg. Ne romboljanak legalább addig, míg készet nem adhatunk a kezükbe.

De hát hiába beszélünk ma ilyesmit Nagyváradon vagy Tápiószent-lillában vagy bárhol e szép hazában. A klerikális szervezkedés megvadított itt mindent. Külön táborban áll minden felekezet, s felekezeti ma itt már minden. A magyar imperializmus hóbertjától kezdve mindennapi jelenség, jelszó, felekezeti érdeket szolgál. Felekezeti a politika, az iro-dalom, a művészet, felekezeti még a brettli is már. És tessék kacagni rajta, de ahogy a felekezetieskedésben Nagyvárad halad, rövid időn belül a Szigligeti Színházon azért fognak vitázni, hogy homlokzatára a „róm. kat.”, „ev. ref.” vagy „izr.” jelző kerüljön.

Mert ma már Nagyváradon van izr. novellaírás, róm. kat. kritika, ev. ref. énekművészet, s amint a szabad líceum matinéin csak róm. kat. szoprán és róm. kat. alt-hangok kelhetnek áhítatra, akként az ev. ref. énekgénekyeknek is csak az ev. ref. tenorok és baritonok felelhetnek meg.

Nincs benne kétség, a betegség csfájja a klerikalizmustól ered. De beleestek katolikusok (akik éppenséggel nem egyek a klerikálisokkal), reformátusok, keletiek és zsidók.

Ez a felekezeteskedés ma e szerencsétlen ország legnagyobb átká, s ezt el kellett mondanunk a vasárnapi szabad líceum ötletéből, melyen ott volt „a nagyváradai katolikus társadalom színe-virága.”

Most pedig itt a fejem: verjék be a *Tiszántúl*-ék!

Vázsonyi Vilmos, a népszerű demokrata követ megmutatta már, hogy erősebb ember mintsem féltetni kellene. De úgy hisszük, hogy Vázsonyinak néha mégis lehetnek nagy kétségei, mikor annyi korlátozottságot, intelligencia-hiányt, farizeus rosszakaratot tapasztal, mint tapasztal manapság mindenki, aki ebben az országban a radikális átalakulások nagyobb vagy apróbb harcosa.

Most újra Vázsonyi a proskribált. Junker fegyverekkel nem bírtak vele. Nacionalista, csinált hazafias dühvel ráuszítják hát most a brigádost, a kuruc budapesti legényeket, akik ilyen heccekre mindig kaphatók.

A dolgok története pedig a következő. A debreceni kereskedelmi csarnokban Vázsonyi fölolvastott a párbaj-kérdésről. Érdekes, okos fejtegetéseinek egyik passzusa így hangzik:

A mai iskolai neveltetés a vérontás apologiája. Ott van a történelem. A történelmet tanulva, folyton verekedést, csatározást tanulunk. A zsenge ifjú nem hall nagy szellemekről, tudósokról, hanem a nagy hős Kinizsiről, ki félkezével felemeli a malomkövet, ki húsz törökkel vív egyszerre, egy-egy megölt törököt fog a két kezébe, egyet a fogai közé, s így táncol. Mikor az ifjúság folyton a vérontás glorifikációját hallja, olvassa, természetesen az ifjúságban feléled a vérszomj, a szelídített kultúrbestia ver gyökeret. Ha feladatát akarja teljesíteni a pedagógia, a vallás, akkor ezt ki kell irtani, gyökerében megtámadni, s ha ezt a feladatot teljesíti, akkor a társadalomban nem az erőszak, nem a vérszomj fog érvényesülni.

Ki talál ezekben a sorokban egy nem igaz szót?

Így van. Teljesen igaz. Ám felfortyan a sallangos hazafiság.

— Az istentelen kozmopolita, a zsidó demokrata gyalázza a magyar történelmet. Verjétek agyon a hazaárulót.

Ezt kiabálják Vázsonyira, ki valósággal eksztázisba hozta a debreceni kuruc cíviseket a következő szavakkal:

Mikor a közlekedés útjába akadályul meredő sziklán alagutat akarnak fúrni: nem egy oldalról, de két oldalról kezdenek a szikla kivágásához; így vagyunk mi is a függetlenségi párttal; s én annak a dicső pillanatnak mielőbbi bekövetkezésére üritem a B. Nagy János uram kis kulacsát, hogy munkánk befejeztével, céljaink elérésével hazafias, nagy kötelességeket teljesítő csákányaink mihamarabb összecsengjenek.

Hát ez az úr kérem hazaáruló.

A debreceni felgerjedésre rögtön érkezik a budapesti junker, titkos

antiszemita, nacionalista, a sajtónak vidéken is vannak kis szócsövei. Ezek hát gyorsan megtudják, hogy Vázsonyi lakolni fog.

Hozzák is a hírt. A kuruc-brigád ülésezett. A diákok határoztak.

„Valamint a Kossuth-gyalázó papot kiüldözték, úgy tegyenek Vázsonyival is, mert ha nem, akkor Vázsonyit az egyetemi ifjúság inzultálni fogja.”

Egyben felkéri Kossuth Ferencet, Barabás Bélát, Thaly Kálmánt és Rákosi Viktort, hogy az 1715. törvény első dekrétuma 49. cikkének törlésére tegyenek lépéseket. Ez a rész Rákóczit hazaárulónak deklarálja, és ma sincs megváltoztatva.

Hát ez nagyon szép. De ami az újabb terrorizáló terveket illeti, tisztelt junker hazafiak, abból nem lesz ám semmi.

Vázsonyi akciójával igen sokan egyetértünk már, s mi is — a nagyváradi rejtelmes tréfás szálló ígét ezennel komolyan használva — „ott leszünk!”...

NN 1902. január 23.

(a.e.)

175. SZOKOLY TAMÁS POLGÁRMESTERSÉGE

A nagyváradi függetlenségek brigadérosát megtették polgármester-jelöltnek. Azonnal sejtettük, hogy erről a jelölésről ő vajmi keveset tud, s a pártja sem. De azért: hátha...

Egy munkatársunk felkereste a függetlenségek egyik korifeusát, aki a hírről így nyilatkozott:

— Éppenséggel szóba sem jött a Szokoly Tamás jelölése. A párt nem akarja az ő kiváló elnökét eltemetni. Nagyobb céljai vannak vele. Neki a parlamentbe kell bejutnia.

Tehát ne tessék a jelöltek légijózába sorozni Szokoly Tamást. Ő nem akar polgármester lenni. Ez nem is illenék egy győztes pártvezérhez...

NN 1902. január 24.

(Dyb.)

176. IDILL A VICINÁLISON

Úgy látszik, hogy az a sok gonosz mese, miket a helyiérdekű vasutakra kitaláltak, nem mind mese. A sárréti vasút egyik állomásán játszódott le a minap ez az érdekes vicinális történet. E városkába idegen úr érkezett, s nadrágot akart szabotni a helység egyetlen szabójánál. A szabó azonban nem volt odahaza. Valamelyik korcsmában kóborgott. De melyikben? Ezt kideríteni a majszternének volt a feladata, aki végig

is sírta valamennyi korcsmát, míg végre a férjére ráakadt. Az idegen úr azonban megúnván a dolgot, rohant a vasúthoz, s felült a vicinálisra, mely indulóban volt. A majszter nem akarta elszalasztani a keresetet, utána indult az idegennek, s épp akkor akadt rá, mikor a vonat már indulásra fűtlyentett. A majszter azonban nem veszítette el a fejét, hanem megkérte szépen a vonatvezetőt, hogy várjon addig, míg ő mértéket vesz. Miért ne tenné meg a vicinális vonatvezetője ezt a kis szívességet? Az idegen úr kiszállt, a majszter mértéket vett róla, megegyeztek a szövetben is, a határidőben, az árban is, s míg ez az ügylet teljesen meg nem kötöttet, addig a vonat nem robogott tovább.

NN 1902. január 24.

(Dyb.)

177. OVÁCIÓ A PRIMADONNÁNAK

Valamelyik színházi estén mostanában nagy sikere volt az egyik nagyvárad primadonnának. A primadonna kilétéről csak annyit árulhatunk el, hogy virágvasárnapról Budapestre van szerződötve. Egy jókedvű bohém társaságnak úgy éjfél után jutott eszébe, hogy az ilyen nagy siker nem múlhat el ováció nélkül.

Tíz perc múlva a Hamza Gyuszi bandája játszott a kis primadonna ablakai alatt. A háttérben foglalt állást a társaság két meg nem gyűjtött fáklya-rúddal és viharosan *éjlenzett*. Igen: a naktmuzik alatt *éjlenzett*. Majd előlépett egy igen komoly cvikkeres úr. Szép szavakban méltatta az est hőseit. A szobában nagy kétségek közt találgatta a primadonna, hogy voltaképpen mi történik ott kint. Am a társaság nyugodtan lerótta köteles adóját a művészetnek. A cigány tust húzott, a deputáció a jól teljesített kötelesség s a Hamzának nem teljesített fizetés tudatával szétozlott, s másnap az ováció lefolyásáról levélben is tudatták a kis primadonnát.

NN 1902. január 24.

(Dyb.)

178. ÍRÓK VIZITJE

Egyelőre három érdekes nagyvárad vendégről beszélnek itt is, ott is. Pekár Gyula lejön a protestáns koncertre felolvasni. Bródy Sándor a Dada előadásán lesz vendégünk. Rákosi Jenő pedig *Tagma királyné* előadása esetén jönne le. Hát elég ellentétes három egyéniség. De egyéniség mind a három. Pekár arról nevezetes, hogy Rákosi anatómája mellett kezdte írói pályafutását. Ma is emlékezünk a Rákosi kritikájára Pekár első könyvéről. „Egy sokat látott, olvasott intelligens ember

elhatározta, hogy okvetlenül író lesz.” Szóval Pekár nem volt olyan szerencsés, mint Kupa Árpád, Gombkötő Hogyhívják, Zivuska Jenő és a többi. Őt nem fedezte fel Rákosi. Az asszonyok s a maga jóvoltából mégiscsak lett belőle valami. Aztán meg országgyűlési képviselő is. Igaz, hogy egy rossznyelvű kollégánk jegyezte meg a múlt este:

— Azóta már én is hiszem, hogy Herczeg Ferenc nagy író, mióta *nem* országgyűlési képviselő. Már Bródy Sándornál a képviselőség sem volt s lesz soha kétség. Ez az istenkegyelméből való zseni megmarad már *csak* írónak. Ő nem tud más lenni, s ne is tudjon!...

NN 1902. január 26.

179. A BLUETTE

Eddig még csak újságírók mulattak maguk között az alábbi kis apróságon.

Várady Zsigmond dr., aki most annyit fáradt a szenzációs protestáns hangverseny sikerén, mint aki csakugyan érti a siker titkát, arra vigyázott legjobban, hogy a *reklám* teljes legyen. Kifoghatatlan volt az ötletekben. A múltkoriban például egy nyílttéri közleményt hozott egyik laptársunk. Írója bizonyos Borsos úr, meginterpellálja a hangverseny rendező bizottságát bizonyos blutte dolgában. Erre az interpellációra válasz következett. A közönség jól mulatott. Nyilvánvaló, hogy Borsos úr a Holdban lakozik, de [a] protestáns hangverseny fényes lesz. Egyik, különben igen előkelő aradi laptársunk azonban nem vette észre a tréfát. Egész komolyan leköszölte a nyilatkozatokat. Komoly morált is fűzött az esethez. Végül konstataulta, hogy Borsos megérdemelte, amit kapott. Ez a mulatságos beugrás csak úgy lett volna teljessé, ha — mint néhány nagyváradai bohém tervezte — Borsos nevében táviratilag lovagias elégtételt kérnek az aradi lap szerkesztőjétől. Így lehetett volna a nem létező Borsos az, akinek lenni sok létező ember vágyik: krakéler párbajhős...

NN 1902. január 26.

180. EGYETEM NAGYVÁRADON

Egyik kassai lapban, a *Felsőmagyarország*-ban *Az egyetemi rendszer* címen okos, nem egy részében föltűnésre számítható cikket ír dr. Eszterházy Sándor, kinek nagy érdeme van abban, hogy ma Kassa az a vidéki város, mely a harmadik egyetem elnyeréséért legtöbbet tett, s a közvéleményt szerencsésen sikerült befolyásolni már eddig is Kassa

mellett. A cikkből közöljük az alábbi, Nagyvárral foglalkozó érdekes sorokat:

„A nagyváradi kir. jogakadémiának a mai látogatottsága amellel szól, hogy a városnak elegendő vonzóereje van ahhoz, hogy ott egyetem létesüljön. Ha Debrecenben felekezeti egyetem lesz, ez a nagyváradi állami egyetemnek nem ártana. Igaz, hogy a nagyváradiak ez idő szerint egyetemre teljességgel nem gondolnak, de ennek a magyarázata az, hogy a közvélemény nálunk a csonka egyetemeket lehetetlenségnek tartja. Pedig a természetes fejlődés rendje, szűkös anyagi viszonyaink között, csak az lehet: előbb csonka egyetemeket állítani, és ezeknek orvosi karral való kiegészítését a jövő nemzedékre hagyni.

Nagyváradon vagy *egyesíteni lehetne* a ma meglevő római és görög katolikus teológiát, vagy fakultássá egészíthetné ki a római katolikus teológiát a dúsgazdag róm. kat. püspökség. A jog- és államtudományi kar megvan; a bölcsészetinek és az egyetemi hivataloknak a fenntartása, bőkezűen számítva, évi kétszázezer korona. Ha az állam valamikor ezt az összeget rendelkezésre bocsáthatja, *egyeteme* van Nagyváradnak.

De nem a mi föladatunk a nagyváradi egyetem tervének megrajzolása. Csak rá akarunk mutatni arra, hogy a nagyváradi jogakadémia fejlesztése is beleillik az egyetemi rendszer alapján álló közoktatásügyi politika keretébe.”

Első olvasásra természetesen elragadnak mindenkit e sorok. Hiszen nincs Nagyváradon számbavehető tollforgató ember, ki — ha ötletszerűen is — föl ne hozta volna a nagyváradi egyetem kérdését. E sorok írójának is két évvel ezelőtt, mikor nagyváradivá lett, első *hehyi* tollforgatása a nagyváradi egyetem érdekében történt.

De az Eszterházy cikke s a nagyváradi egyetem megcsinálására ajánlott módus csak egy pillanatra tudott meghódítani bennünket. Mindjárt beláttuk, hogy mi rejtőzik e tervben.

A nagyváradi *kir.*, tehát állami jogakadémiát — mindenki tudja — milyen nehezen tudjuk megőrizni a teljes elfelekezetiesítéstől. Mit jelentene tehát e már félig felekezeti iskolának felekezeti líceumokkal való egyetemessítése? A vak is tisztában lehet vele. Jelentene egy felekezeti katolikus egyetemet, mely természetesen bátyja és vára volna a felekezeti harcnak, klerikális propagandának.

Hiszen jelenleg a nagyváradi jogakadémiának van egy vagy két igazán liberális professzora is, és mégis megtörténhetett, hogy sigillumába becsempészíték a felekezeti jelzőt, s akik ismerik ez iskola vezetésének módját, szellemét és irányát, tudják jól, hogy bizony az majdnem egészen felekezeti, ami kiszámíthatatlan veszedelem egy főiskolánál.

Tessék most már elképzelni a nagyváradi egyetemet, mely állna a mai jogakadémiából, a róm. és gör. kat. teológiákból s egy bölcsészeti fakultásból — mely szolgálója volna — az ismert recept szerint — a nem

is *teológiának*, hanem *teológiáknak*, s amely egyetem létesüléséhez püspöki és káptalani pénzek járulnának!... Milyen lehetne ez az egyetem?...

De lehet itt ám szó másról is. Mi ellene vagyunk minden felekezeti fő és egyéb rendű iskolának, tehát a debreceni ref. egyetem tervének is. Ha eddig megbékéltünk is a debreceni egyetem tervével, most már opponálunk. Méltóztatnak látni, mi volna a debreceni *ref. egyetem* ára. *Egy kat. egyetem Nagyváradon.*

Lám, minden igazolja a mi harcunkat a felekezeteskedés ellen. Legyen az katolikus, zsidó, református, keleti vagy bármilyen fajtájú.

A nagyváradai egyetem tehát ilyen áron s az Eszterházy dr. által gondolt formában nem kell. Semmiképpen sem kell. Inkább nem kérünk egyetemet.

A mostani zavaros, sötét idők bizonyára el fognak múlni. A magyar közélet, társadalom, politika folytatni fogja ott, ahol az egyházpolitikai törvények után — fájdalom — abbahagyta. Lesz majd tisztább, egészségesebb levegő a magyar glóbuszon. S majd akkor, az akkori vezetők megadják Nagyváradnak, ami e pompás helyzetű, nagyra hivatott, művelt várost megilleti. Megadják többek között a *nagyváradai egyetemet* is. Eljön, hisszük és tudjuk, hogy eljön ez az idő. Csak rakódjék le előbb a salak, csak tisztuljon meg az ultramontán feketeségtől az ország képe.

NN 1902. január 29.

A. E.

181. A KULTÚRBESTIA

Sok szó esett róla. A modern emberről, akit Nietzsche keresztelt el kultúrbestiának.

Nézzetek csak körül jobbra-balra utcákon, tereken, vendéglőkben, kávéházakban, báltermekben, milyen vígan jár-kél. Kicsoda? Az ember? Dehogy. A *kultúrbestia*.

Figyeljétek csak meg óvatosan a társadalmat, a közéletet, a politika küzdőtereit? Ki ezekben az úr, ki érvényesül, ki boldogul, ki jut a felszínre, ki az, akit nem lehet elpusztítani? Kicsoda? Talán az ember? Dehogy. A *kultúrbestia*!

Nem értitek? Pedig körül vagyunk vele hálózva, bennünk él, általunk táplálkozik, rajtunk hízik: a *kultúrbestia*!

Ime. Úton-útfélen, utcákon, báltermekben ott van. Jelen volt nagy notabilitás. Ásít vagy hangos megjegyzéseket tesz, vagy fixíroz vagy néha kegyes leereszkedéssel udvarol. Útjában van a szórakozóknak, a mulatóknak. De jaj neked, ha megszólítod, ha reánézesz, ha meglökted, azonmód lenyel, megesz, elpusztít, felaprít, lelő — a *kultúrbestia*.

Innen ered aztán a befolyása, hatalma, tekintélye, amely lassanként

átterjed más térre. A mi kedves társadalmunk rögtön *hósszé*, félelem és gáncs nélküli *lovaggá* és nagy tehetséggé, kiváló képességű, bámulatos műveltségű egyénné avatja — *a kultúrbestiát*.

Társadalmi pozícióján vonul be a közéletbe. Útjából elsöpri az igazi embert, az erőt, a tehetséget. Aki nem tér ki előle, aki szembe mer vele szállani, aki útjában áll, azt összezúzza, eltiporja, megvagdálja, leszúrja, agyonlövi, de mindenestre eltünteti a föld színéről — *a kultúrbestia*.

Így lesz úrrá nálunk, így jut álláshoz, hatalomhoz is. Tisztesség, jóindulat, emberszeretet, kötelességtudás, erkölcs — ostoba fixa ideák — nála.

Ellenben a nyers erő, a vakmerőség, az erőszak, a gőg, a tudatlanság, a kard, a vitéz, a pisztoly — ezek az eszközei. Ezekkel s ezek árán jut célhoz. Ekként lesz a társadalom oszlopa, a közélet vezérférfia — *a kultúrbestia*.

A név, a családi összeköttetés, a tudatlanság, a kard, a pisztoly, a nyegleség, a kistréberkedett pozíció, a pénz, a nyers erő stb. Ezek a kultúrbestia sáncai. Mikor fogja vajon e sáncokat széthányini a *talentum*, a *munka*, az *igazi ember*. Addig élünk kultúrbestiák között s terrorizáló hatalmuk alatt...

NN 1902. január 29.

182. DIVATBA JÖTT A SZEMÉREM

— Adalékok az erkölcs hódításához —

Írjuk mostanában gyakran, hogy szörnyű erkölcsösek kezdünk lenni.

Dühöng az erkölcs, kivált a jó vidéken. Nagyváradon egy színügyi bizottsági néhai határozat, s a hírhedt Kernstok-kép afférja óta szerencsére szünetel tartanak az erkölcsös bácsik. De azért el lehetünk készülve mindennap valami erkölcsös merényletre, mert az erkölcs, a szemérem nagyon divatba jön.

Van valami a levegőben! Belénk ütött az erkölcs. Aradon be akarják csukatni a *Vesztaszüzek* templomát, és véget akarnak vetni Diogenész idillikus furulyázásainak. A vidéken erősen borzadnak a kaviártól. Pécskáról ezt az érdekes tudósítást vesszük:

„A pécskai kaszinó választmánya Z. tag indítványára elhatározta, hogy a *Magyar Figaró* című élelclapot a tagok erkölcsceinek megóvása céljából nem rendeli meg tovább. A választmánynak ezt a határozatát megfellebbezték a közgyűléshez, amely heves vita után húsz szóval kilenc ellenében úgy határozott, hogy a *Magyar Figaró*t továbbra is meghozatja. Többen a szavazástól tartózkodtak.”

Hm, hm... Tehát az erkölcstelenség győzött a szüzi szemérem fölött. Az a hűsz, aki a pártján volt, alighanem így okoskodott: szomorúan állnának a mi erkölcsaink, ha annak egy pikáns újság árthatna vagy használna... Egy részük meg, aki eddig nem olvasta el, azt mondta magában: de már csak meghozatjuk azt az újságot, hadd lássuk, csakugyan olyan szemtelen, ahogy mondják... Mások meg talán azt mondták: igenis, ki kéne tiltani az újságot. Ha még olyan lenne, amilyennek mondják; de az utóbbi időben olyan botrányosan szólid.

Mindenesetre azonban érdekes, hogy az erkölcs ennyire hódít. A Lex Heinze úgy látszik, följár a sírjából. És megértjük, hogy legközelebb hatóságilag fogják betiltani a nagyon sikamlós viccek elmondását (hogy nagyon vagy kevésbé sikamlós-e az a vicc, ezt szakértő bizottság fogja eldönteni), s bekísérik azt a parasztleányt, amikor arról dalol, hogy jaj de szennyes a kend inge, ízéje. S ha kimegyünk vidékre, és a parasztlánytól megkérdezzük, van-e szeretője, azt feleli vissza:

– Hallja, ez már *shocking!*

De a legpompásabb a dologban, hogy Budapestről biztatnak benünket, a jó vidéket:

– Legyetek lelkeim jobbak, mint mi. Legyetek erkölcsösek!

Ezt most a *Vesztaszüzek* ötletéből teszik.

Odafönn, Budapesten, féltik a mi erkölcsainkat. Ők, akik napon-ta megfürödnek a franciásnál is franciásabb frivolságokban, akik elé valamennyi színház, tarka színpad és orfeum szekérrel hordja a tenger bujaságot, s ők ezt már minden különösebb élvezet nélkül beveszik, most rémüldöző tekintettel fordulnak a vidéki Thália felé, s azt mondják, amit a nagyvilági dáma a falusi kisasszonynak, akiről a kávéénikék pletykákat faragnak.

– Szent Isten, te lány, te is elromlasz!?

Szóval terjed, hódít a szemérem, azaz a farizeus képmutatás.

NN 1902. január 30.

183. MENJÜNK VISSZA ÁZSIÁBA

Szeretett úri vércim: a serleg tele. Nincs már itt nekünk semmi keresnivalónk: gyerünk vissza Ázsiába!... Egy kis helyet talán kapunk, persze lehetőleg távol még az ázsiai kultúrára hajlandó népektől is. Bejöttünk – agg krónikások szerint – hős Álmossal s Árpáddal és társaival. Menjünk vissza Rakovszky Stefi, Lengyel Zoltán, ifj. Móricz Pál s a többi nyomában. De menjünk, míg – *lehet*...

E dicső, gazdag történelmű úri népségtől lakott ország tegnap szerencsésen elérte a *legbalkánibb nívót*. Az a gyalázatosságában is mu-

lattató komédia, mely ez ország keserves parlamentjében tegnap lefolyt, bele fog kerülni a történelembe. Egy futó percig szeretnék honárurol „nemzetiségi agitátor” lenni, hadd tudnám kellő érzékenységgel felfogni a magyar parlamentben lefolyt skandalumot. Ilyen megríkató baromság megérésére mégsem voltunk berendezkedve, pedig elkészültünk mi már minden megérhetőre.

Parlament kell ennek az országnak? Kancsuka, nem parlament. Azaz dehogy kancsuka. Kisdedóvó, gyermekkert és sok-sok türelem, ha e dicsó erényből maradhatott volna valami a huszadik századra.

Vázsonyi Vilmos, az egyetlen magyar népképviselő, akit öntudatos nép választott, nem juthat szóhoz a magyar parlamentben. Nem engedik szóhoz jutni a gyermekek, akik haraguszna, mert kinizsidsi s malomkódsi játéukat megzavarta, a gyermekek, akik, hajh, tizenkilencmilliomod magunk szerencsétlen bőrén kockáznak és malomköveznek.

Az immár legbalkánibb parlamentnek ez a botránya irtózatoss, kegyetlen világosságot adott a mi szemeinknek. Olyan titkot világított meg, amit jaj de jó lett volna sohasem tudni. Megtudtuk, hogy a magyar parlamenti gyermekek mind *egyformák*: esküdjének bár a kétfejű sas karmára, a Széll Kálmán harmatozó pattanására, Kossuth Lajos kalapjára, pápa csalhatatlan öszentsége papucsára, bármire. Obskurus agyuk velejének vastag burkát csak egy kicsit kell megkarcolni, ott zsi bongnak előttünk a maguk siralmasan hasonlatos voltukban.

Kultúr-bestiákat mondott Vázsonyi? A *kultúra* isteni nevében vétőzunk e címadományozás ellen. De a bestiák reputációja érdekében is, mert a bestiák mindig ki merik a fogukat mutatni, nem csak akkor, mikor demokrata képviselővel van dolguk.

Szeretett úri véreim, *Ázsia* ordított fel tegnap bennetek. A nosztalgia, a nomád, baromi ember méla vágyakozása rohamba tört ki. Nem voltam ott, de látom a képet. Középen az agyonhajszolt egyetlen intellektus. Sokat tud, sokra vágyik, merész a hite, elszánt a munkája, nagy a gyűlölete. És — óh szörnyűség — ősei a Jordánon átkeltek. Ez a kis zsidó óriás közöttük. Ezt az óriást fiatalon fölkapta szárnyaira a hír, imádja őt sok ezerek tömege, s *tud...* Ez, ez a legborzasztóbb! Ez az ember mer tudni közöttük, a tudatlanok között! De meg hogy ez az ember *zsidó*! Ott áll zavarodottan a középen. Egy harsány szitok hallszik. Lengyel Zoltán kiáltott, egy ifjú együgyű, ki hiányos intelligenciájával más, kultúr országban evőkészlet tisztító sem lehetne. Meg Leszkay úr, meg Rakovszky úr, meg a többi jólismert idióta. És Vázsonyi egy egyfogatú kocsin futtat el ebből a komédia házból, hova bekerülni idestova erkölcsi halál lesz.

Szeretett úri véreim, értsük meg egymást. Kinizsi fáj ugye és a malomkó? A keleti nomád lomhasága lázadt fel ugye, hogy semmisítsük meg ezt az embert még a Krimiából velünk hozott eszközökkel, mert

tanulni, tudni, s az ő fegyvereivel állni vele szemben nem tudunk. Ugye így van szeretett úri véreim? Mert csak így lehet menteni ezt a világra szóló skandalumot.

Ha ugyan így is lehet. De aligha. Néznek bennünket kultúrnépek. Látják képtelenségünket a haladásra, látják, hogy szamojéd erkölcsökkel terpeszkedünk, okvetetlenkedünk Európa közepén, mint egy kis itt felejtett középkor, látják, hogy üresek és könnyűk vagyunk, ha nagyot akarunk csinálni, zsidót ütünk, ha egy kicsit már józanodni kezdünk, rögtön sietünk felkortyantani bizonyos ezeréves múlt kiszínezett dicsőségének édes italából, látják, hogy semmittevők és mihasznák vagyunk, nagy népek sziklavára, a parlament, nekünk csak arra jó, hogy lejárássuk. Mi lesz ennek a vége, szeretett úri véreim? Mert magam is *ősmagyar* volnék, s nem handlészidő, mint ahogy ti címeztek mindenkit, aki különb, mint ti. A vége az lesz, hogy úgy kitessékkelnek bennünket innen, mintha itt sem lettünk volna.

Legyünk ez egyszer számítók. Kerekedjünk föl, s menjünk vissza Ázsiába. Ott nem hallunk kellemetlenül igazmondó demokratákat. Vadászunk, halászunk, verjük a csendes hazai kártyajátékot, s elmélkedhetünk ama bizonyos szép ezredéves álomról.

Menjünk vissza, szeretett úri véreim. Megöl itt bennünket a *betű*, a *vasút*, meg ez a sok zsidó, aki folyton ösztökél, hogy menjünk *előre*. Fel a sallanggal, fringiával, szentelt olvasókkal, kártyákkal, kulacsokkal, agarakkal, versenylovakkal és ösökkal! Menjünk vissza Ázsiába!...

NN 1902. január 31.

Ady Endre

184. A HÉTRŐL

Norvég, hideg, kegyetlen író ember rajza. Téli hóviharban vidám csapat vág neki a jeges, fehér Fjordnak. Elébük kerül a köd, a sötétség. A fergeteg csapdossa a havat. Ködös, sötét, viharos téli világban keresi a partot a vidám csapat. Nincs a part sehol. Hó, jég, köd mindenütt. A fergeteg nekik hajtja a havat, s a partkereső vidám csapatot eltemeti egy hódomb. A Fjord jege magához fagyasztott egy sereg életet, mely a part felé tört, a partot kereste.

Én úgy látom, hogy Vázsonyi Vilmos és hívó társai ilyen sötét, ködös, Fjord-tragédia előtt állnak. A *partnak*, az *átkelő vágnak* tragikus alakjai ők. Fanatikus hittel, életkedvvel nekivágtak a fagyos, a sötét, a ködös, a fürgeteges Fjordnak, melynek neve: magyar közélet, s elvesznek a ködben, a fagyban, a sötétben. Szerencsésebb időben, korban lehettek volna talán reformátorok, talán glóriás szent mártírok, minden esetben nagy tragédiának hősei.

Ám ebben a szerencsétlen, szomorú, sötét időben, ebben a szerencsétlen kis országban nem lehetnek egyebek, mint *ffjord-hősök*. Nekivágtak fanatikus hittel egy igazabb, világosabb világ partjának, s eltemeti őket a hódombok alá a fürgeteg.

Ha jól tudom, Littré avatása folyt valamelyik francia páholyban. Nagy volt az ünnep, hiszen Littré egyik legnagyobb apostola volt a nemesebb, tisztultabb pozitívizmusnak. A páholy nagymester üdvözölte, s ekkor hangzottak el a nagyszerű szavak:

– A Szabadkőművesek voltaképpen már a pozitivisták előtt pozitivisták voltak. Szabadkőművesség és pozitívizmus egyet jelent. Fölszabadítják az emberiséget az eredendő bűn béklyója alól. A túlvilág meséje helyett megmutatják az emberiség isteni, csodás, állandó tökéletesedésének káprázatos útját, visszaadják önmagának, s szabaddá s boldoggá akarják tenni az embert...

Milyen felemelő, isteni kijelentésként hangzanak e szavak s milyen idegenül mégis *ma már*. Olyat roskadt a világ pár évtized óta, hogy reá ismerni sem lehet. Szinte úgy véljük néha, hogy manapság nemcsak előkelő divat s jó üzlet butának lenni, hanem valóságos kötelesség is. Legalább nálunk, a magyar társadalom minden jelensége ezt igazolja. Ideróttuk pedig e sorokat egy kivételes, ünnepi alkalomból. A nagyváradi László király-páholy hajlékverő, szép nagy ünnepet ült. Ez a kivételes szép ünnep magyarázza meg, hogy nyilvánosság előtt szólunk ezúttal a szabadkőművesek páholyáról, mely szent, nagy hivatását zajtalanul, csöndben végzi máskülönben. Mikor csupa vigasztalan sötétség körülöttünk a világ, már csak a vigasztalás kötelessége is megkívánja rámutatni egy olyan felemelő, hitet adó jelenségre, hogy Nagyváradon, ahol semmivel sem kisebb a sötétség veszedelme, mint bárhol a hazában, pompás, új, templom-szerű csarnok áll, mely hajléka a humanizmusnak, irgalmasságnak és világosság hintésnek...

Hiszen kérve sem kaphattunk volna jobb telet. Ez az enyhe idő a nyomorúságnak nagy enyhítője. Mert nagy az ínség és nyomorúság. Ragyogó színházi estéken, fényes hangverseny- és báltermekben sejteni se sejtünk ilyen létező nagy nyomorúságról. Nincs olyan látszó jómódban élő nagyváradi ember, ki ne kapná tucatszámra a legcifrább könyörgő leveleket. Mondják, hogy Barabás Béla naponként egy halommal kap. Az ínséges ember nem ér rá gondolkozni, hanem kér. Barabásnak pedig, ha minden kérést akarna teljesíteni, legalábbis milliomosnak kellene lenni.

A néppárti lapok pedig vallásos hitet ajánlanak e nagy nyomorúságban, a függetlenségek külön hadsereget, a kormánypártiak szónoki sikereket Széll Kálmánnak, s az agrárius lapok ujjongva hirdetik, hogy immár elértük a tízforintos búzaárat. Bigottság, nemzeti sallang, talpnyalás és tízforintos búzaár jegyében vezetik most ez országot. Jaj annak, aki mást is akar. A Fjord közepén betemeti a vaksötétségben a hófürgeteg...

NN 1902. február 2.

(ae.)

185. A NÉP MEGMOZDULT

A klerikális, agrárius, nacionalista, antiszemita s különféle irigy vagy korrupt bandák döbbenjenek meg és okuljanak. Istentelen csúnya játékaiknak nagy és komoly bírójuk van: *a nép*.

A nép nem csinál ám ravasz politikát, nem informál sajtóorgánumokat, nem nézi, hogy görbe-e vagy sem a Vázsonyi Vilmos orra. A nép egyet tud csak, hogy itt minden az ő bőrére megyen, s mikor a radikális, a szókimondó Vázsonyit el akarják némítani, voltaképpen öllene, *a nép ellen* folyik a küzdelem, a nép felvilágosítása, a rendi maradványok megszüntetése s az őszinteség politikája ellen.

Nagy erő és nagy biztosság végre tudni azt, hogy a *tömegek* immár lélekkel és öntudattal mozognak. Nagy boldogság és nagy büszkeség tudni és érezni azt például Vázsonyi Vilmosnak, hogy nem okvetlenül kell már mártírrá válnia annak, akinek igazságai vannak.

Igen, jól mondta Dési Géza a vasárnapi demokrata népgyűlésen, hogy a keresztrefeszítés előtt megszólalnak a némák. Csak hit kell, erő és őszinteség. A tömegek ma már gondolkozni tudnak és harcolni azért, aki az övék. És megtagadhatják a gyöngye Péterek a kakas kukorékolása előtt akár hétszer is Vázsonyi Vilmost, a nép, a jogtalanok s kifosztottak sokáig némán tűrő tömege nem tagadja meg, mellette lesz.

A nemzeti kaszinó korlátolt figurái, a jezsuitizmus sok budapesti műhelye, a sallangos *kívül-magyarok*, az ultramontánok s a többiek szűkölhettek egy csöppet. Húsz-harmincezer ember, akiket nem lehet gyermekmesékkel a lovagiasság szabályai szerint könnyen elintézni, s mely nagy tömegnek minden egyese az ő gyűlölésükkel állott Vázsonyi dr. oldalához — ez bizony nem tréfa dolog.

Vigyázzon a tisztelt jezsuita tábor. Nagy veszedelemmel játszik, mikor a népjogok őszinte harcosaira tör. Ha észére nem tér, s ha meg nem jámborodik, rettenetes vége lehet. Az elkeseredett népet, hogy már az ő érdekében szólni sem szabad — könnyen *forradalomba* kergetik.

A vasárnapi tüntetés Vázsonyi mellett hatalmas és méltóságos volt. Ezúttal csak *imponálni* kívánt a nép.

Akik ebből az impozáns tüntetésből okulni tudnak, hát okuljanak. Magyarországon föltámadt a radikalizmus. Nagy igazsága, nagy ereje és nagy tábora van!...

NN 1902. február 4.

186. AZ ANTISZEMITIZMUS

Az *Alkotmány* és nagyváradi expoziturája, a *Tiszántúl* tegnap ismét egyszerre s nekik mindig hálás témáról vezetőcikkeznek: az antiszemitizmusról. Nagy eredmény, hogy immár zsákban macskát nem árulnak tovább a t. antiszemiták. Immár kevesebb baj lesz velük. Míg veszekedetten védekeztek az antiszemitizmus vádja ellen, s kendőzték magukat erkölcs-pírral, nemzeti színű pántlikákkal s egyebekkel, veszedelmesebbek valának. Ha már valaki nyíltan dicsekszik az antiszemita voltával, nincs vele sok dolgunk, átadhatjuk a *patológusoknak*. Vitázni hát most nekünk nem kell, s vitázni nem akarunk. Csupán kuriózumból hozzuk fel, hogy míg az *Alkotmány* Istent szólítja föl, hogy „óvja a zsidókat az antiszemitizmustól”, a *Tiszántúl* barthamiklósi iskola szerint azt vitatja, hogy a zsidót becsületes és szép dolog ütni. Hát ezt csak kuriózumból. A magyar zsidóknak nincs nagy okuk félni az antiszemitizmus nevű örülettől. A lelki aberrációk — hála az előrehaladt orvosi tudománynak — ma már nem lehetnek olyan súlyos lefolyásúak, mint a keresztes háborúk idejében. Egyre azonban újra figyelmeztetjük az antiszemita betegeket, kiket még nem teljesen rombolt össze a kór. Vigyázzanak: a fekete lobogó merész, örült lengetése sürgetni fogja a sorompóba való lépésüket a vörös lobogósoknak. Ebből még nagy baj lesz. Mert ezek a vörös lobogósok valamivel radikálisabban gyógyítanak, mint a Vázsonyi-féle radikálisok.

NN 1902. február 6.

187. SZUBVENCIÓ HELYETT SZIDÁS

Somogyi Károly a minap beszélgetés közben egész sereg levelet mutatott nekünk. Ezeket a leveleket társszerzők írták. Felét Thália ifjú papnői és papjai, másik felét pedig előkelő protektorok. Budapesten tudvalevőleg pár ezerre rúg a facér színésznők és színészek száma. Ezeket a vidéken akarják elhelyezni. Széll Kálmán is így gondolja megoldhatónak a tömegfacérság kérdését s a színészegyesület tanácsa is. De legfőképpen a protektorok; kik között vannak fő miniszteri hivatalnokok, hírlapírók, kubai és búr hadvezérek, kikapós patikáriusok, stb.

De hát hogy is mondja Széll Kálmán?

A színigazgatók számának apasztásával együtt kell, hogy járjon a színészek számának tetemes redukálása is. Ennek a kérdésnek a sikeres megoldása teljesen a színészegyesület hatalmában van, amennyiben a fölvételre jelentkező színésznövendékek szigorú megválasztásával s csak a valóban tehetségesek fölvételével évek során át tartó céltudatos munkával a cél elérhető lesz.

Az egyesület ebbeli eljárását magam is figyelemmel fogom kísérni, és felhívom az igazgató tanácsot, hogy a felvételi vizsgálatokról, a fölvett és visszautasított növendékek számának megemlítése mellett hozzám minden alkalommal jelentést tegyen.

A fölvételre jelentkezők szigorú megválogatása vissza fog hatni a színésziskolák működésére, és azok elszaporodásának és elfajulásának gátat fog vetni.

A tehetségtelen vagy kevésbé tehetséges növendékeknek a színpályáról való elterelése, egy hasznavehető színész és színigazgató gárda megteremtése mindenestre a magyar színészet színvonalának emelkedését fogja maga után vonni, s nem kétlem, hogyha az egyesület erős kézzel lát hozzá e rostálás keresztülviteléhez, idővel meg fognak szűnni azok a panaszok, amelyek a vidéki színészet köréből most oly sűrűn felhangzanak.

Hát ez ugyan *szidás* és nem *szubvenció*, de a szidásnak a szubvenció reményében örülni tudunk. Igenis tessék a belügyminiszternek a magán-színiiskolákat a legszigorúbban megrendszabályozni. És itt ne tessék protekciót ismerni.

Megjegyezzük, hogy mi ebben éppenséggel nem bízunk. Mert ismerjük, mint szoktak ott fent színházi ügyekben rendezkedni. És ha bár a tehetségtelenek özöne is nagy teher a vidéki színészetnek, bizony mondjuk, hogy nagyobb átok a belügyi kormány szűkkeblősége s színházi ügyekben való analfabétasága.

Tessék megrendszabályozni a színésziskolákat. Ez már rég kötelesség lett volna. De nagyképű, üres, erélyeskedő leiratok helyett egy csöpp tájékoztatót s egy kis szubvenciót jobban szeretnénk.

NN 1902. február 6.

188. ALAPÍTVÁNY BOLONDOKHÁZÁRA

Most már igazán nem tudjuk, mikor küldték a városházára azt a bizonyos ötforintos alapítványt. Akkor, mikor a polgári házasságról szóló törvényt megszavazták, vagy akkor, mikor leszavazták a főrendiházban? Ez bizonyosan valamelyik reporter hibája. De melyiké lehet?

A miénk azt írta, hogy a polgári házasság megszavazása után, és valószínű, hogy ő tévedett. Eszerint az ötforintos alapítványt a főrendiház erős ellenzékének köszönhetjük. Azaz, hogy a városházán éppenséggel nem köszönik, sőt visszakínálják a jókedvű adakozónak. Mi azt tanácsoljuk az ismeretlennek, vegye vissza a pénzét. Az alapítvány tendenciáját lecáfolta az idő. Akkor, mikor a liberális törvényjavaslatokat az egész ország közvéleménye ellenére leszavazták a kedves főpapok és főurak, bizony akkor még emberbaráti dolog volt bolondokházára gondolni. Azóta – hejh – nagyot változott a világ, s hasonló célt szolgáló öt forintokat akkor ajánlanának ma már fel az ismeretlennek, ha véletlenül egy liberális törvényt szavazna meg a törvényhozás. No de ez a véletlenség egyelőre ki van zárva... Vegye vissza az alapítványát az ismeretlen. Ez az alapítvány – sajnos – *anakronizmus*...

NN 1902. február 7.

189. AKIK SZÍNÉSZEK AKARNAK LENNI

Megírtuk volt, hogy szegény Somogyi direktor hány ajánlkozó levelet kap naponként. Itt közlünk például a tegnapi ajánlkozó levelek közül egyet az eredeti „helyesírással”:

Böszörmény II/5.

Tkts. dilektor úr nagyon szépen fölkérem ezen levelem által miután már több ízben volt alkalmam a színpadra föllépnem mint statisztá úgy vélem mint városban és mindenütt kedvelt voltam föl is léptettek volna mint kóristát azonnal de akkor még más volt a tervem mostan azonban attól elmaradtam óhajom, volna nagy hajlamam hozzá, és ha kedves dilektor úr lenne szíves igen szépen meg köszönném szívességét és egy leány testvérem is volna kinek szintén hajlama van hozzá mindketten elmennék Ő 16. Én, 20 éves vagyok tehát hogyha szükséges Nagyon szépen kérném egy pár sor írást intézni ezen Címre,

II. Böszörmény, Polgári utca 3487,

Mélytisztelettel.

Erdős Imre, és, Testvére Ilonka.

És a Polgári utca 3487. sz. házában várja a testvérpár a választ, s álmodik a színpad csodálatos vágyva-vágyott világáról, a diadalról, tapsról, jómódról...

NN 1902. február 7.

190. A VESZTASZÜZEK

Somogyi Károly színigazgató a következő hirdetést teszi közzé:

A n. é. közönséggel tudatom, hogy megvettem és színrehozom a *Vesztaszüzek* című operettet. Akik az erkölcsöt meg akarják menteni, jelentkezzenek mielőbb, hogy a darab behozhassa azt a szép kis summát, amit ráköltöttem.

NN 1902. február 7.

191. PIKÁNS ESET

Pikáns kis eseten mulatnak a színháznál bennfentesek. A *New York szépe* mai bemutatójára tömérdek kosztümöt készítettett jó Somogyi Károly. A kosztümök egy részét azonban nem tudták a mai bemutatóra elkészíteni. Azok a ruhák nem készültek el, amiket az erénycsőszök öltenek fel. Az erénycsőszök, akik persze a darabban fiatal, csinos leányok, mert hát a *New York szépe* bolondos operett. Jó Somogyi Károly szorultságában Leszkay Andrásnak táviratozott. Kölcsönözze neki ide az erénycsőszök ruháit. Hát ide egy kis magyarázat kell. Mikor a Magyar Színházban a *New York szépe* csinált zajos estéket, még tetőpontján állott ott a *Kikapós patikárius*nak, Filó Jánosnak a hatalma. Ő volt akkor a színháznál az erénycsőszök csősze... Hejh, szép idők voltak azok... A kosztümök megjöttek tegnap. Pajkos kis kosztümök. Egyik legkacérabb ruhácska zsebében két névjegyre bukkantak... A névjegyekre rótt különös írásokból kiderült, hogy a ruhácskát a Magyar Színház egyik legdivatosabb beautéja, egy csodaszép kóristalány viselte. A *New York szépe* valamelyik előadásán, a társalgószobában adhatták át a szép leánynak a két névjegyet, s óh jaj, ő azt a kosztüm zsebében felejtette. Pajkos két névjegy. Csak az egyiket merjük közölni. Így néz ki egyik lapja:

Filó János

A címere is rá van nyomva a patikárius úrnak. A másik oldala pedig így néz ki:

X. Y. kisasszonynak

Ölelje meg e sorok átadóját Z. urat, de ügyesen kis édes!

A másik névjegyen is hasonló megbízás van, de — nem Filó úrtól... S óh, kis gondatlan tündérke, ennek két év múlva Nagyváradon kellett kipattannia... Okulás okából írtuk meg ezt a fatális kis ügyet...

NN 1902. február 7.

192. DEMOKRATA ELŐKELOŐSÉGEK

Öten valának együtt a múltkoriban. Éjjel volt, a nagyváradi állomás étkezőtermében, a budapesti gyorsvonat indulása előtt. Az ötök egyike sima arcú, igen jó nevű úri ember, akinek a kir. tanácsos cím sem ártott meg. A második önérzetes, szintén neves úr, min. osztálytanácsos. A harmadik a Ferenc József-rend lovagkeresztese s kálvinista teológiai professzor. A negyedik s ötödik újságírók.

A Vázsonyi-afférről diskuráltak. Magáról Vázsonyiról nem egyformák voltak a vélemények, de azt mind egyformán hangoztatták, hogy Magyarországra valóságos megváltás egy erős, radikális, demokrata áramlat.

A kir. tanácsos a két újságíróval merült nagy diskurzusba. Ezalatt odasúg a lovagrendes professzor a szomszédjának:

— Ugye a te rangod nagyobb a kir. tanácsosi rangnál.

A min. osztálytanácsos sajátos önérzettel válaszolt:

— Nevetséges. Én visszautasítottam a kir. tan. címet.

— Na hát én sem fogadtam volna el.

S míg a sima arcú, édes ember, akinek kir. tanácsosság sem tette tönkre a népszerűségét, tovább diskurált a Vázsonyi-ügyről két újságíró kollegájával, mert ő maga is újságíró, a másik két úr már az asztaltól felállva, kissé elfeledkezve, hangosan tárgyalta, hogy a már modern világban is vannak emberek, kik elfogadnak és sokra tartanak holmi kir. tan. címeckét, amit ők bizony el nem fogadnának...

NN 1902. február 8.

193. SOMOGYI JUBILEUMA

A színtársulat tagjai nagy lelkesedéssel készülnek a jövő hónapban megtartandó intim ünnepségre. A jövő hónapban lesz ugyanis tizennyolcadik évfordulója annak, hogy Somogyi Károly színikazató működését megkezdte. És a színészberek jól tudják azt Nagyváradon éppen úgy, mint az országban, hogy a magyar színművészet sok szép eredményt és jelentős sikert köszönhet az ő igazgatói működésének. Illethetik sok gáncsal és kritikával az ő tevékenységét, de azt egyöntetűen elismerik felőle, hogy mindig becsülettel és tisztességgel és nemesebb kollegialitással szolgálta Thália templomát, és ez a köztudat áraszt majd szeretetet és lelkesedést az ő jubileumára. Eleinte nyilvánosan akarták megünnepelni ezt az évfordulót, de Somogyi tiltakozott minden készülő parádé terve ellen. Így aztán a jubileum teljesen intim jellegű lesz.

Tegnap már tanakodtak is a színészek, hogy milyen meglepetés-

ben részesítsék a jubiláns igazgatót. Füredi József a következő ötletes indítványt tette:

— Tudjátok mit. A jubileum napján egy színész se kérjen tőle előleget. Ez lesz részére a legkedvesebb meglepetés.

Az állandóan „pillanatnyi pénzzavarral” küzdő színtársulati tagok ezt az indítványt sehogysem akarták elfogadni. És így még folyik a tanakodás, hogy milyen meglepetést csináljanak a Somogyi Károly jubileumára.

NN 1902. február 8.

194. AKIK VÁLNAK

Egy budapesti szépségről szól az ének, kinek itt Nagyváradon folyik a válópöre.

Miután a házaspár szép békében megegyeztek, hogy elválnak, az asszony visszaköltözött a mamájához. De három nap múlva a férje névjegyét hozta be a szobaleány.

A férj kifogástalan redingóban, ünnepélyes komolysággal jött el — búcsúvizitre. Leültek és belékeztek a szokásos vizittársalgásba.

— Hogy érzi magát, nagyságos asszonyom?

— Köszönöm jól. És ön?

— Köszönöm, én is, bár az influenza...

— Az időjárás nagyon kellemetlen.

— Úgy van! És nincs kilátás, hogy megváltozzék.

— De ma már tisztult egy kissé.

— Igen, mintha egy kissé tisztult volna... no, de bocsánatot kell kérnem a távozásra, sürgős dolgom van. Kisztihand!

— A viszontlátásra! Minden második szerdán fogadok.

— Oh, nagyon megtisztelt a meghívásával! Kezét csókolom.

Meghajtotta magát, és — elváltak.

NN 1902. február 8.

195. SZÍNPAD ÉS BRETTLI

— *Oktalan viták* —

A harc újult erővel tört ki a színpad és a brettli között. Indítványok, beadványok, hírlapi cikkek, röpiratok egymást érik. Az egyik párt a színpadot a szüzi, dicső „kulturmisszió” nevében olimpuszi magaslattá kívánja

tenni, s a színész haljon éhen, ha színpadot nem kap, haljon meg éhen, mint a nemzet napszámosa, de dicső lábait a brettli pora ne szennyyezze be.

Békés Gyula szegedi színész például hozzánk is megküldött hosszú röpirata végén így deklamál:

A színtársulatok utasítsák kiküldendő képviselőiket oly arányú munkálkodásra, hogy ne jusson idáig a dolog, és a közgyűlés egyszersmindkorra vegye le a napirendről az orfeumban való működést, mert ezt engedélyezni valóságos abszurdum!

Mondja ki továbbá a közgyűlés azt is, hogy három évig nem tart felvételi vizsgát, és azután is csak minden második évben!

Ezzel a csapással és radikálisan rendeznök ezt az évek óta vajdó ügyet, és nem kellene oda sülyednünk, hogy bennünket magyar színészeket azonosítsanak az orfeumi zsonglörökkel, különösen pedig azokkal, akik Magyarországon működnek!

Ha megemlítem még azt is, hogy a magyar színészegyesület a maga önkormányzati szervezetével egyik legfényesebb gyöngyét képezi a magyar közművelődési intézmények sorozatának, s hogy abban a pillanatban, amikor fölül az üres jelszavaknak, és megtagadja keletkezésének eszmei alapját, alapszabályszerű céljait, a magyar színügy erkölcsi tekintélyének ápolását – elveszti létjogosultságát, kikapcsolódik a közművelés intézményének láncolatából, és örök időkre tönkre juttatja a magyar színészet ügyét – azt hiszem, be is fejezhetem szerény felszólalásomat!

Hát itt be is lehet fejezni, mert se Békés úrnak, sem társainak nincsen igazuk.

Mennyivel szerényebb és türelmesebb a másik tábor.

Mondjuk ki, hogy a zengerájok helyébe alakíttassanak magyar daltársulatok.

Az Országos Színészegyesület tagjainak engedjük meg, hogy az Egyesület fennhatósága alatt működhessenek ilyen daltársulatoknál.

Kettős missziót teljesítünk így:

1. Kenyeret adunk sok éhező szájnak, és
2. megtisztítjuk az országot a németesítő zengerájtól!

Nagyon rossz hadvezér az, aki az ellenséget kiveri állásából, és annak helyét nem foglalja el rögtön.

Fel tehát a harcra pályatársak!

Hát nem ennek a tábornak van igaza? A brettliellenesek e maguk konzervatívizmusban üres színpad-dölyfükben, kultúrmisszió mániájukban nevétségesek. A haladás, az okosság abban a táborban van, mely igenis magyar daltársulatban akarja egybevonni azokat a színészeket, kiket tehetségük ide predesztinál, kenyeret adni azoknak, kik nyomorúságos színész viszonyaink között tehetségükkel sem tudnak színpadot találni.

Mihelyst a brettliellenesek kigyógyulnak elfogultságukból, meg lesz oldva a zengerájok problémája s a színészek tömegfacérságának problémája is. A kínai fal, a zárkózottság, a kaszt-dölyf mindig csak hanyatlásra

vezetett, s nevetséges némely brettliellenes úrnak önérzetes aggódása. Legyenek nyugodtak: a művelt magyar közönség tud ítélkezni; s mint ahogy tudja, hogy a szép Otero és Duse között mi a különbség, nem fog ítéletet mondani Göndör Aurélról Burriánra.

Oktalan vita a színpad és a brettli vitája. Bizony-bizony ideje volna egy kis szabadabb, modern szellemet vinni a magyar színészegyesületbe.

Mert a nimbusz szép, de építeni nem lehet rá. A nimbuszal nem sokat érnek a magyar színészek, és Fedák Zsazsa a brettlin sem ugranék nagyobbbat, mint a színpadon, a Nyárai Antal zsenialitása is csak úgy ragyogna, s Füredi Jóska legalább négyszer annyit tudna nagy családjainak a brettlin keresni, mint a színpadon...

NN 1902. február 8.

196. NEW YORK SZÉPE

Eltelt egy kis idő, míg Gustave Kerkernek ez a világhírvé vált operettje eljutott New Yorktól Nagyváradig, s mivel ez az út egy kissé hosszú, csoda-e ha a nagyváradi közönség némi meglepetéssel fogadta azt a zűrzavaros tarkaságot, ami össze van halmozva ebben a darabban, mely a világ minden nagyobb metropolisában oly zajos sikert aratott? Nálunk töprengve gyönyörködött a publikum: azon töprenkedett ugyanis, hogy vajon nem mindegy volna-e, ha ezt a darabot hátulról visszafelé játszaná? Mások viszont azon spekuláltak, hogy miért *New York szépe* a címe ennek a darabnak és miért nem az, hogy: „Képek egy amerikai bolondokházából?”

Egyebekben bocsánatot kérek a táncoperettek híveitől. Nem mondtam semmit. Ha az öt világrész minden színházi publikumának megkérgesült a jó ízlése és lelkesedni, rajongani tud az ilyen táncokkal, énekekkel garnírozott hülyeségért, mint amió ez a *New York szépe*, hát én nem akarom innen Nagyváradról megváltoztatni az idők járását és a világ ízlését. Egyszerűen belenyugszom, hogy minden úgy van jól, ahogy van, és koncedálom, hogy a színpad hivatása az, hogy légtornászatot, bukfenetet és egyéb cirkuszi mutatványokat végezzenek rajta, hogy a játék és művészet helyett táncoljanak, éneklés helyett pedig fütyüljenek.

De ha már előadnak ilyen ötletes számárságot — amelyet, mivel világhírű valami, föltétlen elő is kell adni —, legalább gyorsabban, több temperamentummal és fürgeséggel végezzék a dolgot a színpadon a hölgyek és az urak, mert különben elzsibbad az idegünk és gerincünk, és megmerevíti a zsába a lábunkat. A felvonások az unalmassáig hosszúak, amin lehetne segíteni, ha a kartinát egypárszor lebocsátának még, mindegy akárhol, a közönség is tisztábban tudja élvezni ennek a darabnak

legalább zenei szépségeit, amelyeket annyi operettbe átlóptak már a *New York szépéből*, hogy szinte újaknak se tetszettek már a közönség előtt.

A tengersok szereplő közül nem is tudjuk, hogy melyikről emlékezzünk meg először, mikor valójában senkinek sincs ebben a darabban szerepe. Csak úgy jönnek, mennek, ugrálnak, táncolnak és lógnak az emberek a színen, és egyik se tudná megmondani, hogy voltaképpen mi dolga van, mi járatban van? Lányi Edit ezt a kedvező alkalmat arra használta fel, hogy hódító sikkes egyéniségével s pazar toilettjeivel keltett feltűnést. Ebben a bohó keretben igen szép sikere volt és sokat tapsolták. Ámon Margit is csak a koreográfia dicsőségét élvezhette. Ügyesen táncolt, olykor még énekelt, sőt néha még játszott is. Pikánsan és kábító ügyességgel táncolt Kulinyi Mariska — aki ifjúságának üdeségével hódított és B. Horváth Irma, akit a táncok betanításaért elsősorban illet az elismerés. Egyebekben egy szólótáncát nagy tetszéssel újrátzták meg.

A többi szereplő művészeket és művésznőket, akik már komoly darabban is szoktak játszani, nem sértjük meg azzal, hogy róluk ez alkalomból a kritika hangján megemlékezzünk.

NN 1902. február 8.

197. A HÉTRŐL

Olyan idők szakadtak ránk, hogy ma már mindannyian szociológusok s elsősorban szociológusok vagyunk. A magyar társadalom egy s más problémáját játszva tudjuk megoldani akár a kávéház asztalánál is. Természetesen mindenkinek külön módszere s külön receptje van. De aztán a saját receptjét szörnyű hévvel kínálgatja mindenki.

Van a magyar társadalomnak s a nagyváradai társadalomnak, mely a magyar társadalomnak valóságos mikrokozmosza, egy súlyos problémája, mely mostanában pláne aktuális, de melyet mégis túl óvatosan kezelnek.

Nekünk hitünk az, hogy a túlóvatosság maga is mindig a betegség szimptomája. S ezek után rátérhetünk a mondanivalónkra.

A nagyváradai intelligensbb, modernebb berendezésű emberek, akik emellett szociális lények, valóságos cirkulus viciózusban forognak. Intelligenciájuk, érettségük révén eléggé ismerik a maguk értékét, viszont fáj nekik, ha elzárkóznak társadalmilag tőlük olyan elemek, akiket ők magukban nem sokra becsülnek, de bizonyos gyöngeségből ennek a véleménynek nem mernek hangot adni.

E sorok írója pompásan mulatott a Wekerle-interjún, mert mulatóságos dolog az, ha valaki oda akar jutni, ahol nem látják szívesen. De pompásan mulatott az eset nagyváradi pendantján is. A jogász fiúk bálja s még egy pár mulatság alkalmával, ha itt vagy ott szó esett holmi sértő exkluzivitásról. Hiszen az exkluzivitás nem sértés. És ha a nagyváradi valódi intelligencia krémje záródik ki valahonnan, az nagy kitüntetés ám a kizártakra nézve!.. Tessék egy kicsit büszkébbeknek lenni. Ne tessék egy cseppet sem feudálisan gondolkozni. Tessék a feudális gondolkodás édes bűnét meghagyni a mások számára. Hadd bűnhődjenek azáltal, mivel vétkeznek...

Mi is szoltunk már róla, újabban gyakran jóslják, hogy a régi magyar kiváltságos családok utódai szerte fognak zúlni, el fognak veszni nagyobb részükben. A modern élet összetöri őket. És bizony mondanak valamit, akik a mai nacionalista, ultramontán, feudális, antiszemita reakciót abból magyarázzák, hogy a régi kiváltságosak rúgkapálnak a sejtve-sejtett megsemmisülés ellen.

Nagyon szomorú, nagyon sajnálatos bizony ez. Hisz Magyarországon az első szabad levegőt éppen a veszendő kiváltságosoknak köszönhetjük. De — hajh — azóta sem tettek utódaik egyebet, mint vissza akarják csinálni, amit az elődök tettek. Látni, nézni ezeket az élő anakronizmusokat oktan döllyfűkkel, léha, tartalmatlan, improduktív életükkel, egyre nehezebb megélhetésükkel, s avval a kétségbeesett törekvéssel, hogy bűnbakot leljenek a maguk bűneikért — bizony ezt látni, nézni fájdalmas. Csak nagy filozófia adhat vigasztalást. Ez a vigasztalás pedig a következően hangzanék: A mai társadalomban voltaképpen sokféle társadalom viaskodik a vezetésért. Legerősebben a militáris szervezetű társadalom s a munkás társadalom. Minden azt mutatja, hogy a *munkás, produktív* társadalomnak kell, s az is fog győzni.

Addig pedig, nem sokáig tart, csak boldogítsa a maga üres döllyfe, üres élete bárkit. És bálozzon mindenki avval, akivel neki tetszik...

Hanem a színház az máris egészen demokrata intézmény. A színház, a hangversenyerem, a művésztaulat, az irodalom, az egyfogatú kocsi s a sörház. Ezek talán még eddig a demokrata intézmények annyira amennyire. De már a színház sem egészen az. Például nálunk bizonyos páholyjogok, viselkedés-privilégiumok, szfnügyi bizottsági despotaság és a többi bizonyos feudális ízzel bírnak. Ám a közönség demokrata kegyetlenséggel ítél. Tolsztoj gr. darabját éppen úgy elbuktatja, mint Karácsonyi Aladárét vagy a *New York szépet*.

De némi fatalitásoktól eltekintve ma már újra divatban van a Szig-

ligeti Színház. Somogyi Károly várhatott volna a múltkori szerződés-hosszabbítást kérő írásával. Ma már kegyesebb választ kapna, mint alig néhány nappal ezelőtt.

Színházi dolgokban mindenki impresszionista. Színházi dolgokban hamar változnak a vélemények. Ma leszólnak valakit, holnap talán égis emelnek. Ez vigasztalja a sok magát félreismertnek tartó színész-embert, s ez intsen, oktasson sok elkapatottat.

NN 1902. február 9.

(b)

198. KIS SZÖKEVÉNYEK

Ifjú és vén habitúék egyébről sem beszélnek most, mint két kis szökevényről. Vasárnap a színházi próbákra hiába vártak két kis hölgyikét. Este, a *New York szépe* operettben hiányos volt az erénycsöszök gárdája. Két kis kóristáné, Latabárné Halász Anna és Rácz Szeréna rövidesen és határozottan megszöktek.

A két hölgyike régóta tervezgette már, hogy életükben egy kis üdvös változást eszközölnek. Oroszországi s miegyéb büszke álmaik voltak, mikhez szűk volt Macedónia, illetve Nagyvárad. Egyszer már el is tűntek volt a színháztól. Budapestig mentek azonban csak. Ott meggondolták a dolgot. Bűnbánóan visszatértek. Most azonban — hogy úgy mondjuk — gondosabban szöktek. Hitelezők és udvarlóiuk teljes mellőzésével s a Somogyi Károlytól fölszedett előlegekkel...

A kis pikáns arcú Halász Anna fehér, erénycsöszű egyenruháját vasárnap este már Lengyel Klári öltötte magára. Az a négyes tánc pedig, amelyben Rácz Szeréna igyekezett hódítani, *hármás* tánc volt vasárnap este.

És hogy ezt a kis szökés históriát teljesen szenzációssá tegyük, hát a végére hagytuk a javát. A két kis szökevény növel szökött meg. Magukkal vitték a baloldali színház-birodalom egyik jegyszédőnjét is. Egyéb részletek hiányoznak.

NN 1902. február 11.

199. AZ ÖRÖK TÉMA

Talán kevesebbet, de még mindig sokat beszélnek Nagyváradon a Tisza Kálmán bukásáról. Idestova félév telik már el a nagy nap óta. A generális abrudbányai követ, Barabás Béla dr. pedig már úgy otthon

van Nagyváradon, mintha mindig a mi képünket viselte volna. De azért egy-egy politizáló társaságban mindig szóba kerül:

– Hogy is történhetett vajon?

– Mi volt az oka?

A múltkor szabadelvű korifeusok beszélgettek Barabásról nagy dicsérettel. Egyik, gorombaságig őszinte voltáról híres úriember, a következő kis megjegyzéssel zárta be a diskurzust:

– Nagyon szimpatikus, nagyon derék, nagyon korrekt ember ez a Barabás. Ha mindenki olyan korrekt ember lett volna, mint ő, nem bukott volna ám meg a generális.

NN 1902. február 12.

200. DIÁKOK ÜGYE

A Vázsonyi-affér óta csendesek a tisztelt diák urak. A „nemzeti ifjak” tudniillik. Most csak maguk között viaskodnak. Azt lehet mondani, hogy még a nagyváradi jogakadémia ifjúsága tartja magát leginkább távol, dicséretes komolysággal, a diákhecektől. De legszimpatikusabb a kolozsvári egyetemi ifjúság viselkedése. Az egyetemi ifjúság lapjának legújabb számában Ady Lajos, a lap főmunkatársa, válaszképpen kijelenti a budapesti és az újabban nemzetieskedő debreceni ifjúságnak, hogy ők nem politizálnak, hanem tanulnak. A diákhecekbe csak akkor szólnak legfeljebb bele, ha már túlságba mennek badarságaikban a kuruc ifjak. Annál kellemetlenebb hírt kapunk Kassáról. A kassai jogakadémia ifjúsága elnökévé választotta Köpösdy Dezsőt, ki Pályi Edét párbajban meglötte, s aki Kecskeméthynek volt bizalmas jó barátja.

NN 1902. február 12.

201. A KURUC LENGYEL

A Vázsonyi-affér elmúlt napjaiban, egy vezércikkben, melyért érdeme fölött sok elismerést kaptunk, rámutattunk arra, hogy micsoda obskurus, hülye kis alakok támadtak volt rá Vázsonyi Vilmosra. Névleg is előrántottuk például Lengyel Zoltánt. Ez egy időtlen kis figura. Kossuth-párti honatya, s rövid ideje szabadult el az iskola padjairól, és mint egyetemi hallgató a Szent-Imre egyesületben nevelődött ki. Egyébként jómódú édesapja választatta meg Zilahon.

Most lapunknak egy kolozsvári munkatársától levelet kaptunk, mely

nagyon igazolja Vázsonyi ellenfeleiről s így Lengyel Zoltánról mondott véleményünket.

Lengyel Zoltán budapesti ügyvédi irodájában dolgozik egy Hoffmann nevű joghallgató, akinek nagy állása van, mert a kuruc ifjak nemzeti pártjának az elnöke. Ilyenformán természetesen nagy tekintély *a gazdája előtt*. Lengyel Zoltán tőle vesz *politikai leckéket*. Egész biztos forrásból tudjuk, s Hoffmann maga dicsekedett el vele, hogy *ő beszélt rá Lengyel Zoltánt a Vázsonyi-ellenes tüntetésre s a többi ifjú Kossuth-párti honatya ilyen módú kapacitálására*.

Hát ebből méltóztatik látni, hogy a „nemzeti ifjak” pártja nagy hatalom s a *parlamentet is informálni szokta*.

Óh dicső magyar parlament, kuruc Lengyeleiddel...

NN 1902. február 13.

202. A HÉTRŐL

(Fent, fent, magyar képviselőktől, íróktól, tudósoktól, nem sejtett magasságban, egy megfinomodott, dicső világban, hol *nem tudott* nincs semmi sem, s az isteni tudás örökké tartó mámoros büszkeségében fűződnek a kiváltságos lelkek — megindul egy vakítóan fehér szárnyú lélek, s száguld lefelé. Lentről, a mi siralomvölgyünkéből szurtos, szürke alak csapdos a szárnyával. A repülésbe nehezen jön bele, de szárnyai egyre hatalmasabban csapdosnak, s amint föllebb-föllebb száll a szurtos, szürke alak: egyre fehérebb lesz. Valahol s egyszer csak — ott nincs idő és határ — találkoznak...)

Nietzsche: Excelzior! Bátrabban! Az első szárnycsapásodat meghallottam, és jöttem elébed. A szárnyakat hamar megismertem. Öreg cimborám, hát illett ilyen sokáig evickélni a pocsolyában? Hát mulattatott téged odalent a te kutya-filozófiád?...

Carolus: Sáros a szárnyam. Úgy érzem: nem lesz tisztább soha. Nem voltam soha egészen a tied. A vén piszkos görög nem bocsátott el magától. A lelkem egyik fele fehér volt, mint a te szárnyad. A másik feléhez hozzá dörgölözhetett minden földi állat. *Utálni* mindig jobban tudtam, mint *vágyakozni*!

Nietzsche: Honnan jössz? A szárnyaiddal kik piszkolták be?

Carolus: Egy macskatalpnyi hely az, ha innen nézed. Ha odalent vagy: véghetetlen pokol. Orzágnak hívják, apró, kicsi milliók nyüzsgönek benne. Van nekik agyvelejük is. Csinálnak sokféle mulatságos játékot: viaskodnak, tömik a gyomrukat, szaporítanak, s kiadják a párjukat. Óh — innen nézve — nagyon mulatságosak ők. De míg lent voltam, nem volt erőm elég, semmibe venni őket. Óh, halld hát, milyen sze-

gény, gyöngé voltam én ott lent, és milyen kicsi dolgok örölték össze a lelkemet!... Ha az apróságok sokan fogódnak össze, ezt ők városnak hívják. Ilyen városban éltem én, s ilyen városból nézegettem a dolgokat. A város a maga mivoltában egészen hasonlatos volt az országhoz. Az ország pedig, mely innen egy macskatalpnyi helynek látszik, különös ország. Legnevezetesebb benne az, hogy akiknek legkönnyebb a koponyájuk, azokat nevezik okos embereknek. A szülők gyermekeiket úgy nevelik, hogy könnyű koponyájúaknak találtassanak. Vannak, akik születnek e kiváltsággal. Ezekre azt mondják, hogy nagyon előlelő családból valók. De ez még nem minden. A születés úgyszólván a legfontosabb odalent. Vannak úgynevezett zsidók. Ezek a leghibásabban születnek. Ezek a lent élő gyermekek ólomkatonái. Szabad őket falhoz vágni, bepiszkolni. Mert odalent csak játszani szabad. Vannak különféle játékok: politika, irodalom, bürokrácia, művészet, lumpolás, stb., stb. Akik ezeket a játékokat játsszák, azokat nagyon komolyan muszáj venni. Vannak aztán páriák: Ezek nagyon nevetséges dolgot mívelnek: kacagtató kínlódással dolgoznak. Ezeket nem is veszi senki komolyan. Ilyen az alapberendezkedés odalent. Most már csak néhány mulatságos dolgot. Van az országnak trónörököse. Nem tudja azt a nyelvet beszélni, amit az ország népe beszél, de azért az országon olyan nagyot rúghat, amilyet akar. Az ország úgynevezett legelső embere, akinek „miniszterelnök” a címe, egy hiú szószátyár. Eredeti gondolata egy sincs, s ezért ő a legelső és legkülönb. A miniszterelnök után az úgynevezett „nagy nők” a legnagyobb hatalmasságok. Egy széles csipőjű, csinos pofájú nőcske valóságos kis király ott. Fedák Sári mennybéli hatalmasság Kiss Józsefhez képest. Egyáltalában az ürességé ott lent az ország, hatalom és dicsőség. Az én volt városomban is az eredeti gondolatok teljes hiányossága predestinál a vezetésre. Bankkirály, neves író, közéleti tényező, városatya, így lesz aztán az üresség. Csak lármázni kell és rugdosódni, szinte emelik, segítik magasra jutni a tartalmatlanságot. Nagyon ajánlatos ott lent az őszinteség teljes hiányossága is. A jezsuita mondja, hogy ő kuruc, a kalmárlelkű, hogy ő altruista, a gyűlölködő mondja, hogy vallásos. Így kell és lehet odalent boldogulni. És én olyan gyöngé voltam, hogy mindezt megláttam. Még legutóbb is mennyi ürességen marcangoltam a lelkem titokban, magamban. Bántott, hogy a junkerhad összetöri Vázsonyi Vilmost. Bántott, hogy Nagyvárad máris elfelejtette Tisza Kálmánt. Bántott, hogy a zsidók engedik ütni magukat. Bántott, hogy a kuruc ruhát öltött jezsuitizmus behálózza már egész Nagyváradot. Bántott, hogy még a nagyváradai rendőrség is a reakciót szolgálja. Bántott, hogy már Nagyvárad közgyűlésén nyíltan folynak az éretlen felekezeti viták. Ilyen kicsiségek bántottak engem, s azért nem fehér sohasem a szárnyam...

Nietzsche: Excelsior! Bátrabban! Az örök tépődők, az örök elgedetlenség innen az én mostani hazámból kapják lelkükbe az emésztő

mérget. Ők a földet ide akarják hozni, a mi hazánkhoz. A tépődők, a nagy tudók, a nagy megvetők, a nagy fantaszták, a nagy önimádók: ők a tudás birodalmának földre küldött gyöngye követői. Mikor kifáradtak: szárnyakat küldünk nekik, hogy ide repüljenek. Repülj velem, *s felejt!*

NN 1902. február 16.

(-b)

203. VÁRADY ZSIGMOND ÜNNEPLÉSE

A nagyváradai hatalmas ev. ref. egyházközség ma egy hete főgondnoki székébe dr. Várady Zsigmondot ültette. Bizonyítgatni nem kell, hogy az egyházközség a választással önmagát tisztelte meg, s hogy egyházát szeretőbb, buzgóbb, munkásabb, talentumosabb férfit, keresve sem találhattak volna a nagyváradai kálvinisták. Tegnap este amolyan főgondnoki installáció volt a Kovács-féle vendéglő nagytermében. A lakomán jelen voltak: Szunyogh Péter, Millye Gyula, Bary József, Sulyok István, Csák Máté, Domokos K., dr. Fráter I., Kiss E., Ember G., dr. Thury Kálmán, Hegyesi Márton, Miskolczy Árpád, Winkler Lajos, dr. Kiss Károly, Szemes Imre dr., Ertsey Péter, Füredi László, Ady Endre, Daday József, Bordé Ferenc, András Gusztáv, Lukács Ödön, Mészáros József, Tarsoly Ferenc, Bagdy István, Nánásy Károly, Tikos András, Bereczky N., Szűcs N., Halász Endre, Juhász Károly, Nagy Lajos, Gerencsér József, Bányay István, Bogdán N., Kesztyűs János, Máthé Lajos, Rátkay József, stb. A kedélyes pazar lakomán számos tósz hangzott el. Az első szónok Csák Máté volt. Tüzes, elkeseredett szavakkal mutatott rá a nagyváradai reformátusság lealázott helyzetére, sérelmeire, reményét fejezte ki, hogy Váradyban súlyos, nehéz kardot kapott az egyház. Őt éllette. Ezután Hegyesi Márton mondott szép beszédet, s az új főgondnokot élteti ő is. Várady Zsigmond magas szárnyalású, magával ragadó választ mondott. A protestantizmus lényegét, a szabadságot, haladást, fölvilágosodást dicsőítette. Kimutatta, hogy a protestáns népek erősek, hatalmasok. Kutatta az okokat, hogy Magyarországon miképp nem hódított jelentékenyebben a protestantizmus. Esetelte a jövő küzdelmeit. Erejét — úgymond — csekélynek érzi. Kéri a nagyváradai reformátusok vezetőinek támogatását a nagy célra, az egyház megerősítésére. Gyűjtő, erős, szép beszédet mondott Sulyok István is. Bary József az új főgondnokot éltette szép beszédében. Volt még több lelkes tósz. A társaság sokáig maradt együtt a legjobb, legemelkedettebb hangulatban.

NN 1902. február 16.

A tegnapi nap hőse ő volt. Jön-e vagy nem jön-e. Ez volt a kérdés. A táviratát már vasárnap délután várták. Várták este az előadás alatt. Várták a telefonnál egész éjszaka. Délelőtt a színpadon anekdotákat mondtak a Burrián viselt dolgairól. Hogy szokta lemondani az utolsó pillanatban fellépéseit stb., stb. Ezeken az anekdotákon egy ember nem tudott abszolúte mulatni: Somogyi Károly. A jegyek már mind elkeltek. Somogyi már látni vélte a jegyeit visszaváltogató közönség elkeseredését. Már-már olvasta a lapok gyilkos közleményeit. Forró-hideget érzett a tagjaiban, s rövidesen el akart utazni Nagyváradról. Pár perccel múlt el tizenkét óra. Hírnök jött a színpadra, s pihegve szólt:

— Megérkezett!

Próbát abbahagytak, anekdotázást és a siralmakat. Szaladt mindenki őlébe. A művész mosolyogva köszönt. Megdöbbenő közönnnyel adta elő, hogy csak egy hajszálon függött a jövetele. Az intendáns rövidesen megtiltotta a nagyvárad vendégszereplést. Ő ezt tudomásul vette, s elment valami arisztokrata társaságba énekelni. Mulatott, pezsgőzött hajnal feléig. Ekkor eszébe jutott Nagyvárad. Elgondolta, hogy milyen siralmas bizonytalanság fekszik a nagyvárad színházon. Megszállotta a lelkiismeretesség. Csapot-papot, intendánst felejtett. A mulatságról egyenesen a vasúthoz hajtátott:

— És most itt vagyok, jelentette ki naivan, *A baba* második felvonása után szabadon.

— És most itt vagyok, ismételtették becézve Somogyi és Erdélyi. Majd össze-vissza csókolták a tenoristát, aki különben ebéd után sietett a lumpolást kialudni. A Rimanóczyba szállott. Este felé ébredt fel. Rendes szokása szerint (minden tenoristának van valami bogara) egy jó óra hosszat énekelt a szobájában: így szokta minden előadás előtt. Egy perc alatt a szálloda összes vendégei a folyosóra gyűltek. A szállodás pedig azon töprengett, hogy nem lehetne-e a szobák árát emelni. Elvégre nem minden szálloda vendégei hallgathatják egy óra hosszág az operaház hőstenorját!...

NN 1902. február 18.

205. FELEKEZETI RÉSZEGSÉG

Dr. V. Zs. van olyan erős legény, hogy el tudjon banni egy tucat ellenféllel is. Pálffy Bélát pedig nem lehet úgy legyőzni, hogy a legyőztetést elismerje. Nincs jogunk, okunk és célunk hát beleclegyedni a dr. V. Zs. és Pálffy Béla vitájába, amelybe *Egy világi katolikus* belekotyogott,

olyanformán, mint mikor a gyermekek a gyakorló tér szélén a tér közepén izzadó, fáradó katona bácsikat utánozzák.

Az a kérdés azonban, mely ezt az újabb háborúságot szülte, aktuális. Aktuális azért, mert szomorú jele és bizonyossága annak: milyen veszekedett, hihetetlenül nagy már nálunk a felekezeti türelmetlenség. Igaza van egy barátunknak: ma az emberek úgy katolikusok, zsidók, reformátusok vagy buddhisták, mintha részekek volnának. De még a részségtség mámorának van egy átlátszó oka: az ivás. A mai felekezetesteskedők anélkül részekek, hogy ittak volna. Higgye el nekünk Pálffy Béla úr, kire egészen véletlenül hivatkozunk, hogy ő nem tehet a maga türelmetlen felekezeti voltáról. Ő, akiben annyi savonarolai vonás van, egy tisztábban látó korban, negyven évvel előbb vagy negyven év múlva például, forradalmár lett volna vagy lenne. A legfanatikusabb harcosa volna a legteljesebb szabadságjogoknak, míg így nevelése és kora az élet egész más szabású alakjává tették. Ám nemcsak ő járt így. Mondunk mi más példát is. A reformáció igazi célja tudvalevőleg az egyénnek és gondolatnak teljes felszabadítása. És ma vannak reformátusok, pláne magyar reformátusok, akik papábbak a papánál. Szabó Aladár és hívei például bigottabbak a rózsafüzéres banyáknál, s misszionáriusokat nevelnek Kínába, nem szólva a szűz Máriára esküvő Bartha Miklósról, akinek az ultimontanizmusa nem — a valamennyire mégis menthető — fatalizmus, hanem kenyérkereset. A levegőben van ma ez a megvadító türelmetlenség. Hiszen még a zsidóság is, melyet a múlt nagy küzdelmei úgy megacéloztak, intellektusban olyan kiválóan erőssé tettek, ma idegeesebb, mint valaha. Nem kell talán másra mutatni, mint a külön zsidó gimnáziumok terve.

Ultramontanizmus van mindenütt — *ma*. Ez annyira természetes. Mikor a világ gyorsan tör előre, egy kissé megtántorodik. A megtántorodásnak kora a mi korunk. Egy bizarr példát hozunk fel. Mondjuk, hogy ebben az országban volna ötezer ember, kiknek mindenike azt tartaná, hogy lealázó, számár dolog bármely felekezetnek is tagja lenni. Nos, ez az ötezer ember az ultramontánság mai részeg világában megalapítaná a felekezeti korlátot megvetők felekezetét, s valamennyi zokogna, hogy az ő felekezetüket a többiek elnyomják.

Mulatságos volna ez, ha nem volna olyan szomorú. Mert bár abszurdum azt hinni, hogy a világ hátrafelé megy, de mégis nagy veszedelem a megtántorodásnak ez a mostani kora. Kirukkolunk vele becsületesen, egyenesen: az összes ultramontán törekvések között csak egy a veszedelmes: a klerikálisoké. Röviden okát tudjuk adni, hogy miért. A pápizmus a legzseniálisabban megcsinált, lenyűgözősre, világalomra törő institúció. Olyan erős, hogy még a legvilágosabb, leghumánusabb korok csapásait is kibírta. Bár cölöpei közül sok van rothadóban, még mindig képes jezsuita seregével s agyontámogató politikájával nagy dolgokat csi-

nálni. Az agyontámogatást úgy értjük, hogy például a szocialisták ellen megcsinálta a keresztényszocializmust, mint századokkal előbb, mikor a görögkeletiek ellen a görög katolicizmust játszotta ki. És nincs olyan parányka kis klerikális szervezet, mely ne ezt a célt, a pápizmus lenyűgöző, világosságölő célját szolgálja.

S itt odavetve, nem is válasz, csak megjegyzés címén, mutatunk rá a kat. legényegyesületekre. Pálffy igazgató úr — mi hisszük — soha sem mondja a nagyváradí egyesületben, hogy kerüljétek a hitvány eretnekeket, s üssétek a krisztus-kínzó zsidókat, de a legényegyletek mivolta, szelleme, keretei előbb-utóbb el fogják az egyesületet az el nem hangzott jelszavakig vezetni. Mert hát a betegápolás is például istenien nemes, gyönyörű, szamaritánus ténykedés, ám bomlott szervezettel, betegágyon fetrengve olyan könnyen utat találnak füleinkhez a kegyes, tértítő szavak, melyek halvány arcú, irgalmas nők ajkairól szállnak felénk. A klerikális ultramontanizmus nem síppal, dobbal, nádi(*) hegedűvel keríti be a világot egy akollá, hanem századokra előrelátó gondoskodással.

Na hát: most a tántorodás korában vagyunk. Az emberek ittasan felekezetiiek. A klerikális ultramontanizmus milyen beláthatatlan módon és arányban ki tudja használni a kor e betegségét!... Egy ilyen pár évtizedes reakciós kor ötszáz évvel közelebb viszi a klerikális ultramontanizmust céljaihoz. Hát lehet-e csodálkozni már most, hogy a másféle részegségű felekezetiiek is még jobban megvadulnak a fenyegető veszedelemtől?

Ilyenformán látjuk mi a helyzetet s a felekezeti harcok okát. Ignorantia non excusat. No, hát mi tudjuk az okokat. Azonban, hogy lásák a helyzet tiszta nézéséhez illő lojalitást is, mi az „ignorantia non excusat” elvéhez új elvet fűzünk: a felekezeti mámort megértjük, s ha nem származik belőle túlon túl nagy baj: meg is bocsátjuk. Mert mi még Hoványi Gyulát is meg tudjuk érteni, s még neki is meg tudunk bocsátani!...

NN 1902. február 19.

Ady Endre

206. BURRIÁN ÉS ALBERTI

Igaz, hogy Alberti Wernernek nincsen felesége, ellenben Burrián feleséges ember, a pálma Nagyváradon mégis a Burriáné. Nagyon nagy diadalt aratott a drága hangű cseh, akinek rendes társalgó nyelve a német, gyermekeivel franciául, feleségével csehül beszél, énekelni olaszul énekel, tud angolul is, s a magyar nyelvények olyan tűzzel feküdt neki, hogy rövid idő múlva kész szittya lesz. Bohém, kedves, intelligens ember Burrián. Csak nála is megvan a színpadi cigányoknak az a tulajdonsága, hogy a riválisára rosszat szeret mondani. Alberti öclötte már volt itt

egy párszor, tehát volt is egy kis ok a féltékenységre. Este nagyobb társaságban ült a kávéházban Burrián. A társaság pompásan mulatott. Burriánt is csak az verte le egy kisé, hogy Somogyi direktoron kívül – bár ő összes megismert nagyvárad kollégáit meginvitálta – senki sem jött el. Áradozva beszélt a nagyvárad publikumról. Nagyon jó kedve volt. De Alberti mindig-mindig visszatért beszélgetés közben. Egy újságíró lép a társasághoz, s a bemutatkozás után így kezdi németül a beszédet:

– Ma, Alberti Werner meghalt Nagyváradon. A mai este után ő fel sem léphet itt többet...

A társaság sokáig mulatott együtt, Burrián jókedvvel ballagott haza hajnal körül. Azt mondja a kísérőjének:

– Nagyon aranyos, nagyon kedves társaság volt. De azért a leg-szimpatikusabb az a borotvált arcú szerkesztő, [aki] a legkésőbb jött a társasághoz...

...Az tudniillik, aki Albertit letárgyalta...

NN 1902. február 19.

207. EGY ELLENFÉLRŐL

Egy kemény, bátor ellenfélről akarunk szólni néhány szót. Ez a kemény, bátor ember valószínűleg ma is doronggal támadt reánk, de ötven súlyos dorong sem ijeszt vissza bennünket attól, hogy ne ismerjük el az ő érdekes egyéniségének az értékét. Pálffy Béláról írunk, erről a reverendás forradalmárról, erről az elhibázott Pázmány Péterről. Mert ő valósággal egy új Pázmány – nagyvárad s elkésett kiadásban. Voltaképpen ő Mikes Kelemennek született. Kurucnak és bátornak. Goromba ellenfeleink között ő a legszimpatikusabb. Őreá nem lehet soha haragudni. Ő az, aki egyházi téren nagy karriert nem fog csinálni. Mert szeretik ám a békétlen embereket ott is, amely táborban Pálffy Béla küzd, de zsíros kanonokság, plébánia, püspökség nem az ilyen forradalmár papok számára ürrül meg. Ő harcias, bátor, mert elme, élete a harc. Bárhova is állítanak Pálffy Bélát, az ő harcos kedve ugyanaz volna. Hiszen önérzetesen szokta mondogatni:

– A reverendám ne tessék nézni. Tessék ütni Pálffy Bélát a reverendája nélkül. Pálffy Béla kiállja ám az ütést.

Nekünk egyébként egy más nyilatkozata cseng folyton a fülünkbe. Ez a nyilatkozat majdnem szóról szóra így hangzott:

– Higgyék el az urak, hogy én az én igazságaimnak majdnem mártírja vagyok. Nem szeretnek ám az igazságaimért azok, akikről Önök azt hiszik, hogy én érettek viaskodom. Bizony nem...

Ez a nyilatkozat már szimpatikussá teheti előttünk Pálffy Bélát.

Bizony mondjuk, ez az ember, ha szerencsés körülmények között születik és nevelődik: ma radikálisabb ám sokkal Vázsonyi Vilmosnál...

NN 1902. február 20.

208. AZ ARANYLÁNC

A színtársulat karszemélyzetének van egy nagyon szőke s elég csinos nőtagja. A kis szőkéről csodákat mesélnek. Jeanne d'Arc állítólag irigykedhetnék erre a kis szőkeségre. Nahát ilyen nagy véleménnyel vannak róla, s ő mindenképpen rá akar szolgálni erre a nagy véleményre. Most a többek között egy nagyon szimpatikus, fess katonatiszt rajong a kis szőkéért. A minap egy pompás aranyláncot küldött neki. A kis leány nagyon megilletődött, de a láncot visszaküldte. Így beszélt az „ügy”-ről társnőinek:

— Nem akartam, hogy túlságosan reménykedjen az én kedves udvarlóm. Nekem *férj* kell, leányok. Férj, férj, férj!... A kis katonának megüzentem ezt. Ha ezek után is fönn tartja az aranyláncot, *Hymen* láncá lesz ám ez...

És erről a kis kardalosnőről azt merik mondani a kolléganők, hogy — hogy is mondjuk — nem nagyon elmés!...

NN 1902. február 20.

209. AKIK LEMARADTAK A BELÉNYESI VASÚTRÓL

A tegnapi vasúti katasztrófa alkalmából egész sereg ember adott hálát a magyarok Istenének, amiért elkéstek, és lemaradtak a Magyar-Gyepes közelében felfordult vasútról. Így vonatindulás után érkeztek ki a nagyváradi állomás peronjára Mangra Vazul gör-kei. püspöki helynök, Darvas Imre, a dobresti erdőipar. r. t. igazgatója, Drámandy Miklós belényesi lelkész és még többen. Persze valamennyien örültek az egyszeri késésüknek. Csak egy úr bosszankodott, amiért a Belényes vidékén lakó anyósa is lemaradt a végzetes vonatról.

— Oh, csak mégsem kívánod a halálát — mondták a bosszankodó vőnek azok, akiknek az esetet elbeszélte.

— Azt nem — felelte a vő —, de hátha a katasztrófa pillanatában a nagy rémülettől *megnémult* volna!...

Egyebekben egész komoly mozgalom indult meg a tegnapi eset után a belényesi vasutat használó utasok között azon célból, hogy az ezentúl kiadandó jegyekhez *életbiztosítási kötvényt* is kapjanak az utasok.

Mert enélkül mégis könnyelműség megreszkirozni egy utat Belényes vidékére.

NN 1902. február 21.

210. A DEMOKRÁCIA

Nagyon komoly kérdésekről is jó néha derűs kedvvel beszélni. A múltkoriban komoly szavakkal mutattunk rá, hogy a klerikálisok ki tudnak sajátítani minden modern eszmét. Rámutattunk példaképpen a keresztényszocializmusra. De most meg éppen olyat olvasunk, hogy magyar klerikálisok klerikális demokráciát akarnak csinálni, hogy így hárítsák el a fenyegető radikális demokrácia veszedelmeit. Hogy ez a klerikális-demokrácia milyen lesz, bajos elgondolni. Hiszen a legtöbb különbséget ember és ember között a klerikálisok csinálták és a klerikálisoknak semmitől sincs olyan nagy okuk félni, mint a demokrácia diadalától.

Eszünkbe jut már-már felejtett könyveinkből a derék, öreg, bölcs Szolón esete. Az államot nagy veszedelem fenyegette. Hogy is mondjuk: megszorodtak az éjjeli mulatóhelyek túlságosan. Szolón úgy segített a bajon, hogy állami kezelésbe vette az összes jókedvű tanyákat. Arról azonban keveset szól a krónika, hogy azután is olyan látogatottak voltak-e a mulatóhelyek, mint mielőtt hivatalos kezelésbe vették őket.

Nem óhajtjuk, hogy a példát teljesen megfelelőnek tartsák. Sőt, ki is kérnök. De a kisajátító módszer régi módszer már. Szolón kezdte...

NN 1902. február 22.

211. ASSZONYOK ZSÚRJA

A színtársulat kis naivája tegnap zsúrt adott.

– Ne haragudjanak – világosította fel férfi ismerőscit – ez olyan asszonyok zsúrja lesz. Nem lesz ott egy férfi sem.

A zsúr javában tartott. Csöngettek a kis naiva lakásán. Az előszobába besorakozik hat vagy hét újságkihordó asszony.

– Mit akarnak – kérdi megdöbbenve a kis művésznő.

– Egy szerkesztő úr küldött el bennünket, hogy a nagyságának néhány asszonyra volna szüksége...

...A kis naiva keresi a *tettest*...

NN 1902. február 22.

A mi sajátos kis társadalmunkban újra szikrát vetett a felekezeti súrlódás. Mi itt Nagyváradon minden két hétben megvívunk egy kis kultúr-harcot. Megmentjük a liberalizmust vagy a „keresztény társadalmat”. Már kinek-kinek milyen a gusztusa. Ez jól van így. Azt mutatja, hogy Nagyváradon leghevesebben lüktet a mai magyar társadalom láza, s mi itt nem félünk szemébe nézni az ellenzéknek. El nem döntjük a nagy harcokat, de érdeme mégis van ez előcsatározásoknak. Mikor — úgy sejtjük: hamar bekövetkezik — egész erővel s egész nyíltsággal kitör a magyar társadalomban a felekezeti harc, mi már e harcokon túl leszünk. Eredménynek ez is valami...

Egy nagyon okos, hatalmas szocialista munka írója megdöbbenő, kegyetlen okoskodással fejti ki, hogy milyen haszontalan, milyen alacsony a burzsoá sajtó. Azt mondja, hogy leghitványabb a klerikális és konzervatív sajtó, de ennél undorítóbban aljas a „vitorla-sajtó”, mely minden szélnek forog. — A klerikális és konzervatív sajtó nem veszedelmes. — Ezek olyan módszerrel, elvekkal és érvekkel küzdenek, miken a tudomány abécistája is túl van. De a „vitorla-sajtó” nagyon veszedelmes, mert mindenre kapható. Hogy például magyar viszonyokról szóljunk, a „vitorla-sajtó” radikális és konzervatív, liberális és klerikális, merkantilis és agrárius, kormány-védő és ellenzéki. A világ és a „ma” a vitorla-sajtóé. Jaj, ha radikális, kemény, őszinte szó támad valahonnan!...

Hogy játszotta ki például a vitorla-sajtó koszorús öreg Jókainkat a *Pesti Hírlap* ellen. A *Pesti Hírlap*-nak az a nagy bűne, hogy egy idő óta szigorúan ellenőrzi ez ország jezsuita vezetését, s őszinte hangon mer olykor-olykor szólani. A vitorla-sajtó ezért kezdte ki.

Mert Széll nagy úr. Táncol ugyan mindenkinek oly szépen, mint a Labunszkája vagy a Sarkady kisasszonyok. De arra jó a vitorla-sajtó, hogy a jó magyar publikum ne lásson bele ebbe a kokott-politikába...

Mint annyiszor, meneküljünk hát most is a színházhoz. Olvassuk a budapesti, főként a vidéki nagyobb lapokat, s érezzük kisugárzó, nagy melegséget, melyet negyven év alatt gyűjtött össze egy becsületes, lelkes, derék ember.

Pécsről, Szegedről, Aradról, Győrről, Kassáról, mindenfelől küldik a meleg, a szíves jókívánságokat Somogyi Károlynak. Bizony nagy és szép idő ez a negyven esztendő. Voltaképpen ebben a negyven esztendőben

benne van a magyar színészetnek a története. Vagyont, kincseket nem gyűjtött Somogyi Károly... Egy ugrifüles kislány a kórusból rövid idő alatt több vagyont gyűjtött. Aztán negyvenéves munka után bármely pöffeszkedő színügyi bizottsági tag lehúzhatja a sárga földig... De aki higgadtan nézegeti e világ dolgait, azt megihleti e negyven esztendő, s a kalapját megemelinti a negyvenéves komédiás előtt...

Egy közelebbi eset ismét aktuálissá tette a kérdést: vajon szabad s lehet a színésznek a vele foglalkozó kritikára válaszolni. Szabad és lehet: ez a mi régi álláspontunk. Természetesen, ha van hely, hol válaszolhat. Az újság s a kritika mindenkié. De nagyon vessen számot mindenki magával, aki a nyilvánosság elé lép. Egy kis nyilatkozat, egy kis elszólás sokszor kész öngyilkosság a nyilvánosság előtt. Mert a nyilvánosság mindenkié: éppen ezért. A színész például egy kis öngyilkosságot követ el, ha képzelt vagy valódi értékét a kritika ellen ellenkritikával próbálja bizonygatni. De ez csak nagy általánosságban törvény. Az alkalom, a mód, a hang szokott ebben dönten. Legutoljára pedig csak változhatatlanul igaz marad a régi törvény: aki a nyilvánosság számára él s dolgozik, álljon ki minden kritikát... Ezt meg is tartja minden publikus ember. A színész szertelen önhiúsága szokott csak e törvényt átlépni. Mindez természetesen nem vonatkozhat az újabb aktualitást szült esetre. Ez egészen más természetű. Itt csak a kérdést magát tartottuk nagyon kicsinyesnek. Milyen villogó, lobogó fehérneműt viseljen a színpadi parasztleány? Óh, óh, urak, Amerika szárnyaló világimperializmusa, a társadalom szociális háborgása, a világ mai zavaros képe, ez a „mindenek harca mindenek ellen”, de még tán Nagyvárad siralmas pénzügyi helyzete is volna tán ilyen érdekes téma!...

NN 1902. február 23.

(-b.)

213. A VAJDA SÜRGÖNYE

Eötvös Károly, a vajda, igazi ázsiai magyar. Ez a csodás, súlyos talentumú nagy ember imponálóan nyugalmas, sőt — a kellő tisztelettel mondva — megdöbbenően rest. Legendákat beszélnek a vajda klasszikus kényelmességéről. Egy pompás új esetet hallottunk tegnap a vajdáról. Egyszer már nagyon összegyűlt a postája. Elhívatta egyik hű adjutánsát, Lóránt Dezsőt:

— Nézzünk át, kedves Dezső öcsém, egy keveset ezekből az irakírkákból.

Lóránt nekifogott. Mikor az ötödik levelet olvassa, távirathordó érkezett egy sürgőnnyel.

Lóránt abbahagyta a levélbontogatást, s a sürgöny után nyúlt.

– Mit csinál Dezső öcsém, kiáltott rá a vajda.

– Hát ezt a sürgönyt mindjárt el kell olvasni, válaszolt Lóránt.

– Dehogy kell. Ez jött legkésőbbben. Tegye csak ezt legalulra.

– De – erősködött Lóránt – a sürgöny, az sürgős.

– Sürgös? nevetett a vajda. *Sürgös annak, aki küldte, de nekem nem sürgös!...*

NN 1902. február 25.

214. VERSEK AZ IDEÁLHOZ

Egy kivételesen szimpatikus lipótvárosi ifjú ember, kinek Nagyváradon is nagy rokonsága van, szörnyű módon beleszeretett egy nagyon szép lipótvárosi leánykába. A szép leányt „divatosan” nevelték, tehát imádja a poétákat. Egy kicsit túlságosan is falja a verseket.

Hősünk, az ifjú, pedig éppenséggel nem ért a versekhez. Mikor észrevette, hogy versek nélkül ő nulla az imádott nő előtt, eszébe jutott, hogy van neki egy kis újságíró barátja, Csergő Hugó, aki verseket is ír. Fogta magát, s a Csergő szerelmes verseit lemásolgatta, s elküldöztette őket egyenként a kis leányhoz.

– Képzeljék az urak, beszélte nekünk. A kis leány egy-egy fokkal lett hidegebb minden vers után. Más poétát keresek, gondoltam, s Pósa Lajost másolgattam neki. Már ekkor majdnem észre sem vett az én imádomtam. Mióta szegény Makai Emilre tértem át, kezdek több reménnyel nézni a jövőbe. Különben el vagyok szánva, hogy Heinéig meg sem állok...

NN 1902. február 25.

215. ERZSIKE ÉS KLÁRIKA

Két csodás édes, bájos, szép ifjú leányról beszél egész Budapest. Úgy látszik, hogy kifáradtak már a divatos s üdülni kezdő operettprimadonnák ünneplésében, s egész hitével, reménykedésével a jövő felé fordul mindenki. *Erzsike* és *Klárika* pedig sokat követelhetnek a jövőtől. Ez a bájos két fiatal teremtmény ihletett művészlélek. Klárika vagy pár hete, Erzsike a napokban ivott a taps, a siker mámorából annyit, ami elég éppen, hogy a szárnyuk most már merészen csapkodjon, s a mi lelkünkől kíváltson minden meleget, fényt, színt és erőt.

Kicsoda Erzsike és Klárika? Két szépséges asszony, két nagy mű-

vésznő leányai Paulay Erzsike és Grill vagy művésznevén immár Csillag Klárika...

NN 1902. február 25.

216. NAGYVÁRAD ÉS FESTETICH ÚR

— Barabás Béla dr. figyelmébe —

Gr. Festetich Andor úr, kinek feudális dölýfét, pazar önérzetét a munkás polgárok filléreiből juttatott kegyelemkenyér sem tudta összehozni, haragszik Nagyváradra. A gróf úr érzelmeihez nincsen semmi közünk. Sőt mifelőlünk lehet minden virágzó vagy letört mágnás olyan dölýfös és önérzetes, amilyenné a buta nevelés eszközölte. De vért forral bennünk a düh, ha valaki, aki a mi kegyelemkenyerünkön él, a mi bőrünk rovására rendezi be az érzésvilágát: a mi bőrünkre henceg, haragszik, protezsál és szeretkezik. Ezt teszi Festetich úr...

Hogy miért haragszik Nagyváradra? Mert másutt elhiszik, hogy ért a vidéki színészethez, másutt megsüvegelik, sőt bankettet is rendeznek a tiszteletére.

Nekünk a grófi címe legkevésbé sem imponál. A hagyományos nemzeti tenyészpólitika jóvoltából neki juttatott kegyelemkenyeret sem sajnáltuk tőle. Mi egyszerűen megmagyaráztuk neki:

— Gróf úr, Ön nem ért semmihez. Ön nem tud semmit. Ez nem szégyen Magyarországon. Sőt ellenkezőleg. De azt kikérjük ám, gróf úr, hogy mikor önt kidobták mindenünnen, s kegyelemből csináltak belőle vidéki színészeti felügyelőt, hát ezt a dolgot komolyan vegye, s korlátoltságával kísérletezzon, viviszekciókat csináljon a vidéki nagy városok színészetén, mely kormány és felügyelő nélkül lett azzá, ami.

Körölbélöl ceket mondtuk a gróf úrnak, s ő ezöta esküdt ellen-ségünk.

Próbáltunk más munkát. Kértük lapunkban a belügyminisztert: intse le ezt a munkamániás alakot — ki veszedelme az egész vidéki színészetnek. Festetich úr ma is szabadon dühöng. Csinálja a vidéki kerületeket, értekezik, bankettezik, s közben fenyegető, dorgáló, zokogó s miegyéb leveleket írogat Nagyváradra a színiügyi bizottsághoz és Somogyi Károlyhoz.

Mindenképpen meg akar törni bennünket. Az összes nyári állomásokot el akarja vonni a nagyváradi színészettől. Brassót kezére játszotta a pécsi színtársulatnak, Kaposvárral szintén ez a célja. Krémer színtársulatát alighanem szintén ő biztosítja, hogy maradjon minél tovább Marosvásárhelyen, s taroljon le minden letarolható Somogyi Károly

előtt. Hogy Gyulát milyen perfid módon ütötte el Somogyi Károly, illetve a nagyvárad színház kezéről, jól tudjuk. Most pedig Orosházára licitáltat Komjáthy Jánossal és Makó Lajossal.

Somogyi Károly most újra fent járt a belügyminisztériumban. De ez nem ér semmit. A belügyminisztériumban úgy értenek a művészeti kérdésekhez, mint a tyúk az ábécéhez. Szóval Festetich úr *tönkre teheti egész nyugodtan a nagyvárad színházát*. Mert a nyári állomások teljes hiánya egy a tönkremenéssel. Dr. Barabás Bélához, Nagyvárad képviselőjéhez fordulunk. *Interpelláljon a képviselőházban!*... Fékezzék meg már végre valahára ezt az idióta közveszélyes embert. Egye a kegyelemkenyerét nyugodtan. Hiszen tudjuk, hogy nekünk kötelességünk eltartani minden kopott fajmagyart. De ne dolgozzon! Már eddig ártott a magyar színházat annyi, hogy húsz év alatt nem lehet helyrehozni!...

NN 1902. február 27.

(ae.)

217. IGAZGATÓ URAK

Nem vagyunk kiváló statisztikusok, de határozottan állítjuk, hogy Nagyváradon a relatív többség az igazgatóké. A bankok és részvénytársaságok szaporasága pedig azt ígéri, hogy Nagyváradon nemsokára minden második úriember igazgató lesz. Az iskolai, társasági, pénzügyi, irodai és egyéb igazgatók száma idestova néhány százra rúg. Öreg emberek elmerengve beszélnek az elmúlt szép időkről, mikor Nagyváradon alig volt tíz-tizenkét igazgató. De ezeknek a tekintélyük mennyekő nagy volt aztán. Az igazgatók pedig komolyan aggódtak, hogy a szép *igazgató* cím a *doktor* sorsára jut. A helyzetet Adorján Emilnek, a vidám Leándernak következő, barátaihoz intézett lapidáris rövidségű körlevele jellemzi: „Fiúk — ha szerettek — fejeztétek el, hogy doktor és igazgató vagyok”...

NN 1902. február 28.

218. NÉMA SZEDŐK

Ha pedig már a hivatalos lapból idézgetünk, hát mondju[n]k el egy kevesektől ismert dolgot. A hivatalos lap nagyon sokszor hoz óriási fontos dolgokat. Természetes, hogy a lapoknak a legnagyobb ambíciójuk, hogy ha az ilyen fontos dolgokat megszagolják, egyszerre közöljék a hivatalos lappal s a — *kellő kommentárral*. Ezért aztán a hivatalos lap szedői egytől-egyet *süket-néma* szedők, akik rendszerint igen jó nyomdászok szoktak lenni. És mégis megtörténik, hogy egy-egy lap megkaparintja

a hivatalos lap közleményeit. Hogyan? Hát a legtöbb lap nyomdájában van süket-néma szedő, s kellő előkészítéssel egyik süket-néma a másikkal az emeleti ablakból is meg tudja értetni magát.

NN 1902. február 28.

219. BURRIÁN GOMBjai

Burriánt, az Opera tenoristáját egy takarékoságáról híres grófhöz hívták meg vendégszereplésre. Burrián jóakarói, akik ismerték a gróf természetét, hogy míg némely dologban áldozatkész, más dologban nagyonis élére állítja a garast, figyelmeztették Burriánt, hogy jól teszi, ha előre megállapodik a gróffal a honorárium dolgában.

Burrián azonban bizakodott a művészetben, hogy ha egyszer hallatja fenomenális hangját, még múzeumi kincses ládák is megnyílnak a tiszteletére.

Elment a gróf estéjére, énekelt, és nagy erkölcsi sikert aratott. Aztán hazament és várta az anyagi sikert.

Végre megjelent egy libériás inas, de Burrián nem volt odahaza. Az inas a gróf nevében egy kis csomagot adott kézbe. Burrián felesége vette át a csomagot, és nyomban fel is bontotta.

Igen csinos kis ékszer volt benne: két gomb aranyból. Testvérek közt megérhetett három forint negyvenöt krajcárt.

Nemsokára Burrián is hazajött, de felesége nem szólt neki semmit, mert Burriánnak Trisztán szerepét kellett este az Operában énekelnie, és ehhez lelki nyugalom kell.

Burrián csak másnap kapta kezébe a honoráriumot, a két gombot. Elmosolyodott, és így szól egy barátjához, aki épp ott volt:

— A gróf úr két gombot küld nekem. Igaza van. Legalább, ha majd még egyszer meghív, lesz mivel begombolkoznom előtte.

NN 1902. február 28.

220. NAGYVÁRAD ÉS FESTETICH GRÓF

— *Fölrirat a belügyminiszterhez* —

A *Nagyvárad*i Napló régebbi idő óta és állandóan hangoztatja, hogy Festetich Andor gróf, úgynevezett országos vidéki színeszeti felügyelő tervezetéseivel, oktalán akcióival, veszedelmes tudatlanságával nagy ár-

talmára van a vidéki színészetnek, de legelsősorban a nagyváradinak, mely iránt a felügyelő gróf úr valami oktalan animozitással viseltetik.

Azt amit Festetich mível, kutyakomédiának nevezte el a nagyvárad-i színügyi bizottságnak egy szókimondó tagja. Valósággal az, bizony. Csúnya komédia például az, hogy mert Festetich úr haragszik a nagyvárad-i színügyi bizottságra és talán Somogyi Károlyra, hát megakadályozza, hogy a nagyvárad-i színház nyári állomáshoz jusson. Mikor ugyanez a színügyi bizottsági tag, aki a *kutyakomédia* szót használta, azt indítványozta volt, hogy jelentsék fel Festetichet a belügyminiszternek, mi már akkor azon a nézetten voltunk, hogy más védekezési mód nincs.

A *Nagyvárad-i Napló* tegnapi cikke most aztán visszhangot keltett a színügyi bizottságban. A bizottság minden dicséretre érdemes bátor fellépéssel szólott bele tegnap Festetich úr okvetetlenkedéseibe. Döry Ferenc dr. hivatkozott tegnapi cikkünkre, s a bizottság elfogadta elnöke proposícióját a Festetichcsel szemben alkalmazandó eljárás módjára nézve.

Eszerint a színügyi bizottság megkeresi és fölkéri Nagyvárad törvényhatóságát, hogy írjon fel a belügyminiszterhez a színészeti felügyelő magatartása miatt. Kérje a minisztertől, akadályozza meg, hogy a felügyelő akadályokat gördítsen Nagyvárad színészete s a nyári állomásokra való érintkezések és megegyezések elé.

NN 1902. február 28.

FÜGGELÉK I.

Kétes hitelű szövegek

1901. május 18. – 1902. február

221. A JOGÁSZOK MAJÁLISA

A gyöngyvirágos május édes poéziséhez tartozik a majális is. A tánc, künn a szabadban, virágillatos levegőben, ahol minden csupa szín, csupa hangulat, csupa kedély.

Nagyváradon az első tavaszi mulatságot a mi derék jogászaink rendezik, s ma tartják meg a Püspökfürdőben. Nagy lelkesedéssel, fáradhatatlan buzgalommal működik már hetek óta a majális érdekében Ormay Lajos, a mulatság elnöke az ő rendezőgárdájával, s a siker bizonyosan nem fog elmaradni. Hiszen régen várja már a nagyváradi szép leányok serege a majálist, a hangulatos, kedves mulatságot, amelyet a rendezésben legszakértőbb fiatalság, a jogászság csinál, s jó idő óta készülnek már a lenge tavaszi toaettek, a papák általánosan ismert fejcsóválgatásai közepette.

Hangos lesz ma kora délutántól kezdve késő éjfélig a Püspökfürdő, s a Bura testvérek muzsikája mellett vidáman fognak mulatni a nagyváradi szép asszonyok, bájos leányok a fáradhatatlan jogászokkal, akiknek egyetlen ambíciója ma, hogy mindenki jól találja magát a mulatságukon, amelyre olyan régen s annyi kedvvel készültek. Természetesen senki sem aggódik azon, hogy unatkozni fog a jogászmajálison, hiszen régen ismert dolog, hogy a jogász fiúk pompás, figyelmes táncosok, s az udvarláshoz, amint ezt bizonyára Bozóky igazgató úr is aláírja, sokkal jobban értenek, mint a római institúciókhoz és pandektákhoz.

Előre megjósolhatjuk tehát a legnagyobb bizonyossággal, hogy a jogászok mai mulatsága pompásan fog sikerülni, mint a nagyváradi jogászok mulatsága általában.

Még csak azt jegyezzük meg, hogy a kimenetel a fürdőbe a rendes fürdővonatokkal történik, éjféli után két órakor pedig külön vonat fog a közönség rendelkezésére állani.

NN 1901. május 18.

222. BIHARI ÁKOS

Nagy, kedvesen izgató érdeklődéssel néztük tegnap este egy deli, fiatal színészember erős, biztos munkáját a *mi* színpadunkon. Az erő,

fiatalság és teremtvágy pompája sugárzott felénk, s igen kellemesen élveztük e pompát, mely máskor tán némi kis irigységfélélt keltett volna föl bennünk, mert az a fiatal, deli színészember, akinek a fiatalságában, kedvében és erejében gyönyörködhetünk, a *miénk*, nagyváradi... Hát, Herkulesre, lehetetlen ám a nagyváradi embernek sovén módon — használjuk már így is ezt a mindig csak frázisként hangoztatott jelzőt — lokálpatriótának, büszkének nem lenni.

Ennek a városnak mesés levegője van. Termékeny, buja levegő, melyben csírák kap okvetlen a talentum-magva. Pazarul nő a számuk azoknak, akikre kezdünk büszkének lenni. Íme tegnap viszontláttuk Bihari Ákost, s ma már büszkélkedünk vele.

Mienk, mi láttuk fakadásában a becces talentum-magot, amely ma már májusi pompájú virágos fa. Ne csodálkozzék senki az elragadtatás e májusian meleg hangján, virágos szavain: Bihari Ákossal magunkat is dicsérijük egy kicsit. — *Ocskay brigadérosa* olyan, mint ő maga s művészegénysége: erős, színes és... fiatal. De ez a fiatalság hibáival is gyönyörködtet. Melegség, tűz, hirtelenség a többi neve. Magával ragadott a brigadérosa mindenkit, aki ott volt a nézőtérén, s úgy sajnáltuk, hogy többen nem voltak, mert lehettek volna ám.

Ma híres szerepében lép föl ez a mi erős fiatalunk. Lesz és legyen is nagy közönség, amely örüljön a diadalának. Hiszen az elismerés és taps az a talentumnak, ami a nyári nap a májusi virágzó fának, gyümölcskészítő... És hogy még egyszer büszkélkedjünk: ez a talentum a mi földünkől, a mi levegőnkől fakadt.

NN 1901. május 21.

223. ÉNEKEK ÉNEKE

Nagyon édes csacsiság a Cavalotti kis dramolettje, kivált ha el nem magyarítja Radó Antal úr. Bihari Ákos választotta ki második vendégfellépésre, s jó előre híre járt, hogy a dramolett papnövendéke az ő egyik legkitűnőbb szerepe. Nekünk pedig abban telt nagy gyönyörűségünk, hogy a szellemes, kedves verselés e kis remekében igen szívesen gyönyörködött a közönség, amely bizony ez alkalommal is lehetett volna jóval nagyobb. A vendégművész tette igazán gyönyörködtetővé a darabot. Tegnap brigadérosa fiatal volt, lázas, tüzes, magával ragadó, de itt-ott nagyon is rapszódikus. Ma azt a Biharit is láttuk, aki ismeri a nagy hatások ravasz titkait. Nagyon szép orgánuma már félig biztosította a sikert, de ez a siker úgy lett teljessé, ahogy Ditrói akarta. Tegnap is láttuk Biharin a tanulás és tanítás biztosságát, de tegnap elnyomta ezt az ő fiatal szerepé-

hez nagyon illő temperamentuma. Ma megmutatta a mi színészeinknek, hogy lehet ám a verses szereppel is, de modern művészi eszközzel, nagy sikert aratni. Nekünk meg azt, hogy nincs igaza Zola mesternek, mikor annyira gyűlöli a ritmust, hogy az operalibrettókat is prózában szeretné iratni. Nagy, a tegnapihoz hasonló nagy sikere volt Bihari Ákosnak, aki mellett jól érvényesült Szohner Olga és Peterdy is. Cavalotti darabját a *Parasztbecsület* előzte meg, melyben Székely Irén, Székely Anna, Pinter és Perényi tetsettek. Kivált Székely Irén, aki szebb volt és jobb mint valaha. Ez pedig ónála nagy-nagy dicséret.

NN 1901. május 22.

224. A ZSIDÓ SAJTÓ ÉS EGY KATOLIKUS ÚJSÁGÍRÓ

Zsidó kézben van a sajtó – zúgják, zokogják folyton a néppárti lapok. Nem boldog a magyar, mert a zsidó kapzsi, nem tud nemes, nem tud altruista lenni. Ilyenre csak a klerikális újságírók, na meg elsősorban a néppárti vezérek, a grófok, a püspökök képesek.

Ehhez a néppárti vádhoz szolgál most egy kis adattal a *Budapesti Napló*.

Nemrég meghalt egy katolikus újságíró, néppárti lap munkatársa, ki szegényen, de rajongó hittel dolgozott a klerikális megváltó eszmékért, s aki sok-sok gonoszsgát, rosszsgát fogott rá az ő liberális zsidó és – néppárti nyelven – zsidóbérenc kollégáira.

De jó, derék, becsületes újságíró volt. Kidőlt a szegény, terhes életben, s nagy nyomorban hagyta özvegyét és öt kicsi árváját.

Összeültek az ő újságíró kollégái, a zsidó és zsidóbérenc kollégák.

Gondoskodni kellene a halott kolléga nyomorgó családjáról. Ők is összeadják az ő filléreiket, gondolták, de ott lesznek majd, akikért a boldogult újságíró annyit küzdött: a katolikus főurak, főpapok. Bizonyára megnyílik a szívük és erszényük az ő ügyük halott katonájának szegény árvái előtt.

Az ív körüljárt az újságírók közi, a levelek szétmentek a katolikus főpapokhoz, főurakhoz.

Azon az íven, amit az újságírók maguk közi, meg némely ismerősük közt köröztek: összegyűlt körülbelül *húszezer korona*. Annyi, hogy a katolikus ügy kidőlt katonájának özvegye és árvái számára *tíz esztendeig havonként közel százhetven korona járadék már ebből is biztosítva van*. Biztosították pedig a járadékot többek közi azok az újságírók, akiket a megboldogult a katolikus ügy szolgálatában nemegyszer megtámadott, s egy *szabadkőműves páholy*, mely maga *évi százhusz koronát* kötött le az árván maradt családnak *tíz esztendőre*. Ujjongtak az újságírók. Hiszen most jönnek majd a *püspökök, a kanonokok, a káptalanok, a mágnások, a mágnásasszonyok*. S ha politikai ellenfelei is megnyitották szívüket a szegény rajongó családjá előtt, hát még a barátai, az ideáljai, akikért elvérzett?

Főpapoktól, káptalanoktól, mágnásoktól és mágnásasszonyoktól összegyűlt összesen, egyszer s mindenkorra valami *nyolcszáz korona*. Annyi sem, mint az újságírók adományának egy évi kamata. Hát hogy esett a dolog? Úgy, hogy például gróf Majláth Gusztáv, aki úgyis, mint dúsgazdag mágnás és úgyis, mint erdélyi püspök, rendelkezik egy átlagos újságíró évi jövedelmével: egyszer s mindenkorra *tíz koronát* küldött a katolikus ügy kidőlt harcosának özvegye és öt árva számára. Gróf Károlyi Sándor, akinek az elterjedt pletyka szerint van mit a tejbe aprítania, levélben azt felelte, hogy *sajnálataira ilyen célra nem telik neki*. Gróf Zichy Nándor, a néppárt vezére és gróf Zichy János, a néppárt elnöke meg ezt a tíz fillért is megtakarította s nem is felelt. Hasonló takarékoságról tettek tanúságot az összes mágnásasszonyok is. Hát így aztán a kidőlt katona ideáljaitól bizony vékonyan csurgott. Abból ugyan az ő özvegye, öt kis árva egy évig se tudna eltengődni...

– Hát ilyenek ezek a zsidó újságírók. Mentse meg tőlük az ég Mária országát, hogy benne csak a szerető szívűek, jók és altruisták maradjanak meg...

NN 1901. május 24.

225. DANKÓ PISTA NAGYVÁRADON

Újra elindult körútjára Dankó Pista, a zseniális magyar nótaszerző kicsiny társulatával, s tavasz nyílása óta gyönyörködteti szebbnél szebb, új nótáival a nagyobb vidéki városok közönségét. Dankó most útba ejtette Nagyváradot is, ahol az elmúlt esztendőben olyan lelkesen fogadták, s ma este már főlhangoznak a kesergő és vidám Dankó-nóták a Bazár-vendéglő udvarán, ahova bizonyára seregestől fog özönlenni a közönség, hogy kedvencét üdvözölje, s igazi, nemes élvezetet szerezzen magának. Az összes dalok, amiket Dankó társulata elő fog adni, teljesen újak, s mindenütt nagy tetszésben részesültek.

NN 1901. május 26.

226. PARCSETICH

Teljes nevén: Parcsetich László dr. néhány évvel ezelőtt olyan ismert volt a neve, mint például most a Köpösdy Dezsőé. Avval a különbséggel, hogy Parcsetich komoly, okos, munkás fiatalember volt. Vezére az ifjúságnak s megalakítója a nemes célú Mensa Academicának.

Erről a Parcsetichről olvassuk most, hogy egyik elnöke volt a pünkösdi, budapesti szocialista kongresszusnak, és még a következőket: A gyűlés folyamán dr. Parcsetich László, aki néhány év előtt az egyetemi

ifjúság vezére és a Mensa Academica megalapítója volt, elmondja, hogy ő, aki a polgári osztályhoz tartozik, miként lett szocialistává. Arra inti a földművelőket és ipari munkásokat, hogy karöltve szervezkedjenek. A magyar polgárság nem mer Kossuthnak és Batthyáynak szobrot állítani, mutassa meg a proletárság, hogy önértetesebb. Mondja ki a kongresszus, hogy mozgalom indítandó, hogy Marx Károlynak és Lassalle Ferdinándnak, ezenkívül a proletárság magyar előharcosának, Dózsa Györgynek Budapesten szobrot emeljenek.

Persze a munkások percekig tapsoltak a fiatal, merész elvtársnak, aki „megtért”, s aki mint gazdag burzsoá sarj szocialista agitátornak csapott föl. Minket ezúttal nem érdekel a Parcsetich szereplése. Nem is erről akarunk szólni.

Csak arról, hogy milyen tanulságosan aggodalmaskodó dolog a budapesti, nagyváradí és a többi ifjúság lármás szereplését, állásfoglalását tragikusan venni. Juventus ventus. Az ifjúságot hangulatok irányítják. Majd eljönnek az élet kijózanító napjai és igazságai. Akkor majd elfelejtik a fiatal heccekét a mi ifjaink. Lesznek belőlük megállapodott hitű és elvű emberek. Egészen más tábor hívei, mint amelyé voltak.

A Parcsetichok példája ezt bizonyítja. Persze kevés lesz és legyen is egyelőre olyan, aki éppen a Parcsetich metamorfózisán megy keresztül. De lesznek.

Majdnem mind szabad gondolkozású emberek s *emberek* elsősorban, nem pedig könnyű eszközei a hazugságnak s a világossággal folyton hadakozó sötétségnek...

NN 1901. május 29.

227. SZÉP MELUZINA

Ilyenkor a nyárra eső szezon végén helyes is, dicséretes is, hogy Somogyi Károly olyan tetszetős kiállítási látványosságot vett fel a színházi műsorába, aminő *Szép Meluzina*, Csepreghy Ferencnek ez a régi tündérregéje. Csupán azt csodáljuk, hogy nem a pünkösdi két ünnepre tűzte ki ezt a darabot az igazgatóság, amikor bizonyára hálásabb és nagyobb közönség gyönyörködött volna a pazar kiállításban, melyet nagy áldozatkészséggel és szemképráztatóan hozott színre Somogyi igazgató. Így is hisszük, hogy vasárnaponként sokáig kedves, vonzó műsordarabja lesz *Szép Meluzina* színházunknak.

A tegnapi premieren is megcsodálta a közönség a gazdag díszleteket és a poétikusan szép tablókat, amelyek közül különösen az első felvonás, mely a tenger fenekét ábrázolta, és a harmadik kép, mely a koráll-szigetet tüntette fel, voltak valóban gyönyörűek. A tündérdráma

szereplői közül E. Kovács Mariska, Szohner Olga, Kulinyi Mariska és Tóvári Anna voltak tetszetősek és kedvesek.

NN 1901. május 29.

228. PÁLMAY NAGYVÁRADON

Megérkezett. Egész biztosan állítjuk, saját szemeinkkel láttuk...

Mindenki tudja, hogy Óróla szólunk, az „aranyos”-ról, akit úgy sajnáltunk a minap, mikor betegen sietett haza Kolozsvárról, s nem nézhetett be hozzánk egy kis estére sem.

Pálmay Ilka a tegnapi esti budapesti gyorsvonattal érkezett meg Bécsből.

A vonatnál Somogyi igazgató és neje várták.

A grófnén meg sem látszik a nemrég kiállott betegség. Rendkívül élénk, vidám, jókedvű, Somogyi igazgatótól mindjárt a műsor felől kérdezősködött.

A vonattól kétfogatú kocsin hajtatott be az aranyos. A korzó nyüzsgő sokaságából sokan felismerték. Akik régen nem látták, azt mondják, alig változott. A régi elbűvölő, mondhatatlan pikáns mosolyú, aranyos Ilus.

A Rimanóczy-szállóba szállt, s este a színházba is betekintett.

A színházi közönséget persze máris fogva tartja a hamisítatlan Pálmay-láz.

A színház igazgatósága a díva vendégszerepléséről a következő jelentést küldte:

Pálmay Ilka tegnap délután érkezett Nagyváradra, s ma, csütörtökön lép föl először a Szigligeti Színház színpadán egyik leghíresebb szerepében. A kitűnő primadonna a *Nebántsvirág* Denisét játssza, amely szerepében a kontinens legelőkelőbb színpadain nagy sikerei voltak. A *Nebántsvirág* többi főszerepét Nyárai Antal (Celestin), Deésy Alfréd (Champlatreux) s Füredi (az igazgató) játssza. Pálmay Ilka ma délelőtti részt vesz a *Nebántsvirág* főpróbáján. Holnap a *Szép Heléna*, Offenbach klasszikus operettjének főszerepében lép fel a kiváló vendég.

Szép Heléna Párisát — mint megírtuk — Ámon Margittal akarta elénekelteni az igazgatóság. E tervet azonban a díva egy édes kis táv-íráttal fújta le:

N e k e m f é r f i k e l l P á l m a y

Ilyenformán Perényi József lesz a legklasszikusabb Heléna partnere. A *Nebántsvirág* ma délelőtti főpróbájára a sajtó képviselőit is meg-

hívta a színházi vezetőség. Jegyeket persze protekcióval sem lehet már kapni, csak a holnapi *Szép Heléna* előadására.

A díva gyönyörűséggel nézte a Rimanóczy-szálló erkélyéről a mi szép színházunkat és annak varázslatosan átváltozott szép képét. Munkatársunk előtt elragadtatásának adott kifejezést:

– Hogy megváltozott ez a város, mióta utoljára itt voltam. Káprázatosan szép a színházuk. És az egész város olyan, mint egy kacér fiatal menyecske, ellentétben Kolozsvárral, mely egy érdemes, tisztos matrónához hasonlít.

Majd ismét az új színházról esett szó:

– Szeretném még meglátni a belsejét is, de sajnos nem mehetek el. Reggel óta utazom Bécsből, s így boglyasan, porosan mégsem merek mutatkozni a közönség előtt.

Addig-addig kapacitálta munkatársunk, míg végre mégis elhatározta magát, s úgy útiruhában amint megérkezett, átjött a színházba. A közönség pedig, mikor a proscenium páholyban megjelent, tüntető szeretettel üdvözölte.

Este 10 óra előtt nyugalomra tért, de még a búcsú előtt volt egy kérése hozzánk, illetve a közönséghez.

– Arra kérem magukat lelkem, szólts munkatársunkhoz, hogy csináljanak egy kis propagandát az arcképeimnek, amelyeket egy szegény özvegyasszony javára árusítatok. Minden arckép csekélyke ára egy szegény elhagyott özvegy könnyeit szárítja fel. A nagyváradai közönség bizonyára nem haragszik meg, hogy a nemes cél javára ilyen seftet csinálók az arcképeimmel.

Azt hisszük, hogy a bájos díva nem fog csalódni a közönségben.

NN 1901. május 30.

229. RIP-RIP

A Pálmay-esték miatt alig mertük hinni, hogy annyian vágyódnak hallani újra *Rip-Rip* édes muzsikáját, ahányan tegnap este színházban voltak. Hiába, az a bizonyos *örökszép* nem az esztétikus bácsik csinálma. Van *örökszép*, vannak örök melódiák, vannak bezárult szép világok, s vagyunk itt sokan szegény Rip-Ripek, kik kiálmodjuk magunkat a való, derűs világból, s csak mikor hófehér a hajunk, kezdjük el a siránkozást, kezdünk nagyon kínosan emlékezni... Székely Irén nagy sikerét jelenti a tegnap este is. Édes volt, bűbájosan énekelt, s hódító poézissal ragyogott. Pintérnek híres szerepe *Rip-Rip*, s méltán. Ekszcellált. A többi szereplők is igyekezettel járultak az est sikeréhez. Kedves volt Somogyi Béla, mint szöszke hajú kis lány s ifj. Pintér Imre, vagy inkább Imruska,

kiből kitetszett a színészvér. Kar, zenekar meglehetősen. A közönség sokat tapsolt.

NN 1901. június 1.

230. GÖRÖG RABSZOLGA

Hirtelen kellett előrántani Pálmay asszony betegsége miatt ezt az édes szép operettet. Közönség bizony, ami érthető is, alig volt. Az előadás azonban, a körülményeket tekintve, várakozáson felül biztos és elég élvezetes. Heliodorus szerepébe Bérczi ugrott be sikerrel. Tapsot Lányi Edit, Székely Anna, Ámon Margit és Pintér Imre kaptak legtöbbet. A gyönyörű operettet módjában lesz még e szezonban a közönségnek újra látni, még pedig Székely Irén Aspiázájával, ami már biztos ígérete a telt háznak.

NN 1901. június 2.

231. HOL ELOLTJA, HOL MEGGYÚJTJA

Mi voltunk a legelsők a liberális magyar sajtóban, akik megdöbbenésünknek adtunk kifejezést afölött a viselkedés fölött, melyet Kossuth Ferenc a kolozsvári klerikális függetlenségi párttal szemben, egy saját híveit cserbenhagyó, baráti nyílt korteslevéllel tanúsított. A levél érthető visszatetszést keltett a liberális függetlenségek között. Ennek van már nyolc napja. Ez a nyolc nap nem sok idő. S íme most ugyancsak Kossuth Ferenc a gyulai függetlenségi párthoz írt levelet, s ugyancsak Kossuth Ferenc a legkeményebb, a leglesújtóbb módon nyilatkozik a Bartha Miklósék pártjáról, mellyel nyolc nappal ezelőtt manifeszte parolázott. Hát ezt a levelet helyeseljük s aláírjuk. De kérdés, hogy vajon újabb nyolc nap múlva nem ír-e Kossuth Ferenc újabb baráti levelet Bartháéknak, akik rettenetesen drukkolnak úgy a választások előtt. Kossuth Ferenc hol eloltja, hol meggyújtja a szilárd, liberális elvek fátylóját. Ez a vibrálás pedig nagy bűn. A gyöngeségnél nagyobb bűn nincs a politikában.

NN 1901. június 5.

232. AZ UTOLSÓ PÁLMAY-EST

Vége van, kérjük remegve, aggodalommal, vége a Pálmay-kultusznak? Búcsúzott? Nem. Csak eljött egy időre felfrissíteni azt az eltörülhetetlen képet, melyet az ő ragyogóan tiszta művészetével a közönség lelkébe írt, s elmegy, de itt marad az ő varázsteli egyéniségének minden bűbája.

A *Huszárcsíny*ben ünnepelte a közönség, amely őt változatlanul szereti, s nem a korát nézi, hanem azt az igazi fiatal üdeséget, bájt s grációzitást, mely benne van minden mozdulatában, dalában, édes mókázásában. Nótái gyűjtottak, s aki látta — ki ne láthatta volna őt — a *Szép Helénában*, e klasszikus operettben, s ma, a Borcsa szerepében, a játékművészet e tökéletessége előtt kénytelen volt leborulni.

Ünnepelték, tapsolták, szeretettel vették körül, s végül számtalanszor a lámpák elé hívták. Előadás után nagy és díszes közönség búcsúztatta el Pálmayt, reménykedve s szeretettel.

A díva Hoványi Géának, a színügyi bizottság elnökének karján lépett be az ünneplő közönség közé, melynek soraiban a nagyváradi s budapesti íróvilág előkelői voltak. A művésznő az estély után Bécsbe utazott, s szombaton Aradon vendégszerepel.

NN 1901. június 5.

233. SZEZONZÁRÁS

Életét, vidító életét bárhogyan is akarjuk nyújtani, haldoklik az első színházi szezon, most éli utolsó napjait. Mintha elmúlását s a válást könnyíteni akarnák, ezek az utolsó napok olyan fényesek, ragyogók, mint az utolsó szerelem izzó, lángoló föllobbanásai. Pálmay, Márkus, Fedák Sári, mind, mind egy-egy fényes álma, föllobbanása a haldokló szezonnak. Az utolsó előadás június 16-án, vasárnap lesz.

Most a fényes Márkus-napok mámorában élünk. A jövő hét műsorából *Carmen* előadása ragyog elénk. Azután a Szűts Dezsőék tréfás operettje, a *Nagyvárad szépe* kínálkozik feledtető bohóságaival. S végül jön *Zsazsa*. Az angol-operettek ifjú dívája pénteken, szombaton és vasárnap lép föl. Vasárnap, és vége lesz a ragyogásnak negyedfél hosszú hónapig. A színtársulat pihenőre tér. Tagjainak nagy része Nagyváradon marad. Székely Irén Reichenhallba, Amon Margit Badenbe megy. Augusztus 15-én verődik ismét össze a társulat *Kaposvárt*, hol Somogyi saját színkörében játszanak. Hozzánk pedig október elsején hozzák vissza a színház édes kellemességeit és nem kevésbé édes kellemetlenségeit is.

NN 1901. június 6.

234. EXPIÁCIÓ ÉS ÖLELKEZÉS

Nagyon fájhatott Széll Kálmánnak, hogy kedvelt hívét: Rakovszky Istvánt olyan kíméletlenül ostorozzák némely liberális, hazafias magyar lapok, holott az ő derék barátja semmit sem vétett, csak kijelentette, hogy szegényli magyar voltát, gyűlöli a nemzetét, nem ismert magyar királyt, csak osztrák császárt. Még jobban fájt Széllnek, hogy olyan lap is támadta a barátját, mely őhozzá igen közel van. Leszerelte hát hirtelen a harcot. Megkérte Rakovszkyt, jelentse ki, hogy őt — *félreértették*. Rakovszky ezt megtette, s ezzel expiálta minden nagy bűnét. Hát kell ennél több cáfolat? Nosza lett is ölelkezés. Lapunk zártáig még mindig tart. A lefűlt lapok pedig hallgatnak. Csitt: a nagymogul a néppárti hazaárulóval ölelkezik!

NN 1901. június 9.

235. FRANCILLON

A „szőke csoda”, amint Márkus Emíliát írói és művészi körökben a rajongó szeretet elnevezte, tegnap Dumas fényes szellemességű *Francillon*jában remekelt. Művészi remek minden alakítása, melyet graciózus ízlésével, színes fantáziájával és talentumával Márkus Emília varázsol elénk a színpadon, s ha a hatás tegnap mégsem volt oly intenzív, mint *A kaméliás hölgy* előadásán, úgy ezt az összjáték fogyatékságának s a többi szereplők ingatagságának tudjuk be. Olyan volt ezúttal a Márkus Emília káprázatos művészete, mint egy zseniális mesteri festmény egy rozoga, kopott keretben.

Amiért azonban nem akarjuk megróni a többi szereplőket, akiktől kívánni sem lehet, hogy egy próbára precíz[er] és összefogóan tudjanak eljátszani ilyen nehéz koncepciójú színművet. Sőt ily körülmények között még elismeréssel is adózhatunk a mi színészeink igyekezetének. Szarvasi Sándor Henrije egészen akceptábilis volt, Peterdy Sándor és Pataky is egészen jók voltak. Somogyi Károly, aki Nyárai betegsége miatt hirtelen ugrott be nehéz szerepébe, eléggé megfelelt a nem könnyű feladatnak. Szohner Olga kedves volt, mint mindig, de a jégpályáról mégse kellett volna talán szalmakalapban bejönnie a színpadra.

A zsűfolásig megtelt nézőtér ma is lelkes ovációkkal ünnepelte a kitűnő vendégművésznőt, aki estéről-estére fokozza a rajongást és csodálatot az ő bűbájos művész-egyénisége iránt.

NN 1901. június 9.

A vasgyáros

Azt a mély és igaz hatást, melyet a Márkus Emília fényes művészete gyakorolt a nagyváradi közönségre, legszebben az a fokozódó érdeklődés bizonyította, melyet a nézőtér tüntetett fel vasárnap este. Csaknem minden jegy elfogyott, holott igen kevesen lehettek az auditoriumban, akik ezúttal először hallották *A vasgyáros* érzelgős történetét. Így tehát egyáltalában nem a darab, hanem kizárólagosan Márkus Emília graciózus és fönséges Claire-je volt a vonzóerő, mely különös bájt és varázst tud kifejteni még ebben az agyoncsépett ócska szerepben is. Az ő Claire-je az arisztokrata finomságnak, előkelőségnek és a tragikum fönségének csodásan harmonikus megtestesítése, mely mint egy klasszikus festmény sokáig nem halványodik el emlékezetünkben.

Bizonyára a Márkus Emília káprázatos, szuggesztióra is alkalmas egyénisége adja részben magyarázatát annak, hogy partnere, Somogyi Károly is kitűnő volt, és különösen a második felvonásban volt igen szép hatása. A többi szereplők is minden tekintetben megállották helyüket.

A bölcső

A tegnapi búcsúelőadáson mintha kissé elbágyadt és elfáradt volna a kitűnő művésznő, ami nem is csoda, ha tekintetbe vesszük azt, hogy őt egymásutáni estén játszotta szünet nélkül a legnehezebb szerepeket. A nézőtér ismét teljesen megtelt, és bár a művésznő Laurence-a nem elégtette ki azt a nagy várakozást, melyet a budapesti diadalt hirdető kritikák után fűztünk ehhez az alakításhoz, a közönség ezúttal is rajongó szeretettel ünnepelte Márkust, aki mostani emlékezetes sikerei után mindenkor legkedvesebb vendége lesz színházunknak, s reméljük, hogy Somogyi igazgató a jövő szezonban is ki tudja eszközölni, hogy viszontláthassuk a Nemzeti Színház uralkodó napját, akinek fénysugaraiban oly nagyon gyönyörködhetünk.

A többi szereplők a régi jók voltak. Csak Pataky változtatott indokolatlanul visszatetsző frizurát. A szőke haj és fekete bajusz sehogy se illelnek össze, pedig a színésznek elsősorban arra kell ügyelni, hogy az illúziót mi se zavarja.

NN 1901. június 11.

Fényes, ragyogó vendégnapok után gyászos, szomorú, bőjti est. A színlap a *Boszorkányvárt* jelezte, de a beavatottak már délben tudták, hogy Pintér hirtelen beteg lett, s a színházi vezetőség még mindig nem tudja, hogy mi lesz este. Aztán hirtelen előrántották Audran bájos operettjét, mely igazán nem érdemelt ilyen kegyetlenséget. A színház kongott az ürességtől. A kis közönségnek pedig remegnie kellett a színpadon lévőkért. Soha ennyi kétségbeejtő bizonytalanság. Nyárai, Perényi és egy sereg még: valamennyi újabb szereplő, de persze egy fikarcnyi próba nélkül. Ámon Margit rosszkedvű, Lányi Edit álmos, Nyárai ízléstelen, de rossz, Perényi rekedt, és a többi, és a többi... Még csak a sűgő is rossz volt, amit azonban még legkönnyebb megérteni és megbocsátani. Csak nem így fogunk tán búcsúzkodni egész héten?

NN 1901. június 12.

238. SZERECSEN MOSÁS

Boldog lehet Széll úr. Sikerült fehérre mosdatnia Rakovszkyt, a lelkében is fekete szerecsent. Nehezen ment nagyon, de mi nem sikerül Magyarországon, amit a mennyországot is elpaktáló Széll Kálmán akar. A bibi ott volt, hogy néhány, Széll urat istenítő negyedhivatalos lap azt hitte, hogy na hát már a hazaárulás csak van olyan nagy bűn, hogy meg lehet kritizálni, s a haza van olyan szent, hogy még Széll úr sem paktálja el. Nagy kijózanodás lett ebből. A nagy paktáló éppen a könnyelmű negyedhivatalosoknak parancsolta meg a szerecsenmosdatást, s azok a parancsot kénytelenek voltak végrehajtani. Ma már Rakovszky István olyan ártatlan, mint a ma – és mindig paktáló Széll Kálmán. Bizonyára a mi rossz szemünk az oka, hogy mi csak olyan szerecsennek látjuk még mindig Rakovszkyt, amilyen volt, s nem látjuk fehérebbnek a paktumok nagymesterét se nála. Hogy is mondja egy magyar népsznímű: „Ha két ilyen szerecsen összeveszne...” Igaz, hogy a népsznímű nem szerecsent mond, de ezek ketten nem is vesznek össze!...

NN 1901. június 14.

239. A ZSIDÓK A POLITIKÁBAN

A magyar zsidóság felekezeti jellegű lapjában: az *Egyenlőség*-ben fölőtte érdekes, őszinte hangú, a helyzetet kellően illusztráló cikk jelent meg Kóbor Tamás, a kitűnő fró tollából. Hitsorsosainak politikai

pártállásával foglalkozik, s magyaros nyíltsággal a szemükbe mondja az igazat, hogy ahogy gondolkodnak és cselekednek: az két különböző dolog. A konok Széll-pártiságukhoz kapcsolt következtetése az, hogy vagy érdekből vagy gyávaságból tesznek úgy, ahogy.

A legtöbb zsidó választó jómagában a poklok fenekére tiszteli a magas kormányt minden hívével, képviselőjével, rendszerével együtt, de a nyilvánosság előtt alázattal megsüvegezi, torka kiszáradásáig éljenzi, felajánlja neki buzgó kortes-szolgálatait, és térde kopásáig lőt-fut az érdekében.

Hogy így cselekszik, ostobán cselekszik — így olvas a zsidóságra a cikkíró. Mert elsősorban is a néppárt titkos törekvéseit támogatja, az antiszemita-uralom felépítésén fáradozik. Az való igaz, hogy mennél erősebb a mostani kormány és az úgynevezett „Széll Kálmán-párt”, annál hamarabb jut a néppárt uralomra.

A bölcs megalkuvás lehet hogy hamarosan megalkudnék az adott helyzettel, s kenetes hangú üdvözlő felírásokban biztosítaná őszinte ragaszkodásáról és hűséges szolgálatairól Zichy Nándor gróf miniszterelnök önagyméltóságát, a legpártatlanabb belügyminiszterként ünnepelné Istóczy Győzöt, s pénzügyi szaktekintély volna előtte Onódy Géza is, ha a piros bársonyszékben ül.

Mivelhogy javarészen úgy vagyunk a zsidók kormánypártiságával, hogy az uralkodó hatalom képviselőit tisztelik és félik a miniszterben, legyen pápista vagy nazarénus, klerikális vagy színtiszta szabadelvű.

És eljőhet az az idő, hogy a tiszaezslári izr. hitközség mély alázattal mandátumot kínál Molnár János apátplébános úrnak, és kellő megvetéssel bukattja meg Wekerle Sándort, ha ellenében fellépni merészkednék.

NN 1901. június 15.

240. A SZÍNTÁRSULAT VAKÁCIÓJA

Két este még, bizonynyal fényes, ragyogó, s aztán sötétség... Záporpróba lesz-e vagy sem: nem tudjuk. Műkedvelői vízenyősség biztosan lesz. Aztán leesik a függöny... A holt szezon némasága következik, a leizzadt festék, az a kis idő, melyben — rossz, filiszter nyelvek szerint — a színművész főlesap úrnak...

A társulat voltaképpen és hivatalosan Nagyváradon marad. Somogyi két hónapos vakációt tart. Kaposvárott, a Somogyi-színműkörben augusztus 15-én csődül ismét össze a műzsanyáj, nyári trópusokkal szolván.

Ez a hivatalos megállapodás. Voltaképpen pedig nagy világjárások lesznek ebből.

Székelly Irén mihamar itt hagy bennünket. De teljesen nem tud

szakítani Nagyváraddal. Olyan helyre megy hát, ahol nyaranta valóságos nagyváradi kolónia alakul: *Reichenhallba*.

Örley Flórának Borszék az első stációja. Aztán rokonait látogatja sorba, s egy mátraalji kies helyről zónázik Kaposvárra.

Ámon Margit Badenbe megy.

Lányi Editet deputáció kérte fel, hogy maradjon itt, de ő megy. Előbb Debrecenbe, szüleihez, azután a *bárfai* fürdőbe.

Somogyiék nagy részét a vakációnak Nagyváradon töltik. Azután dunántúli birtokukra utaznak.

Szohner Olga Budapestre megy, haza. Az édesapja szabja meg a vakáció programját.

Nyárai Bécsbe, onnan Berlinbe tart. A szeccszíós színpad művészeitől akar egy csöpp szertelenséget tanulni.

Peterdyék patriarkális nyaralást terveznek a Balaton mellett. Valószínűleg Bognárt is magukkal viszik, bár ő [a] Kargerben jobb szeretne üdülni.

Bércziék Budapestre mennek. Bérczi Siófokon fog később vetélytársak nélkül sikerekre pályázni.

Várady karmester s bájos felesége még nem határoztak, de menni akarnak.

Hasonló titubálásban leledzenek a társulat többi tagjai is. Annyi mégis bizonyos, hogy a Pintér-pár fejedelmien vakációzik majd valahol, s Nagyváradon együtt fog azért velük izzadni és uszodázni a színtársulatnak jó fele.

A Mülleráj, Royal, Kioszk s a fürdők közt fognak megoszolni a helyi nyaralók.

A művészi élet nem fog hát teljességgel pangani a holt szezónban is. Csak a botrányok száma lesz kevesebb — talán...

NN 1901. június 15.

241. PROSKRIBÁLT ALKOHOLISTÁK

Az alkoholistákat nagy veszedelem fenyegeti. Széll Kálmán belügyminiszter körrendeletet intézett az ország összes törvényhatóságához az elmebajosok összeírása dolgában. A körrendelet szerint külön pontos kitüntetését kéri a miniszter az alkoholizmusnak, mert az alkoholos elmezavar statisztikája iránt különösen érdeklődik legfőbb közegészségügyi hatóságunk. Az alkoholos betegség rovatának kitöltése által elérni kívánom — úgymond a miniszter —, hogy tudomására jöhessenek annak, mekkora kárt okoz a szeszszel való visszaélés hazánkban, mely körülmény úgy közigazgatási, mint nemzetgazdasági intézkedéseknek fogja alapját

képezni. Szegény víg és bús hívei Bacchusnak s a többi kedvre derítő isteneknek, íme, azt is meg kell érniök, hogy proskribálják őket és besorozzák a bolondok lajstromába. Micsoda szörnyű nagy lajstrom lesz ebből, ha lelkiismeretesen végzik az összeírást. Még az összeírást végezők közül belekerülhet egynehány.

NN 1901. június 16.

242. BIZONY KOMOLY SZAVAK

Bartha Miklós úr, kiről és egyre merészebb okvetetlenkedéseiről volt már egy párszor alkalmunk vélekedéseinket elmondani, most a többek között a következő komoly szavakat bocsájta világgá:

Rosszul lát aki nem látja, hogy a legkomolyabb rétegekben is ellenszenv van keletkezében a zsidó hírlapírók üzelmei iránt. Ez az ellenszenv előbb-utóbb áttérjed a zsidó körökre, s rendre elfajul. Engem ott fognak találni, ahol akkor voltam, húsz év előtt, mikor az antiszemitizmus jelentkezett. Azon a gáton leszek, amely megtörni lesz hivatva a félelmes és vad áradatot. De erre a kínos és veszélyes megpróbáltatásra hazánkban bizony szüksége nincs. A komolyabbja vegye fontolóra ezt a figyelmeztetést. Bécsben régen tudják, hogy az antiszemitizmust a zsidó újságírók csinálták. Óvakodjunk a bécsi mintáktól.

Amennyi szó, annyi hazugság, még ha éppen nem Bartha Miklós is írná. A tendencia egész világos. Pilátus-módra kezét mossa, hogy ő és társainak régóta folytatott galád, felekezeti üzelmeit takarja, aztán éretlen fenyegetésekkel terrorizálni a zsidóságot, diszkreditálni a liberális hírlapírókat, s a többi rendes barthai fogás. Nem érdemes hát rá több szót vesztegetni. De azt megmondjuk mi Bartha úrnak, hogy őt bármikor, hol fogjuk találni. Igaza van: ott, ahol húsz év óta, ott ahol nagyobb koncot dobnak neki.

NN 1901. június 22.

243. FIATAL HÉV

A fiatalság botlásai nem is hibák. Erények mind, mert alapjuk a jóhiszeműség. Mi is voltunk, s bár lehetnénk még fiatalok, mikor egészen más színben láttuk a dolgokat, mint amilyenek. Politikai tekintetben — nálunk ez a legelső tekintet — sokan voltunk ifjú korunkban lelkes imádói Ugron Gábornak, akiről bizonyos már, hogy nem egyéb egy

nagystílú pénz-ágensnél, és tűzbe hozott a Bartha Miklós haragos honfi felgerjedése, amiről viszont most már tudjuk azt, hogy jól megfizetik, s az egész színészkedés. Egy lelkes, *nagyszalontai* fiatal ember, Podhraczký Rezső dr. egy cikket írt az *Ellenzékben*, melynek egyik passzusa így szól:

„De már az ellen határozottan tiltakozunk, hogy az eddig folytatott aljas becsületvadászati cégerélül a Kossuth név szolgáljon. Mi nem Ugront és Barthát védjük, ők arra nem szorultak, megvédelmezik ők magukat, ha erre szükség van, hanem mi a Kossuth név nimbusát, a Kossuth név tisztaságát, szeplőtlenességét féltjük, és pedig féltjük éppen Kossuth Ferenc barátaitól. Ha Kossuth Ferencnek csak halvány sejtelve volna arról a gyalázatos ténykedésről, üzérkedésről, amit az atyja nevével véghez visznek az ő barátai – ő volna az első, aki környezetét szétverné maga körül. Pedig már sokat tanulhatott volna Kossuth Ferenc a múltból. Vagy talán már elfelejtette a Fortunát, a Tarnóczy Gusztáv Hunnia Gépgyárát? Hát a Hazait? Ide is a jó barátai vitték be. Határozottan tiltakozunk az ellen, hogy a Kossuth nevet népbolondításra használják fel. Ha erre Kossuth Ferenc maga vigyázni nem fog, hát majd vigyázunk mi, akik igazi Kossuth pártiak vagyunk.”

Nem is szokás, nem is szükséges, nem is tennők, hogy a cikkel vitázzunk. A nagyszalontai Kossuth-párt bizonyára nem azonosítja magát vele. Podhraczký Rezső dr. pedig előbb-utóbb bizonyosan rájön arra, hogy milyen nagy szolgálatot tesznek azok ennek az országnak, akik a Bartha – Ugron népség ellen harcolnak. Most csak egyre figyelmeztetjük a cikkíró. Nem tűnt fel neki, hogy cikkéről csak egy lap emlékezik meg nagy dicsérettel, s ez a lap a *néppárt lapja*. Ha ezt a mozzanatot kellően értékelni tudja, már sok mindenre rájön. A fiatal szemeket a látszat ejti mindig zavarba. De ha megkapják az első fix pontot, hamar készen vannak a képpel. Mi az esetet csak azért hoztuk föl, hogy mindazoknak szöljünk, kik fölülnek Bartháék pilátusi panaszainak.

NN 1901. június 27.

244. A NAGYSZALONTAI ÜNNEP

Soha nem éreztük a tömegek erős érzésének magával ragadó hatalmát olyan erősen, mint vasárnap Nagyszalontán.

Nagyszalonta büszke hajdúnépét csak most tudjuk megérteni és megbecsülni igazán. Nagyszerű, ősi erejű nép ez, amilyen sok-sok kellene ennek a gyöngé országnak.

Mikor a nyalka, árvalányhajás lovaslegények körülfogták a szobor körül tolongó népet, s a déli nap mlg lovaikon valósággal pörkölt mindenkit ott a szabad ég alatt, ők a Kossuth nótáját énekeltek szilaj

lelkesedéssel — ekkor ihletett meg bennünket ez az érzés. Mint tud ez a nép lelkесedni! Mennyi hit és remény van ezekben a szívekben: Mennyi erő és egészség!...

A nagyszalontai ünnep fénye, ragyogása mind a nagyszalontai szívekből áradt elő. Övék, a nagyszalontai közönségé a szép, a lelkes ünnepek minden érdeme.

Mert nem akarunk ünneprontók lenni, de *mi*, a vendégek, Budapestről és más helyről nagyon kevés lelket vittünk erre az ünnepre. *Külső dísz, formát* nagyrészen nekünk kellett volna az ünnepnek adnunk. Bizony még azt sem tudtunk.

Mikor hát mélységes csodálattal és szeretettel hajlunk meg Nagyszalonta és vidéke népe előtt, az ünnep felséges bensőségéért, sokat jelentő lelkességéért is csak neki adhatjuk a pálmát.

Mert nézzük csak a *formákat*, az ünnep kereteit?

A rendezés gondoskodott a vendéglelésről pazarul. Ami hiba volt itt, azt sem lehet felróni. Az ünnep *programjánál* alig láttunk még sablonosabbat.

Felvonulás, levonulás, mozsárágyú, beszéd, beszéd és beszéd és megint beszéd, óda és óda és újra óda. Sehol semmi invenció, a nagy alkalomhoz méltó gondolat, illő szín, érdemes újítás.

Csorvássy Istvánnak nagy érdemeit elismerjük a szobor megteremtésében, de ilyen szent, nagy alkalomhoz más beszéd illett volna, nem az övé.

És a Barabás Béla beszédjén kívül, mely frappírozott mindenkit, s méltó volt az alkalomhoz, majdnem ezt mondhatjuk valamennyi ünnepi incidenstről.

Édes Istenünk, a világ halad, az eszmék csiszolódnak, csak az igazi nagyság nem változik, csak növekedik ragyogásban. Kossuth apánk isteni ragyogásához hogy illenek azok a közhelyek, amelyeket a képviselő és egyéb bácsik használtak, s amelyeket harminc év óta nem használ már csak közepesen jóízű ember sem.

Hol láttuk megmutatni a jövő előtt Kossuth nagyságát, megértetni: mi vár még e szent névre a jövőben?! Ehelyett a gepidákról, talizmánokról s egyéb ócskaságokról olvastak föl, mint például Móczár tanár, vagy mondtak monotonul dikciókat.

Végül — ez meg éppen csak külsőség ugyan — mégis mért nem öltözött Kossuth fia magyar díszbe?... Úgy illett volna ez, s olyan jól esett volna így látnunk, ha már beszédben nem tud a magyar szívekhez szólni!...

Nagyon nagyjában ezeket *kellett* elmondanunk. Mi, a vendégek s az ünnepi formák intézői nem voltunk méltók a nagyszalontai közönséghez, mely az ünnepnek lelket, csodásan szép tartalmat adott. Ez a közönség ünnepelt, s az ünnep ezért volt szép és feledhetetlen.

Kossuth ércalakja tartsd meg ezt a népet ilyen nemesnek, nagynak és erősnek!

NN 1901. július 2.

245. PROTESTÁNS SEGÍTSÉG

A klerikalizmus oda van a boldogságtól, ha egy kis protestáns segítséghez jut. Ezért van nagy becsülete a klerikális táborban még Bartha Miklósnak is, Kaas Ivor bárót meg éppen elevenen szeretnék üvegszekrényben mutogatni az ultramontánok. Legutóbb egy kis kálvinista segítséghez jutottak. Ujjongnak módfölött. Szabó Aladár ref. teológiai igazgató tanár egy értekezését használják föl maguk mellett. Az igazgató úr nagy hangon szavalja, hogy a nemzetnek erkölcsi erejét a lehető legmagasabbra kell fejlesztenie, s *biztosítékot kell nyújtania* mindazoknak a törzseknek — amelyek bár nem magyar ajkúak, e hazában laknak, hogy sorsukat bátran kapcsolhatják a magyarság sorsához, mert az emberiséget boldogító legszentebb eszmék szolgálatára kötelezte el magát. Szabó határozottan ellene van az *egyetemekkel kapcsolatos protestáns teológiai fakultásoknak*; szerinte az állami teológiai fakultás biztos hídja lenne a protestáns egyházak teljes elállamosításának, mert az onnan kikerült lelkészek bizonyára levonnák azt a következtetést, hogy ha az állami dotáció és kinevezés mellett a teológiai tanár jó protestáns lehet, hát miért ne lehetne az esperes és a püspök is?! Szembeszáll azzal a felfogással is, mintha a protestantizmus bajait az állami segítség emelésével lehetne megszüntetni. S több effélét hord még össze Szabó úr. A klerikálisok pedig büszkén mondják, hogy lám vannak protestáns elvtársaink is. Hát egy kis tévedés van a dologban. Szabó Aladárt ismerik a magyar protestánsok. Ő régen hirdet reakciós elveket, sőt, mint Szász Gerőék annak idején rásütötték, valósággal vallási miszticizmus felé hajlik. Olyan nagy akvizíciót hát nem csináltak a klerikálisok. Nyugodjanak csak meg. Mellettük soha, mindig csak *szemben* találják a magyar protestánsokat.

NN 1901. július 9.

246. A HIVATALOS STÍLUS

A hivatalbeli stílusról sok mindent összefrtak s írtunk már ebben az országban. Megállapodott hivatalbeli urak azt tartják, hogy a hivatalos stílusnak valami különös méltóságosnak kell lennie s olyannak, hogy az avatatlank ne értsék meg egykönnyen. Gyönyörűséges *nagyváradi*

példáját hallottuk ennek a hivatalos felfogásnak. Nemrégiben egy fiatal jogászbembert neveztek ki a törvényszékhez. A fiatalember tele volt persze ambícióval, s ambíciói közé tartozott az is, hogy ő magyarul és értelmesen írjon hivatalosan is. A „tatik-tetik” szörnyűségei ellen volt különösen gyűlölettel eltelve az ifjú hivatalnok. Egy szép napon aztán csinált vagy hús végzést. Mind igen gondosan csinálta meg, s valamennyit „tatik-tetik” nélkül, kifogástalan világossággal és magyarsággal. Aztán átvitte az aktákat a bíróhoz, aki mellé „osztva” volt. Az öreg bíró belenéz az első aktába, s valósággal elsápadt. A másodiknál már pirosodni, a harmadiknál káromkodni kezdett. A negyediknél pedig összefogta az egész aktacsomót s széjjeltépte. Azután komoly, feddő hangon szólt a könnyelmű ifjúhoz:

— Nem tudom, hogy leszünk. Nagyon kevés tehetsége van ezekhez a dolgokhoz. Még írni sem tud. Az ilyen fogalmazást pedig nem veszi be az én gyomrom.

Az ifjú jogász pedig azóta úgy ír, ahogy illik komoly hivatalnokhoz, s ha önök — adós társaink — olyan végrehajtási végzést kapnak, amelyben minden második szó „tatik-tetik», s aminek a megértéséhez külön hites magyar tolmács kell, legyenek egészen biztosak, amaz ifjú ember írta, kiről a fentebbi eset „iratott”, s okulás és tanulás okából nyilvánosságra „hozatik”.

NN 1901. július 10.

247. PIPOGYASÁG

Tegnap egy táviratcímben pipogya miniszternek neveztük Wlassics Gyulát. A távirat arról szólt, hogy a minisztert annak a rendeletének visszaszívására bírták, mellyel Borbély György tanárt, egy erősen antiszemita irányú szövetkezeti hetilap szerkesztőjét, a lap szerkesztésétől, mivel a tanári működésében meggátolja, eltiltotta. Az is ez az eljárás: pipogyaság. Az akadémikus, ideális szabadelvűség — szó sincs róla — azt követelné, hogy ha Borbély György antiszemita, ezt a véleményét meg is írhasssa. Megírhasssa még akkor is, ha Borbély György az állam tanári alkalmazottja is. Ám ez az ideális szabadelvűség annyira ideális, hogy csak a klerikálisok a hívei bizonyos esetekben. Borbély György lehet antiszemita lapszerkesztő, de Borbély György *tanár* még tán nem lehet. Wlassics Gyula is így gondolta azt először. Hiába, ő abban a naiv hitben él, hogy Magyarországon három év óta mi sem változott, s egy miniszter beleszólhat abba, hogy az ő alárendelt alkalmazottjai ne csináljanak buta vagy rossz emberek példájára csúnya felekezeti és osztályharcot. Wlassics csalódott. Magyarországon ma már nemcsak ta-

nároknek üdvös az antiszemitáskodás, hanem minisztereknek is. Ez után a csalódás után mintha mást várhatna az ember Wlassicstól, kinek rá kellett jönnie, hogy az ő liberalizmusa már anakronizmus. Azt azonban nem, hogy megalázva magát magára cáfoljon. Ez már pipogyaság, nagyobb eset a Borbély György kisdéd antiszemita játékainál is.

NN 1901. július 17.

248. NULLA DIES...

Nap nem múlik, hogy az öblös szájú Bartha Miklós ne kapna valamerről egy csattanós pofont. Legújabban tudvalevőleg Kovács Lajosra, a gyulai 48-as párt elnökére támadt otrombán.

Kovács erre a támadásra a következő nyilatkozattal felelt:

Nyilatkozat

A *Magyarország* e hó 16-án megjelent számában a gyulai választásra vonatkozó, s személyemet sértő, durva és piszkos támadásra ezúttal érdemlegesen nem nyilatkozom. Nem! Mert nem lévén otthon, csak hazatértem után leszek abban a helyzetben, hogy magát a nemzet nyomorékjának szimuláló Bartha Miklós úrnak hozzám intézett leveleit közzé tehessem. Azokból a nagyközönség meg fogja láthatni, hogy Bartha Miklós úr nemcsak állítólagos „nemzet nyomorékja”, de olyan is, mint az arcátlan, tolakodó koldus, aki elutasítás után goromba. Saját egyéni hírnevem érdekében már most kijelentem, hogy a *Magyarország* idézett cikkének írója ellen – miután Bartha Miklós és írói kompániája a lovagias elégtétel adásra és vevésre nem alkalmas, védvén őket a Nemzeti Casino bűvös palástja – a fenyítő bíróságnál a bűnvádi feljelentést becsületsértés és rágalmazás miatt meg fogom tenni.

Lelle 1901. júl. 16-án

Kovács Lajos ügyvéd és a
gyulai függ. 48-as Kossuth-párt elnöke

NN 1901. július 18.

249. NEGYPENÉVES KASZÍRNŐK

— A legújabb miniszteri rendelet —

Sírjatok „kaszírnők”! Az államhatalomnak a király után legmagasabb képviselője, a m. kir. miniszterelnök (mint belügyminiszter) Széll Kálmán az állami gondok sokaságában is időt talált arra, hogy a „kaszírnők”-nek nevezett intézményre vesse államférfiúi tekintetét.

Minthogy pedig a politikai erkölcstan reformálására kellő eszmékkel ezidő szerint még nem rendelkezik, helyre akarja billenteni legalább a kávéházakban az erkölcsöket. Ezt hirdeti egy budapesti könyvnyomtatás a következőkben:

„Széll Kálmán miniszterelnök, mint belügyminiszter elrendelte, hogy a kávéházakban alkalmazott úgynevezett kaszírnöknek ez évi augusztus hó 1-től csak olyan női személyek vehetők fel, akik életük 40-ik évét már betöltötték. Ez a rendelet a már alkalmazásban levőkre nem vonatkozik.”

Ezt a drákói rendeletet a belügyminiszter állítólag azért adta ki, mert általános a panasz, hogy a kaszírnök nagy része erkölcstelen életet folytat. Úgy akarnak hát segíteni a bajon, hogy matrónákat ültetnek a kávéházi trónusba. Azok aztán erkölcstelenkedjenek — ha tudnak. A negyvenéves nő Balzac szerint még mindig veszedelmes, de a nők csak akkor lesznek negyvenévesek, ha már nem tudnak veszedelmesek lenni. Bizonyos tehát, hogy akik a jövőben kaszírnöknek fognak fölcsapni, a sziklaszilárd erény papnői lesznek.

Sajátságos, hogy valahányszor a férfiak az erényt védelmezik, mindig a nőknek lesz kevesebbjük egy falattal. Most ugyan csak az a falat forog veszélyben, amit a gyatra kaszírnoi fizetés ad. A másik, a pezsgőbe mártott falat, amelyből a selyemruhák kitelnek, nem vész el akkor sem, ha ki is úzik a kávéházi kasszából.

A nők egy része predesztinálva van a kaszírnoi pályára. Ezentúl ez a rész várni fog, amíg negyvenéves lesz és ez — amint már mondtam — jó hosszú terminus. Már pedig jobb, ha a nő a kasszában vár, mintha odakünn teszi ugyanezt. A kaszírnoi pálya veszedelmekkel jár, de a veszedelem még mindig jobb a teljes bizonyosságnál. Nem azért lesz valaki kaszírnövé, mert erkölcstelen, és nem azért lesz erkölcstelen, mert kaszírnök. Ez a rendelet csak a becsületes kenyértől fosztja meg a fiatal kaszírnököt. A tiltott falatokat akkor is megtalálja, ha kiküldik a kasszából. Egy pár lépésnyire tovább leül — vendégnek.

Nagy tévedés azt hinni, hogy a csábítás pikolózni jár a kávéházba. És ha be is térne néha, inkább dobják ki őt, mint azt a szegény leányt, aki talán tisztességes megélhetést keres a fáradtságos munkájával. A becsületes kávésnak becsületes munkatársa a kaszírnöje. Megbízható, éber, dolgozós és — mi tagadás benne — kíváncsiabb is, mintha egy felgyúrt ingujjú szolgáló babrálna a kockacukrok között. És ha a kávé kipumpolt „vurcnik”-ból akarja kikeresni a költséget, akkor ugyanez a rendelet meg nem állítja a nemes szándékában.

NN 1901. július 26.

Hasztalanul zengték a himnuszokat Eganról Bartháék, úgy látszik, mégis meggondolta a dolgot a híres kazárfaló, és most legsürgősebben filoszemitának csapott fel, hogy kibékítse ellenfeleit. Erről ad legalább hírt tegnapi számában a *Magyar Hírlap*. Egan ugyanis nagy terjedelmű memorandumot írt arról, hogy a felsőmagyarországi zsidókérdést helyesen lehetne megoldani olymódon, hogy az odavaló zsidóknak földművelésre való vállalkozását egy megfelelő akcióval előmozdítanák, zsidó földműveseket nevelnék a ruténok földjére. E kérdés megvilágítására ankétet is hívott már össze Egan úr.

Nagyon szép ez a zsidóbarát felhevülés, csak gyanússá ne tenné azt Egan úr előbbi szereplése. Így inkább tüntetésszerű jellegét látjuk az akciónak, mint komolyságát.

NN 1901. július 28.

251. ÚJ TÍPUS

A magyar társadalom mostani válságos harci állapota egy újabb típusát termette meg a zavarosban halászóknak. A típus: a *birtokvásárló*. Érdekes individuum[!]. Bihar megyében különösen otthonosan érzi magát. De beportyázza a szomszédos Szatmár és Szilágy vármegyéket is. A birtokvásárlónak rendszeren egy fillérnyi pénzre sincs. Ellenben parlagi urasan öltözködik, s beszélni, kapacitálni jól tud. Kiszimatolja azokat a — sajnos egyre szaporodó számú — gazdaembereket, kik szeretnének elfogadható úton megmenekedni megterhelt birtokocskáiktól. A birtokvásárló megjelen, s megteszi a maga — természetesen üres — de csillogó, szédítő ígéreteit. A birtokosember nemegyszer beugrik a nagy ígéreteknek. A birtokvásárló beül a kisebb vagy nagyobb domíniumba. Nagyon sokszor sikerül egyszer learatni is. Pénzt persze nem lát tőle senki, s pörrel kell kivenni pünkösdi királyságából. Bizony a hatóságoknak is vigyázniuk kellene ezekre a szélhámosokra. Minden szédelgőt üldözni kellene talán, még az — agrárszédelgőt is.

NN 1901. július 30.

252. A VÁDOLÓ NAGY HALOTT

Immár néhai Szilágyi Dezső néhány nappal halála előtt Karlsbadban ebédet adott. Ez az ebéd, amelyen részt vettek többek közt Dániel Gábor, a képviselőház alelnöke, Harkányi Frigyes báró, Ludvig Gyula

főrendházi tagok, Bedő Albert, Sámuel Lázár, Szerb György és Münnich Aurél orsz. képviselők — kiváló politikai jelleget öltött. Az ebéd végével általános figyelem között állott fel Szilágyi Dezső, és hosszabb beszéd keretében fejtette ki jövődó politikai terveit. Majd abbeli aggodalmát tekintetben az ő várakozásának, s ha az új parlament megalakulásakor azt fogja látni, hogy az *igazi liberális politikának nincsen kellő biztosítéka*, mely — úgymond — az országnak ereje, „úgy én és barátaim s azok, akik eddig velem voltak, s akik még követni fognak, *kiválunk a mai szabadelvű pártból*, és egy olyan liberális pártot fogunk alakítani, melyre még ellenségünk sem foghatja rá a kétszínűséget. Én — mondá Szilágyi Dezső — liberális férfinak tartom Széll Kálmánt, de csak saját egyéniségét illetőleg, mert politikája *félszeg liberalizmus*, mellyel saját magát soká fönttartani képes nem lesz, amiről a közeljövőben mindnyájatok meggyőződést fogtok szerezni.” Ezek voltak nagyjában Szilágyi Dezső utolsó politikai kijelentései, melyeket most kétségbeesetten igyekezik agyoncáfolni a Széll Kálmán sajtója. Ezek a kijelentések azonosak azokkal, amiket a mi lapunk — majdnem egyedül — hirdet nap mint nap a nagy országos veszedelem biztos előérzetében. Szent hitünk volt, hogy ezt a veszedelmet minden igazi liberális ember látja. Hogyne látta volna hát Szilágyi Dezső? Látta és íme a sírból is fölemelkedik, s elmondja nagy igaz vádját. Vajha e vád megdöbbenő hatása észre térítené Széll Kálmánt.

NN 1901. augusztus 4.

253. AZ APÓS DICSÉRETE

Bernrider János, kinck foglalkozása gazdag úr és a miniszterelnök veje, képviselő akar lenni a kölesdi kerületben, melynek Pichler Győző a képviselője. Bernrider úr már el is mondta beszámolóját. Főképpen az ő nagy befolyására hivatkozott, mellyel kedves apósánál mindent kivihet. Aztán Széll Kálmánt dicsérte szörnyű módon. Nem mint apóst, hanem mint politikust. Boldog Isten, milyen szomjas lehet a miniszterelnökünk *demimond lelke*, ha még a vejét is ki kell rendelni dicséreték zengésére a hatalmas Széll-kórusha. És micsoda hódításokat tett ebben az országban a rátóti *tenyész-politika*, ha már elég arra, hogy valaki államférfi legyen, a miniszterelnök após. No, beleszól még ebbe Pichler Győző is.

NN 1901. augusztus 7.

Úgy történt, ahogy megjósoltuk. Alig hunyta le szemét Szilágyi Dezső, reánk szakadt a reakció. Megdőbbentő az a cinikus őszinteség, amivel ezt most ők maguk hirdetik, a klerikálisok. Íme néhány sor ízelítő a néppárt hivatalos lapjából.

Meglehetősen kínos-keserves napjaik vannak mostanában a vérbeli szabadelvűeknek: a m. t. kazár uraságoknak.

Meghalt Szilágyi Dezső, s amit nem tettek meg az elhunytak hitsorsosai, a kálvinisták, megtették „hazafias” fájdalmukban a m. t. kazár uraságok: „rekviemet” mondattak Szilágyiért a – karlsbadi zsinagógában.

És Szilágyi halála után következtek kínjaik sorban.

Következett Károlyi Sándor gróf gönci programja.

Következett Bartha Miklós gyulai beszéde.

Következett a francia kongregációk ajánlata Szeged városához.

Mindez, a numerust tekintve, nem sok, de éppen elég, legalább *egyelőre*.

Evel szemben pedig Széll Kálmán úr zengeti néhány tucat lapjában az ő liberalizmusának és őszinteségének dicséretét. Bizony, állítsátok fel a Szilágyi Dezső szobrát. Ne csak Nagyváradon, hanem szerte mindenütt. Ezek a szobrok mutatják esetleg csak nemsokára, hogy ebben az országban nem mindig a tehetetlenség, sőtét butaság és gyűlölet volt az úr.

NN 1901. augusztus 9.

255. A KITŰZÖTT VÖRÖS LOBOGÓ

– *A szociáldemokrata párt kiáltványa* –

Véletlenségek nem történnek a világon. Nem véletlenség, hogy most, mikor Szilágyi Dezső halálával egész merészen föltámadt a buta reakció, a fekete lobogó mellé hirtelen kitűzték a vörös lobogót is. A nyugati államokban, ahol a butító klerikalizmus uralkodik – mindenütt elterjedt hit az, hogy a fekete lobogóval csak a vörös lobogó tud megbirkózni. A doktrinér liberalizmus csődbe jutott. Radikalizmusra van szükség. Mint budapesti tudósítónk táviratozza, a magyarországi szociáldemokrata párt a *Népszava* mai számában teszi közzé felhívását az ország „választópolgáraihoz és munkás népéhez”. A terjedelmes kiáltvány, miután kimutatni igyekszik, hogy a jelenlegi „polgár” pártok egyike sem méltó a munkásnép bizalmára, a következő tizennyolc pontban fejti ki a szociáldemokrata párt követeléseit:

1. *Általános*, egyenlő, közvetlen és titkos *választói jogot* az országgyűlési, megyei és a községi képviselők választásánál az állam minden 20 éven felüli tagja részére községenkénti szavazással. *A főrendiház megszüntetését.*

2. A vélemény nyilvánításának teljes szabadságát szóban és írásban; a teljes, korlátlan sajtószabadságot, továbbá az egyesülési és gyülekezési jog szabadságát korlátozó összes törvények és rendeletek hatályon kívül helyezését.

3. Az összes kivételes törvények és rendeletek hatályon kívül helyezését; az illetőségéről szóló rendelkezések alapos módosítását.

4. Az iskolák és a *közoktatás államosítását*. a nyilvános népiskolák köteles látogatását. *Ingyenes oktatást.*

5. Az állandó hadseregek helyett *néphadsereget*. Az általános védképességre való nevelést. Béke és háború kérdésének a népképviselő által való eldöntését. – a szabadságolás idejének ősről tavaszra való áttételét és a gyakorlatokra behívottak családtagjainak kártalanítását.

6. *Ingyenes igazságszolgáltatást* és jogvédelmet. A halálbüntetés eltörlését.

7. A közegészségügy államosítását.

8. Magyarországnak Ausztriától való teljes gazdasági és politikai függetlenítését.

9. A nemzetiségek autonómiájának elismerését.

10. Munkásvéd törvényeket; legfeljebb *nyolc órára* terjedő normális munkanap megállapítását, 14 éven aluli gyermekek kenyérkereseti munkájának eltiltását; hetenkint egy, (félbeszakítás nélkül) legalább 36 óráig tartó, minden munkásra kiterjedő munkaszünet.

11. A betegsegélyezés, baleset-biztosítás, aggkorbiztosítás és rokkantsegélyezés államosítását és kiterjesztését a munkának minden ágára.

12. A mezői munkások ellen hozott kényszerszertörvények (rabszolga-törvény stb.) megszüntetését. A cselédkönyv hatályon kívül helyezését.

13. A saját birtokon való vadászási tilalom megszüntetését; az idegen birtokon való vadászati jog eltörlését.

14. A vízszabályozás és erdőirtás államosítását.

15. Az állat- és jégkárosítási intézményeknek állami kezelésbe való vételét.

16. A dohánytermelés monopóliumának megszüntetését.

17. A *hiúbizományok eltörlését*. *Az egyházi javak elkobzását.*

18. Fokozatosan emelkedő jövedelmi- és vagyonadót az összes közkiadások fedezésére, amennyiben azok adók által fedezendőek. Az örökség nagysága és a rokonság foka szerinti, fokozatosan emelkedő örökség-adót. A jövedelem 4.001 koronáig adómentes legyen.

Íme, klerikális és titkos klerikális urak. Hát csak tessék nyíltan vagy titokban reakciós érdekeket szolgálni!...

NN 1901. augusztus 9.

256. NAGYVÁRADI ÍRÓK KÖNYVEI

A nagyváradi íróemberek keveset dolgoznak. Sokkal-sokkal kevesebbet, mint amennyit tőlük, kivált az ismert talentumúabbaktól várni lehetne. Valósággal szenzáció ha nagyváradi könyv jelen meg, habár meg is lehet érteni Magyarországon a könyvírás-csömört. Most mégis két nagyváradi könyv megjelenéséről adhatunk hírt. Az egyik novellakötet lesz. Írója Bíró Lajos, a nagyváradi zsurnalisztika egyik legtartalmasabb, legtöbbet ígérő tagja, kinek a lapokban megjelent néhány novellája rendkívül értékes írói kvalitásokról tanúskodik. A másik kötet Ady Endre verseskötete, mely csak most jelenhet meg, és sikere bizonyosan nem lesz kisebb első verskötetének annak idején feltűnést keltett sikerénél. Mindkét kötet Laszky Ármin nyomdájában készül. Pár hét múlva kerül a könyvpiacra, s hoz — legalább mi azt óhajtjuk — talentumos íróiknak megérdemelt sikert.

NN 1901. augusztus 10.

257. SZILÁGYI DEZSŐ CSALÁDJA

A nagy államférfi szomorú halála alkalmával Poyvár nagyváradi kir. ítélőtáblai bíró úr szívességéből egy pár adathoz jutottunk Szilágyi családját illetőleg. Egy időben közöltük Kazár Emilnek egy becses kis tárcáját, melyben egyebek közt arról is szó volt, hogy a Szilágyiékkel rokonságban levő Lukácsok közt jó mesteremberek akadtak. Békés vármegye főispánját, Lukács Györgyöt, ez arra indította, hogy tiltakozó felszólalást írjon Kazár Emilnek. A tiltakozás arra vonatkozik, hogy a Lukácsok nem voltak iparosok. Többek között így ír Lukács főispán:

„Ennek bizonyításul (hozzáteszi a tárcáiró) egy vagyonos tímár és jónevű orvos bizonyára ösmeretes emléküek most is a városban. (Nagyváradon.) Ezzel szemben az igazság a következő: Szilágyi Dezső atyai nagyatyja, tehát Szilágyi volt az a bizonyos tímár. Én a Lukácsokról nem is tudom, hogy mesterember család, hanem azt tudom, hogy köznemes család, melynek tagjai mindenkor hazafiak voltak. Tímár Lukács sohse létezett. Orvos Lukács ugyanis volt. De az orvos tudommal nem mesterember. Az az orvos egyébként Bihar megyének tisztí főorvosa és évtizedeken keresztül az ottani közélet egyik legtisztéletreméltóbb alakja volt. Még csak annyit jegyzek meg, hogy a pénzügyminiszter, az elhunyt kereskedelmi miniszter, az államtitkár, a főispán mind ugyanazon Lukács-család különböző ágainak tagjai.”

Kazár Emil természetesen közreadta a főispán rektifikációját. Poyvár táblabíró úr közlései nyomán mi is azt írtuk annak idején, hogy

Szilágyi Dezsőnek atyai nagyatyja volt nagyváradi jómódú tímár mesterember. De van a dolognak más oldala is. Ha Lukács főispán úr csak a téves adatokat akarná kiigazítani, ez rendjén volna. De a főispán úr szörnyű felháborodással tiltakozik az ellen a föltevés ellen, mintha az ő családjában mesterember lett volna. Ez meglep bennünket, mert Lukács Györgyöt nem úgy ismertük, mint a többi tucat-magyar urat. E kellemetlen meglepetésen kívül nincs egyéb szavunk. Maga az eset éppenséggel nem ritkaság demokrata országocskánkban.

NN 1901. augusztus 11.

258. ÜDVÖZLETEK ORSZÁGA

Keleti voltunkat mi sem bizonyítja jobban, mint hogy nincs ország, ahol az emberek annyit üdvözlik egymást, mint a mienk. Üdvözlünk személyesen, levélben, üzenetekben, deputációban, föliratban, telefonon, táviratban. Üdvözleteket küldünk a leghatalmasabb miniszterelnöktől a jubiláns hajdúig mindenkinek. Rengeteg pénzt és időt nyel ez a passziónk. Egyszer a *Nagyváradi Napló* félig tréfásan megírta, hogy csak a minisztereknek választási mozgalmak alkalmával küldött táviratok árán új korszakot hozhatnánk a vidéki színészetre. Hát még a többi üdvözletek, s az elvesztegetett idő árán! Abból az alkalomból mondjuk ezt el, hogy egy fővárosi papírkereskedő cég tegnap sürgős ajánlatot küldött Nagyvárad városához. Csütörtökön volt a közgyűlés. Akkor határozták el a jubiláns Fehérváry báró miniszter üdvözlését, s tegnap már itt volt a budapesti cég ajánlata, hogy ő szállít s országszerte ő szokott szállítani miniszteri üdvözletekre — *díszpapiro*szt. Ha haladunk az üdvözletek terén, még talán ezer és egynéhány szociális problémánk is meg fog oldódni. Sok, sok ezer ember fog élni szállítások[ból] — üdvözletekhez.

NN 1901. augusztus 11.

259. A VEREM

Banális dolog, felnőtt, intelligens emberhez nem illő: közmondásokat használni, de ez alkalommal muszáj örömmel lármáznunk a régi öreg közmondással: aki másnak vermet ás, maga csik bele. A nemzeti párt, agráriusok s ugronisták a *N. Fr. Pr.* egy budapesti leveléből megragadták az alkalmat, hogy Bánffy Dezsőn még egyet üssenek, s öblös hangon ordították szét, hogy Bánffy el akarta adni a hazát, s azt is kivítették, hogy a „Sárga földig”, vagy milyen című budapesti asztaltársaság vád alá he-

lyezési kérvényt adtak be Bánffy és miniszterháza ellen nagy komikusan a parlamenthez. És mi történik? Egy budapesti lap szenzációs leleplezést közöl, hogy mint szövetkeztek Bánffy megbuktatására a nemzeti pártiak Luegerékkel és egyéb klerikális, aulikus bécsi körökkel. Ezt a leleplezést pedig most szintén erős kommentárral hozza a *N. Fr. Pr.* Pokoli kis história. Persze most már nem lármáznak a mocskos szájú Bartha Miklós és társai! Pedig most kellene lármázniok. Mert a *N. Fr. Pr.* mostani közleménye nem olyan abszurdum, mint az első, hanem egészen valószínű és hihető.

NN 1901. augusztus 28.

260. VÁLASZTÁSI MOZGALMAK BIHAR MEGYÉBEN

Lanyhán és kedvetlenül, minden nemesebb lelkesedés, elvi vagy eszmei harcra vágyó kedv nélkül indult meg a választási küzdelem Bihar megyében. A polgárság csömörlésig van minden párt programjával, melynek hazugságain keresztül lát ma már minden írni, olvasni tudó ember, és meg tudja ítélni, hogy mindössze csak arról van szó, hogy ez vagy az az úr kapjon-e mandátumot, s nem úgy mint régen, mikor elvek és eszmék megvalósításáért vágyódtak az arra hivatott férfiak a parlamentbe.

Csüggetegen, kedvetlenül indul a szabadelvű párt a választási küzdelembe. A szabadelvűség varázsereje talán tudna még új erőt, új harci kedvet önteni elernyedte idegeikbe, de hogy álljanak ki a választók elé hirdetni a szabadelvűséget, mikor érzik és tudják, hogy fönn a szabadelvű párt vezére, Széll Kálmán fraternizál a klerikális és reakcionárius elemekkel, és csak alkalomra vár, hogy mint fölös kolonctól megszabaduljon a régi szabadelvű gárdától.

Még siralmasabb és szálnalmasabb a függetlenségi és 48-as párt helyzete Bihar megyében, mely üres frázisokat, hazafias szövegeket szór szét a levegőben valami reális, praktikus program helyett. Az elmúlt választás alkalmával egy csomó olyan úr került fel Bihar megyéből 48-as párti programmal a képviselőházba, akiknek semmi helyük sincs odafönn. Hogy másokat ne is említsünk, Leszkay Gyula, a berettyóújfalusi és Balogh László, a nagyszalontai képviselő a szájukat se nyitották ki öt esztendő alatt. Határtalan és megfoghatatlan vakmerőség az ilyen uraktól, hogy ennek dacára minden parlamenti hivatottság és képesség nélkül újra a mandátumra aspirálnak. Náluk szálnalomraméltóbb csak az a nép volna, mely őket újra megválasztaná.

Ebben a sivár képből egyedül csak az vigasztaló még, hogy e zagyva helyzet dacára nem tud még — Istennek hála — Bihar megyében tért hódítani a néppárt. A mi népünk józansága, szabadelvű érzése be sem

ereszti egészséges talajukra ezt az undok mételyt, mely sajnos a felvidéken és különösen a nemzetiségi kerületekben oly megdöbbentő módon terjed.

NN 1901. augusztus 29.

261. NAGY URAK CSATLÓSA

Le mertük volna rá tenni a főesküt, hogy Miklós-mester, a nagy urak hű csatlósa meg fogja védeni gr. Zichy Jenőt is hitbizomány-alapítása alkalmából. Hát persze, hogy kirukkolt Bartha úr. Ez az ő kenyere. Ebből él. Oh csak alapítana a számára Zichy Jenő gr., vagy valamelyik még nagyobb vagyonú gazdája egy hitbizományt, mely avval a kötelezettséggel járna, hogy ez a legmocskosabb százú nagyúri csatlós végleg letűnik minden közéleti szereplésről. A jó gyulaiakon nem fog múlni, hogy Bartha úr a jövőre csak nagy urak tányérnyalója legyen. Ám a mandátum után a tollat is ki kellene venni a kezéből. Mind a kettőt nagyon bemocskolta már.

NN 1901. augusztus 30.

262. MEGDERMEDT NYÁR

Hideg borzongás futja át tagjainkat, ha egy ifjú, szép asszony ravatalának lépcsőjén állva arra gondolunk, hogy pár nap előtt ez a szép asszony virított, mint a nyári rózsza, teste forró volt, mint a nyár heve, s most halálra váltan, hideg testtel fekszik ravatalán. S íme, most idő előtt maga a természet, a meleg nyári nap is megdermedt; sárguló falevelek s hervadt virágok is hullanak korán eltemetett nyarunk koporsójára. Hideg van, hideg van! panaszkodnak a városi emberek, s kint az erdőt, a mezőt egy fájdalmas kiáltás járja be: *Pán meghalt!* Valósággal már augusztusban megérkezett az ősz, sárguló levelei alá temetve sok szép reményt, amely még tavaszkor fakadt.

NN 1901. szeptember 2.

263. A MŰVÉSZI ANTISZEMITIZMUS

A művészi, bújkáló antiszemitizmus ellen szól Ábrányi Kornél abban a válaszban, melyet betegsége miatt csak most adhatott meg az

agráriusok lapjának. Higgadt, előkelő, okos ez a válasz. Ezeket mondja benne a többek között:

Az egész középkorban sohasem volt Magyarországon gettó. De most, a huszadik században, minden téren megnyilatkozik a törekvés, hogy a magyar zsidóság külön éljen, száműzve a nemzet politikai és társadalmi egyetemétől. Hát igen! mi ezt az irányzatot is ama vegyi folyamat megakasztásának tartjuk, melynek megakasztása káros a magyar nemzet jövőjére nézve. És különösen akkor, mikor százados tapasztalatok győzhetik meg a magyart arról, hogy külön tömegekben élő nemzetiségeit nem tudja megmagyarosítani mindaddig, míg óriási számbeli és szellemi többséggel és felsőbbsséggel és egy teljesen kiépített állami szervezettel nem tud úgy rájuk nehezedni, hogy a legszívszobb ellenállás is szétfűrik ez alatt. S hogy ebben a tudatban a magyar nemzeti érdek úgy nyelvi, mint kulturális szempontból, igenis számíthat a magyar zsidóság támogatására – ez kétségtelen.

Ám nem hisszük, hogy az Ábrányi okos, igaz cikkéből okuljanak azok, kiket illet. Folytatják művészi, de őrült antiszemita izgatásait tovább. Ez nagyon összefér a Széll-politika támogatásával.

NN 1901. szeptember 3.

264. FESTETICH GRÓF JÓINDULATA

– Az országos kutyakomédia –

Sok kutyakomédia volt már ebben az országban – fakadt ki Várady Zsigmond dr. A színügyi bizottság tegnapi ülésén, de olyan országos kutyakomédia, mint amit a vidéki színészet felügyeletével és rendezésével folytatnak, tán még sosem volt.

Teljesen jogos volt a kifakadás, hiszen ezt hirdetjük már mi is régóta.

Íme, tessék elolvasni az alábbi levelet, melyet Festetich úr Hoványi Géza dr.-hoz, a nagyváradai színügyi bizottság elnökéhez intézett:

Igen tisztelt Elnök Úr! Úgy a t. nagyváradai színügyi bizottság, mint szintén Somogyi Károly igazgató is bizonyos tartózkodó, mondhatnám merev álláspontra helyezkedett a kerületi rendszer életbeléptetésével – illetőleg azon törekvésünkkel szemben, hogy a nagyváradai elsőrangú színtársulatnak is biztosítsunk egy jó, megfelelő nyári színt. Gyula kitűnő állomásnak bizonyult, ahol Krecsányi szintén nagy és drága társulatával közel két hónapig igen jól prosperált. Nagyváradnak szövetkezését néhány erdélyi várossal nem tartottam egészséges tervnek: nem tartom ma sem, és az erdélyrészi állandó színtársulat megalakulván, most már tulajdonképpen csak Brassóról lehet szó, ma sem javasolhatom, hogy a nagyváradai társaság Brassóba

gravitáljon; kiesik az útból, megfelelő helyisége nincs, s jóllehet lelkes magyar közönsége van, de kicsiny, és egy olyan nagy társulatnak, mint a nagyvárad, alig lesz képes egy hónapra is megfelelő egzisztenciát biztosítani. Gyulához hasonló jó nyári állomás válnék Orosházából, mihelyt ott is felépül a színpód. – Az illetékes körök – élén Lukács György békési főispánnal – komolyan foglalkoznak a kérdéssel, és bizton remélem, hogy a jövő év nyarára az orosházi színpód is főlépül olyan módozatok mellett, mint felépült pár hónap alatt a gyulai, mi is készek vagyunk e tervet támogatni, előmozdítani, megvalósítani, és ebben legfőképpen az a törekvésünk vezet, hogy *éppen a nagyvárad társulatnak is biztosítunk egy jó nyári állomást.* a nagyvárad szezon kiterjed 8–8 és fél hónapra, sőt esetleg kiterjeszthető 9-re is; Orosházán eltölthet a társulat 2 hónapot, s egy vagy másfél hónapot szüneteljen. *Ez biztosítható lesz a nagyvárad társulat részére,* ha a színügyi bizottság és Somogyi igazgató határozottan nyilatkozni akarnának, és ha erre nézve – az illetékes tényezőkkal szövetkezve – szükséges lépéseket megteszik. De a szövetkezéshez, illetőleg a kerületnek formaszzerű megalakításához ragaszkodni kívánunk. Így szövetkezett Debrecen M.-Szigettel és Nyíregyházával, így szövetkezik Szeged Gyulával és K.-Vásárhelyel és nem fogják kárát vallani sem a központi, sem a csatlakozó városok, sem az igazgató. Megalakult az erdélyrészi, a délmagyarországi, a szabadkai, győri kerület; alakulófélben vannak a székesfehérvári, miskolci eperjess-újhelyi s a többiek mind egymásután. Somogyinak már az elmúlt nyár is nehéz gondokat szerzett, szerencséje volt a páratlanul kitűnő téli szezon; nem hihetem azonban, hogy kedve legyen a jövő nyár elébe is ilyen tanácstalanul, készületlenül nézni. A nagyvárad Szigligeti Színház jövő sorsa iránt állandóan táplált *őszinte érdeklődéséből* folyólag és kötelezettségszerűleg vetettem fel újból a kérdést, amely közös akarattal és iparkodással így a lehető legjobb megoldásra vezethet. Méltóztassék a kérdést sürgősen megfontolás alá venni, vitatás alá bocsátani és ezután – amennyiben akceptáltatnék – az illetékes körökkel haladéktalanul érintkezésbe lépni.

Szerettük volna, ha – míg a levelet a bizottságban fölolvasták – véletlenül ott lett volna Festetich úr. Úgy mint itt, még az ő fejét sem mosták soha. Egymást licitálták túl a közbeszólások:

- Hallatlan!
- És ez az ember felügyel a vidéki színészetre.
- Köszönjük a jóindulatát. Ismerjük már őt igen jól.
- Panaszt kell emelni a belügyminiszternél!

Ezek voltak az enyhébb megjegyzések.

Gyulát, mikor a színpódot felépítették, eljegyezte Szegeddel, útját vágta az erdélyi misszióknak, most meg Orosházát helyezi nagy kegyesen kilátásba.

A bizottság megadta a megérdemelt választ. *Nagyvárad rendezi a maga színházi ügyét Festetich úr nélkül.* Boldogítson ő csak másokat. Autonóm jogánál fogva érintkezésbe lép azokkal a városokkal, amelyekkel ő akar, s Festetich úr nélkül lépéseket tesz, hogy Gyulával és a színpód főlépítése esetén esetleg Orosházával lépjen szövetségbe.

A kutyakomédiából nem kér Nagyvárad, s nem válaszol Festetich úrnak.

NN 1901. szeptember 8.

265. INKÁBB A PISZKAFÁT

Jászberényi jelszó. Jászberényből sok jelszót kiabáltak valamikor szét. Most ez a jelszó. A jászberényi igazi szabadelvű tábort jogos gyűlölettel töltötte el a Széll-rezsim s a klerikális nemzetiek uralma. A jászberényiek el vannak tökélve, hogy gr. Apponyi Albertet okvetlen *kibuktatják*, s minden jel arra mutat — nagyon jó forrásból értesültünk —, hogy ez *sikerülni* is fog. Ha Almássy Géza gróf terrorizáltatva visszalépne, Török, a polgármester a szabadelvűek jelöltje. Ha Török nem, akkor más. Inkább a pizskafát, de Apponyi grófot, a szabadelvű jezsuita „szabadelvűség” vezéralakját semmi esetre. Apponyi Albert gróf e hónap 22-én tartja Jászberényben beszámolóját. Parlamenti körökben nagy várakozással tekintenek Apponyi beszámolója elé, amelynek alkalmából Jászberénybe hívei közül többen kísérik el. Bizonyos, hogy Apponyi gr. nagyon megérzi régi vezérvárosának teljes elfordulását, mely egy kis vizasztalás e vizasztalan időkben.

NN 1901. szeptember 11.

266. MÁGNÁSOK PARLAMENTJE

Az új korszak egyik jellemző eredménye, hogy a mostani elvetlen, zavaros választási vajúadások után megszületendő parlament a mágnások parlamentje lesz. Eddig még nem tapasztalt módon rohanták meg a feudális, latifundiumos urak a „felséges nép” törvényhozó fórumát. Éretlen, gyengén nevelt, alig nagykorú mágnás-csemeték a jelöltek nagyon sok helyütt. És érdekes, szintén nagyon jellemző, hogy egyes kerületek azért valóságos hajtóvadászatot tartanak egy-egy mágnás-jelöltért. Nagy tisztessége ez persze a magyar népképviselési intézménynek, melyet egyforma buzgalommal járattunk le szíves mindannyian.

NN 1901. szeptember 18.

267. A TISZTELETREMÉLTÓ ÖREGÚR

A tiszteletreméltó öregúr Podmaniczky Frigyes báró. Valamikor legalábbis „a szabadelvű párt nagyérdemű elnöke” volt, ma már a kormánypárti lapok gúnyos hangon letiszteletreméltózzák, s amit mível, azt röviden ízléstelenségnek nevezik. Persze hát az öreg úr nem tudja megérteni a változott időket, s ilyenformán apró baklövéseket csinál. *Sürgönyözn*i nem tud jól a tiszteletreméltó öreg. Ez a baj. A Lipótvárosban lőtte az egyik bakot, Hátszegre a másikat.

A szabadelvű párt elnöke ugyanis ezt drótozta Hátszegre:

„Nagyságos Dane Károly úrnak, a hátszegi szabadelvű Ponory-párt elnökének, Hátszeg. A Surányi-párttól szintén érkezett sürgöny figyelmen kívül hagyása mellett, örömmel vettük tudomásul Ponory Sándornak, pártunk e jeles tagjának újból történt jelölését. Gyülekezzenek híveink, osztatlan bizalommal Ponory Sándor zászlaja körül.
– Podmaniczky, pártelnök.”

Ugyanakkor pedig a hátszegi Surányi-párt ezt a sürgönyt kapta Rátótról, a miniszterelnöktől:

„Politikám iránt kifejezett mély ragaszkodásukat örömmel vettem, és lemelegebb köszönetemet nyilvánítom érte. Kérem, részesítsenek támogatásukban és bizalmukban továbbra is a szabadelvű eszméért folytatott küzdelemben. Rátót, 1901. szeptember 17. Széll Kálmán.”

Szóval a tiszteletreméltó öregúr lecafolta a miniszterelnököt. Nem ért az új korszak bölcsességéhez. Nem tudja a kecskét jóllakatni, s a káposztát is megőrizni. Az öregúr azt hiszi, hogy ma is szabad még őszintének lenni. Ezért fog a tiszteletreméltó öreg úr skartba helyeződni, mert hát az ilyen emberek már javíthatatlan vén csontok, s az új korszakhoz gyúrható, idomítható, fiatal kaucsuk-emberek kellene...

NN 1901. szeptember 19.

268. AZ ÚJ SZEZON ELŐTT

– *A szűnügyi bizottság ülése* –

Kapunyítás előtt állunk. Pár nap múlva, hónapokig tartó szünet után újra megnyitják Thália fehér csarnokának kapuit, s kezdetét veszi az új szezon.

Ez alatt a pár nap alatt, míg a kapunyitás napja elérkezik, ugyan-

csak sok dolga akad Somogyi Károlynak, ki erős buzgalommal fog az új szezonhoz. A színügyi bizottság pedig ezalatt két ízben is tartott ülést.

Az egyiket, mely egyszersmind *búcsú-ülésezés* volt, tegnap délután tartotta meg a színügyi bizottság. — Búcsú-ülésezés volt azért, mert a színügyi szabályrendelet értelmében, mely most már a miniszteri megerősítést is elnyerte, *új bizottság választandó*, ezzel aztán a régi bizottság mandátuma természetesen lejár.

No, de azért a bizottsági tagok — most már csak „jelölt” tagok — nyugodtan várhatják a bizottság újjáalakítását. Nem fog történni semmi nevezetesebb változás, csupán annyi, hogy a bizottság egy tagja elveszti mandátumát. Hogy ki lesz ez az egy, az már előre tudva vagyon, maga az elnök: Mezey Mihály, aki azért nem szűnik meg a bizottság tagja lenni, mivel a szabályrendelet értelmében mint tűzoltó főparancsnok hivatalból lesz tagja az új bizottságnak. A szabályrendelet értelmében ugyanis a bizottság tizennyolc tagból áll, holott most 19 tagja van. Egy másik pont értelmében azonban a tűzoltó főparancsnok is tagja a bizottságnak, ezzel tehát megoldást nyert a nagy kérdés.

A bizottság utolsó ülésének lefolyásáról következőket írja tudósítónk:

A színügyi bizottság tegnap délután 4 órakor a városháza nagy tanácstermében ülést tartott, melyen Hoványi Géza dr. elnöklése alatt Moskovits József dr., Huzella Gyula, Farkas Izidor, Gerő Ármin és Szűts Dezső voltak jelen.

Elnök az ülés megnyitása után előterjesztette, hogy Somogyi Károly színigazgató szeptember hó 28-án óhajtaná az új szezont megkezdeni éspedig előreláthatólag Millöcker hírneves operettjével, *Gasparone*-val. Bejelentette azután, hogy az első három hónap műsorát f. hó 27-én mutatja be a direktor, amikor a színügyi bizottság ismét ülést tart.

Végül tudomására hozza a bizottságnak, hogy a módosított színügyi szabályrendeletet a m. kir. belügyminiszter jóváhagyta. A szabályrendelet értelmében a régi bizottság mandátuma lejár, s így a bizottság legközelebbi ülésén újjáalakul. A bizottsági tagok eddigi működését megköszönve, a legközelebbi ülést szeptember 27-én du. 3 órára tűzte ki.

Ezzel az ülés véget ért.

NN 1901. szeptember 25.

A szezon meg sem nyílt, a színház már átformálta Nagyvárad egész életét. Pedig hát mi politizálni is szeretünk, ehhez a szenvedélyünkhöz pedig öt év múlva kapunk ismét ilyen alkalmas időt. Mégis dr. Várady Zsigmondon kívül, akit érthetően mégiscsak közelebbről érdekel ez alkalommal a politika, s Farkas Izidoron kívül, ki az ülés kezdetire érkezett, de akit aligha a választások dolga tartott vissza, három órákor már telve volt a Somogyi Károly nem éppen teremszerű igazgatói irodája, ahol — elég helytelenül, mert nyilvános bizottsági ülésnek nincs helye privát irodákban — a bizottság üléseit jövőre tervezik.

Ott voltak:

Hoványi Géza dr., Dési Géza dr., Mezey Mihály, Rimler Károly, Busch Dávid, Stark Gyula, Beczkay Lajos, Komlóssy József, Munk Béla dr., Kunz Gusztáv, Somogyi Károly, Kornstein Lajos dr.

A bizottság újjáalakulása ezen az ülésen még nem történt meg. Csupán az első színházi hónap műsortervezetét terjesztette elő Somogyi direktor. Itt különös fölkérés folytán is hangsúlyoznunk kell, hogy csupán tervezetről van szó s nem napokra kijelölt műsorról. A heti műsort ellenben mindig tudatni fogja a színházi vezetőség, s ennek a műsornak betartására újra s nyomatékosan fölkérte a bizottság Somogyit, ki az ülés legelején a bizottság jóindulatát köszönte meg, s kérte a jövőre is, és kívánt szerencsés, eredményes együttműködést.

Az októberi műsor tervezete a következő:

Október 1-ig — mint megírtuk — szombaton: *Gasparone*. Vasárnap: *Vöröshajú*. Hétfőn *Coulisset úr* kerülnek színre.

Az is bizonyos, hogy október 2-án — nem túlságosan elmés vonatkozással a képviselőválasztásra — *Nők az alkotmányban* című darabot adják.

A további terv szerint októberben színre kerülnek:

Hoffmann meséi, *Delila*, *Fedora*, *Cyrano de Bergerac* (premier), *Carmen*, *Othon*, *San Toy* (premier), *Kis herceg* (repríz), *Trubadúr*, *A kis mama* (premier), *Tartalékos férj* (premier), *Valéria*, *Odette*, *Gascogne-i nemes*, *Kintornás család*, *Utolsó szerelem*, *Lowoodi árva*, *New York szépe* (premier).

Öt elég érdekes bemutató tehát, pár repríz számba menő érdekes előadás. Eleget ígér az első hónap.

...Az ülés végének aztán egy kis pikantériája volt. Egy névtelen levél. Aláírva: Egy fiatal asszony. A levél a Hoványi Géza címére érkezett. Nőies, pompás kaligráfiával, nem sok helyesfrással s még kevesebb világossággal. Megszólítása: Kedves Hoványi Úr!

Szól pedig a levél panaszosa s „több hölgyközönség nevében”. Felháborító sérelmet ad elő bájosan a bájos — okvetlenül bájosnak kell lennie — ismeretlen. Vannak a színházban páholyok, melyek nem kapnak kellő megvilágítást. Hát járja az, hogy bennünket nem látnak olyan jól, mint a szomszéd páholyok hölgyeit — vélekedik nagyon helyesen, s kérdezi a bájos ismeretlen.

Busch Dávid felelt a névtelen interpellációra. Bizony nagy szomorúságot okozott a bájos asszonykának s bájos megbízóinak, a „több hölgyközönség”-nek. A lámpák elhelyezésén változtatni nem lehet.

Az igazgatói szobák átalakítását megvizsgálták ülés után a tisztelt bizottsági tagok. Közben szó esett arról, hogy K. Hegyesi Mari asszony nagyon el van most a Nemzetiben foglalva, s bizony — úgy látszik — evvel az állandó vendégséggel is lesz sok baj ám.

Hacsak bele nem szól Kacziány Viola. Féltnacat arcképe feküdt az igazgatói asztalon, s a bizottsági tag urak sok gyönyörűséggel nézegették. Rendkívül lelkes, érdekes arcú leány...

Közben Somogyinál s Erdélyi titkárnál némely bizottsági tagsági befolyások érvényesültek egy-egy garderobba kívánczó vagy jegyszedésre vállalkozó érdekében.

A színpadot s nézőteret, mely szebb és ragyogóbb mint tavaly volt, tekintették meg egy kis fontoskodással a bizottság tagjai. Aztán búcsúztak — a holnap esti vizontlátásra...

NN 1901. szeptember 28.

270. ŐK NEM BÁNJÁK

A *Nagyvárad*i Napló cikket írt a múltkoriban. A cikk ébresztő, intő szöveget akart lenni. Láttuk azt a pokoli nyugalmat, amivel a nagyvárad

szabadelvű párt vezetősége szemléli a függetlenségek akcióját, s láttuk szövetkezni Tisza Kálmán ellen a legszélsőbb radikalizmust a helyi klerikálisok nem éppen kicsi, de eddig hallgatag csoportjával. A szabadelvű párt elnöke s legagilisabb tagja: Hlatky Endre és Várady Zsigmond dr. a saját kerületeiket járták. Az ellenzék kortesfogásai, jelöltjének kiváló egyénisége, a már érintett szövetkezés a legnagyobb aggodalommal töltöttek s tölthettek el mindenkit. Nem attól féltünk, hogy nagyon megfogyatkozhatott a Tisza hatalmas tábor, hanem attól igenis, hogy ez a hatalmas tábor közönyös nézőközönség lesz. Volt hatása az ébresztő szónak. Hogy a budapesti és vidéki sajtó antiliberális része ujjongva vonta

le belőle Tisza Kálmán bukását — az nagy szerencsétlenség nem volt. Mi lehetőségről beszéltünk, s célunkat elértük. A hatalmas táborban ma már lélek van. Ezek után jóval megérkezik a hivatalos cáfolat. Mikor már cáfolni annyi ok sem volt, mint előbb. Helyes. Ne higgye senki ebben az országban, hogy itt Tisza Kálmán kisebbségben maradhat. Fölment a budapesti lapok számára a félhivatalos cáfolat is. Melyik közölte le Széll úr lapjai közül? A bukás lehetőségét készpénznek vette mindegyik. A megnyugtató válasz pedig — úgy látszik — nem volt rájuk megnyugtató. Le kellett jegyeznünk ide ezt a kis dolgot. Újabb bizonyítója, hogy — ami lehetetlenség immár — ha elbuknék Tisza Kálmán, a magyar szabadelvű párt megalkotója, éppenséggel nem zokogna a mai „szabadelvű” párt vezetője s fullajtár serege.

NN 1901. szeptember 29.

271. AZ ELSŐ ELŐADÁS

— *Gasparone* —

A viszontlátásnak igazi kedves öröme avatta ünneppé a tegnapi első színházi estét. Lelkes, szívből áradó ovációkat rendezett a közönség az ő kedvenc színészei mellett. Percekig zúgott a taps és éljenzés, mikor Nyárai Antal, Székely Irén, Lányi Edit, Pintér Imre és a kis Kulinyi Mariska megjelentek a színen. Nemcsak pusztá udvariassági tény volt ez a lelkes ünneplés a közönség részéről, hanem jóleső és megnyugtató bizonyossága annak, hogy erős szeretettel és rajongással vesszük körül a művészet állandó csarnokát, melynek támogatása immár szellemi szükség képez nálunk. A művészet szeretetének ily imponáló megnyilatkozása útján méltán elvárhatjuk azt is, hogy úgy a színigazgató, mint a színészek készségük és tehetségük legjavával viszonyozzák a publikumnak ezen becses érzelmét.

Valami nagyon szerencsés dolognak éppenséggel nem tartjuk, hogy a mindenesetre művészi eseményt képező *Cyrano de Bergerac* helyett Milöckernek egykoron agyonjátszott *Gasparone*-jét ráncigálták elő a lomtárból. Úgy mondják, hogy *Gasparone*-t Hunfy úr, az új tenorista kedvéért vették elő, akit az igazgató frissiben akart bemutatni. Bocsánatot kérünk, ránk nézve nem nagyon sürgős, hogy Hunfy úrral megismerkedjünk; Hunfy úr pedig, ha előnyösen akarta feltüntetni hangját és színeszképességét, találhatott volna ennél jobb és alkalmasabb szerepet. Végezetül pedig a műsort mindig célszerűségi szempontból kell megcsinálni a közönségre és nem egyes színészekre való tekintettel.

Az ócska melódiákat, bármily hangosan is hangzottak azok valami-

kor régen és a naiv librettót bizony kissé unva hallgatta a közönség, úgy hogy a hangulatot valóban csak a viszontlátás öröme tette élénkké.

Hunfy úrról, bár ellenszenves maszkjával és inkább buffónak való szerepével nem tette éppen kellemessé az első impressziót, ismerjük el azt, hogy kitűnő tenoristát nyert színházársulatunk. Hangja, ha nem is nagy terjedelmű, de igen kellemes és szimpatikus tenor; énektudása pedig csaknem a tökéletességig biztos és korrekt. Annyit máris örömmel konstatálhatunk, hogy Hunfy úr úgy énekével, mint muzikális képességeivel sok élvezetes operettelőadásnak lesz részese és fő támasza.

Igen rokonszenves fogadtatásban volt része Pintér Imrének is (Ernumo), aki nagyon becsülendő buzgalommal játszotta meg szerepét és szépen énekelt. Székely Irént virágkosarak és csokrok üdvözltek. A kitűnő primadonna, akiért annyi színigazgató verseng, ezúttal is bebizonyította, hogy érdemes erre a versengésre. Kellemesen lepett meg bennünket Lányi Edit (Szóra) úgy hangjának fejlődésével, mint játékbeli ügyességével. Ha így halad, ma-holnap felküzdí magát a primadonnák sorába. Igen ügyes volt kicsi szerepében Kulinyi Mariska is, Benkő Jolán pedig jóízű komikumával harsogó kacajt keltett.

Az előadás diszkrét, nyugodt tónusát csak Nyárai Antal és Deésy Alfréd zavarták meg izetlenségeikkel és szemtelenségekkel. Deésyről nem beszélünk, de Nyárai mintha éreztetni akarta volna a közönséggel, hogy neki derogál már operettben játszani. Pedig mi úgy tudjuk, hogy a jó és hivatását komolyan teljesítő színésznek sok mindent szabad, csak egyet nem, a közönséget vagy a szerepét fumigálni.

A nézőtér zsúfolásig megtelt. Az első előadásra az összes jegyek elfogytak. Őszintén kívánjuk, hogy ezt a szezon folyamán minél gyakrabban írassuk meg.

NN 1901. szeptember 29.

272. HARC A MANDÁTUMÉRT

Napról-napra nagyobb hullámokat ver a mandátumokért folytatott szörnyű, zavaros küzdelem.
szept. 8.

Akárhogy is nézzük, sivárabb megnyilatkoztatást nem kapott a nemzet a mostaninál. Tartsák bár erkölcstelennek, haszontalannak az elmúlt ciklus parlamentjét, emlékezzenek rá, hogy a megszületendő parlament hazugabb és haszontalanabb lesz.

Mi köze az elveknek ehhez a választáshoz? Hol vannak az elvek, melyek tisztán maradtak? Nem maradt meg tisztán semmi, csak az

a nagy szerencsétlen, keserű igazság, hogy a nemzet megundorodott a parlamenttől. A jövődő parlament *klub* lesz csak. Dehogysis lesz parlament, és dehogysis lesz a nemzet bizalmának letéteményese.

A nemzetnek nincs már bizalma semmiben. A legutolsó évek hazugságai kiirtottak minden hitet.

Mi úgy érezzük, hogy a választandó parlamentnek csupán egy haszna lesz, meghozza a tizenkettedik órát, a *radikalizmus* szükségét, a mostani hazug parlamenti formák összeomlását.

szept. 11.

Bihar vármegyében, Nagyváradon, de az egész országban a holnap nap lesz az első igazán hangos választási nap.

Hajh, micsoda öklendezések, képmutatások, ovációk és ordítások s mi egyebek lesznek holnap.

Holnap mind beszélni fog, mind a 2472 vagy hány jelölt úr, aki egytől egyig be akar jutni a parlamentbe, a jog, törvény és igazság ez új korszakának fényes eldorádójába...

Bár — óhajtjuk és nem hisszük — világosan látnának a választópolgárok, s helyesen tudnák eldönteni, hogy a jelölt urak légiói közül kiknek az állásuk érdemli meg a *megvalósulást*...

szept. 14.

Eleven korteshangulat hirdette országszerte a lezajlott vasárnapon a közeli választásokat. Programbeszédektől és az abban fölhangzott rengeteg ígéretektől volt hangos hegy és völgy, és úgy tűnik föl előttünk, mintha nem is az elvek és eszmék igazát vitatnák többé a nép előtt, hanem a személyes érdekek tolakodnának mindenütt előtérbe a nép kegyéért, s ennek révén a mandátumért. A lelkesedés, az elvi harcok messze világító nemes tüze helyett az önzés, a stréberség és a minden áron való érvényesülési vágy fojtó, piszkos gőze teszi homályossá és bizonytalanná a levegőt, melyet régen megfertőzött az a paktumokon felépült s agyon tömjénezett új éra.

szept. 17.

Két igazán szimpatikus népszerű képviselőjelölt, Telegdi József és Hlatky Endre előtt nyilatkozott meg impozánsan a tegnapi napon a szabadelvűség bizodalma.

Egyébként pedig a választási harcok vívódnak, folynak nagy zavarosan tovább.

Amint közelednek a választások napjai, úgy rajzolódik egyre éleesebben ki annak a „tisza választásnak” a képe, melyet Széll Kálmán olyan szép szavakkal rajzolt meg. Hivatalos jelöltek most is vannak, presszió, mi más is, csak máskor őszintébben csinálták a dolgokat.

szept. 18.

Mennél rövidebb a választások napjáig terjedő terminus, annál vehemensebb erővel folyik a küzdelem az egyes kerületekben a nép kegyéért. Erősen dolgoznak úgy a jelöltek, mint a készenlétben levő főkortesek, akik furfangosan kitalálják okát-módját annak, hogy az új választási törvény szigorú intézkedéseit miképp lehet kijátszani.

Bihar megyében, hol eleinte csöndesnek ígérkezett a választás, most úgyszólván a tizenkettedik órában indul meg a harc a mandátumért. Csak az a csodálatos, hogy sem a berettyóújfalui, sem a nagyszalontai kerületben nincs még a szabadelvű pártnak jelöltje, holott a parlamentnek e két hallgató alakjával szemben igen könnyű volna a szabadelvű párt győzelme.

szept. 19.

Egy szenvedélyes statisztikus kiszámította már, hány jelölt van az országban. Talán valami ezernégyszáz. Ezek közül kb. ezer kormánypárti. Az ezer közül Podmaniczkytól alig 300 kapott választ, de Széll Kálmántól kapott mind az ezer.

Ez a kis differencia most a választások vezető szenzációja, mely alighanem a régen viselt pártelnöki tiszte fog kerülni a „tiszteletreméltó öregúrnak”.

szept. 20.

Alig két héttel a választások előtt ugyancsak nagy vehemenciával folyik már a küzdelem mindenfelé. A mai vasárnap ismét hangos lesz országszerte az új, meg a régi jelöltek programbeszédétől. Azontúl azután már a kortesek végeznek nagy buzgalommal munkájukat, és bizony a nagy hangon hirdetett „tisztá választások” dacára is élénken gyakorolják az etetés-itatással, sőt néhol a vesztegetéssel való csúf korteskedést is, aminek, ha a Kúria komolyan és szigorúan alkalmazza a törvényt, szomorú következményei lehetnek.

szept. 22.

Választási beszédektől volt hangos az elmúlt vasárnapokon az egész ország. Élénk alkotmányos élet volt Bihar megyében is, melynek minden egyes kerületében több programbeszéd is volt. Ezekről tudósítóink következőket írják:

Dr. Barabás Béla Nagyváradon

Nagyváradon, ahol évek hosszú sora óta megszoktuk Tisza Kálmánnak csöndes, egyhangú megválasztását, ez évben ugyancsak élénkíteni ígérkezik a választást dr. Barabás Béla jelöltetése. Nemcsak a negyvennyolcas párt szervezkedik erősen, de az elégtelenek közül is úgy, hogy mi kimondjuk őszintén, *veszélyeztetve látjuk a Tisza Kálmán megválasztá-*

tását Nagyváradon. Úgy vagyunk értesülve, hogy különösen a *tisztviselők vannak elkeseredve Tisza Kálmán ellen*, amiért legutóbbi beszámolójában elítélőleg nyilatkozott a generális a tisztviselők mozgalmáról. Ezért a tisztviselők egy része passzív akar maradni, másik része pedig nyíltan Barabásra akar szavazni. Hasonlóképpen sok *kiskereskedő* is a 48-asokhoz csatlakozik a trafik-ügy miatt. És végül teljes erővel készül támogatni a Barabás pártot a helybeli róm. kat. papság is.

A szabadelvű párt(*) pedig — mintha nem is sejténé a fenyegető veszedelemet — *alszik*. Hlatky Endre a párt elnöke és dr. Várady Zsigmond, a párt legagilisebb(**) tagja kerületeikben vannak elfoglalva. Pedig ha tovább is így tétlenkedik a szabadelvű párt, és nem lép erősebb akcióba, megeshetik még a hihetetlen dolog is, hogy Tisza Kálmán megbukik Nagyváradon.

szept. 24.

Még lesz egy nagyon hangos vasárnapja az országnak, azután a kockákra jön a sor. Soha olyan kockajáték nem volt a mandátumok sorsa iránt, mint ezen a választáson lesz.

A jelöltek száma pedig még mindig növekedik. Talán már túl is vagyunk a kétezren. Már csak ez a nagy szám is lehetetlenné teszi a kombinációkat.

Habár vasárnapra legnagyobb a készülődés, a korteskedés folyik most is mindenütt. Minden jelölt, ha félig holt is, a kerületében dolgozik. Nem egy kerület van olyan, hol 4-5 nappal a választás előtt támad az ellenjelölt.

A bihari kerületekben folyik a harc. Annyi már bizonyos, hogy ellenjelölt a választás napjáig legalább egy mindenütt lesz. Egy, a bihari kerületből kapott levél írója, a régi szabadelvű gárda híve, amiatt panaszkodik, hogy a szabadelvű párt a két veszekedő függetlenségi mellé miért nem állít jelöltet.

A nagyszalontai szabadelvű párt holnap tart jelölőgyűlést.

szept. 25.

Nem volt még alkalmunk kiemelni a mai választási harcoknak azt a különös jelentését, hogy az ügyvéd jelöltek mellett az író és hírlapíró a legtöbb.

Voltaképpen könnyen meg lehetne ezt érteni, mint ahogy az ügyvéd politikusok nagy száma is könnyen érthető. A hírlapíró a legtöbbet foglalkozik közügyekkel, éles, messzszelátó szeme van, s tud a tömegekre hatni. Természetes hát, ha a hírlapírás sok politikai ambíciót is termel.

Csak Magyarországon csodálatos ez, hol pár évtized alatt egyéni becsülésben süllyedt a publicista, zsurnaliszta, mint ahogy növekedett hatalomra egyre jobban a sajtó.

A viszonyok szerencsésen váltakoznak. Ez a változás ki is lódított a fórumra minden eddig visszafojtani kényszerített ambíciót.

A hírlapíró jelöltek nagy száma tehát nem normális. Mi örülünk, ha a mi érdemesebbjeink méltánylást, jutalmat nyernek, de a magunk fajtájával szemben sem vagyunk elnézők, s az okvetetlenkedést éppen úgy felróvjuk a jelöltösködő játékban nekik, mint felróvjuk bárkinél.

Különben pedig Hencidától Boncidáig folyik a korteskedés, s a jelöltek igyekeznek jól felhasználni az utolsó pár napot.

szept. 26.

Oly ifjú és...

Oly ifjú és máris Károlyi Sándorra esküszik...

A zilahi kerület szabadelvű jelöltje, gróf Károlyi Mihály tegnap tartotta programbeszédét a városi Vigadóban nagy hallgatóság előtt. A pályaudvaron Kincs Gyula pártelnök üdvözölte a jelöltet, kit hosszú zászlós kocsisor kísért a programbeszéd színhelyére. Gróf Károlyi beszédében kifejtette, hogy az 1867-es kiegyezés alapján áll, és minden tekintetben *osztja a gönci levélben foglaltakat*. Követeli minden államfenntartási tényező egyenlő istápolását, magas védvám felállítását, és ha szükséges, külön vámterületet. Szükségesnek tartja a tisztviselők fizetésemelésének rendezését, mielőtt az állam arra fedezetet nyer. Beszélt még Bujanovics Sándor volt országgyűlési képviselő, míg gróf Károlyi Sándor betegsége miatt távol maradt. Este a párt bankettet rendez jelöltje tiszteletére.

szept. 27.

Még mindig új jelöltekről érkezik hír. Egyes kerületek polgárságának elég későn tud eszébe jutni, hogy az eddigi jelölt vagy jelöltek őket nem képviselhetik.

Különben pedig éppen ideje lesz már átitérni a választások hímes mezejére.

Túláságos komolysággal, kedvvel úgysem ment a választási harcokba az ország. Amik pedig folytak s folynak a legtöbb helyütt, éppenséggel nem fokozták a kedvet és reményt.

Hogy a szörnyűen zavaros, undorító ár a választások folytán nek-tárrá változzék, nincs rá semmi remény.

Annyi a valóság, s az a helyzet, hogy „essünk már túl ezen is.”

A többi majd elvégzi a Nagyúr, ki uralkodik mandátumok, szabadelvűek, agráriusok, nemzetiek, konzervatívok s mindenek felett.

szept. 28.

Képviselőjelöltek és képviselőválasztók most élik át a legizgalmasabb időt: mire harmadszor virrad föl a nap, megindul a döntő küzdelem,

megkezdődik a szavazás a választókerületek túlnyomó nagy részében. A nagy, döntő hadmozdulatok majdnem mindenütt be vannak fejezve, a jelölések, programbeszédék megtörténtek. Most szemben állnak már a táborok, készen a nagy mérkőzésre; de az utolsó napok munkája éppen azért a leglázásabb, mert most teszik a végső erőfeszítéseket mindenütt a pártok táborának lehető megnövelésére, lelkesedésének, kitartásának fokozására. S nemcsak a leglázásabb, de a legveszedelmesebb órák is ezek, mert ilyenkor törnek ki a legkönnyebben a szenvedélyek...
okt. 1.

NN 1901. szeptember 8. – október 1.

273. COULISSET ÚR

A szezon harmadik estéje szerencsés est volt. Kedvünk jött auspiciumnak venni, és akarnók, hogy a könnyebb zsáner kapja meg mindig azt a stílust a játékban, mint meglepő szerencséivel megkapta tegnap.

Ez a jófíjú, elpusztíthatatlannak ígérkező francia bohóság pompás élvezetet szerzett tegnap este. A közönséggel, mely csaknem teljesen megtöltötte aínházat, a darabnak előlegezett bizalmat nem bánhatta meg az előadás. Tegnap mutatkozott be a bohóság híres címszerepében, mely az öreg Szathmárynak úgynevezett nagy szerepe, Krasznay Andor. A bemutatkozás jól sikerült. Krasznay jeles Coulisset úr, ízléses, intelligens, ötletes színész. A közönség jól fogadta. A nők közül P. Szép Olga s E. Kovács Mariska igen tetszetek. De igen tetszett a kis Kulinyi Mariska is, aki csodásan halad. Idestova kész színésznő. Tegnap sokat tapsolták. Pataky elegáns, ügyes, Szarvasi is jó, Bognár János tábornoka kabinetalakítás. Tóvári Anna s Vank Pista kis szerepeikben ügyesek. A közönség hálásan és sokat tapsolt.

NN 1901. október 1.

274. A VÁLASZTÁS NAPJÁN

Hálát adunk a magyarok Istenének, hogy ím eljutottunk minden nagyobb baj nélkül idáig, a képviselőválasztás nagy napjáig. Olyan igazán mindegy ebben a mai elvtelen, meggyőződését, hitét bevallani nem merő politikai világban, hogy a sok stréberkedő úr közül ki jut be a parlamentbe, hogy igazán csak örvendeni fogunk, ha túl leszünk ezen békességünket, nyugalunkat felzavaró választási komédián — melynek eredményétől úgysem várunk semmit, legfőllebb azt, hogy a sok tülekedő

úrnak miképpen valósulnak meg azon rózsás reménységei, amelyeket egyéni érvényesülésükhöz fűznek a parlamentben.

Amely korban az önzés, az egyéni érdek leplezve elvet, hitet és meggyőződést, a megalkuvás, az opportunizmus rozoga hídján igyekszik előre, amely korban a szabadelvűség cégére alatt klerikális, agrárius, reakcionárius dugáruk és csempészek kerülnek a parlamentbe, hogy egy zászló alatt hadakozzanak egymás ellen, amely korban senkise bízik a politikai képmutatás nagy mesterében, Széll Kálmánban, de mindenki hazudik, mindenki hízeleg neki, és az ország minden részéből ezerszámmra érkeznek hozzá a hozsannát zengő üdvözlő táviratok. Bizony édes magyarom, ilyen porfelhős, csúf időben mindegy az neked, hogy Péter vagy Pál kerül-e a képviselőházba.

Látjuk azt már úgys jó előre, hogy a magyarságért, a szabadelvűség védelméért megvívandó nagy csatát nem a parlament porondján, hanem az ébredő nemzeti közvélemény harcterén fogják megvívni. És legyen akárhány csatlósa is a reakciónak benn a parlamentben, a győzelem a miénk lesz, az erejére, öntudatra ébredő és ellenségét összetiporni tudó szabadelvű közvéleményé.

Ez a mostani választási harc csúnya és ízléstelen vásári komédia. Egynéhány úr mindenáron szerepelni akar, mindenáron „nagyságos képviselő úr” akar lenni. Teljék e hiú vágy megvalósulásában örömük, de olyan bolondot ne akarjanak elhitetni az urna elé lépő közönséggel, hogy az ő megválasztásuktól függ a haza jövője és boldogsága.

A nemzet erejét, az ország jövőjét nem képezhetik azok a mandátumok, amelyeket négyszáznehány úr részben kap, részben kicsikar most tőlünk. Ott látjuk mi erőnk és szebb jövőnk biztosítékát magának a nemzetnek hitében, lelkében és abban van a mi erős bizodalmunk, nem pedig néhány szószátyár úr hazug, virágos frázisaiban. És ha tovább tornyosulnak a komor vészfelhők hazánk egén, onnan, a magyar szabadelvűség atmoszférájából fog teljes erővel végigzúgni hazánkban a tisztító vihar, mely elűzi a reakció fellegeit.

NN 1901. október 2.

275. FORRONGÁS A MEGYÉBEN

Ha igazak azok a megdöbbenően hangzó hírek, amelyek különösen a románlakta Bihar megyei községekből érkeznek most Nagyváradra, úgy váratlan meglepetéseket és izgalmas szenzációkat hozhat a mai választási harc. A tisztviselőket alkotmányos joguk jelentékeny részétől megfosztó új törvényt arra használták ki az ellenzéki kortesek, hogy a legostobább jelszavakkal fellázítsák a népet. Hetek óta kürtölik, hogy ha a negyven-

nyolc győzni fog, *nem kell adót fizetni*, felosztják az urak földjét, erdeit, legelőjét. Ezzel a vakmerő fanatizálással szemben teljesen tehetetlenül állanak Széll Kálmán úr kegyelméből a nép vezetésére és felvilágosítására hivatott állami és közigazgatási tisztviselők, mivel a nemzeti párt által megalkotott új választási törvény *eltiltja őket a választók legcsekélyebb befolyásolásától(*)*, és azoknak kijózanosításától, felvilágosításától.

A Rosslán megtörtént zavargásról már írtunk. Ott a fellázadt románság vasvillával akarta agyonverni Fassie Tódor volt képviselőt, aki üldözői elől az erdőbe menekült, ahonnan csak a csendőrök tudták kiszabadítani éjjeltájban. Ehhez hasonló módon vannak fanatizálva a választók a többi kerületekben, úgyhogy nincsen kizárva az a lehetőség se a jelenlegi viszonyok mellett, hogy kivéve Telegdi Józsefet, akinek nincs ellenjelöltje, *megbuknak az összes szabadelvű párti jelöltek Bihar megyében.*

És bármilyen súlyos veszteségét is fogja ez jelenteni a szabadelvűségnek, nem nagyon fogjuk fájlalni e bukást. Ha akkor, midőn Széll Kálmán a nemzeti párt óhajtása szerint új körmönfont törvényeket hozott a régi szabadelvűek kibuktatására, és a régi szabadelvűek, élükön Tisza István gróffal eléggé gyávák voltak megszavazni a saját halálos ítéletüket, sőt meghunyászkodva még hozsannákat is zengtek Széll Kálmánnak — megérdemlik a bukást. Még az a szabadelvű közvélemény sem fogja őket sajnálni, mely különben vallja az ő elveiket, és szerette volna, ha az elveket diadalra is viszik — de természetesen Széll Kálmánnal szemben.

NN 1901. október 2.

276. HOFFMANN MESÉI

Offenbach ünneppé tesz minden estét a mi színházunkban. A tavalyi sikerekben éppenséggel nem túl gazdag színházi szezonból is *Hoffmann meséi*hez a legigazabb siker emléke fűződik.

Előkelő, disztिंगvált közönséget vonzott tegnap este is a csodálatos zsidó legmisztikusabb alkotása.

Az előadás pedig talán még több illúziót keltő, pompásabb volt, mint tavaly. Ezúttal tenorista Hoffmannunk volt. Az új tenorista Hunfy Imre. Kifogástalan énekes, biztos erő, ezt bizonyította be második föllépésével is. Székely Irénnek nincs tán tartalmasabb, művészibb alakítása a híres hármas szerepnél. Csodaszép hangjához méltó volt minden kis vonás. Ez az alakítás befejezett, minden kritikát leszerelő.

Csatár Győző, az új Crespel, régi jeles színész. Bár hanganyaga megfogyott már, s még mindig kiváló énekes erő.

Pintér Imre Lindorfa a kitűnő művésznek híres szerepe, Lányi Edit,

Nyárai, Bérczi a legszerencsésebben töltötték be helyeiket. Sok taps, sok lelkesedés volt. Karok, zenekar fegyelmezettek. Müller, az új karmester jól mutatkozott be.

NN 1901. október 2.

277. DELILA

— *Kacziány Viola bemutatkozója* —

Az első este az új szezonban, mikor a közönséget érdekli a színház. „Inter arma” voltunk eddig, a politika lefoglalt mindenkit.

Szinte bűnbánóan, penitenciával „dolgoztuk” be aztán tegnap magunkat a színházi lázba, mely különben visszatérő, kedves betegsége a nagyváradai közönségnek.

Ez az első lázas este elég érdekes s elég lázas volt. Bemutakozó. Egy fiatal művészleány költőzködött be a nagyváradai színpadra, s — már előre eláruljuk — mindannyiunk szimpátiájába. Kacziány Viola mutatkozott be, s egy nagyon ócska, nagyon naiv darabban bájolt el bennünket színes fiatalságával, s ennél a fiatalagnál bámulatba ejtő rafinériájával a színpadi hatás művészetének. Fiatal leány még. Sok van benne a fiatalság szertelenségéből. Rendkívül érdekes, bájos jelenség.

Nagyon hasonlít Márkus Emmához, s tőle tanult el igen sok színpadi fogást, ami semmi esetre sem hiba. Orgánuma kedves, lágy és színes. Intelligenciája sok, s a mesterségét naiv hittel, lelkesedéssel kezeli, ami okvetlen kelléke a színészhaladásnak.

A nagyváradai közönség tüntető szimpátiával fogadta Kacziány kisasszonyt. Ha vasfüggönyünk volna, talán vastapsot is kap. Vegye ezt a szimpátiát bátorításnak, s váltsa be azokat a reményeket, amiket mi az ő igen értékes, becses talentumához fűzünk.

Ami az ócska darab előadását illeti, az fölös ambíciót mutatott. Deésy igen gyenge volt. Pataky elegáns redingotban lovagló pálcával tüntetett. Kulinyi Mariska, Peterdy, Krasznay jók voltak. A közönség a darab egy-egy nagyobb ostobaságán pompásan derült.

NN 1901. október 5.

278. TRUBADÚR

Sajnáljuk, hogy ilyen ócskaság volt az első operaelőadás. Még az sem vigasztalt ezért, hogy az előadás jó volt, kiváló jó. Talán jobb, mint a darab tavalyi előadása, Székely Irén és Székely Anna vetekedtek

a kiválóságban. Hunfy Imre, bár nem volt különösen diszponálva, s Pintér Imre szintén a legelfogadhatóbbat nyújtották. Zenekar, karok is jók. A közönség majdnem megtöltötte a színházat.

NN 1901. október 6.

279. TARTALÉKOS FÉRJ

— Rákosi és Guthi bohózata, a Szigligeti Színház premierje
1901. október 8-án —

Milyen rossz darab lehet a *Sasok*, ha csak annyival rosszabb a *Tartalékos férj*-nél, amennyivel ez rosszabb a *Napóleon öcsém*-nél!

A Rákosi–Guthi cég sok reménnyel jegyezte be magát, de sehogy se prosperál...

Ha a pompás, rafinált, francia mesterektől tanultak, igen rossz tanítványok. Ha pedig eredeti magyar humor és bohóság a Rákosi és Guthi cégé, akkor süssék meg a magyar jókedvet.

Dehát egyik sem áll. A franciák csak képtelenségeikkel emlékeztetnek magukra a Rákosiék darabjában. Az *Outhon*, a budapesti aszfalt és kávéházak ötletei és vicceinek összeszedői a Rákosi–Guthi cég beltagjai.

Brieux szenzációs *Bölcső*-jének parodizált ötlete volna tán az útszéli viccekből összetakolt darab magva.

A férj mellett az anyós és leánya készenlétben tartanak egy tartalékos férjet, a menyecske egy régi, de buta udvarlóját, ki természetesen aktiváltatásán dolgozik. A kikapós após, a cseh zongoramester, a feleséggé emelt volt színinövendő, a magán tánc- és énektanár mint megcsalt férj és a *Napóleon öcsém* sugójának a mása, a konfidens s az összekuszált ügyek kigabalyításának sziszifuszi munkájával megbízott inas, a pof-ember, ki a kibickedésnél kapott pofonokból él, és még egy se-reg szörnyű karikatúra szekundálnak ehhez, a viccek özönéből csak néha kitetsző helyezethet.

Kacagni azért rengeteget lehet az ismerős és ismeretlen, de egyformán vad ötleteken. De már a második felvonás végén unjuk a dolgot, s bosszankodunk, hogy nekünk ilyen nem egyenes úton mondják el a vicceiket Rákosi és Guthi urak.

A darab alakjait sok ötletességgel hozták a színpadra a nagyváradi színészek.

A hölgyek közül Benkő Jolán, P. Szép Olga s E. Kovács Mariska a legszeretetre méltóbb ambícióval játszottak.

Az urak közül Bognár János annyi művészetet, ötletet, ambíciót vitt belé a kikapós após szerepébe, amennyit az egész darab nem ér-

demelt. Nyárai rendes éretlenségeitől s ízléstelenségeitől eltekintve mulatságos volt, Szarvasi, Pataky, Füredi, Bérczi, Erdélyi mindannyian komolyan vették a dolgukat, amit ne tessék gúnynak venni. A darabot ma megismétlik.

NN 1901. október 9.

280. SZERZETESÉK BEÖZÖNLÉSE

Rövid idő óta sajátságos áramlat uralkodik a művelt nyugaton. Megrendszabályozzák a papokat, mint akik túl sok földi javakat szedtek össze, de vagyonosodásuk nem állt arányban hazaszerzetetükkel, s politizálásuk csak veszedelem volt a népre.

Nap-nap után érkezik a hír, hogy francia szerzetesrendek odahagyják országukat, s más alkalmas talaj után néznek. Inkább kíváncsiak, semhogy az új rendszabályoknak alávegyék magukat.

Spanyolországból, a legkatolikusabb (*) államból is mind sűrűbben papok elleni zavargásokról ad hírt a táviró.

Mit tesznek tehát a különféle szerzetesrendek? Új és alkalmasabb területet keresnek működésük színteréül, és sajnos, ezen új területet *Magyarországon kezdik felfedezni*. A jezsuiták máris nagy földterületeket vásárolnak nálunk és Ausztriában, a kormány pedig letelepedésüket nem gátolja meg. Hogy a fekete had beözönlése mit fog eredményezni, az még a jövő titka, de hogy áldásos nem lesz, az bizonyos.

Budapesti tudósítónk jelenti, hogy a gráci Paulai Szent Vincéről nevezett lazarista kongregáció kérvénnyel fordult a főváros tanácsához, amelyben egy rendház és egy templom felállítását kéri s ehhez a várostól százezer korona szubvenciót.

A székesfőváros közgyűlése tegnap tárgyalta ezt az érdekes kérvényt, amelynek folyamán a jogügyi bizottság a kérelmet teljesíthetőnek véleményezte. A templom helyéül a IX. kerületet jelölik ki, miután nézetük szerint ezen terület lakossága *szocialista tanokkal annyira telítve van*, hogy egy templom felállításával a nép vallásosságát terjeszteni szükséges.

A vita vége az lett, hogy az engedélyt megadták. Mindennap kapunk újabb beözönlésről, telepedésről hírt. Sőt itt bent Magyarországon föltámasztanak egy rég eltörölt rendet, a *pálosok rendjét*.

Mindez igazolja, amiket mi régen hirdetünk. *A klerikalizmus itt Magyarországon készül tanyát verni, s innen akar a felvilágosodással küzdeni.*

...Budapesten a szocialisták ellen játszották tegnap ki a lazarista barátokat. Vajha rossz jósok volnánk, de megérjük még, hogy a *fekete* lobogót nem gyűrheti le a szocialista *veres* lobogón kívül semmi ebben az országban.

Széll úr nem bánja, ha a világ összes csuhása itt ver tanyát. *Ő szálláscsináló...*

NN 1901. október 18.

Felső jóváhagyás, titkos akarat — mint többször írtuk — megnyitja ezt az országot az idegen klerikális elemeknek is, és szállást nyújt a külföld minden szerzetes barátjának is. És meg fog indulni ismét egy fekete sereg a magyar főváros felé. Grácból, Innsbruckból vagy valamelyik osztrák városból, ahol már eléggé elterjesztették a sötétség tanait, ide jönnek hozzánk, hogy idegen eszméket hintsenek el a magyar főváros népe között. És sorra jönnek a többi vidéki városok ezután. Új Spanyolország lesz ebből az országból. A szociális kérdés pedig meg lesz oldva. Mert addig éhen hal és a betegségtől és a nyomortól el fog pusztulni az a sok ember, akik most arról álmodoznak, hogy Budapest vezetőinek van érzéke a tömegek joga és saját kötelességeik iránt... Egan Edéket pedig csak a kazárok számára tud nevelni a magyar atmoszféra.

NN 1901. október 19.

282. A SZÍNÜGYI BIZOTTSÁG ÜLÉSE

A színügyi bizottság tegnap este rövid, de annál inkább ügynevezett „viharos” ülést tartott. Keletkezett pedig ez a vihar oly módon, hogy a színügyi bizottság elnöke az ülést a színigazgató hivatalos helyiségébe hívta össze, ami ellen Várady Zsigmond dr. kelt ki erős szavakkal, majd később a szenvedélyek csillapultával állandó derűtség közben javasolta jóvendőre tanácskozási helyül a fogyasztási adóhivatalt, vagy a Pecsor egyik helyiségét.

Az ülés lefolyásáról tudósítónk következőket írja: a városi színügyi bizottság újjáalakulása óta tegnap este 6 órakor tartotta meg első ülését a színigazgató hivatalos helyiségében, Hoványi Géza dr. elnöklése alatt jelen voltak: Mezey Mihály, Farkas Izidor, Rimler Károly, Munk Béla dr., Stark Gyula, Várady Zsigmond, Komlóssy József, Beczkay Lajos, Kunz Gusztáv és Somogyi Károly színigazgató.

Elnök az ülés megnyitása után előterjesztette, hogy Somogyi Károly színigazgató engedélyt kér a repülőbalett vendégszereplésére, és pedig e hó 26-ától kezdve öt estén keresztül a rendes helyárak és műsor mellett. Maga részéről a szerzett információk alapján az engedély megadását javasolja.

Farkas Izidor megadja az engedélyt, mert a gyenge heti műsor mellett legalább lesz valami, ami vonzerővel bír a közönségre. Attól fél, hogy a közönség ilyen és hasonló műsor mellett teljesen elszokik a színháztól, ez pedig a Szigligeti Színháznak nemcsak anyagi, hanem erkölcsi kárát jelenti.

Somogyi Károly kijelenti, hogy jövőben rohamosan adhatja elő az újdonságokat és jobb darabokat.

Farkas Izidor nem rohamosan előadott újdonságot, hanem változatos műsort kér. A repülő balettre az engedélyt — ismétli — megadja.

Várady Zsigmond dr. kijelenti, hogy a nagy füst miatt nem tud beszélni, annyit azonban röviden kijelent, hogy tiltakozik minden olyan törekvés ellen, mely végeredményében a színpadot brettlivé alacsonyítaná, és éppen ezért az engedélyt nem adja meg.

Szavazás alá kerülve a kérdés, az engedélyt két szó ellen megadta a bizottság.

Ezután Várady Zsigmond dr. szólalt fel, s erélyes szavakkal tiltakozott az ellen, hogy a színügyi bizottság elnöke egy ilyen komoly gyűlést olyan helyre hívjon össze, hol a szűk hely miatt és szék hiányában le nem ülhet a bizottsági tag, és a füstfelleg miatt beszélni nem tud. Éppen ezért nem szól többé a tárgyhöz, s azt majd olyan helyen mondja el, ahol a bizottság komolyságához illő helyen tart ülést.

Hoványi Géza dr. kijelenti, hogy a szabályrendelet értelmében joga van saját belátásához képest összehívni az ülést, s ebben magát befolyásolni nem hagyja.

Várady Zsigmond dr.: Mivel a bizottsági elnök úrnak erre joga van, jövőre nézve indítványozom a fogyasztási adóhivatal helyiségét, vagy a Pecsor egyik lakóházát...

Derűség közben távozott erre Várady Zsigmond dr., s a bizottsági tagok sűrű füstfelhőben beszélgettek tovább...

NN 1901. október 22.

283. KIVÁNDORLÁS ÉS VÁLASZTÁS

A lapok odavannak a csodálkozástól: mi lehet az oka, hogy egy idő óta megszűnt a kivándorlás. Egy hónap óta ugyanis alig néhány útlevelet váltottak ki Magyarországon. Hogy lehet ezen csodálkozni, mikor az ok olyan kézenfekvő. Hát persze, hogy nem vándorolnak... Ki bolond, hogy Magyarországon éppen a választások idején gondoljon a kivándorlásra. Hiszen ilyenkor Eldorádó ez az ország. Pénzt keres, eszik, iszik, vigad a legkisebb korú honpolgár is. Ebben aztán benne van a morál. Hogy a kivándorlás megszűnjék, tessék évenként választani a képviselő urakat. Ez könnyű, olcsó és pompás megoldása volna a kivándorlás problémájának.

NN 1901. október 24.

Szinte idegenszerűleg hat már ránk a sok modern fércmunka után egy Shakespeare-előadás, és mi tűrés-tagadás, bizony csöndes mosollyal hallgatjuk a római tribunok és gladiátorok heves deklamálását, amelyet gyönyörűséggel élvezett és sürgetett a művészi nivó érdekében a régi jó publikum. De a derűs felvonásközök dacára is igen helyesnek tartjuk, hogy olykor ilyen klasszikus régi művet is felvegyenek a repertoárba, már csak az ifjúság kedvéért is, mely eléggé tiszta és romlatlan kedélyű ahhoz, hogy lelkesedjék a nagy pátozzsal elszavalt jambusokon.

Egyebekben pedig Coriolanus előadása ismét alkalmat adott egy komolyabb törekvésű színész-egyéniségnek arra, hogy mély tanulmányáról, nemesebb tehetségéről — ha szegényes, kirívó keretben is — tanúságot tegyen. Peterdy Sándor csak az új, könnyebb, értéktelen művészi alakítások divatjának tulajdoníthatja, hogy ma nincs ott, ahová őt becses tehetsége predesztinálja — a Nemzeti Színházban. Így vidéken vajmi ritkán jut alkalma arra, hogy egy igazán tehetségének megfelelő és oly szerephez jusson, melyben ő a szerepet, s a szerep az ő összes művészi képességeit megfelelően kiemelhesse. A csekély számú közönség hálásan és élvezettel hallgatta a halhatatlan angol költő örökéletű művének címszerepét a Peterdy átgondolt alakításában. Shakespeare-t *vagy jól kell adni, vagy sehogy*, de adni kell, mondta a nemzeti színházi intendáns minőségében az öreg Podmaniczky báró, és Peterdyn éppen nem múlt, hogy a nemzet bárójának kívánsága Nagyváradon ezúttal nem mehetett a jogos kívánság első része szerint teljesezésbe. *Coriolanus*-ból igazán csakis Coriolanust láttuk: a gögösséig büszke római főurat, aki egyformán nagy volt a mágns dőlyfe s a hazafiérzés felülkerekedése kitorésciben.

Különösen ki kell emelnünk Coriolan anyjával való találkozását, melyben valóban tragikai főnség nyilatkozott meg. A többi szereplők közül Somogyi[né] (Volumnia), Krasznay Viola (Virgilia) és Bognár János (Cominius) közreműködéséről emlékezhetünk meg őszinte elismeréssel.

NN 1901. október 26.

285. A REPÜLŐBALETT

— *Trubadúr után* —

Az öreg Trubadúr tegnap is nyújtott annyi élvezetet, mint másszor. Azaz nyújthatott volna, mert ismét pompás és zavartalan volt az egész előadás. De ideges és figyelmetlen volt a publikum. A zsúfolt ház

a balettet várta, mely repül. A balettet, mely duplán balett lévén, a teremtés remekéből itt az is látható, amellyel a hitvány „földi” balett a földhöz támaszkodik. Hát a látvány csinos volt, s a kis hölgyek is csinosak. A láthatatlan gép s a drót kitűnően működött, és azt a tetszetős illúziót keltették a nézőben, mintha a bájos balett-hölgyek valóban röpködtek volna fehér angyalszárnyaikkal. A színpadon erdő-díszlet, s a szárnyas tündérék csoportokat csináltak a levegőben, s lenge fátyolukkal egy pár igen csinos képet is. Közben a zenekar tánc-nótát játszott. Az egész látványosság egy kis negyedórát tart, de érdekes és érdemes. A közönség igen megtapsolta a csinos hölgyikéket, kik ma kétszer is be fogják mutatni sajátos tudományukat.

NN 1901. október 27.

286. A SZÍNÜGYI BIZOTTSÁG ÜLÉSE

— A novemberi műsor —

A színügyi bizottság ez alkalommal rendes szokása ellenére a hónap elején tartotta meg ülését, melynek egyetlen kitűzött tárgya volt: a rendes havi műsor. A múltkori tanácskozás hangulata arra engedett következtetni, hogy ugyancsak kemény bírálatnak lesz alávetve a műsor, és ebből a bírálatból majd derekasan kiveszi a részét Somogyi direktor is. A jóslat azonban nem vált be, mert Somogyi direktor az ő előzékeny titkárját, Erdélyi Miklóst küldte maga helyett az előre várt harcba, s küldött vele fegyverül egy olyan hatalmas műsort, mely minden dicséret nélkül legyen mondva, páratlanul áll a maga nemében. Ez a fegyver bevált: megbékítette még a legdühösebb ellenzékieket is. Még Farkas Izidor is meg volt vele elégedve, ki a rengeteg premier hallatára biztatólág mosolygott a szerény Erdélyire, ki körülbelül így gondolkozhatott:

— Hiszen ezek az urak nem is olyan haragosak, mint az én gazdám mondta. Csak ígérni kell nekik — s a többi a mi dolgunk!

Ami pedig az ígéretet illeti, az volt bőven. Kilenc újdonság, érdekes reprizek és mindez egy hónapra. Ott van a műsorban a régen emlegetett *Cyrano*, amely teljesen párizsi mintákra készült díszletekkel kerül színpadra. Ezt megelőzi egy operettújdonság, a *San-Toy*, majd következik *Zaza*, *Menyem*, *New York szépe*, *Szívem*, és a hónap végével a *Vörös talár*, a Nemzeti Színház mostani újdonsága.

Az eddigi fontos napok után tehát a színház életében aranjuezi napok következnek. Hogy azután mennyit tarthat be a direktor az ígéretből, az még a jövő titka, hanem annyi bizonyos, hogy kapott érte

a bizottság részéről olyan dicséretet, amelyet bízvást mondhatjuk, még eddig nem kapott.

Az ülés lefolyásáról a tudósítást elhagytuk.

NN 1901. november 3.

287. UTOLSÓ SZERELEM

Hogy mostanában divatba jöttek a fehér esték, kellően trenírozva, pompásan tudtuk tegnap este élvezni Dóczy édes, verses romantikus víg darabját. Elég szép közönség is gyűlt össze. A színészek kedvvel játszottak, s a hölgyek, főként Kacziány Viola, E. Kovács Mariska, S. Nagy Júlia, Szohner Olga és P. Szép Olga is jól és kedvesen játszottak. Az urak közül Peterdy, Bognár s Bérczi voltak kifogástalanok, Pataky, Deésy igen ügyetlenkedtek. A közönség nagyon jól mulatott.

NN 1901. november 5.

288. AZ ÁLLAMFOGHÁZ LAKÓI

Mostanában állandóan népes a szegedi államfogház, honnan a napokban tért vissza két nagyváradai államfogoly. Csak a minap utalt Szegedre az igazságügyi miniszter egy sereg jogerősen elítélt államfoglyot, s tegnap ismét érkezett egy csapat beutalás. A lovagfogházba az évre beutaltattak: Kubin Imre óbecsei gyógyszerész, Horváth Kamilló dévai ügyvéd, Karton Zsigmond bihartordai uradalmi számtartó, Rózsa Lőrinc aljegyző, Szentiványi Gábor marossólyomi földbirtokos, Vaályi Gyula budapesti mérnök, Serbán Szilárd körösbányai földbirtokos, Fried Sándor budapesti mérnök, Orbán Gyula dr. halasi orvos, Bíró Lajos nagyváradai hírlapírónak január 1-ig halasztást adott az igazságügyminiszter. Ugyanakkorra kéri büntetése kitöltését Ady Endre is, kire öt napi államfogházat szabott volt párviadalért a debreceni törvényszék, s most utolsó fórumon a Kúria.

NN 1901. november 8.

289. KÉT ÜNNEPELT

Szimpatikusabb, érdekesebb ünnepet régen nem ülték Nagyváradon, mint vasárnap napján. A nagyváradai Kereskedelmi Csarnok rendezte ezt az ünnepet elnökének, Reismann Mórnak húszéves, alelnökének, Ho-

ványi Géza dr.-nak tízéves működése, illetve működéseik évfordulója alkalmából.

Előttünk sok körülmény teszi becsessé ezt a kettős jubileumot. Legeslegelső sorban az a nagy fontosság, melyet a nagyváradi kereskedelmi élet minden jelentős mozzanatának legátértettebb és legtöbb hittel lelkesedő módon tulajdonítunk. Szimpatikussá tette a jubileumot az ünneplés lelke és lényege is. Mikor ebben a jubileumos országban haszontalan honatyák, tradicionális és felfújtt nagyságok, mindenrendű és rangú stréberek jubileumhoz, ünnepléshez jutnak, százszor becsesebb nekünk az igazi *polgár-érdem*, a hivalkodástalan *munka*, a *tetteknek az érdeme*, amit ünnepeltek egy Reismann Mórban.

Jól mondta Beóthy László dr. főispán, a jubilánsok ünneplésében egész Nagyvárad társadalma részt vett.

Mert a társadalomnak igazi érdemes harcosai, jelesei a Reismann Mórok, s nem a hivalkodó, lármázó, olcsó „vezetők”. A magyar társadalomnak ilyen emberekre van nagy szüksége. Az ilyen emberekre, kik megértik a kor parancsszavát s a munka egyre növekvő versenyét — melyben ha részt nem kérünk magunknak — elvész ez a folyton csak szónokló és tervezgető kis ország.

Reismann Mór és Hoványi Géza dr. előtt meghajtjuk tisztelettel a lobbogókat. Reismann Mór a folytonos tevékeny haladás és a munka egész férfia. Hoványi Géza dr. pedig, ha nem minden politikai és társadalmi tevékenységét helyeseljük is, de szintén a munka embere, akinek nagy érdemei elvitathatatlanok. Ezt a mi rövid, de igaz, s önmagától jövő üdvözlünket szíves lelkességgel fűzzük a vasárnap elhangzott üdvözletekhez.

NN 1901. november 12.

290. PROTESTÁNS FEGYVERKEZÉS

A klerikálisoknak szabad fegyverkezniök s harcolni is. Az ecclesia ismét militáns. De jaj azoknak, kik nem várják be, hogy a kést a nyakukra tegyék. A klerikálisok föl vannak háborodva, mert a protestánsok védekezni mernek. A néppárt lapja már denunciál is. Aulikus és klerikális tradíciók szerint az uralkodóháznál próbálja a protestánsokat eláztatni. Miért? Mert egy kiváló protestáns vezérférfiú nagyon sok jogos aggodalommal azt mondta, hogy elérkezett immár az ideje, hogy a protestánsok tömörüljenek. Igaz, hogy a mostani király uralkodása nagy biztosíték, de ki tudja, hogy nem ismétlődik-e meg I. Ferenc császár korszaka, mikor egy diplomata így jellemezte az uralkodó nézetét: Öfelisége a tiszta monarchiát akarja, tiszta katolikus alapon, mert az egyik

a másikat támogatja és megerősíti. Aha! ordít föl a néppárt. Le kell vágni a nyakukat a forradalmároknak, eretnekeknek. És ha rajta állna, bizony le is vágnák. Pedig ez a protestáns fegyverkezés a legjámborabb a világon. A protestánsok csak élni akarnak. De az már nagy bűn a klerikális főurak és papok szemében. Soha nagyobb szükség nem volt a világosság embereinek a szövetkezésre, mint ma: ez bizonyos.

NN 1901. november 14.

291. PÜSPÖK AZ ÁLLAMI ISKOLA MELLETT

Dr. Bartók erdélyi püspök az erdélyi ev. ref. egyházkerület minapi ülésén ezeket mondta: „Sokan a felekezeti iskolák rohamos apadásában veszedelmet látnak. Én nem osztom ezek aggodalmait. A népnevelés elsősorban állami feladat, és a magyar nemzetnek egységes kultúrája nem lesz soha, míg a népoktatás terhét az *állam teljes mértékben* magára nem veszi.” Örömmel üdvözljük a tudós püspököt e férfias, radikális, liberális, nyílt, őszinte, hazafias kijelentésért. Őszinte, igaz szavai bepillantást engednek a jövőbe, amelyért nem egy ok van aggódni. A felekezetek közt lábrakapott, a klerikális részről szított viszályok szomorú aggodalommal töltik el minden jóra való hazafi szívét. Nemes lélek, önzetlen törekvés, tiszta hazaszeretet nagy veszedelmet lát abban. A nemzet erejét nemzetiségi és felekezeti harcok gyengítik, s egymással szemben álló ellenséges táborba osztják be azokat, akiknek egyazon nemzeti eszme diadaláért szívvel, lélekkel küzdeniök kellene. Adja Isten, hogy a tudós püspök óhaja beteljesedjék, s az egységes kultúra áldásait mielőbb érezhessük.

NN 1901. november 20.

292. MIKLÓS MESTER KÉPZELŐDÉSEI

Nagy baj, ha valaki nem tudja, hogy micsoda: ellenzéki-e vagy kormánypárti. Ha két ember között kell választani, akik közül az egyik minden koncok kútfeje, a másik pedig még a miniszterelnöknél is — jezsuitább. Bartha Miklós megoldja a kérdést, s így ír a többek között:

A nemzet pedig legyen büszke arra a mérkőzésre, mely a parlamenti sorompók között tegnap lefolyt. Ki győzött? Mert azt vitatni, hogy Széll maradt felül: hízkeledés; azt vitatni, hogy Beóthy maradt felül: igazságtalanság. A valóság az,

hogy *mind a kettő fölül maradt, mind a kettő győzött*, mert a saját álláspontját mind a kettő derekasan megvédelmezte.

Mindebből naiv ember azt következteti, hogy Bartha Miklós nagy Széll-párti vagy a Beöthy Ákosból kialakulható, de még nem létező, „Nemzeti konzervatív”-párt híve. Nem, kérjük alásan. Bartha Miklós „függetlenségi” publicista. Jobban mondva: Bartha Miklós — Bartha Miklós...

NN 1901. november 21.

293. HÁROM PÁR CIPŐ

Örley Flóra kedvességének köszönhetjük a tegnapi bájos színházi estét, mert valóban a sok idegizgató modern színházi produktumok után jólesett hallanunk ezt a régi jó világból való életképet, melynek naiv meséje és tarka-barka bohókás epizódjai üdén, kellemesen hatnak. És őszintén konstatálhatjuk, hogy Gallmayer egykori híres szerepét aligha játszhatja valaki magyar színpadon temperamentumosabban, ötletesebben, mint Örley Flóra, aki sok nevezetes sikerét köszönheti a tűzről-pattant Léni huncutkás szerepének. Tegnap is folyton tapsolták minden nótáját, minden mókáját, és a szeretet szinte tüntető formában nyilatkozott meg a kedves művésznő iránt, akit a közönség utóbbi időben úgy kívánt élvezni a színpadon. Pompás partnere volt Pintér Imre, akit ugyancsak sűrűn tapsoltak. Deésy Alfréd határozottan komikai vénárról tett tanúságot. Lányi Edit, Bognár János és Benkő Jolán igen jók voltak. A tisztelt karhölgyek egynemelyike izléstelen öltözetével kínos föltűnést keltett.

NN 1901. november 23.

294. A VÖRÖS TALÁR

— *A Szigligeti Színház mai újdonsága* —

A vörös talár fő problémája az, hogy hol tölthette a baszk paraszt, Etchappare, az áldozócsütörtökre következtett éjszakát? Mielőtt a csendőrök elfogják, az ablakon át hallják, mint súgja oda a feleségének: el ne áruld, hogy azon éjszaka nem voltam itthon. A vizsgálóbíró előtt pedig a házaspár sokszoros hazudozása után végre, mint eget ostromló igazságot kiáltja világgá az asszony, hogy az ura azon éjszaka ki nem mozdult

a házból. Ugyebár ez gyanús dolog, s ha önök vizsgálóbírák volnának, gyanúba fognák ezt az amúgyis rossz hírben álló parasztot egy vén uzsorás meggyilkolásáért, kit éppen azon éjszaka öltek meg, és nem egy jel vall arra, hogy Etchapare a gyilkos? Nos a Briex darabjában ezért kell költői igazságszolgáltatásul elpusztulnia egy vizsgálóbírónak azért, mert a maga módja szerint felelt arra a kérdésre, melyre az Etchapare iránt láthatóan jóindulatú Briex négy felvonáson át elmulaszt megfelelni: hol töltötte Etchapare az áldozócsütörtökre következő éjszakát?

A négy vagy öt színdarab között, melyet Briex e négy felvonásban összekovácsol, ez a Justizmord-ellenes értekezés a legbosszantóbb. Briex úr úgy tesz, mintha nem tudna abba a rettenetességbe belenyugodni, hogy a büntető igazságszolgáltatás formájában véges emberek rendelkeznek a maguk kicsiny egyéni érdekei szerint embertársuk életéről és vagyonáról. Hát ez igaz, hogy vérlázító, de semmivel sem vérlázítóbb, mint általában az egész társas és társadalmi élet, mely éppen azon alapul, hogy egyik ember beleszólhasson a másik dolgába, s ki-ki a maga egyéni érdekei szerint. Hogy ezt a közvádloi tiszttel illusztrálja, melyben a mieinkhez tartozik, hogy lehetőleg minden vádlottat elítéljenek, ennek ellenébe lehet vetni a védői tiszttel, melynek az a mestersége, hogy mindenkit felmentessen, s a büntetlenség lehetőségével csábítsa embertársaik ellen való gaztettekre a rossz embereket. S erre mi is elkiáltanók, à la Briex, hogy: rettenetes, rettenetes, rettenetes, hogy van ilyen tiszttség a világon, melynek erejével az egész társadalom ki van szolgáltatva védtelenül a gazembernek. S ezt több joggal mondhatnók, mint Briex, mert a védőnek valóban anyagi és erkölcsi érdeke, hogy az ő védenice megmeneküljön, a vádló ügyésznek ellenben nem érdeke, hogy a vádlottat elítéljék, s a Briex egész épülete hamis, mert azon a hamis, hogy ne mondjam rosszhiszemű föltevésen épül, hogy a halálos ítéletek száma egyenes arányban áll a bírók s az ügyészek előléptetésével. Ez egyszerűen nem igaz, és sokkal nagyobb ostobaság, hogysen [igaz] lehetne.

Ebbe a fődrámába vannak beskatulyázva az aldrámák, melyek közt legérdekesebb az Etchapare-néé, kinek egy fiatalkori ballépését az ura a tárgyalás során tudja csak meg, s ekkor hiába a fölmentés, mert családi boldogságuk mégis fel van dülva. Erről a kérdésről azután, hogy a férjnek van-e joga az elféle felfedezéseken elképedni, a negyedik felvonásban egy külön kis értekezésláva zúdul a holtfáradt közönség nyakába. Tegyük föl, hogy ebben az értekezésben Briex úrnak igaza van, mi köze ennek a juszticiához? Az obligát tiráda, melyet Briex e tárgyról hősnőjével a közönség felé kiáltat, kitűnő volna, ha például egy anglikán lelkész szavalná el. Egy parasztasszony ajakán lehetetlen, és oly nyilvánvalóan mutatja a közönség idegcire való spekulálást, hogy már nem is bosszantó, de szájalmas. Briex úr, aki páratlan napokon a nacionalisták tapsaira szokott spekulálni, ebben a darabjában a dreyfusardok tapsaira spekulál.

Lehet, hogy a közelmúlt hangulatainak e túlfeszültségében a franciák fellázadt jogérzetének még ez a szélhámos fecsegés is jólesett, előttünk, akiknek nem volt Dreyfus-ügyünk, bántó és érthetetlen. Nem menti meg a színpadiasság szempontjából kitűnő második felvonást, melyben egy vizsgálóbírói kihallgatás van igazán remek élethűséggel színpadra szöve.

Csakhogy éppen ez az élethűség azt okozza, hogy a néző önkénytelen is a vizsgálóbíró részére áll, s annál kényelmetlenebbül szinte kétfelől pofonvágottnak érzi magát, mikor Brieux úr e felvonás alapján lázad fel az igazságszolgáltatás intézményei ellen. Egyfelől égbekiáltóan hamis logikával, másfelől gyenge és bohózati karikatúrákkal érvelni(*) olyan hatalmas és, ha bűnös, bűneiben is nagystílú intézmény ellen, mint az igazságszolgáltatás: ezt az ő évek óta tartó izgalmaik közt minden józanságukból kiforgatott párizsiak elfogadhatják, minket elkedvetlenít.

NN 1901. november 24.

295. NEBÁNTSVIRÁG

Megkopik, elszíntelenedik minden. Mi magunk is s az is, amit valamikor színesnek, ragyogónak tartottunk. A színek, ragyogások, a hangulatok elmúlását hozta eszünkbe a *Nebántsvirág* tegnapi előadása. Alig láttunk, éreztünk valamit azokból, amiket láttunk és éreztünk valamikor az édes *Nebántsvirág* kisasszony dalos történetéből. Talán nem egészen a mienk volt a hiba. A színtelenség, kopottság és unottság bűne a színészeket terheli. A közönség egész hibája az volt, hogy — nem jött el a színházba. De ez nem menti a szereplőket azért, hogy a darab minden báját, hangulatát, színét teljesen lekoptatták. A címszerepet Ámon Margit játszotta. Csak Bérczi volt a régi jó Floridor-Celestin. Ami kis taps, tetszés volt, megtetszett rajta a kényszeredettség.

NN 1901. december 12.

296. LILIOMFI

A tervezett drámai ciklus bevezetője volt a tegnap este, s rendes és helyes dolog volt, hogy Szigligeti-darab került színpadra. A régi, a jó, a naiv, a jókedvű *Liliomfi*. Sok szomorúságot kelthető azonban, hogy mindjárt az első este, mely hozzá Szigligeti-este is, csupa részvétlenség. Üres, tátongóan a nézőtér, kényszerűen és kelleetlenül jelenlevő bérlőközönség. Nem sok reményt nyújtott bizony mindez, hogy a drámai ciklusnak jó sorsa lesz. Az előadás ellenben stílszerűen jó. Olyan haladású, zamatú,

olyan naivan jókedvű, amilyen illő egy Szigligeti-darabhoz. Aranyos kedvű, pompás játékú, csengő dalú Erzsi volt.[!] Tapsolták igen sokat. A többi szereplők is jók. Bognárnak ismét egy kiváló alakot volt alkalma bemutatni a fogadásban.

NN 1901. december 18.

297. A VADORZÓK

Valamikoron divatos műsordarab volt az a régi recipe szerint való téma(*), vígjáték, amelyet tegnap elevenítettek fel, hogy egyszer már szóhoz jussanak a teljes tétlenségre kárhozott drámai színészek is. És jólesik följegyeznünk, hogy sok igyekezettel, buzgalommal végezték az összes szereplők feladatukat. Különösen Somogyi Károly, akinek az igazgatói gondok és teendők miatt ritkán nyílik alkalma arra, hogy művészi képességeiről is tanúságot tegyen a közönség előtt. Pedig Somogyi jeles művésze annak az iskolának, mely nem úgynevezett „fogások”-kal hatott, hanem az érzések őszinteségével, a kedély melegségével és a modor egyszerűségével. Tegnap rokonszenves volt mindvégig, és a közönség igaz szeretettel honorálta fellépését. Loraut játszotta és épp oly kedvesen fejezte ki a derús, könnyelmű világfi gondolkozásmódját, mint az apának fellobbanó szeretetét. Megérdemelte azokat a lelkes tapsokat, amely[ek]ben része volt, és reméljük, hogy tegnapi szép sikere után sűrűbben fogjuk látni az amúgy is fogatékos drámai előadások keretében. Szép sikere volt kívül Szohner Olgának, aki mindig bájos és poétikus jelenség. Pintérné Szép Olga és E. Kovács Mariska is igen kedvesek voltak, és sok igyekezettel járultak a szép előadás sikeréhez. A vadorzók közül Bérczi Gyula és Erdélyi Miklós voltak pompás alakok. Szarvasi kacagtatóan jeles anglikus volt, Pataky és Krasznay is elismerést érdemelnek.

NN 1901. december 20.

298. NAP ÉS HOLD

Lecoqnak régi bájos zenéjű operettjét elnevelték fel tegnap, gyönyörűségére azoknak, akik szeretik a kedves reminiscenciákat. Tökéletesebb művészettel alig is játszhatja valaki Monolát, mint Örley Flóra, akit lelkes s megérdemelt tapsokkal üdvözölt a közönség. Hasonlóképpen igen kedves Beatrix volt Lányi Edit, aki szépen énekelt a fülemiléről és császárról szóló dalt, pompás figurát csinált Bérczi Kalabriász hercegből,

állandó derűtséget varázsolva a nézőtérre; Pintér Imre (Don Brazero), Perényi és Füredi is jók voltak.

NN 1901. december 22.

299. CIFRA NYOMORÚSÁG

Valamikor legvonzóbb repertoár-darabja volt Csiky Gergelynek ez a még ma is nagyhatású operettje a Nemzeti Színháznak, de utóbb leszorított[ák] onnan ezt a nem túl sötét színekkel megfestett korképet a realizmus, szimbolizmus és szecesszió túlzásait dramatizáló darabok, amelyek, úgy látszik, jobban tetszenek a megromlott közözlésnek. Ám azért kedves ismerősökként szeretettel láttuk viszont Csiky Gergely régi alakját, a zsörtölődő, derék öreg Csomát, a jó, gyámoltalan Mádi Simit, a kis Bertát, Esztert, Bálnay számtanácsost, Poprádyt, a ficsúrokat és a többi magyar társadalmi típusokat.

Azt is örömmel láttuk, hogy amennyire így vidéken — hol folyton hajszozni kell a repertoár változatosságát — lehetséges, elegendő gondot és buzgalmat fordítottak színészeink az előadásra. Különös elismeréssel kell szólnunk Krasznay remek alakításáról. A régi jó színész erényeket láttuk megtestesülve az ő jóízű Csoma bácsijában. Kacziány Viola kisasszony Eszter alakjában is jeles művész kvalitásokról tett tanúságot, bár ez a szentimentalizmussal teljes szerep nem egészen illik az ő egyéniségéhez. Böven volt lelkes és rokonszenves tapsokban része. Mély intelligenciával és erővel játszotta Peterdy Bálnayt; Deéry pedig szép haladásáról tett tanúságot, amikor igen diszkrétül és finoman játszotta meg Tarczali alakját. Szohner Olga poétikus jelenség volt, mint mindig, és némely jelenetével nagyon meghatotta a közönséget. Erdélyi pedig Mádi Simiből csinált jóízű, kedves figurát. A nézőtéren szépszámu közönség volt.

NN 1901. december 28.

300. A BOLOND

Hogy a magyar nyelvű és a magyar tárgyú libretto nemigen illik az operettek légkörébe, és így nem nagyon hálás a zeneszerzőknek sem, azt mindazok szomorúan tapasztalták, kik több-kevesebb ambícióval megkísérelték ezt a nehéz feladatot. Szomorúan tapasztaltuk ezt tegnap mi is. *A bolond* premierjén, amelynek szövegét pedig olyan kitűnő író írta, aminő Rákosi Jenő, zenéjét pedig Szabados Béla. Terjengősnek,

hosszadalmasnak tetszett a szöveg, vontatottnak és üresnek a zene. Haszontalan volt a rendező és a színészek minden jó igyekezete és buzgalma, a közönség végig unta az új magyar operettet, amelynek szürkeségéből kivált ugyan egy-egy kedvesebb dallam, de mélyebb hatást azok sem gyakoroltak a közönségre, mely pedig ezúttal csaknem egészen megtöltötte a nézőteret.

Székely Irén csodaszép hangja gyönyörűséget szerzett nekünk így is, bár ez a darab kevés alkalmat nyújtott neki arra, hogy igaz értéke szerint excelláljon a hangjával és művészi játékával. Pintér Imre a címszerepet játszotta meg komoly művészi kvalitásokkal. Szépen énekelt. Lányi Edit, Székely Anna és Kulinyi Mariska igen kedvesek voltak. Hunfy jól volt diszponálva, de neki is kevés alkalmat volt tenorja érvényesítésére. Bognár és Bérczi kisebb szerepekben ügyeskedtek.

NN 1901. december 29.

301. A MI KÖZÖNSÉGÜNKHÖZ

A *Nagyváradi Napló* páratlanul biztos ítéletű intelligens közönségének jóvoltából kiszabadíthatnók talán magunkat az alól a kissé kellemetlen sablon alól, hogy újév felé *önreklámot* csináljunk magunknak, mint azt mindenha, mindig és minden lap teszi. A mi közönségünk tisztábban látó, intelligensebb, mintsem, hogy nekünk erre szükségünk lenne.

És hogy mégis ragaszkodunk a sablonhoz magunk is, annak más oka van. A közönség annyiszor csalódik, hogy már-már abban is kételkednie kell, hogy arra legkisebb okot sem adott.

Megtesszük hát újra a mi hitvallásunkat. A *Nagyváradi Napló* irányában, elveiben, mivoltában a *régi* marad. Hajlíthatatlanul *liberális*, a *radikális* javulások előkészítője, becsületesen *demokrata*. Kegyetlen ellensége lesz továbbra is minden társadalmi előítéletnek, vakságnak, a *reakció* minden nemének, a politikai szélhámoskodásnak, az erkölcstelen opportünizmusoknak, paktumoknak, országos, megyei, városi és mindenféle klikkeknek. Ellensége és ostromozója.

Nem szegődünk pártokhoz. A mi pártunk a mi közönségünk.

Alig néhányad magunkkal maradtunk hívek ez országban a radikális, hajlíthatatlan liberalizmus lobogójához. Hívek maradtunk ezután is. Hívek, ha egyedül maradnánk is.

A mi közönségünké ez a lap. A közönség teremtette meg, s a küzdelmes évek harcainak után most megerősödve tekintünk a jövőbe.

A nagyváradi író, hírlapíró-gárda jeles erői munkálnak velünk. Minden vágyunk, akaratunk, hogy régi, nemes elveihez hű, egyébként

egyre tökéletesedő, lelkiismeretes, élénk, előkelő nívójú, jól értesült, komoly lapot adjunk nap mint nap közönségünk kezébe.

Ez az ígéretünk, s ezt megtartjuk. Ezt nem pótolná ezer csecsebecse, reklám-játék. A mi páratlan közönségünk a régi szellemben csinált jó lapot akar, s mi ilyen lapot fogunk a mi közönségünknek adni.

Terjesszék, propagálják ezt a lapot, a hírlapírók s a közönség lapját. Így lehetünk hatalmas szószólói a közönségnek s e lap által képviselt nagy elveknek...

Még egyszer a mi közönségünk sokszor tapasztalt jóindulatát kérjük.

NN 1902. január 1.

302. BUBORÉKOK

A magyar ciklus anyagilag sehogysem fog beválni, ennyit már biztosan látunk és tudunk. A közönség részvétlenségét azonban csak látjuk, de megérteni nem tudjuk. Itt van a tegnap esti előadás példának okáért. Ilyen kifogásolhatatlan derék, jeles előadást nem is igen láttunk mostanában. Látszott rajta az a komoly ambíció, mellyel a magyar klasszikusok remekeinek előadását Somogyi Károly programjába felvette. Ha itt-ott szigorú szemek fel is fedezhettek némi hiányosságot, maga az előadás egészben cáfolat[a] volt a nyegle kategorikumnak, hogy vidéken csak operettet lehet végignézni. A *Buborékok* előadása egy újabb nagy, teljes sikert hozott a színháznak, s kis lelkes közönség szokatlanul meleg óváci-óval hálálkodott ezért. A főbb szereplők egytől-egyig kitettek magukért. Somogyiné az ő kedves, szeretetreméltó egyéniségével enyhítette a darab keményen rajzolt, buborékokkal építő asszony alakját. P. Szép Olga művészi volt mint mindig, és sok szerencsével szóaltatta meg a meleg érzések hangját is. Szohner Olga, Kacziány Viola és Kulinyi Mariska kisebb szerepeikben tűntek ki. Az urak közül Krasznay Andor, Bognár János és Szarvasi Sándor zajos nagy sikerekkel büszkélkedhetnek. Mindhárman többször jutottak tapshoz a nyílt színen. De a többi szereplők is, Pataky, Erdélyi, Bérczi, Füredi stb. sikerrel végezték dolgaikat. Szép és jó este volt. Sajnálhatják, hogy elmaradtak, akik egy sablonos, úgynevezett klasszikus-este unalmaitól féltek.

NN 1902. január 8.

303. A SZÍNHÁZ A KETTŐS ÜNNEPEN

Vasárnap és a hétfői katolikus ünnepen négy előadás volt a Szigligeti Színházban. Vasárnap délután *Az ördög mátkája* került színre jó előadásban, szép ház előtt, este *A görög rabszolga* kedves muzsikája vonzott szintén elég szép számú közönséget. Hétfőre a társulat több tagjának betegsége miatt nagy gondot okozott a műsor megcsinálása. Ez volt az oka, hogy délután a délutánra éppen nem illő *Szívem-et* igen kis közönség nézte végig, bár az előadás gondos és jó volt. Este a *Nap és hold*-ban ezúttal Ámon Margit játszotta Manolla szerepét, s bizony jóval kisebb sikerrel, mint a szerep eddigi személyesítője, Örley Flóra. Egyébként ügyesen mozgott s dalolgatott. Egyet azonban figyelmébe kell végre ajánlanunk a kisasszonynak. Kosztümei, ruhái túlságosan régi ismerőseink immár. Az efféle nemtörődömséget nagyon meg szokta róni a mi közönségünk. A Szigligeti Színház gazdagon fizetett énekesnője, ki állítólag még a Népszínháznak is fizetett tagja, bár bájos, fiatal leány, de nem engedheti meg magának azt a luxust, hogy ruháival éppenséggel ne akarjon hatni. Az előadás ezúttal is jó volt, egyébként Lányi Edit, Bérczi, Perényi és Pintér kaptak még megérdemelt tapsokat.

NN 1902. január 8.

304. TARTÓS MARAKODÁST KÍVÁNUNK

Bartha Miklós, a kálvinista jezsuita cikket írt. Jezsuita cikket, s ebben a liberalizmus elvét csak csaléteknek mondja, melyen megfogják az egész országot, s így lesz szerinte liberális „a harangozó, a kereskedő, Sáfár Zélig és Buday Barna, Ó-Buda és Esztergom”... stb. Buday Barna, az agrárius klerikálisok lapjának a szerkesztője zokon vette az ő szerepeltetését a cikkben. Most így válaszol Barthának:

Az eszmétársításon megdöbbenünk, mert Bartha Miklóstól nem szoktunk léhaságokhoz, már pedig az ily társítást legenyhébben szólva csak ennek mondhatjuk. Bartha Miklós felkötö a kolompot „Kazárföldön” című könyvével, melyben eget földet megmozdít a kazár uzsorások ellen. Midőn a *Hazánk* a harcot fölveszi, és ez uzsorások üzelveinek oly rejtett dolgait tárja föl, melyekről Bartha nem tudott, jogosan várhatta volna, hogy Bartha e harcban támogatja az ő irányában menetelő agrár-lapot, és az ő megtámadott könyve megerősítését örömmel üdvözlendi. Ehelyett Bartha liberális elvtársakká teszi az uzsorást és az uzsorás üldözőjét. A megtiszteltetést köszönjük, de nem szolgálván rá, visszautasítjuk – nem állván Sáfár Zéliggel oly intim politikai érintkezésben, mint amilyenben Bartha Miklós állhat, ki még azt is tudja róla, hogy liberális. Úgy látszik, Bartha Miklós előtt programbeszédet is mondott Sáfár Zélig – mi csak a hivatalos lap adatai alapján

ismerjük ez embert, s a vele való intimitást átengedjük Bartha Miklósnak, kinek párhuzama épp oly találó, mintha azt írnók, hogy Bartha Miklós és néhai Rózsa Sándor egyaránt függetlenségi voltak, miután Rózsa Sándor (bár aljas gazember volt) részt vett a függetlenségi harcban, a maga módja szerint, sőt a német uralom ellen még akkor harcolt, amikor Bartha ugyanazt megkezdte.

Csak tovább, tovább. Ez szép, ezt szeretjük. Tartós marakodást kívánunk.

NN 1902. január 12.

305. BARABÁS BÉLA NAGYVÁRADON

Nagyvárad képviselője, dr. Barabás Béla, köztünk időzik. Eljött megismerni egészen azt a várost, melynek mandátumához olyan emlékezetes választással jutott.

Sietünk ideírni, hogy ez az ismerkedés igen nagy szerencsével folyik. Barabás Béla dr. most hódította s hódítja meg igazában híveit, és kelti fel a legnagyobb tiszteletet politikai ellenfeleiben is. Temperamentumos, vonzó egyéniség a Barabásé. Ahol volt, járt és beszélt eddig, avval hódított legjobban, hogy a híres nagy küzdelemben ejtett és kapott sebeket kímélte. Azok a komoly fogadások pedig, melyekkel Nagyvárad város és Nagyvárad minden egyes polgára jogos érdekeinek becsületes szolgálatát ígérte, a legteljesebbé tették a jó hatást, amit a képviselő első ellátogatása keltett.

Ám kötelességünk ideírni azt is, hogy a hivatalos szabadelvű pártnak úgynevezett „vezető emberei”-nek maguktartását megmagyarázni nem tudjuk. E magatartás leg- és legelső sorban politikus sem volt.

A nagyvárad-i szabadelvű párt nem adja fel a küzdelmet, nem mond le a vezetés és győzelem reményéről. Helyes. Senki sem kívánja, hogy meghaljon vagy lemondjon. De mostani elzárkózása Barabás Bélától, aki végre is egész Nagyvárad képviselője, aki a munkás kezét ajánlotta fel a békére s a közös érdekek munkálására — oktan dolog.

Ne feledje el a szabadelvű párt, hogy a kis emberekből, a népből anélkül is kiírthatatlan ez a hit, hogy a szabadelvű párt az „urak pártja”, hogy az „urak” érdeke egészen más, mint az övék. Vajon ez a mostani elzárkózás nem erősítheti-e ezt a hitet? Vajon [nem] szebb és többet érő is lett volna a Barabás fogadásánál megnyilatkozó lojális, esetleg még tüntetően is barátságos magatartás?...

Dicsérjük a város jelenlegi első tisztviselőjét: Rimler Károlyt és mindazokat, kik talán ellenkező politikai véleménynyel részt vettek Nagyvárad város képviselőjének ismerkedő ittlétében. Helyesen és okosan

tették. Ez a mi hitünk, s magunk is, kiknek politikai hitvallásunk sokban eltér a Barabásétól, vendéglésében részt veszünk, s üdvözljük őt meleg szívvel, mint egész Nagyvárad képviselőjét.

NN 1902. január 14.

306. EGY VEZÉRCIKK

Több hivatalos kormánypárti vidéki lapban dr. Szász Károly volt országgyűlési képviselő fulmináns cikkben interpellálja meg egyenesen Kossuth Ferencet az iránt, hogy pártjának tagja, Makkai Zsigmond, az ákosfalvi kerület országgyűlési képviselője, elvállalta egy román dalkör vigalmának a védnökségét. Dicsérjük a románokat, hogy kifogástalan magyarságú, derék székely embert tettek meg vigalmuk védnökévé, és dicsérjük Makkai Zsiga bá' hazafias készségét, hogy a felkérés elvállalásával a magyar – román testvériség létrejöttét, ha szűk körben is, elősegítse. Dr. Szász Károly úrnak, úgy látszik, az lett volna ínyére, ha a románok a magyarfalásért és hazaáruló szidalmaiért épp most feljelentett Chilba járásbíró szárnyai alatt vigadoznak?

NN 1902. január 14.

307. NAGYVÁRAD ÚJ SZÍNÜGYI BIZOTTSÁGA

— Saját tudósítónktól —

Nagyvárad város új színügyi bizottsága tegnap délután tartotta megalakuló gyűlését. A hóförgeteg sem tartotta vissza a tisztelt bizottsági tag urakat, kik olyan szörnyen fontosnak hiszik a színügyi bizottságot, s olyan irigylendőnek a bizottsági tagságot. Nagy számban gyűltek össze, s megejtették a választásokat egyhangúlag. A bizottság elnöke újra Hoványi Géza dr. lett, s alelnök újra Mezey Mihály.

A színügyi bizottságok működéséről tömérdek kritika hangzott el már, s erősen hódít az a vélemény is, hogy a színügyi bizottságok ártalmára vannak a magyar vidéki városok színészetének. Sok tekintetben igazuk van az ilyen kritikáknak, bár speciálisan Nagyváradon végzett érdemes dolgokat a színügyi bizottság.

Az új színügyi bizottságot üdvözljük. Kerülje a fontoskodást, a vidékies fzetlenségeket s a maga csalhatatlanságában való neveltség hitet. Teljesítse jóindulattal, polgári ésszel, mérséklettel s ami a legfőbb: önzetlenül az ellenőrzés szerepét, s akkor segítségére ajánljuk fel a *saját*

is, amely a *színügyi bizottságot* is hivatva és kötelezve van ellenőrizni. Ez a mi üdvözetünk a színügyi bizottság számára.

Ami az alakuló ülést illeti, azon Rimler Károly elnökölt, mint a város polgármester-helyettese. Jelen voltak:

Rimler Károly, Hoványi Géza, Gyémánt Jenő, Mezey Mihály, Farkas Izidor, Dőry Ferenc dr., Mihelfy Lajos dr., Moskovits József dr., Halász Lajos, Kurländer Ede dr., Stark Gyula, Munk Béla dr., Lukács Ödön dr. jegyző.

Rimler Károly üdvözölte a jelenlevőket, s Lukács Ödön jegyzővel fölolvastatta a bizottság választott s hivatalból rendelt tagjainak névsorát. Egyben felhívta a bizottságot az elnök megválasztására.

Az elnökválasztás módjáról egy kis vitát csináltak dr. Dőry, dr. Moskovits és Mezey Mihály.

Végül Rimler Károly indítványára egyhangúlag megválasztották újra elnökké Hoványi Gézát.

Hoványi Géza elfoglalta a Rimlertől átengedett elnöki széket. Megköszönte a bizalmat. Támogatást kért, s lelkesedést, és önzetlen munkálkodást ígért.

Alelnökké egyhangú éljenzéssel újra Mezey Mihályt választotta meg a bizottság. Mezey Mihály vonakodott a választást elfogadni, mivel ő hivatalból s nem választott tagja a bizottságnak, de végre engedett a bizottság óhajának, s a választást elfogadta.

— Annyival inkább — tette hozzá túlságos szerénységgel a mi legagilisabb vezető emberünk —, mert nem jár semmi munkával.

A bizottság jegyzőjeül a városi tanács rendelte ki Lukács Ödönt.

Ezek után Hoványi elnök megalakultnak jelentette ki Nagyvárad új színügyi bizottságát. Indítványozta, hogy ma a megalakuló ülésen ne tárgyaljanak semmi egyebet. Az indítványt elfogadták.

A közeli napokban ülést tart a színügyi bizottság, s ezen az ülésen már fontosabb tárgyak kerülnek majd szőnyegre.

NN 1902. január 17.

308. BŐREGÉR

Nyárai Antal, aki hosszú betegség után tegnap este jelent meg újra a nagyváradai színpadon, bizonyosságát láthatta a nagyváradai közönség páratlan szeretetreméltóságának.

Nem mindég egyforma ambícióval és figyelemmel pályázott volt Nyárai e szeretetreméltóság bizonyosságaiért, de a közönség nem változott. Mikor az ő szeszélyes, de zseniális kedvence, aki még aztán aggodalmat kelthetően sokáig gyengélkedett, a nyílt színen tegnap este megjelent,

kitört az éljenzés s a taps az egész nézőtéren. Percekig tartott az ováció. Nyárai alig győzte hajlongva megköszönni ezt a meleg, tüntető üdvözlést.

A *Bőregér* előadása egyébként a régi jeles volt, itt-ott tetszett meg talán, hogy túlságosan bízva az előző előadások nagy sikerében, nem volt elég gondos a próba. A hölgyszereplők között Ámon Margitnak volt zajos sikere, aki ügyes, kedves szobacicus volt, és temperamentumosan écnelt, Pintér az ismert jó, úgyszintén Bérczi is. A kisebb szereplők közül Lányi Editet tapsolták.

Ami az est hőseit, Nyárait illeti, ötletes, kedves fogházigazgató volt. De valami nagy fáradtságot láttunk rajta. A régi kedve nem volt sehol.

Kovács Tivadar balettmester excentrikus párizsi táncot lejtett el a második felvonásban, amit megismételtettek.

A közönség csaknem teljesen megtöltötte a színházat.

NN 1902. január 17.

309. OH KÚRIA, KÚRIA...

Nem, a kúriának nem tudnak ártani a Kormos-féle afférok. A kúriának csak önmaga árt. És soha annyit nem ártott, mint a mostani mandátumpörökben. Csak a legutóbbiak egyikéről beszélünk most, a Rakovszky mandátuma ügyében tett ítélezéséről. Bebizonyosult, hogy a Rakovszky egyik hecc-káplánja rövidesen a zsidók agyonütésére hívta fel barátságosan a tisztelt polgárokat. Tetétleni Ármin, a mandátum védője, erre azt mondta: ez nem felekezeti izgatás, ez csak *antiszemita*ság, amihez mindenkinek joga van. S a kúria úgy látszik szintén így vélekedett: a kérvényt elutasította. Oh kúria, kúria... Kár, hogy megteszed magaddal azt, amit más nem tudott. Egyébként pedig éljen a tiszta választás, a jog, a törvény, az igazság, az antiszemitizmus, az eltiltott pohár snapsz s a dicső kúriai bíraskodás!...

NN 1902. január 18.

310. A NAGYON SZÉP ASSZONY

Labiche-nek egy régi szellemes és kedves vígjátékát elevenítették fel tegnap — sajnos — kicsi ház előtt. Hiába minden igyekezet, úgy látszik, hogy legderekebb ambíció sem tudja megkedveltetni a közönséggel az olyan darabokat, amelyekben finom csprit, humor és kedves komikum van csupán, de semmi trágárság, semmi rikító szecesszió. Pedig ezúttal

a társulat vígjátéki ensembléja is derekasan állotta meg helyét, és egy pár kellemetlen nyelvbortlástól eltekintve pompásan ment az előadás.

Szohner Olgát végre egy hatásos jó szerepében láthattuk. Kedves és elbájoló játéka mellett kitűnő ízlésre valló pazar toalettjei is feltűntek. Pataky Béla jelesen játszott a nagyon szép asszony férjét. Krasznay Andor (Montgascar) ismét kiváló színészqualitásokról tett bizonyosságot, és Bognár is remekül színezte a leánya szépségére mámorosan büszke apát. Szarvasi nagyon jó volt, úgyszintén Deésy Alfréd, Bérczi és Tóvári Anna kisebb szerepekben. A pompás vígjátéki előadás megérdemelné, hogy megismételjék, és hogy a második előadás iránt nagyobb érdeklődést tanúsítson a közönség.

NN 1902. január 18.

311. STUART MÁRIA

— K. Hegyesi Mari vendéjátéka —

A mi közönségünknek *érdekesség*, újság kell mindig. Premier, divat-darab, debut, vendéjáték stb. Akkor a mi közönségünk hálás, jó.

Hónap vége felé — ami a mai pénztelenségben nálunk szintén fontos — ósdi tragédiára, csaknem teljesen megtelt a színház. Meglehetősen hosszú idő után Hegyesi Mari jött el újra hozzánk.

Ami a Hegyesi Stuart Máriájáról elsősorban írandó, azt ő talán félreérti. Pedig az ő Stuart Máriája elsősorban *szép*. Ez nem eleve ítékezés. Mert ezután elragadtatással ismerünk be róla minden jót. De elsősorban *szép*. Valósággal áhítatos hódolattal néztünk ennyi szépséget, imponáló nagy női szépséget. De a szépségnek ez a mindent megelőző hatása csak a mi eléggé nem vértezett kritikus voltunkat bizonyíthatja. Most már például, hogy a közvetlen hatások alól felszabadultunk, a Hegyesi Mari Stuart Máriájában az erőt és tudást látjuk nagyobbak. Ez az erő lebilincsel mindnyájunkat, s bizony nem ott volt legnagyobb művésznő, ahol nyílt színen zúgott felé a tapsunk. A függöny legördülte után a kihívások szűnni nem akaró sora volt a siker igazibb kifejezője. Az egész alakítás pedig nemes és öntudatos volt az utolsó vonásig. Somogyiné, P. Tóvári Anna, Peterdy, Szarvasi, Deésy, stb. munkálkodtak elismerésre méltóan az illusztris vendég mellett az este sikerén.

NN 1902. január 28.

312. A SZIGLIGETI TÁRSASÁG MATINÉJA

A Szigligeti Társaság vasárnap délelőtt végre megtartotta régen tervezett, s egyre halasztott matinéját. A kir. jogakadémia dísztermében délelőtt 11 órára előkelő közönség gyűlt össze, köztük természetesen túlnyomó számban hölgyek, az irodalmi ünnepek állandó hálás vendégei. A felolvasó emelvény előtt külön asztalnál a társaság rendes tagjai ültek, élükön Rádl Ödön elnökkel, Imrik Péter alelnökkel és dr. Bodor Károly titkárral. A társaság választmányi tagjai távollétükkel tündököltek. Az a tüntető részvétlenség éppen nem kellő időben nyilatkozott meg. A lapok tele vannak az aradi dicsérettel, hogy a vidéken csak a Szigligeti Társaság és a Dugonics Társaság tölti be *irodalmi* hivatását. Mi mást látunk és tudunk. A hivatásos írók *kívül*, az úgynevezett „társadalmi” csinált és igazi „vezetők” *távol* állnak bizony a társaságtól. Ennyit röviden s nem viszálykodást szító tendenciával erről a dologról.

Ami a matinét illeti, az dicséretre érdemesen sikerült volt. Már csak hogy megszólaltatta újra a mi vidám Leanderünket, ki polgári Adorján Emil dr. nevén annyira komoly, annyira ügyvéd és vérbeli politikus egy idő óta, elismerésre méltó.

Rádl Ödön rövid megnyitó beszéde vezette be a matiné programját.

Ifj. Márkus János néhányat olvasott fel a csengő, hangulatos verseiből. Utána érdekes, magvas szabad előadás következett. Báthory Ferenc felsőkereskedelmi iskolai tanár *Vörösmarty lírája* címen tartott végig figyelemmel hallgatott előadást, mely zajos tetszésben részesült.

Leander, Adorján Emil dr. *A mi darabunk* c. pompás humoros története volt a matiné eseménye. Ezt az elmés, legújabb Leander-dokumentumot tárcarovatunkban közöljük.

A matiné szereplői különben is kedvesek voltak. Pontban 12 órakor a program véget ért.

NN 1902. január 28.

313. TARKA SZÍNPAD NAGYVÁRADON

— A február 2-i művészestély —

Bohókás, kedves ötlet az, amit a színtársulat legkitűnőbb tagjainak közreműködésével valósít meg Fehér Dezső *Tarka színpad* néven a vasárnapi nagy érdeklődéssel várt művészestélyen. Tegnap délután tartották a közreműködők az első próbát ebből az eredeti bohóságból, és a harsogó kacaj, mely már ezen a próbán is kísérte a Szohner Olga, Bérczi Gyula, Lányi Edit és Szarvasi Sándor pompás imitációit, előre

hirdették azt a zajos sikert és vidámságot, amellyel a közönség is kísérni fogja ezt a bohém színdarabot, ha ugyan ez a kurtább-hosszabb versezetekbe szedett és táncokkal, énekekkel felspékelt bohóság egyáltalában színdarabnak nevezhető.

A bohóság természetesen, mint mostanában minden új színdarab, prológussal kezdődik. Elmondja pedig a prológust Somogyi igazgató kilenc éves fia, a színészvérű kis Somogyi Béla. Helyesebben eldanolja a fura prológot, melynek szecessziós verssorai ilyformán kezdődnek:

Boci, boci tarka!
Ez a színpad tarka;
Ez a színpad tarka;
Se füle, se farka.

A publikum kékül,
De prológus nélkül
Nincs színdarab régtül,
Akárhogy is kékül...

S alighogy elhangzanak a prológus akkordjai, a színre pattan az egész előadás lelke és főszereplője, Szohner Olga, aki előbb a két primadonnát, azután a bájos E. Kovács Mariskát és végül önmagát fogja imitálni. Jönnek azután rendre a többiek, Lányi Edit, Bérczi Gyula, Szarvasi Sándor, akik mind mulatságos művészi karikatúrát festenek a közönség elé. Egyebekben a most már jelentékeny kibővült bluette színlapja a következő:

A nagyváradi színtársulat írásban és képben.

Vidám tragédia 1 felvonásban, dalokkal, tánccal és sok minden egyébbel.

Írta Fehér Dezső, zenéjét összekapkodta Várady Aladár

Idő: jelenkor —

A vidám bluette-ből most már egészen a koncert idejéig minden nap délután szerényen folynak a próbák a Szigligeti Színházban.

NN 1902. január 30.

314. VIHAR A SZÍNÜGYI BIZOTTSÁGBAN

Ezen a szép Magyarországon két dolog van, amihez mindenki vél érteni; a méltóságos úrtól kezdve le egészen a csizmadia inasig mindenki; ez a két dolog pedig a *színészet* és a *politika*. Ez a magyarázata annak, hogy míg a közügyek többi ágait, amikre százczreket pazarolnak a közva-

gyonból, elhanyagoljuk, a színészetet mindig bizonyos szenvedélyességgel tárgyaljuk. És így esik, hogy ezek az úgynevezett színügyi bizottságok ahelyett, hogy szeretettel és jóindulattal támogatnák a színigazgatót és társulatot hivatása teljesítésében, inkább csak arra törekszenek, hogy heveségükkel, igaztalan támadásaikkal elkedvetlenítsék a színigazgatót, a társulatot jó törekvéseikben, hogy úgy mondjuk, azon igyekeznek csak, hogy *piszkálhassák* a színügyet. Így van ez Kárpátoktól az Adriáig minden vidéki városban, így van ez Nagyváradon is.

Mi nem vagyunk szerelmesek Somogyi Károlyba. Ismerjük az ő igazgatásának gyengeségeit, az ő művezetésének hibáit, de tudjuk azt — mert ismerjük a vidéki színházi viszonyokat —, hogy ez idő szerint Nagyváradon működik a legkitűnőbb színtársulat, és itt vannak a legmagasabb művészi nívón álló előadások. Olyan faktum ez, amelyet bizonyítani kész az ország minden színházi szakértője, de olyan igazságos és mély bölcsességű férfiú is elismerte ezt a színügyi bizottság tegnapi ülésén, aminő Rádl Ödön, aki nem hallgatta el a jogosan emelhető panaszokat és kifogásokat, de másrészt készséggel elismerte Somogyi Károlynak és az ő társulatának érdemeit is.

Amikor felépítettük a Szigligeti Színházat, általános volt az aggodalom, hogy megközelítőleg sem lesz olyan kitűnő színtársulatunk, aminőkkel el volt kényeztetve a nagyváradi közönség a nyári szezonokban. Ki tagadhatja el Somogyi Károlytól, hogy az ő gyengeségei dacára is, nagy áldozatkészséggel és nemes ambícióval oszlatta el ezt a nem ok nélküli aggodalmat? S amikor ideszervezte az ország legelső és legrágább vidéki színtársulatát, és nem kalmárkodott, hanem az erkölcsi elismerésért lemondott az anyagi eredményről, kimondjuk nyíltan, hogy csúf és hálátlan dolog volt a színügyi bizottságtól olyan éles tónusban és oly igaztalan kritikával emlékezni meg Somogyi Károlyról és az ő színtársulatáról.

NN 1902. február 2.

315. AKI ELTÁVOZOTT

Nagyvárad a nagyobb korú vidéki városok közül való, de nem volt mindig az. Akik ismerik a vidéki élet kicsinyességét, meg tudják ám becsülni ezt a fölcseperedést. Ám akik ismerik a vidéki élet kicsinyességeit, azt is tudják, hogy ez a fölcseperedés, ez a nagykorúsító művelet sokba került, sok energiába, sok munkába, sok viaskodásba.

Úgy rendszerint mi is csak gúnyolódva szoktuk a vidéki városok „közéleti alakjait” emlegetni, pedig ezek között a „közéleti alakok” között találhatók azok az energia-, idő- és munkaáldozó emberek, akik annyi hittel, amennyivel mások a Parnasszusra törnek, hadsereget vezetnek

vagy magasabb fórumú diadalokat aratnak, nekifeszülnek egy vidéki város kiskorú társadalmának, agítálnak, munkálnak, viaskodnak, hogy életet hozzanak oda, ahol mozdulatlanság, élehetlenség van.

Egy kis olyan búcsúztató-féle elébe írtuk e filozofáló sorokat, és szinte rosszul esik, hogy e búcsúztató csupán csak nekünk jutott eszünkbe. Csinos kórista leányoknak, lehetetlen primadonnáknak, jámbor filisztereknek könnyen jut a búcsúztató ünnepségből, s annak, akiről mi most szólni akarunk, nem jutott semmi. Pedig típusa ő a kisvárosi élet türelmetlen reformátorainak. Kunz Gusztávról beszélünk, ki nekünk nagyváradiaknak immár egy *idegen* úr, s aki egészen idegen mégsem lehet itt soha. Kunz Gusztávnak része van a mai nagyváradi életben. Nem túlságosan szimpatikus modorú úri ember. Mint minden reformálni, változtatni szerető ember, sokakkal állott hadilábon. Mi, újságírók, pláne nehezen tűrtük némelykor okvetetlenkedésnek tetsző egynemű szereplését. De Kunz Gusztáv mégis szerencsés ember. Előbb-utóbb meghódította minden ellenfelét, aki őt csak úgy felületesen ítélte meg.

Ez az ember szívvel-lélekkel nagyváradi lett. Mint üzletember, ritkította párját. Ha politizált, okosan politizált. Heves ő csak társadalmi akcióiban volt. Ha Nagyvárad az egyletek városa, Kunz az egyletek embere volt. Nincs olyan derék egylete a városnak, hol egy lap ne kellene az egylet történetéből a Kunz Gusztáv érdemeinek méltatására. Legszebb intenciója volt a különféle társadalmi kasztok összehozása. Itt tetszett meg benne az a derék liberális gondolkozás, mely olyan szükséges volna a régi magyar középosztály helyére állott kereskedő osztálynál. Fáradhatatlan, derék, Nagyváradot imádó, liberális gondolkozású ember volt. Mi, akik sokszor álltunk vele hadilábon, örömmel és bizonyos hálával ismerjük ezt be. Ilyen munkás, áldozatkész, derék polgár sok kellene Nagyváradnak, aki „közéleti alak” volt, de a közéletért mindig csak áldozott, s szereplését nem gyümölcsoztette... a viszontlátásra búcsúzunk csak tőle!...

NN 1902. február 6.

316. TAPOLCZAY DEZSŐ VENDÉGJÁTÉKA

Tapolczay Dezső színész testvére Bruck Valentinnak, a szerencsés, a naiv hitű és — ha szabad férfinak adni ezt a jelzőt — a bájos művészembernek.

Tapolczay Dezső okvetlenül szereti, s neki szeretnie is kell ezt a szerepet. Megértjük, hogy a viszontlátás mindenképpen kedves ünnepén ilyen rája szabott, ilyen neki kedves szerepben akart a nagyváradi közönség előtt megjelenni.

A mi közönségünk sokra értékeli a Tapolczay Dezső talentumát,

s szimpatikus neki a fiatal művész kedves, szeretetreméltó egyénisége. E nagyrabecsülésnek, e szimpátiának ékes és félreismerhetetlen bizonyítója volt az a melegség, mely a színpadra áradt, s mely nemcsak a vendéget, hanem az összes színpadon mozgókat élénkségre, kedvre hangolta.

A rafinált naivsággal, bájoságával hódító vígjátékban tegnap sok olyan kedvességet láttunk meg, mi eddig nem tetszett meg előttünk. És ez a Tapolczay érdeme.

A méltán nagyrabecsült vígszínházi gárdának egyik jelessége Tapolczay Dezső. Rendkívül iskolázott, ötletes, kedves Valentin. Az *igazi*. Mert – mint előbb mondódott – rája szabott egészen ez a szerep. A közönséget egy-egy pompás, nem ismert ötlettel, fogással szinte frappírozta. Nyílt színen taps nagyon ritkán van annyi, mint tegnap este volt. Fölvonások végén pedig páholyok, földszint együtt tapsoltak tüntetően a közönség tapsra készebb részével. Szóval szép, nagy sikere volt Tapolczaynak.

A darab többi szereplői a régiek s a régi jók. P. Szép Olga ezúttal is pompás volt a címszerepben. A Krasznay bárója ezúttal is kabinet alak volt. E. Kovács Mariska, Kacziány Viola, Tóvári Anna, Bérczi s a többiek is a régi jók.

Ma este *A páholy*-ban, ebben a kiválóan mulatságos bohózatban lép fel Tapolczay. Hidas Bálint szerepét játssza, mely neki nagy sikerű, nagyon dicsért szerepe.

NN 1902. február 12.

317. TAPOLCZAY MÁSODIK VENDÉGJÁTÉKA

Tapolczay Dezsőre, a vígszínházi stílusra sem mondhatunk újra nagyobb dicséretet, mint hogy *A páholy*-ról tegnap óta éppúgy több véleményünk van, mint tegnapelőtti óta *A kis mamáról*. *A páholy* – eljátszva lelkiismeretes, normális tempóban – általában unalmas, néhol ízléstelen, egyik-másik részében bolondosan kacagtató, de mindig német darabként hat. Ezt a darabot ízléssel, gyorsasággal kell megkorrigálni, végig mulatságos, jó darabbá tenni. Tapolczaynak magának sikerült ezt megcsinálni. *Kergette* a többi szereplőket s a darabot. Egyébként tegnap is nagy intelligenciájával, ízlésével, egyéni szeretetreméltóságával s ötletességével hódította meg a közönséget Tapolczay Dezső. Ismét tapsolták, ünnepelték lelkesen. A páholyok s földszinti helyek elsősorban. A többi szereplők ismét a régi jók. Somogyiné, E. Kovács Mariska, Krasznay, Bognár, Erdélyi, Deésy, Bérczi stb. excelláltak. Végül egyszerűen konstatáljuk, hogy Tapolczay Dezső vendég szerepeltetésével újra szép és kedves dolgot művelt a színház. A két este sikerére büszkén tekinthet Tapolczay s meglepéssel a közönség.

NN 1902. február 13.

— A tegnapi közgyűlésből —

Nagyvárad új parlamentje élénkebb, mint a régi. Ezt nemcsak az „újak” hirdetik, hanem valóban így van.

Lám tegnap is milyen kedves, ennivaló, igazán parlamenti komolysággal tárgyalt a nagyváradai parlament. Persze, hogy egy-két új hang nem jól esett azoknak a városatyáknak, kik úgyszólván történelmi alapon ülnek bent állandóan Nagyvárad törvényhatósági bizottságában, de bizony ezt meg kell szokni. Ma még a negyvennyolcas, néhol túlon túl is jámbor hang a legkeményebb hang. Talán már legközelebb erősebb hangú, keményebb igazságú emberek fognak bekerülni. Szittya módon, kedélyes, patriárkális, táblabírói csoszogásban bajos dolog lesz idestova már az élénkebb, modernebb városokat vezetni. Amit a terézvárosi demokraták megcsináltak, az szinte kínálja magát néhány intelligensebb város haladni akaró polgárságának. Csak nem kell csinált, képzelt tekintélyektől, mumusoktól félni. Szervezkedni, behatolni próbáljon a nagyváradai parlamentbe az, aki erőt és tehetséget érez a hadakozásra. Hiszen a *haladás: változás*. s haladni csak változással lehet... Ennyit általánosságban, nagy komolysággal s előljáróban. Most már térjünk a programra: a tegnapi közgyűlés derűs epizódjaira...

A „nagy” terem képe érdekes. Nagyjában és felületesen áttekintve a réginek látszik, pedig nem az. Vagy ott volt-e a baloldalon, elől a jegyzők előtt a volt fő-főjegyző, Rácz Mihály, akit a negyvennyolcasok küldtek be ellenőrzőnek, mivel ő ismeri alaposan a házi titkokat? Hát az a kedves, kurucarcú, magyar ruhás öreg úr, akit eddig csak szenzációs esküdszéki tárgyalásoknál ismertünk: Millye Gyula táblabíró? Hát a Szokoly Tamás hadsegéde, aki persze Szokoly jobbára ül, Halász Lajos? És még néhány érdekes és kevésbé érdekes alak?... Bizony változott ám a közgyűlés képe...

Várady Zsigmond dr. megkésett egy kicsit. Már az önálló vámterület mellett és ellen folyt a vita. Szétnézett. A szokott helyére már nem férhetett be. Nem sokáig gondolkozott. Odaült a negyvennyolcas csapat mögé. Ma úgyis elvtársa a negyvennyolcasoknak. Az önálló vámterület híve ő is, mint azt egy szép cikkben okolta volt meg a *Nagyváradai Naplóban*.

Az újságírók asztalánál, ahol Millye Gyula is ült, helyet foglalt valaki, aki egy kis akarattal beljebb is kerülhetett volna, Adorján Emil

dr., a fiatal negyvennyolcas vezér. Ahogy a Halász Lajos szűzbeszédjét hallgatta — úgy tetszett nekünk — hogy az villant meg az eszében: mégsem kellett volna olyan szerénynek lenni...

*

Balogh Döme interpellálta Rimler Károlyt az újbárosi posta ügyében. Interpellálta pedig, mint polgármesterhelyettest s mint újbárosi „villa-tulajdonost”. A városatyák derültek az ügyön nagyon. Csak Rimler nem tudta semmiképpen, hogy mint kerül az ő villája ebbe a dologba.

Mondtak különben Rimlernek kedvesebb dolgot is. Mikor megígérte, hogy az újbárosi posta érdekében minden lehetőt megtesz, Szokoly Tamás közbekiáltott:

— Csak fiatalabb volna tíz esztendővel...

Azt én szeretném, gondolhatta Nagyvárad szimpatikus polgármesterhelyettese, aki különben tegnap is „slágfertig” volt...

Balogh Döme viszont avval keltett óriási derűtséget, hogy kijelentette:

— Ami egyszer nem ideális, az abszurdum!

Úgy látszik, hogy Balogh Döme a Bodnár Zsigmond dr. idealizmus-realizmus hullámiskolájának a híve...

*

Mikor legyen az újbárosi választás? E körül forgott vita.

Halász Lajos elmondta kissé idegesen szűzbeszédét. Utána Beöthy főispán talpraesetten, meggyőzően magyarázta, bizonyítgatta, hogy a tanács álláspontja a törvényes, s a Szokoly Tamás helyét csak decemberben lehet betölteni.

— Szavazzunk! Szavazzunk! — kiálták a negyvennyolcasok.

Először a tanács indítványára szavaztak. Az eredmény kétes volt. Az ellenzék ellenpróbát kért. Alig pár szavazatkülönbség volt. Egyszer csak a főispán jobbjáról föláll Miskolczy Barna, s szavaz az — *ellenzéssel*...

De azért keresztülment a tanács javaslata...

*

Az önálló vámterület kérdésénél kitört óriási vihar már nem ide tartozik. Ez már igen komoly dolog. Érdekes csak az, hogy [az] önálló vámterület *tizenhárom* többséggel győzött. Babonás mamelukok ezt arra magyarázhatják, hogy szerencsétlen a határozat. Az önálló vámterület hívei viszont arra, hogy szerencsétlen állapot, mikor csak *tizenhárom* szótöbbséggel győzhet Nagyváradon az önálló vámterület eszméje...

NN 1902. február 14.

Nincs ez idő szerint rosszabb dolga senkinek, mint Nagyváradon a helyi szerzőnek. Mióta a nagyváradai közönség kultúrpublikum lett, és fűtül, a helyi szerzők között nagy a pánik. Semmi sem igazolja ezt jobban, mint a Pintér Imre példája. Pintér, aki eddig havonként átlag nyolc darabot írt, a produkciót állítólag kéthavonként egy darabra szállította le, sőt az üzem teljes beszüntetését tervezi.

A nagyváradai színtársulat jeles komikája — Benkő Jolán tudvalevőleg szintén színdarabíró. *Hófehérke* című baba-darabját a nagyváradai színpadon is adták.

Benkő Jolán most tragédiát írt. Azt mondják, igen erős, jó darab. *Tagma királyné*-nál meg kétségtelenül jobb. Benyújtotta Somogyi színigazgatóhoz. A tragédia fogadtatása túlságosan szíves nem volt. Elmondták a jeles komikának, hogy így, úgy, bajos dolog, a helyi szerzők és a többi.

Mikor aztán Benkő Jolán erősködött, hogy ő nem helyi, hanem országos nevű szerző, elfogadták a tragédiát — *elolvasásra*...

Másnap már visszakínálták a szerzőnek. — Szép darab, de hát a Nemzetibe való. Százhuszonegy szereplő játszik benne. Hol vegyenek ennyit Nagyváradon?

Tekintettel arra, hogy minden jónevelésű tragédiában tömeges gyilkosság fordul elő, s a Benkő Jolánéban is, Benkő Jolán elhatározta, hogy egy sereg gyilkosságot házilag eszközöl. Most otthon a lakásán legyilkol vagy hatvanhét szereplőt, s aztán újra benyújtja a darabot a színpadra, hogy ne maradjon legyilkolatlanul egyetlen egy szereplő sem...

NN 1902. február 15.

320. SZABÁLYRENDELET-MÁNIA

— *Törekvés a rendőri omnipotenciára* —

Nem egyszer mutattunk már rá, hogy a nagyváradai rendőrség mostani vezetésében kifejezett, erős törekvést látunk a rendőri omnipotenciára, s nem egyszer mutattunk már rá, hogy olyan veszedelem ez, mely ellen hivatásához híven a legkíméletlenebbül kell küzdenie a sajtónak a — közönségért.

Íme a legújabb: a szabályrendelet-mánia. Mert határozottan mánia már ez. Megrendszabályoz már a nagyváradai rendőrség mindent, földet, vizet, levegőget, zenitét és nadírt. És milyen, micsoda szempontok kan-

dikálnak ki e rendszabály-özönből!... a munkanélkülieken ne segítsünk, mert szocialisták lesznek. A gabona-ügynököket üssük agyon, hogy kevesebb legyen néhány lehető egzisztenciával. A szegény munkás, cselédembernek csak éppen tizenkét óráig szabad mulatni, mert éjfél után az urak mulatnak. A színpadra senkinek sem szabad fölmenni, akit oda közérdek szólít, csupán jól szituált uraknak, kik illetékes helyről szerzett levélkékkal bizonyítják, hogy ők udvarolnak.

A bérkocsikat meg kell rendszabályozni nagyon; nem azért, hogy a közönséget jól szolgálják, hanem hogy féljenek a rendőrségtől stb., stb. De ki is tudná mind elősorolni?... Itt van a szörnyű veszedelem. A rendszabályok dús termelése az eddig tűrhető fellépésű és modorú rendőröket már eddig is hallatlanul prepotensekké tette. A nagyváradai közönség kezd már valósággal a rendőrség rabszolgája lenni.

S a rend? Az kevesebb. Rendőr természetesen ott nincs, ahol szükség van rá. És aztán, hogy példát hozunk fel, hitványabb bérkocsisok nincsenek sehol, mint Nagyváradon. Többnyire állandóan részeg, förtelmesen goromba, állandóan kifosztásban utazó a nagyváradai bérkocsis. A rendőrt hiába hívja az ember, ha már minden határon túlmege az ebadta. Rendőr vagy *nincs*, vagy ha előkerül, álmos és tehetetlen. Ért hát valamit a szigorú szabályrendelet például itt? Annyit, mint a többi: semmit. A rendőrségnek intelligencia, tapintatosság s okosan alkalmazott szigorúság ad tekintélyt, nem pedig szabályrendelet-mánia, okatlan önérzet s brutális modor.

Mindezekért pedig most különösen különdíjazást akar a rendőrség. Keresni akar minden este a színházi inspekcióért, zenéért, hangversenyért, mindenért talán, ha öt ember összekerül. Sőt tovább megy. Irodalmi vagy tudományos matinékon, ha nincs is belépődíj – a rendőrség pénzt akar keresni. Pénzt, pénzt, pénzt, mert a nagy hatalomhoz pénz is kell. Szóval nemcsak a személyes szabadságunkra, hanem a zsebünkre is veszedelmesen utazik a rendőrség. Ki hívja őket irodalmi vagy tudományos összejövetelekre? Mit keresnének ott – a rendőrök?...

Összegyűlt már bennünk az epe. A rendőrség nagyon vissza kezd élni türelmünkkel. Elöljáróban csak annyit, hogy gondolja meg a dolgot a rendőrség vezetője. Több liberalizmust, több rendet, több tapintatot és önzetlenséget – kevesebb önérzetet, rendszabályozást és buzgó ránkutazást kívánnánk...

NN 1902. február 15.

321. FLÓRIKA SZERELME

— Bemutató a Szigligeti Színházban —

Amikor Moldován Gergely új népszínműve legelőször bemutatóra került, az író- és művészvilág körülbelül olyan várakozással fogadta, mint amikor Géczy István második darabját várták. Az eredmény mindkettőnél ugyanaz volt, és igen kevés színézéssel *csalódásnak* lehetne nevezni.

A népszínmű e lángoló korszakában egy új csillagot, ragyogó fényes csillagot akartak lefesteni Moldován Gergelyben, *Flórika szerelme* szerzőjében. És mi tűrés tagadás benne, bizony csalódtak.

Flórika szerelme röviden jellemezve az úgynevezett *átlag* színművekhez tartozik. Adva van egy új köntös, amelyben régi ismerős adatokat fedezünk fel, akik éppen úgy járnak, kelnek, beszélnek, dalolásznak, mint igen sok más népszínműben, azzal a különbséggel, hogy itt a magyar paraszt ruháját az oláh gúnya váltja fel.

A cselekmény szintén ismerős, a kiindulópont pedig szinte érthetetlen. *Flórika* anyja halálos átok[!] alatt hagyja meg a leányának, hogy juhászhoz ne menjen. Hogy a szénégető derék felesége miért diszkvalifikálja a juhász nemzetséget, az teljesen érthetetlen, és annak megfejtése a közönségre van bízva. Ebből származik aztán a bonyodalom, mint ahogy önként következik az, hogy Flórika egy juhászba szeret. A cselekmény további lefolyása már nagyon ismerős. A szerelmes szívű juhász elrabolja Flórikát és hazaviszi, azonban az apja kitagadja és elkergeti.

Itt van aztán a darab megoldása. Juon többé nem juhász, tehát elveheti Flórikát. A darab végén általános a kibékülés — a függöny legördül.

Nálunk a bemutatót kevés számú közönség nézte végig, de azért lelkesen tapsolt a híres oláh nótának: a Styi-tu-nak és a szintén sikerült oláh táncoknak.

A főszerepet Székely Irén (Flórika) játszotta. Énekszámait megismételtették. Jó partnere volt Pintér, aki a szerelmes szívű pakulár szerepét játszotta. A többi főbb szerepek: Bognár (Petrikás), Peterdy (Boketán), Benkő Jolán (Szófia), Krasznay (Vaszt), Bérczi és Csátár (pap) kezébe voltak letéve.

Az összjáték tökéletessége az ő érdemük. Az oláh táncok betanításáért Szabó Sándort tapsolta a közönség.

A darabot ma megismétlik, s a román köntös, a pompás előadás, szebbnél-szebb táncok megérdemlik, hogy megnézzé mindenki a darabot.

NN 1902. február 16.

322. A SÚGÓ KOMÁJA

A színház sűgőja nagyon boldog ember. Idestova apa lesz. De nagy gondot okozott neki, hogy kit kérjen föl a születendő leány vagy fiú komájának. Azt mondja neki a komika, Benkő Jolán:

– Legjobb volna, ha Őfelségét szőlítanád fel ajánlott levélben.

A komika nyilván csak tréfált, de a leendő boldog apa komolyan vette. Az ajánlott levelet elküldte. Megírta benne, hogy ha leány lesz, Erzsébet, ha fiú, Ferenc és József lesz a neve. És most várja a választ a levélre, amit a kabinetirodához címzett. Először nagyon vérmes reményei voltak. Néha-néha úgy gondolta, hogy maga a király is lejön a keresztelőre. De reményei újabban mintha lejjebb szálltak volna. Benkő Jolán megkérdezte tőle a minap:

– Hát nem jött még válasz a levélre?

– Nem jött – válaszolt kissé desperáltan a sűgő. Én már azt hiszem, hogy Széll Kálmánt, vagy Széchenyi minisztert, vagy éppen Schlauch bíborost bízza meg a képviseletével. Hiszen öreg ember is már Őfelsége...

NN 1902. február 18.

323. MUCSA

A főváros különös előszeretettel nevezi Mucsának a vidéket, de valljuk meg, hogy van is erre gyakran oka. Csak nézzük meg egynémelyik újság nyílttéri rovatát, könnyen meggyőződhetünk a Mucsá szó létjogosultságáról. Íme, a legújabb példa: Egyik közeli városban a kereskedők bált rendeztek, s erre meghívták K. B. orvost és tartalékos tisztet. Az orvos azonban visszaküldte a meghívót, amiből nagy nyíltterezés támadt. A helyi lapban most kirukkolt a teljes rendezőség, és másfél hasábon keresztül találgatja, hogy miért küldte vissza K. doktor a meghívót? Mutatóba közlünk néhány sort:

„Doktor úr! Ön azzal indokolja meghívónk visszaküldését, mert mint tartalékos katonatiszt oly társaságban, ahol a lovagias szabályokkal és eljárásokkal hadilábon álló egyének is nagy számmal vannak, szórakozni tisztességen alulinak tartja. Úgy látszik, hogy doktor úrnál a tisztesség iránti fogalom úgy van beékelve, mint a szélmalomba a vitorla, hol az egyik, hol a másik áll fölfelé, és a tengelye körüli forgása pedig a széltől van függővé téve, mert még nemrégén igen szívesen társalgott mindannyiunkkal, sőt nagy részünkkel brudersaftot is ivott, vagy talán még akkor nem volt doktor úr tartalékos katonatiszt? Vagy pedig mikor többünknel házalt, hogy a törvényhatósági tagok választásánál Önre, ki

saját magát léptette föl, adjuk szavazatunkat és tegyük meg mindent érdekében. Akkor még elég tisztességesek voltunk Önnek, doktor úr? Pedig már akkor az Ön állítása szerint tartalékos katonatiszt volt, vagy talán ily esetben megengedte azt a tisztesség?”

A nyilatkozat végén felhívják a doktort, hogy 8 nap alatt nevezze meg azokat, akikkel méltóságon alulinak tartja egy mulatságon részt venni.

És még kétségbe merik vonni Mucsá létjogosultságát!

NN 1902. február 19.

324. A KÉPVISELŐ ÚR

Az első magyar bohózatgyártó cég legújabb produktuma, *A képviselő úr* tegnap került először színre a Szigligeti Színházban. Rákosi Viktor és Guthi Soma fura és bohókás ötletein most is sokat kacagott a közönség. Hanem új dolog alig akad a bemutatott bohózatban, az ismert figurák, a francia bohózatok honosított alakjai, némi szerepcserével körülbelül ugyanazt a mesét játsszák végig előttünk, amit idegen mintaképeiktől lestek el. A képviselő alakjának közbevegyítése alkalmat ad valami ártatlan szatírára amellet, hogy a „pièce d'actualité” színebe is öltözteti a bohózatos történetet.

Egy vagyonos úr szerelmi kalandjaiból névrokona segítségével akar kimenekülni. Az adósságokban úszó névrokon magára vállalja a kalandok tisztázását, s közben csupa félreértésből őt választják meg képviselőnek. Feleség, nagyanyós[!], udvarló segítenek összebonyolítani egy kissé a névcsere folytán előálló tévedést, amely azonban könnyű szerrel kiderül, s a Kúria megsemmisítő ítélete hozzájárul az ügy rendbehozásához, mely közmegeledésre intéződik el.

Az alakok között nem egy ismerősre találunk, a fagottra áttérő kürtös, mintha a sűgő féltékenységét játszaná el újra, s az udvarlónak is megvan a szerencsésebb elődje *A tartalékos férjben*.

A bonyolítás eszközei, fordulatai is az újabb francia bohózatok ötleteire utalnak. A dialógokban elszórt szóviccek, vonatkozások kacajra fakasztják most is a közönséget, bár korántsem oly eleven már, és elcsépeelt voltak lépten-nyomon észrevehető. Egy részök nem is fogant a jó ízlés jegyében.

A közönség, mely túlzott igényeket amúgy sem fűz a Rákosi–Guthi-féle bohózatokhoz, a vidámabb jeleneteknél jóízűen kacagott a groteszk helyzeteken és mondásokon, de az erőltetett szóvicceket és eszmeficamokat hidegen utasította vissza.

Az előadás keretében Krasznay Andornak nyílt ismét alkalma

remek alakításra. Egyik parlamenti pártvezérünk sikerült maszkjában pompásan figurázta az új képviselőt. A másik Bodollayt Pataky játszotta ügyesen.

A legkacagtatóbb alakítás Bérczi Gyula Péntek Tóbiása volt. Ez a sokoldalú jeles színész az operettekben épp oly pompás, mint a boházatokban és a vígjátékokban, hol diszkrét komikummal hat. Szohner Olga bájos és elegáns volt, mint mindig. Kisebb szerepekben Bognár, Benkő Jolán, Deésy Alfréd és a kórusból kiváló Koháry Pál voltak igen ügyesek.

NN 1902. február 19.

325. AZ ÚJSÁGÍRÓK

Bocsássa meg nekünk Bölöny József, de neki tulajdonítjuk, hogy Krasznay Andor, ez a derék színész ember, nagyon kicsinyesen vélekedik az újságírásról. A színész általában nem lát tovább a földszinti állóhelynél, de Krasznay még a kurtináig sem lát. Krasznay például nem érti meg, hogy a lapot nem az újságírók, hanem a közönség csinálja, mert hiszen az újságíró minden betűjével a közönség véleményét vagy érdekeit akarja publikálni. Hogy a derék Krasznay mint vélekedik az újságírókról, azt a következő nyilatkozata bizonyítja:

— Tudom ugyan — mormog az öreg — hogy az újságíró nagy hatalom, de csak a gyengékkel szemben. Van egy ember, akinek az újságírók sem árthatnak. Félreteszem a szerénységet s megmondom a nevét:

Krasznay Andor... Neki ártson hát valamelyik újság...

Méltóztatnak ebből látni, hogy Krasznay nem annyira az újságírást becsüli le. Sőt inkább magát becsüli és taksálja nagyon-nagyon sokra. Ergo: Krasznay nagyon boldog ember lehet...

NN 1902. február 20.

326. AZ ÚJ SZÍNHÁZFELÜGYELŐ

Az eltávozó Somolik Lőrinc helyére tegnap választották meg a Szigligeti Színház új felügyelőjét Balla Imre személyében, aki két voksot kapott, míg a többi pályázók csak egyet-egyet. Nagy a szomorúság és lehangoltság a választás ilyen eseménye fölött a színház tájékán a színészek között, akik valósággal szégyenlik, hogy olyan régi érdemes művészemberrel szemben, aminő Csatár Győző, megválasszanak egy kóristát, akiről

eddig csak annyit tudtak, hogy ő a kórus legmelankólikusabb alakja. Azon tanakodtak tegnap a színészek, hogy nem lehetne-e valami módon apellálni e választás ellen, és elégtételt szerezni a mellőzött Csátár bá'nak.

Az öreg Csátár azonban lebeszélte őket a szándékukról, és így talán mégis elmarad az a deputációzás, melyet a színészek terveztek a tanács bántó határozata ellen.

NN 1902. február 21.

327. ELEMÉRY KLÁRIKA FÖLLÉPÉSE

Eleméry Klárka, aki virágvasárnaptól kezdve szerződött tagja a Szigligeti Színháznak, tegnap este második szerepét játszotta el a színpadon. Nem *Nebántsvirág* szabású szerep volt ez, hanem a bokorugrós szoknyás szerepek egyik legnehezebbike, a *Sárga csikó* Bakaj Erzsikéje. A bájos kis új színésznő e vállalkozására sokan voltak kíváncsiak. A színház csaknem teljesen megtelt. Hát pompásan festett kackiás paraszt ruhájában Eleméry Klárka. Csodálatos módon megbarátkozott már a minden mozdulatára kíváncsi közönséggel s a forró levegőjű színpaddal. Jár-ke, mozog, egészen otthonosan. Csinos kis hangja is csak néhol remegett meg. Sőt már apró színpadi incidensek sem hozták zavarba, mint tegnap láttuk. Természetesen, és ezt bizonyára tudja is a kisasszony, ezek mind csak relatív erények, s a publikum lelkes viselkedése, a viharos tapsok, a nagy külső siker nem egy színésznő pompás Bakaj Erzsikéjének, hanem a bájos, kezdő Eleméry Klárkának szóltak, akinek színpadra termett, szerencsés egyénisége sok reményt nyújtó, pompás ígéret. És az Eleméry Klárka tegnapi szereplése azt a hitet keltette bennünk, hogy az ígéretből hamar teljesebb fog lenni. Volt persze virág, újrázás, taps sok-sok. A többi szereplők a régi jók. Főként Peterdy, Pintér érdemelnek meg minden dicséretet.

NN 1902. február 21.

328. A TENORISTA OBSITOS

A színtársulat egyik tenoristája kiérdemesült hadfi. Állítólag részt vett a boszniai háborúban is, de erre kevésbé büszke. Inkább egyéb katonai élményeiről szeret gyakrabban és hosszabban beszélgetni. Sohse mulasztja el hozzátenni:

— Nem volt az ezrednél még egy olyan ravasz ember, mint én.

A másik tenorista riválisának nem a hangját, hanem ezt az ékes katonai múltját irigyli. Hónapok óta olyan irányú, kemény kutatásokat végez, hogy az ő kedves tenorista kollégájával nem történt meg mindaz, amit ő elbeszél. E kutatások — állítólag — a következő eredménnyel jártak:

A tenorista volt ugyan katona, de csak egy napig. A berukkolás után mindjárt hazabocsájtották. Boszniában nem ő járt, hanem a nagybátyja, ki Boszniából hozott volt feleséget. Azok az anekdoták pedig, miket előad, benne vannak egy harmincesztendős kalendáriumban, tehát régiebbek a boszniai háborúnál.

Arról azonban nem kezeskedhetünk, hogy ezek a kutatások valóban hitelesek-e.

NN 1902. február 22.

329. A ZSIDÓ

Egyik nagyon előkelő nevű nagyváradai ügyvédünk, mint valamelyik ügyfele megbízottja, Budapesten járt a napokban. Fölkeresvén egy ismerős családot, nagyon megörültek neki. Beszélgetés közben a ház asszonya azt is megkérdezte tőle, hogy mi dolga van Budapesten.

— Valami birtokeladás ügyét kell lebonyolítanom — felelte az ügyvéd.

— Na, megint zsidó kézre került bizonyosan valami régi úri birtok.

— Ellenkezőleg, nagyságos asszonyom — jegyezte meg az ügyvéd — ez alkalommal zsidó adja el a birtokát, s előkelő nevű úr veszi meg.

— Hát akkor megint becsap a zsidó valakit — felelt egy kissé idegesen a háziasszony.

— Mert hát — tetszik tudni — mindennek a *zsidó* az oka...

NN 1902. február 23.

330. LÁNYI EDIT TÁVOZÁSA

Lányi Edit, a színtársulat egyik kedves és népszerű primadonnája, tudvalevőleg itt hagy bennünket, s virágvasárnaptól a Magyar Színház tagja lesz. De a miénk aligha marad még virágvasárnapig is a kis primadonna. A Magyar Színházban új szerepet kell kreálni a színház egy újdonságában, amely éppen virágvasárnap táján kerül színre. Lesz-kay András, a Magyar Színház igazgatója megállapodott hát Somogyi igazgatóval, hogy Lányi Editet már március elsején felmenti szerződéses

kötelezettsége alól. Lányi Edit — minden valószínűség szerint — szerdán a *Bibliás asszony* Theájában lép utoljára a nagyváradai közönség elé, mely fájjalja s bizonyára melegen búcsúztatja el Lányi Editet, ki a szeszélyes primadonnának mai(*) idején mindig egyformán lelkiismeretes, fontos, ambíciózus és kedves volt a színpadon.

NN 1902. február 23.

331. NÉPPÁRTISÁG ÉS REAKCIÓ

Leszkay Gyula, Gabányi Miklós, Lengyel Zoltán s még egy tucat, egy pártklubban nyüzsgő, ötödleges intelligenciájú alak, néppártiak-e? Dehogy néppártiak. Pártjuk teljes neve: függetlenségi és negyvennyolcas Kossuth-párt. Hogy lehetnének ők néppártiak? Itt Nagyváradon Pálffy Béla néppárti-e? Semmiképpen sem az. Először becsületszavára jelentette ki, hogy ő nem néppárti, másodsor ő választmányi tagja a nagyváradai függetlenségi és negyvennyolcas Kossuth-párt körének. Már hogy volna ő néppárti? Ne tessék összezavarni a dolgokat. A függetlenségi negyvennyolcas párt közjogilag radikális, demokrata, kuruc-párt. Örököse az összes negyvennyolcas elveknek. És bár sokan elfelejtették, és sokan akarják felejtetni: ezek között a hagyományok között van ám a felekezetek teljes egyenjogúsítása, az összes iskolák államosítása, a papi javak állami kezelésbe vevése stb., stb.

Mindezek után pedig nagy örömmel újságoljuk, hogy a függetlenségi *Egyetértés*, a negyvennyolcasok e legtekintélyesebb, legrégibb lapja, már a napokban új erővel, szerencsés felfrissüléssel fog egy nagy küzdelemhez. A lap régi elveihez hű marad, de legelső sorban liberális lesz. Az ellen a nagy veszedelem ellen akar küzdeni a lap, hogy a függetlenségi táborba becsempészték a reakciót. A Kossuth-párt számban nőtt, de a párt zöme sötét agyvelejű, reakciót szolgáló emberekből áll, akiknek a negyvennyolcaság csak cégér...

És most megint térjünk vissza, honnan indultunk. A néppárt, mint olyan, éppenséggel nem veszedelmes. Eltévesztették a dolgot, kik mindig csak a néppárttól rettegtek, s más nagyobb dolgokat nem láttak. Közben liberálisokká vedlettek a nemzeti párti jezsuiták, uralkodó számmal és hatalommal foglaltak teret az agrárius antiszemiták, s a hajdan liberálisabb Kossuth-pártban is a reakcionáriusok vergődtek túlsúlyra. Károlyi Sándor gr. néppárti? Dehogy. Ő agrárius-liberális. Ma liberális mindenki, s ezért szuszogja az utolsókat a magyar liberalizmus.

Nem a néppártiság a veszedelem, hanem a sötét gondolkodásnak aknamunkája. A Gabányi Miklósokat és Pálffy Bélákat mi szívesen látnók a néppárton. De nem szívesen s aggódva nézzük, mint formálják

át lassanként a nemes, szabad hagyományokat. A néppártiság őszinte, rideg konzervativizmus, de a pártközi titkos reakció istencsapás. Ez ellen kell küzdeni!...

NN 1902. február 25.

332. CSEPŰRÁGÓK

— Premier a Szigligeti Színházban —

Eseményszámba menő nagy, igazi siker kedve és zaja töltötte be tegnap este a színházat. Akik nagyon tudnak bízni és reménykedni, azokat is meglepte a tegnapi siker. A *Csepűrágók*at — ha jól tudjuk — Leszkay András halásztta ki valamelyik kisebb francia színpad repertoárjából. Gyöngy, valóságos gyöngy ez a darab. De olyan sikert, amelyet megérdemel, csak éppen itt Nagyváradon arathatott. Aradon s a Magyar Színházban hiányzott az áldozatkészség, hiányzott a mi derék művész gárdánk, s hiányzott valószerűleg a rendezői talentum is. Nálunk ez mind szerencsésen összetalálkozott, s ez magyarázza meg a tegnapi nagy sikert, a szeczonnak talán legnagyobb sikerét.

A *Csepűrágók* a legvarázsosabb miliőben mozog. Artisták világa, a szűzi cigány élet. Bohémia poézisa ölelkezik össze aranyos operett romantikával — a rokokós világ alakjaival. Édes meséjét körülfogja a legédesebb muzsika. És evvel még mindig nem mondtunk el mindent. A régi s modern operetteknek minden kipróbált attrakcióját magába szedte ez a darab. Tele van, túlságosan is tele édes bolondságokkal, hatást-csaló ötletekkel. És hogy játszott a mi derék operett társulatunk! — Hogy példát mondjunk: Nyárai Antal — úgy csinál meg egy vallomás-jelenetet, hogy ezért magáért érdemes a darabot megnézni. És hány ilyen értékes epizódja van az előadásnak. Székely Irén, Lányi Edit, Pintér Imre és Nyárai Antal egytől-egyig primadonna-sikereket arattak. De pompás volt Benkő Jolán, Tóvári Anna, Bognár, Krasznay, Füredi s mind-mind. Bércziné és Désiné frenetikus tapsvihart arattak táncukkal. Egyáltalában nagyon régen nem volt a színházban annyi taps, mint tegnap. A siker két fő osztályrészését, Müller karmestert s Pintért, a zseniális rendezőt külön ünnepelték. A ház zsúfolt, s az lesz e darabra még sokszor.

NN 1902. február 25.

333. BIBLIÁS ASSZONY

A *Bibliás asszony* tegnap este is szép számú publikumot vonzott a színházba. Az előadás különben gondos menetét kínosan zavarta meg egy zenei botrány, amelyről kötelességünknek tartjuk külön is beszámolni. A harmadik felvonás egyik énekszámánál a karmester int — mire irtózatosszerű hangzavar keletkezik. A zenekar egyik része az első betétet kezdte el, a másik fele meg a másodikba fogott. Az előadás percekig szünetelt, a közönség pedig kínosan feszengett. A zenekari botrány oka pedig egyszerűen az, hogy este nem azok a katonák játszanak, kik délelőtti próbára járnak. Így aztán érthető az a káosz, zűrzavar, amely az orkeszterben uralkodik. Az előadás ettől eltekintve elég jó volt. Lányi, Pintér, Nyárai, Bérczi, Erdélyi a régi jók voltak.

NN 1902. február 27.

334. A MÁRCIUSI MŰSOR

— *A színügyi bizottság ülése* —

Csupa aranyos darabokban lesz részünk a jövő hó folyamán. A márciusi műsor, amelyet a színügyi bizottság tegnapi ülésén tárgyalt, telve van: *Aranykakas*, *Aranylakodalom*, *Aranyhalak* stb. című darabokkal, amelyeknek nem lehetetlen, hogy újabb kollegájuk akad és pedig a főváros legfrissebb keletű újdonságaiban is. *Az aranyosban.*

Ennyi aranyos dolgot ígér Somogyi direktor a jövő hónapra, nem csoda tehát, ha a bizottság mindezt általános örömmel fogadta.

A délután hőse Várady Zsigmond dr. volt, akinek nem egy helyes indítványát fogadta el a bizottság. Legnagyobb helyesléssel találkozott az az indítványa, amelyben óhaját fejté ki, hogy a direktor a fővárosi darabok közül csak a nagy sikert elért, lehetőleg magyar darabokat mutassa be.

Érdekes vita volt még a nyári állomás kérdéséről is, amelyről lapunk más helyén hozunk tudósítást.

NN 1902. február 28.

FÜGGELÉK II.

Ady által fogalmazott vagy róla szóló szerkesztői üzenetek

1. Ady Endre emlékeire. 1977. évi 1. szám.

1977. március 17. sz.

2. Ady Endre emlékeire. 1977. évi 2. szám.

1977. június 26. sz.

3. Ady Endre emlékeire. 1977. évi 3. szám.

1977. szeptember 10. sz.

4. Ady Endre emlékeire. 1977. évi 4. szám. 1977. október 10. sz.

1977. november 10. sz.

5. Ady Endre emlékeire. 1977. évi 5. szám.

1977. december 10. sz.

6. Ady Endre emlékeire. 1977. évi 6. szám.

1978. január 10. sz.

7. Ady Endre emlékeire. 1978. évi 1. szám.

1978. február 10. sz.

8. Ady Endre emlékeire. 1978. évi 2. szám. 1978. március 10. sz.

1978. április 10. sz.

9. Ady Endre emlékeire. 1978. évi 3. szám. 1978. május 10. sz.

1978. június 10. sz.

10. Ady Endre emlékeire. 1978. évi 4. szám. 1978. július 10. sz.

1978. augusztus 10. sz.

1901. június—december

1. A. L. (Érmindszent). Rendben lesz. Abszolute nem okoz bajt.
NN 1901. jún. 27. 8.
2. A. L. (Érmindszent). Rendben van minden.
NN 1901. júl. 7. 8.
3. A. L. (Érmindszent). E hét végén.
NN 1901. júl. 17. 6.
4. R. Ady Endre néhány napra elutazott Nagyváradról.
NN 1901. júl. 23. 7.
5. A. L. (Érmindszent). Levél megy.
NN 1901. júl. 30. 6.
6. A. L. (Érmindszent). 1. A közgyűlés úgy határozott, hogy a három tanítói állás ez évre még ideiglenes marad. 2. Levelet várunk.
NN 1901. aug. 10. 7.
7. A. L. (Érmindszent). Cs. S. vettük levelét. Terveztél válasza megy.
NN 1901. aug. 17. 6.
8. A. L. (Érmindszent). Megy, megy levél.
NN 1901. aug. 23. 6.
9. A. L. (Érmindszent). V. M. levele Zilahról később érkezett. Tehát pár nap múlva.
NN 1901. szept. 1. 7.
10. A. L. (Érmindszent). Éppenséggel nem érdemli meg egyik sem az állásfoglalást. De ha már igen, inkább Sz. M. Most már okvetlenül levél megy.
NN 1901. szept. 25. 6.

11. Illi. Levél ment.
NN 1901. szept. 25. 6.

12. A. (Érmindszent). Okvetlenül levél megy.
NN 1901. dec. 17.

1902. január–február

13. Illi (Debrecen). Levél ment.
NN 1902. jan. 12. 8.

14. A. L. (Érmindszent). Mindjárt intézkedtünk. A türelmetlen sürgető sorokra nem volt szükség. A másik dologban is válasz megy. Kérjük „strassburgi levél” s a másik közleményre vonatkozó ígért gyors beváltását.

NN 1902. jan. 12. 8.

15. Illi. Levél ment vasárnapra.
NN 1902. jan. 18. 7.

16. L. (Al.) kitől mai számunkban is közlünk cikket, Ady Lajos.
NN 1902. febr. 23. 9.

PÓTLÁS

1. KAPUZÁRÁS ELŐTT

— *A színészeti kiállítás* —

Ma délután 6 órakor bezárják a Csokonai Kör által rendezett színészeti kiállítást, s el fog hangzani fényes, jubileumi ünnepélyeinek végső, zárószava is.

Lehetetlen egy búcsúpillantást nem vetni a gyönyörűen sikerült jubileum legszebb részletére, hálátlanság volna szívből jövő köszönetünket ki nem fejezni a Csokonai Kör vezetősége iránt, mely fáradhatatlan buzgalommal munkálkodott az ünnepély teljes sikerén, melyet valóban el is ért.

Legyen még egyszer szívből üdvözölve a Csokonai Kör, legyen üdvözölve annak tevékeny alelnöke: Komlóssy Arthur főjegyző, kinek legnagyobb rész jut a siker érdeméből.

Az önzetlen munkájának jutalma az az elismerés, melyben őt az igazi érdem ismerősei mindannyian részesítik.

Még csak ma tekinthető meg a jubileumi ünnepélyek gyönyörű részlete: *a színészeti kiállítás*.

Mi nem késtünk olvasóink s a nagyközönség figyelmébe ajánlani ezt a mindenképpen sikerült, szép kiállítást, melyet megnézni minden művelt embernek elmulaszthatatlan kötelessége.

Mennyi lelkesítő, mennyi szép dolog van ezen a kiállításon!

Ott látjuk azoknak a művésznőknek és művészeknek relikviáját[!], kik a debreceni színészetben örök érdemet szereztek maguknak.

Hogy csak néhányat soroljunk fel az emléktárgyak közül, ott látjuk a két legnagyobb élő magyar művésznőnek, Prielle Kornéliának és Blaha Lujának azokat az emléktárgyait, melyeknek kedves emléke, művészi becse sohasem felejteti el velünk(*), hogy valaha a debreceni színészet büszkeségei voltak.

Ott látjuk Ujházi Edénnek, E. Kovács Gyulának, a Mándoky párnak kegyelettel őrzött ereklyéit, melyeknek minden darabja egy esemény a debreceni színészet gyönyörű történetében.

B. Békéssy Rózsa úrnő a debreceniek nemrég ünnepelt művésznője is igen becses emléktárgyakat állított ki. Ott látjuk a művésznő kritika könyvét, mely csaknem az egész magyar sajtó elismerő nyilatkozatait tartalmazza, értékes albumát, egy igen sikerült emlékrajzot egyik újságíró

társunk kezétől, egy másik rajzot — szintén őtőle —, mely a művésznőnek egyik jutalomjátékán adott bankóknak olyan hű másolatát adja, hogy az osztrák-magyar bank itteni fiókja bankóhamisítási pert akart a rajzoló nyakába akasztani, s még egy majolikára festett arckép is emlékezteti a közönséget régi kedvencére.

Jókai, a költőkirály nejének, Laborfalvi Róának sikerült arcképét és egy, a debreceniéktől kapott ezüst babérboszorút állított ki, és még számtalan, igen becses emléktárgy teszi nagy jelentőségűvé a sikerült kiállítást, melynek rendezéséért igazi elismerés illeti a Csokonai Kört.

S mi lenne más a mi végszavunk is a debreceni színeszet jubileumának estéjén, mint az, hogy a debreceni színeszet fejlődjék, virágozzék továbbra is, legyen mindig, mindenekfelett magyar.

DRU 1898. december 4.

Ady Endre

2. IDEGENBEN

Októberi este volt. Egész nap esett az eső: csúnya, piszkos víz mosta egy csomóba az őszirózsa lefonnyadt szirmait.

Estefelé elállott az eső. Sűrű, nehéz köd ereszkedett a megáztatott városra, s a fojtó, nehéz ködben alig tudtak utat törni a gázlámpák reszkető fénysugarai.

Csendesen, elmerülten mentem végig a külvárosi utcán. Ez a köd, ez a nagy, nehéz köd ráült az én lelkemre is.

Emlékezni csak októberben lehet. A hervadás, a síró őszi felleg, a köd eszünkbe juttat minden fényt, mert az emlékeknek csak fénye, az eltűnt ifjúságnak csak varázsa van.

Egy füstös kávéházban ültem egész délután. Az ablakokat verte az eső, s én gondolkoztam.

Távol vagyok mindenkitől, akit szeretek. Egy nagy, idegen városban, hol ismeretlen, hideg emberek vannak körülöttem, hol ezerszer jobban érzem egy szerencsétlen, eltévesztett élet keservét.

És baktatok haza. Ködben, sötétségben.

Egyszerre szomorú zeneszót hallok. Bánatos, bús nótát játszanak. Egy gyászinduló. A ködön keresztül erős fény tör át, a szél fáklyafüstöt ver a szemembe.

Temetés zeneszó és fáklyák mellett. Októberi estén, ködös, szomorú októberi estén, mikor tele van a szívünk borongós sejtelemmel, kínos halálvággyal.

...És összefacsarja a szívem a visszatartott keserőség. Most már eszembe jutott minden, minden...

A ködben reszkető fáklyafény, a síró muzsikaszó eszembe hozta az én nyomorult, átkozott sorsomat.

Egyedül, elhagyatva, idegenben rovom át a napokat. Köd ült a szívemre, októberi köd. — Roskadozom...

Letörtek a remények, meghaltak a vágyak. Terhe vagyok magamnak, terhe a világnak.

Nem így gondoltam, s így lett. Magasra vágytam, sír felé roska-
doztam.

Előttem van egy szegény, beteg asszony arca. Engem sirat mindig, engem keres mindig, hiszen ő szeretett, ő is szeret. ...Édesanyám.

Csak egyszer láthatnám meg. Csak egyszer, utoljára...

...A zene elhaló hangjai még fülembe csengtek, s én leborultam az én kis, hideg szobám csupasz asztalára, s sírtam zokogó sírással, ahogy régóta, ahogy még sohasem.

Sirattam azt az ismeretlen halottat, akit most temetnek októberi ködös, szomorú alkonyatkor... sirattam a másik halottat, a legszerencsétlenebbet — magamat.

DU 1899. május 30.

Yda

3. A VILÁG VÉGE

— *Saját tudósítónktól* —

Bevezetés

Krisztus születése után 1899. év nov. 12-én déli 12 óra és 2 perckor szólt a szerkesztő:

— Bandy úr, Önre nagy kitüntetés vár. Holnap — ha ugyan nem légből kapott koholmány — világvége lesz. E könnyen végzetessé válható szerencsétlenségről lapunk külön kiadásban óhajt megemlékezni. Önt bízom meg a tudósítói tiszttel, melynek sikeres betöltése jó ajánlólevél lesz az Ön számára a Holdban, vagy ott, ahova a katasztrófa után kerülni fog.

Menjen, lásson és győzzön. Ha csak lehet, térjen vissza. A tudósítás lehet 5 hasáb. Viszontlátásra vagy itt, vagy a másvilágon.

...Öt lőgő előleget kértem s mentem...

Hová mentem?

Gyors lépésekben kerestem fel az Angol Királynő éttermét, hol Rubos Árpád, a színtársulat legény tagja ivott — már két nap óta. Nyakamba borult.

– Boldogtalan vagyok. Két nap óta iszom, s még mindig józan vagyok. Holnap elmúlik a világ, s én józanon fogok elpusztulni.
– Bizalom, hit, remény és szeretet – szóltam hidegvérrel.
Mellé ültém és ittunk.

Este

Este 11 órakor harsányan kiáltottam fel egy kurta korcsmában:
– Sohse halunk meg!
Az üstökös még nem jelent meg, az asztalon negyven üveg, az asztal alatt két bajtársam.

Hajnalban, hajnal előtt

Belehelyeztek egy konflisba s hazavittek.

Az utolsó nap

Mély, mondhatnám letargikus álomba merültem. Később álmodni kezdtem. Rám esett egy üstökös, s én kétségbeesetten ragadtam bele az üstökébe. Ijedtemben felébredtem. Este 7 óra volt. Közelg a vég...

Az utolsó órák

Sietve öltöztem, nehogy elkéssek. Az utca sötét volt, a sarkon egy kofaasszonyt találtam. Fején öt bunda volt, s várt.

Mit várt az asszony?

Ő is a világ végét várta.

Az üstökös

Az „Üstökös” c. csárdában találtam Rubost. Még mindig józan volt. Felhozattuk a pincéből a hordókat. Úgy sem kell már többé bor senkinek. A korcsmáros is velünk ivott.

A vég

Éjfél után elkezdett velünk forogni a föld. Szemeink előtt üstökösök cikáztak. Átkaroltam Rubost és a korcsmárost. Együtt zuhantunk le a földre...

Tekintetes Szerkesztő Úr! Itt vagyok a csicsogói „Üstökös” csap-
székben. Több üstökös nincs sehol a környéken. A korcsmáros nem akar
engedni. A cech 10 frt. Sürgős intézkedésért könyörög

D 1899. november 14.

Bandy

4. PROTESTÁNS FRANCIAORSZÁG?

*(Új valdisták — Comte Ágoston népe — Francia protestantizmus
— Sabatier és a fideizmus — A kanadai franciák — Zseniális népek és
zseniális emberek — Az angolok, németek és franciák)*

Párizs, augusztus 20.

Vald Péter nyughatatlan árnya riasztgatja a franciákat. Vértelen
Bertalan-éjszakák rémei szállidosnak, s miközben a fölfuvalkodott ter-
mészettudományos gondolkozás s a maga lármájától megvadult kortes-
szocializmus arról álmodoznak, hogy itt az új világ, mely vallás nélkül
akar élni, a fölkavart lelkekből, a tajtékozó hullámokból előbúvik újra
az agyonverhetetlen szörnyeteg: a vallásos türelmetlenség, s undokan
mosolyogva fordul a fölfuvalkodottak és lármázók felé:

— Nélkülem akarjátok ti a tömeget vezetni? Azt hittétek, hogy
az én életem megelégszik ezer évvel? Azt hiszitek, hogy most már
velem nem kell számolni? Én voltam, vagyok s leszek. Éppen itt fogok
legtovább élni Klodvig földjén, Szent Lajos földjén, Jeanne d' Arc földjén,
a forradalom földjén.

Így beszél a szörnyeteg. Hol itt, hol ott. Hol Brunetiére által, hol
más által. Franciaországban, hol olyan könnyen kergetik el az isteneket,
a tételes istenek legtovább fognak élni...

A francia lélek a legkülönösebb lélek. Vidám és szkeptikus, nyug-
hatatlan és bigott. Egy bizonyos. A hitet jobban szomjúhozza minden
más léleknél. Szkepticizmusa is e nagy szomjúságból fakad. Esztétikai
fölfogása is innen ered. Hit kell a francia léleknek. Özönnel, bőséggel és
abszurd határokkal. Hit, mely független az egyéniségtől. Ezért kapott be
olyan erővel a protestantizmus lángja a francia hit-hajlékokba, s ugyancsak
ezért lehetett szinte teljesen kiirtani innen a protestantizmust. Itt kevés és
elégtelen volt még a katolicizmus is. Itt ötször annyi tekintély kell, mint

másutt, hogy legyen mit — lerombolni. Itt ötször annyi hit kell, mint másutt, hogy legyen miben — kételkedni. Itt Comte Ágoston született, aki pozitivizmusával a kétszerkettő-négyen kívül mindent összetört, hogy végre is egy, a zsidó-keresztény szektákat lefőző még komplikáltabb, hitben még bőségebb, még abszurdabb és még zsarnokibb vallást eszeljen ki. Ennél ékesebben semmi sem karakterizálhatja a francia lelket...

Pár évtized óta divatos dolog már a francia gondolkozók között arról beszélni, nem volna-e megmentő és üdvös: protestánsná tenni a francia népet? Szabadgondolkózó franciák töprengenek különösen mostanában sokat ezen a kérdésen. Hogy lehetne csinálni okos recepttel, okos adagolással valami újfajtájú protestantizmust építeni Franciaországban. Összeházasítani a gall lelket a dogmatikus józansággal: ez csodaszép volna, ha csodabajos nem volna. Talán meg lehet csinálni. De az új protestantizmus már nem lesz — protestantizmus. A francia gondolkozók túlfutott nagy szerepet tulajdonítanak a protestantizmusnak Angolország és Németország őrjárási lendülésében. Annyi ebből az igazság, hogy jó dolog Rómától nem függni. A protestantizmus nem azért nagy dolog, mert protestantizmus, hanem azért, mert tiltakozás és hadakozás a telhetetlen zsarnokság és babona bámulatos világinstitúciója ellen. No de a tömegnek vallás kell, és ha már vallás kell, van valami ráció abban, ha a francia gondolkozók a protestantizmusra gondolnak. Választani *kell*, s nagy választék nincs... A humanista vallásálmom alighanem örökké álmom lesz. Jöjjön a *fideizmus*...

Mi a *fideizmus*? A francia protestantizmus vezérideája. A hit apoteózisa. Az a híd, amely a francia katolikusokat átviszi Protestánsország földjére, ha ugyan átviszi. Franciaországban Sabatier könyveit úgy olvassák, mintha divatos regények lennének. Sabatier tanár volt a párizsi egyetem protestáns teológiai fakultásán. Nem régen halt meg. Jeles ember, bölcs reformer, gondolkózó francia volt. Ilyen Menégoz is, aki szintén protestáns teológiai tanár, s vannak még többen protestáns térítők és gondolkozók a mai Franciaországban. Ezek természetesen a „protestáns Franciaország” álmának legelső álmodói. A hit által való megigazulás híres vallásos tanát francia szellemességgel, merészséggel és zsenialitással a francia lélekhez formálták hozzá. Ez a *fideizmus*. De nem is *fideizmus*, hanem, *szimbolo-fideizmus*. A hit minden. A hit az Isten. A

hit által lehet élni, megvilágosodni, megigazulni s nyugodtan meghalni. A hit által és a szentlélek által.

A vallás mindig szimbolizmus. A francia fideisták vallása ilyenformán a modern humanizmus vallásos szimbolizálásának látszik, s hogy nagyon könnyen hódítótá teheti a protestantizmust Franciaországban, mutatja az, hogy a római klerikalizmus korifeusai és tollforgatói azt kiabálják, hogy a Combes-féle antiklerikalizmus titokban Franciaország protestantifikálását szolgálja.

A minap olvastam, hogy Kanadában, ahol régen kivándorolt franciák, angolok s újabban németek élnek, a franciák boldogulnak a legkevésbé. Még politikai vagy művészi karriert tudnak csinálni a kanadai franciák, de anyagilag nem boldogulnak. A francia szabadgondolkodók ezt is a katolicizmus rovására írják. Hiába — írja egy kiváló publicista —, a népek ipusztialis és kereskedelmi versenýében a protestáns népeké az elsőség. Ez a gondolkozás egy régi emberi gýarlóság eredménye. Az emberek irigýlik, ami a másé. A franciák irigýlik az angolok józanságát, kalmárszellemét, gondolkozás-izonyát. Shakespeare, Bacon és Herbert Spencer népe produkálja a legtöbb sterlinget, a legtöbb formaságot s a legkevésbé — ideát. És a franciák mégis irigýlik az angolokat. Titokban. S a németeket is. Szintén titokban. Balzac legnagyobb álma egy jó seft volt. A legtöbb forrófejű, vívódó zseniális ember irigýelte s irigýli a békés, szorgos és nem töprengő nyárspolgárt. Még Heine is megbámulta talán lelkének mélyén a bankártalentumokat. Franciaország olyan, mint a zseni, ki érzi, hogy a nyárspolgár mégiscsak az igazi ember. Nemzetek és fajok erősítésében csaknem ugyanazok az elvek dominálnak, mint az állattenyésztésnél. A zsenialitásban alig van tenýészképesseég. A francia léleknek megváltást jelentene, ha egy kicsit szárazabbá s érzéketlenebbé lehetne tenni. A jövő nem a zseniális népeké, hanem a szatócs népeké. Amivel én, a protestáns ember, nem éppen azt akarnám mondani, hogy a protestantizmus kiöli a lelkekből a lendülé vágyat, a szépség és entuziazmus kincseit. Csak azt, hogy ez idő szerint alkalmasabb nemzettenýesztési célokra, mint más. Csakhogy Balzac sohse tudott egy jó seftet nyélbe ütni. Kérdés, hogy vajon Franciaország a protestantizmussal megszerezné-e az angol és német jelességeket?...

BN 1904. augusztus 31.

Ady Endre.

5. ELNÉMULT HARANGOK

— *A Nemzeti Színház bemutató előadása* —

1.

Én csak a Meszes körül kóboroltam, e nagy kapu táján, melyen Erdélybe bezörgetett Tuhutum vezér, és láttam a Kerekesiukat, Kováciukat, Szilágyiakat és Feketéket, az elvadult, nyomorult mócokat, akik utálnak bennünket, urakat, magyarokat, zsidókat, de téli, pellagrás ínségükben állati megalázkodással kérik és fogadják az állami kukoricát. És láttam Biharban is, miként láposodott el a magyar vérfolyó, s miként oláhosodott, dekadált az erős, magyar fajta. Ezek csak a szélek. De mi lehet ott bent, a havasok körül? Mi tárulhat Erdélyben, a régi magyar mezőkön? Oh, nem kell ám vadmagyarnak lenni, hogy ez fájjon. Ez szíven foghat mindenkit. Mert itt szerencsétlen cserevásár folyik, s egy értékeesebb, szükségesebb fajtát falt fel, s fal még egyre az értéktelenebb, az emberi kultúrától messzebb álló. Ez itt valóság. Sőt több a valóságnál. Erdély a magyar fajtának több, mint egy fenyegetett terület. Erdélyt a magyar génusz bátyjává avatta volt a mi szomorú sorsunk. Európáiasan ott kezdett vibrálni a magyar lélek. „Magyarország” — miként az ős-erdélyi ma is nevezi — Erdély felé tekintett fájdalmas reménykedéssel valamikor, és talán még ma is ott kell keresnünk a nyomokat, a póznákat, ha a magyar kultúrát nem a hipermodern Marconi-rendszerrel akarjuk megcsinálni. Hogyne lehetne Erdélyről, a veszendő Erdélyről drámát írni! Ha egyetlen kultúrország színpadja sem engedné meg a dramatizált vezércikket, a mienknek Erdély miatt meg kellene engednie. Tudja meg mindenki a veszedelmet. Meetingeket kellene tartani. Semmi sem volna sok.

2.

Rákosi Viktor *Elnémult harangok* című regénye vészkiáltás volt Erdély miatt, és mi örültünk, hogy ezt a vészkiáltást a színpadról halljuk újra, a színpadról, mely megszásszorozza a hangokat, hogy beleremegnek az erdélyi havasok és a magyar szívek. Miért nem merték hát megtenni azt Rákosi Viktor és Malonyay Dezső, a színműfőrök (vagy színjátékírók, mert ők színjátéknak keresztelték a mai darabjukat), amit a regényíró Rákosi Viktor megcselekedett? Bocsánat: ez egy kis gyávaság. Vagy-vagy. Ez a téma, ez az egy téma kibírja a tendenciát a végletekig. De ez a téma, ez az egy téma nem tűri el, hogy kis szerelmi játékok mellé rendeljék, hogy teletarkítsák etnográfiai érdekességekkel, vígjátéki kedveskedésekkel és még sok egy és mással. A regény sok mindent

elbír. A színpadnak még akkor is megmaradnak a maga törvényei, mikor tribünként használják. Az a legnagyobb hibája a Rákosi és Malonyay darabjának, hogy nem mert tisztán, becsületesen, nemesen tendenciózus darab lenni.

3.

Simándy Pál, ifjú kálvinista teológus, hazakerülve a külföldről, egy kis bánattal a szívében, apostol akar lenni Magyar-Garabán, hol az oláh áradat eltemette a magyarságot, s hol alig él már néhány korcs-magyar, pedig magyar volt itt valaha a világ. Hatalmas pópájuk van az oláhoknak, a liga és a komité vitéze, a havasok püspöke. Evvel kell megvívnia Simándynak a harcot. Meg kell szólaltatnia, büszke kongásra hangolnia híres, néhai jó Bod Péter uram templomának Rákóczi-harangjait, s a „ködből a világosságba emelni” a korcs-magyarokat. Véghez viszi mindazt, amit egy Jókai-féle Berend Iván véghez vihet. S mi az eredmény? Nőül veszi az oláh pópa leányát. Ez a mese röviden, de ez a mese ugyancsak tele van aggatva epizódokkal, melyek sem nem elég simulók, sem nem elég kerekék.

4.

Az első felvonás olyan, amelyet vártunk. Itt tényleg két világ készül összecsapni. A második felvonás kedve[s], néhol úgynevezett poétikus, de már itt – hajh, veszendő erdélyi magyarság – a tiszteletes úr szerelmes kezd lenni, s még szerelmesebb Flórica, a papkisasszony. Itt most már bagatell kezd lenni a titáni harc, a fajok harca. A harmadik, negyedik felvonás már majdnem egészen szerelmi játék. Néhol észbe kapnak a szerzők, s ilyenkor Simándy cserélgeti Flóricát és a magyarságot szíve szerelmében, de már ekkor átsiklott a mese Kenyérmezőről – Küthérába. Hiába kondul a Rákóczi-harang, hiába deklamál Simándy, hiába beszél Todorescu Tódor, a pópa, a láthatatlan bukaresti kezekről, hiába szólal meg az öreg magyar Zalatnay Barnabás, kinek őseit itt koncolták fel 1848-ban az oláh rablók, hiába minden. Ez a történet már szerelmi történet, s nem Erdély csöndes, de irtózatos tragédiája.

5.

Sikere volt a darabnak mégis. És e sikert megérdemelte. Egy-két nagyon-nagyon igaz alak, egy-két nagyon nemes és szárnyaló gondolat, egy-két nagyon festői, erős kép tartósan fog bevésozni a nézők lelkébe. Hány színpadi darab éri ezt el? Nagyon kevés. Simándy és papkisasszonya nem tehetnek arról, hogy ők nem élnek. Flórica inkább egy olyan

Vacarescu Helén-féle oláh delnő, kinek friss oláh vérét megrontotta a túlcivilizáltság és a sok — vers. Simándy pedig nem élhet (a színpadon tudniillik), miheyst magyar szívénél erősebb lett a férfi szíve. De annál elevenebbek az ökörlöttek élők, mozgók, mókázók vagy siránkozók.

6.

A színészeknek nehéz soruk volt, de gyönyörűen helytállottak. Rákosi Szidi, D. Ligeti Juliska és Gál voltak azok, kik legelsősorban érdemesek a szerzők hálájára, s szolgáltak rá a tetszésre, tapsra legjobban. Az oláh papkisasszonyt már a Márkus Emília nagy művészte sem tudta élővé tenni. Vízváriné, Rózahegyi, Szacs vay, Gabányi is kiválóak. Simándy szerepével viszont Mihályfi nem érhetette azt el, amit a szerzők is elveszítettek. A kisebb szereplők is a legjobbak voltak. Sok volt a taps a nyílt színen is. A szerzők közül Rákosi Viktor jelent meg többször a függöny előtt a közönség lelkes, zajos hívására.

BN 1905. január 21.

(Dyb.)

6. SE TREASCA

Él Romániában egy német hírlap. Afféle informáló újság, mely kihordja az európai lapokba az ifjú királyság jelesebb és európai nyilvánosság után áhítozó híreit. Véletlenül elég érdekes hírecskére bukkantunk a romániai lapban. A román etnográfiai társaság nagy művet akar kiadni. Megcsináltatja Magyarország román helységcím-tárát. Hogy majd a jövő nagy Romániának ne legyen evvel is baja. Erdélynek és az egykor kapcsolt részeknek helységcím-tárát. Különben pedig ennek az etnográfiai társaságnak őfelsége, Károly király a védnöke. Carol. Talán így hívják őt románul. Szóval egy igen előkelő, sőt királyian előkelő társaság ez az etnográfiai társaság.

Se treasca. Nem ijedünk meg, de mégiscsak búsan kérdezzük: hát ilyen eredményeket kell megérniök a magyar nemzeti gondolat fényes páncélú vitézeinek? A mámoros nemzet a triumfus napját lesi és várja. A nemzeti lét szent teljességének fantoma előtt térdelünk. Eközben pedig csak úgy zúdulnak ránk a kellemetlen csodák.

Először jöttek a Russu Sirianuk. A Vládok. A hazafiak. Ők maguk hirdetik, hogy hazafiak. Hű fiai az államnak. És hajunk szála égnek meredhet: egy ország fiai milyen rettenetes eltéréssel konstruálják meg a hazafiság fogalmát. Olay Lajos is hazafi. Russu Sirianu is azt hirdeti magáról. És nekünk látnunk kell, mint jönnek sokasodva a ma-

gyar nemzeti fórumra ama másik hazafiság hirdetői. A hazafias memorandumisták. Az erdélyi foglalók. Kik nagyon meg tudnák magyarázni, ha akarnák, hogy miért éppen most jönnek.

És míg a hazafias Russu Sirianuk idehaza próbálgatják lazítani nem túl erős kötelekeit a nemzeti államnak, odakünn, Havaselvén, az ifjú román királyság már spirituáliter be is kebelezi a bekebelezendőket. Egészen a Tiszáig talán. A nyugati román országok sajtóját figyelmeztetik, hogy most, most... Közéleg a Világtörténelem régen megígért pillanata. És Románia készen áll a nagy pillanatra, mely Traján császár fiait felkelti az ázsiai csorda igája alól. A tudós etnográfiai társaság pedig Carol király védnöksége mellett jelenti ki, hogy Nagyvárad Oradea Máre s Érmindszent Mencentu.

És mindez éppen akkor, mikor a nemzeti gondolat vitézei az óvatosakat árulóknak dörgik le. És ugyanakkor, mikor Luegerék odavannak a türelmetlenségtől, hogy még mindig késik a bemaszírozás a rebellis földre. A civilizálatlan Pusztára, mint valamikori, nem is régi, tósztozó jóakarónk, a német császár címezte a magyar glóbuszt a minap.

Nem kell-e szorongva nézni a sok véletlent? Nem kell-e remegve tekintenünk magunkba? Vajon nem ők ismerik-e jobban a mi erőnket? Vajon nem férne-e reánk egymás megértése s egy kis óvatos okosság? Vajon helyesen állapították-e meg a mai erők viszonylatát azok, akik a nemzeti gondolatot olyan szépen, olyan kérlelhetetlenül rebbentették szárnyra?

Egyelőre még csak Lueger szájaskodik. Carol király pedig megengedi, hogy egyelőre csak névlegesen szaggasson szét bennünket az ő ambiciózus népc. Ám a véletleneknek az a természetük, hogy szeretnek egymás nyomában járni. És búsabbnál is búsabb dolog volna, ha minket újra az a végzet érne el, hogy új földek helyett újra kelljen azt megcsinálnunk, amit sikerült visszacsinálnunk.

Mert rémek nem háborgatnak bennünket. Halálosan nem igen tudunk megijedni. Együtt leszünk mind, mind, kik most nem akarjuk megérteni egymást. Együtt leszünk, mihelyst Lueger úrék akarják. Vagy mihelyst Traján hős fiai tovább mernek menni a nádszállovaglás szép játékan, mely különben nem is olyan nagy bűn népeknél, melyek még a hátulgombolós nadrágot viselik. De hogy mi olyan legények vagyunk, kiknek a fejét tíz helyen szakíthatják be, s még bele sem halunk: ezt talán nem olyan sürgős nekünk bebizonyítanunk.

Se treasca! Talán javunkra szólnak ez apró esetek. Ez intő jelek. Ami még mindig nem volna késő. A román etnográfusok mintha nekünk tanítanak az etnográfiát. Nézzünk széjjel itthon. Szedjük rendbe a dolgainkat itthon. Lesnek reánk egyforma dühvel gonoszak és botorak...

7. ELÁRVUL A FALU

– Egy kicsit nekrológ –

Gyászolok egy minap néhaisodott, szép, öreg urat, nagyon távolról és csak magyarosan vérrokonomat, falumbélit Érmindszenten Érmindszentről. Úr volt a szó jó értelmében, mégis sietett ezúttal, elsietett, s itt hagyta nekem a fájdalomon kívül a magyar falusi földesúr mai problémáját. Nemcsak ivó, magát eltartató, agarászó, hencegő, üres és oktalan úr lakta ám még az utolsó két decenniumban sem a magyar falut. Az a magyar lobbanás, mely a kuruc időkön át Martinuzziékon s a reformos diétákon, a forradalmon s az emigrációs, kénytelen tanulmányutakon a kiegyezéshez vezetett, iskolát hagyott, ha gyéret is.

Ez iskolának szép tanítványa volt az én boldogult bátyám és rokonom, aki Eötvös József emlékezetében élven úgyis, Eötvös Józsefnek volt a híve igazán. Tanult, szívesen és tanulón tanult, s ha átment a magyar határon a vonatja, kinyitotta a szemét, ha fájdalmas is volt.

A Szilágyságban ő volt az első főszolgabíró, aki először is két doktorátust szerzett, de ezen nagyon fölül egészen a járása életét érezte, élte és igazította. Jó lovai lehettek volna mindig, mert akkor még kétezer holdat tartottak mögötte a jó viszonyok, de az ő lovai gebék voltak mégis. Mert hajtatta őket éjjel-nappal, mert minden falunak gyakori vendége volt, s nem tudott elaludni Csóltea Vaszalikának egy nagyon igazságtalan adó-dolga miatt.

Már nem olvasott sokat az utolsó időkben, amikor már csak a földet túrathatta gyermekei számára; de informáltsága bámulatba ejtett. Szeretett bennünket, kik progresszíveknek valljuk magunkat, nem voltak gőgjei, rombolhatatlan korlátoltságai, babonái.

És mikor már nem is „közigazgatott”, ezt csinálta a falujában élete fogytáig mégis anélkül, hogy jobbágytartó őseire emlékeztetett volna. Szerette, kívánta, ha fölemelkedik valaki, óvatos volt az ítéleteiben, s egyszer meg tudtam hódítani a nemzetiségi kérdés művelt megoldásának is, holott oláhos vidéken élt, s nagy oláhgyűlölő volt eladdig az öregúr.

És sikerei mégsem voltak, és akaratlanul a nálánál nagyobb magyarok sorsára kell gondolnom: fajbéli magyarnak így en nem szabad kíválnia. Lehet, hogy gyöngé is volt, hiszen ez is magyar fátum volna, de nem ez lehetett legmélyebb hiánya, még mélyebb, még tragikusabb.

Arra gondolok, hogy sorsunk talán még sokáig senkiévé és senkikévé teheti a magyar falut, s hogy be kár, ha ez a talán nem legideálisabb, de most legbevalóbb és legszeretnivalóbb típus távozik.

Amerika nem küld vissza a bevándorlók közül jó és vezető anyagot, az inellektueleket elfogja a szolgabíró és a csendőr, ha bemenni próbál.

A régi, pompás úranyag péppé vagy vitriollá vagy legalábbis Tisza-kortessé vált: árva a falu.

Elárvult már régen a falu, s még jobban elárvul: bocsánat, hogy mindent így az érzéseimen keresztül-kasul látok, de ezek ritkábban csálnak a teóriáknál.

Síratom öreg barátomat, bátyámat, s úgy érzem, hogy az ő hirtelen eltávozása is igazolja az én nagy, fekete reménytelenségemet abban a szabadító harcban, melyet folytatunk, de talán — hiában[!].

V 1913. október 4.

Ady Endre

8. TÁVOL A CSATATÉRTŐL

I.

Emlékezés Millerand miniszterre

Ma már merek kacagni magamon, mikor eszembe jut egykori látogatásom Millerand úrnál, Franciaország mai hadügyminiszterénél. Lap-direktorom, fogadott apám, Vészi József parancsolta volt, hogy fölfogatságaimat[!], borzalmaimat leküzdve európai hírességeknél kilincseljek. Jó pénzért jó vagy rossz vagy akármilyen cikket kéregettem tőlük a lapunknak, példaadót, erősítőt az alig megszületetten legyilkolt magyar demokrácia számára. Emlékszem: exminiszter, képviselő, kiátkozott szocialista s dús jövedelmű ügyvéd volt akkor Millerand. Drága utcában, saját hoteljában lakott, inasok adogattak át kézről kézre, szobáról szobára, míg hozzá juthattam.

Jól ápol, kiurasodott francia vincellér ült drága íróasztalánál egy pompás szobának. Piros arcú, kevély, ravasz, játékos szemű, nagyon egészséges, fiatalos burzsoá-arisztokrata. Akkoriban írogattak előkelő „írók és gondolkozók” szinte járványszerűen s affektált búval a burzsoázia haldoklásáról. Hogy mégiscsak kár érte, mert a nagy forradalmat megcsinálta, Napóleonnal a világ nyakán ült, azután a jólét, kedvesség, szépség, divat, kényelem és hangulat új variánsait találta föl. És én Millerand úrnál halkán kérdezősködtem: meddig késlekedhetik még nálunk, Keleten, a megváltás? Hiszen Millerand párton kívül s pártok Millerand[on] kívül egyformán azt harsogták: „folytatjuk a nagy forradalmat”.

Egyszer írtam róla, hogy lesz ő még miniszter, sőt talán még több is, de igazán csak ma látom és értem ezt a fölkészült fiskálist. Undorítóan kedves és unott volt, hízlelgő és gúnyos cikket is adott. De ez a jól táplált burzsoá-arisztokrata már ott érezte magát s olyan hadügyminiszteri fotelban, amilyenben ma ül. Hogy nevezhetett ő a mi kis, magyar problémáinkon, ő, aki Messiásnak tudta magát. Valakinek,

aki a burzsoázia elsratóinak meg akarja mutatni, hogy a fajtája tudja XIV. Lajosékat pótolni. Ha nép volnék, mindig a jó, régi szokás szerint megfeszíttetném azt, aki belőlem ki akar válni. Millerand igazán a vén, kegyes Lagerlöf Zelma francia és republikánus Antikrisztusa.

II.

Tanú: a Történelem

Egyszer valahol a kritikus elmék röhejbe pirosodtak, mert egy hatalmas államférfiú egy hatalmas cselekedetért a Történelem előtt vállalta a felelősséget. No, szegény Történelem — mondogatták —, te is jó takaró vagy. Mi sem leszünk majdan, annak idején, a hatalmas államférfiú is elporladt, s bittal üthetik a felelősség nyomát. A Történelemnek azonban mégis, mintha némi lelke és esze volna. A hatalmas cselekedetért a hatalmas államférfiak fiainak jutott a szerencse, hogy atyáikat igazolják a ma legcselekvőbb Történet előtt. Ámen és úgy legyen, hogy a halott kritikus elmék fájdalmasan piros röheje piros vérben s fekete gyászban, de győzelemben némíttassék(*) el.

V 1915. július 4.

Ady Endre

9. VÁLASZ „DUNÁNTÚLI” ÚRNAK

Tisztelt Szerkesztő úr, adjon helyet e rövid nyilatkozatnak, miért is, mint a Népszava régi embere és állandó híve, meleg köszönetet mondok:

A B. H. körülbelül két év óta, mióta ravasz, vén, mesterkedő fő-rókája a lap népszerűsítésére konok, de hiábavaló föltámasztási akciójára megmarasztatott, igen bátor lap lett. Még csak az általa alig várt, áhftott pogrom előmunkálatainál tart, és könnyen teheti, mert ő ma üthet minden változtató, reformáló, radikális akaratot: őt ma nem lehet bántani. Engem gyakorta tüntet ki támadásaival, és elég szerény vagyok még mindig, hogy érezzem: az én személyemben és általában mindenféle becsületes bátorságot, akaratot és progressziót denunciól, támad és üldöz. Most fogta magát, és a magyar kálvinisták néhány megzavarodott, vallástérbolyos alakjának a segítségével a kálvinistaságot is be akarja soroztatni a klerikális reakció népfőlkelői közé. Ez a kálvinisták dolga, és ami engem illet, már régebben vissza kellett volna tartanom magam, hogy Rákosi Jenővel akár feleselgető viszonyba is jöjjenek. Ha megérjük a háború végét és szabad lesz, majd bokrétába foglalom, amiket 10–12 év óta írtam róla, és ami még írnivalóm van. Addig tovább is (sajnos, büntetlenül) avatkozhat legmagánabb ügyeimbe, és folytathatja gonosz, kártékony

banyáskodásait. Annyival inkább megteheti ezt, mert nekem semmiféle vonatkozásában az életemnek: családban, egészségiben, politikaiban, pénzügyiben, irodalmiban és hálószoiban (ha valaki, mint ő, már erre adja magát) rejtegetni valóm nincs. Egy kissé undorodom ugyan Rákosi úr modorától, melyhez fölöttébb illik mostani perverzus ölelkezése, neki, a jezsuitának és a szegény kálvinista, meghibbant kvékernek, kivel ma kettesben akartak agyonütni. Ez az undor-érzés is talán hamarosan elmúlik, mert most már (ismétlem), míg a háború tart, Rákosi Jenő vénasszonyoság fecseghet, amennyit akar. 1916. május 4.

Nsz 1916. május 5.

Ady Endre

RÖVIDÍTÉSEK

AEön	Ady Endre Összes novellái. Bp. 1977.
AEÖPM	Ady Endre Összes Prózai Művei I–XI. 1955–1982.
AEÖPM I. ₂	Ady Endre Összes Prózai Művei I. 1990. (második kiadás)
AEÖV	Ady Endre Összes Versei I. Bp. 1969., II. 1988.
AI	Ady Endre: Az irodalomról. Bp. 1961.
A-k	Ady-könyv. Bp. 1924.
AL	Ady Lajos: Ady Endre Bp. 1923.
AM	Ady-Múzeum I–II. Szerk: Dóczy Jenő és Földessy Gyula
BH	Budapesti Hírlap
BN	Budapesti Napló
D	Debreczen
DRU	Debreczeni Reggeli Ujság
DU	Debreczeni Ujság
FL	Ady Endre: Fekete lobogó. Bp. 1950.
Ha	Ady Endre: Ha hív az acélhegyű ördög. Nagyvárad 1927.
Hegedűs	Hegedűs Nándor: Ady Endre nagyváradi napjai. Bp. 1958.
Isz	Ady Endre: Ifjú szívekben élek. Bp. 1958.
J	Ady Endre: Jólások Magyarországról. Bp. 1936.
Kovalovszky	Kovalovszky Miklós: Emlékezések Ady Endréről I–II. 1961., 1974.
Mí	Ady Endre: Művészeti írások. Bp. 1987.
Mj	Megjelent
Na	Ady Endre: A nacionalizmus alkonya. Bp. 1959.
NN	Nagyváradi Napló
Nsz	Népszava
OSzK	Országos Széchényi Könyvtár
PH	Pesti Hírlap
PI	Ady Endre Publicisztikai írásai I. Bp. 1977.
Pi	Ady Endre Publicisztikai írásai (Magyar Remekírók). Bp. 1987.
PN	Pesti Napló
Pp	Ady Endre: Poéta és publikum. Bukarest 1967.
Sz	Szabadság
Szí	Ady Endre: Színház. Bp. 1980.
SzÚ	Színházi Újság [Nagyvárad]
UH	Ady Endre: Az új Hellász. Bp. 1920.
V	Világ
Vál	Ady Endre Válogatott cikkei és tanulmányai. Bp. 1954.
Vp	Ady Endre: Vallomás a patriotizmusról. Bp. 1959.
VT	Ady Endre: Vallomások és tanulmányok. Bp. 1944.
Zs	Ady Endre a zsidóságról. Nagyvárad 1919.

ELŐSZÓ A JEGYZETEKHEZ

Az AEÖPM II. kiadásának szükségességét az I. kötet új kiadásában indokoltuk. Ugyanitt felsoroltuk azokat a próbálkozásokat és válogatásokat, melyek a kritikai kiadás tizenegy kötetét szükségessé tették. (AEPÖM I.2 689. kk.)

Ehhez tesszük hozzá az alábbiakat:

A II. kötet első kiadásából 96 névtelen cikket hagytunk ki, részben azért, mert tartalmilag, stílusban, nyelvtanilag nem tulajdoníthatók Adynak, részben pedig azért, mert előzőleg más lapokban megjelentek, tehát átvételnek minősülnek. Viszont kb. 60 olyan cikket találtunk, mely több-kevesebb biztonsággal Adynak tulajdonítható, és az első kiadásból hiányzik.

Akárcsak az első kötet új kiadásában, Függelékben közöljük azokat a névtelen cikkeket, melyeknek szerzőségét nem tudtuk kétséget kizáróan indokolni.

Más lapokból átvett és az előző kiadásban Adynak tulajdonított cikkek az alábbiak (a sorszáma az első kiadás sorszámai; a cím és a megjelenés napja után az eredeti közlés helye megjelölése és – eltérő cím esetén – az eredeti cím áll):

1901.

4. Divatos hazugságok. V. 19. – Szegedi Napló V. 18. Ellentétek
16. Széll Kálmán-párt. V. 30. – Magyar Estilap V. 29.
31. Amivel mi megelégszünk. VI. 12. – Új Század VI. 9.
53. Jezsuiták akcióban. VI. 22. – Magyar Szó V. 21. Jezsuita misszió Brassóban
70. Himnusz a külföldi kincésokról. VII. 5. – Szegedi Napló VII. 2.
88. A bírák informálása. VII. 18. – Aradi Közlöny VII. 16.
90. Széll Kálmán és a néppárt. VII. 19. – Magyar Estilap VII. 18.
98. Többen vagyunk. VII. 23. – Aradi Közlöny VII. 22. Pecérkirály
99. Egy lemondás tanúsága. VII. 24. – Magyar Estilap VII. 23. Bessenyei lemondása
100. Közbenjáró asszonyok. VII. 25. – Aradi Közlöny. VII. 24. Szelléné interveniál
102. Pénzért mindent. VII. 27. – Aradi Közlöny VII. 25.
103. Becsempéztett hősök. VII. 27. – Magyar Szó VII. 26. A Bessenyei ügy
104. Magas lóról. VII. 30. – Győri Közlöny VII. 28.
107. Magyar narkózis. VII. 31. – Magyar Szó VII. 30. Álhír
112. Örülj magyar! VIII. 3. – Magyar Estilap VII. 31. Örömhírek
121. Jezsuiták pénze Nagyváradon. VIII. 8. – Magyar Estilap VIII. 7. A jezsuiták pénze
122. A gyulai kókler. VIII. 9. – Magyar Szó VIII. 8. Vallomások
124. Jezsuita-pénz Magyarországon. VIII. 9. – Budapesti Napló VIII. 7.

135. Akit agyontávirnak. VIII. 13. – Újság (Kvár) VIII. 13. Alkalom a miniszter üdvözlésére
136. A reakció diadala VIII. 14. – Magyar Estilap VIII. 13. és Újság (Kvár) VIII. 14.
137. Ő, a szerény. VIII. 14. – Újság (Kvár) VIII. 13.
138. A barázdákról szóló ének. VIII. 17. – Egyetértés VIII. 16. Jászberény és Apponyi
139. A jászberényi harc. VIII. 18. – Magyar Szó VIII. 17.
140. A barázdákról szóló ének. VIII. 18. – Magyar Estilap VIII. 17. Jubileumi tülekedés
144. A naiv ember. VIII. 25. – Magyar Estilap VIII. 24. A hivatalos jelöltek
153. Kartell a primadonnák ellen. IX. 1. – Ellenzék (Kvár) VIII. 29.
171. A moszat. IX. 19. – Szegedi Napló IX. 14.
173. A nagyúr választásai. IX. 21. – Szegedi Napló IX. 18. Szó és Tett
177. Kilátások. IX. 25. – Magyar Estilap IX. 20. Liberális revizionisták
178. Mandátum-vígécek. IX. 26. – Magyarság IX. 22. Benedek Elek cikke
179. Széll úr sürgöneyei. IX. 27. – Aradi Közlöny IX. 26.
196. Le a „tarka színpad”-ig. X. 10. – Szegedi Napló X. 9.
197. Nincs szabadelvű párt. X. 12. – Egyetértés X. 11.
207. Ének a kofa nagyságáról. X. 19. – Arad és Vidéke X. 18.
217. Visz az ár. XI. 1. – Pécsi Napló X. 27. Roboz István cikke
233. Ismét Kecskeméthyék. XI. 20. – Arad és Vidéke XI. 20.
238. Vidéki nézetek. XI. 23. – Szegedi Napló XI. 22. Képzőművészeti vásár
247. Klerikális pénzen megvett diákok. XI. 30. – Újság (Kvár) XI. 29.
251. Szilágyi Dezső szobra. XII. 7. – Magyar Estilap XII. 6. Szilágyi Dezső emlékszobra
265. Felekezeti kereskedelem. XII. 24. – Szegedi Napló XII. 23. Szakítás az egyoldalúsággal

1902.

276. Készül a vihar. I. 17. – Második rész: Egyetértés I. 15. Az elfajulás útja
280. A liberálisok hanyagsága. I. 23. – Felsőmagyarország I. 22. A liberalizmus és a magyar paraszt
284. A nagy úr hódolói. I. 25. – Egyetértés I. 24.
292. Minek is van cenzúra a vidéken? II. 2. – Arad és Vidéke II. 1.
295. A hírhedt jeles Miklós mester. II. 5. – Magyar Szó II. 4. Bánffy vezércikkírója
312. A párbaj ellen. II. 22. – Magyar Estilap II. 21. Úri mulatság
319. A más feje. II. 27. – Arad és Vidéke II. 26. Névtelen levelek

Nem közltek továbbá *A reformáció emlékünnepe* c. 1901. nov. 3-i cikket, mivel az Reformáció címmel szó szerint megjelent az AEÖPM I. 2 376. lapján.

A II. kötet elkészítéséhez sok segítséget nyújtott Hegedűs Nándor két könyve (Ady Endre Nagyváradon. Bp. 1956. és Ady Endre nagyváradai napjai. Bp. 1957.)

és tervezett, de kéziratban maradt pótkötete az I. és II. kötethez. Természetesen felhasználtam a II. kötet első kiadása sajtó alá rendezőjének, Földessy Gyulának jegyzeteit is.

A kötetbe foglalt cikkekben teljes névalírásán kívül Ady a következő jelzéseket használta: (a.), AE., A. E., A.E., ae., a.e., (ae.), (ae), (a. e.), (a.e.), (b.), (b), (-b.), Dyb., (Dyb), (Dyb.), (-e.), (-e), (.e.), Ida.

A kötetünk cikkeit átfogó periódusban Ady a *Nagyvárad*i *Napló* munkatársa volt. Csupán négy cikke jelent meg a nagyvárad *Színházi Újság*ban, melyet 1901. ápr. végéig Szűts Dezső, majd Kaczér Vilmos szerkesztett.

A *Nagyvárad*i *Napló* szerkesztősége a II. kötet cikkeinek időszakában a következőképpen alakult:

1901. máj. 22. – jún. 18. Felelős szerkesztő: Dr. Dési Géza, szerkesztő: Fehér Dezső;

1901. jún. 18. – aug. 17. Felelős szerkesztő: Dr. Dési Géza, szerkesztő és lapfőmunkatárs: Fehér Dezső;

1901. aug. 17. – szept. 13. A szerkesztésért ideiglenesen felelős: Ady Endre, szerkesztő: Fehér Dezső;

1901. szept. 13. – dec. 31. Felelős szerkesztő: Dr. Dési Géza, szerkesztő: Fehér Dezső és Ady Endre;

1902. jan. – febr. Felelős szerkesztő: Dr. Dési Géza, szerkesztő: Fehér Dezső és Ady Endre.

*

A közölt cikkek helyesírásánál a mai akadémiai helyesírás szabályait vettük figyelembe. A részleteket illetően azoknak a megfontolásoknak megfelelően jártunk el, amelyeket a két, Földessy sajtó alá rendezte kötet után az AEÖPM 1964-es III. kötetében alkalmaztunk: kifejtésüket I. a III. kötet jegyzeteinek előszavában (284–85.).

Ami a közlés módszerét illeti, eltérés az első kiadástól, hogy a lapban közös főcím alatt közölt cikkeket (pl. *Nagyvárad*i Krónika. *Nagyvárad*i tarkaságok) külön-külön közöljük az alcímek alatt. A jegyzetben természetesen jelezzük a közös főcímekeket is.

Köszönettel nyugtázzuk Nényei Sz. Noémi segítségét a főszöveg és a függelék szövegközléseinek ellenőrzéséért, a szignók használatának pontosításáért és némely esetben az Ady szerzőségét bizonyító indokolások kiegészítéséért. Végül, de nem utolsósorban köszönetet mondunk Koczás Sándornak gondos lektori és Hegedős Máriának szerkesztői munkájáért. A lektori észrevételek nyomán számos helyen javíthattuk és pontosíthattuk kötetünk kéziratát, a szerkesztő közreműködésének pedig nem kis része volt abban, hogy egységes eljárással és a megfelelő hivatkozások ellenőrzésével, kiegészítésével adjuk ki e kötetet.

Ady Endre cikkeinek, tanulmányainak kritikai kiadása az eddig publikált tizenegy kötettel, illetve az első és a második kötet átdolgozott kiadásával befejeződött. Sorozatunkból azonban – különböző okokból – néhány cikk kimaradt. Ezek közül négyet Láng József már közölt az AEÖPM XI. kötetének végén (*Milánói levél*).

BN 1906. okt. 18.; *Utaznak a magyarok*. Huszadik Század 1909. május; [*Öregek és fiatalok*]. Független Magyarország 1911. jan. 3.; [*Nyilatkozat a pályakezdésről*]. Független Magyarország 1911. dec. 24.). E cikkekből egy a nyolcadik, egy a kilencedik, kettő pedig a tizedik kötet időrendjébe tartozik. A XI. kötet megjelenése (1982) óta újabb cikkek kerültek elő, ezeket és a hozzájuk kapcsolódó jegyzeteket az Ady-publicisztika kritikai kiadásának – a kutatás mai állása szerint – teljessé tétele érdekében kötetünk főszövegének, illetve jegyzeteinek a végén pótlásként tesszük közzé.

Az AEÖPM I.₂-ről írott kritikájában Vitályos László publikált a kötet által átfogott időszakból három cikket az Irodalomtörténet 1992. évi 4. számában (900–907.):

1. *Kapuzárás előtt*. A színészeti kiállítás. DRU 1898. dec. 4. – Ady Endre

2. *Idegenben*. DU 1899. máj. 30. – Yda

3. *A világ vége*. Saját tudósítónktól. D 1899. nov. 14. – Bandy

Az AEÖPM V. kötetéből hiányzik egy Párizsban írt Ady-cikk, amelyet Urbán V. László talált meg, és Láng József bevezetőjével közölt: Új Magyarország 1995. szept. 9. 14. A szóban forgó cikk:

4. *Protestáns Franciaország?* BN 1904. aug. 31. – Ady Endre

Az AEÖPM VI. kötetéből (1966) Varga József két cikket kénytelen volt kihagyni. A jegyzetek előszavában a korabeli ideológiai tabuk értelmében így indokolta a kihagyást: a cikkeknek „egyes kitételei esetleg sérthetnék a szomszéd népek nemzeti érzését” (338). Most természetesen e két írást is közreadjuk:

5. *Elnémult harangok*. A Nemzeti Színház bemutató előadása. BN 1905. jan. 21. – (Dyb.)

6. *Se treasca*. BN 1905. máj. 24. – (A.)

Kimaradt három cikk az AEÖPM XI. kötetéből annak következtében, hogy a Világ és a Népszava c. lapoknak az OSzK-ban teljesként jelzett köteteiből némely lapszámok hiányoztak. Ezekre kutatásai során Lakatos Éva talált rá:

7. *Elárvult a falu*. Egy kicsit nekrológ. V 1913. okt. 4. – Ady Endre

8. *Távol a csatatértől*. I. Emlékezés Millerand miniszterre. II. Tanú: a Történelem. III. Új Arató ének. V 1915. júl. 4. – Ady Endre. – Közölte Lakatos Éva: Magyar Nemzet 1991. jan. 2. 7.

9. *Válasz „Dunántúli” úrnak*. Nsz 1916. máj. 5. – Ady Endre

AZ ÚJSÁGCIKKEK JEGYZETEI

1901. május 22. – 1902. február

1. *Az ok.* NN 1901. máj. 22. 3. – Nagyváradi Krónika – ae.

Öreg János (1838–1911): a debreceni jogakadémián volt Ady filozófiatanára. De ő volt az érettségi biztosa is Zilahon. (Kovalovszky I. 517.) – Lombroso, Cesare (1836–1909): olasz antropológus. Híres teóriája, hogy a bűnözők betegek.

Mj.: Ha (32.), PI (I. 132.)

2. *Levél a Nagyváradi Napló szerkesztőjéhez.* NN 1901. máj. 22. 3. – Hírek – Ady Endre

Ady ezzel a nyílt levéllel jelenti be, hogy a Sz-tól a NN szerkesztőségébe ment át. Feltehető, hogy ez a váltás május 15-én történhetett. A NN-nál az első jelzett írása május 22-én jelent meg e levéllel együtt. (L. az előző cikket.) Ady és a nyílt levél címzettjének, Fehér Dezsőnek (1869–1935) későbbi ellentmondásos kapcsolatáról: I. Kovalovszky II. 563–601.

Mj.: Ha (31.), VT (33.), Vál (26.), Isz (15.) PI (I. 131.), Pi (R. 46.)

3. *Pünkösdi hangulat.* NN 1901. máj. 26. 1. – vezércikk – Ady Endre.

A nagy nyelvélő: Széll Kálmán – *Veled uram, veled:* ezt az ismeretlen eredetű mondást a Tisza-gárda sűrűn használta Bihar megyében, ahol nem egy ilyen politikai jelszó volt divatban. Mikszáth írja egyik karcolatában, hogy Biharban a tizenegyedik parancsolat így szól: ne locs-fecs. Vagyis nem kell beszélni, csak Tiszát követni. Ugyanilyen jelszó volt a „veled uram, veled”. Hegyesi Márton, a *Szabadság* felelős szerkesztője és a Tisza-gárda vezető tagja 1901. szept. 4-i vezércikkét, melyet Tisza Kálmán beszámolója elé írt, szintén így végzi: „Veled uram, mindig veled”. Rádl Ödön 1901. szept. 21-én a Tisza Kálmán tiszteletére adott banketten így fejezte be beszédét: „Télen és nyáron, közelben és távolban, mindhalálig és azon túl is: veled uram, veled”. – *Szörény kapitány:* Herczeg Ferenc Ocskay brigadéros c. darabjának egyik szereplője. Tőle való az a mondás is a darabban, hogy *Selmák vagyunk*. Mikor az osztrák tiszt nem hajlandó Ocskayval kezét fogni, mondván: „a selmát megfizetjük, de kezét nem fogunk vele”, Ocskay felszólítja a vele labanckodó Szörényt, hogy fusson a sértő tiszt után, és kérjen elégtételt. Szörény megtagadja, és ezt mondja: „igaza van a németnek: selma vagy, selma vagyok én is.” – *csatát veszítettünk:* Széll Kálmán új összeférhetetlenségi javaslatot terjesztett a Ház elé, mely a képviselői, ill. más magas állami funkcióknak a gazdasági életben betöltött állásokkal való összeférhetetlenségét mondta volna ki. Tisza István ennek hatására lemondott egész.

sor közgazdasági állásáról (l. *Hétről hétre* c. febr. 2-i cikk jegyzetét: AEÖPM I.₂ 438–40.; 829–30.). A szabadelvű párton belüli Tisza-csoport azonban ellenezte a törvényjavaslatot, többek közt azért, mert a képviselők közgazdasági tevékenysége a Tisza Kálmán miniszterelnöksége idején öltött egyre nagyobb méreteket, s így a Tiszákra nézve presztízs kérdés volt, hogy a képviselők bevonását az ország gazdasági életébe ne bélyegezze meg a magyar parlament. A Tisza-blokk azzal is fenyegetőzött, hogy kilépnek a pártból a törvényjavaslat elleni tiltakozásul. Végül azonban mégis megszavazták a törvényjavaslatot, és maradtak Széll szabadelvű pártjában.

Mj.: PI (I. 134.)

4. *Színházi poézis*. Titkos költők. NN 1901. máj. 26. 4. – Nagyváradi Krónika – Dyb.

Krüger, Stephanus Johannes Paulus (1825–1904): a dél-afrikai Transvaal köztársaság elnöke – *Draga királyné esete*: Draga, Sándor szerb király felesége azt a hírt terjesztette, hogy „lebetegedés” előtt áll. Minthogy a trón megszilárdításához nagy szükség lett volna trónörökösre, Draga a nővérének akkor megszületendő gyermekét akarta az ágyába csempészni. A gyermek azonban a szülés után néhány nappal meghalt. – *Balogh Döme*: nagyváradi törvényhatósági bizottsági tag. – *Nyárai is primadonna*: Nyárai Antal rendkívül hiú ember volt. – *Az egytől-egyig falzum*-ként közölt versekért *felelősséget vállaló Dyb*: a cikk rigmusait Ady írta; ennek megfelelően a cikk címét hasznosítva és az egyes darabokat beszámozva került a rigmusegyüttes az alkalmi dalok közé: l. AEÖV II. 78–80.; 415–16.

Mj.: VT (317.)

5. *Az Y. Siralmak a demokráciáról*. NN 1901. máj. 30. 3.

A cikk szerzője ugyanaz, mint az „Y” *contra* „I” c. 1900. febr. 1-i, Ipszilonos aláírási cikké. Itt ugyanaz a példa szerepel (Szapáry Gyula gróf pöre egy Szapáry nevű ügyész ellen), mint az előbbi cikkben. (l. AEÖPM I.₂ 236.) – v. b. t. t.: valóságos belső titkos tanácsos.

6. *Pálmay: Nebántsvirág*. NN 1901. máj. 31. 6. – Színház

Az elragadtatott kritika aláírás nélkül is Adynak tulajdonítható. Két megjegyzése a koránkelő újsáírókról már önmagában is elárulja a későnkelő Adyt. De rá jellemző az egész stílusa, jelzőhalmazai („cinikus, epés, savanyú”; „zseniális, csodás”), a megszemélyesített és nagybetűs Idő, a Dankó-nőták iránti lelkesedése is.

Pálmay Ilka (Petráss Ilonka) (1859–1945) egyike a leghíresebb magyar operettprimadonnáknak. Férje gr. Kinszky Jenő volt. – *Nebántsvirág*: Hervé 3 felv. operettje. Szövegét írták Henri Meilhac és Albert Millaud. Ford. Evva Lajos és Rákosi Viktor.

7. *Felekezeti hírlapírás*. A Pázmány-egylet Nagyváradon. NN 1901. jún. 2. 1. – vezércikk – A. F.

A Pázmány-egylet Nagyváradon tartotta választmányi ülését, melyen a katolikus irodalom és hírlapírás ügyeit beszélték meg. Az ülés folytatása a Püspök-fürdőben tartott lakoma volt. Laurán Ágoston görög kat. püspök tószájában a katolikus sajtó munkásait buzdítva azt mondja, hogy nekik szükség esetén vérüket is kell ontaniok vallásukért. – *az Áldorok*: Áldor Armin, a *Magyar Allam* c. klerikális lap újságírója halálával nyomorban hagyta családját, és a zsidó újságírók gyűjtöttek számukra pénzt. L. *A zsidó sajtó és egy katolikus újságíró* c. máj. 24-i cikket a Függelékben.

Mj.: Ha (34.), Na (16.), PI (I. 135.)

8. *A hétről*. NN 1901. jún. 2. 1–2. – Tárca – Dyb.

Somogyi Károlyt a távirat-kihordók keresték: a NN máj. 21. számában közlik Pálmay táviratát Kolozsvárról, melyben lemondja a nagyváradi előadást, majd egy másikat, melyben betegségére hivatkozva Bécsbe kér táviratválaszt. Somogyi ekkor utána küldött valakit Kolozsvárra, hogy beszélje rá a váradi vendégszereplésre. – *mamzell Nitus*: Nebántsvirág (l. a *Pálmay*: *Nebántsvirág* c. cikk jegyzetét) – *Seifensteiner Salamon*: a *Borsszem Jankó* c. élcslap állandó figurája.

Mj.: Ha (36. részlet *Az emberek igen hálátlanok* címmel)

9. *Vera házassága*. NN 1901. jún. 4. 4. – a.e.

Vera Gelo Genfben le akarta lőni az öt pár évvel azelőtt állítólag elcsábító Deschanel tanárt, de helyette saját barátnőjét, Zelanine diákkisasszonyt találta és ölte meg a golyója. Deschanel tanár kihallgatásakor a vádlott nő a tanárhoz fordult, és sirva kért bocsánatot tőle a tévedésért. Deschanel tanár azt állította, hogy 27 év óta nem volt Genfben. – *Clarisse kisasszony*: ezzel az aláírással jelent meg a *Neues Pester Journal* 1901. jún. 2-i számában *Ein Lied fürs Überbrettl* címmel egy szellemes, szatirikus vers az Überfrauról. – *egy barna hegedűssel... szívesen megugrik*: a korabeli botránykrónikák számon tartották, hogy Rigó Jancsi cigányprimás megszöktetett egy belga hercegnőt: Chimay hercegnőt, Ward Klárát.

Mj.: Ha (37.), PI (I. 137.)

10. *Szép Heléna*. Pálmay második estéje. NN 1901. jún. 4. 6. – Színház

Az elragadtatott dicséret ugyanattól származik, mint az előző, *Pálmay*: *Nebántsvirág* c. (máj. 31-i) kritika, még a kifejezések is azonosak („vendégasszony”, „Pálmay zsenialitása” stb.)

Szép Heléna: Offenbach 3 felv. operettje, szövegét Henri Meilhac és Ludovic Halévy írta. Ford. Latabár Endre.

11. *Pálmay és Márkus*. NN 1901. jún. 5. 4. – Hírek

E cikkben ismét meglehetősen Ady Pálmayra és Márkusra vonatkozó lelkes, dicsérő mondatai a rá jellemző stílusfordulatokkal („hajh”, „kérnők”, és szóhalmazai: „csodások, szépek, ragyogók”).

elmúlás a sorsa minden szépnek: Ady többször idézi Goethe Tassojának ezt a mondását (l. még *A hétről* c. 1902. márc. 2-i cikket AEÖPM III. 9.) – *Márkus Emília* (1860–1949): korának egyik legnagyobb hatású drámai hősnője volt. Különösen kiválóan alakította a klasszikus tragédiák lírai és a modern drámák szerelmes hősnőinek szerepét. – *Leszkay András* (1863–1928): aradi színházigazgató

Mj.: Ha (38.)

12. *Az index* NN 1901. jún. 6. 4. – Hírek – ae.

Henryk Sienkiewicz (1846–1916) lengyel író *Quo vadis?* c. bibliai tárgyú regénye annak idején világsiker volt. Szerzője Nobel-díjat kapott.

Mj.: Ha (43.), AJ (67.)

13. *Folt, amely tisztít*. Márkus Emília első estéje. NN 1901. jún. 6. 7. – Színház – ae.

Pálmay Ilka... markotányosnéja: Vachot Imre Huszárcsiny c. népszínművében. – *Folt, amely tisztít*: José Echegeray spanyol drámaíró 3 felv. színműve, Szalai Emil ford. – *A bölcső*: Eugène Brieux színdarabja. L. még *A bölcső* c. 1901. febr. 14-i cikkét (AEÖPM I.2 445–47.) és az 1901. jún. 11-i cikkét a Függelékben.

Mj.: VT (319.)

14. *Márkus Emília estéi*. Endre és Johanna és a Kaméliás hölgy. NN 1901. jún. 8. 5. – Színház – ae.

Endre és Johanna: Rákosi Jenő történelmi színműve. – *Rákosi Szidi fia*: Beöthy László, Rákosi Jenő unokaöccse, aki ekkor a Nemzeti Színház igazgatója volt. – *gesta hungarorum*: Anonymus és Kézai Simon e címmel írta meg a magyarok történetét.

Mj.: Ha (39.), VT (320.), Szí (43.)

15. *Strófák Márkusról és egyebekről*. NN 1901. jún. 9. 1–2. – vezércikk – Ady Endre

(*) Eredetiben: Tukoray

A szent király vértje: Szent László nagyváradi szobrán vérttel van ábrázolva. – *E. Kovács Gyula* (1839–1899): kolozsvári színész. Különösen Shakespeare szerepeiben volt kiváló. Petőfi eltűnésének ötvenedik évfordulóján, a segesvári emlékünnepen közvetlenül Jókai Apostheosisának elszavalása után szívszélhűdésben halt meg. – *Bukovay, Dicsőfy és Hazafy Lórándok*: színészek gúnynevei a korabeli vicclapokban. – *Egressyk*: Egressy Gábor (1808–1866): kiváló drámái színész, szabadságharcos. – *Megyerik*: Megyeri Károly (1798–1842): az első magyar komikus színész és Megyeri Dezső (1857–1913): színész, rendező, színigazgató. – *Laborfalvik*: Laborfalvi Róza (1817–1886): kiváló tragika, Jókai első felesége. – *Rakovszky Stefán keblére ölelte Széll Kálmán*: a *Magyar Szó* máj. 25-i híre szerint Széll Kálmán ebédre hívta

meg magához Rakovszky István néppárti képviselőt, akit az idő tájt a parlamentben súlyosan támadtak egy régebbi kijelentése miatt („Ich kenne keinen König, nur einen Kaiser” = nem ismerek királyt, csak császárt). Rakovszky nem felelt támadóinak, s kimagyarázkodás helyett párbajra hívta ki őket. L. még *Expiáció és ölekezés* c. jún. 9-i cikket e kötetben, a Függelékben.

Mj.: Ha (40.), Szí (45.)

16. *A kálvinista jezsuita.* NN 1901. jún. 12. 2.

Ady máskor is kálvinista jezsuitának nevezi Bartha Miklóst, mint pl. 1901. ápr. 25-i *Szálló levelek* (AEÖPM I.2 492–93.) c. vagy *Közelednek* c. jún. 27-i e kötetbeli cikkeiben. Ezért tulajdonítható neki ez a kis glossza is.

A delegációban Ugron és Rakovszky...: Rakovszky István a bécsi delegációban jún. 10-én tartott beszédében azt a javaslatot terjesztette be, hogy a császári és királyi hadügyi kormány személyes sérelmek ügyében egy katonai becsületbíróságra bízza a párbaj nélküli elintézését. Ezt a javaslatot Ugron Gábor is aláírta. – *A gyulai eset*: Bartha Miklós függetlenségi képviselőként akart fellépni Gyulán, de a függetlenségi párt elnöke, Kossuth Ferenc ezt ellenezte. L. *Hol eloltja, hol meggyújtja* c. jún. 5-i cikket és jegyzetét a Függelékben.

17. *Egy doktoravatás.* NN 1901. jún. 12. 3. – Hírek

A cikk kétségkívül Adytól származik, mert a cikkből a *Tiszántúllal* kezelt polémiában az alábbi szerkesztői üzenetben ő válaszol.

Tudunk jogbölcseleti professzorról, aki a bibliából magyarázza a jogbölcseletet: Földessy Gyula szerint Hoványi Gyulára, a nagyváradi jogakadémia professzorára vonatkozik a célzás.

A Tiszántúl jún. 13-i számában Summa cum laude címmel Krüger Aladár reagál, Adyt erősen támadva.

Jún. 14-én *Ady Furcsa* c. szerkesztői üzenettel (8.) válaszol Krüger Aladárnak:

Furcsa

A kicsinyes, kötekedő írásra annak a bizonyos cikknek az írója röviden válaszol: a zsurnaliszta műveltségnek elfogadott, respektált szabályai vannak. Hasonló zsurnalisztikai neveletlenkedést az olyan kétségbeejtően filiszter agyvelejű népség próbál bevezetni, mint amilyen az okvetlenül kötekedő cikk írója. Obszurus fejtegetéseire mért adjak választ? De úgy látom, hogy egyben kedve jött személyemmel is foglalkozni. Itt, ezen a helyen én ezt nem tehetem. De találhatók vagyok azoknak bárhol, bármikor, bármiért, akik velem találkozni akarnak. Rám találhat a cikk írója is, akit mai írása után érdemesnek tartok arra, hogy bármelyik érseki jogakadémián előadja a jogbölcseletet.

NN 1901. jún. 14.

ae.

A *Tiszántúl* jún. 16-án ismét visszatér az ügyre: -r jelű (Krüger Aladár) alábbi szerkesztői üzenetével:

Furcsa, ha valaki azt hiszi, hogy mindenütt csak róla lehet szó. Aki engem keres, forduljon egyenest hozzám, s ne irkáljon másnap köhögős, szájalmasan lamentáló stílusgyakorlatokat, aminőt távollétem miatt csak tegnap olvashattam, akkor is véletlenül. Különben speciel az üzenővel ugyan senkinek eszébe nem jut és nem jutott szóbaállni, oktatásaira senki sem szorult, és adresszára legfeljebb a hitelezők. Végeztem.

18. *Antal napja*. NN 1901. jún. 14. 5. – Hírek – ae.

Páduai Szent Antaltól s kultuszáról máskor is írt Ady. L. *Szent Antal kenyere* c. 1901. jan. 17-i cikkét (AEÖPM I.₂ 425–26.). A világháború alatt, 1915-ben *Szent Antal tisztelete* c. versében keserű iróniával idézi őt, a károsodottak védszentjét, s ősenek nevezi.

Mj.: Ha (44.), PI (I. 139.)

19. *Élő nemesség*. NN 1901. jún. 15. 4. – Hírek

Ady már a *Szabadságban* cikket írt (*Élő nemesség*. 1900. szept. 14. – AEÖPM I.₂ 563.) a lap megindulásáról, ugyanezeknek a gondolatoknak jegyében.

dr. Szombathy Ignác: ny. állami főreáliskolai tanár és Bars megye levéltárosa. A lap 1902 januárjában szűnt meg.

20. *A fekély*. NN 1901. jún. 18. 2. – Ady Endre

Cikket íratott Bartha úr: a *Magyarország* jún. 15-i számában *A fekély* címmel névtelen cikk jelent meg. Ebben olvasható, hogy egy fiatal pénzügyminisztériumi tisztviselő így fakadt ki: „Nézzék kérem, ez mégis utálatos dolog, hogy ma már ilyen hangon is írnak egyes újságok. Én nem vagyok politikus, de ez fölkavarja az ember minden jobb érzését.” – Egy Budapesten megjelenő lap volt a kezében, mely a következőket írja: „Bartha Miklós nyilvános, szemmel látható *fekély* a nemzet testén.”

Verhovay Gyula (1848–1906): jobboldali politikus, képviselő, a nyolcvanas évek antiszemita mozgalmainak vezére. – *anno dacumál százhusz alátrót gyűjtött*: Bartha Miklós 1895-ben két feltűnést keltő cikket írt a *Magyarországba*: *Óriási korrupció és A toll becsülete* címmel. Mindkét cikk arról szólt, hogy a *Pesti Naplót* a Haas és Deutsch cég megvásárolta a kormány részére. Bár Wekerle Sándor a cikkek megjelenésekor már nem volt miniszterelnök, mégis rágalmazás miatt pert indított Bartha ellen. Bartha Miklóst bűnösnek mondták ki, és hat havi fogházra és 1000 forint pénzbüntetésre ítélték. A Kúria az ítéletet helybenhagyta. Bartha több ízben kért haladékokat a fogházbüntetés letöltésére. 1897 júliusában ismét haladékokat kapott. Ekkor politikai barátai gyűlést tartottak a belvárosi Sas-körben. Szederkényi Nándor képviselő javaslatot tett, hogy indítsanak országos mozgalmat Bartha kegyelmi kérvényének aláírására, és szólítsák fel valamennyi vidéki lap szerkesztőségét a mozgalom támogatására. Ez az aláírásgyűjtési mozgalom 1897

júliusában indult, s ebben vehetett részt Ady is, aki ekkor a zilahi *Szilágy* munkatársa volt.

Mj.: Na (18.), PI (I. 140.), Pi (R 48.), Mí (24.)

21. *A nebulók füstölnek*. NN 1901. jún. 18. 3. – Hírek – ae.

(*) Eredetiben: váljanak

Rozmanits Timotheus: Ady földrajz–természetrajz tanára a nagykarolyi piaristáknál. Ő inspirálta Ady két novelláját (*Szép papunk története és Timót pap lemondása*).

Mj.: PI (I. 142.)

22. *Finita*. NN 1901. jún. 18. 5. – Színház

Ady a NN-hoz kerülve, itt is átvette a színházi rovatot, így a színi szezon bűcsúztató cikket is minden bizonnyal ő írta. Rá vall a cikk stílusa is. Például az ilyen hármas jelzőhalmozások: „gondos, figyelmes és jó”; „különb, értékeőbb, perfektebb”.

Uránia: a budapesti Uránia ismeretterjesztő előadásai.

23. *A nőegylet jünidlisa*. NN 1901. jún. 19. 3. – Hírek

A névtelen cikket minden bizonnyal Ady írta. A mulatságokról rendszerint ő számolt be, de az ő kedves szava volt a „kázus” is. Emellett jelzett cikkben is ő számol be a nőegylet jünidlisáról ugyanilyen címmel jún. 20-án (l. a 25. cikk jegyzetét), s ebben ugyanaz a gondolat fordul elő, mint itt: „Veszíteni is mennyi boldogság lesz”. Más szavakkal ugyanezt mondja a beszámoló írásban is: „nyerettük el nagyon szívesen az utolsó fillérünket is”.

Schwartz Ábrahámné: a zsidó nőegylet elnöknője.

24. *Érdekes dolgok*. NN 1901. jún. 20. 3. – Hírek

A téma és annak megglosszázása jellegzetesen Adyra vall, de őt idézik az ilyen stílusfordulatok is: „Oh, igen szelíd emberek vagyunk már mi.”

...a szesztermelőkkel akarja megfizettetni, amint a borfogyasztók megisznak:
A Bihar megyei gazdasági egyesület választmányi ülésén ismertették az Arad megyei gazdasági egyesület egy átiratát. Azt akarják kérni a kormánytól, hogy szállítsa le a borfogyasztási adót 50%-kal, s az így szenvedett veszteséget hajtsa be a szesz mérőkön.

25. *A nőegylet jünidlisa*. NN 1901. jún. 20. 3. – Nagyvárad Krónika – Dyb.

I. a 23. cikket és jegyzetét. – *Lázár Mártonné*: kir. ügyész felesége, a református nőmozgalom vezetője. – *Grósz Irma*: Nagy Endre húga.

26. Tóth András. NN 1901. jún. 20. 4. – Hírek

Adynak tulajdonítottuk – némi óvatos fenntartással a kétes hitelűek közé sorolva – már Debrecenben írt *Egy debreceni műteremben* c. 1899. júl. 15-i Idem jelzésű, Tóth Andrásról – Tóth Árpád apjáról – szóló cikket is (AEÖPM I.2 519–520.; 861.), mert azonos gondolatok vannak benne az itt jegyzetelt cikkel (mindkettőben a selmecbányai honvédszobrot dicséri). Az ő szava a „művészember” kifejezés, s rá vall a „dacos, erős tehetségével” jelzős szerkezet is.

Szacsavay Imre: a szabadságharc idején Nagyvárad város országgyűlési képviselője volt. Ő írta alá a Ház jegyzője minőségében a detronizáló nyilatkozatot 1849. ápr. 14-én. Ezért Haynau kivégeztette. Szobrát Nagyváradon azonban nem Tóth András, hanem évekkel később Margó Ede készítette el. – *arrogál*: alap nélkül magának tulajdonít valamit.

27. *A mindenható felügyelő.* Festetich gr. dolgai. NN 1901. jún. 21. 5. – Színház

Gr. Festetich Andor, a vidéki színházak felügyelője, Adynak állandó vesszőpáripája. Ugyanígy vélekedik róla régebbi cikkeiben is. (*A nagyváradai színügyi bizottság és Festetich gróf.* 1900. okt. 28. – AEÖPM I.2 583. és *A kerületi rendszer.* 1901. jan. 30. – AEÖPM I.2 634.). Később is gyakran tér rá vissza: így pl. a *Bizonyos nyolcezer korona* c. nov. 27-i (ae.) szignójú cikkében, ahol ugyancsak arra szólítja föl Festetichet, hogy „ne dolgozzék”.

össze próbált kötni bennünket egy pár negyvened rangú városkával: előző év októberében Festetich gr. Szarvast és Nyíregyházát ajánlotta a nagyváradai társulatnak nyári állomáshelyül. Ez ellen hozott határozatot a színügyi bizottság. – *Gyarmathy Dezső*: Kolozs megye alispánja, Festetich elődje volt.

Ugyancsak Ady írhatta az alábbi rövid glosszát is Festetich grófról a NN 1901. júl. 2-i számában (6. – Színház):

Ő utazik

Persze hogy Festetich úrról van szó. A felügyelő úrnak megint ötletei lehetnek, mert körülra indul, mint azt vele barátságos lábon álló lapokkal sejteti. A színügyi bizottságok jól teszik, ha elkészülnek erre a körülra. Mikor a felügyelő úr körülra kél, mindig van valami, amitől tartani kell. Hátha aztán – mint most is – kész tervekkel indul útra Festetich úr.

28. *A leányok.* NN 1901. jún. 22. 3. – Nagyvárad Krónika I. – Dyb.
florebat: virágzott

29. *Irodalmosdi.* NN 1901. jún. 22. 3. – Nagyvárad Krónika II. – Dyb.

(*) Eredetiben: bor

A Szigligeti Társaság drámapályázatát gúnyolja, melyről a NN 1901. jún. 21-i számában olvasható tudósítás. Eszerint az egyik tag, Bodor Károly dr. azt indítványozta, hogy tiszta vigjátékra, társadalmi színműre hirdessenek pályázatot. Leghelyesebbnek tartaná, ha népszínműre hirdetnének pályázatot. Várady Zsigmond nem helyesli a pályázatot, mert a színpad nagyobb anyagi előnyöket biztosít, mint a pályadíj. A témára valószínűleg ugyancsak Ady visszatér júl. 7-i (6. – Irodalom) alábbi cikkében is:

A Szigligeti Társaság színműpályázata

Megírtuk, hogy a Szigligeti Társaság legközelebbi választmányi ülésében elhatározta, hogy pályázatot hirdet nyolcszáz korona pályadíjjal egy középfajú színműre, mely a Szigligeti Színházban kerül először előadásra.

Ma kaptuk meg a Társaság vezetőségétől az irodalmi pályázat feltételeit, melyek a következően hangzanak.

Irodalmi pályázat

A Szigligeti Társaság pályázatot hirdet egy középfajú színműre, melynek tárgya a magyar történelem múltjából vagy a társadalmi életből van merítve.

Pályadíj 800, azaz nyolcszáz korona.

Pályázati határidő az 1901. évi dec. 31-e.

A pályaművek idegen kézzel írva, jelígével ellátva és jelíges zárt borítékban a szerző nevét tartalmazó levél kíséretében a mondott határnapiig a Szigligeti Társaság elnökének címezve küldendő be.

A pályázatban minden magyar író részt vehet; a pályamű csak abszolút irodalmi becsű műnek fog kiadatni.

A pályanyertes mű a szerző tulajdona marad, aki azonban köteles leend azt a nagyváradi Szigligeti Színháznak első előadásra díjtalanul átengedni, illetve a művét legelsőbb ott előadatni.

A Szigligeti Társaság Nagyváradon 1901. jún. 20-án tartott választmányi ülés határozatából.

Rádl Ödön
elnök

Dr. Bodor Károly
főtítkár

A pályázat dolgához nincs sok szavunk. Annak idején is örömmel adtunk hírt róla. Talán nem nézünk túl sok hittel a pályázat eredménye elé. Ennek az az oka, hogy egyfelől nagyon kicsi összeg a nyolcszáz korona, másfelől meg az irodalmi pályázatok nem szoktak várható sikerrel jární nálunk. A becses, jó darabok más úton keresik meg a színpadot. Azt azonban nem értjük, mire való volt kikötni, hogy az első előadásért nem kap tantiemet a nyertes darab szerzője. Somogyi igazgatót akarja ezzel istápolni a társaság? Olyan kevés az a nyolcszáz korona, hogy az első este száz-százhusz korona jövedelmétől kár elűtni a leendő szerzőt. Háttha a darab nem kerül többet színpadra? Ami távolról sem akar jóslás lenni.

NN 1901. július 7.

30. *A mindenható felügyelő.* NN 1901. jún. 22. 5. – Színház
Szerzője ugyanaz, mint a jún. 21-i azonos című írásé. L. ott.

31. *A hétről.* NN 1901. jún. 23. 2. – Tárca – Dyb.

Hillinger Miska: a Fekete Sas szálloda és kávéház bérlője, aki nyáron a kávéház udvarán orfeumot tartott. – *Egy osztrák írótl...:* Arthur Schnitzlert Leutnant Gustl c. 1901-ben megjelent novellájáért fosztották meg tiszti rangjától. – *Inger Szolimán:* tulajdonképpen neve Inger Károly, a temesvári gyalogezredben főhadnagy volt. Nagy ambíciójú kalandor, aki az Abesszíniával határos afrikai Szomália-föld népét meg tudta nyerni magának, s egy ideig mint alkirály uralkodott ott. A Szomália területére behatoló angolokkal szemben nem tudta magát tartani, visszajött hazájába. A Bihar megyei Papmező-Kimpány községben vett meg egy eldugott grófi kastélyt, és ott élt.

32. *Orfeumok.* NN 1901. jún. 25. 4. – Hírek

Vasárnapi heti tárcánkban: l. *A hétről* c. 23-i cikkét. A szerző maga utal két nappal korábbi szignált cikkére, és ottani állítását fejt ki bővebben.

Mj.: Szí (48.)

33. *Segély a nyájnak.* NN 1901. jún. 26. 5. – Hírek

A névtelen hírcikk minden bizonnyal Adytól származik; csak ő lehet az érmindszenti tudósító. Egyébként erre az esetre visszatér még *A hétről* c. 1902. jún. 1-i (AEÖPM III. 85.) jelzett cikkében is.

A cikkre a *Tiszántúl* másnap válaszol, dementálva a káptalan szerepét az uzsora-ügyben:

Segély egy nyájnak

A NN a fenti cím alatt uzsora-félébe akarja belekeverni a váradi káptalant, csak azért, mert kamat nélkül ad kölcsönt az érmindszenti híveknek. Beszél valami gróf Andrassy-féle alapítványról, mely alighanem a holdban van. Tudomásunk szerint úgy áll a dolog, hogy a váradi káptalannak egyik fennkölt gondolkozású és határtalan bőkezűségű tagja, aki egykor Érmindszentnek volt a plébánosa, alapítványt tett, hogy annak kamataiból az ő volt érmindszenti hívei nyerhessenek kamatnélküli kölcsönt. Ezért azt gondolná a józan gondolkozású ember, hogy csak hála és elismerés jár a nagylelkű alapítónak, és nem fogják uzsora-félébe keverni a káptalant. Visszaélni a legszentebb és legjobb dologgal is lehet, hogy Érmindszenten történt volna visszaélés, nincs tudomásunk róla; de ha történt volna is, abba belekeverni a jóltevőt vagy a káptalant, s e címen meghurcolni egy lap közönsége előtt – durva eljárás.

Tiszántúl 1901. június 27.

Mj.: PI (I. 144.)

34. *Közelednek*. NN 1901. jún. 27. 1. – vezércikk – AE.

Kölcsey neve: Kölcsey Szatmár megye követe volt az 1832–36 évi pozsonyi országgyűlésen. – *Károlyi István gr.* (1845–1907): képviselő. Részt vett Klapka magyar légiójában. Később különböző pártok programjával több ízben volt képviselő. – *Kálmán Károly* (1858–1913): sósikúti plébános, országgyűlési képviselő, egyházi író.

Feltehetően Ady írta másnap (jún. 28. 2.) az alábbi kis glosszát is:

Néppárti képviselőjelölt Bihar megyében

Tegnap vezércikkünkben rámutattunk a veszélyre, mely a néppárti szervezetek közeledésével fenyeget bennünket. Hogy aggodalmunk nem volt alaptalan, azt egy tenkei hírünk igazolja. Tenkén és a kerületben széltében tudják és beszélnek, hogy néppárti képviselőjelölt is lesz, mégpedig Roxin Miklós g. kel. esperes személyében. Ha ő nem lép föl, akkor a beéli g. kel. lelkész próbál szerencsét hasonlóan néppárti programmal. Szóval egy Bihar megyei kerületben már kísért a néppárt, mégpedig a legveszedelmesebb nemzetiségi köntösben. A kerület polgárságának zöme Hlatky Endre ügyvéd jelöltsége mellett lelkesedik, kinek fellépése bizonyára leszereli a néppárti készülődéseket.

Mj.: PI (I. 145.)

35. *Füzdőlevelek*. Abbázia. NN 1901. jún. 29. 4. – (Dyb.)

A helymegjelölés természetesen fiktív.

Szokoly Tamások és Balogh Dömék: nagyváradai képviselőtestületi tagok. – *aradi kongresszus*: a magyar törvényhatósági jogú és szabad királyi városok Aradon tartották meg ez évi kongresszusukat. – *Szűts Dezső* (1869–1926): városi aljegyző.

36. *A sajtó és haragosai*. NN 1901. jún. 29. 5. – ae.

(*) Eredetiben: harangozói

Ma Magyarországon feltámadt negyven-ötvenezer ember: a tordai tisztviselők fizetésük emelése és szociális helyzetük javítása érdekében megindított és országos hullámokat vetelt mozgalmáról van szó, melyhez egymás után csatlakoznak a főváros és vidék állami tisztviselői. Az állami tisztviselők mozgalma címen közli a *Magyarország* (jún. 24.), hogy „a fővárosi tisztviselők ötszáz tagú csoportja gyűl össze június 22-én, és mondja ki az előadó indítványára a csatlakozást”, s ugyanakkor nyár végére kongresszus összehívását sürgetik. A fővárosi és vidéki sajtó elejétől kezdve együttérzéssel kíséri az egyre szélesebb hullámokat verő mozgalmat, amiért az állami tisztviselők Vészi Józsefnek, a Budapesti Újságírók Egyesülete elnökének táviratában fejezik ki köszönetüket. A NN-ban júl. 3-án olvashatjuk azt a hírt, hogy a nagyváradai állami tisztviselők értekezletet tartottak és megvitatták, hogyan vegyenek részt az országos mozgalomban a szolgálati pragmatika irányelvei és a fizetésemelés körül. Ők is csatlakoztak a fővárosi állami tisztviselők százas bizottságához.

Mj.: Ha (45.), PI (I. 147.)

37. *Füüdőlevelek*. Bécs, július 1. NN 1901. júl. 3. 3. – Nagyváradí Krónika – Dyb.

(*) Eredetiben: Dirnberger

Sonnenthal, Adolf (1834–1909): magyar származású osztrák színész – *Girardi*, Alexander (1850–?): osztrák színész – *Hans Werner*, *Bruno Ziener*, *Grimmig*: osztrák színészek, adataikat nem találtuk. – *Gringoire*: Théodore Banville, francia író színdarabja. – *Gyula*: Pollák Gyula főpíncér

38. *Egy igazi főpap*. NN 1901. júl. 3. 5. – Hírek

A névtelen írás minden bizonnyal Adyé. A NN majd csak júl. 20-án ad hírt a káptalan pöréről, de a feljelentésről Ady már régebben értesülhetett. Elképzelhető, hogy tárgyilagossága bizonyítékául írta a kis cikket. Rá árulkodik benne a „dúsjövedelmű” jelző (l. *A nagyváradí káptalan sajtópöre* c. aug. 4-i cikket az *Egy kis séta* jegyzetében: AEÖPM I.2 850.) és a „keresztén” alak.

39. *Színházi élet Gyulán*. Krecsányiek az új színpörben. NN 1901. júl. 3. 6. – Hírek – ae.

Krecsányi Ignác (1844–1923): színész és színpírgazgató. Ekkoriban a budapestvári társulat vezetője. – *redengo* (redingote): férpíöltönyhöz tartozó hosszú kabát. – *ensemble*: együttes

Mj.: VT (321.), Szí (49.)

40. *Kérelem Széll Kálmánhoz*. NN 1901. júl. 4. 4. – Hírek – (ae.)

41. *Keresztek a kapun*. NN 1901. júl. 4. 5. – Hírek

A kis hírcikk szelleménél és stílusánál fogva is Adyénak látszik. Ezt erősíti meg, hogy a NN júl. 10-i számában *Modern líra* I. c. krovíversében is így ír a keresztúgyról. (AEOV II. 81–3.; 417–19.) Továbbá l. még a *Rendőri dolgok* c. 1901. aug. 11-i szígnóval jelzett cikkét.

Másnap a NN júl. 5-i száma (5.) a következő cáfolatot közli, feltehetőleg ugyancsak Ady tollából:

Keresztek a kapun

Ilyen című tegnapi hírünkre vonatkozóan a rendőrségről azt a kijelentést tettük, hogy Gerő Armin főkapitány semmiféle hivatalos intézkedést nem tett némely gyanús lakójú házak megjelölésére, s az egész dologról mit sem tud. Ennek a kijelentésnek örömmel adunk helyet. Annyi azonban faktum, hogy a megjelöléseket rendőrközeg végezte. A főkapitánytól helyes volna – ha csak lehetséges –, kinyomozná az ambíciózus rendőrszemélyt, s példásan megbüntetné az egész rendőrséget kompromittáló, merész tettéért.

42. *Nem reakció.* NN 1901. júl. 6. 1-2. vezércikk – A. E.

Kormánygyeplőhöz jutni egy nekivadult kis embertábor terrorizálása útján: Széll úgy jutott kormányra, hogy paktumot kötött az ellenzékkel. – *kiknek Sennye a politikus ideáljuk:* a Sennye Pál alapította jobboldali ellenzéki nemzeti párt is fuzionált a szabadelvű párttal Széll kormányra kerülése után. Ennek volt a vezére a „jezsuita növendék” Apponyi Albert, aki a kalsburgi jezsuiták nevelőintézetében tanult. – *az ősz, nagy férfi:* Tisza Kálmán. – *Tejbiztos:* Egan Ede (1851–1901), a köztudatban skót (valójában ír) származású (erre vonatkozik a „skót kesztyű” is) gazdasági szakember, akinek nagy szerepe volt az ún. rutén akcióban (erre vonatkozik a „kazárt ütni”), régebben az országos tejjgazdaság felügyelője volt. – *csuhás szatócsok:* szövetkezetekben működő papok. – *Ischli klauzula:* még Bánffy alatt az ellenzék obstrukciója miatt nem sikerült megszavaztatni a parlamentben a gazdasági kiegyezést Ausztriával. Ezért a két kormány megállapodott, hogy a kiegyezési provizóriumot 1903 végéig, vagyis a külkereskedelmi szerződések határidejének lejártáig fenntartják. A király ehhez a megegyezéshez egy záradékot kívánt fűzni, hogy amennyiben az új kiegyezés 1903 végéig nem jön létre, akkor továbbra is érvényben marad a gazdasági közösség status quoja. Ezt hívják ischli klauzulának. (Magyarország története 1890–1918. Akadémiai Kiadó, 1988. 221.) Ez volt Bánffy bukásának is a közvetlen oka.

Mj.: Ha (47.), FL (29.), Isz (37.), PI (I. 148.), Pi (R 50.)

43. *A hétről.* NN 1901. júl. 7. 1-2. – Tárca – Dyb.

(*) Eredetiben: megszánya

Egy különös induló első sora: Nem tudni Ady mire gondolhatott. Lehetett pl. a Megy a gőzös, megy a gőzös Kanizsára...; Debrecenbe kényi menni... kezdetű dal. Földessy Gyula szerint: Fahren wir nach Grosswardein. – *anélkül, hogy kivégezték volna a Kozma Andorokat:* Kozma Andort sokat támadták tanítókörökben az általa alkotott tanbetyár szó miatt. L. *Tanbetyárok és sajtóbanditák* c. 1900. nov. 4-i cikket és jegyzetét (AEÖPM I.2 376–77.) – *Gábel Jakab:* a nagyvárad ortodox zsidó polgári iskola igazgatója, többször próbálkozott képviselőjelöltséggel Felső-Magyarország vallásos zsidók lakta vidékein. – *Tisza Kálmán... nem vett szívat az új főtrafikban:* Kiss Dávid, a nagyvárad különlegességi főtrafik tulajdonosa, nagy pletyka-hírforrás hírében állt. – *Pásztor fogalmazó:* Pásztor Bertalan, aki a *Szabadság* később a *Nagyvárad Napló* munkatársa volt, otthagyta az újságírást és fogalmazói állást vállalt a városnál. – *Balogh Döme és Beczkay között újra kitört a vámháború:* Beczkay Artúr vámfelügyelő beadványt intézett a városi tanácshoz, hogy Balogh Döme a vásárra érkező vidékieket „hamis és rosszakaratú információval vezeti félre”, s azzal rágalmozza a vámkezelőket, hogy az előírtnál nagyobb vámokat szednek. A két közéleti férfi között állandó volt a veszekedés. – *Kereszt-sértés:* l. a *Keresztek a kapun* c. júl. 4-i cikkét.

Mj.: PI (I. 150.)

44. *Irodalom és jusztícia*. NN 1901. júl. 7. 5. – Hírek – (ae.)

Fehér Judith (Rosenfeld Bella) (?–1908): Bródy Sándor felesége 1898-ig, ezután kezd novellákat publikálni *A Hétnél* és az *Új Időkben*. Itt említett novellája az *Új Időkben* jelent meg. – *Imling Konrád* cikke *A jog* c. szaklapban jelent meg, és a *Tiszántúl* helyeslően idézi.

Mj.: Ha (49.), AI (68.), PI (I. 153.)

45. *Vegyeskereskedés*. NN 1901. júl. 10. 1. – vezércikk – A. E.

A Tisza István ugrai beszámolója után tartott lakomán Bölöny József mondott tiszttot. Megmagyarázta, hogy függetlenségi képviselő létére miért jelent meg a szabadelvűek táborában. A *Szabadság* júl. 9-i beszámolója szerint többek közt ezt mondta: „Megjelentem, hogy dokumentáljam azt, hogy ilyen képességekkel, tudással és ismeretekkel szemben, mint aminővel a kerületnek képviselője bír, meg kell hajolni mindenkinek.” Nem híve a Széll-kormánynak, melyet vegyeskereskedésnek tart, melyben egyként árulnak néppárti, függetlenségi és szabadelvű politikát. Tiszában a szabadelvűség oszlopos emberét ünnepli. Tisza István a következőképpen válaszolt: „Én ezt a kormányt támogatom, mert azt hiszem, hogy nem az, aminek barátom tartja. Ez a meggyőződés, s míg ez a meggyőződés fennáll, támogatni fogom mindig a kormányt.” – *Nagy Mihály és Kristóffy József*: szabadelvű párti képviselők.

Mj.: PI (I. 154.)

46. *Hajsza a színházakért*. NN 1901. júl. 11. 2.

A színházi tárgyú cikket csak a színháznál bennfentes írhatta. Adyra vall még a következőket: „gondolkozni” és „bérbeadnók” alak is. – *Krecsányi*: I. *Színházi élet Gyulán* c. júl. 3-i cikk jegyzetét. – *Szendrey Mihály* (1866–1956): színész, ekkor kassai színigazgató. – *Megyeri Dezső*: I. *Strófák Márkusról és egyebekről* c. jún. 9-i cikk jegyzetét. – *Bölöny József*: a kolozsvári nemzeti színház intendánsa volt.

47. *A kenyér volt az ok*. NN 1901. júl. 11. 3. – Hírek

(*) Eredetiben: éhségből

Ady gyakran járt a törvényszéken, és írt tudósítást a tárgyalásokról. Ebben az esetben az egész beszámoló lírai hangvétele, tipikusan Ady fordulatai („belesírta az élet az ember szörnyű örök tragikumát”, „oh, be nagyon is tévednek a koca-filozófusok...” stb.) bizonyossá teszik szerzőségét.

A nagy dán író: Ady minden bizonnyal Knut Hamsun norvég író *Éhség* c. könyvére gondol. – *Friedländer Samu*: harcias, bátor nagyváradi ügyvéd. Nagy Endre szerint Nagyvárad Marat-ja (Egy város története. 1958. 84.)

48. *Miniszter és bírák*. NN 1901. júl. 12. 4. – Hírek

Ezt és az 50. sz. cikket azonos kéz írta. Erre vall egy mondat csaknem szó szerinti ismétlése a két cikkben. „Ebben a példátlan rosszul kormányzott országban...”

– írja ebben a cikkben, míg az 50. számúban „Ebben a legrosszabbul kormányzott... országban”. Továbbá a mindkét cikkben azonos értelemben előforduló „hit és pajzs” kifejezés. Mint fentebb írtuk, Ady bejáratos volt a törvényszékre, és barátságban volt sok híres nagyváradi ügyvéddel is. Innen lehetett jólértesültsége. Egyébként mindkét cikknek az egyéni szabadságjogokat védelmező hangja és stílusa is Adyra vall.

49. *Fürdőlevelek*. Marienbad. NN 1901. júl. 13. 3. – Nagyváradi Krónika

A *Fürdőlevelek* első és második darabját Ady Dyb jelzéssel közölte. Ennek ellenére nem valószínű, hogy a későbbieket is ő írta. Ezt azon az alapon tulajdonítjuk Adynak, mivel ő emlegeti gyakran Szohner Olgát Szohnerkének, ő írt gunyoros-főnyes kritikát Szohner Antal Huszárosan c. darabjáról (*Tarka este*. 1901. ápr. 25. AFÖPM I.2 493.). De Adyra vall a naíva fiktív levelének finoman csipkelődő s itt-ott erősebben ironikus hangneme, s közben a szövegbe beleírt „hejh” adys szófordulat.

Kinszky grófné: Pálmay Ilka

50. *Nagyváradi bírák sérelme*. Az igazságügyminiszter basáskodása. NN 1901. júl. 13. 3–4. – Hírek

Indokolásul l. a 48. sz. *Miniszter és bírák* c. cikk jegyzetét.

51. *A bérkocsik dolga*. NN 1901. júl. 13. 4. – Hírek

A jelöletlen cikk sok gondolati és stílári jellegzetessége Adyra vall. Pl. egy jelentéktelennek látszó ügy általánosítása az országos politikára vagy ilyen stílusfordulatok, mint a hátravetett birtokosjelző („jeleit látjuk a régi beteges előkelőség levetésének”), és a kiélezett befejező mondat mind-mind Ady szerzőségét támasztja alá.

Gerő Ármin, nagyváradi rendőrkapitány javaslatot terjesztett a városi tanács elé, hogy mivel sok a bérkocsi, számukat százban limitálják, és addig új engedélyt ne adjanak ki, amíg a bérkocsik száma le nem apad százra. A tanács a javaslatot elvetette. Ezt a határozatot a bérkocsisok megfellebbezték a városi törvényhatósági közgyűlésnél, ahol nagy vita zajlott le a „*numerus clausus*” körül. Komlóssy József gazdasági tanácsos felszólalásában dicsérte a tanács elutasító határozatát, amely – úgymond – liberális szellemet áru el.

52. *Eganizmus s a székelység*. NN 1901. júl. 14. 1. – Ady Endre

Még 1897-ben a földművelésügyi minisztérium akciót indított a rutén nép szociális nyomorúságának enyhítésére. Az akció, melynek kormánybiztosa Egan Ede volt (l. *Nem reakció* c. júl. 6-i cikk jegyzetében), nagyobb anyagi támogatás híján csak nagyon kevés eredményt ért el. 1900 végéig 4000 családnak juttattak 12 ezer hold mérsékelt díjú bérletet, részletfizetési kedvezménnyel néhány ezer tenyészállatot osztottak ki. A nagybirtok felszámolásáról azonban szó sem volt. Így az akció ekkoriban már teljesen ellanyhult. Ezt használta ki Bartha Miklós demagóg uszításra a kárpát-ukrajnai zsidók, az ún. kazárok ellen, akik szerint kiszipolyozzák a szegény

rutén népet. Ez okozhatta Ady ingerültségét is az akció ellen. A NN jún. 20-i számában egyébként hír jelent meg arról, hogy Széll menesztette Egan. Tudára adta, hogy nem tetszik neki részvétele a rutén akcióban. Egan levonva a konzekvenciákat, önként távozott hivatalából. Eganról annak halálakor már megbecsüléssel ír Ady. L. *Egan Ede öngyilkossága* c. szept. 21-i cikkét. – *Néhány erős hitű ember van ebben az országban:* a NN ugyanezen száma hírt ad róla, hogy dr. Molnár Ákos, a Bihar megyei székelyhídi kerület képviselője akciót kezdett a székelyek megmentésére. Erről talán Ady írta az alábbi tudósítást, melyet kortörténeti érdekessége miatt is közlünk:

Akció a székelységment

Molnár Ákos dr. a Bihar megyei székelyhídi kerület képviselőjelöltje a siker nagy reményével kezdett most akciót a székelység megmentésére.

Molnár dr. már régebben alaposan tanulmányozta a székely kérdést, melynek megoldásához a Székelyföld viszonyainak helyes ismerete szükséges. E célból sokáig tartózkodott s folytatott tanulmányokat.

Ezeket a tapasztalatokat akarja lelkes hittel és munkával érvényesíteni. Föl akarja kelteni a magyar társadalom e legégetőbb kérdése iránt az érdeklődést, s föl akarja tární a természeti szépségekben s adományokban gazdag Székelyföld kincseit.

A Székelyföld kincsei

A természet pazar volt ehhez a kis földhöz, csak mi vagyunk nagyon mostohák. A *székely fürdők* például mind megérdemelnék, hogy világfürdökké váljanak.

Borszék vizénél nincs üdítőbb ásványvíz. Ez a víz kiállja a tengeri utat is anélkül, hogy szénsav-tartalmából bármit vesztené. És mindez alig ér valamit. Borszék el van zárva a világkereskedelem útjaitól. A legközelebbi vasútállomástól is *egy napig* kell kocsin a fürdőig menni. A beteg alig képes a fürdőbe eljutni, s hazajövet gyógyulását elrontják a rettenetes utak, rossz, útszéli korcsmák, primitív kocsik rossz kis székely lovakkal. *Hamburgig* hamarabb el lehet jutni, mint Borszékra. De mennyi kiaknázatlan természeti kincse van még a Székelyföldnek. A *gyergyói* és *ditrói* márványbányák például jobb márványt adnak a *carrarainál*. De a bányák megközelítése is nehéz, hát még a termékek szállítása.

A magyar kormányok régi bűne a Székelyföld teljes elhanyagolása. Pedig volt erdélyi részekről szakadt miniszterünk is elég. Maga Hegedűs is erdélyi ember, aki a székelység ügyének fölkarolásával sok hibáját elfeledtethette volna.

Eddigi kísérletek

Kereskedelmi gócponttá kell nekünk tenni a Székelyföldet. Kőszén, márvány, arany, petróleum s hangszerfák várnak kiaknázásra.

A Thieme-féle hamburgi cég volt az első, mely megírta, hogy potom áron erdőt bérelt Gyimesen, s az erdön *rengeteg pénzt nyert*.

Nyomában egy angol vállalkozó petróleumüzemet nyitott.

Már ez a két mozgalom nagy civilizatorikus hatást idézett elő a környéken. A csiki és sepsiszentgyörgyi vasutak Romániába vezetnek. A szerencsétlen csángók jobb helyzetbe kerültek. A vállalat iskolákat létesített, ahol eddig soha iskola nem volt. S most kezdenek *emberek* lenni, kik eddig félvad, animális életet éltek.

Hiába Anglia, mindenütt Anglia. Civilizációt, haladást s jólétet teremt mindeütt.

Egy angol tábornok mondta, aki Székelyföldön lakik 15 év óta, s megtanult magyarul:

Építsenek csak vasutat, idejön egész Anglia!

Automobil közlekedés

Molnár Ákos dr. a közeljövő kétségtelenül legbeválóbb közlekedésével, az automobil közlekedéssel akarja a Székelyföldet járhatóvá, látogatottá tenni. Mint az Automobil Club igazgató tanácsosa mozgalmat indított a klubban a Székelyföldnek automobillal való bejárhatóságának tanulmányozására.

E hó végén Nagyváradról Kolozsváron, Segesváron s Brassón keresztül Szapáry Pál gróf, Törley József s Molnár Ákos dr. a Székelyföldre utaznak automobilon.

Érintkezésbe lépnek a vármegyével s községekkel, s egyelőre Borszékéről és Szászrégentől teher- és személyszállítást akarnak berendezni.

Molnár Ákos dr. a legutóbbi budapesti automobil kiállításon érintkezésbe lépett a párizsi Dron-Bouton gyárral, s arra az esetre, ha e nagyszabású terv nem hiúsul meg az irányadó körök szűkkeblűségén, máris nagy terveket helyezett kilátásba.

Ha a gyönyörű terv, amelyen Molnár dr. nagy lelkesedéssel dolgozik, sikerülni fog, a székelységre s a Székelyföldre megváltó, szebb jövő vár.

Mj.: Ha (52.), I'L (129. részlet Eganizmus címmel)

53. *A nagyváradai bírák sérelme.* Az igazságügyminiszter basáskodása. NN 1901. júl. 14. 6.

Minden bizonnyal azonos szerző műve, mint a júl. 13-i azonos című cikké.

54. *Sötét bűnök.* NN 1901. júl. 17. 4. – Hírek

A cikkben kifejtett gondolat, a falu népének féltése, valamint néhány stílusfordulat Adyra vall. Jellemzően ismétlődik e glosszában a néhány nappal korábbi, a 48. és 50. sz. cikkben használt formula: az elvadás okát „az ország hírhedt rossz kormányzásában” véli sejteni.

55. *Bökönyi Zsuzsika karrierje.* A derecskei brettli-tündér. NN 1901. júl. 18. 3-4.

A színesen megírt beszámoló a falusi emberek hiszékenységről és a rafinált

nemzetközi leánykereskedők szédelgéséről stiláris sajátásaival is (jelzőhalmozások, költői képek) Ady szerzőségét támasztja alá.

brettli: a német Brettel (deszkácska) szóból. Így nevezték az éjjeli mulatóhelyek színpadát. – *vinkulum* (vinculum): kötbér, bánatpénz, kötelezettség

56. Egy különös poétáról. NN 1901. júl. 19. 2.

Bartha „kálvinista jezsuita” epitetonja (l. *A kálvinista jezsuita* c. jún. 12-i cikk jegyzetét) Adyra vall. A gyulai nyilatkozatot pedig nemrég, gyulai látogatásakor hallhatta (l. *Színházi élet Gyulán* c. júl. 3-i cikkét).

Eötvös Károlyhoz intézett nyílt levele: Bartha Miklós a *Magyarország* júl. 18-i számában nyílt levelet intézett Eötvös Károlyhoz, melyben többek közt így ír: „Néhány újság – tudomásom szerint éppen hét, tehát hamisítatlan zsidószám – azzal vesződik, hogy engem bemocskoljon.” „...az *Egyetértés* is sokat foglalkozik velem. Ezt olykor olvasom... Eötvös Károly miatt. Kizárólag csak őmiatta. Mert abban a hernyófészekben gerince és agyveleje csak neki van. Éppen ezért Eötvös Károlytól kérdezem: cui bono az a sok üres puffogatás, melyet az E-s felém lövöldöz?”

Eötvös Károly válaszát, illetve annak részletét a NN Ha válasz kellett c. júl. 20-i, minden bizonnyal Ady által bevezetett cikke az alábbiakban közli:

Ha válasz kellett

Ha válasz kellett, hát megkapta Bartha Miklós. Válaszolt neki Eötvös Károly higgadtan, nyugodtan, argumentumokkal. A válaszból megértheti Bartha Miklós, ha meg akarja érteni, hogy az igazi *liberális* függetlenségi férfiaknak ő már a legkisebb száalmára sem számíthat. Így végzi Eötvös Károly a válaszát:

„Mi a történelmi, mi a valódi és tiszta függetlenségi irányt képviseljük, de nem vagyunk egyik pártnak lapja se. Velünk a szomszédból való átkiabálás útján beszélni nem lehet. Mi csak közvetlen és tiszteletteljes látogatást fogadunk el. Bartha Miklós többi kérdésére nem felelhetek. Egyik okom az, hogy sok nagy kérdésben utunk már nem együtt jár. Másik okom pedig az, hogy nyílt levelében is többszörösen sérti azt a szerkesztőséget, melynek én is tagja vagyok.”

Az Egyetértés szerkesztősége pedig e válasz után csak ennyit jelent ki:

„A fentebbiekben lapunk vezére, Eötvös Károly, akihez intézte volt Bartha Miklós a nyílt levelét, nemcsak megfelelt a maga nevében Bartha Miklósnak, hanem a legkiválóbb módon meg is védelmezte szerkesztőségünknek Bartha Miklós által megtámadott reputációját. Ezek után mi tartózkodunk minden további megjegyzéstől, csak azt jelentjük ki, hogy Bartha Miklósról már elég gyakran kifejtett nézetünket – nyílt levelében kifejezésre jutott, szármalmas feljajdulása dacára – továbbra is teljes egészében fenntartjuk.

Bizonyos azonban, hogy ebbe az elintézésbe nem nyugszik bele a nemzet nyomorékja. Piszkolódni fog tovább, mert a piszok az ő eleme.”

Mezey Ernő (1851–1932): író, hírlapíró, a *Pesti Hírlap* munkatársa – *A Szent-pétervárott letartóztatott Poe Edgar*: ez az adat egy általánosan elterjedt legendán

alapszik, melynek forrására André Karátson Edgar Allan Poe et le groupe des écrivains du Nyugat en Hongrie c. 1971-ben Párizsban megjelent könyve világított rá. Ő Adynak egy későbbi, ugyanezt a legendát hangoztató cikkével kapcsolatban (*Az idealizmus*. 1902. okt. 28.) könyve 33. lapján elmondja, hogy maga Poe terjesztette ezt a történetet. Ő maga írta le egy életrajzi feljegyzésben (idézi Harrison [J. A.] *Life and Letters of Edgar Allan Poe*, New York 1902–3., p. 345.), hogy mivel nem juthatott Görögországba, elment Szentpétervárra, ahol különféle nehézségei támadtak, de az amerikai konzul kiszabadította. Karátson azt is kinyomozta, hogy valószínűleg bátyja járt Oroszországban, s az ő kalandjait vette át saját életrajzába. – *A nemzet nyomorékja*: Földessy Gyula szerint Bartha Miklóst kezdő hírlapíró korában Kolozsvárt egy osztrák szoldateszkaellenes cikke miatt két osztrák–magyar hadseregbeli tiszt a lapja szerkesztőségében karddal súlyosan megsebesítette egyik, maga védelmére tartott kezén. Abban az időben az egész magyar közvélemény állást foglalt a brutális katonatisztek ellen. Bartha Miklós nevezte magát egy ízben a nemzet nyomorékjának.

57. *A hétről*. NN 1901. júl. 21. 1–2. – Tárca – Dyb.

Szegény Kormos Adolf: Kormos Adolf kúriai bíró ellen az aradi törvényszék vizsgálatot rendelt el megvesztegetés bűntette miatt. Az ügy előzménye, hogy Szelle József 1895-ben a vagyonbukott Sonnenfeld és Blum aradi nagykereskedő cég csődtömeggondnoka volt. Kb. 60.000 forintot visszatartott a csődtömeg értékéből. A hitelezők pörrel támadták meg, melyet a törvényszéken és a táblán megnyertek, de a Kúria Szellének adott igazat. Később Szelle iratai között több levelet, pénzes utalványt találtak. Ezekből kiderült, hogy Szelle Józsefné megvesztegette Kormos Adolf kúriai bírót, aki rábeszélte bírótársait is, hogy Szelle ügyében kedvezően ítéljenek. – *Felkai elfogatta magát*: Felkai pénzes levélhordó több tízezer koronával Amerikába szökött. A budapesti rendőrség kiderítette ottani lakását, a New York-i rendőrség letartóztatta és Pestre szállíttatta. – *Thoroczky főispán levélügye*: a PN júl. 9-i száma Thoroczky főispán levelei c. hírében azt írja: e levelekből valóságuk esetén olyasmiről tűnik ki, hogy a főispán bécsi vállalkozókkal s egy előkelő bécsi s egy budapesti villamos vállalatlalt össze akart játszani különböző városi munkálatok, világítási és villamos-vasúti berendezések elintézésében. – *az öreg Ungár esete*: Ungár Lajos földbirtokos lányát Szemző Gyula fiatal bácskai dzsentri fiú, Vojnits István Bácsbodrog megyei főispán unokaöccse megszöktette. Ungár Lajos unokaöccse provokálta a vőlegényt, mert az sértegető leveleket írt nekik. Az öreg bácskai zsidó családi esete adta Mikszáth *A Noszty fiú esete Tóth Marival* c. regénye témáját. – *kopott firat*: elszegényedett kisenemes (fertyálmágnás), aki előkelő származására büszkén magát mágnásnak tekinti. – *Mokány Berci*: Kisfaludy Károly Csalódások c. vígjátékának szereplője, a *Borsszem Jankó* egyik állandó figurája.

Mj.: Zs (7.), Ha (57. részlet *Az öreg Ungár esete* címmel), Na (20. részlet [*Olvastak önök...*] címmel), Vp (29. részlet [*Olvastak önök*] címmel)

58. *Reflexiók egy följelentéshez*. NN 1901. júl. 21. 5. – Hírek – Ady Endre.

A cikk előzménye Ady *Egy kis séta* c. 1901. ápr. 22-i írása (AEÖPM I.2 491.). Ennek jegyzetében közölték a per előzményeit és lefolyását ez év dec. 15-ig.

A folytatás *A nagyváradai káptalan tisztessége* c. dec. 19-i cikk jegyzetében található meg e kötetben.

Ma Pécsen egy újságíró becsukatással fenyegetnek: a *Pécsi Napló* 1901. júl. 7-i száma hosszú névtelen hírben lelketlenséggel vádolja meg azokat a katolikus lelkészeket, akik a tájékozatlan emberek számára anyakönyvi kivonatokat állítanak ki, és azokért öt koronát szednek be, holott jól tudják, hogy az állami anyakönyvvezetés óta történt családi eseményről csak az állami anyakönyvi hivatal állíthat ki érvényes bizonyítványt. Erre a körülményre dr. Hanuy Ferenc teológiai tanár, a *Pécsi Közlöny* szerkesztője dühösen reflektált, és az ügyből közte és dr. Várady Ferenc pécsi antiklerikális ügyvéd között éles hírlapi polémia keletkezett.

Mj.: FL (61.), Vál (28.), Isz (162.), PI (I. 156.), Pi (R 52.)

59. *Debreceni lap Nagyvárad ellen.* Közösüges lapszerkesztés. NN 1901. júl. 21. 7. – (ae.)

Az idézet a *Debreceni Friss Újság*ból való. – *pakfon város:* a két rivalizáló város, Debrecen és Nagyvárad egymást kölcsönösen gúnynévvel illette. A debreceniek Nagyváradot pakfon városnak, azaz talmi, hamis, jogtalanul kérkedő városnak, míg a nagyváradiai Debrecen cívis vagy parasztvárosnak nevezték. – Sas Edét, a *Nagyvárad* főszerkesztőjét nemcsak a NN, hanem a Sz is megtámadta, amiért Debrecenben levő lapja Nagyvárad ellen foglalt állást. Sas Ede helyett Harsányi Sándor, a *Debreceni Friss Újság* szerkesztője válaszolt. Kijelentette, hogy a DFU-nak tényleg Sas Ede a főszerkesztője, de csupán a lap politikai részének szerkesztésébe avatkozik bele. Hogy egyébként napról napra mi jelenik meg a lapjában, azt jóformán nem is tudja.

A *Nagyvárad* is reflektált júl. 23-i számában a NN támadására többek közt a következőkkel: „Ez a támadása is a *Nagyvárad*i Naplónak éppen olyan, mint a többi, amelyet hol nyíltan, de legtöbbször orozva intéz már évek óta Sas Ede ellen. Ezekre Sas Ede mindenkor meg tudott felelni, s remélhetőleg a jövőben is meg fog felelni.” – *Újabb adat arra...*: l. *A pók* c. 1901. febr. 16-i cikket és jegyzetét (AEÖPM I.₂ 447–48.; 832.).

60. *A nagy hazugság.* 1901. júl. 31. 1. – vezércikk – A. E.

Schönborn birodalom: a Rákóczi-birtokok nagy részét 1731-ben Eugen Franz Schönborn csehországi mágnás kapta, akit később Bereg megye örökös főispánjának neveztek ki. De nem volt fiú utóda, és ezért a munkácsi hitbizományt a Bécsben született Schönborn-Buchheim ág örökölte, és a család feje, Schönborn Frigyes, az aranygyapjas rend lovagja lett. Nyilvánvaló, hogy semmi közösséget sem érzett óriási uradalmának népével, és azok nyelvét természetesen nem is ismerte. – *kazárfaló Bartha Miklós:* ekkoriban jelent meg Bartha Miklós *Kazár földön* c. könyve, melyben a ruténok nyomoráért nem a Schönborn-uradalmat, hanem az ott élő kazárokat (zsidókat) teszi felelőssé. Ezért írja Ady, hogy *az egész rutén akció a Schönborn-birodalom műve.* – *amit a múltkor egy cikkünkben kimondtunk:* l. az *Eganizus s a székelység* c. júl. 14-i cikk jegyzetét. – *A tejbiztos úr zsidómentésre adta a fejét:* a Magyar Izr. Kézmű- és Földművelési Egyesület felkérte Egan Edét, adjon

felvilágosítást, hogy az intézet miért nem ért el eredményeket a zsidó földművesképzés terén. Egan nagy tanulmányt írt a kérdéstről, melyben megállapította, hogy a zsidók alkalmasak a földművelésre, a felső-magyarországi zsidókérdést tehát úgy lehetne megoldani, ha megfelelő akcióval előmozdítanák a zsidó földművesek nevelését rutén földön.

Mj.: Ha (54.), FL (130.), Vál (29.), Na (22.), Vp (31.), PI (I. 158.), Pi (R 54.)

61. *Kik a bűnösök?* NN 1901. júl. 31. 4. – Hírek

(*) Eredetiben: védekezni

A kis cikk témájánál és stílusánál fogva is Adynak tulajdonítható. Ekkor már sorozatosan támadta Bartha Miklóst. (I. *A fekély* c. jún. 18-i és *A kálvinista jezsuita* c. jún. 22-i cikkeit.)

A júl. 27-i NN-ban olvashatjuk, hogy a Szegeden akkor épült zsinagógával kapcsolatban elterjesztették, hogy a fölszenteléshez keresztény lány vérére van szükség.

62. *Egy kis cenzúra.* NN 1901. aug. 2. 6. – Színház

A névtelen cikk minden bizonnyal Ady műve. Bródy alakja fiatalkorában sokat foglalkoztatta, de rávall az egész téma és a kis írás stílusa is.

Röviden már írtunk... a júl. 31-i NN (5. – Színház) ugyancsak *Egy kis cenzúra* címmel a következő rövid hírt közli minden bizonnyal ugyancsak Ady tollából:

„Gyulán befejezte már a szezont, s Vásárhelyre tette át szállását Krecsányi színtársulata. Az utolsó előadásra Bródy Sándor *Hófehérkéjét* tűzte ki Krecsányi. Miért, miért nem, néhány úgynevezett „befolyásos” gyulai alaknak aggodalma volt a darab előadása ellen, s más darab kitűzésére kérték föl a színigazgatót. Az okatlan cenzúra azonban nem sikerült, s Bródy gyönyörű darabjának s a búcsúzó társulatnak nagy telt ház tapsolt az utolsó estén.”

63. *A hétről.* NN 1901. aug. 4. 1–2. – Tárca – Dyb.

a szfinksz: Szilágyi Dezsőt nevezte így Mikszáth *Az én kortársaim* Szilágyi Dezsőről szóló fejezetében. Ady a liberalizmus egyik utolsó nagy bátyját látta Szilágyi Dezsőben. Vö. *A nagyváradi beszámoló* c. aug. 13-i és *Szilágyi Dezső szobra* c. nov. 24-i cikkével.

Mj.: PI (I. 159.)

64. *Makai Emil.* NN 1901. aug. 8. 4. – Hírek

Bár korábbi írásaiban nem nagy elismeréssel nyilatkozott Makai Emil költészetéről, ezt az írást mégis neki kell tulajdonítanunk, éspedig nemcsak a lírai hangvétel, hanem a korán elhalt költő tragédiájának költősrassá általánosítása miatt

is, mely Adyt már Reviczky esetében is kísértette. Ugyanez a gondolat fejeződik ki a NN aznapi számában megjelent Dyb. aláírási versében is (*Makai halála*, AEÖV II. 85.; 421–22.). Fehér Dezső is Adynak tulajdonította a cikket.

Mj.: Ha (58.), VT (140.)

65. *Szent Antal kenyere*. NN 1901. aug. 10. 4. – Hírek

Ady szerzőségét a következő mondat támasztja alá: „A Szent Antal-kultuszról pedig szoltunk egyszer sok kímélettel, sőt bizonyos dicsérettel is.” Ez és a következő mondat világos utalás *Antal napja* c. jún. 14-i jelzett cikkére.

ingyen kenyér: a szabadkőműves páholyok karitatív mozgalmat szerveztek „ingyen kenyér” néven, az ingyen tej, a gyermekbarát-egyesületek és tagsegélyező egyesület akcióihoz hasonlóan.

66. *Rendőri dolgok*. A nagyvárad rendőrségről. NN 1901. aug. 11. 2–3. – ae.

a kolozsvári szomorú eset: két éjszakai inspekciós közrendőr fölöttesüktől elkérezkedve kocsmába ment, majd megrészegedett állapotukban egy kétes hírű mulatóba tértek. Ott belekötöttek a vendégekbe, akik elmenekültek előlük. Útjukban találkoztak egy honvéd törzsrőrmesterrel, akit addig ütöttek-verték, míg élettelenül terült el a földön. Eközben már nagy néptömeg verődött össze körülöttük, s egy az összekaszabolt törzsrőrmester segítségére siető ember szintén súlyosan megsebesült, áldozata lett a két garázda részegnek. – *Imári márk*i: Sidney Jones *Gésák* c. operettjének szereplője. – *Elsősorban egy kicsinyes, hülye előítélet ellen kellett küzdeni*: Gerő Armin ugyanis zsidó volt. – *a bérkocsisok dolga*: l. *A bérkocsik dolga* c. júl. 13-i cikkét. – *kapukeresztézések*: l. *Keresztek a kapun* c. júl. 4-i cikkét és jegyzetét.

67. *A nagyvárad beszámoló*. NN 1901. aug. 13. 1. – vezércikk – A. E.

a mindig nevető lap szomorú rajza: a *Borsszem Jankó* c. élc lap 1901. aug. 11-i száma egész oldalas rajzot közöl Szilágyi Dezső elhunytá alkalmából. A rajzon a Liberalizmus feliratú épület két oszlopa közül az egyik, Szilágyi Dezső, összetörve hever a földön, és most már egyedül Tisza Kálmán tartja fenn két kezével a díszes palotát.

Két nappal előbb, a NN aug. 11-i számában hasonló szkeptikus hír jelent meg, feltehetően ugyancsak Ady fogalmazásában:

Tisza Kálmán beszámolója

Tisza Kálmán, Nagyvárad város országgyűlési képviselője tegnap tudatta Hlatky Endre ügyvéddel, a nagyvárad szabadelvű párt elnökével, hogy jelzett beszámolóját választói előtt *szept. hó 4-én* óhajta megtartani.

Ezzel aztán befejezett dolog, hogy a generális nyilatkozni fog nagyvárad választóinak.

Azt hisszük, nekünk nem kell bővebben megokolni, miért nézünk különös nagy érdeklődéssel Tisza Kálmán beszámolója elé.

Hír járt nemrégiben, hogy ez a beszámoló *búcsú* is lesz egyúttal. A generális

nem akar tovább szembenézni az egyre válságosabb időkkel, s nem vállal többé mandátumot. Bizony mi inkább ezt a mégis beszélő s jelentős elhatározást jobban szeretnénk volna tétlen kontemplálásnál, a folytonos alkuvásnál.

Ám meghalljuk, mit fog mondani Nagyvárad képviselője. Azt sejtjük, hogy a híres gárda, mely valamikor a generális nagyváradai beszámolóira kíserte, lefogyatkozott. Vajon hányan lesznek itt belőle szept. 4-én?

Hlatky Endre a jövő héten értekezletre hívja össze a beszámoló tárgyában a szabadelvű párt tagjait. Határozni fognak a fogadtatásról, a beszámolóinak programjáról.

A beszámoló valószínűleg a Kereskedelmi Csarnok nagytermében lesz. Utána bankett a Fekete Sasban.

68. Nagyvárad szabadelvűek. NN 1901. aug. 20. 1. – vezércikk

Aug. 17-től Ady ideiglenesen felelős szerkesztőként jegyzi a lapot (igaz, hogy csak hátul, az impresszumban). Ezzel magyarázható, hogy ettől kezdve megsza-
porodnak névtelen vezércikkei.

A vezércikk kétségtelenül Ady műve. Már az előző jelzett vezércikkben is felsejlett a kétely Tisza Kálmán szabadelvűségében, itt pedig már nyíltabban kimondja, mikor Friedländer szkepszisét helyeslően idézi. De rá vallanak stílusfordulatai is: „a babiloni vizek” (l. később versét: *Sötét vizek partján*), a rövid pergő mondatok, az ironikus hangvétel s a „hjha” indultszó.

Dr. Hoványi Géza: tekintélyes nagyváradai ügyvéd, később Tisza-párti képviselő, Hoványi Gyula klerikális jogakadémiai tanár testvére. – *Friedländer Samu dr.*: 1. *A kenyér volt az ok* c. júl. 11-i cikk jegyzetét. A NN beszámolója szerint a nagyvárad szabadelvű párt gyűlésén azt mondta: „Nagy szükség van erre a mostani politikai helyzetben, mikor Károlyi Sándor, a gönci levél hirhedett írója éppen úgy kormánypárti, mint Tisza Kálmán.” A felszólalás nagy megrökönyödést keltett.

69. A nyári Nagyvárad. NN 1901. aug. 23. 3. – Hírek – (ae)

Eddig a kánikula... beszorult a fabódéba: míg nem volt Nagyváradon állandó színház (1900. októberig), addig minden nyáron a kolozsvári színtársulat játszott a Bazár vendéglő udvarán fából készült bódében. Az állandó színház létesítése után ebben a fabódében előbb a Weiszlovics temetkezési vállalat sírkóráktárt rendezett be, majd később mozi nyílt meg benne.

capitis deminutio minor: kisebb lefejezés

70. A mennyeknek országa. NN 1901. aug. 27. 1–2. – vezércikk – A. E.

A cikk előzményeként Fehér Dezső a következőket írja (Ha 58.):

„Az 1901-iki választások előtt, amikor az ország sok égő társadalmi, gazdasági és kulturális problémája megoldására várt a magyar nép komoly, céltudatos programot jelöltjeitől, e nagy feladat elől a felekezeti gyűlölet, az antiszemitizmus pusztító tüzének lángralobbantásával akarta a reakció elterelni a nép figyelmét

a felelősségrevonástól. A Verhovay, Istóczy antiszemita vezérek csúfosan elbukott vérvádmeséjét élesztették fel újra. Telekürtölték a reakciós újságokat koholmányokkal arról, hogy Kurtics, Sofronya, Medgyesegyháza és Szent Pál községekben elrejtve zsidók tartózkodnak, akik keresztény gyermekek életét akarják venni.

Egy másik vérvád meg arról szólt, hogy Csutiga Kálmán nevű nagypéli román ember Elekről jövet látta, amikor a zsidók megtámadtak egy keresztény leánygyermeket, meg akarták ölni, s egyedül az ő önfeláldozásának köszönhető, hogy 12 zsidó a kisleány vérért nem vette.

A gyűlölet hazug kürtszava azt a felháborító butaságot is harsonázta, hogy Sofronyán és Szent Pálon az a hit él a nép közt, hogy a király 150 zsidó sakternek megengedte, hogy a környéken alkalmas keresztény gyermekeket keressenek leölésre.

Az engedély azonban úgy szól, ha a nép a zsidókat felfedezi, büntetlenül agyonverheti őket. Viszont a zsidók büntetlenül vehetik a keresztény leányok vérért.

Erre a felháborítóan gaz népbútító metelyhintésre sújtotta lelke haragjának mennydörgő villámcsapásait Ady Endre...”

A *Szabadság* és a NN aug. 23-i számában viszont azt olvashatjuk, hogy az Arad megyei Siklóson egy jómódú talmudista kocsjának kereke eltörött. Fölkereste a siklósi bognárt. Mikor távozni akart, egy részeg cigányasszony a kocsija után futott, és ezt kiabálta: Fogjátok meg, üssétek agyon, a lányomat meg akarta ölni, vérért akarta venni. Öljétek meg! A falubeliek a talmudistát és kocsisát is lerángatták a kocsiról, és meg akarták lincselni. Az aug. 28-i NN-ban pedig azt olvassuk, hogy a vérvád meséje terjed: Kurtics, Elek, Sofronya, Medgyesegyháza és Szent Pál községekben is. – *három Kossuth párti képviselő*: Földessy szerint valószínűleg Leszkay Gyula berettyóújfalui, Balogh László nagyszalontai és Rigó Ferenc bihari képviselő. Utóbbinak csak egy anekdota keltette antiszemita hírét, hiszen zsidó származású felesége volt. Az anekdota, amely Adyt is megtévesztette, így szólt: Rigó Ferenc elment a Bihar községbeli kocsmáros felesége előtt, és ezt mondta: sok ilyen zsidó asszonyt adjon az isten. Az emberek csodálkoztak, hogy éppen Rigó kíván ilyet. Megkérdezték, miért szeretne ő sok ilyen zsidó asszonyt, mire így felelt: mert magtalan az istenadta. Ez az anekdota annakidején bejárta a pesti sajtót is, és innen támadt az a vélemény, hogy Rigó antiszemita. – *Tegyük ezt a szerencsétlen országot gonosz örjögéseikben temetővé*: vö. *A Gare de l'Est-en* c. vers következő soráival: *Küldi már a csókjait nekem / A magyar Temető*. (AEÖV II. 180.)

Mj.: Zs (11.), A-k (34.), Ha (59.), FL. (131.), Na (24.), Vp (33.), PI (I. 163.), Pi (R 56.)

71. *Flos iuventutis*. NN 1901. aug. 28. 3. – Hírek – Dyb.

Mj.: PI (I. 165.)

72. *Uecharok*. NN 1901. aug. 30. 1. – vezércikk – A. E.

A cikk válasz a *Tiszántúl* előző napi Uechar c. vezércikkére, melyet dr. K. A. (Dr. Krüger Aladár) írt. Ebben a *Tiszántúl* diadallal számol be arról, hogy egy Uechar (helyesen Uecar) nevű „mosdatlan szájú trieszti szocialista izgatót” a görzi cs. kir. bíróság hatheti szigorított börtönre ítélte a katolikus vallás gyalázása miatt.

A *Tiszántúl* cikkírója élesen kritizálja a fővárosi lapokat, mivel azok közül csak egy emlékezik meg erről az esetről, a többiek hallgatnak. „A strucc meséjére emlékeztető ez a bölcs hallgatás” – írja a cikkíró. Erre vonatkozik Ady cikkének visszatérő motívuma a homokba takart szemekről, a homokba dugott fejről és általában a homokról, mely itt a megváltás szimbóluma. Az eset háttere: Dr. Faiduti görzi teológiai tanár büntető feljelentést tett az akkori osztrák tengerparti szociáldemokrata párt Ucecar nevű vezetője ellen vallásgyalázás miatt. A szociáldemokrata párt 1901. márc. 27-én népgyűlést tartott Görzben, itt Ucecar élesen kikelt a klerikális pártok ellen, követelte az egyház és állam szétválasztását, kritizálta a bibliát és a dogmákat. A teológiai tanár feljelentése alapján 1901. aug. 23-án tartották meg Görzben a tárgyalást, és Ucecart börtönnel szigorított hatheti fogházra ítélték. – *konzisztórium*: a bíbornokok ünnepélyes gyülekezete a pápával.

Mj.: Zs (9.) A-k (28.), Ha (61.), Pi (I. 166.), Pi (R 59.)

73. *A hétről*. NN 1901. szept. 1. 1–2. – Tárca – (a. e.)

Valami hitvány, tréfás dalban eldaloltuk volt a múltkor: I. Nyárvégi strófák c. NN 1901. aug. 25-i versét (AEÖV II. 85–87.) – *Szállong az emlék, falevél...*: idézet *Ősz felé* c. verséből (AEÖV I. 49–50.) – *a miniszterelnök bácsi a napokban pusztulózott azokkal, akikkel együtt drukkolt*: Széll Kálmán ekkoriban tartotta negyvenéves érettségi találkozóját. Vö. *Flos iuventutis* c. aug. 28-i cikkével. – *Aki világosan lát embereke és dolgokba: vö. Éles szemmel* c. 1900. aug. 12-i versével (AEÖV II. 44.) – *nil admirari*: semmin se csodálkozz! – *Zacconi, Ermete* (1857–?): nagy olasz színész.

Mj.: Ha (64. Szeptember elsején címmel), Pi (I. 168.)

74. *Szilágyi Dezsőről*. NN 1901. szept. 1. 4. – Hírek

A Harden-idézetet bevezető és a cikket befejező szavak minden kétséget kizáróan Adyéi. Máskor is hivatkozik Harden Szilágyiról írt soraira (*Szilágyi Dezső szobra*. nov. 24.), de jelzői is tipikusan adysak.

A Harden-írás a szerző lapjában, a *Die Zukunft* 1901. aug. 24-i számában jelent meg *Töte Männer* címmel. Három halottról ír benne, Francesco Crispiről, Szilágyi Dezsőről és Robert Bosseről. Az idézett rész előtt elmondja a szerző, hogy ki volt Szilágyi Dezső. Hatéves igazságügyminiszteri működéséről nem sokat lehet mondani. Mert az egyházpolitikai törvények, melyeknek előkészítőjeként emlegetik, nem sokat érnek, lévén az egész kultúrharc, a liberalizmus lejárt lemez. De ezen kívül nem talált kivetni valót Sz. D. a mágnásuralomban, a tömegeket kirekesztő választójogban, a korrupcióban. Csak akkor jött dühbe, ha úgy látszott, hogy az alkotmány betűit vagy a vallásszabadságot fenyegeti veszély. Egyszóval a gazdaságilag vak liberális példánya volt, ahogy a szabadelvű választók ABC könyvében meg van írva. Majd az idézet következik, melynek eredeti szövege így hangzik:

„Und dennoch so berühmt, von Árpáds Söhnen so hoch, fast bis zum Sonnenhöhe der Legendenhelden, erhoben? Ein Mann, der nie einen schöpferischen Gedanken gehabt, nie seinem Volk zu einem neuen Ziel auch nur den schmalsten

Fusspfad gebahnt hat? Woher, wofür solchen Ruhmes Glanz? Die Antwort ist einfach und muss jeden doch, der die besondere Farbe magyarischer Kultur nicht kennt, überraschen: Desider Szilágyi war ein ungarischer Politiker und ein ehrlicher Mann. Er war sechs Jahre Minister und drei Jahre Kammerpräsident und ist nicht gekauft, nicht ein einziges armes Mal bestochen worden. Staunend blickten auf ihn die Parteigenossen, staunend schaute auch aus anderen Lagern die ehrenwerte Magnatenschaft zu solchem sonderbaren Schwärmer empor. Lincorruptible war er, der zu der Rolle eines Robespierre doch gar nicht das Zeug hatte; und ein unlösbares Rätsel schien, was er denn eigentlich auf der politischen Galerie wolle, da niemand ihn doch je bei der Zuckerbüchse, den Pökeltönnen noch an der Schatulle des Zahlmeisters sah. Ist solche Gewiss eines übers Grab fortwirkenden Lebensruhmes nicht allerliebste und beleuchtet sie nicht mit grellen Schein eines ganzen Sumpflandes Kultur? Über den durchschnittsliberalen Szilágyi, den Verfassungswächter und Pfaffenbefehder, durft man schweigen; der Mann, der berühmt wurde, weil er kein feiler Schuft war, musste erwähnt werden. Auf seinem Grabstein hat das ritterliche Transleithanien in hymnischer Hochstimmung eine unvergessbare Selbstanzeige geschrieben. Wie leicht wäre dem Gatten der Donna Lina Barbagallo das politische Leben geworden, wenn seine Wiege, statt in Ribera, in Debrecin gestanden hätte! Im Italien des Panamino wurde ihm die „moralische Frage“ gestellt, seinem Ideal wäre das Land zeit gewesen, wo ein Minister angestaunt wurde, weil er nicht stahl.“

Ezt az idézetet Ady minden bizonnyal debreceni lapból vette át. Hogy nem ő fordította németből, azt valószínűsíti Ady viszonylag gyöngye német nyelvtudása, és az is, hogy csak ennyit idézett a szövegből.

75. *Tisza Kálmán*. NN 1901. szept. 4. 1. – vezércikk

(*) Eredetiben: melyet

A névtelen vezércikket Adynak tulajdonítják, bár nincsen meg benne az Ady vezércikkeit általában jellemző erő (talán ezért is névtelen), de gondolatmenete egyezik más, e témát érintő cikkeivel, és sok olyan nyelvi sajátosság van benne, mely az ő stílusára vall: „örvendezés”, „róvjuk”, „hajh” stb.

Tisza Kálmán 1901. szept. 3-án Nagyváradra érkezett, hogy beszámoló beszédét megtartsa. A pályaudvaron Rimler Károly h. polgármester fogadta, és üdvözlő beszédében azt mondta, hogy Nagyvárad közönsége hűen őrzi a liberális eszméket. Tisza Kálmán válaszolt, és többek közt így nyilatkozott: „Ama biztosításra pedig, hogy Nagyvárad változatlanul megőrizte a liberális eszmék régi szeretetét, engedjék meg, hogy azt válaszoljam, hogy gyászfátyolt kellene öltönnünk magunkra, ha a liberális eszmék mellett való kitartásról még Nagyvárad is eltántorodnék.”

76. *Tisza Kálmán beszélt*. NN 1901. szept. 5. 1. – vezércikk

(*) Eredetiben: meggyőződést

Szerzője azonos az előző napi vezércikkével, mint arra a következő mondat utal: „Igenis hitet nyújtott arra... hogy nem változott, s nem fog változni.” Ady

szerzőségét nyomatékosítja az is, hogy e cikk utolsó előtti bekezdésének itt következő jellemző fordulata: „a mi generálisunk, aki vállán tartja ma a magyar szabadelvűség bástyáját” – megegyezik a NN 1901. aug. 13-i *A nagyváradai beszámoló* c. A. E. szignójú cikk egyik gondolatával: „...a büszke csarnok... két oszlopon nyugodott... ez egyik oszlop lezuhan, s egy oszlop tartja immár megroskadva. – Szilágyi Dezső meghalt, csak Tisza Kálmánban bízhatunk.”

Tisza Kálmán igaz liberális embernek tartja Széll Kálmánt: Tisza azt mondta Széllről, hogy nincs ok kétségbeesni, mert a kormányelnök meghasonlásba jött azzal a programmal, melyet kormányra lépésekor adott, és a szabadelvű párt elfogadott. Az összeférhetetlenségi javaslatról az a véleménye, hogy túl szigorú, de elfogadta, mert bízik a szabadelvű párt győzelmében. A gönci levéllel kapcsolatban helyteleníti, hogy szabadelvű zászló alatt agrárprogramot hirdet. – *nagy elégtétel rajtunk kívül dr. Friedländer Samunak:* vö. *Nagyváradai szabadelvűek* c. aug. 20-i cikkével. – *gönci levél:* Károlyi Sándor gönci levele, melyet aug. 3-án intézett választóihoz; összegezte a kormánypárt elveivel gyökeresen ellentétes antiliberális, újkonzervatív program fő pontjait. Szól az uszora, az egoizmus ellen, általában a szabadverseny kapitalizmus ellen. Szót emel a hazafias gondolatért, a tisztességért. Megindokolta, hogy jelenleg a kormány elnöke purifikálni akar (kúriai bíraskodás, inkompatibilitás stb.). Végül pontokba szedve adja a Magyar Gazdaszövetség programját: I. Az uzoratorvény revíziója; II. A rutén akció kiterjesztése mindenhol, ahol hasonló viszonyok vannak, mint Bereg megyében (lengyel zsidók bevándorlásának eltiltása, itt lakó nagybirtokosok adójának felemelése); III. agrár és ipari termékek árának rentabilitása (gabonára magas beviteli vám); IV. magas vám sertés, juh, marha behozatalára; V. hathatós borvámok; VI. hasonló vámok minden agrártermékre, gyapjúra; VII. a létminimum adómentessége; VIII. szövetkezetek fölkarolása. – Tisza Kálmán szept. 4-én tartott nagyváradai képviselői beszámoló beszéde után a gyűlés újból öt jelölte Nagyvárad képviselőjének. Hoványi Géza dr. indítványt tett, hogy Széll Kálmán miniszterelnököt a gyűlésből üdvözlőjké, és báró Podmaniczky Frigyes, a szabadelvű párt orsz. elnökét értesítsék Tisza Kálmán újból való jelöléséről. – A gyűlést követő banketten dr. Várady Zsigmond Tisza Kálmán közéleti működését méltatta.

77. *Czinegének bölcsessége.* NN 1901. szept. 7. 1. – vezércikk – A. E.

Papp Miklós: váradai pénzügyigazgató – *Pfuhl Ágoston:* nagyváradai h. pénzügyigazgató (l. *A pénzügyigazgatóság botránya* c. cikket és jegyzetét: AEÖPM III. 233–34.; 430–31.) – *Bordé Ferenc:* városi tanácsnok. – *Rátóti iskola, marhatenyésztő:* Széll Kálmánnak tehéngazdasága volt Rátóton.

Mj.: Zs (15.), Ha (66.), Vp (36.), Pp (88.), PI (I. 171.)

78. *Egy kellemetlen ember.* NN 1901. szept. 7. 3. – Hírek

A névtelen cikket kétségtelenül Ady írta. Néhány nappal előbb *Nagyváradai szabadelvűek* c. aug. 20-i cikkében is őszinteségéért ünnepelte Friedländer Samut, aki arra tett javaslatot, hogy előbb hallgassák meg Tisza Kálmán beszámolóját, és csak aztán jelöljék újra képviselőnek. Erre vonatkozik ebben a cikkben az, hogy

„egyik újabb őszinteségét hogy olyan nagyon-nagyon felrótták neki.” De Adyra vall Offenbach és Heine együtt emlegetése is (vö. *Fedák Sári* c. 1902. máj. 6-i versében: *Körülte sir suhogva, szállva / Heinének s Offenbachnak árnya...* (AEÖV II. 115.) és szokásos stílussajátsagai: „nevezhetnök”, „megfojtanók”, „gondolkozni” stb.

Friedländer Samu: 1. *A kenyér volt az ok* c. júl. 11-i cikk jegyzetét.

Minden bizonnyal erre a cikkre céloz a *Színházi Újság* szept. 29-i kis híre is a következő szöveggel: „Ady Endre, az *Esti Lira* rovat vezetője, a legértelmesebb a fiatal magyar poéták között, kitűnő verselő. Rendkívül könnyen ír, de nehezen fog hozzá. Nagyon kellemetlen ember különben.”

79. *Lassan, de biztosan*. NN 1901. szept. 8. 2.

Nagyon valószínű, hogy a Tasnádon és Zilahon, az Adyhoz közel álló két községben történt eseményekről ő tudósítja lapját. A felekezeteskedés témája is őt foglalkoztatta leginkább.

A már másutt ismertetett sablonok szerint terjesztődött: vö. *A mennyeknek országa* c. aug. 27-i cikkel és jegyzetével.

80. *Az őszi Nagyvárad*. NN 1901. szept. 12. 4. – Hírek – (e.)

81. *A jelöltek fotográfiája*. NN 1901. szept. 13. 3. – Hírek – (ae.)

82. *A hétről*. NN 1901. szept. 15. 1. – Tárca – (ae.)

Pulszky Ágost (1846–1901): jogfilozófus és szociológus. 1871-től szabadelvű, majd mérsékelt ellenzéki képviselő. 1874-től a budapesti egyetem tanára. Egyik megalapítója és első elnöke a Társadalomtudományi Társaságnak. A választásokon Pulszky Selmecbányán akart jelöltséget vállalni, s az ellenjelölt Farbaky István, a selmeci bányászati főiskola tanára. Pulszky néhány nappal a cikk megírása előtt, szept. 11-én halt meg. – *A kis, nagy álmú erdőszecske*: Ady tévedett, mert Rákosi Jenő gazdasáznak készült. Akkoriban játszott tragédiája: Endre és Johanna. – *Pelczéderek*: Pelczéder Ágoston budapesti asztalos iparos volt a nagyváradai szociáldemokrata párt jelöltje. – *Károlyi Sándor*: 1. a *Tisza Kálmán beszélt* c. szept. 5-i cikk jegyzetét. – *Pfeiffer Sándor*: munkásmozgalmi vezető, újságíró, a Népszava szerkesztője. – *Molnár apát*: M. János, a Néppárt egyik vezetője. – *Molnár Jenő*: 1. *A nagy hazugság* c. júl. 31-i cikket.

Mj.: *Ila* (68. részlet Paskolja az őszi zápor... címmel)

83. *Egan Ede öngyilkossága*. NN 1901. szept. 21. 2.

A cikk szerzője minden kétséget kizáróan Ady. Sokat támadta régebben Egánt (1. különösen *Eganizmus s a székelység* c. júl. 14-i cikkét), s ezt a kis cikket elégtételnek is számhatta. De kétségtelenné teszi szerzőségét az „előhívott halál” kifejezés is, mely később a meghívott halál formában hasonló című versében is előfordul.

84. *Diákdolgoz.* NN 1901. szept. 21. 3-4. – Hírek – (ae.)

Mert olvassuk a budapesti szaklapot: a budapesti *Egyetemi Lapok* 1901. szept. 14-i számában többek közt Concha Győzőnek, a jogi kar dékánjának évnvítő beszédét közli, melyben a vallásos és nemzeti érzésre nevelést tűzi ki az egyetemi tanárok feladatául, és támadja a liberális irányt. Az előző számban pedig E. Hencz Károly *Magyar ifjúság* c. dagályos vezércikke adja hírül: harmadik éve már, hogy az egyetemi ifjúság kibontotta a zászlót a haza s a valláserkölcös jegyében a kozmopolita törekvések ellen. A magasan lengő zászlóra a magyar faj szupremáciáját írták jelszónak. – *Jules Lemaître* (1853–1914): francia író, kritikus. A Dreyfus-per során a Dreyfus-ellenes nacionalistákhoz csatlakozott.

Mj.: Ha (69.), Na (26.), Vp (38.), Pp (90.), PI (I. 174.), Pi (R 61.)

85. *A zsidó pipája.* NN 1901. szept. 28. 3-4. – Hírek – (ae.)

Mj.: Zs (14.), Ha (72.), FL (134.), Isz (187.), Vp (40.), PI (I. 176.)

86. *A hétről.* NN 1901. szept. 29. 1. – Tárca – Dyb.

Molnár Ákos pártja... Molnár Ákos a székelyhídi kerület képviselője volt, a székelyek gazdasági megmentésére kezdeményezett akciót. Pártját nyilván azért hívták alsóruhás pártnak, mert a székelyek nemzeti viselete a fehér harisnya és a gatyá volt. A felsőruhások jelöltje a szabadelvű párti, de agrárius érzelmű Szunyogh Zsigmond földbirtokos volt. – *Marjay Péter:* a hosszúpályi kerületben a függetlenségi párti ref. pap volt. – *Rigó Ferenc:* bihari képviselő szókimondó, külön ember volt. Nagy Endre szerint (Egy város regénye 28.) „Ő volt az, aki Khuen Héderváry miniszterelnöknek, a gögös mágnásnak fülébe súgta a jó tanácsot, hogy hova vonuljon vissza a miniszterelnöki székből.” – L. még *A mennyeknek országa* c. aug. 27-i cikk jegyzetét. – *dr. Kripka Henrik:* művelt filozófáló hajlamú ügyvéd. – *Pelczéder Ágoston:* l. *A hétről* c. szept. 15-i cikk jegyzetét. – *Müller Salamon:* nagyváradi cukrászdatulajdonos. Az ő cukrászdáját hívták Mülleráznak. – *Lóránt Dezső:* fővárosi újságíró, a függetlenségi párt geszti képviselőjelöltje – *trottoár* (trottoir): járda, gyalogjáró

87. *A nagy napok előestéjén.* NN 1901. okt. 1. – vezércikk

(*) Eredetiben: genfi

Ady ettől a naptól társszerkesztője a NN-nak. A választások témája erősen foglalkoztatta, mert a szabadelvű párt degenerálódását is ennek tükrében bizonyíthatta legjobban. Ennek a cikknek a stílusa is Ady keze nyomát viseli magán: ilyen fordulatok, mint „pompásan megtetszett”; „édes, komikus dolog”; „az előtolakodó reménynek”; stb.

Nagyszalonta, Berettyóújfalu, Báránd, Bihar: ezekben a kerületekben a szabadelvű párt egyáltalán nem állított jelöltet. – *Hosszúpályi ellenzéki jelöltje református pap:* Marjay Péter. – *Ide a párt egyik legkiválóbb tagját elküldték...* dr. Várady Zsigmond valóban megbukott a választáson. – *Balogh László és Leszkay Gyula:*

nagyszalontai és berettyóújfalui Kossuth-párti képviselők. – *Beszéljünk a székelyhídi dolgokról:* a székelyhídi kerületben dr. Molnár Ákos ellenfele a szabadelvű párti, de agrárius érzelmű Szunyogh Zsigmond volt. – *Tisza István* Ugrán alig néhány szavazattal győzött (1005-tel 640-nel szemben) Lóránt Dezső budapesti hírlapíró ellenében. – *Hlatky Endre:* a nagyváradai szabadelvű párt elnöke Tenkén volt jelölt, és valóban megbukott. – *Belényesen...*: azért lehetett félelmetes az ellenség, mert Bartha Ferenc, Kossuth-párti jelölt több jegyző és bíró ellen panaszt emelt választási visszaélések miatt. Széllnek és Kossuthnak is táviratozott. – *gönci lobogó:* a genfi bizonyára sajtóhiba gönci lobogó helyett, és a Károlyi Sándor által a gönci levélben kifejtett agrárius elveket jelképezi. L. erről bővebben a *Tisza Kálmán beszélt* c. szept. 5-i cikk jegyzetét. – *Hoványi Géza:* a nagyváradai Takarékpénztár vezérigazgatója.

88. *Véreség az egész vonalon.* NN 1901. okt. 3. 1. – vezércikk

A többször megjósolt bukásról érkező hírek elégikus kommentálása, minden káröröm nélküli regisztrálása, és a bukásból levont következtetés: „És tessék gondolkodni a szabadelvűség mibenléte és sorsa felett.” – mindez Ady akkori állásfoglalására jellemző. Nem beszélve az elégtétel érzéséről. Hiszen ő jósolta meg a szabadelvű párt bukását. Egy-két stílusfordulat is rá vall: „gyáváskodni”, „üdvözlőnk”.

Élesd: itt Telegdi József szabadelvű lett a képviselő. – *Margitta még tán megmarad:* valóban Örley Kálmán szabadelvűt választották meg Szatmár Mór Kossuth-pártival szemben. – *annak a segítsége kell:* Tenczer Pál, a *Neues Politisches Journal* szerkesztője Istenhez fohászkodott Radocza János budapesti terézvárosi jelölt megválasztása érdekében.

89. *A választás Nagyváradon.* NN 1901. okt. 4. 1.

Ezen a napon a vezércikket is Ady írta, de ez a tudósítás időben megelőzi a vezércikket, ezért közöljük az előtt. Tisza ekkor még csak *várható* bukásának okait itt is a helyi szabadelvű párt vezetőinek tulajdonítja. Itt is *helyi klikknek* nevezi ezt a vezető réteget, mint másnapi jelzett vezércikkében. Rá vall a terézvárosi, Vázsonyi-féle választásra való utalás is. Stílis jelek: „hajh”, rövid, kopogó mondatok stb. is alátámasztják Ady szerzőségét.

90. *Tisza Kálmán megbukott.* NN 1901. okt. 4. 1–2. – vezércikk

A nagy Ady-vezércikkek közül való annak ellenére, hogy névtelen. Bizonyítékkal talán elég a „szentlélek lovagjai” kifejezésre utalni, mellyel Ady többször illette az újságírókat. (*A hétről.* 1902. márc. 2. – AEÖPM III. 9–10., 287–88. és *Levél az apámhoz.* 1903. márc. 1. – AEÖPM IV. 44–46.; 314.), és ugyanilyen értelemben beszél róluk a *Szent Lélek karaványa* c. 1907-es versében is. S Ady maga mondja másnapi jelzett vezércikkében, hogy „elmondtuk már tegnap”. Fehér Dezső is Ady betűjeleivel közli az egyébként névtelenül megjelent cikket.

Tisza Kálmán a választásokon 820 szavazatot kapott, míg Barabás Béla 1108-at. Bukásához a klérus propagandája is hozzájárult. A *Tiszántúl* publicistája, dr.

Krüger Aladár a függetlenségi pártnak volt vezetőségi tagja. – *Szent László király tere felé tódul Nagyvárad népe*: a választások helye a Fekete Sas szállóban volt, mely a Szent László térre nyílt.

Mj.: Ha (74.)

91. *Reflexiók a bukáshoz*. NN 1901. okt. 5. 1. – vezércikk – A. E.

(*) Eredetiben: állát

kegyelmes főfinánc: Lukács László pénzügyminiszter – *krumplileves*: Barabás kortesei azt terjesztették, hogy a fizetésjavítást kérő tisztviselőkről Tisza Kálmán azt mondta volna: egyenek krumplilevest. – *Szokoly Tamás*: a nagyváradai függetlenségi párt vezére. Földessy Gyula szerint tisztességes, de korlátolt politikus volt, minden bajt az „átkos Bécsnek” tulajdonított, a lapokban gyakran tették nevetségessé, amire rá is szolgált. Mikor Barabás Bélát 1906-ban több helyütt is megválasztották, köztük Nagyváradon is, a nagyváradai mandátumról lemondott. Ekkor Szokoly Tamást jelölték ezzel a jelszóval: „Egye fene, ha nincs más – Éljen Szokoly Tamás”. Így választották meg. – *Stern Hermann*: kávéháztulajdonos – *Schütz Albert*: ügyvéd, – *Adorján Emil*: becenevén Leander, ügyvéd, városatya. – *Halász Lajos*: újságíró. 1906-ban az ugrai kerület képviselője. Mindnyájan a nagyváradai függetlenségi párt vezető tagjai. – *Az aula és vidéke*: Schlauch Lőrinc bíboros püspök udvara. – *Hoványi úrek bankdespotasága*: dr. Hoványi Géza a Nagyváradai Takarékpénztár nevű legelőkelőbb nagyváradai bank vezérigazgatója volt.

Mj.: PI (I. 177.), Pi (R 63.)

92. *A nagy szélhámós*. NN 1901. okt. 6. 1–2. – vezércikk – A. E.

demimond (demi-monde): félvilági – *Sarkady kisasszony*: korabeli táncosnő – *plaudite*: tapsoljatok

Mj.: Ha (76.), PI (I. 179.), Pi (R 65.)

93. *A hétről*. NN 1901. okt. 6. 1–2. – Tárca – Dyb.

Delila előadásáról szöktünk meg: I. *Delila* c. okt. 5-i cikkét a Függelékben. – *Szávay Gyula tollát sok sertés győzte le*: Szávay Gyula (1861–1935) költő, újságíró, a győri kereskedelmi és iparkamara titkára elbukott Győrött. Vele szemben Hilbert Károly sertéskereskedőt választották meg. – *Ábrányi Kornél talán örökre le fog most már mondani...*: Ábrányi Kornél (1849–1913) író, újságíró két helyütt is fellépett: Lengyeltótiiban, ahol azelőtt is képviselő volt, de a választás napján visszalépett, mert látta a biztos bukás jeleit, és azt hitte, hogy Dédesden, ahol szintén jelölték, több esélye lesz. De itt is elbukott. – *latájnerek*: a lateiner német szóból, latinos műveltségű értelmiségi. – *És ujjongunk a Vázsonyi Vilmos dr. diadalának*: Vázsonyi a budapesti Terezzvárosban választották képviselővé. – *Valamelyik szombat alkonyatkor...*: I. *A hétről* c. szept. 15-i cikkét.

Mj.: Ha (78. részlet A siker mindig a középszerűséghez szegődik címmel)

94. *A választások epilógjai.* NN 1901. okt. 7. 4.

A cikk szerzője minden bizonnyal Ady, nemcsak azért, mert ugyanolyan szellemben ír Tisza bukásáról, mint az előző cikkekben, de konkrétan is utal többször a *Reflexiók a bukáshoz* c. okt. 5-i jelzett vezércikkére („Mi elmondtuk, hogy Nagyvárad nem a szabadelvűség ellen kívánt megnyilatkozni.” „Mi akkor mindjárt megírtuk, hogy ez a bukás nem szörnyűséges csapás...”)

a haldokló oroszlán: Tisza Kálmán

95. *A lowoodi árva és Fedora.* K. Hegyesi Mari vendégszínházai. NN 1901. okt. 7. 7. – Színház

E színikritikát mindenképpen Ady írta. Ekkor már ő a színházi rovat vezetője (egy-egy rövid színikritikát találunk csak a lapban idegen szignóval), de több stílári jellegzetesség is az ő szerzőségét támasztja alá („végigjátszta”, „a mi hitünk, hogy” stb.)

A lowoodi árva: színmű 4 felv. egy előjátékkal. Írta Birch-Pfeiffer Sarolta. (A darab Charlotte Brontë Jane Eyre c. regénye nyomán készült.) Ford. Szigethy József – *Fedora:* színmű 3 felv. Írta Victorien Sardou, ford. Paulay Ede.

Mj.: VT (323.)

96. *Káprázatok.* Marton Gaby könyve. NN 1901. okt. 12. 5. – Irodalom

A könyvkritikát nemcsak azért tulajdonítjuk Adynak, mert a bírált mű szerzőjének egy ideig udvarolt is, hanem az egyéniség jelentőségének túlhangsúlyozása és stílári fordulatok is alátámasztják ezt a feltételezést (névszóhalmaz: „kivételes erők, szilajságok, föllángolások és misztikus ellágyulások...”.) Marton Gabihoz előzőleg két verset is írt (*Lázban* 1900. máj. 27. és *Gabriella* 1900. júl. 9. – AEÖV II. 34–35., 345–48.; 39., 357–58.), tehát a flört már több mint egy éve lezajlott. – *Annie Vivanti* (1868–1941): olasz költő és író, aki nagy népszerűséget szerzett.

Mj.: VT (141.)

97. *A hétről.* NN 1901. okt. 13. 1–2. – Tárca – Dyb.

(*) Eredetiben: olyan képe

Szokoly Tamás: I. *Reflexiók a bukáshoz* c. okt. 5-i cikk jegyzetét. – *Nagyvárad új városházát lehetetlen volt másnak adni, mint akinek adták:* a városháza kivitelezője versenytárgyalás után Rimanóczy Kálmán lett. – *Polonyi Géza* (1848–1920): függetlenségi párti képviselő

Mj.: Ha (80. részlet A vélemények különbözök... címmel)

98. *Komédia.* SzÚ 1901. okt. 13. 3. – Ady Eindre

Szaty: Szathmáry Árpád (1846–1901) színész halálára írta Ady.

99. *Figaró házassága*. NN 1901. okt. 15. 4. – Színház

A rövid kritika minden bizonnyal Adyé. Ő látta már Tanayt Debrecenben „be más környezetben”. Az ő jelzői a „kiválóan intelligens, jeles színészember”, valamint Beaumarchais „istenien derűs lelke”. Végül pedig az ő korai cikkeiben fordul elő gyakran ez a szólás: „ez volt a helyzet szignatúrája”.

Mj.: PI (I. 181.)

100. *Új pártalakulás Nagyváradon*. NN 1901. okt. 16. 1. – vezércikk

Ady két alkalommal is jelzett cikkében használja Széll Kálmánra a „nagy kokott” epitetont, éspedig *A nagy szélhámos* c. okt. 6-i és *Széll úr purifikál* c. 1902. márc. 13-i cikkében (AEÖPM III. 18.). De Adyra vallanak apróbb stíláriis jellegzetességek is, mint pl. a szónokias háromszor ismételt „Emlékezzenek csak...” vagy a sok felkiáltójel, három pont.

Ama bizonyos trafik: Tisza Kálmán bukásának okai között szerepelt a köz-tudatban az is, hogy a nagyváradi nagytrafikot nem nagyváradi embernek adták. – *a tisztviselők elkeseredése*: 1. *Reflexiók a bukáshoz* c. okt. 5-i cikket és jegyzétét.

Mj.: PI (I. 182.)

101. *A kis mama*. A Szigligeti Színház premierje. NN 1901. okt. 16. 5. – Színház

A lírai színikritika minden bizonnyal Ady műve. Az „édesen ostoba lelkesülés”; az „édes, bájos mese”; „két édes francia”; „örökké lepaskolt hit”; stb. mind jel-legzetesen adys fordulatok. Ugyanilyen szellemben tér vissza a darab méltatására *A hétről* c. okt. 20-i jelzett cikkében is.

A kis mama: vígj. 3 felv. Írta Henry Meilhac és Ludovic Halévy. Ford. Fái J. Béla.

Mj.: VT (325.)

102. *Alamizna Tisza Kálmánnak*. Széll úr komédiája. NN 1901. okt. 17. 2.

„Egy darab história zárult le – irtuk volt akkor” – utalás Tisza Kálmán megbukott c. okt. 4-i névtelen, de kétségtelen Ady-cikkre. Így ez a számtalan stíláriis sajátossággal telített cikk is jogosan tulajdonítható Adynak. Rá vallanak az időnként gyors, kopogó mondatok, a „hallanók” kifejezés, az erőteljes metaforikus fordulat: „kihez a história is nagy jusst formál” és a különböző mondatrész-halmozások, felsorolások („Elevenedjetek meg elfelejtett homéri derűs, kacagtató történetek!”; „A lelkesedés, a föllángolás, a deputációk, a sürgönyök, bandériumok, szónoklatok és láklyásmuzsikák napja...”; stb.)

A Kálmánt azonban szörnyen kupán vágta másnap egy bécsi nagy lap: valószínűleg a *Neue Freie Presse* véleményét idézi *A nagy szélhámos* c. okt. 6-i cikkben. – *Kíváncsok volna: A hétről* c. okt. 13-i cikkben írt Ady arról, hogy a király véleménye a választások után az volt, hogy Tisza Kálmánnak benn kell lennie

a magyar parlamentben. – *Szél-róka meglátogatta a beteg oroszlánt*: Széll Kálmán csakugyan felkereste Tisza Kálmánt, és farizeus módra szemrehányást tett neki, amiért nem közölte vele, hogy a mandátuma veszélyben forog. Tisza Kálmánt rövidesen megválasztották az abrudbányai románlakta kerületben, ahol a kincstárnak birtokai és aranybányái voltak, és így az odaválások a kormány parancsára szavaztak. – *Cornelia*: a Gracchusok anyja, aki híres volt anyai önfeláldozásáról. – *nagyszürkési Szürke Barna*: valószínűleg fantáziánév. – *Mindennap jöttek a hírek*: az aznapi NN közli, hogy a „szabadelvű pártban most nagy gondot okoz a kibukott tekintélyesebb párttagok elhelyezése”, Láng Lajosnak, Plósz miniszternek és Tisza Kálmánnak keresik még mindig a kerületet. – *Volt egy lap...*: nem találtuk meg, melyikre céloz. – *ephiateszi*: a spártai Ephialtész elárulta Leonidas seregét a perzsáknak. Neve azóta az árulással egyértelmű.

103. *Affér egy vers miatt*. NN 1901. okt. 18. 5. – Hírek

A gyors reagálás (Ady paródiája a SzÜ okt. 13-i számában jelent meg) és a jólétesültség az ügyben szereplő Ady tollára vall.

Az inkriminált verset és az abból keletkezett affért I. AEÖV II. 90–91.; 430–32. (*Szintén strófák a színházról*).

104. *Otthon*. NN 1901. okt. 18. 7. – Színház

A kritikát nemcsak stílusis jegyei miatt tulajdonítjuk Adynak („megformálta hitünket”; „pompásan segédkeztek”; stb.), erre vall Sudermann iránti régi keletű rajongása és az alakítás igazságának kiemelése.

105. *A debreceni véres nap*. NN 1901. okt. 19. 2.

Ady szerzőségét világosan bizonyítja a következő mondat: „A múltkori választások idején debreceni jogász volt e sorok írója.”

A cikket tudósítás követi. Eszerint az eredményhirdetés után a tömeg Abzug Dobieckzi, Éljen Varga Lajos kiáltással tüntetni kezdett. A közönség fenyegető magatartására lovasrendőrök vonultak ki, rájuk azonban közáport zúdítottak. Majd a riadóra huszárság vonult fel, a huszárok kardot rántottak, a lakosság menekült. A gyalogság szuronyt szegezett, és megpróbálta a tömeget leszorítani a Piac utcáról. Ekkor a kormánypártiak ablakát törték be, majd megostromolták a városházát. Beverték a városi nyomda és a pénzügyigazgatóság ablakait. A katonaság többeket megsebesített, de a katonák között is sok volt a sebesült. Este 7 órakor kiszorították a tömeget a Piac utcáról. Ekkor a Bika kávéház és a Tisza-palota ablakait törték be. Térdig gázoltak az üvegtörmelékben. Este 9-kor az egész katonaság kivonult, és sikerült elnyomni a szenvedélyeket. Így éjjel 12-ig nagyobb zavargás nem fordult elő.

106. *A hétről*. NN 1901. okt. 20. 1–2. – Tárca – Dyb.

A gyermekről szóló első bekezdés gondolatai később gyakran visszatérnek verseiben és prózáiban (*A gyermekség elégiája*, *Petőfi nem alkuszik*, *Szerelmes gyer-*

mekek) – *A kis mama*: I. *A kis mama* c. okt. 16-i cikkét. – *Somogyi-rezsim*: a Szigligeti Színház Somogyi Károly működése alatt – *afférek*ről: I. *Affér egy vers miatt* c. okt. 18-i cikkét és jegyzetét. – *Halász Lajos kis lapja*: *Nagyvárad Friss Újság* – *Vesztaszüzek*: 3. felv. frívol francia operett, írta Deprès és Bernède, zenéjét szerezte Le Rey és Clerice. Ford. Mérai Adolf. 1901. okt. 11-én a Magyar Színházban mutatták be először. – *a lazaristák esete*: az *Alkotmány* okt. 20-i számában a következőket olvashatjuk: „A lazaristák letelepítése Budapesten régi kedvenc eszméje mindazoknak, akik a karmelita atyák bámulatos működését látva, egy másik városrészben a hasonlóan vigasztalan állapotokon segíteni óhajtanak. Ezek közé tartozik maga a főváros tanácsa és törvényhatósága, amely a lazarista atyák letelepítésének megkönnyítésére legutóbbi közgyűlésén százezer koronát szavazott meg”. – *Debrecenben forradalmat csinált*: Debrecenben a három választókerület közül kettőben függetlenségi jelöltet választottak: Thaly Kálmánt és dr. Bakonyi Samut. A harmadik kerületben kormánypárti jelöltet, Varga Lajos dr.-t választották meg. Ezért a függetlenségi jelölt, Dobieczki lovag mellett véres tüntetés robbant ki. L. az előző cikket.

107. *A Jókai-pár Nagváradon*. NN 1901. okt. 20. 4.

Ez az előzetes beszámoló azoknak a cikkeknek előhangja, melyekben Ady a Jókai-párt ünneplő (*A poétakirály és felesége* nov. 7.; *A hétről* nov. 10.). Mindezek a cikkek, ha névtelenek is, ugyanolyan stílusban és ugyanazzal a lelkesedéssel ünneplik a Jókai-párt, mint egykori róluk írt verse: *A Nászutazók* (1899. szept. 16.), melyből *A hétről* c. említett cikkében idéz is.

108. *Színészek a brettlin*. Egy kis különvélemény. NN 1901. okt. 20. 5–6. – Színház

Okt. 18-án jelent meg a Szű-ban *A brettli* c. verse, melyben játékos-ironikusan szól a színházról a brettli javára. „*A szín, a fény a brettlié volt*” – írja. (AFÖV II. 93., 433–34.) De Adyról árulkodik Budapest és vidék szembeállításának gunyoros emlegetése, valamint a brettli megnemesítésének gondolata is.

Márkus József (1854–1911): nagyváradai származású író, újságíró, ekkor a *Magyar Színpad* c. budapesti lap szerkesztője. A NN okt. 20-i híre szerint Márkus József előző héten Nagváradon járt. – *brettli*: I. a júl. 18-i cikk jegyzetét.

109. *Tisza István és a bihari dzsentrí*. NN 1901. okt. 24. 5.

A budapesti lap krónikájához fűzött fanyar reflexió minden bizonnyal Ady műve. Jelzi annak a folyamatnak kezdetét, melyben végképp elszakadt a Tiszáktól.

Beöthy Ödön (1796–1854): ellenzéki liberális reformpolitikus. 48-ban erdélyi kormánybiztos. A szabadságharc bukása után emigrációba ment. Hamburgban halt meg, és meghagyta, hogy holttestét sohase szállítsák haza. – *Rózsabokor*: híres nagyváradai vendéglő volt. Tisza Kálmán tiszteletére itt rendezték a vacsorákat, ha Nagyváradra jött. – *magnum-áldomás*: rendezvényt, szertartást stb. követő lakoma. – *Juricskay Zoltánné*: előkelő földbirtokosnő. – *Wertheimstein Alfréd*: ny. ulánus-

kapitány, Bihar megyei földbirtokos, lányát később egy Rothschild vette feleségül. – *Miskolczy Barnabás*: királyi közjegyző – *Meskö Boldizsár*: Örley Kálmán országgyűlési képviselő veje, a Friedrich Wilhelm biztosító társaság tisztviselője. – *Pallay Lajos*: ügyvéd, a szabadelvű párt egyik vezető tagja. – *N. Bölöny József*: (Nagy-Bölöny): ugrai nagybirtokos, képviselő, felesége Nedeczky Ferike, Deák Ferenc nevelt lánya. Bölöny József a kolozsvári Nemzeti Színház intendánsa volt, népdalokat írt, és igen szoros barátságot tartott fenn a Tisza családdal. A harmincas években hunyt el, és mint gyermektelen ember, birtokát azzal a kikötéssel hagyta Tisza István unokáira, hogy vegyék fel a Tisza-Bölöny nevet. De az unokák a hagyatékot nem fogadták el, és így a végrendelet értelmében az a Nemzeti Színháznak jutott.

110. *Jegyzetek a színháznak*. NN 1901. okt. 25. 5. – Színház – (ae.)

A kis mama: I. *A kis mama* c. okt. 16-i cikket és jegyzetét. – *A gascogne-i nemes*: operett 3 felv., zenéjét Franz Suppé, szövegét Richard Genée és Friedrich Zell írta Eugène Sue regénye alapján. – *Ocskay-előadás*: Herczeg Ferenc *Ocskay brigádéros*a – *A kintornás család*: Tóth Ede népszínműve – *repülőbalett*: I. az okt. 27-i cikket a Függelékben.

Mj.: VT (326.)

111. *Székelly Irén*. SzÚ 1901. okt. 26. 1. – Levelek színésznőkről I. – Ida.

A Színházi Újságban Ida szignóval október és december között 3 cikk jelent meg a *Levelek színésznőkről* rovatban. A cikkek szerzője kétségtávol Ady. Ezt bizonyítja az árulkodó szignón kívül az is, hogy az érintett színésznőkről írottak mindig megegyeznek Ady más kritikáiban róluk elmondott véleményével, másrészt pedig olyan nyelvi sajátosságok, mint „törődnőnk”, „sohse”, „hajh”, szóösszetételek, mint „báj-hír”, jelzőhalmazok, mint: „csodás, színes, varázsos”.

Székelly Irén: Ady egyik legkedvesebb színésznője, aki mellett mindig kiállt.

112. *Egy erős asszony s a gyöngye moralisták*. NN 1901. okt. 27. 6–7. – Hírek – (ae)

A cikk háttere: megbukott egy soproni bank, melynek igazgatója, Schladerer Alfréd sorozatosan sikkasztott, és 1880 óta hamis mérleget állított fel, állandóan hamisan könyvelt. Mikor Schladererné a bank közeli bukásáról tudomást szerzett, ő maga ajánlotta férjének az öngyilkosságot. – *nagy, ősz különélő*: Ibsen – *Magda leányasszony*: Sudermann *Otho*n c. drámájának hősnője, aki nem tud megbékülni a korlátozott családi környezettel.

Mj.: Ha (82.)

113. *P. Szép Olga*. SzÚ 1901. okt. 28. 2. – Levelek színésznőkről II. – Ida.

E színésznő-portré szerzőjéről mindaz elmondható, amit a két nappal korábbi, okt. 26-i *Székelly Irén*-ről készített írásról kifejtettünk. S itt is szembetűnőek az adys

fordulatok: „színész-talentumok”; „Nem viharzó, nagy egyéniség. »Csak« érdekes és becses”; „feledékeny, önző, kicsinyes és ideges”.

Trilby: Paul Potter színműve.

114. *Szép Heléna*. NN 1901. okt. 30. 5. – Színház

Ady szerzőségét támasztja alá Offenbach iránti lelkesedése, s olyan szókapcsolatok, mint „legpoétikusabb jelenet” vagy „pompás figura”.

Tavaly a legklasszikusabb: utalás az azonos című 1901. jún. 4-i Pálmay Ilka alakította szerepre.

115. *Válás után*. NN 1901. okt. 31. 5. – Színház

Ismét Ady stílusjegyei hitelesítik szerzőségét: a „pompás” jelző, vagy a „szürkeség-bontó” szóösszetétel.

legbissonibb: a *Válás után* c. vígjátékot Alexandre Bisson írta.

116. *Egy cinikus ember meséi*. NN 1901. nov. 5. 1–2. – Tárcá – A. E.

Bíró Lajos könyve, melyről Ady tárcája szól: Bálványrombolók (Egy cinikus ember meséi) Nagyvárad. Nyomattatott Laszky Ármin könyvnyomdájában 1901. – *Maxim Gorkij egyszer nem rombolt... mikor írt egy novellát*: Gorkij Foma Gorgyjejev c. novellájáról van szó. – *Súlyos témáin e könyvnek sokat töprengtünk*: Bíró novelláiban itt-ott utal is Adyra. Pl. *Almos volt a lány* c. novellájában ezt írja: „Poéta-barátom így szolt egyszer hozzám: – Az ember életét nevetséges csekélységek döntik el. Egy napsugaras tavaszi délelőtt tesz bennünket boldogtalanokká, nyomorultakká, és egy álmatlanul töltött éjszaka néha fegyvert nyom a kezünkbe.” – Egyik Schopenhauer idézete is visszatér Adynál: L. *A bölcső* c. 1901. febr. 14-i cikk jegyzetét (AEÖPM I. 2 831.). Másutt Halász Lajos alakját szövi novellájába, mint pl. az *Éjjel az utcán* címűben.

Mj.: Ha (83.), VT (141.), AI (69.), Pi (R 68.), Mi (27.)

117. *Fehér esték*. NN 1901. nov. 6. 5. – Színház – (ae)

A két árva: Adolphe d’Ennery és Eugène Cormon drámája. – *Utolsó szerelem*: Dóczy Lajos színműve

Mj.: AI (71.), PI (I. 189.), Szí (52.)

118. *A poétakirály és felesége*. NN 1901. nov. 7. 1. – vezércikk

A vezércikk kétségtelenül Ady műve: rá vall sodró lírai ereje és markáns határozottsága. Ahogyan a zsidóságot mint a világosság és haladás fajtájaként írja körül, azt csak a nem zsidó Ady írhatta a NN-nál. Egyik mondata pedig a *Nászutazók* c. versének (AEÖV I. 148.) egyik strófájára hajaz „ki áldott legyen, hogy ifjúvá és boldoggá tette a mi nagy öregünket” – írja itt, és a versben: „Az a nő legyen százszor áldott, / Aki szívét ejtette meg”. – *Csokonai Vitéz Mihály verse*: Hafiz

sírhalma – *Zola Emil elokvens, igézetes, gyönyörű leckéje*: Ady Zolát kora haladásának egyik legnagyobb apostolaként tisztelte. L. *Strófák* c. 1902. okt. 1-i cikkét. (AEÖPM III. 147–49.) – *Megihletett lelkével színpadra siet*: 1. *A Jókai-pár Nagyváradon* c. okt. 20-i cikkét e kötetben. – *ciceszbeiszer*: a *Borsszem Jankó* c. élcslap állandó rovata volt: Reb Menachem Ciceszbeiszer szörnyű átkozódásai.

A cikk háttere, hogy Jókai első feleségének, Laborfalvi Rózának sírján nov. 3-án valaki széjjelszaggatta a Jókai Mór és Nagy Bella koszorúját. Erről Jókai így nyilatkozott a PH munkatársa előtt: „Lelkem mélyéből fel vagyok indulva. Nem tudok dolgozni...”

A nagyváradai Szigligeti Társaság elhatározta, hogy Jókai Mórhoz levelet intéz, és meghívja, hogy neje kíséretében jöjjön el Nagyváradra, s ünnepélyesen fogják fogadni. Nov. 5-én újabb hír a NN-ban, mely szerint a Szigligeti Társaság a Jókai-pár fogadására megalapított választmányának Ady is tagja. Nov. 14-én közlik Jókai levelét, mely szerint Jókainé nem jön Nagyváradra. Előzménye, melyet a NN nov. 8-i száma közölt, hogy „hitvány botránycsinálók megszakitották Pozsonyban Jókai Mórné asszony vendégszereplését. Jókai maga utazott feleségeért. A nagy költőt a kiállott izgalmak csaknem beteggé tették... A hitvány gyűlölködők orvátmadásai és botrányai miatt nem lehetetlen, hogy a művész *nagyváradai vendégszereplése is elmarad.*” Jókaiék csak a következő évben tettek eleget a meghívásnak.

Mj.: Ha (88.), Vp (42.), AI (72.), Pp (92.)

119. *Háború a kulisszák között*. NN 1901. nov. 8. 3–4. – Hírek – (Dyb.)

A SzÚ nov. 7-én *Furcsa háború* címen megírja, hogy Somogyi igazgató a színház hirdető tábláján felhívást intéz társulata tagjaihoz, hogy „rágalmakat ne terjesszenek, ne részegeskedjenek, ne korhelykedjenek”. A színészek energikusan tiltakoztak a leckéztetés ellen. A direktor levétezte a tábláról ezt a felszólítást, s helyette egy olyan igazgatói nyilatkozatot ragasztott ki, hogy színészek ezentúl nem kapnak előleget.

Bölcs Akiba mindennap igazolja magát: állítólag rabbi Akiba mondta, hogy nincs semmi új a nap alatt.

120. *Párbaj egy vers miatt*. NN 1901. nov. 8. 5. – Törvénytéki Csarnok

A debreceni esetről közvetlenül megtörténte után jelzett cikkben tudósított Ady (*Párbajozó kereskedősegédek*. Sz 1900. nov. 10.; AEÖPM I₂ 380–81.; 815.), majd több mint egy év múlva ugyancsak jelzett cikkben visszatér az ügyre (*A párbajozó tanár*. NN 1901. nov. 29.; I. e kötetben.) A mostani cikk apropóját a debreceni törvénytéki tárgyalás adta, melynek hírért minden bizonnyal ugyancsak Ady vette át a debreceni lapokból.

121. *A hétről*. NN 1901. nov. 10. 1–2. – (ae.)

Volt a franciáknak egy ragyogó, nagyevű, agg történetírójuk: Jules Michelet (1798–1874), a nagy francia forradalom történetírója. – *Az örök nő, melyről Goethe*

énekelt: a Faust II. részének utolsó jelenetében mondja a kórus: „az örök asszonyi emel magához” (Kálnoky ford.) – A versidézet Adytól való. Az eredeti versben *Ne bántsátok* olvasható a *Ne sértések* helyett (*Nászutazók*. 1899. szept. 16. – AEÖV I. 148.) – Fodor Gyula dr. a múltkori levelében...: Fodor Gyula dr. a NN. nov. 5-i számában levelet intézett a NN szerkesztőségéhez, melyben közli, miért nem lehet városlátogatás, noha felvették a jelöltek listájára. 1) mert ügyvéd, 2) mert zsidó, 3) nincsenek családi összeköttetései, 4) nem tartozik klikkhez, 5) rossz helyen lakik Olasziban, 6) nem korteskedik maga mellett, 7) a bennlevők választassanak meg újra szerzett jövedelemen. – *ingyen tej*: a szabadkőművesek nyomorenyhító akciója.

Mj.: Ha (89. részlet *Ne érje gáncs a nászok nászát* címmel), PI (I. 190.)

122. *Cyrano de Bergerac*. A Szigligeti Színház premierje 1901. november 9-én. NN 1901. nov. 10. 6-7. – Színház

A kritika minden bizonnyal Adytól származik. A boldogtalan poétáról szóló színdarab lelkes dicsérete a Reviczkyért rajongó költő tollára vall. De nyelvi fordulatok („hajh”, „felséges ötlet” stb.) és az azonos szófajok halmozása is az ő szerzőségét támasztja alá. Később, Párizsba kerülve már kiábrándul Rostand-ból. („Nem szeretem Rostand-t. Ékes beszélő kókler” – írja *Köd-darabok napfényországból* c. cikkében. AEÖPM V. 137.) – *gloire*: dicsőség, itt a francia nemzeti büszkeség „dicsfénye”.

Mj.: VT (327.)

123. *A Szigligeti Színház veszedelme*. NN 1901. nov. 12. 7. – Színház

A kis színházi cikket csak bennfentes ember írhatta. Vagyis az állandó színházi kritikus, aki ekkor Ady volt a NN-nál. Rá vall továbbá a debreceni állapotok pontos ismerete is, és olyan latin szavak használata, mint a „posztulátum” vagy „fundamentum”.

124. *A sajtó parazitái*. NN 1901. nov. 14. 3-4. – Hírek – (ae.)

A Máthé- vagy Szilágyi-kázusok: egy Máthé-Molnár László nevű nagyváradi származású újságíró Debrecenben váltót hamisított, majd megszökött. Legutóbb Szentesen Sima Ferenc lapjának, a Csongrád megyei *Ellenzék*nek felelős szerkesztője volt, s mint ilyen nagyon népszerű. Különböző álnevéken működött tovább (Többek között Szilágyi néven is), míg valaki Nagyváradról felismerte és letartóztatták.

Mj.: Ha (99.) és PI (I. 192.)

125. *Nagyvárad város közgyűlése*. NN 1901. nov. 15. 3.

A bevezető költői természeti kép, az ironikus-könnyed hangvétel, a jelző-halmozás mind Ady szerzőségére vall. A városi közgyűlés beszámolóit egyébként is ő szokta készíteni.

A cikket tudósítás követi, mely tartalmazza a jelenvoltak névsorát és Rimler Károly polgármester-helyettes jelentését a villanyvilágításról. Majd interpellációk következtek. Gábel Jakab a vízvezeték kiterjesztéséről, majd Szokoly Tamás hiányolta a képviselő-választás eredményét a beszámolóból, mint azt Ady cikkében olvashattuk.

klú (a francia clow-ból): valaminek a fénypontja, csattanója.

126. *Kecskeméthyék*. NN 1901. nov. 16. 1. – vezércikk – Ady Endre

ahhoz a hagyaték-tömeghez kívánjuk csatolni, melynek alapját Heine vetette meg a világ klerikálisainak javára: Testamentum c. versében Heine ironikusan végrendelkezik a római egyház javára. – egrí Kecskeméthy Győző úr kuruc esete: Kecskeméthy Győző klerikális diákvezér ügyes trükkkel elvette egy Győri István nevű hivatszolgától a főváros félmillió koronáját tartalmazó táskát, és a pénzzel Amerikába szökött. – Takács Zoltán: jogászkorában a keresztény ifjúság ünnepelt vezetője volt, s rövid egy-két évvel a doktorátus után pénzhamisításon kapták rajta. – Szemere Miklós asztaltársaság: az egyetemi ifjúság Nemzeti Pártja 1901 tavaszán a Keresztény Ifjúság Nagybizottsága címet vette fel. A keresztény nagybizottság 250 tagja közül 1901. május közepén mintegy harmincan, külső tagokkal kiegészítve megalkották a Szemere Miklós asztaltársaságot. – rüt szibarita vázának: utalás Berzenyi A magyarokhoz (Romlásnak indult...) c. verse egyik fordulatára: „szibarita”: elpuhult ember. – Mi lesz... a nagy nemzeti ideálok megvalósításával?: a budapesti Stephaneum nyomdájában jelent meg a Nemzeti ideál c. brosúra Köpösdý Dezső és társai szerkesztésében; „kibocsátja 1000 magyar ifjú”. A fedőlap jellegéje: „Istennel hazáért, királyért!” Mottó: „Jelszavunk oly Magyarország, melynek alapja a keresztény vallás, támasza a nemzeti érzés, s polgárai szívvel-lelekkel magyarok”. Az egész kiadvány frázisos hangoztatása a klerikalizmus, sovinizmus, fajiság, magyar imperializmus gondolatkérének. A társaságnak a politikusok között Szemere Miklós, az úrlovas, a Nemzeti Kaszinó, a bécsi úri kártyabarlangok hőse volt a patrónusa.

Mj.: Ha (101.), FL (104.), Na (28.), Vp (44.), PI (I. 194.), Pi (R 71.)

127. *A klerikális diákok ellen*. NN 1901. nov. 17. 6. – Hírek

Ady Lajos válaszcikkét a Nemzeti Ideál frázisaira a kolozsvári *Egyetemi Lapok* c. lapból minden bizonnyal Ady közli.

Kecskeméthy, Nemzeti Ideál: I. az előző, Kecskeméthyék című cikket és jegyzétét. – A debreceni és sárospataki lecke után: a NN okt. 31-i száma közli, hogy a debreceni főiskolai ifjúság gyűlésén állást foglalt a budapesti ifjúság által kibocsátott Nemzeti Ideál c. röpirattal szemben. Fráter Ernő, a jogászegyesület elnöke tette az indítványt, és Kun Béla, Ady volt évfolyamtársa, később függetlenségi képviselő csatlakozott hozzá.

Az Ady Lajostól átvett idézetben magyarázatot kíván az *arbuezi gyűlölet*: utalás Pedro de Arbuez (1450–1485) ágoston-rendi kanonokra, akit Torquemada főinkvizitor Aragónia inkvizitorává nevezett ki. Erőszakosan igyekezett zsidókat, mohamedánokat „téríteni”, közülük sokakat máglyára küldött.

Dési Géza dr. a múltkor az ő varázsos hangjával keltette életre a köveket.... a NN okt. 27-i számában Dési Géza vezércikke jelent meg Amiről a kövek beszélnek címmel. Ebben előbb elégikusan elsíratja a múltat, majd felsorolja annak bűneit. Az új városházáról pedig a következőket írja: „A mi városunk háza legyen a haladó, javuló, szépülő világnak üdvöt adó meleg háza!... S akik benne vezetendik a köznek életét, legyenek gondolkodó, érző, a haladás eszméi iránt fogékony, szabad szellemű egész emberek. Értsék meg a fejlődő élet igazságait, s igyekezzenek minden jóakarattal és képességükkel arra, hogy a közéletet a világosság jegyében vezessék, hogy nemcsak szép, de jó is legyen ez az új világ, s ne csak a ház legyen új, de a benne élő szellem is. Majd azután, ha az új kövek beszélnek, erről beszéljenek, azt hirdessék, a szavuk legyen igaz és áldás!” – *Majd akkor a deficités fővárostól ifjú klerikális vezér nem lophat félmilliókat:* l. *Kecskeméthyék* c. nov. 16-i cikket és jegyzetét. – *A Timonok vizsgadíj nélkül vizsgáztatnak:* Timon Ákos jogász professzor és még néhányan a jogi karon a vizsgákra jelentkezőket többször is elbuktatták, hogy minden alkalommal vizsgadíjat kapjanak. (A jogi karon hétszer is neki lehetett menni az alapvizsgának.) A NN nov. 15-i száma közli, hogy Bischitz Andor joghallgató inzultálta a pesti egyetemen Timon Ákost, aki egy vizsgabizottság élén húsz közül tizennyolcat elbuktatott, mert a vizsgadíjra utaztak. (A bizottság tagjai Timon Ákoson kívül Schwarz Gusztáv és Mariska Vilmos voltak.) – *Nagyvárad költségvetése fölött nem siklanak el két-három órácska alatt:* Nagyvárad költségvetését félíg üres terem előtt tárgyalták előző nap három óra alatt. Alig volt hozzászóló. Ekkor fogadták el többek közt a színház fenntartási költségeit is. – *A szédelgő Wallburg báró esete:* báró Wallburg Ernőt, néhai Ernő, Habsburg főhercegnek morganatikus házasságból származó fiát, zsarolásért és csalásért feljelentették. A rendőrség letartóztatta. A nov. 17-i NN jelentette, hogy fölmentették. Szabadon bocsátása után főpincér lett egy budapesti kávéházban. – *Sauer-Csáky gróf Hofrath becsapta az aranyóráját:* a PH 1901. nov. 13-i, Király a zálogházban c. cikkben olvashatjuk: „Bécsben kedden délelőtt ment végbe a zálogletétel és árverező hivatal új épületének záróköletétele a király jelenlétében. A király szemléje közben megemlítette, hogy ő nem tudja, hogy mi az eljárás a zálogházban, de nagyon kíváncsi rá. Olyan közönséget, mely ezt az eljárást legjobban demonstrálhatta volna, nem bocsátottak be. Tehát Sauer-Csáky udvari tanácsos kivette aranyóráját, s annak rendje-módja szerint becsapta a zálogházba.” – *Egri Kecskeméthy Győző....* l. *Kecskeméthyék* c. nov. 16-i cikket és jegyzetét. – *San Toy:* Sidney Jones operettje – *akkor mentettek ki a lángok közül... harmínchárom... árva gyereket:* előző este fél 9-kor leégett a nagyvárad Erzsébet leányárvaház. A gyerekeket kimentették.

Mj.: Ha (102. részlet Hiszünk abban, hogy... címmel)

129. *Válasz a Tiszántúl-nak.* NN 1901. nov. 19. 6–7. – Szerkesztői üzenet – Ady Endre.

Ady *Kecskeméthyék* c. nov. 16-i cikkére a *Tiszántúl* nov. 17-i számában a következőképpen válaszolt:

Kecskeméthy sikkasztását egyes lapok az egyetemi mozgalmakkal kapcsolatosan tárgyalják avval a törekvéssel, hogy így az egész mozgalmat diszkreditálják. Erre vonatkozóan a *Hazánk* a következő talpraesett megjegyzéseket írja:

„Kecskeméthy esetéhez azonban észrevételünk van, mégpedig abból az alkalmából, hogy a megtévelyedett ifjú élénk részt vett az egyetemi mozgalmakban. Az egyetemi ifjakra demoralizáló hatással folynak be oly elemek, akik nem válogatták meg az eszközöket, csakhogy soraikban kozmopolita elveiknek gárdát teremthessenek. Ez a kozmopolitizmus és semmiféle tekintélynek nem hódolóló fennhéjázás csavarta el annyira eszét Bischitz Andornak, hogy tanáraiban bizonyára igazságos bírái helyett ellenfeleit látta, ez a kozmopolitizmus vitte bele az ifjak választási küzdelmeibe a korrumpáló lélekvásárt és a *penzvágó kapzsíságot*, amely – íme – Kecskeméthy, különben inkább városi hivatalnokot, mint tanulóifjút, a lopás bűnére csábította. Most is választások küszöbén állunk, és meglehetősen pozitív alakban van annak híre elterjedve, hogy *egy lipótvárosi társaskör máris harmincezer koronát gyűjtött össze az egyetemi választások befolyásolására*. Ezt tessék az egyetemi tanácsnak kipuhatolni, mert ez lenne az a rákfene, mely megmételjezi az ifjak erkölcsi életét; így lehetséges, hogy aki ma Kossuth Lajos sírján tart beszédet, holnap önmagának erkölcsi sírját ássa meg.”

Szolgáljon ez egyúttal válaszul a *Nagyvárad*i *Napló* tegnapi cikkére. Írójának, Ady Endrének pedig – aki az ellene indított rágalmazási perbe belebetegedett – elég legyen annyi, hogy írása tanúság reá, csakugyan beteg ő – beteg nemcsak testileg, hanem szellemileg is. Az ilyeneket pedig kímélni illik – leginkább addig, míg kigyógyul belőle, akkor aztán elveszi a bíróságtól is, a társadalomtól is méltó büntetését.

Mj.: PI (I. 195.)

130. *Új szent*. NN 1901. nov. 22. 4. – Hírek – (ae.)

Ha Pobjedonoszcev, az orosz pápa, kihirdetné Husz János szentté avatását: a PH nov. 21-i számában *Husz János szentté avatása* c. hírben olvashatjuk a következőket: „A prágai *Narodni Listy*-nek jelentik Pétervárról, hogy az ott élő ortodox csehek aláírásokat gyűjtenek egy kérvényre, amellyel a szent zsinatot kérni akarják, hogy Husz Jánost szentté avassák. Eddig 200 aláírást gyűjtöttek. Hír szerint Pobjedonoszcev támogatja ezt a tervet.” – *Pobjedonoszcev Konstantin Petrovics* (1827–1907): fanatikus szlavofil és türelmetlen ortodox főpap, a Szent Szinódus főprokurátusa, reakciós politikai nézetei miatt többször kíséreltek meg ellene merényletet. – *Habsburgi felség készített szobrot Bethlen Gábornak*: a millenium alkalmából Ferenc József adományozta tíz szobor egyike Bethlen Gábort ábrázolja. – *Győri István*: l. *Kecskeméthyék* c. nov. 16-i cikket és jegyzetét.

Mj.: Ha (103.), PI (I. 196.)

131. *Szilágyi Dezső szobra*. Pár szó egy eltemetett indítványhoz. NN 1901. nov. 24. 1–2. – vezércikk

A névtelen vezércikk kétségtelenül Ady műve. Erre vall, hogy ismét Harden véleményét idézi Szilágyi Dezsőről, akárcsak egy régebbi, szept. 1-i *Szilágyi Dezsőről* c. hírcikkben, mely ugyan szintén névtelen, de jellegzetesen Ady-cikk. Ismétli azt a gondolatot, melyet két jelzett cikkében is megír Szilágyiról (*A hétről.* aug. 4. és *Nagyvárad* beszámoló. aug. 13.), hogy ő volt Tisza Kálmán mellett a liberalizmus legszilárdabb oszlopa.

Szacsvay-szobor-bizottság: Szacsvay Imre (1. jún. 20-i *Tóth András* c. cikk jegyzetét) szobrának felállításáért Nagyváradon már régebben mozgalom indult. Dec. 9-én is hangversenyt rendezett a nagyvárad

132. *Az ingyen kenyér.* NN 1901. nov. 24. 3. – Hírek

Az ingyen kenyér témája gyakran foglalkoztatta Adyt (1. *Szent Antal kenyere* c. 1901. jan. 17-i jelzett – AEÖPM I. 2 425–26. és *Az ingyen kenyér morálja* c. 1902. dec. 21-i névtelen cikkét – AEÖPM III. 188–190.). Rá vall a Nagyvárad társadalmának intelligenciájára és humanizmusára való hivatkozás is.

133. *Sztrájk húsz fillérért.* NN 1901. nov. 26. 1. – vezércikk

Ismét névtelen Ady-vezércikk, mely egyre gyakoribb, mióta Ady neve is fel van tüntetve a lapon mint szerkesztő (1901. szept. 12.). A cikk szociális és politikai tendenciája, valamint stílusa („kislelkűek voltunk”, „munkás-pária” stb.) az ő keze nyomát sejtetik.

Nagyvárad új városház épületét a Szent László téren lévő állami reáliskola helyén építették fel. A lerombolt épület történelmi múltja nevezetes, mert itt volt Rulikovszky Kázmér lengyel tiszt síralomháza, akit Paszkievics tábornok hadbírósága 1849-ben kivégeztetett, mert átpártolt a magyar szabadságharcosokhoz. Az épület lerombolását és az új felépítését Rimanóczy Kálmán építési vállalkozó végezte.

Előző nap kb. 150 férfi és nő megtagadta a munkát, mert múlt heti bérükből szombaton a vállalkozó levonásokat eszközölt. Különben is az 1 kor. és 1.20 kor. napszám helyett magasabbat követeltek, mint a *Szabadság* erről beszámoló cikke írja „egyes izgatók hatására”. Ugyancsak e lap szerint a „bujtogatásban része van néhány olyan embernek is, aki az *Ébresztő* c. lappal összeköttetésben áll”. A munkások azt is követelték, hogy az egész heti bér összegét előre közöljék velük. Rimanóczy a tavalyi 1 korona helyett 1.20-ra és 1.50-re emelte a napszámot, és megígérte, hogy előre közli a heti bért.

Mj.: Pp (94.)

134. *Bizonyos nyolcezer korona.* NN 1901. nov. 27. 4. – Hírek – (ac.)

Festetich Andor gróf vidéki színházi felügyelőről 1. még *A mindenható felügyelő* c. jún. 21-i cikket és jegyzetét.

135. *Köpösdyt üdvözik a nagyváradai diákok.* NN 1901. nov. 28. 4. – Hírek – (a.e.)

Köpösdy Dezsőt a budapesti egyetemről Pikler Gyula professzorral szemben tanúsított szemtelen magatartása miatt eltávolították. A nagyváradai jogász ifjúsági olvasókör határozatát az egyenlő (hét-hét) szavazat után Krüger Aladár alelnök döntötte el. – *Még élet és halál között viaskodik az áldozat:* Köpösdy nemrég párbajban súlyosan megsebesítette Pályi Ede újságírórt.

136. *A párbajozó tanár.* NN 1901. nov. 29. 3. – Hírek – (ae.)

Gulyás István professzor esetéről l. *Párbajozó kereskedősegedek* c. 1900. nov. 10-i és *Párbaj egy vers miatt* c. 1901. nov. 8-i cikkét. – *aradi eset:* l. *Párbajozó kereskedősegedek* c. 1900. nov. 10-i cikkét (AEÖPM I.2 380.) – *olyan kiváló agyvelő, mint Ritoók Zsigmond is:* Ritoók Zsigmond, nagyváradai ítélőtáblai elnök, a bihar megyei református egyházmegye gondnoka indítványozta Gulyás tanár elítélését. – *Pályi Ede tragédiája:* l. az előző, 1901. nov. 28-i cikk jegyzetét. –

137. *Köpösdy Dezső üdvözlése.* NN 1901. nov. 29. 3. – Hírek

A hírcikk szerzője minden bizonnyal Ady. Ugyanazt az epitetont használja Köpösdyre („ordítózó jelentéktelenség”), mint előző, nov. 28-i *Köpösdyt üdvözik a nagyváradai diákok* c. jelzett hírcikkében.

A *Szabadság* dec. 3-i híre szerint a nagyváradai jogakadémia igazgatója, Bozóky Alajos dr. megsemmisítette az olvasókör döntését.

138. *Faust.* NN 1901. nov. 30. 5. – Színház

A Székely Irénről ebben a kritikában mondtak nagyjából megegyeznek azzal, amit Ady a róla szóló cikkben (okt. 26.) már elmondott, hogy igazi terrénuma az opera, és kár őt silány szerepekben felléptetni. De Adyra vall a lírai fogalmazás is: „ahogy... elzokogja a letűnt verőfényes szerelem tavaszát, mindez csodás művészet volt...”

Gounod mester a Goethe Margaréáját: Gounod Goethe Faustjának Margit-epizódját dolgozta fel 1859-ben operában.

139. *A szintársulat nyári állomása.* NN 1901. dec. 4. 5. – Színház

A kis cikk nemcsak színházi vonatkozása és Festetich-ellenes éle miatt tulajdonítható Adynak, de stílári jegyei is felismerhetők rajta („legfatálisabb”, „Nagyvárad intelligensen elzárkózott” stb.)

A NN dec. 6-i számában újabb hírt találunk a Színház rovatban (8.) fellehetően ugyancsak Ady fogalmazásában:

Festetich úr nem enged a negyvennyolcból. Már a színészegyesületben úgy jelentette a dolgok állapotát, hogy Nagyváradhoz nyári állomásként Gyula vagy Marosvásárhely és Brassó fog csatolódni. Egyébként pedig, mint a hivatalos értesítés mondja, a főfelügyelő előadta a kerületi rendszer historikumát. Megjegyezte, hogy egyetlen fontosabb lépés sem történt eddig a tanács megkerülésével, csak éppen formális jelentések nem intéztetnek a tanácshoz, de ez sem a főfelügyelőn múlik. A kerületek beosztása a tanács egy régebbi fölterjesztésének alapján indult meg. Hogy eltérések következnek be, és hogy nagyon is sokáig elhúzódik a kerületi rendszer teljes létesítése, annak az az oka, hogy a kormány nem akarja ráoktrojálni a kerületeket a városokra, hanem arra helyezi a súlyt, hogy a városok egymás közt egyezzenek meg. Ez célszerűbb a presszionál. Bizony célszerűbb, csakhogy Festetich úr csak elvben tartja ezt be.

140. *Lecouvreur Adrienne*. NN 1901. dec. 4. 5. – Színház

A *néhai való poéta* – Vajda János – ugyanilyen jelzővel jelenik meg Ady későbbi versében: *Néhai Vajda János*. De a rövid, velősen tömör, markánsan erőteljes szinikritika stílusa is Adyra vall.

Lecouvreur Adrienne: dráma 5 felvonásban. Írták Scribe és Legouvé, ford. Csepreghy Lajos   s Egressy Béni. – *A vasgyáros*: Georges Ohnet francia   rn  k a századforduló idején rendkívül népszerű színdarabja, mely hasonló című regényéből készült. – *Egy szegény if   története*: Octave Feuillet színdarabja.

141. *Harc*. NN 1901. dec. 6. 2.

A névtelen cikk minden bizonnyal Adyé, ezt bizonyítják a Vázsonyi   r  nti lelkes hang és a jellegzetesen adys ige-, jelző-, f  n  vhalmaz  s.

Vázsonyi a parlamentben erős ellenzéki hang   beszédet mondott. Beszélt a Nemzeti Párttal való fúzió ellen. Rendszerváltozást sürgetett. A választójog kiterjesztését, az egyesülési szabadságot   g  nyelte, és hogy a kormányban ne legyen n  p  szony, mert ez   lte meg e  sz Európában a szabadelvűséget. Meg kell t  rni a korrupciót. A kormány bűne, hogy m  g az egyetemi ifjakat sem tudja megfegyelmelni. A felekezeti béke feld  l  s  ert a néppártot okolja. A szabadelvű párt erősen konzervatív, megf  jtj  k a szabadelvűséget a pártban. Széll pártja nem a Deák Ferenc  , hanem a Taaffe gr  f   (oszt  k miniszterelnök).

142. *A szabadelvű párt jelöltjei*. NN 1901. dec. 7. 1–2. – vezércikk – (– e.)

A cikk előzménye, hogy a NN dec. 5-i számában (2.) a következő névtelen jegyzetében felelősségre vonták Hlatky Eendr  t. Feltehető, hogy a jegyzet Adytól származik:

A városatyák választása Jelölés Olasziban

A szabadelvű párt olasz választmánya tegnap tartotta meg jelölő gyűlését a Széchenyi szálloda egyik termében, amelyben néma csöndben, minden megjegyzés nélkül vették tudomásul a felolvasott jelöltek névsorát. Annál nagyobb csodálkozással és megdöbbenéssel fogja a névsort olvasni az igazán szabadelvű polgárság, amelynek a liberalizmus vezéralakja gyanánt olyan férfiakat ajánlanak, aminő dr. Bozóky Alajos, dr. Hoványi Gyula és Palotay László. Megkérdezzük ezen egyébként tiszteltreméltó urakat, hogy valóban szabadelvű-e az érzésük és gondolkodásuk, és valóban a szabadelvű párthoz tartozóknak vallják-e magukat? Ha igennel felelnek e kérdésünkre, úgy megnyugvással vesszük tudomásul jelöltségüket, de mivel mi az ellenkezőjéről vagyunk meggyőződve, nem hisszük, hogy akadjon igazán szabadelvűen gondolkozó választópolgár, aki ezzel a tegnap megállapított listával leszavazzon.

És van ennek a megalkuvás árán összetákolt botrányos névsornak még egy szégyenfoltja, mely kell, hogy haragot és felháborodást költson fel minden olasz szabadelvű polgárban.

Megkérdezzük Hlatky Endrétől nyilvánosan, hogy miért hagyott ki a hivatalos listából olyan tetőtől talpig liberális érzésű, minden ízében becsületes régi városatyát, aminő Pallay Lajos? Tessék erre a kérdésre ugyanily nyíltsággal és bátorsággal felelni, mert ezt a feleletet nemcsak mi várjuk, hanem Nagyvárad egész szabadelvű közvéleménye. Talán liberálisabb embernek tartja Hlatky elnök úr dr. Hoványi Gyulát és Palotay Lászlót Pallay Lajosnál? Micsoda megbotránkoztató vakmerőség ez, és hiszi-e Hlatky úr, hogy ezt a baklövést éppoly rezignációval fogja Nagyvárad szabadelvű közvéleménye tudomásul venni, mint a Tisza Kálmán bukását?

Ilyen szégyenteljes eljárás után egy cseppet sem fogjuk csodálni, ha a zuhlésnek indult szabadelvű párt még reménykedő tagjai sem fogják bevárni azt az időpontot, míg Hlatky úr belátja, hogy neki *le kell mondani* a csúfos kudarcok után a szabadelvű párt elnöki állásáról, hanem minden köztisztelet és minden kiváló érdemei dacára is ezt erélyesen követelni fogják tőle.

A jegyzetre a Sz. dec. 6-i számában (2-3.) a következő (-s) jelű cikkel válaszol:

A szabadelvű párt-jelöltjei

A nagyvárad szabadelvű párt olasz választmánya kiküldött egy jelölő bizottságot, és erre a bizottságra ráruházta azt a jogot: állapítsa meg a szabadelvű párt hivatalos jelöltjeinek listáját. A jelölő bizottság nemes, intenzív, nagy munkával, alapos, gondos tanácskozás után megállapított egy listát, amely legtöbb reményt nyújt arra, hogy a szabadelvű pártnak győzelmet szerez, amely a város és a városrész érdekeinek minden garanciáját magában hordja. A jelölő bizottság ezt a listát a nagyvárad választmány elé terjesztette.

Helyeslés hangzott fel a nyomán. Egyetlenegy hang sem emelkedett ellene. És ekkor előáll a *Nagyvárad Napló* és megtámadja – olyan modorban, amelyet nehéz jellemezni – Hlatky Endrét.

Az emberi elme csodálatos ugrásokra képes, de hogy a jelölő bizottságnak a nagyvárad választmány által szankcionált becsületes, fáradságos munkájáért hogyan lehet

megtámadni a szabadelvű párt elnökét – azt a kötekedésnek s minden áron való bírálgatásnak csak az a csodálatos furorja magyarázza meg, amellyel a *N. Napló* már annyiszor remekelt, és amellyel magát szabadelvűnek valló lapársunk már annyi kellemetlenséget szerzett a szabadelvű pártnak.

A jelölő bizottságot megtámadni azért a munkáért, amelyet a párt maga – tehát a legilletékesebb fórum – helyesléssel fogadott, magában véve is oktalanság. De a jelölő bizottságnak e becsületes, nemes, helyesléssel fogadott munkájáért Hlatky Endrét megtámadni, úgy, amint a NN megtámadta – az a csörgő kirohanás oktalanságában és ízetlenségében szinte klasszikus már.

Igaz, hogy e támadás csak éppen lármás voltával kelt némi feltűnést, és nyilvánvaló dolog, hogy az igazság távol áll tőle, de ezúttal mégsem hagyjuk szó nélkül, hogy végre tisztába jöjjünk bizonyos dolgokkal.

Hol volt az a közvélemény, amelyre olyan puffogó frázisokban hivatkozik lapársunk a jelölő bizottság munkája idején, amikor minden felszólalást tekintetbe vettek? Hol volt ez a szerencsétlen, kasírozott közvélemény – amelyet lapársunk mindig úgy vonultat fel, mint egy színpadi sárkányt – akkor, mikor a jelölő bizottság bejelentette munkája eredményét a nagyválasztmánynak?

Akkor egyhangú helyeslés hangzott fel, utána pedig csak az elismerés és a dicséret hangjait hallottuk azért az óvatosságért, tapintatos, okos, alapos munkáért, amelynek eredménye a szabadelvű párt listája. Ez a lista – hiába vonul fel ellene a NN hasábjain a kasírozott közvélemény – valóban képvisel minden érdeket, kielégít minden jogos kívánságot, megérdemel és kétségtelenül elér minden győzelmet, és a legnagyobb dicséret rá, hogy a NN minden kötekedő kedve csak abban tud megkapaszkodni, hogy a Pallay Lajos neve kimaradt a listából.

Lapársunk támadó hangjához méltó triviális fordulattal azt kérdezhetnők, miért fáj a Pallay Lajos feje a NN-nak, de harcias lármáját hajlandók vagyunk ezúttal komolyan venni, és megírjuk, hogy a szabadelvű párt sajnálja legjobban, hogy listáját nem díszíthette Pallay Lajos nevével. A szabadelvű párt e kiváló alakja azonban virilis jogon volt tagja ez ideig a törvényhatósági bizottságnak, és ha most véletlenül ki is maradt, jövő esztendőre kétségtelenül ismét odakerül a zöld asztal mellé. Hogy őt felvegye a jelölő bizottság a listába, fontos érdekeket kellett volna elejtenie, ami ellen elsősorban a Pallay Lajos gavalléros, nobilis gondolkozása tiltakozik, nem köszönvén meg a NN-nak sem tolakodó védelmét és pártfogását.

Az a kritika, amelyet lapársunk a szabadelvű párt listája felett egyébként gyakorol, többi részeiben is méltó a Hlatky Endre ellen való oktalan támadáshoz. Írásának erre a részére vonatkozólag felvilágíthatjuk szende tudatlanságba burkolózó lapársunkat: igenis megkérdésezheti dr. Bozóky Alajost arról, hogy a szabadelvű párthoz tartozónak vallja-e magát. A válasz az lesz, hogy a jogakadémia tudós igazgatója igenis hűséges, kitartó tagja a szabadelvű pártnak, mindig és minden körülmények között a szabadelvű párttal tartott, a szabadelvű párttal szavazott, és kétségtelenül nagyobb szolgálatot tett a pártnak, mint az a lap, amely állítólag tiszta elveinek képzelt magaslatairól annyi oktalan göggel beszél jelöltetéséről.

Palotay László kiváló alakja közéletünknek, soha a szabadelvű párt ellen állást nem foglalt, és Hoványi Gyula dr. van olyan értékes embere a nagyváradai társadalomnak, hogy a szabadelvű párt – habár nem is tagja a pártnak – felvegye őt listájába, és megerősítse ezzel névsora győzelmeinek biztos kilátását.

A szabadelvű párthoz méltó az a liberális felfogás, hogy nem akar elzárni

a közügyek intézésétől olyan kiváló embereket, akik nem tartoznak szorosan a párt kebelébe. És ha ez ellen a felfogás ellen vétett volna a szabadelvű párt, kétségtelenül a NN lett volna az első, amely szokott modorában a pártot megtámadta volna, felelősségre vonta volna azért, hogy sem a szabadelvűség szellemében nem cselekedett, sem a győzelem érdekében nem követett el mindent.

Laptársunknak úgynevezett lappolitikája különben e legkényelmesebb és a leghálásabb, habár legkorrektebbnek nem is mondható. Mikor nagy események előtt állunk, mindig zajt üt, és mindig zavart csinál. Mikor azután valami baj történt, mindig keserűen harsogja bele a világba: a szabadelvű párt vezetősége mindennek az oka. Lemondani! Lemondani!...

Legutóbbi üres és átlátszó támadása teljesen hatástalanul marad. Hlatky Endre igazán túlon túl magasan van ahhoz, hogy az ilyen kirohanások elérjenek hozzá. Terhes állását annyi nemes buzgalommal, olyan önfeláldozóan, annyi tapintattal és okossággal tölti be, hogy soha pártelnök jobban nála ki nem érdemelte pártja szeretetét és nagyrabecsülését. Ebben a szeretetben, ebben a nagyrabecsülésben teljes mértékben része is van. Szeretettel és bizalommal ragaszkodik hozzá a nagyváradi szabadelvű párt. Ebben a ragaszkodásban legkevesébe dönthetik meg azok, akik a pártnak mindig csak kellemetlenséget okoznak. Ha mindenki – elsősorban a NN – úgy teljesítené a szabadelvű párt iránt való kötelezettségét, mint Hlatky Endre, akkor a szabadelvű párt a legfőlönyesebb diadalokat aratná egymás után.

A szabadelvű párt azonban – véleményünk szerint – ah! fájdalommal mond le arról, hogy valaha a NN tetszését megnyerje. Lehet a szabadelvű párt erélyes, lehet konciliáns, óhajthat békét, hirdethet háborút, a magát szabadelvűnek valló NN okvetlenül talál gáncsot eljárásában, és felvonultatván kasirozott közvéleményét – még egyszer, újból, utoljára és végérvényesen megmenti a liberalizmust.

Laptársunk különben csak ebben az egyben, a fensőbbes gáncsolásban állandó. Elvei és politikája a legpajzánabb változásokat tüntetik fel. Más páros napon és más páratlan napon. Más hosszúnapi és más nagypénteken. Más, ha északi szél fúj és más, ha déli szellő lengedez. E kisdud játékokhoz, az elveknek a pajzán, hamis változtatásához legalábbis stílszerűtlen az a puffogó kirohanás, amellyel a NN unos untalan a szabadelvű párt belső ügyeibe fogadatlan prókátorként beleavatkozik. Mikor lesz a NN egyszer már szabadelvű párti is?... (-s)

A cikk feltehetően Bíró Lajostól származik. Talán ezért a személytelen hang, mert Adyt személyében nem akarta bántani. Ady válasza is arra vall, hogy a cikket Bíró írhatta. Hangja inkább engesztelő és elusoló, nem a szokásos harcias Ady-hang.

Molnár apát: Molnár János, a Néppárt egyik vezetője – *Ivánka Oszkár és Horánszky Nándor:* volt nemzeti párti képviselők.

143. *Örley Flóra.* SzÚ 1901. dec. 7. 3. – Levelek színésznőkről III. – Ida.

Harmadik darabja ez az Ida szignóval a SzÚ-ban közölt színésznő-portréknak: I. a korábbiakat e kötetben az okt. 26-i és okt. 28-i közlésnél.

Örley Flóra: színésznő, Örley Kálmán képviselő lánya és Hlatky Endre sógornője.

144. *Párbajellenes népgyűlés Nagyváradon.* A Vázsonyi–Szüllő affér fejleményei. NN 1901. dec. 8. 5.

A cikket nemcsak azért tulajdonítjuk Adynak, mert az egész akció tőle és Bírótól indult ki, hanem azért is, mert Vázsonyi iránti rokonszenve már eddig is többször megnyilvánult (l. *A hétről* c. okt. 6-i cikket), később pedig valósággal lelkes híve lesz Vázsonyinak. De rá vallanak az ilyen fordulatok is: „Nagyvárad mint a vidék kiválóan intelligens városa...”

Az ügy előzményéhez l. *Harc* c. dec. 6-i cikket és jegyzetét. Vázsonyi ott ismertetett parlamenti beszéde alatt Szüllő Géza néppárti képviselő ezt kiáltotta közbe: – A nemességről ne beszéljen! – Mire Vázsonyi így ríposztzott: – Csak nem fogom itt a karzat előtt Szüllő úrnak kivágni a feleletet. – Ez pedig célzás volt arra, hogy Szüllő egyszer a választói előtt szemléletesen bizonyította be, hogy nem zsidó, amivel őt egyesek gyanúsították. A válaszáért Szüllő provokáltatta Vázsonyit, aki kijelentette, hogy nem akarta sérteni a képviselőt. Ezzel azonban segédei, gróf Wilczek Frigyes és Kubinyi Géza nem elégedtek meg. Feltétlen bocsánatkérést vagy párbajt követeltek. Vázsonyi ekkor kijelentette, hogy nem párbajozik, mert csak egyféle becsületet, a polgári becsületet ismeri el, mellyel a nép milliói meglegszenek.

A Sz ugyanaznapi számában Bíró Lajos Kutyakorbács címmel írt harcias, Vázsonyit védő cikket.

A gyászos nagyvárad i tragikus eset: 1893-ban Örley György, Örley Kálmán képviselő fia párbajban agyonlőtte Kálmán József nagyvárad i ügyvédet, a *Nagyvárad* c. lap főszerkesztőjét. – *abúzus:* visszaélés, jogtalanság. – *kiméra:* agyré m, rémkép. – *Pallay Lajos:* ügyvéd, a nagyvárad i szabadelvű párt egyik vezetője. – *Stern Hermann:* nagyvárad i kávéháztulajdonos. – dr. *Dési Géza:* (1869–?) ügyvéd, ebben az időszakban – rövid, megszakítással – a NN. felelős szerkesztője.

Feltehetően Ady számolt be a NN dec. 10-i számában a párbajellenes népgyűlés lefolyásáról a következőkben:

Népgyűlés a párbaj ellen

Nagyvárad intelligens, művelt társadalma büszke lehet rá, hogy legelsőnek érezte meg az idők bejelentését, megragadta a Vázsonyi-affért, hogy belőle az egész ország társadalmát átható, jelentős, átértzett s eredménnyel biztató mozgalmat keltsen ki.

A vasárnap délutáni népgyűlés sok tekintetben nagy jelentőségű. Elsősorban s legfőképpen a tárgyért, mely összehozta. Másodsorban beigazolta, hogy intelligens országokban a szabad polgári gyülekezésnek hatalmas ereje van. Magyarországon eddig nem akartak vagy nem lehetett e nagy erővel élni. És harmadsorban nagy örömmel tölt el mindenkit, hogy Nagyváradon a vitális társadalmi kérdések – minden mesterséges eszköz nélkül – olyan nagy tábor tudnak összehozni, mint a vasárnapi népgyűlésen.

Nem várunk teljes eredményt a gyűléstől, de sokat várunk tőle. Mindenestre büszkékké lehetünk a vasárnapi eredményre. Nagyvárad intelligens társadalma,

e társadalomnak ritka értékességű kitűnősegei, kik a népgyűlésen megjelentek, s az a három fiatal újságíró, kiknek lelkes kezdeményezése a népgyűlést összehozta.

Vasárnap délután három órakor zsűfolásig megtelt a *Fekete Sas* földszinti nagyterme. Öt-hatszáz ember jelent meg az összehívott párbajellenes népgyűlésen. Képviselve volt a társadalom minden osztálya, s ami a rendezők és összehívók legnagyobb örömeire szolgált: nagy számban jelent meg az ifjúság.

Pallay Lajost, kit a népgyűlés elnökéül kiszemeltek, sürgős, hivatalos kötelesség táviratban szólította el Nagyváradról – de a népgyűlés elnöki tisztének elfogadására sikerült megnyerni dr. Berkovits Ferencet, kinek személyi kitűnősege nagy súlyt adott a népgyűlés határozatainak.

A népgyűlés első szónoka Várady Zsigmond dr. volt. Okos, tudós beszédben fejtegette a párbajmánia okait.

Dési Géza dr. gyűjtő, lelkes, radikális hangú beszédben a következő határozati javaslatot terjesztette elő:

1) Népgyűlés dr. Vázsonyi Vilmost bátor fellépéséért sürgöny útján üdvözlí.

2) Tekintettel a párviadal vétségének elharapódzására és arra, hogy ezáltal a nép jogainak védelmezése s a politikai szólásszabadság is korlátozással van fenyegetve, a gyűlés a párviadal ellen, állást foglal, és miután a párbajok megszorodásának és állandó szokásként fenntartásának okául a törvények e vétséggel szemben feltűnő enyheséget és az egyéni becsületnek a törvény által meg nem felelő védelmét ismeri el.

Kérelmet nyújt be Nagyvárad város törvényhatóságához, melyben feliratot kér küldeni a magyar országgyűléshez az iránt, hogy a magyar büntetőtörvénynek a becsületsértésre és rágalmazásra vonatkozó rendelkezései szigorítását, a párviadal önálló vétségként minősítése eltörlését, és az emberölésre és testi sértésre fennálló szabályok alá sorozását törvényileg kimondatni indítványozza.

A határozati javaslatot nagy lelkesedéssel fogadták, s kibővítették Edelmann Menyhért dr. azon indítványával, hogy Nagyvárad város a többi törvényhatóságot is kérje föl hasonló fölirat intézésére.

Szilassy József ácssegéd a szociáldemokrata munkások nézetét tolmácsolta talpraesett, értelmes beszédben, melyet megtapsoltak.

Halász Lajos dr. Vázsonyi fellépésének bátorságát és jelentőségét emelte ki.

Stern Hermann nagy tetszéssel fogadott beszédében a mozgalom kezdeményezőinek, Bíró Lajosnak, Ady Endrének s Halász Lajosnak mondott köszönetet.

Bíró Lajos tartalmas, tüzes beszédben szólt a népgyűlés tárgyához, s köszöntö meg a megjelenteknek az érdeklődést.

Berkovits dr. elnök ezután bezárta a vitát, s mély fejtegetésekben summázta a kérdés mílvoltát s megoldása módját, megköszöntö az érdeklődést, s a népgyűlést föloszlatta.

A Vázsonyi Vilmoshoz intézett távirat így hangzik:

Vázsonyi Vilmos
képviselő
Budapest

Mai népgyűlésünk ezrekre menő közönsége egyhangú lelkesedéssel üdvözlí

önt a párviadal ellen, a polgári egyenlőség és szabadság védelmében tanúsított korszakalkotó fellépésért és szilárd kitaratásáért.

Nagyvárad, 1901. dec. 8.

dr. Berkovits Ferenc elnök, Bíró Lajos jegyző, Dési Géza dr., Stern Hermann, Várady Zsigmond dr., Ady Endre, Halász Lajos.

NN 1901. december 10. 3.

145. *Trubadúr*. Alberti Werner vendéglátéka. NN 1901. dec. 10. 5-6. – Színház – (a.)

Alberti Werner: a budapesti Operaház énekese.

146. *Ahogy innen látunk*. NN 1901. dec. 12. 1-2. – vezércikk – (- e)

a magyar parlamentben szociális kérdéseket tárgyalnak: dec. 10-én Vázsonyi Vilmos benyújtott egy javaslatot a parlamentben a munkanélküliek ügyében. A tárgyalás alatt a munkásság a parlament előtt tüntetett. – *Bevonult a parlamentbe az első demokrata képviselő...*: Vázsonyi Vilmos. – Károlyi Sándor a PH dec. 11-i számának tudósítása szerint többek közt a következőket mondta Vázsonyi javaslatához: „Létezik más törvény, létezik a kivándorlás, és létezik a világ, a Föld benépesítésének törvénye. Ez szomorú, mert sok magyar ember vész el, de más országok is átestek ezen. Mi is átestünk. Fog visszafejlődés is történni, megállás, de ez ellen a pangás ellen most nincs más segítség, csak a kivándorlás.” – *Lueger, Karl* (1844-1910): Bécs antiszemita, nacionalista főpolgármestere, az osztrák Keresztényszocialista Párt egyik vezetője. – *A Junkertum is elküldte magát*: Ivánka Oszkár képviselő kiáltotta közbe az idézeteket.

Mj.: Zs (17.), A-k (31.)

147. *A mai városatya-választások*. NN 1901. dec. 15. 1. – vezércikk

(*) Eredetiben: mélyen

A névtelen cikk gondolatilag és stílusban is Ady keze nyomát viseli magán. Pallay Lajos eljöttét dr. Hoványi Gyula kedvéért nem először teszi szóvá. Stílusjellegzetességek, mint „konstatálhatnók”, „erős a hitünk” stb. is őt idézik.

dr. Nagy Ernő: jogakadémiai tanár – dr. Edelmann Menyhért: orvos – dr. Imrik Péter: táblabíró – dr. Berkovits Miklós: orvos – dr. Mayer László: orvos – ifj. Rimanóczy Kálmán: építési vállalkozó.

148. *A hétről*. NN 1901. dec. 15. 1-2. – Tárcá – (- b.)

Ha Ivánka Oszkár belelő Csávolszkyba...: Csávolszky parlamenti képviselő, a munkanélküliek érdekében tartott felszólalása alatt kiáltotta közbe Ivánka Oszkár szabadelvű képviselő az előző cikkben idézeteket: „Micsoda svindlerség a népet lázítani. Micsoda svindlerség a népnek igazat adni.” Ezért Csávolszky provokálta

Ivánkát. Az ülés alatt a munkanélküliek a parlament előtt tüntettek, és attól lehetett tartani, hogy ha Csávozszy megsebesül, nagyméretű zavargások lesznek. A párbaj aztán vér nélkül folyt le. Csávozszy fegyvere csütörtököt mondott, Ivánka pedig nem lőtt. – *Budapesten sok a német zengeráj*: a PH dec. 14-i számában Az elvert kuruckodó joghallgatók címmel olvashatjuk, hogy „A kuruckodó brigadérosok-jogászok rendszeresen provokálnak az orfeumokban. 13-án a Király utcai Tátra kávéházban jártak. A mulatót fölszerelték markos emberekkel, mert tudták, hogy jönnek a diákok. Hat ifjú jött be a kávéházba, ezeket összeverték, s a segíteni akarókat... nem engedték be.” – „ezer ifjú”: l. erről a *Kecskeméthyék* c. nov. 16-i cikk jegyzetét. – *Győző brigadéros*: Kecskeméthy Győző is a kuruc brigád tagja volt. – *Robinetti*: híres korabeli birkózó volt. – *kriszkindli*: karácsonyi ajándék, meglepetés.

149. *A városatya-választások*. Az eredmény. NN 1901. dec. 16. – Különkiadás

A választások eredményét értékelő cikket minden bizonnyal ugyancsak Ady írta. Erre vall az utalás a *Szabadsággal* nemrég lefolytatott vitára (l. *A Szabadelvű párt jelöltjei* c. dec. 7-i cikkét és jegyzetét) és a költői minősítés: „Cassandrák vagyunk,” ti. a szabadelvű pártot „Újvároson érte a leggyászosabb vereség”. Újvároson a 12 szabadelvű párti jelölt közül csak három jutott mandátumhoz. A tömör, markáns fogalmazás is az ő szerzőségét bizonyítja.

Radó Ignác: ügyvéd, szabadelvű párti vezető – *Huzella Gyula*: a nagyváradi kereskedelmi és iparkamara elnöke, haladó gondolkodású széplelek – *Fodor Gyula* dr: ügyvéd, szellemes, bátor publicista. – *Ländler Ferenc*: szabadkőműves kereskedő – *Adorján Armin*: a több ízben említett Adorján Emil fivére, ügyvéd, főleg a népkönyvtárak ügyével foglalkozott buzgón. – *Dr. Berkovits Ferenc*: a nagyváradi radikális mozgalmak egyik vezéralakja, a városi vízvezeték megteremtője. A Vízvezeték utcát ezért az ő nevére nevezték el. – *Mihelyi Adolf*: tekintélyes ügyvéd, hosszú ideig tagja a város törvényhatóságának. – *Kecskeméti Lipót*: rabbi, aki héber költők fordításával irodalmi hírnevet is szerzett. Prédikációi szép magyar nyelvükkel híresek voltak.

150. *A választások után*. NN 1901. dec. 17. 3.

Ady volt az, aki két cikkben is megírta már, hogy „csak a teljes újjáalakulás segíthet a nagyváradi szabadelvű pártot”. (L. *Reflexiók a bukáshoz* c. okt. 5-i jelzett és *Új pártalakulás Nagyváradon* c. okt. 16-i névtelen cikkében.) Így minden bizonnyal ez a cikk is tőle való. Erre vall az ilyen különös szóképzés, mint „vezetéstelenség”.

151. *A nagyváradi káptalan tisztessége*. Ady Endre sajtópöre a törvényszék előtt. NN 1901. dec. 19. 2. – Ady Endre

Az *Egy kis séta* c. ápr. 22-i cikk miatt indított sajtóperről van szó. (AF:ÖPM I. 2 491–92.; 845–53.) – *Erdélyi exminiszter*: Erdélyi Sándor volt igazságügyminiszter, aki megszigorította a sajtótörvényt. – *omnes Lutherani comburantur*: minden lutheránust el kell égetni – *Nagy Géza*: ügyész, aki a vádat képviselte Ady ellen, éspedig – mint az alábbi tudósításból kitetszik – rokonszenvennel Ady iránt.

A tárgyalás lefolyásáról a NN ugyanaznap a következő tudósítást közli:

A nagyváradai törvényszék délelőtt ítélezett abban a sajtópörben, melyet a nagyváradai káptalan tagjai indítottak volt Ady Endre ellen. Ady Endre, a *Nagyvárad* *Friss Újság*ban cikket írt volt ez év áprilisában. A cikket egy sétán szerzett impressziója diktálta. Ez impressziót a dúslakodó fényes Kanonok-sor s a külvárosok rettenetes nyomorának kiáltó kontrasztja szülte. Enyhe volt a cikk. Sokkal enyhébb, mint amelyet radikálisabb tollak nap-nap után megírnak. A cikknek amiatt a passzusa miatt, mely a Kanonok-sor lakóit *műhasznáknak és ingyenélőknek* nevezte, a káptalan sajtó útján elkövetett becsületsértés címén bünygi feljelentést tétetett Frankó Endre ügyvéd által a cikk írója ellen, aki gyorsan megnevezte magát. Az ügyészség várakozás ellenére elvállalta a vádat. Erre Ady Endre dr. Dési Gézát kérte föl védőjéül.

Tegnap volt tehát a tárgyalás. Maga Nagy Ferenc törvényszéki elnök elnökölt, Csulyok Béla és Máthé György voltak a szavazó bírák. A vádat Nagy Géza dr. képviselte.

Ady Endre védőjével, dr. Dési Gézával jelent meg. Frankó Endre, a magánpanaszosok képviselője, a tárgyalás elején kijelentette, hogy amennyiben az ügyész kegyes volt a vádat elvállalni – ő lemond ezúttal minden szerepéről.

Kihallgatták a vádlottat. Elmondta feleleteit az általános kérdésekre.

– Bűnösnek érzi magát? – kérdezte az elnök.

– Nem. Egyéni tisztességében és becsületében a panaszosok közül senkit sérteni nem akartam. Egy intézményről akartam nagyon teoretikusan véleményt írni. Megírtam pedig becsületes hittel és impresszióval. Ezt az impressziót pedig a Kanonok-sor és a nyomorult külvárosok rettenetes kontrasztja szülte bennem.

Bizonyításra nem volt szükség. Hamar végzett a törvényszék. Nagy Géza ügyész föltűnően rövid beszédben szigorú ítéletet kért.

Dési Géza dr. állott szólásra. Dési Gézáról, aki lapunk élén áll, s így beszédére dicsőítő jelzőket nem használhatunk – mindenki tudja, hogy a szónak mestere, de tegnapi beszéde valósággal reveláció volt. Himnusza a szabad szónak és írásnak s a törvényeknek, melyek a törvények felett vannak. Rögtönzött volt a beszéd, s így csak hatásának gyöngé képét rajzolhatjuk meg. Védenec nem bűnös – ezt az igazságot öltöztette föl az érvek, a meggyőződés, a szóharc s a költői emelkedettség csillogó ruháival. Megdöbbenő erővel csapott az ügyész azon mondására, hogy a lap, melyben az inkriminált cikk megjelent, gyengébb intelligenciájú s könnyen befolyásolható emberek olvasott lapja. Így nem klasszifikáljuk a lapokat – kiáltott! A lapot nem kiváltságos osztályok számára, nem az előkelő világnak, a felső tízezernek, nem az ügyészeknek csináljuk. A lap mindenkinek felett áll: a nyomtatott papír az egész haladó világa, s nem nagy urak, kiváltságos lények életével, passzióival foglalkozik, hanem fölvilágosítással, nemesítéssel és az előítéletek lerombolásával. A vádlott cikke egy több évezredes harcnak gyöngé visszhangja. Ez a harc az emberi nyomorúságnak a harca a dölyfös, tunya jólét ellen. Ezt a harcot el nem dönti a törvényszék, de el fogja s el kell döntenie – hisszük és reméljük – a jövődönnek. És hisszük és reméljük, hogy a vádlók lesznek a vádlottakból, s a vádlókból vádlottak. A cikk írója, kit a szabadelvű közvélemény máris fölmentett s becsül, azt tette,

A *Tiszántúl* dec. 19-i számában Pálffy Béla katolikus pap az alábbi vezércikket írta. Erre válaszol Ady cikke. Íme Pálffy írása:

A magyar kétfejű sas

Az antiszemitizmusról fogok írni.

Az ok, mely erre késztet, röviden a következő.

A fővárosi ifjúság meg akarja tisztítani Budapestet a német zengerájoktól. Mik ezek a zengerájok, röviden definiálhatom. Apák megrontója, fiak tönkrevetője, a bűnök szabadalmazott fészke. Az ifjak nagyobb csapatokban felkeresik most az ilyen pokoltornácokat, s ott tiltakoznak a német előadások ellen, elénekelik a himnuszt, s mennek tovább.

Erről az akcióról egy fővárosi író, ki mintha mindenkinek anyósa volna, mindent lekritizál esti leveleiben, elítélőleg nyilatkozik azért, mert szerinte „A német köpönyeget ütök, de benne a zsidó.” Tehát ő antiszemitizmust lát.

Hát erről a lázas vízióról, mely keresztényt és zsidót egyaránt gyötör, s kórossá teszi közéletünket – kötelességemnek tartom írni.

Lám a magyar politikának keserítője a kétfejű sas. Ezt szidják, az ellen filippikáznak folyton, s ez igen hazafias eljárás számba megy. Nos, a magyar közéletnek is van egy kétfejű sasa, mely megfekszi, elkészeríti, elkórosítja, s ez a zsidókról kialakult felfogás. Antiszemitizmus – filoszemitizmus.

Miért alakult így ki a zsidókról való felfogás? Hát azért, mert a zsidóságnak nálunk Janus-arca van.

Az egyik arc tele magyaros vonásokkal. Tiszta kráglí, jól táplált, mosolygós, barátságos arc, még Kossuth-szakállt is eresztett, egész jól közibénk illeszthető. Beszéde magyar és magyaros. De ha hátul is megnézzük ezt az arcot, ott nem tarkót lelünk, hanem egy másik arcot.

Nem valami tiszta, két oldalt a maradiság copfjai lógnak, pénzsóvár tekintettel kémli zsebünket, s ha szól, nyelve romlott német, s alig mond egyebet mint Geld über Alles.

Ha már most mi visszamosolygunk az első arcra, a másik zsebeli be a hasznát, s ha a másíknak az orrára ütünk, mert oda dugta, ahol nincs helye, akkor az első kiabál.

Egyszóval magyarul jajgat és németül seftel.

Ha mi, a mi áthasonult zsidóinkat egyenlővé tesszük magunkkal, mert már a nagyapja is barátja volt a nagyapánknak, akkor minden oldalon betolul az a felfogásban, nyelvben, erkölcsben és érzésben idegen másik elem, mely szintén minden szimpátiát követel, mert ő is zsidó.

Hát hiszen a dzsentri is magyar, a szegénylegény is, de azért nem azonosítjuk magunkat a szegénylegényekkel.

Hát itt az antiszemita rémlátások oka. Az a kérdés, hogy magyarok-e a mi bennlakó zsidóink, vagy zsidók?

Ha magyarok, minek azonosítják magukat osztrák és román alattvalókkal, kik minden vagyon nélkül itt akarnak megélni, kiket még Amerika sem fogad be, mert

polgárokat akar, nem koldusokat. Gazdasági kérdés a galíciai és romániai beözönlés, nem faji vagy vallási.

Ha pedig zsidók a bennlakó zsidóink, akkor nem kívánhatnak több jogot, mint más nemzetiségek. És akkor miért hazafias dolog szidni a tótot, román, szászt, horvátot stb., miért lenne felségsértés hozzányúlni a zsidókhoz?

De éppen, mert a bennlakó zsidóság nevezte magát Mózes vallású magyaroknak, hiszem és hinni akarom, nem egy jeltől látom is, hogy valóban összeforrt akarnak velünk.

Miért vernek hát folyton éket közénk és közéjük ezzel az idecsődült és csődített népséggel, melynek kultúrája, nyelve, szokása idegen, lelke kozmopolita – ahol jobb, ott a haza.

Igenis a fővárosban a német zengerájok fészkeinek zsidók a tulajdonosai és hallgatói is. Ne kenjék azonban ezeket a mi régi zsidóságunk képére, se ne azonosítsa velük magát a megmagyarosodott s itt már tradícióval bíró zsidóság.

Inkább álljanak őszintén mellénk a küzdelemben, mely először a fővárosi piacokról, később a kereskedésekből tolt ki a német nyelvet, most a lebujokból akarja kiugratni. Mind az előbbi küzdés helyes és hazafias volt, csak az nem lenne már az?

Lássuk a magyar zsidóságot nemzeti nyelvünkért folytatott küzdelmeinkben oldalunknál, ha közöttük sok van, kik már nem is tudnak más nyelven, csak magyarul, s ne törődjenek vele, hogy kik a germanizálók. Szászok-e vagy Ausztriából ideszármazott zsidók.

Amint mi egyenlővé tesszük őket faj és vallásra való tekintet nélkül, úgy ítéljenek ők is mindenkiről, aki nyelvünk vagy érdekeink ellen van – faj és vallás-különség nélkül.

Jó akarral írtam e sorokat. Azt hiszem, nem ad okot félremagyarázásokra. Egyszersmind válasz is akart lenni sokak kérdésére, az antiszemitizmust illetőleg.

Az antiszemitizmus kiméra, mint a kétfejű sas. Nem létező valami, csak pingálni szokták, s ahova pingálják, éppen annyi bajt csinál, mint – a kétfejű sas.

Az ifjúság pedig ha küzd a nyelvért, jól teszi, mert nyelvében él a nemzet.

P – y

A *Tiszántúl* dec. 21-i számában Szerkesztői üzenetet közöl válaszul Ady cikkére és utalással az Ady ellen akkor hozott törvényeségi ítéletre:

A. E. Kértem egyszer, hogy ne piszkálja a reverendát, egyenruhánkat. Most visszavonom a kérésem. Csináljon belőle tépést – fájó sebére.

Mj.: Ha (122.), FL (106.), Vál (45.), Isz (32.), Na (30.), Vp (46.), Pp (98.), PI (I. 199.), Pi (R 74.)

153. *Révész huszárkapitány agyonlőtte magát.* NN 1901. dec. 21. 3–4.

A szokatlan műfajú riportot részben Fehér Dezső tanúsága alapján tulajdonítjuk Adynak, aki a Ha c. gyűjteményében azt írja, hogy „Ady Endre, az újságíró, háromhasábos tudósításban számolt be a szenzációs öngyilkosságról.” (Ha 124.) Másrészt azonban az is Ady mellett szól, hogy *A szép kapitány* címmel verset is írt

az ügyről (NN 1901. dec. 21. – AEÖV II. 98.; 442–43.). Hegedűs Nándor hívja fel a figyelmet arra, hogy ugyanezt a témát dolgozza fel *Simeon és egy úr* c. (BN 1903. dec. 25. – AEön 134–37.; 1301.) novellájában is. Abban viszont Hegedűsnek nincs igaza, hogy a novellából az öngyilkosság hátterére vonatkozó tényekre is következtet, nevezetesen arra, hogy Révész kapitány adósságai miatt, melyeket nem mer bevállalni apjának, lett öngyilkos, hiszen a riportból világosan kiderült, hogy apja ekkor már nem élt. – Ugyanez az öngyilkosság adott témát Bíró Lajos Tavaszi ünnep c. színművéhez is. A darab hőse, Zólyomi kapitány teljesen az uzsorások áldozata lett, és anyagi összeroppanásából házassággal akart kilábolni. Amikor a leánykérés nem sikerül, főbe lövi magát.

egy szép leány: a korabeli pletykák szerint Schwarz Ferenc fancsikai földbirto-
kos Ilona nevű leánya volt.

154. *Tanulságok*. NN 1901. dec. 21. 4. – Hírek – (ae.)

A sajtószabadságot védelmezte meg gyönyörűen egy ügyész: az albertfalvai legények állandó háborúságban éltek a Dragovics testvérekkel, akik rendkívül sokat duhajkodtak. 1900. jan. 1-jén a környék fiatalsága egy nagyobb rendezavarásuk alkalmával megtámadta őket, és az idősebbiket megölték. *A Magyar Híradó* c. nyomatos hírt adva az esetről, megemlékezett lánytestvéreikről is, akikről azt írta, hogy ledér életmódot folytattak. Ezért a két Dragovics leány, Ilona és Mária sajtópert indított nemcsak a nyomatos ellen, hanem valamennyi újság ellen, melyek a nyomatos cikkét átvették. A törvényszék valamennyit elítélte. A táblán Balogh György főügyész helyettes felszólalásában védelmébe vette a sajtószabadságot. Meglepetésre a tábla mégis helybenhagyta az elsőfokú ítéletet. – *Pálffy tisztelendő úrtól megtanultuk...*: 1. az előző napi *A magyar kétfejű sas* c. cikket és jegyzetét. – *extra et intra Hungariam*: Magyarországon kívül és belül. – *Azóta Grüner Zsák és díjbírkozói is maghajoltak a nacionalista ifjak előtt*: a budapesti Tátra kávéházban ifjúsági küldöttség jelent meg, és azt követelte Grüner Zsák kávéstól, hogy a kávéházban ne legyen több német előadás. L. még *A hétről* c. dec. 15-i cikket és jegyzetét. – *Carolák*: Carola Cecília híres orfeumtáncosnő volt a század elején.

Mj.: Ha (123. részletek *A nemzetiségi kérdésről* címmel), FL (107. részlet *Klerikális „hazafiság”* címmel), Isz (165.), Na (31.), Vp (48.), PI (I. 200.), Pi (R 76.)

155. *A hétről*. NN 1901. dec. 22. 1–2. – Tárcá – (–b)

a szép kapitány: L. az előző napi cikket. – *a kis erdélyi mánás*: nem tudni, kiről van szó. – *Lipótmezőn van a legmelegebb szívű korhely*: feltehetően Szűcs Dezső – *A gavallér postagyakornok*: nem tudjuk, kiről van szó – *Égy nagyvárad i sztes család pnteken temetett valakit*: Máthé László hírlapíróat ekkor ítélték el váltóhamisításért és hamis név használata miatt tíz hónapi börtönre. – *A „nagy kormány”*: Tisza Kálmán kormánya – *empórium*: forgalmi központ

156. *Betlehem néma*. NN 1901. dec. 25. 1–2. – vezércikk – A. E.

(*) Eredetiben: megválasztásunkról

Makkabeusok: Matatiás pap és öt fia a zsidó nemzet védelmére fegyveres fölkelést szervezett a szír zsarnokság ellen. Matatiás halála után Juda lett a fölkelés vezére, akit vitézsége miatt Makkabinak (kalapácsnak) neveztek. Felkelésük győzelmesen fejeződött be.

Mj.: Ha (125.), J (30.), FL (20.), Vál (33.), Isz (79.), PI (I. 201.), Pi (R 77.)

157. *Nagyvárad és Vázsonyi*. NN 1901. dec. 25. 5. – Nagyvárad Krónika. Nagyvárad tarkaságok

A rovat ekkoriban indul, és írója névvel vagy név nélkül később is leggyakrabban Ady. Verset is gyakran ebben a rovatban publikál. Egyik, 1902. április 2-i „tarkaságában” Ady maga árulja el: „ez apróbetűs rovat vezetője” „három betűből álló vezetéknev”-ével ő. (AEÖPM III. 37–38.; 303.) Itt is rá vall a téma, és annak ironikus exponálása, valamint a régmúlt használata.

158. *A jogakadémia pecsétje*. NN 1901. dec. 25. 5. – Nagyvárad Krónika. Nagyvárad tarkaságok

Ez is Ady kedvelt témája, miként általában a felekezetieskedés elleni fellépés. A záró csattanó adys fölnye is rá vall.

159. *Az éhes közönség*. NN 1901. dec. 25. 6. – Nagyvárad Krónika. Nagyvárad tarkaságok

A „szép kapitány” emlegetése és a szenzáció-vadászoknak kiosztott fricska árulkodik Ady szerzőségéről.

160. *Az új csillag*. NN 1901. dec. 25. 6. – Nagyvárad Krónika. Nagyvárad tarkaságok

A színházi téma, az incselkedés a karhölgyekkel is Adyra utal.

161. *Szegények karácsonya*. NN 1901. dec. 25. 7. – Hírek

A költői, de mégsem szentimentális hangvétel Adyra vall, aki gyakran emlékezett meg a különféle ünnepekről, (nagy-péntek, reformáció emléknapja stb.) Á rá árulkodik egyébként a „keresztény” alak is, mely jellegzetesen protestáns szóhasználat.

162. *Szemere és a kerülete*. NN 1902. jan. 4. 2.

A *Tasnád vidékén időző munkatárs* minden bizonnyal Ady, aki az ünnepekre hazament Érmindszentre, s útba kellett ejtenie Tasnádot.

Szemere Miklós (1856–1919): politikus, diplomata, nagy kártyás, a lóspart lelkes híve, mint az egyik legnagyobb versenystálló tulajdonosa. – *peticionált hónapja*:

olyan képviselő, akinek a választási eredménye ellen petíciót, kifogást jelentettek be a bíróságnál. – *Kossuth-párti birtokos ember*: nem találtam meg, kiről van szó.

Nem boldog a magyar: Szemere Miklós 1897-ben a Nemzeti Kaszinó Széchenyi ünnepélyén így fejezte be ünnepi beszédét: „Felemelem hát tisztelt uraim a billikomot, és nem reszket kezemben, szilárdan tartom, midőn arról a férfiúról emlékezem, kinek fejét dicsfény koronázza, beragyogva homlokát, mint a viruló napfény a havasi bérceket. Hidegen hagyja a dicsfény a mai nemzedéket, de lesz idő, amikor az utódok szívét hevíteni fogja. És akkoron elmondhatjuk: Magyarország nem volt, hanem lesz. Az ő dicső emléke pedig felvirrad százados álma fölött. Erre ürítem a kupát és a jobb jövőre, mert nem boldog a magyar.” Az ünnepi szónoklat annak az embernek a szájából, akiről mindenki tudta, hogy legfőbb foglalkozása a kártya és lóverseny, és képviselői mandátumát mindig vesztegetéssel szerzi meg, még ebben a körben is kínos hatást keltett. Annyira, hogy ami a Széchenyi-lakomákon teljesen szokatlan, felállt Beöthy Ákos képviselő, és rögtönzött beszédben el akarta hessegetni a többszörös milliomos és semmittevő szónok pesszimista kesergését. Beöthy ezzel végezte a beszédét: „Mégis boldog lesz talán a magyar.” Szemere Miklós szállóigévé vált mondatát Ady is sokszor használta gúnyosan. De később, párizsi útja előtt, mikor Szilágy vármegye ösztöndíjára pályázott, meglátogatta Szemere Miklóst, és közbenjárását kérte.

163. *A sötétség hatalma*. A Szigligeti Színház premierje. NN 1902. jan. 9. - 5-6. – Színház – (a.e.)

Mj.: Ha (127.), Szí (53.)

164. *A mi diákjaink*. NN 1902. jan. 11. 3. – Hírek – (ae.)

Csighy Andor a Szatmár megyei Királydarócra való volt, egyik bátyja az érmindszenti ref. papnak, Török Ferencnek, Ady keresztapjának a lányát vette feleségül. Valószínűleg innen volt a barátság. L. még *A nagy hazugság* c. 1901. júl. 31-i cikk jegyzetét. Csighy Andor később a Bihar megyei Hosszúpályiban volt lelkész. Vele kapcsolatos az a jan. 12-i számban megjelent alábbi szerkesztői üzenet strassburgi levélre vonatkozó része is.

A. L. (Érmindszent) „Mindjárt intézkedtünk. A töméntelen sürgető sorokra nem volt szükség. A másik dologban is válasz megy. Kérjük a »strassburgi levél« s a másik közleményre vonatkozó ígéret gyors beváltását.” Feltehetően Ady Lajos akart cikket írni a témáról.

Mj.: Ha (128.), PI (I. 203.)

165. *A színtársulat új naivája*. NN 1902. jan. 11. 5. – Színház

Szohner Olga visszaemlékezése szerint (Kovalovszky II. 526.) Ady írta az őt búcsúztató cikket a NN-ba, Albumába beragasztva meg is őrizte a kis cikket élete végéig. Egyébként stílusán is Adyra vall („bús kis újság”, „az a mi hitünk” stb.) az írás.

166. *A hétről*. NN 1902. jan. 12. 1. – Tárca – (ae.)

(*) Eredetiben: sujtó.

Adynak nagyon korán felébred érdeklődése a kozmikus jelenségek iránt, s azok összefüggését kutatja az emberi sorssal „akárcsak primitív, jámbor, hívó földemberek”. Később prózában (*Lázban ég a világ*) és versben is gyakran visszatér ez a motívum (*A csodák esztendeje, Az egyenes csillag*) – *Álljon elő Gerő Ármin...*: Nagyváradi város törvényhatóságának januári közgyűlésén Szokoly Tamás szólalt fel a hazardjáték elharapódzása ellen. Gerő Ármin azt válaszolta, hogy az alsóbb néposztály körében fellépő hazardjáték ellen fel fog lépni, de az úri osztály kártyázásába nem óhajt beleszólni. Ez rendőri túlkapás lenne. – *Bodnár Zsigmond*: 1. *Növekvő idealizmus* c. 1900. szept. 15-i cikket és jegyzetét. (AEOPM I.2 339–40.; 801.)

Mj.: Ha (129. *Tűröké a mennyeknek országa* címmel), PI (I. 204.)

167. *Jogászélet*. NN 1902. jan. 12. 7. – Színház

Nagyon nyomós stílári érveken kívül (régmúlt használata, a „regisztrálni parancsolja” szerkezet, rövid mondatok stb.) az is Ady szerzősége mellett szól, hogy egy váradi újságíró kollégájának a színdarabjáról volt szó, akivel jó viszonyban volt, s így tapintatosan fogalmazza meg a bukást.

Hegedűs Nándor így ír a bemutatóról: „Karácsonyi Aladár újságíró barátja volt Adynak. Január 11-én adták elő *Jogászélet* című bohózatát. Jelen voltam ezen az előadáson. Az ostoba kis fércmunkát annyira kifütyülte főleg a diákhegy, ahol én is állottam, hogy a második felvonás közepén kénytelen volt a színházvezetőség a függőnyt leereszteni. Ady ugyan megírja a füttyölést, de a bukásnak ezt a mozzanatát baráti szívességből elhallgatja.”

168. *Invitálások*. NN 1902. jan. 15. 3. – Nagyváradi Krónika. Nagyváradi tarkaságok

A Barabás választási győzelme utáni politikai „pletykálkodás” jól illeszkedik Ady ekkori pártatlan fölfogásába.

Fodor Gyula: 1. *A hétről* c. 1901. nov. 10-i cikk jegyzetét. – *Stern Hermann*: kávéháztulajdonos, a Függetlenségi Párt egyik váradi vezére – *Radó Ingác dr.*: ügyvéd, a váradi Szabadelvű Párt egyik vezére – *Mezey Mihály*: királyi közjegyző, önkéntes tűzoltóparancsnok. – *Müller Salamon*: 1. *A hétről* 1901. szept. 29-i cikk jegyzetét.

169. *Pintér Imre verse*. NN 1902. jan. 15. 3. – Nagyváradi Krónika. Nagyváradi tarkaságok

A bohém világban szokásos gunyoros – de nem bántó – fricskázás Adynak is kedvelt szokása volt. – *Pintér Imre*: a Szigligeti Színház tagja.

170. *Hull a hó.* NN 1902. jan. 15. 3. – Nagyváradi Krónika. Nagyváradi tarkaságok

A januári tavaszról l. még *A hétről* c. jan. 12-i cikkét.

171. *Egy nagyváradi piktor.* NN 1902. jan. 15. 3. – Nagyváradi Krónika. Nagyváradi tarkaságok

Tömör kis portré az általa kedvelt festőről, néhány rá jellemző stílusfordulattal: „komoly, tartalmas művészember”, „ötletes bohém”.

Aczél Henrik Emil (1876–1946): festő. Nagyváradon, Budapesten és Münchenben tanult.

172. *Tisza Kálmán képviselő.* NN 1902. jan. 16. – vezércikk

A vezércikk Ady Tisza bukása körül hangoztatott ismert gondolatait tartalmazza: Tisza nem állítja meg, de pusztán jelenléte is fékezi a Széll-féle reakciót. Számos stílári jel is bizonyítja Ady szerzőségét: Ady kedvelt szavai („kázus”, „le-cáfol”) és fordulatai („az országot vissza akarják csinálni”, „idejegyzünk egy kis vigasztaló filozófiát”, „régí idő óta” „azt szeretnők” stb.) találhatók benne.

Tisza Kálmán kárpótlását a nagyváradi bukásért állítólag maga a király akarta. L. *A hétről* c. 1901. okt. 13-i és *Alamizsna Tisza Kálmánnak* c. 1901. okt. 17-i cikket. – *Abrudbánya*: ún. kincstári kerület, mely egyhangúan választotta meg Tisza Kálmánt, aki azonban két hónap múlva, márc. 23-án meghalt. – *consummatum est*: elvégeztetett

173. *Felekezeti világ Nagyváradon.* NN 1902. jan. 21. 1. – vezércikk – A. E.

Kovács S. János: a nagyváradi felsőkereskedelmi iskola tanára (később igazgatója). A magyar katolikus irodalomról tartott előadása azért keltett különös feltűnést, és főleg kereskedő és értelmiségi körökben visszaütést, mert az iskolát, ahol Kovács S. János tanított, a Kereskedelmi Csarnok, tehát túlnyomórészt zsidó kereskedők tartották fenn.

A *Tiszántúl* másnapi számában szerkesztői üzenet jelent meg a következő szöveggel: „H. J. Köszönjük a szíves érdeklődést, de ezúttal nem érdemes polemizálni. Dr. Kovács S. János úr, valamint a Katolikus Szabad Líceum általában sokkal felette áll az elféle komikus támadásnak, hogysem szükség volna őt megvédeni. Végül pedig: egyáltalán semmi kedvünk üres szalmát csépelni.”

Mj.: *Zs* (22.), *Ha* (132. *Felekezeti világ* címmel), *PI* (I. 207.)

174. *Vázsonyi afférja.* Nacionalista heccek. NN 1902. jan. 23. 2. – (a.e.)

Kossuth-ghyalázó pap: Zimándy Ignác lelkész, aki több könyvet írt Kossuth Lajos ellen, és éppen ezért plébánosi megbízatásáról is kénytelen volt lemondani.

Mj.: *Na* (33.), *Vp* (50.), *PI* (I. 209.)

A jan. 24-i NN Hírek rovatában (4.) a Vázsonyi-affér visszhangjáról, minden bizonnyal Ady összekötő szövegével a következőket olvashatjuk:

Vázsonyi afférja
A brigád zöldsége

Írtunk tegnap Vázsonyi afféjról s a budapesti fölheccelt kuruc brigád éretlenkedéséről. A brigád – mint budapesti tudósítónk jelenti – a képviselők között, a parlament előtt a következő zöldséget osztogatta:

Az egyetemi ifjúság Vázsonyi ellen

Nagyságos urunk!

Vázsonyi Vilmos orsz. képviselő Debrecenben f. hó 19-én tartott beszédében ezeket mondta:

„Az iskolai neveltetés nálunk a vérontás apológiája – ott van a történelem. A történelmet tanulva, folyton verekedést, csatározást tanulunk. A zsenge ifjú nem hall nagy szellemekről, hanem a nagy Kinizsiről, ki húsz törökkel vív egyszerre. Mikor az ifjúság folyton a vérontás glorifikációját hallja, olvassa, természetes, az ifjúságban feléled a vérszomj, a szelídített kultúrbestia ver gyökeret. Ha feladatát akarja teljesíteni a pedagógia, a vallás, akkor ezt ki kell irtani!”

Tehát Árpád honfoglaló népe, Hunyadi törökverő hada, Rákóczi kurucai, 48-nak hősei vért szomjuhozó banditák, kiknek dicső korára ha visszatekint a lelkes ifjú, hogy megtanulja önzetlenül szeretni, s vére hullásával, ha kell oltalmazni egyetlen hazáját, „bestiává” fajul. Irsuk ki keblünkől szép hazánk ezeréves történetét, gyalázat, piszok, bestialitás annak minden dicsősége, minden nagysága, ne legyünk magyarok! Egy országgyűlési képviselő mondta ezt! Nagyságos képviselő úr! Önök közt van ez az ember, egyútt intézi nemzetünk sorsát, Önökkel együtt hivatott boldogságra, szebb jövőre vezérelni ezeréves Magyarországunkat. Nem, nem tovább! Mély megbotránkozásunk, végtelen gyűlöletünk hatalmas érzetével fordulunk Önökhöz mi, magyar egyetemi ifjúság, ne tűrjék e hazaárulót, megvetendő ellenünket undorító szégyenfolt gyanánt hazafias körükben, vessék ki, pusztítsák el! Önökben van bizalmunk, Önöktől várjuk legméltóbb megtorlását e szívétépő gyalázatnak. Hisszük: csalódni nem fogunk! Hazafias üdvözléssel az Egyetemi Nemzeti-párt.

E zöldségen jól mulattak tegnap Budapesten.

Az utcákon is zöld színű, sértő plakátokat ragasztatott ki a brigád. De ezzel megjárták ám.

Az utcai plakátok aláírását a város utcáin átragasztották vörös cédulákkal, melyeken ez áll:

Kecskeméthy Győzőék

Vázsonyi különben fényes elégtételt kapott. Benedek országgyűlési képviselő a következő táviratot intézte Vázsonyihoz:

Főszerkesztő nevem alatt megjelenő *Debreczen* című lapunk mai száma Móricz Pál felelős szerkesztő tollából, bizonyára téves információ alapján erős támadást intéz ellened, állítva, hogy Kinizsit mint nemzeti hőst gyaláztad. Addig is, míg holnapi számunkban e méltatlan bántalmat kiengesztelni megkísérem, ezúttal is biztosítlak őszinte

baráti tiszteletéről, nagybecsüléséről, s legmélyebb sajnálatomat jelentem afölött, hogy éppen az én főszerkesztői nevemmel bíró lap intézte ellened, bár kétségtelenül jóhiszeműség s méltánylandó hazafias felbuzdulásból, ezt az igazságtalan támadást.

Tisztelő híved

Benedek János
orsz. képviselő
a *Debreczen* főszerkesztője

A cikk meg is jelent. Egyébként az egész klerikális heccelődésnek bevezetése volt.

A nacionalista, junker, klerikális, agrár stb. bandák dühönghetnek. Zöldségeik, ostobaságaik nem veszedelmesek.

Mj.: Na (35.)

Móricz Pál cikke a *Debreczen* jan. 20-i számában jelent meg Vázsonyi doktor és Kinizsi címmel, melyben megkérdezi, miért nem keres magának Vázsonyi szebb, dicsőbb hazát. Másnap, jan. 21-én jelent meg Benedek János fent idézett vezércikke Vázsonyi Kinizsiről (Pár szó az igazság érdekében) címmel. A vezércikk alatt áll Móricz Pál megjegyzése, melyben nem vonja vissza korábbi állításait. A *Debreczen* következő számában pedig vers jelent meg Sebestyén diák név alatt, melynek utolsó strófájában Kinizsi ezt üzeni Vázsonyinak a másvilágról:

Egy szó mint száz, öcskös, ha visket a nyelved,
Nem jó lesz a nevem a hegyére vened,
Marja az ősódet, nagyverejű Sámson,
Kinek vaskezében véres a számarcsont.
Verekedett az is. Hozzám semmi közöd.
Ha megbarackollak, azt meg nem köszönöd,
Mint a palacsinta, olyan lesz a fejed,
Most elég. Csöndesség, jó békesség veled.

Érthető, ha Ady több ízben visszatért erre a témára, amelynek tárgyalása, mint ez a vers is mutatja, nem nélkülözte az antiszemita ízt sem.

175. *Szokoló Tamás polgármestersége*. NN 1902. jan. 24. 3. – Nagyváradi Krónika. Nagyváradi tarkaságok – (Dyb.)

Ez a helyi érdekű élcelődés, majd a két következő „tarkaság” és *A primadonnák betegek* c. alkalmi vers (AEÖV II. 106–07.; 449–50.) együtt jelent meg a rovatban: a végén (Dyb.) jellel. Feltehető, hogy a szerzői szignó mind a négy írásra vonatkozik.

176. *Idill a vicinálison*. NN 1902. jan. 24. 3. – Nagyváradi Krónika. Nagyváradi tarkaságok – (Dyb.)

177. *Ováció a primadonnának*. NN 1902. jan. 24. 4. – Nagyváradi Krónika. Nagyváradi tarkaságok – (Dyb.)

A Budapestre szerződött primadonna: Szohner Olga

178. *Írók vizitje*. NN 1902. jan. 26. 3. – Nagyváradi Krónika. Nagyváradi tarkaságok

Az irodalmi jelenségek iránti érdeklődés és Bródy iránti feltétlen elismerés Ady szerzőségét bizonyítja.

protestáns koncert: a febr. 2-i protestáns hangversenyen Ady *Farsangi dal* c. prológusát Kacziány Viola szavalta. (AEÖV II. 104–106.; 448–49.) – *Kupa Árpád* (1859–1916): autodidakta író, a *Népszava* munkatársa, a kilencvenes években Rákosi Jenő köréhez tartozott. – *Zivuska Jenő* (1876–1926): filozófiai író, színműveket is írt.

179. *A blüette*. NN 1902. jan. 26. 3. – Nagyváradi Krónika. Nagyváradi tarkaságok

Ady szerzősége mellett szól beavatottsága a protestáns hangverseny ügyeibe és a Várady iránti rokonszenv.

blüette: rövid énekes színjáték, kabarétréfa.

180. *Egyetem Nagyváradon*. NN 1902. jan. 29. 1–2. – vezércikk – A. E.

E sorok írójának... első helyi tollforgatása a nagyváradi egyetem érdekében történt: ilyen cikket Ady *Szabadság*-beli írásai közt nem találtunk. A nagyváradi jogakadémia egyébként már a XVIII. század óta fennállt.

181. *A kultúrbestia*. NN 1902. jan. 29. 4. – Hírek

A vezető hírcikk minden bizonnyal Ady műve. Nemcsak azért, mert ő harcolt leglelkesebben a NN-nál a Vázsonyi ellen indított hecckampány ellen, hanem azért is, mert gondolatilag és stílusban is Ady-jellegzetességeket tartalmaz. Elég az utolsó bekezdést elemezni. Egyébként Fehér Dezső is Adyénak minősíti, és közli váradi cikkgyűjteményében (Ha).

Kultúrbestia: a szó a nietzschei szemlélet hatására keletkezett, de maga a kifejezés Nietzsche műveiben nem fordul elő. L. még *Vázsonyi afférja* c. jan. 23-i cikket és jegyzetét.

Mj.: Ha (135.)

182. *Divatba jött a szemérem*. Adalékok az erkölcs hódításához. NN 1902. jan. 30. 3. – Nagyváradi Krónika

Azon kívül, hogy a Nagyváradi Krónika rovat Adyé volt, rá vall a főváros és vidék eltérő megítélésének témája is, és az egész cikk gunyoros stílusa.

Kernstok-kép affér: I. AEÖPM I.₂ 378. – *Vesztaszüzek:* I. *A hétről* c. cikk (okt. 20.) jegyzetét e kötetben. – *Diogenész furulyázásai:* utalás a Vesztaszüzek egy részletére. – *Lex Heinze:* utalás a német birodalmi gyűlés szeméremsértő műveket tiltó törvényére. – *shocking:* megbotránkoztató.

183. *Menjünk vissza Ázsiába.* NN 1902. jan. 31. 1–2. – vezércikk – Ady Endre

A képviselőház ülésén Hortoványi József ellenzéki képviselő költségvetési beszéde során kitért Vázsonyi debreceni előadására, bár Vázsonyit néven nem nevezte. Vázsonyi, aki később érkezett az ülésre, személyes kérdésben felszólalt, hogy megmagyarázza a kultúrbestia kifejezés értelmét, de a függetlenségi és néppárti képviselők, Rakovszky István vezetésével óriási botrányba fullasztották Vázsonyi felszólalását, nem engedték szóhoz jutni. Lengyel Zoltán tiltakozott az ellen, hogy Vázsonyi a Függetlenségi Párt padsoraiból beszéljen.

Rakovszky Stefi: Rakovszky István (1858–1931) néppárti képviselő – *Lengyel Zoltán* (1877–1940): függetlenségi párti képviselő Zilahon, ügyvéd. Ő volt a dánosi cigányper védője, és a húszas-harmincas években több munkásmozgalmi harcost is ő védett (Rákosi, Sallai és Fürst)

Mj.: Zs (19.), Ha (136.), Na (37.), Vp (52.), PI (I. 210.), Pi (R 80.)

A NN febr. 2-i számában Egy vezértikk visszhangja c. hírcikkben (5–6.) a következőket olvashatjuk:

„Pénteki lapunkban *Menjünk vissza Ázsiába* címen vezércikket közöltünk Ady Endre tollából. A vezércikk a Vázsonyi dr. ellen indított galád hajszát ostorozta. Tegnap a következő táviratot kapta a cikk írója: Tekintetes Ady Endre úrnak Nagyvárad, *Nagyvárad Napló*. A *Menjünk vissza Ázsiába* című cikk becsületes szerzőjét üdvözljük a budapesti demokraták nevében. Bak Rafael, Magyar Miklós, Leitner Soma, Halász Alfréd.”

Ugyancsak febr. 2-án Hajsza Vázsonyi ellen c. cikkben olvashatjuk a NN-ban (2.), hogy „Ma nagy népgyűlés lesz Budapesten. Ez a népgyűlés tiltakozni fog a Vázsonyi s a szólásszabadsággal szemben indított hajszá és terrorizálás ellen. ... Nagyváradról Dési Géza dr., Fehér Dezső, Halász Lajos és Ady Endre utaznak föl.”

184. *A hétről.* NN 1902. febr. 2. 1. – Tárca – (ae.)

Norvég hideg kegyetlen író ember rajza: Ibsen Brand c. drámájának utolsó jeleneteire illik a leírás. – *Litré, Émile* (1801–1881): francia orvos, nyelvész, filozófus, Comte tanítványa. – *A nagyvárad László király-páholy hajlékverő, szép nagy ünnepet ült:* a nagyvárad László király szabadkőműves-páholy sokáig bérelt magánlakásban működött. 1902-ben a Rulikovszky temetőbe vezető út elején saját házat építtetett. Ennek a stílizált épületnek nem volt kifelé az utcára ablaka, és a homlokzatán laposra nyújtott háromszög volt található, közepén egy szemmel.

Mj.: Ha (139. A fjordhősök címmel az utolsó bekezdés nélkül), PI (I. 213.)

185. *A nép megmozdult.* NN 1902. febr. 4. 1. – vezércikk

A febr. 2-i demokrata nagygyűlésen, melyet Budapesten tartottak, Ady is részt vett (l. *Menjünk vissza Asziába* c. jan. 30-i cikk jegyzetét). Az ő stílusában íródott a beszámoló vezércikk. Erre utal a bibliai allúzió és a tipikusan adys befejezés.

Mj.: Na (40.), Vp (55.)

186. *Az antiszemitizmus.* NN 1902. febr. 6. 2.

Azon túl, hogy a *Tiszántúl*-al és az *Alkotmány*-nyal rendszerint ő vitázott, Ady gondolata a befejező mondatban a fekete és vörös lobogó szembeállítására is. Rá jellemző az olyan szóösszetétel, mint „erkölcs-pír” és a birtokos jelző hátravetése, mint „sorompóba való lépésüket a vörös lobogósoknak.”

Az *Alkotmány* febr. 5-i számában (b.) jelű vezércikk jelent meg Az idegen elem címmel. Előző nap Esterházy János gróf a főrendiházban fölvetette „ezen ország idegen elemeinek már hónapok óta aktuális kérdését. Ezt a kérdést ma már háttérbe szorítani, összezsugorítani nem lehet, mert ha más nem, hát maguk az idegen elemek ráncigálják elő minduntalan. Vázsonyi Debrecenben, Vészi a lapjában, Adler Jakab Szolcsányban, Adler főrabbi Hatvanban. Mindegyik először zsidó, másodszor mózesvallású, harmadszor izraelita, negyedszer kazár, ötödször héber, hatodszor demokrata és csak azután magyar, ellenben valamennyien követelik, hogy a keresztény polgár ebben a szép országban legyen először filoszemita, aztán liberális, aztán keresztördelő, aztán papverő, aztán – ha ők megengedik – magyar és legutoljára – ismét ha ők megengedik – keresztény. (...)”

Ebben egyek Sáfár Zéligtől Kornfeld Zsigmondig. Ők az urak. A törvény fölött is állanak. (...)”

Ha Sáfár Zélig becsületes ember, holtáig nem bántja senki. De Sáfár Zélig uzsorás, népnúzó, tömegkijátszó, és ha Sáfár Zélig csak egymaga állana, akkor talán csak a törvényszék végezne vele, szép csöndesen, de a Sáfár Zélignek igen-igen sok ezren vannak, és közveszélyt képeznek az államra és nemzetre egyaránt.

Csak egy irányzatnak kellene ebben az országban. A szabadelvűségnek.”

A *Tiszántúl* ugyanebből az alkalomból ugyancsak febr. 5-én (A. I.) jelzéssel Liberalizmus és antiszemitizmus címmel közöl vezércikket, melyben többek közt ezeket írják:

„A liberalizmusnak kötelessége volt, hogy a zsidókat abból az elnyomott helyzetből, amelybe a történelmi fejlődés szükségszerűsége folytán jutottak, felszabadítsa. Amint ez megtörtént, a liberalizmusnak nem áll többé kötelességében, hogy a zsidókat külön védelme alá vegye, s őket úgy tekintse, mint saját védenceit, akiknek akkor is köteles védelmet nyújtani, mikor egy talán még gyengébb erő által támadtatnak meg.”

A *Tiszántúl* másnapi számában (febr. 7.) szerkesztői üzenet válaszol Adynak a következő szöveggel:

„A *Nagyvárad*i *Napló*-nak, Helyben. Természetesen sokkal magasabb színvonalon áll az a cikk, semhogy mindenki egyszeri olvasásra megérthesse. Sokan pedig olyanok, mint a gyermek, aki a betűket már ismeri, de olvasni még nem

tud. Hogy önök is megérthessék a dolgot, világosabban fejezzük ki magunkat: azon zsidók ellen, akik a keresztény civilizációnak és a magyar nemzeti eszmének harcot üzennek, igenis jogosult a küzdelem. Ha önök ezek közé számítják magukat, hát önök ellen is. Mert a keresztet letördelni és nemzeti tradícióinkat kigúnyolni büntetlenül senkinek sem engedjük meg. Magyar keresztények maradunk ezután is – akár tetszik Vázsonyiéknak és önöknek, akár nem. Gorombaságaikra nincs válaszuk.”

Mj.: Vp (59.)

187. *Szubvenció helyett szidás.* NN 1902. febr. 6. 5. – Színház

A nem túl jelentős színházi hírt minden bizonnyal Ady írta. Rá vall, hogy látszólag jelentéktelen jelenséget komolyan és szigorúan bírál meg. De őt jelzi a bibliai „bizony mondjuk” és a tipikus „szeretnők” alak is. Bizonyosság még a másnapi Nagyváradi Krónikában *Akik színészek akarnak lenni* kis tarkaság.

188. *Alapítvány bolondokházára.* NN 1902. febr. 7. 3. – Nagyváradi Krónika. Nagyváradi tarkaságok

A liberális szellemiség háttérbe szorulásának emlegetése és ilyen fordulatok, mint „lecáfolta az idő”, „hej” Ady szerzőségét bizonyítják.

189. *Akik színészek akarnak lenni.* NN 1902. febr. 7. 3. – Nagyváradi Krónika. Nagyváradi tarkaságok

A színházban ekkor bennfentes Ady juthatott hozzá ilyen primitíven ajánlkozó dokumentumhoz.

Megírtuk volt... : 1. Szubvenció helyett szidás c. febr. 6-i cikket.

190. *A vesztaszüzek.* NN 1902. febr. 7. 3. – Nagyváradi Krónika. Nagyváradi tarkaságok

A képmutató farizeusság ellen fellépő Ady provokáló „fricskája” ez a fiktív „felhívás”. Vö.: *Divatba jött a szemérem* c. jan. 30-i cikkel és jegyzetével.

191. *Pikáns eset.* NN 1902. febr. 7. 3. – Nagyváradi Krónika. Nagyváradi tarkaságok

A színházból szerzett információ szülte ez a tarkaság. Stílusa is adys.

New York szépe: operett két felvonásban. Írta: Hugh Morton, ford. Salgó Ernő és Makai Emil. Zenéjét szerezte: Gustave Kerker. – *Leszkay András:* 1901-től 1907-ig a Magyar Színház igazgatója, azelőtt a debreceni, aradi és nagyváradi színházakat igazgatta. – *Filó János:* gyógyszerész, a Magyar Színház Rt. alelnöke. – *A kikapós patikárius:* bohózat 4 felv. Írta: Léon Gandillot. Ford. Heltai Jenő. Ugyancsak a Magyar Színházban játszották. – *beauté:* szép nő, szépség.

192. *Demokrata előkelőségek*. NN 1902. febr. 8. 3. – Nagyváradi Krónika. Nagyváradi tarkaságok

A rovat szignált verse (*Közügyek és szinügyek*. AEÖV II. 108–09.; 452–53.) mellett a három kis tarkaság is minden bizonnyal Ady műve. E tarkaság esetében a frappáns, kiélező előadásmód és a célzatos politikai gunyorosság szól Ady mellett.

193. *Somogyi jubileuma*. NN 1902. febr. 8. 3. – Nagyváradi Krónika. Nagyváradi tarkaságok

Tréfálkozni a színészvilággal: Ady egyik kedvelt témaköre.

194. *Akik válnak*. NN 1902. febr. 8. 3. – Nagyváradi Krónika. Nagyváradi tarkaságok

A jellegzetes indítás és a szellemes, frappáns előadás Adyra vall.

195. *Színpad és brettli*. Oktalan viták. NN 1902. febr. 8. 4. – Hírek

Nyilvánvalóan ugyanaz írta, aki az 1901. okt. 20-i *Színészek a brettlin* c. cikket, melyet ott indokoltan Adynak tulajdonítottunk. Még a példái között is kettő azonos: Fedák Zsazsa és Nyárai Antal.

196. *New York szépe*. NN 1902. febr. 8. 5–6. – Színház

Az élehangú és gúnyolódó kritika („hülyeség”, „szamárság”), a régies „kortina” (színházi előfüggöny) mind-mind Ady színikritikáinak sajátossága.

New York szépe: 1. az előző napi, febr. 7-i *Pikáns eset* c. cikk jegyzetét.

197. *A hétről*. NN 1902. febr. 9. 1–2. – Tárca – (b)

A jogász fiúk bálja: A zsidó családokat nem hívták meg a jogászbálba. Nagy Andor szerint (Tavaszi Váradon 1939. 236.) egy váradi zsidó vezérigazgató panaszkolt el Adynak a zsidók mellőzését a jogászbálon, és kérte meg a cikk megírására. Valószínűbb azonban, hogy ez is csak Ady cikkei nyomán költött mese, mint emlékezéseinek nagy része. – *Tolsztoj gr. darabja*: A sötétség hatalma. L. jan. 9-i kritikáját a darabról. – *Karácsonyi Aladár darabja*. Jogászélet. L. jan. 12-i kritikáját. – *New York szépe*: 1. *Pikáns eset* c. febr. 7-i cikk jegyzetét és *New York szépe* c. febr. 8-i cikkét.

Mj.: Ha (141. részlet Társadalmi problémák címmel), Vp (60. részlet [Mi is...]) címmel)

198. *Kis szökevények*. NN 1902. febr. 11. 3–4. – Nagyváradi Krónika. Nagyváradi tarkaságok

A színházi intimitásról bizonyára a színikritikus írt, s Adyra vall a történet frappáns, rövid mondatokba tagolt előadásmódja is.

199. *Az örök téma.* NN 1902. febr. 12. 3. – Nagyváradi Krónika. Nagyváradi tarkaságok.

A tarkaság éle a sorok között Széll Kálmánokra utal, amire Ady mindig kapható volt.

200. *Diákok ügye.* NN 1902. febr. 12. 5. – Hírek

Az Ady Lajos cikkére való hivatkozás kétségtelenné teszi Ady szerzőségét.

Köpösd Dezső: 1. *Köpösd Dezső üdvözlése* c. 1901. nov. 29-i cikkét. – *Kecskeméthy:* 1. *Kecskeméthyék* c. 1901. nov. 16-i cikkét.

201. *A kuruc Lengyel.* NN 1902. febr. 13. 4. – Nagyváradi Krónika. Nagyváradi tarkaságok

A Vázsonyiról írt vezércikkre utalás bizonyossá teszi Ady szerzőségét.

egy vezércikkben: Menjünk vissza Ázsiába c. jan. 31-i cikkéről van szó. – *Lengyel Zoltán:* 1. említett vezércikk jegyzetét. – *Hoffmann:* Hoffmann Ottó diákvezér, később képviselő.

202. *A hétről.* NN 1902. febr. 16. 1–2. – Tárca – (–b)

A képzelt párbeszéd Wohl Károlyt búcsúztatja. Róla Fehér Dezső a következőket írja (Ha 143.): „Élt Nagyváradon egy csöndes, szerény, a modern irodalom és tudomány minden alkotását ismerő és a radikális haladás előretöréséért dolgozó Wohl Károly nevű szociológus. Kevesen ismerték és becsülték, de e kevesek közül meglátta és nagyra értékelte őt Ady Endre. A barátjait, szellemi harcostársait, rokongondolkodású elméket nagyon megválogató Ady sokszor órákon át elvitázott a nagytudású Wohl Károllyal, akit 1902. február 15-én bekövetkezett halálakor így parentált el.” – *Excelsior:* magasabbra, feljebb! – *A vén piszkos görög:* feltehetően Szókratész

Mj.: Ha (143. *Excelsior* címmel), PI (I. 215.)

203. *Várady Zsigmond ünneplése.* NN 1902. febr. 16. 5–6. – Hírek

Mivel a NN-től – mint egyetlen református – Ady vett részt az ünnepségen, minden bizonnyal ő is tudósított róla.

Sulyok István és Csák Máté: nagyváradi református lelkészek. – *Bary József* (1858–1915): táblabíró, a tiszazszlári hírhedt per vizsgálóbírója volt. – *Szunyogh Péter:* alispán – *Millye Gyula:* táblabíró – A többiek a ref. egyházi életben szerepet játszó nagyváradi polgárok.

204. *Burrián.* NN 1902. febr. 18. 3. – Nagyváradi Krónika. Nagyváradi tarkaságok

Adyra jellemző fordulatossá, frappáns és ironikus meglelevenítése a vendégmű-

vész érkezése körüli bonyodalmaknak, amelyekről színházba bejáratosként közvetlenül informálódhatott.

Burrian, Karel (1870–1924): cseh tenorista. 1901-től 1902 nyaráig a budapesti Operaház szerződött tagja.

205. *Felekezeti részesség*. NN 1902. febr. 19. 1–2. – vezércikk – Ady Endre

(*) Eredetiben: nyári

V. Zs.: Várady Zsigmond dr. állást foglalt a városi közgyűlésen az ellen, hogy egy alapítványi telket a katolikus legényegyletnek eladjanak. Ebből nagy vihar keletkezett. Dr. V. Zs. a *Nagyvárad* febr. 16-i számában *Végszó* címen közölt vezércikkében elmondja véleményét a katolikus legényegyletről. Kifejti, hogy ez nem szórakozási vagy művelődési társaskör, hanem az ultramontán, klerikális törekvések fészke. Célja káros, működése a közre veszélyes. Ha a város telket ad neki, nem valamilyen felekezeti szervezetet, hanem a reakciót támogatja. A *Nagyvárad* másnap ki akarta békíteni a katolikus előfizetőit dr. V. Zs. cikke miatt, és Egy világi katolikus aláírással a szerkesztőségben fabrikált cikkben szembeszállt dr. V. Zs. vezércikkével. Ezzel párhuzamosan Pálffy Béla lelkész a *Tiszántúl*-ban kampányt indított dr. V. Zs. ellen, s azzal az állítással akarta meghurcolni, hogy dr. V. Zs. felkínálkozott a nagyváradai káptalan ügyészi állására. Dr. V. Zs. fölényes hangú nyilatkozatban verte vissza ezt az állítást. (Hegedűs 183–184.) – *Szabó Aladár*: I. *Protestáns segítség* c. 1901. júl. 9-i cikket és jegyzetét.

Ignorantia non excusat: a tudatlanság nem ment fel.

Mj.: Zs (24.), Ha (145.), FL (65.), Isz (167.), PI (I. 217.), Pi (R 82.)

206. *Burrián és Alberti*. NN 1902. febr. 19. 3. – Nagyvárad Krónika. Nagyvárad tarkaságok

Ady általában szívesen foglalkozott a nagyvárad színházban föllépő vendégművészek szereplésével és a velük kapcsolatos érdekességekkel. Így írt némi malíciával előző nap Burrián érkezéséről. Rá vall itt Burrian jellemzése: „bohém, kedves, intelligens ember”, s a művészi féltékenység enyhén csipkelődő bemutatása.

Burrián: I. febr. 18-i hasonló című cikk jegyzetét. – *Alberti, Werner*: osztrák operabéna, ez időben szintén a budapesti Operaház szerződött tagja, aki 1901 decemberében vendégszerepelt Nagyváradon.

207. *Egy ellenfélről*. NN 1902. febr. 20. 4. – Nagyvárad Krónika. Nagyvárad tarkaságok

Pálffy Béláról ugyanilyen hangnemben írt *Felekezeti részesség* c. febr. 19-i cikkében is: az ellenfélben is becsülve a talentumos embert.

egyházi téren nagy karriert nem fog csinálni: Hegedűs Nándor szerint (184.) Ady jóslata bevált: „Pálffy Béla soha nem lett kanonok, a maximum, ameddig felvitte, a címzetes apátplébánosság volt. Ady Endre nagyvárad távozása után egy ideig még

Nagyváradon működött, majd Gyomára áthelyezték, onnan Debrecenbe egy katolikus internátus igazgatójává, onnan pedig plébánosnak nevezték ki Szentotnyára, és ebben a minőségben végezte pályafutását... A karierról álmodozó papból szürke falusi apátplébános lett... Ady Endre egyébként nagyváradai működése után teljesen elfelejtette Pálffy, aki korántsem volt az a nagyon képzett és sokra hivatott ember, mint akinek Ady másik nagyváradai cikkében is beállította... Pálffy Béla... éppen úgy szolgálta a papi nagybirtokot és a tömeg elnyomását, mint bárki más. Tehetséges demagóg volt, klerikalizmusba ojtott nacionalista politikát űzött, militáns hangjával némi szociális szót is megütött, de ennél többet nem produkált.”

Mj.: PI (I. 219.)

208. *Az aranylánc.* NN 1902. febr. 20. 4. – Nagyvárad Krónika. Nagyvárad tarkaságok

A színházi jólérsétség és a tréfálkozó csipkelődés a kardalos leányokkal Ady szerzőségét bizonyítja.

209. *Akik lemaradtak a belényesi vasútról.* NN 1902. febr. 21. 3. – Nagyvárad Krónika. Nagyvárad tarkaságok

A NN aznapi száma hosszabb, vádló hangú tudósításban számol be A nagyvárad-belényesi halálhír címen az egy halálesettel és több sebesüléssel járó vasúti katasztrófáról. Az eset mellékkörülményeiről Ady pedig szellemes tarkaságot írt.

210. *A demokrácia.* NN 1902. febr. 22. 2–3. – Nagyvárad Krónika. Nagyvárad tarkaságok

Maga a szerző utal korábbi névvel jelzett írására.

Rámutatunk példaképpen a keresztényszocializmusra: 1. Felekezeti részegség c. febr. 19-i cikkét.

211. *Asszonyok zsúrja.* NN 1902. febr. 22. 3. – Nagyvárad Krónika. Nagyvárad tarkaságok

A színház tájékaról gyűjtött tréfás kis eset frappáns megörökítése Adyra vall.

212. *A hétről.* NN 1902. febr. 23. 1. Tárca – (–b.)

Hogy játszott ki például a vitorla-sajtó koszorús öreg Jókait: Jókait a *Pesti Hírlap* állandó munkatársa volt ekkor. Hónapokig jelent meg folytatásokban *A mi lengyelünk c.* regénye. Alcíme: *Történelmi regény négy szakaszban.* A második szakasz után hirtelen megszakadt, és néhány hét múlva Mikszáth Kálmán ugyancsak *A mi lengyelünk* című folytatásos elbeszélése jelent meg a lapban. Kiderült, hogy a *Pesti Hírlap* főszerkesztője, Légrády Károly kidobta Jókait az állásából. Jókait ugyanis a félhivatalos kormánylap, a *Magyar Nemzet* névleges főszerkesztője volt, és

Légrády, mivel megbukott a képviselőválasztáson, időlegesen a kormány ellen fordult. – *Labunskája*: orosz balerina. – *Sarkady kisasszonyok*: nagyváradai színésznők, a Szigligeti Színház tagjai.

213. *A vajda sürgönye*. NN 1902. febr. 25. 4. – Nagyváradai Krónika. Nagyváradai tarkaságok

Bár a történetet valószínűleg pesti lapból vette át, a megírás módja, néhány stiláris sajátság („a csodás, súlyos talentumú”; „imponálóan nyugalmas”; „pompás új esetet”) mégis Adyra vall.

214. *Versek az ideálhoz*. NN 1902. febr. 25. 4. – Nagyváradai Krónika. Nagyváradai tarkaságok

Ez a kis szösszenet visszavágás lehetett Csergő Hugó (1877–1944) ellen, aki nagyváradai időzésekor megsértette Adyékát. Ezt Bíró Lajos beszéli el ugyancsak febr. 25-én a *Szabadság*-ba írt cikkében. Az esetet feleleveníti Nagy Andor is (Tavaszi Váradon 1937. 243.) nyilván Bíró nyomán. Csergő Hugó jan. 23-án a NN-ban betűjeleivel jelzett egy *Nagyváradai Krónikát*. Feltehetően ekkoriban lehetett Váradon.

215. *Erzsike és Klárka*. NN 1902. febr. 25. 4. – Nagyváradai Krónika. Nagyváradai tarkaságok

Adyra árulkodik az első mondatban a jelző- és az első bekezdés zárómondatának főnévhalmozása.

216. *Nagyvárad és Festetich úr*. Barabás Béla dr. figyelmébe. NN 1902. febr. 27. 5. Színház – (ae.)

Kértük lapunkban a belügyminisztert: I. A színtársulat nyári állomása c. 1901. dec. 4-i cikkét.

217. *Igazgató urak*. NN 1902. febr. 28. 2. – Nagyváradai Krónika. Nagyváradai tarkaságok

A címek és rangok korra jellemző devalválódásának észlelése, és az Adorján Emiltől vett szellemes csattanó Ady aforisztikus eljárására vall.

218. *Néma szedők*. NN 1902. febr. 28. 2. – Nagyváradai Krónika. Nagyváradai tarkaságok

Az újságíró szakma belső szerkesztési titkait és információéhségét feltehetően Ady jól ismerte.

219. *Burrián gombjai*. NN 1902. febr. 28. 2. – Nagyváradai Krónika. Nagyváradai tarkaságok

Ady máskor is írt Burriánról szóló anekdotákról, amelyeket különböző forrásokból vett.

220. *Nagyvárad és Festetich gróf.* Fölrirat a belügyminiszterhez. NN 1902. febr. 28. 2.

A hivatkozás Ady előző napi jelzett cikkére bizonyítja Ady szerzőségét.

a nagyváradai színügyi bizottság egy szókimondó tagja: Várady Zsigmond dr. L. Ady *Festetich gróf jóindulata* c. 1901. szept. 8-i cikkét. – *Dőry Ferenc dr. hivatkozott tegnapi cikkünkre:* a cikket követő tudósításban olvashatjuk, hogy „A havi műsor letárgyalása után Dőry Ferenc dr. áll szólásra. Mindenki olvashatta a NN tegnapi cikkét, amely Festetich Andor gróf, a vidéki színészet orsz. felügyelőjének, helyesebben mondva, tönkretevőjének áldatlan, káros és kontár kezű munkájáról szól. Nekünk, mint színügyi bizottságnak, most már, amidőn látjuk, hogy a felügyelő a nyári állomások kérdésében minden oldalról kijátssza Nagyváradot, kötelességünk megvédelmezni a saját direktorunkat az anyagi károsodástól, midőn bővebb fejtegetés nélkül röviden azt indítványozom, hogy a színügyi bizottság emelje fel tiltó szavát a belügyi kormánynál a felügyelő animozitása ellen, s tegyen indítványt a törvényhatósági bizottság előtt, hogy ezt felirat alakjában juttassa kifejezésre.”

221. *A jogászok majálisa*. NN 1901. máj. 18. 3-4. – Hírek

Bár aláírt cikket először máj. 22-én találunk Adytól a NN-ban, elképzelhető, hogy apróbb anyagokat már korábban is adott. Ez annál is valószínűbb, mivel a Sz-ban 9-i dátum az utolsó névtelen és 8-i az utolsó aláírt cikke. Feltehetően máj. 15-vel ment át a *Napló*-hoz.

Ebben a kis hírcikkben olyan Adyra jellemző kifejezéseket találunk, mint „május édes poézise”, „csupa szín, csupa hangulat, csupa kedély”, „pompásan”. Ezek alapján tulajdoníthatjuk neki.

222. *Bihari Ákos*. NN 1901. máj. 21. 3-4. – Hírek

Főként a Nagyváradról mondtak valószínűsítik Ady szerzőségét: „Ennek a városnak mesés levegője van. Termékeny, buja levegő, melyben csírák kap okvetlen a talentum-magva.” Vö. *A jövő Nagyvárad* c. 1901. jan. 17-i cikkével (AEÖPM I. 2 422-25.; 825.) és *Levél a Nagyvárad Napló szerkesztőjéhez* c. 1901. máj. 22-i cikkének következő mondatával: „...másként év alatt ismertem és szerettem meg nagyon ezt a csodálatos levegőjű, merész, hódító várost...”

Bihari Ákos: nagyváradai származású drámai színész, a budapesti Vígszínház tagja. – *Ocskay brigadéros*: Herczeg Ferenc színműve.

223. *Énekek éneke*. NN 1901. máj. 22. 5. – Színház

Ez a kritika már tartalmilag is magán viseli Ady nyomait. Epés megjegyzése Radó Antal „magyarításáról”, a Zolára való hivatkozás mind Adyt sejteti. De rá vall a „lázás, tüzes, magával ragadó” jelzőhalmaz is.

Énekek éneke: Felice Cavalotti (1842-1898) olasz író *Il Cantico del Cantici* c. egyfelvonásos verses dramolettjét Radó Antal alkalmazta magyar színpadra. Ugyanő a szereplők nevét is megmagyarosította: Toldiról, Tomoriról és Kapisztránról beszélnek benne. – *brigadéros*: előző nap az Ocskay brigadérosban lépett fel Bihari. – *Dürői Mór* (1851-1945): a Vígszínház alapító igazgatója.

224. *A zsidó sajtó és egy katolikus újságíró*. NN 1901. máj. 24. 3. – Hírek

A cikk petittelt szedett része átvétel a BN máj. 23-i számának K. jelű cikkéből. A BN cikkének utolsó szakaszát a NN-ban elhagyták, és másként fejezték

be. Az első két és az utolsó bekezdés viszont minden bizonnyal Adytól származik, az ő indulatos stílusára vall.

egy katolikus újságíró: Áldor Ármin, a *Magyar Állam* c. klerikális lap munkatársa.

Mj.: Vp (27.), Pp (22.)

225. *Dankó Pista Nagyváradon.* NN 1901. máj. 26. 7. – Hírek

Adynak Dankó iránti, többször megfogalmazott hódolata nyilvánul meg ebben a kis hírcikkben is („zseniális nótaszerző”), ezért tulajdonítjuk neki.

226. *Parcsetich.* NN 1901. máj. 29. 5. – Hírek

A téma és a megfogalmazás is Adyt sejteti. Ő figyelte már újságíró pályája kezdetétől a szocializmus híreit. L. *Ellentétek* c. 1899. jún. 10-i, *A hétről* c. 1899. júl. 22-i (AEÖPM I.2 162–63.; 758.; 182–84.; 762.) és *Úecharok* c. 1901. aug. 30-i cikkeit. Az ő szavajárása az is, hogy a szabadgondolkodást a világosság harcának nevezi a sötétség ellen.

227. *Szép Meluzina.* NN 1901. máj. 29. 7. – Színház

A jelentéktelen kis színházi kritikában a „poétikusan szép tablók” árulkodnak Adyra.

Szép Meluzina: énekes bohózat 11 képben. Írta Csepreghi Ferenc, zenéjét szerezte Cserni Károly.

228. *Pálmay Nagyváradon.* NN 1901. máj. 30. 4–5. – Színház

Ezen kívül még három Pálmay-cikket tulajdonítunk Adynak: *Pálmay: Nebántsvirág* 1901. máj. 31., *Szép Heléna – Pálmay második estéje* jún. 4. és *Pálmay és Márkus* jún. 5. (I. a Főszövegben). Mindre egyformán jellemző az elragadtatott hang, az „aranyos” epitheton gyakori használata, a „láz”, „lázás” szavak. Ady minden bizonnyal megismerkedett Pálmayval már az első nap, feltehetően a vonatnál is kinn volt, és néhány szavas interjút készített vele.

229. *Rip-Rip.* NN 1901. jún. 1. 5. – Színház

Ady stílusára jellemző az „esztétikus bácsik”, valamint a kétszer is előforduló „édes” jelző, a „hódító poézis” stb.

Rip-Rip: nagyoperett 3 felv. Írta Meilhac, Gille és Farnie. Ford. Evva Lajos és Iái J. Béla. Zenéjét Planquette szerezte.

230. *Görög rabszolga.* NN 1901. jún. 2. 6. – Színház

„Az édes szép operett” Adyra jellemző fordulat.

A görög rabszolgá: operett 3 felv. Szövegét Owen Hall írta, Pásztor Árpád és Makai Emil fordította. Zenéjét Sidney Jones szerezte.

231. *Hol elolija, hol meggyújtja.* NN 1901. jún. 5. 2.

A Barthára vonatkozó híreket Ady nagy figyelemmel kísérte. Az itt elmondottakra visszatér még *A kálvinista jezsuita* c. jún. 12-i ugyancsak névtelen, de kétségtelenül Ady-cikkben. *Hol elolija, hol meggyújtja:* feltehetően valamilyen akkor közismert operett slágerének címe. – *baráti nyílt korteslevél:* a máj. 26-i NN-ban olvashatjuk, hogy Kossuth Ferenc levelet írt a kolozsvári függetlenségi párt klerikális szárnyának vezetői, Ugron és Bartha Miklós érdekében, ígérve, hogy minden erejével a két szárny (liberális és klerikális) egyesítésén fáradozik. – *Kossuth Ferenc a gyulai függetlenségi párthoz írt levelet:* ebben a függetlenségi párt elnöke ellenezte Bartha Miklósnak függetlenségi jelöltként való fellépését Gyulán.

232. *Az utolsó Pálmay-est.* NN 1901. jún. 5. 5. – Színház

Ismét a Pálmay iránti felsőfokú rajongás és olyan Ady-kifejezések, mint „graciozitás”, „édes mókázás” stb. valószínűsítik Ady szerzőségét.

Huszárcsíny: Vachot Imre 3 felv. népszínműve. Zenéjét Böhm Gusztáv szerezte.

233. *Szezonzárás.* NN 1901. jún. 6. 7. – Színház

A költői stílus és az a tény, hogy a szezonzárásról feltehetően az állandó színházi kritikus írt, mindez valószínűsíti Ady szerzőségét.

Nagyvárad szépe: Szüts Dezső és Beer Béla operettje.

234. *Expiáció és ölekezés.* NN 1901. jún. 9. 2.

A rövid hírcikkben a befejezés idézi Ady stílusát: „Csitt: a nagymogul a néppárti hazaárulóval ölelezkik!”

Rakovszky a jún. 13-i NN szerint a Házban tagadta az ellene felhozott vádak, miszerint pánszláv agitációt folytatott volna, és kijelentette volna, hogy nem ismer magyar királyt, és ebben a disznó országban nem lehet megélni.

235. *Francillon.* NN 1901. jún. 9. 6. – Színház

A kis színbírálat szerzőségét a Márkus iránti rajongáson kívül (*Pálmay és Márkus.* jún. 5.; *Márkus Emília estéi.* jún. 8.; *Folt, amely tisztít.* jún. 6.; *Strófák Márkusról és egyebekről.* jún. 9.) az olyan, ekkoriban gyakran használt kifejezések, mint „graciózus”, „talentum”, és az ilyen hasonlat: „mint egy zseniális mesteri festmény egy rozoga, kopott keretben” valószínűsítik.

236. *Márkus-esték*. A vasgyáros. A bölcső. NN 1901. jún. 11. 5. – Színház

Ebben is a gyakran használt lelkes Ady-szavak („graciózus és fönséges”, „arisztokrata finomság, előkelőség”, „csodásan harmonikus” stb.) utalnak Ady szerzőségére.

A vasgyáros: Georges Ohnet érzelgős színdarabja. L. még az 1901. dec. 4-i cikk jegyzetét a Főszövegben. – *A bölcső*: Eugène Brieux színdarabja. L. *A bölcső* c. 1901. febr. 14-i cikket és jegyzetét (AEÖPM I.2 445–47.; 831–32.).

237. *A baba*. NN 1901. jún. 12. 4–5. – Színház

Az előadást lerántó kritika Ady szókimondását és stílusát tükrözi. Már Debrecenben is, jelzett kritikájában „bajos operett”-nek nevezi a művet (l. *A baba*. 1899. jan. 14. – AEÖPM I.2 71–72.; 729.)

A baba: operett 4 felv. Szövegét írta Maurice Ordonneau; zenéjét szerezte: Edmond Audran; fordította: Reiner Ferenc. L. Ady *A baba* c. versét (AEÖV I. 78.)

238. *Szerecsenmosás*. NN 1901. jún. 14. 3.

Ady kedvvel teregette ki Széll és a Néppárt paktálását. Ezért tulajdonítjuk neki némi valószínűséggel ezt a stílusban is rá jellemző cikket.

Sikerült fehérre mosdatnia Rakovszkyt: miután Rakovszkyt a parlamentben különféle vádak érték (l. *Expiáció és ölekezés*), Széll Kálmán ebédre hívta meg Rakovszkyt, s ezzel mintegy megvédte a vádaktól.

239. *A zsidók a politikában*. NN 1901. jún. 15. 1. – vezércikk

Az *Egyenlőség* c. lap cikkének kommentárjában csupán a kiélezett és ironikus megfogalmazás sejteti Adyt. A kommentárt egyébként az *Egyenlőség* cikkének idézete követi.

Istóczy Győző (1842–1915): országgyűlési képviselő, a nyolcvanas évek antiszemita mozgalmának vezére. – *Onódy Géza*: antiszemita újságíró és politikus – *Molnár János apátplébános*: (1850–1919): a kat. Néppárt egyik alapítója, az *Alkotmány* c. napilap kiadótulajdonosa, képviselő.

240. *A színtársulat vakációja*. NN 1901. jún. 15. 4. – Színház

A színes beszámolót nyilván a színházi referens, Ady írta, akinek minderről kellő informáltsága lehetett.

241. *Proskribált alkoholisták*. NN 1901. jún. 16. 6. – Hírek

A rövid hír eleje átvétel a *Magyar Szó* jún. 15-i számából. Az utolsó öt sor viszont minden bizonnyal Adyé: fordulatai és a főlényes gűny rá vallanak.

Ady Bartha elleni indulata valószínűsíti, hogy ez a polemikus írás is tőle származik.

A cím Bartha Miklósnak a *Magyarország* jún. 21-i számában megjelent Komoly szó c. vezércikkét parafrázálja. A cikkben Bartha megírta, hogy 1900-ban gyorsírók meghamisították Egan Ede beszédét, zsidóellenes élt magyarázva bele. Erre a sajtó felhőrdült. Mikor a beszéd teljes szövege megjelent, a támadás Egan ellen már megtörtént, és azt nem vonták vissza. Aztán tisztességtelen pénzmanipulációval is vádolták. Másfél évig folyt az alaptalan hajsza, mely tisztázta Egant. Majd így folytatja Bartha: „Mondok tehát egy komoly szót. A hajsza nem azért kezdődött Egan ellen, mivel tőle egy jó ügyet féltettek. Ha ezért kezdődött volna, akkor utánajártak volna az ügy mibenállásának. De ebben mindvégig tájékozatlanul maradtak. Hanem kezdődött és folytatódott a hajsza kizárólag amiatt, mivel Egan ezt a szót: *kazár*, ki merte mondani. Beszédjéből látható, hogy ezt a szót megkülönböztetésül használta. Nem akart általánosítani. Külön választotta a zsidó vallású magyarokat a Galícia felől bevándorolt lengyel-zsidó söpredéktől. Ezt a különbséget megtette Wahrmann Mór és Chorin Ferenc is. Sőt, jól emlékszem, hogy Vészi József – aki előljárt az Egan eláztatásában, de az elégtételadásban még hátul sem kullog – egy cikkben úgy lefokozta a lengyel-zsidók hazafiságát és erkölcsseit, hogy ahhoz képest Egan megjegyzése csupa rózsaoaj és narancsvirág.”

(Itt következnek az Ady idézte sorok, majd így folytatja:)

„Nos hát mondok egy komoly szót:

Az antiszemitizmus: zsidóüldözés. Magyarországon tehát nincs antiszemitizmus, mert egyetlen józan ember sem gondol arra, hogy a jogegyenlőség, a vallási egyenlőség eltöröltesse, és a zsidók kizárassanak a közszabadság élvezetéből. A bírálát nem üldözés.

Ne roffenjenek tehát össze minden bírálát és gáncs miatt...”

243. *Fiatal hév*. NN 1901. jún. 27. 2.

Bár a „mi is voltunk fiatalok” kitétel gyanússá teszi Ady szerzőségét, mégis nagy a valószínűsége, hogy ő polemizált megint a „Bartha–Ugron népség” ellen. A 24 éves fiatal Ady egyébként is sokszor emlékszik vissza nosztalgikusan a „fiatalságára” és Bartha Miklós iránti egykori lelkesedésére. (Vö. *A fekély* c. 1901. jún. 18-i cikkével a Főszövegben.)

Fortuna: Kossuth Ferenc nevét kapcsolatba hozták a Fortuna aranybánya részvénytársasággal, amely éveken át veszteséggel működött, és 1901 őszén csődbe is ment. – *Tárnóczy Gusztáv*: a kisebb jelentőségű Hunnia Gépgyár iparvállalat tulajdonosa. – *Hazai*: a Hazai Biztosító Rt-nak Kossuth Ferenc volt az elnöke.

244. *A nagyszalontai ünnep*. NN 1901. júl. 2. 1. – vezércikk

Nagyszalontán Tóth András Kossuth-szobrát avatták jún. 30-án, vasárnap. Ady jún. 29-én, szombaton Gyulára ment egy társasággal, amiről *Színházi élet Gyulán* c. júl. 3-i jelzett cikke tanúskodik. Visszafelé ejthette útba Nagyszalontát. Tóth

Andrásról előzőleg jún. 20-i cikkében írt már, és ott is jelezte a nagyszalontai szobor készülő leleplezését. Így bár a stílusban némi dagályosságot érzünk, mégis némi valószínűséggel tulajdoníthatjuk ezt a cikket Adynak, már csak az ilyen stílusfordulatok miatt is, mint „csodásan szép tartalmat adott”, „a képviselő és egyéb bácsik” stb.

óda, óda és újra óda: Illyés Bálint alkalmi ódáját szavalták el az ünnepségen. – *Csorvássy István:* ügyvéd, a szoborbizottság elnöke – *Móczár János dr.:* főgimnáziumi tanár. Beszért még Kossuth Ferenc, Balogh László, Nagyszalonta képviselője és Barabás Béla. A nagyváradi függetlenségi és 48-as párt nevében Szokoly Tamás koszorúzott.

245. *Protestáns segítség* NN 1901. júl. 9. 2.

A protestáns klerikalizmus és általában a protestáns téma is érthetően Ady reszortja volt a lapnál. *A Felekezeti részegség* c. 1902. febr. 19-i jelzett cikkében is ugyanilyen szellemben ír Szabó Aladáról.

Kaas Ivor (1842–1910): publicista, előbb a *Hazánk*, majd az Apponyi-féle *Nemzeti Újság* és a *Budapesti Hírlap* vezércikkírója (l. *Hétről hétre*. 1901. márc. 24. – AEÖPM I. 2 471–72.; 837.) – *Szabó Aladár* (1860–1944): református lelkész, teológiai tanár. – *Szász Gerő:* ref. lelkész, az erdélyi ref. egyházközség főjegyzője. – *akvizíció: szerzés, szeremény.*

246. *A hivatalos stílus.* NN 1901. júl. 10. 5. – Hírek

Ady törvényszéki tudósító is volt. Elképzelhető, hogy ott hallotta ezt a történetet, amelyet a rá jellemző gunyorossággal adott elő.

247. *Pipogyság.* NN 1901. júl. 17. 2.

Ebben a cikkben is Bartha Miklóson üt egyet – feltehetően – ugyancsak Ady. A liberalizmusnak az antiszemitizmussal összeegyeztethető, leegyszerűsítő értelmezése elleni szellemes érvelés is Adyra vall.

Tegnap egy táviratcímben pipogya miniszternek neveztük Wlassics Gyulát: a NN júl. 16-i számában a következő táviratot olvassuk: „Pipogya miniszter. Bpest. júl. 15. (Saját tud, táv.) Wlassics miniszter Borbély György tanárt eltiltotta a *Magyar Paizs* című lap szerkesztésétől, mely lap antiszemita akciót űzött. Az antiszemita lapok nagy káoszt csináltak az esetből, s Wlassics visszavonta a rendeletét, s Borbélyt rehabilitálta.”

Borbély György Zalaegerszegen volt tanár, és ugyanott szerkesztette a *Magyar Paizs* c. lapot. A lap klerikális és antiszemita agitáció kíséretében propagálta a klerikális szövetkezeteket, és tárcarovatában Bartha Miklós Kazárföldön c. cikksorozatát közölte. A liberális közvélemény felzúdulására a miniszter visszavonta Borbély Györgytől a szerkesztésre adott engedélyt. Emiatt a jobboldali sajtó nagy lármát csapott, a sajtószabadság megsértését emlegette. A zalaegerszegi Központi Fogyasztási és Értékesítési Szövetkezet jún. 14-ére rendkívüli közgyűlést hívott egybe, hogy tilta-

kozzék a miniszter eljárása ellen. A tiltakozásra nem volt szükség, mert a közgyűlés értesítést kapott, hogy Wlassics miniszter a lapszerkesztési engedély visszavonását egyelőre további intézkedésig felfüggeszti. A közgyűlés táviratban mondott köszönetet a miniszternek, hogy „igazságérzetét” követte.

248. *Nulla dies...* NN 1901. júl. 18. 1.

Ismét Ady sejthető a Bartha viselt dolgaiat kipellengérező levélidézet bevezetőjében.

A levél előzménye, hogy Kovács Lajos ügyvéd nyilatkozatot tett közzé az *Egyetértés* c. lapban, mely szerint Bartha Miklóst Gyulán nem fogják megválasztani. Erre Bartha a *Magyarországban* Kovács Lajost „mindenkitől került zugprókátornak” nevezte, aki oly távol áll a gyulai függetlenségi polgárok zömétől, mint Makó Jeruzsálemtől.

249. *Negyvenéves kaszírnök.* A legújabb miniszteri rendelet. NN 1901. júl. 26. 3. – Hírek

Ady szociális gondolkodását és a nők sorsa iránti érzékenységét mutatja ez a cikk. De stiláris jegyek is rá utalnak: „Sírjakok kaszírnök!”, „predesztinálva van”, „a csábítás pikolózni jár”.

vurcni: olyan ember, akit zsarolni lehet.

A NN júl. 30-i száma egyébként hírül adja, hogy a kaszírnök-rendelet nyári kacska volt, de Gyulán mégis megszavazták. A rendelet eredetileg úgy szólt, hogy minden kávéházban csak egy kaszírnök alkalmazható, akinek sem kiszolgálni, sem a vendégekkel poharazni nem szabad.

250. *Egan, a filozemita.* NN 1901. júl. 28. 5. – Hírek

Feltehető, hogy az Eganról többször elítélő hangnemben nyilatkozó Ady figyelt fel erre a hírre is, és glosszázásra méltatta. Egyébként a „földműves” alak következetes használata is rá vall.

251. *Új típus.* NN 1901. júl. 30. 4. – Hírek

A kis hírcikk Ady tollára vall. Akár otthon, Érminszenten is hallhatott a szédelgő birtokvásárlókról. Stiláris jegyek, pl. a „megjelen” alak is őt idézik.

252. *A vádoló nagy halott.* NN 1901. aug. 4. 2.

A cikk első része – mint ez a fővárosi lapok cáfoló cikkeiből kiderül – a *Fővárosi Tudósító* c. nyomatosból való, a címe és az idézet után következő sorok minden bizonnyal Adytól származnak.

253. *Az após dicsérete.* NN 1901. aug. 7. 2.

Az ironikus hang és a Széll Kálmánra szórt gorombaságok („miniszterelnökünk demimond lelke”, „a rátóti tenyész-politika”) Adyt sejtetik, mert más még a NN-nál sem írt ilyen élesen az aktív miniszterelnökről.

Pichler Győző dr.: függetlenségi párti képviselő. Furcsa, groteszk megjelenésű ember volt. Kortesútjain elhitette naív választóival, hogy Kossuth halálos ágyán rábízta Magyarországot. A parlamentben éles ellenzéki politikát folytatott, és sok kellemetlen órát szerzett a Széll-kormánynak is. A mandátumot 15 szótöbbséggel Pichler nyerte el a választásokon.

254. *Fekete világ*. NN 1901. aug. 9. 2.

Az *Alkotmány*-nyal folytatott vita többnyire Ady „ügye” volt a lapnál. A glossza élessége, tömörsége rá vall.

Károlyi Sándor gróf gönci programja: I. Tisza Kálmán beszélt c. szept. 5-i cikk jegyzetét. – *Bartha Miklós gyulai beszéde*: ezzel kapcsolatban idézzük a feltehetően ugyancsak Ady tollából származó alábbi jegyzetet:

Miklós mester beszámolója

A jezsuitizmus nagy mestere megtartotta beszámolóját Gyulán. Nagyon keserű kis beszámoló volt. Csak az a sör lehetett keserűbb nála, amit a beszámoló után a Komlóban ivott negyven-ötvened magával. Bukás még alig volt biztosabb, mint a Miklós mester teljes mértékben megérdemelt gyulai bukása.

A francia kongregációk ajánlata Szeged városához: a *Neue Freie Presse* közölte a hírt, hogy a francia jezsuiták Szegednek negyven milliókat ajánlottak fel kölcsönként. Később a hírt cáfolták.

255. *A kitűzött vörös lobogó*. A szociáldemokrata párt kiáltványa. NN 1901. aug. 9. 2–3.

A radikalizmus sürgetése – különösen a választások előkészületei idején – gyakori témája volt Adynak. (L. pl. *A nagyváradi beszéd* c. 1901. aug. 13-i jelzett cikkét a Főszövegben.) Feltehető az is, hogy a szociáldemokraták programjának kommentálása az ő tollára kívánczolt. Nyilvánvaló, hogy a következő számban megjelent azonos című cikket is ő írta, mely a szociáldemokraták kiáltványát közli. Ennek azonban csak a befejezését közöljük alább, mivel ez szinte bizonyosan Adytól származik:

„Nos, klerikális tábor, ezt szépen megcsináltátok. – Az istentelen liberalizmus ellen folytatott buta harccal sikerült kitűzetnetek a piros lobogót. Tessék élvezni az eredményt, s átkozni tovább az »istentelen liberalizmust«, mely bizony maga is előbb-utóbb – *radikalizmussá* változhatik át.”

256. *Nagyvárad írók könyvei.* NN 1901. aug. 10. 5. – Irodalom

Feltehetően Ady fogalmazta a hírt, már csak azért is, mert önmagáról sokkal szerényebben ír, mint Bíróról. A dolog érdekét tekintve: Bíró Lajos novellás kötete még ez év őszén *Bálványrombolók* címmel meg is jelent (l. róla Ady kritikáját e kötet Főszövegében *Egy cinikus ember meséi* címen). Ady verseskötetének kiadására csak 1903-ban került sor.

257. *Szilágyi Dezső családja.* NN 1901. aug. 11. 5. – Hírek

A kis hírcikk befejező mondatai minden bizonnyal Adyra vallanak, különösen a „demokrata országoskánk” kifejezés.

Kazár Emil egy becses kis tárcája: a NN aug. 2-i számában jelent meg Szilágyi Nagyváradon címmel, s ebben többek közt azt írja, hogy „Egyik oldalról latejner, más oldalról tősgyökeres polgári” „Atya fiskális, anyai részről összekötve a Lukácsokkal, akik közt jó mesteremberek akadtak, egy vagyonos tímár és jónevű orvos bizonyára ösmeretes emléküek most is a városban.” – A NN aug. 1-jén megjelent nekrológja után *A Szilágyi család* címen ismertették Szilágyi családját, s ebben azt írták, hogy „nagyatyja tímár mesterember volt.”

Poynár: a Poynár fivérekről Nagy Andor Tavasz Váradon c. könyvében is ír (234.) l. *Tanulságok* c. dec. 21-i cikk jegyzetében.

258. *Üdvözetek országa.* NN 1901. aug. 11. 5. – Hírek

Ugyanezt a témát, a fölöslegesen elküldött táviratok árán megmenthető vidéki színeszet tervét már egyszer jelzett cikkben is megírta *Kérelem Széll Kálmánhoz* c. 1901. júl. 4-i cikkében. Ez a kis hírcikk is minden bizonnyal tőle való.

259. *A verem.* NN 1901. aug. 28. 2.

Bánffy iránti szimpátiái keltik fel a gyanút Ady szerzősége iránt, no meg az olyan mondat, mint „Pokoli kis história”.

N. Fr. Pr: Neue Freie Presse c. bécsi napilap. – *Luegerék:* Karl Lueger antiszemita megnyilatkozásairól hírhedt bécsi polgármester.

260. *Választási mozgalmak Bihar megyében.* NN 1901. aug. 29. 1. – vezércikk

A közeledő képviselőválasztásokkal kapcsolatos szkeptikus hang végigkíséri Ady cikkeit. Megjósolja a Szabadelvű Párt bukását, amiből polémiája is támad a Szabadsággal (l. *Ők nem bánják* c. 1901. szept. 29-i cikket és jegyzetét). E cikkek nyitányának tekinthető ez az írás is.

A cikket tudósítás követi, mely különösen Várady Zsigmond hosszúpályi, Gajári Ödön belényesi mandátumáért, Székelyhídon Szunyogh Zsigmond és a függetlenségi Molnár Ákos közti harcot jósolja élesnek.

261. *Nagy urak csatlósa*. NN 1901. aug. 30. 2.

Ismét egy Bartha elleni kirohanás valószínűleg Ady tollából.

Zichy Jenő gr. (1837–1906), a híres Ázsia-utazó, képviselő és nagybirtokos ugyanis múzeumot nyitott a Rózsa utcában saját műgyűjteménye számára. Azon a címen, hogy a múzeum fenntartása költséges, kérvényt nyújtott be, hogy két budapesti bérházát és ötezer holdas birtokát nyilvánítsák hitbizománynak. A kötött birtokok rendszerét ez időben már erősen kezdték ostromolni, és így új hitbizományok létesítése a közvélemény ellenzésébe ütközött. A PH ezért támadást intézett Zichy Jenő gr. ellen. Bartha Miklós a *Magyarországban* névtelen cikkben Zichy védelmére kelt.

262. *Megdermedt nyár*. NN 1901. szept. 2. 6. – Hírek

A hangulatos költői természeti és időjárás helyzetkép némileg valószínűsíti Ady szerzőségét.

Pán: a mezők istene a görög mitológiában.

263. *A művészi antiszemitizmus*. NN 1901. szept. 3. 2.

Ábrányi Kornélnak a *Hazánk* cikkével polemizáló írását feltehetően Ady idézi saját megjegyzéseivel kísérve.

264. *Festetich gróf jóindulata*. Az országos kutyakomédia. NN 1901. szept. 8. 6. – Színház

A színügyi bizottsági ülésekről általában Ady számolt be a NN-ban, Festetich Andor grófról, a vidéki színházak országos felügyelőjéről pedig mindig indulatosan nyilatkozott. (L. *A mindenható felügyelő* c. 1901. jún. 21-i, jún. 22-i, *Hajsz a színházakért* c. júl. 11-i névtelen és *Bizonyos nyolcezer korona* c. nov. 27-i jelzett cikkeit.)

Orosházát helyezi nagy kegyesen kilátásba: hamarosan kiderült, hogy Orosháza sem jöhet szóba nyári állomásként. Ugyanerről a színügyi bizottsági ülésről ugyancsak a szept. 8-i számba *Az új színházi szenzon* címmel is készült beszámoló (4.). Ebben közlik a színház teljes személyzetét színészekkel, rendezőkkel, sűgőval stb., majd a díszletezők számáról vitáznak, végül pedig a páholyokról és a bérletekről tárgyalnak hosszasan.

265. *Inkább a piszkafát*. NN 1901. szept. 11. 2.

Ady ellenszenve a régi nemzeti pártiak iránt alátámasztja, hogy ezt a kis glosszát ő írta. Frappáns tömörsége is Adyt sejteti.

A NN aug. 23-i számában (2.) A jászberényi affér címmel olvashatjuk az alábbi jegyzetet, mely megvilágítja az előzményeket:

„Mint értesülünk, Almássy Géza gr. volt főispán és a szabadelvű párt egy frakciójának jászberényi képviselőjelöltje kilép a szabadelvű klubból, illetve

a pártkörből. Almásy kilépése dacára fenntartja a jászberényi jelöltségét, csak hogy nem mint a szabadelvű párt jelöltje, hanem, mint pártönkivüli szabadelvű. Almásy hívei, kik Jászberény városának vezetőségében dominálnak, erősen hiszik, hogy így is meg fogják gr. Apponyi Albertet buktatni.”

266. *Mágnások parlamentje.* NN 1901. szept. 18. 1.

Mondanivalójában és stílusában is Ady-írás. Az „éretlen, gyengén nevelt, alig nagykorú mágnás-csemeték” és a gunyoros befejezés mind rá vall.

Ady aggodalma jogosnak bizonyult, mert az 1901. évi választáson valóban több mint 50 mágnás jutott mandátumhoz.

267. *A tiszteletreméltó öregúr.* NN 1901. szept. 19. 2.

Ady örömmel pécézte ki a szabadelvű párt vezetésében előfordult anomáliákat, amelyek Széll Kálmán egyezkedő magatartásával függtek össze. Gyakori Ady-kifejezés a „lecáfolta” is.

skartba helyeződni: a jelentése itt: mellőztetni, félreállítani.

Az ügyre két nappal később is visszatér a lap Politika a nyílttérben c. következő jegyzetében (NN 1901. szept. 21. 1.):

„A tiszteletreméltó öregúr, ti. Podmaniczky báró alaposan összegabalyította sürgönyeivel a dolgokat. Már a lapok nyíltterei is tele vannak panaszokkal az országos pártelnök úr ellen. A negligált jelöltek pártja nyíltan levelezik Széll Kálmánnal, aki mindig hajlandó ilyen kis sérelmeknél ötven százalékos egyezséget nyélbe ütni. A legújabb panasz különben az, hogy egy titkos néppárti »szabadelvű« jelölt katolikus plébánossal szemben Podmaniczky egy régi kipróbált szabadelvű jelölt mellett foglalt állást. Most ezért ütik már a nyílttérben is. A tiszteletreméltó öregúrnak azonban nagyobb baja is van. Horánszky kelt védelmére. Az új időknek ilyen fordulását már valóban nem fogja kibírni szegény Podmaniczky.”

Horánszky Nándor (1838–1902): volt nemzeti párti főkorifeus, Apponyi jó barátja.

268. *Az új szezon előtt.* A színügyi bizottság ülése. NN 1901. szept. 25. 5. – Színház

Ismét egy színügyi bizottsági beszámoló, melyet feltehetően Ady írt. Rá vall a „Thália fehér csarnoka” kifejezés is.

269. *A színház első hónapja.* A színügyi bizottság ülése. NN 1901. szept. 28. 5. – Színház

Azon kívül, hogy a színügyi bizottság Ady reszortja volt a lapnál, rá jellemző az a kiragadott epizód és annak megírása, mely hosszasan szól egynémely páholyok rossz megvilágítását sérelmező levélről.

270. *Ők nem bányák.* NN 1901. szept. 29. 2.

Ady szimpátiája Tisza Kálmán iránt, valamint az ilyen fordulat mint „Le kellett jegyeznünk ide ezt a kis dolgot” Adyt sejtetik.

A Nagyvárad Napló cikket írt a múltkoriban: *Harc a mandátumért* c. szept. 24-i cikkre utal, mely kétségeit fejezi ki Tisza Kálmán megválasztása iránt. – *megérkezik a hivatalos cáfolat:* a *Nagyvárad* c. lap szept. 28-i száma a következő hírt közli:

Tisza Kálmán mandátuma

A félhivatalos MTI nagyvárad

A *Szabadság* szept. 28-án A nagyvárad

„Egy nagyvárad

Mi itt Nagyváradon mosolyogtunk ezen a híren, melyet csak túlbuzgó, a választás lázától elvakult 48-as kortések terjesztenek, több budapesti és vidéki lap azonban mélabús kommentárokkal átvette, és fenyegető eshetőség gyanánt tárgyalta ezt a képtelenséget.

Megírjuk hát ezennel, hogy senki kétségekben ne maradjon: a nagyvárad

A nagyvárad

Majd ugyanebben a cikkben elmondják, hogy Várady Zsigmondot azért támadja a *Tiszántúl*, mert Tisza Kálmán megválasztása ügyében egyes szabadelvű urakhoz levelet intézett.

271. *Az első előadás.* Gasparone. NN 1901. szept. 29. 7. – Színház

A színházi rovat Adyé volt, tehát minden bizonnyal ő számolt be az első előadásról is. De alátámasztja ezt a kritika szigora, Nyárai primadonna allűrjeire való utalás és néhány stílus

Gasparone: nagy vígoperett 3 felv. Írta Zell és Genée. Ford. Ewa Lajos és Berczik Árpád. Zenéjét Millöcker szerezte.

272. *Harc a mandátumért*. NN 1901. szept. 8. – okt. 1.

(*) Eredetiben: szabadelvűek; (**) Eredetiben: legkisebb.

Ezzel a címmel közöl a NN hírfejeket a választások előtt. Ezeknek nagy részét véleményünk szerint Ady írta. Nagy cikkeinek gondolatait visszhangozzák ezek a hírfek a választások elvtelenségéről, korrupciójáról, a jelöltek stréberségéről, a szabadelvűség degenerálódásáról, a radikalizmus szükségességéről, Tisza Kálmán bukásának lehetőségéről, általában a választásokkal kapcsolatos borulátásáról. De őt idézik bizonyos stíláriis sztereotípiák is, mint pl. „felróvjuk”, „szörnyűen zavaros”, „undorító ár” stb.

A *Harc a mandátumért* címmel közölt hírfejeket (a lap 1. vagy 2. oldalán) tudósítások követik. Ezeket többnyire elhagytuk, csak ott közöljük, ahol, mint pl. a szept. 24-i cikk esetében a tudósítást is Adynak tulajdonítjuk.

jog, törvény és igazság: Széll Kálmán bemutatkozó beszédének jelszavai. – *Telegdi József*: a Tisza-gárda egyik nagytekintélyű tagja volt. Brachfeld nevű dúsgazdag birtokos fia, aki később az Országos Munkapárt alelnöke lett, és politikai szolgálatait mezőtelegdi és pusztaiújlaki előnévvel magyar nemességet kapott. – *sem a berettyóújfalui, sem a nagyszalontai kerületben nincs még a szabadelvű pártnak jelöltje*: Berettyóújfalun Leszkay Gyula Kossuth-párti, Nagyszalontán pedig Balogh László ugyancsak Kossuth-párti volt az egyetlen jelölt. – *Barabás Béla* (1855–1934): ügyvéd, gyomai függetlenségi képviselő, az 1901-es választáson valóban kibuktatta Tisza Kálmánt. I. *Tisza Kálmán megbukott* c. okt. 4-i cikket és jegyzetét a Főszövegben. – *a trafik-ügy*: azt is Tisza Kálmán rovására írták, hogy a nagyváradai nagytrafik bérletét nem helybeli ember kapta. – *Oly ifjú és máris Károlyi Sándorra esküszik*: Károlyi Mihályt nagyapja testvére, Károlyi Sándor nevelte, aki konzervatív antikapitalista létére haladó eszméket is oltott neveltjébe, mint. pl. a szövetkezeti gondolatot. Feszmerendszerét és Károlyi Mihályra gyakorolt hatását jól jellemzi Hajdú Tibor: Károlyi Mihály c. életrajza (Kossuth Könyvkiadó 1978. 4. kk.) – *Bujanovics Sándor*: az OMGE alelnöke. – Károlyi Mihály 1942-ben így emlékezik meg a zilahi választásról: „Erdélyben léptem fel képviselőjelöltnek a zilahi kerületben, amelynek négyezer választója közül 3000 román volt. A Széll-kormány léptetett fel – és ez volt az egyetlen eset, amikor kormánypárti programmal léptem fel, de meg is buktam – soha nem tudtam románul, és csak berúgott korteseim mondták el helyettem a programbeszédet. Azt mondták, hogy a 3000 román velünk fog tartani, csak fizessük meg őket, az ezer magyarral ne törődjem, mert azok úgyis a 48-as jelöltre fognak szavazni.”

273. *Coulisset úr*. NN 1901. okt. 1. 7. – Színház

Főként stíláriis jegyek („kedvünk jött auspiciumnak venni, és akarnók”, „pompás élvezet”, „csodásan halad”) valószínűsítik, hogy ez is az állandó színkritikus, Ady műve.

Coulisset úr: francia bohózat 3 felv. Írták Ernest Blum és Raul Toché. Ford. Mihályi József.

274. *A választás napján.* NN 1901. okt. 2. 1. – vezércikk

A cikk gondolatai megegyeznek az Adyéval, de stílusban kevés jellemzőt találunk rá. Gúnyos hangvétele miatt merjük azonban neki tulajdonítani.

275. *Forrongás a megyében.* NN 1901. okt. 2. 4.

(*) Eredetiben: befolyásától

Aki a csaknem mindennapos *Harc a mandátumért* c. beszámolókat közzéírta, az feltehetően figyelemmel kísérte a választási küzdelmeket, a korteshadjáratokat is. Így feltételezhetjük, hogy ezeket a híreket is Ady jegyezte le.

Fassie Tódor: román szabadelvű képviselő. – *Rosska:* a belényesi kerülethez tartozott. Itt és Remetén felizgatták Fassie ellen a népet, kövel dobálták meg, úgyhogy nem is tudta elmondani a beszédét. – *megbuknak az összes szabadelvű párti jelöltek Bihar megyében:* valóban Bárádon, Berettyóújfalun, Biharban, Hosszúpályin, Nagyszalontán, Székelyhídon, Tenkén Kossuth-párti jelöltet választottak. Csak Belényesen (Gajári Ödön), Margittán (Örley Kálmán), Magyarcséken (Fassie Tódor), Élesden (Telegi József) és Ugrán (Tisza István) győzött a Szabadelvű Párt. – *Telegi József:* 1. *Harc a mandátumért* c. (szept. 8 – okt. 1.) cikk jegyzetét.

276. *Hoffmann meséi.* NN 1901. okt. 2. 5. – Színház

Offenbach operettjeit különösen kedvelte Ady. Ő írt ezzel nagyon össze-
csengően lelkes kritikát 1901. jan. 11-én a *Szabadságban* (AEÖPM I. 2 414–15.) is a darabról. De az ő kifejezése „a csodálatos zsidó legmisztikusabb alkotása” is.

277. *Delila.* Kacziány Viola bemutatkozója. NN 1901. okt. 5. 6. – Színház

Okt. 6-i jelzett tárcájában (*A hétről*) azt írja ugyan, hogy a *Delila* előadásáról megszökött, ennek ellenére ő írhatta a kritikát. Ebben is ócskának mondja a darabot, és főként Kacziány Violáért lelkesedik, mint ekkoriban írt többi kritikáiban. De az ő szavajárása a „színházi láz”, „pompás” és az „ócska” jelző.

Delila: dráma 3 felv. Írta Octave Feuillet. Ford. Szerdahelyi Kálmán.

278. *Trubadúr.* NN 1901. okt. 6. 6. – Színház

Bár egy későbbi *Trubadúr* előadásról elragadtatással ír (dec. 10.), itt pedig ócskaságnak nevezi az operát, ez sem cáfolja Ady szerzőségét, hiszen a későbbi cikkben is csak az előadásról ír, Verdi operájáról egy szót sem. Az „ócskaság” kifejezés egyébként is az ő szava, amit itt feltehetően nem esztétikai minősítésként, hanem a repertoár-béli „régiség” értelmében használ.

279. *Tartalékos férj.* Rákosi és Guthi bohózata, a Szigligeti Színház premierje 1901. október 8-án. NN 1901. okt. 9. 5. – Színház

Az üzletes színdarabok és a pesti aszfalthumor kigúnyolása a Rákosi–Guthi „cégen” keresztül – Ady leleménye.

Othon: a budapesti Írók és Hírlapírók Köre. 1891-ben alapították mint társadalmi és érdekvédelmi szervezetet.

Mj.: VT (324.)

280. *Szerzetesek beözönlése.* NN 1901. okt. 18. 4. – Hírek

(*) Eredetiben: legpolitikusabb

A petittelt szedett rész átvétel az okt. 17-i *Aradi Közlöny*ből. Ennek ellenére közöljük, mert az utolsó három bekezdés (a fekete és vörös lobogó szembeállítás) feltehetően Adytól származik. Egyébként jól megvilágítja a korabeli újságírás módszereit.

Mj.: FL (82.), Vál (31.)

281. *Szerzetesek beözönlése.* NN 1901. okt. 19. 4.

Feltehető, hogy az előbbi cikk alapján már Ady írta ezt a hírcikket. Erre vall a keserű jóslat: „Új Spanyolország lesz ebből az országból”, valamint az Eganra történő célzás.

282. *A színügyi bizottság ülése.* NN 1901. okt. 22. 5. – Színház

Más érvünk most sincs Ady szerzősége mellett, mint az, hogy a színügyi bizottsági ülésekről ő, az állandó színházi kritikus szokott beszámolni a NN-ban, s mellette szól a tájékoztató fordulat, frappáns előadásmódja.

repülőbalett: l. az okt. 27-i cikket.

283. *Kivándorlás és választás.* NN 1901. okt. 24. 4.

A kivándorlás témája és a választásokat pellengérező glossza megírása Ady-ra vall.

284. *Coriolanus.* NN 1901. okt. 26. 5. – Színház

Az enyhe fölényeskedés a klasszikusokkal – pontosabban az azok befogadására éretlen közönséggel – s itt Shakespeare-rel szemben nem idegen a fiatal Adytól. Ugyanígy írt már Debrecenben a III. Richárd előadásáról. Itt is utal forrás nélkül Podmaniczky báró mondására a Shakespeare-darabok színrehozataláról (*III. Richárd.* 1899. okt. 16. – AEÖPM I. 2 207–08.) Egy váradi kritikájában pedig az Othello kritikáját ugyancsak ürügyül használja Peterdy dicséretére. (*Othello.* 1901. jan. 17. – AEÖPM I. 2 631.) Jelzett cikkében (*Jegyzetek a színháznak.* 1901. okt. 25.; l. e kötetben.) is ifjúsági előadásként ajánlja a Coriolanust.

285. *A repülőbalett.* Trubadúr után. NN 1901. okt. 27. 8–9. – Színház

A színes, érzékletes előadás és néhány szófordulat („pompás”, a gyakori „csinos”, „letszetős illúzió”) Adyra jellemző.

286. *A színügyi bizottság ülése.* A novemberi műsor. – NN 1901. nov. 3. 4. – Színház

Banális tudósítás, mégis feltehetően Adytól való, mert a színügyi bizottságnak ilyen fontos, a havi műsört vitató ülésén minden bizonnyal ő vett részt, s arról életszerű, frappáns beszámolót adott.

aranjeuzi napok: régen elmúlt, kellemesen eltöltött idő.

287. *Utolsó szerelem.* NN 1901. nov. 5. 5. – Színház

A pár soros kritika minden bizonnyal Adyé. *Fehér esték* címmel másnap (nov. 6-án) jelzett cikket ír, melyben ugyan már elég unottan nyilatkozik az *Utolsó szerelem* c. Dóczy-darabról, de a „pompás”, a „kedvvel” ugyancsak az ő szavajárása.

288. *Az államfogház lakói.* NN 1901. nov. 8. 6. – Törvényszéki Csarnok

A személyes vonatkozás miatt tulajdonítjuk Adynak.

289. *Két ünnepelt.* NN 1901. nov. 12. 1. – vezércikk

Kicsit nyakatekert a stílusa, de az ilyen fordulatok, mint „Szimpatikussá tette a jubileumot az ünneplés lelke és lényege is” mégiscsak Adyt sejtetik, aki az „igazi polgár-érdemnek”, a munkának valóban nagy tisztelője volt.

Kereskedelmi Csarnok: a Lloyd és a Kereskedők Társulata nevű két kereskedelmi intézmény 1891-ben egyesült Kereskedelmi Csarnokká. A nagyvárad kereskedők érdekképviselői szerve volt, mely nyilvános jogú felsőkereskedelmi iskolát is tartott fenn. Ekkor Reismann Mór elnöknek, a Bihar megyei Termény és Hitelbank vezérigazgatójának, és Hoványi Géza dr. alelnöknek jubileumuk alkalmából leleplezték az arcképét.

290. *Protestáns fegyverkezés.* NN 1901. nov. 14. 2.

A protestáns témát antiklerikális szempontból feltehetően Ady írta meg a NN-nál. Az *Alkotmány*-nyal folytatott vita egyébként is az ő reszortja volt. De stílusán is Adyra vall.

291. *Püspök az állami iskola mellett.* NN 1901. nov. 20. 4. – Hírek

A protestáns téma, a felekezeti-kedves szellemiségén felülemelkedő álláspont igenlése Adyt sejtetik.

Dr. Bartók György (1845–1907): erdélyi ref. püspök

292. *Miklós mester képzelődései*. NN 1901. nov. 21. 1–2.

Ha Bartha Miklóst lehet támadni, Ady mindig készséggel vállalkozik rá. Az ő ironikus stílusára is ráismerünk a kis glosszában.

Beöthy Ákos (1868–1904): volt nemzeti párti, akkor párton kívüli képviselő.

293. *Három pár cipő*. NN 1901. nov. 23. 6. – Színház

Szokványos, líriai hangolt kritika, melyben egyes jelzők is Adyra emlékeztetnek, mint „bájos”, „bohókás”, „pompás”.

Három pár cipő: énekes bohózat 4 felv. Szövegét Alois Berla írta, fordította Toldy Nándori Ferenc. Zenéjét Karl Millöcker szerezte.

294. *A vörös talár*. A Szigligeti Színház mai újdonsága. NN 1901. nov. 24. 6. – Színház

(*) Eredetiben: élvezni

A színikritikát nemcsak azért tulajdonítjuk Adynak, mert ő volt a lap színikritikusa, hanem azért is, mert gondolatmenete, a társadalmi kérdések elemzése, az áligazságok leleplezése, valamint ironikus hangvétele is Adyra jellemző. A színdarab premierjéről egyébként nov. 26-án Fehér Dezső ír kritikát, nov. 27-én pedig Kenedi Géza cikket közli a lap a színdarab jogi vonatkozásairól.

A vörös talár: Eugène Brieux (1858–1932) híres és sikeres darabja 1900-ban készült (La robe rouge); ford.: Lándor T. 1901-ben.

295. *Nebántsvirág*. NN 1901. dec. 12. 6. – Színház

A filozófikus-poétikus kezdés és az „édes Nebántsvirág kisasszony” Ady szerzőségére vall.

Nebántsvirág: I. a Pálmay: *Nebántsvirág* c. cikk jegyzetét (máj. 31.) e kötetben.

296. *Liliomfi*. NN 1901. dec. 18. 5. – Színház

A sok –ú, –ű melléknévképzős jelző (haladású, zamatú, kedvű, játékú, dalú) Ady nyelvi sajátosságai közé tartozik.

Aranyos kedvű, pompás játékú, csengő dalú Erzsí volt: nem tudni ki játszotta Erzsí szerepét, a szövegből kimaradt a színésznéve.

297. *A vadorzók*. NN 1901. dec. 20. 5. – Színház

(*) Eredetiben: néma

Egyes nyelvi jellegzetességek emlékeztetnek Adyra: „följegyeznünk”, „gondol-

kozásmód”, valamint az, hogy ekkoriban írt kritikáiban feltűnően dicséri Somogyi Károlyt.

A vadorzók: vígjáték 4 felv. Írta H. Wittmann és T. Herzl. Ford. Tolnay A.

298. *Nap és hold.* NN 1901. dec. 22. 7. – Színház

A rövid beszámolóban kedvenceit, Örley Flórát és Lányi Editet dicséri, és jellegzetes jelzőit használja („bájos zenéjű”, „pompás”).

Nap és hold: operett 3 felv. Szövegét Albert Vanloo és Eugène Leterrier írta, ford. Ewa Lajos és Fái J. Béla, zenéjét Charles Lecocq szerezte.

299. *Cifra nyomorúság.* NN 1901. dec. 28. 4. – Színház

Különösebb ismertetőjel nélküli, de hangnemében, tömörségében Adynak tulajdonítható színházi kritika.

300. *A bolond.* NN 1901. dec. 29. 7. – Színház

A hazai középszerű szerzőkkel szembeni fanyalgás, a stílári és tartalmi jegyek Ady többi színházi kritikájára emlékeztetnek.

301. *A mi közönségünkhöz.* NN 1902. jan. 1. 6.

A NN-ban 1901. júniusban is volt előfizetési felhívás, akkor azonban Ady még eléggé új volt a lapnál, és a túlságos részletezés, a tegező behízgelő stílus inkább Fehér Dezsőre emlékeztetett. Itt azonban néhány Ady-sajátsággal találkozunk. Ilyen mindenekelőtt a nagyváradi közönség „intelligens” jelzője, valamint a lap radikális irányzatának hangoztatása, továbbá az itt-ott tapasztalható mondatrész-halmozások és az olykori rövid, gyors, „kopogó” mondatok.

302. *Buborékok.* NN 1902. jan. 8. 5. – Színház

Rutinkritika, de megfogalmazása, olyanféle kifejezések, mint „nyegle kategorikum” Adyra vallanak.

Buborékok: Csiky Gergely 1887-ben írt, sok társadalomkritikát tartalmazó színműve.

303. *A színház a kettős ünnepen.* NN 1902. jan. 8. 5. – Színház

Ámon Margit szigorú bírálata – Hegedűs Nándor szerint – Ámon Margit barátját, dr. Hoványi Gézát is megcélozta. Ez, továbbá a tömör fogalmazás és ilyen fordulat, mint „a műsor megcsinálása” – valószínűsítik Ady szerzőségét.

Az ördög mátkája: Géczy István népszínműve. Zenéjét Dankó Pista és Lányi Géza szerezte. – *A görög rabszolga:* 1. a jún. 2-i cikk jegyzetét a Függelékben. –

Szívern: Alfred Hennequin és Paul Bilhaud bohózata 3 felv. Ford. Molnár Ferenc.
– *Nap és hold:* I. az 1901. dec. 22-i cikk jegyzetét.

Ady Ámon Margitra vonatkozó megjegyzéseire a másnapi *Nagyvárad* a következőképpen reflektált:

K. L. Nagyvárad. B. levelét ama színházi kritikára vonatkozólag sajnálatunkra nem tehetjük közzé, mert minden lapnak suverén joga, hogy olyan kritikát írjon, aminőt kritikusa legjobb meggyőződése szerint jónak lát. Az igazsághoz képest konstatáljuk, hogy ama t. laptársunk kritikájában ténybeli tévedés fordul elő. Ámon Margit kisasszonyt ugyanis alaptalanul rója meg azért, hogy kosztümjeire nem fordít elég költséget, holott azt mint dús fizetésű primadonna megtehetné. Ezt Ámon Margit igenis megteszi, elannyira, hogy öltözékei mindig megfelelnek a darabnak, amiben játszik, a finom ízlésről nem is beszélve. Pl. az inkriminált *Nap és hold* előadásában a művésznő teljesen stílszerű spanyol jelmezekben lépett föl, melyeket egyenesen e darab számára készíttetett. A közönség körében általános tetszést is arattak ezek a kosztümök, kivált a 3. felvonás fess és jellemző spanyol öszvérhajcsár ruhája. Ámon Margit kisasszony ezenkívül ezen az estén *beugrott*, mert hiszen jól tudjuk, hogy a Szigligeti Színház színlapjai még vasárnap *San Toyt* jelezték, és hirtelen változott meg a műsor, hirtelen rántották elő Lecocq operettjét. Amiben a művésznő igen szép sikert aratott.

304. *Tartós marakodást kívánunk.* NN 1902. jan. 12. 6. – Hírek

Ha Bartha Miklóson lehetett egyet ütni, Ady biztosan részt kért ebből. Mellette szól a három záró mondat stíláriis ereje.

– az agrárius klerikálisok lapja: *Hazánk*

305. *Barabás Béla Nagyváradon.* NN 1902. jan. 14. 1–3. – vezércikk

A másnapi Nagyvárad Krónika (*Invitálások* – I. a Főszövegben) is arra vall, hogy Ady részt vett Barabás fogadásában. Feltehető tehát, hogy az erről szóló cikket is ő írta. Ezt bizonyítja néhány stíláriis sajátosság is („Temperamentumos, vonzó egyéniség”; „Ez a mi hitünk”). A finom és árnyalt politikai distinkció is az ő részérdekeken fölülemelkedő, átfogó szemléletének bizonyítéka.

306. *Egy vezércikk.* NN 1902. jan. 14. 4. – Hírek

A magyar–román testvériség hangsúlyozása valószínűsíti Ady szerzőségét.

307. *Nagyvárad új színiügyi bizottsága.* Saját tudósítónktól. NN 1902. jan. 17. 3.

Ady volt a színházi rovat vezetője, ő vett részt a színiügyi bizottsági üléseken. De rá vall a sajtó szerepének kiemelése is, valamint a feladatok meghatározása a színiügyi bizottság számára.

308. *Bőregér*. NN 1902. jan. 17. 5. – Színház

Nyárait a közönség „szeszélyes, de zseniális kedvencének” nevezi, s ez összhangban van Ady *Színházi poézis* c. 1901. máj. 26-i versének Nyáirairól szóló VI. darabjával, melynek címe *Hozzá*. (I. AEÖV II. 80.)

Bőregér = Denevér, Johann Strauss operettje.

309. *Oh kúria, kúria...* NN 1902. jan. 18. 2.

A gyilkosan ironikus kis glossza feltehetően Adynak a peticionált mandátumok és a felekezetieskedés elleni tiltakozásai sorába tartozik.

Kormos-féle affér: I. *A hétről* c. 1901. júl. 21-i cikket és jegyzetét. – *Rakovszky mandátuma*: Rakovszky István néppárti képviselő csornai mandátumát megpeticionálták, de a Kúria elutasította a petíciót.

Mj.: Na (33.), Vp (49.)

310. *A nagyon szép asszony*. NN 1902. jan. 18. 5. – Színház

Az érdektelen kis színházi recenziót azért soroljuk az Ady-cikkek közé, mert lesújtó ítéletet mond a közönség trágárság-kedvelő ízléséről, de rá vall a „rikító szecesszió”, valamint a „pompásan” határozó is.

Labiche, Eugène (1815–1888): kora egyik legnépszerűbb francia vígjátékírója.

311. *Stuart Mária*. K. Hegyesi Mari vendégjátéka. NN 1902. jan. 28. 5. – Színház

Ady szerzősége mellett szól a közönség „érdekesség” iránti érdeklődésének mérlegelése és Hegyesi Mari fellépésének finom értékelése: a szépség, az erő és a tudás árnyalt együttthatásának elismerése.

Stuart Mária: Schiller drámája. Ford. Julkovics József.

312. *A Szigligeti Társaság matinéja*. NN 1902. jan. 28. 6. – Irodalom

Ady mint a Szigligeti Társaság tagja minden bizonnyal jelen lehetett a matinén. Az ő szerzőségére vall az is, hogy nagyon meleg szavakkal méltatja Adorján Emilt.

313. *Tarka színpad Nagyváradon*. A február 2-iki művészestély. NN 1902. jan. 30. 3–4. – Hírek

A *Nagyvárad* febr. 4-i számából tudjuk, hogy a *Tarka Színpad* humoros részeinek szövegét Fehér Dezső, Bíró Lajos és Ady Endre írták. Valószínűleg a prólogust írta Ady, melyből még két strófát idéz a *Nagyvárad*. Az előzetes beszámolót is feltehetően Ady írta: a fordulatosság is mellette szól. Rá vall a háromszor is előforduló „bohóság” szó is. – *bluette*: általában szellemes, énekes rövid vígjáték, kabarétréfa.

314. *Vihar a színügyi bizottságban.* NN 1902. febr. 2. 3.

A színügyi bizottsági ülésekről rendszeresen Ady számolt be. Szerzőségét az is alátámasztja, hogy megvédi Somogyit a támadások ellen. Ez idő tájt több cikkében is inkább dicsérte a színházat és annak igazgatóját. A cikk után tudósítás következik, melyet talán ugyancsak Ady íratott. A tudósítás így kezdődik:

„Nyugodtan, szinte ijesztő hangulatban kezdődött az ülés. A régiek – a tapasztalt időjósok – ebből nagy vihart jövendöltek, és – a jóslat fényesen bevált. Az ülés vége felé már teljesen megváltozott az ülés képe. Harsogó felszólalások, éles riposztok hangoztak el gyors egymásutánban, és szenvedélyes vita közben éles megjegyzések és gúnyos közbekiáltások röpködtek.”

A vihar a színügyi szerződés tárgyalásánál tört ki. Somogyi igazgató azt kérte, hogy szerződését 1905-ig hosszabítsák meg. Ez ellen legélesebben Farkas Izidor és Döry Ferenc szólalt fel. Az a vád is elhangzott, hogy az igazgatót a színügyi bizottság egyes tagjai irányítják, nem rendelkezik önállósággal. Hosszas vita után abban állapodtak meg, hogy a döntést elhalasztják a márciusi ülésre, amikor már a társulat névsorát is láthatja a bizottság.

315. *Aki eltávozott.* NN 1902. febr. 6. 3. – Hírek

A cikk minden bizonnyal Ady műve. Rá vall a Nagyvárad lokálpatriótája iránti elismerés, a távozó ellenfelet illően megtisztelő mentalitás, a hétköznapi eseményből levont „filozófiai” következtetések, valamint a cikk stílusa. Olyan jellegzetességek, mint a hármas halmozások: „energia-, idő- és munkaáldozó emberek”, „agitálnak, munkálnak, viaskodnak”, „munkás, áldozatkész, derék polgár” és a rövid, lendületes mondatok.

Kuncz Gusztáv: Hegedüs Nándor szerint (Ady Endre Nagyváradon 14.) nagy női divatáruház tulajdonosa.

316. *Tapolczay Dezső vendégjátéka.* NN 1902. febr. 12. 6. – Színház

A színházi recenzióban sorozatosan Ady jelzői („bajos”, „naiv hitű”, „pompás”) és jellegzetes kifejezései („megtetszett”) fordulnak elő.

Tapolczay Dezső: a Vígszínház művésze. – *Bruck Valentin:* Halévy *A kis mama* c. vígjátékának főszereplője; őt alakítja Tapolczay. – *A páholy:* Karl Laufs és Kurt Kraatz 3 felv. bohózata. Magyarosította: Kabos Ede.

317. *Tapolczay második vendégjátéka.* NN 1902. febr. 13. 6. – Színház

Feltehetően ugyancsak Ady írt Tapolczay második fellépéséről is. Erre vall a német darab pejoratív értelmű minősítése, és az előző napi előadásokra való utalások.

318. *Nagyvárad parlamentje.* A tegnapi közgyűlésből. NN 1902. febr. 14. 5.
– Nagyvárad Krónika

Két Ady-gondolat is valószínűsíti Ady szerzőségét. Az egyik, amit a „teréz-városi demokratákról” mond, a másik pedig az, hogy a haladás változással egyenlő. Ezeket számtalanszor megtalálhatjuk cikkeiben.

Nagyvárad új parlamentje: múlt év decemberében választották meg Nagyvárad törvényhatóságának új tagjait. – *Rácz Mihály:* volt városi főjegyző és költő – *Millye Gyula:* táblabíró, mindig csizmában és zsinóros ruhában járt. – *Az önálló vámterület híve ő is:* dr. Várady Zsigmond Nagyvárad és az önálló vámterület címmel névtelen vezércikket írt a NN febr. 13-i számában. – *Adorján Emil dr.:* a Függetlenségi Párt egyik vezetője. Leander néven humoros írásai jelentek meg. – *Bodnár Zsigmond:* l. *Növekvő idealizmus* c. 1900. szept. 15-i cikket és jegyzetét. (AEÖPM I.₂ 339–40.; 801.) – *Szokoly Tamás helye:* Szokoly Tamás újvárosi mandátumáról van szó, melyről lemondott, és az olaszit tartotta meg. – *Miskolczy Barna:* kir. közjegyző – *az önálló vámterület tizenhárom szótöbbséggel győzött:* ellene szolt többek közt dr. Molnár Imre és Mihelyi Adolf.

319. *Helyi szerzők keserve.* NN 1902. febr. 15. 4. – Nagyvárad Krónika. Nagyvárad tarkaságok

A színházi kritikus Ady írása lehet.

Nincs ez idő szerint rosszabb dolga senkinek, mint Nagyváradon a helyi szerzőnek: célzás Karácsonyi Aladár *Jogászálet* c. darabjának bukására (l. jan. 12-i cikkét a Főszövegben) – *Tagma királyné:* Rákosi Jenő színdarabja.

320. *Szabályrendelet-mánia.* Törekvés a rendőri omnipotenciára. NN 1902. febr. 15. 4. – Hírek

Ugyanerről a témáról, a rendőrség túlkapásairól, mindenre kiterjedő ellenőrzéséről, a rendőri omnipotenciáról és rendszabályozó mániáról szól az 1901. aug. 11-i *Rendőri dolgok* c. szignált cikk. De a cikk szarkasztikus stílusa, erős érzelmi töltést kifejező kérdő és felkiáltó mondatai, a tömör, határozott állításai és a befejező bekezdés fenyegető-ironikus hangja is Ady szerzőségét feltételezik.

321. *Flórika szerelme.* Bemutató a Szigligeti Színházban. NN 1902. febr. 16. 6–7. – Színház

Adyt sejteti, hogy a román szerző vélhetően gyenge darabjáról feltűnő elnézéssel ír. Rá vall a cselekmény tömör, enyhén ironikus összefoglalása, s ugyanakkor az előadás szimpatizáló, kedvező hangulatú értékelése.

Moldován Gergely (1845–1930): román származású író, etnológus, műfordító. A kolozsvári egyetemen a román nyelv és irodalom tanára.

322. *A sűgő komája.* NN 1902. febr. 18. 3. – Nagyvárad Krónika. Nagyvárad tarkaságok

Csak színházi bennfentes írhatta, mint Ady, aki méltán gúnyolja a nagy emberekhez dörgölődő „szent együgyűséget”.

Széchenyi miniszter: gróf Széchenyi Gyula, őfelsége személye körüli miniszter.

323. *Mucsa.* NN 1902. febr. 19. 3. – Nagyváradi Krónika. Nagyváradi tarkaságok

Ady gúnyolódása a címkórságon és a „lovagias tisztesség”-en.

324. *A képviselő úr.* NN 1902. febr. 19. 5. – Színház

A Rákosi–Guthi szerzőpárost már régebben is cégnek nevezte Ady (*Tartalékos férj.* 1901. okt. 9.) De általában a darab epigon jellegére utaló megjegyzések változtatása a részleges elismerésekkel a fölényesen értékelő Ady jellemzői.

pièce d'actualité: aktuális darab

325. *Az újságírók.* NN 1902. febr. 20. 4. – Nagyváradi Krónika. Nagyváradi tarkaságok

Ady gondolata, hogy a lapot nem az újságírók, hanem a közönség csinálja, és rá vall a Krasznay Andort érintő „fricska” is.

326. *Az új színházfelügyelő.* NN 1902. febr. 21. 3. – Nagyváradi Krónika. Nagyváradi tarkaságok

A színházi bennfentesség valószínűsíti Ady szerzőségét.

327. *Eleméry Klárka föllépése.* NN 1902. febr. 21. 5. – Színház

Az új tehetségek bátorítása gyakori témája Ady színházi cikkeinek. Emellett nyelvi jellegzetességek is mellette szólnak (pl. a kétszer is előforduló „pompás”).

328. *A tenorista obsitos.* NN 1902. febr. 22. 3. – Nagyváradi Krónika. Nagyváradi tarkaságok

Színházi témáról lévén szó, azt lejegyezhetette a rovatvezető Ady is.

329. *A zsidó.* NN 1902. febr. 23. 5. – Nagyváradi Krónika. Nagyváradi tarkaságok

Az antiszemitizmus kigúnyolása feltehetően a szerkesztőség egyetlen nem zsidó tagjától származhat.

330. *Lányi Edit távozása.* NN 1902. febr. 23. 8. – Színház

(*) Eredetiben: már

A meleg hangú búcsúztató feltehetően a színházi rovat vezetőjétől, Adytól származik. Erre vall az utolsó mondatban a melléknevek halmozása is.

331. *Néppártiság és reakció.* NN 1902. febr. 25. 1. – vezércikk

Bár nem tartozik a jellegzetes Ady vezércikkek közé, indulata és helyenként stílusa mégis Adyra emlékeztet. A liberális elvek és a különböző pártokhoz tartozás szerinti különbségtétel pontos szétválasztása visszatérő motívum nála. A zárómondatok frappáns élessége jellemzően adys.

Leszkay Gyula: berettyóújfalusi függetlenségi párti képviselő – *Gabányi Miklós:* diósi függetlenségi párti képviselő. Vaskos humoráról volt nevezetes. – *Lengyel Zoltán:* zilahi függetlenségi párti képviselő. Később a Széll ellen megindult obstrukció egyik vezéralakja.

332. *Csepűrágók.* Premier a Szigligeti Színházban. NN 1902. febr. 25. 5. – Színház

Ady színikritikáinak jellegzetes kifejezései fordulnak elő benne: „legvarázso-sabb”, „Bohémia poézisa”, „édes bolondság” stb.

A csepűrágók: *Les saltinbanques.* Nagy daljáték 3 felv. Írta Maurice Ordonneaux, ford. Makai Emil, zenéjét szerezte Louis Ganne. A darabnak 1901. dec. 31-én volt a bemutatója a Magyar Színházban. – *Leszkay András:* ekkor a Magyar Színház igazgatója.

333. *Bibliás asszony.* NN 1902. febr. 27. 5. – Színház

A jelentéktelen beszámoló a színházi bennfentes, tehát az állandó színikritikus írása, aki tömör élességgel foglalja össze a zenekari botrány okát.

A bibliás asszony: Victor Roger 3 felv. operettje. Szövegét Antony Mar és Maurice Hennequin írta, ford. Heltai Jenő.

334. *A márciusi műsor.* A színügyi bizottság ülése. NN 1902. febr. 28. 5. – Színház

A színügyi bizottsági ülésekről általában Ady számolt be. Rá vall mind a bevezetés szellemessége, mind pedig az utána következő beszámoló is.

A FÜGGELÉK II. JEGYZETEI

Ady által fogalmazott vagy róla szóló szerkesztői üzenetek

1-3. Az Ady Lajosnak szóló üzenetek aktualitását ma már nem tudjuk. Ezek az üzenetek a levelezés leggyorsabb formái voltak.

4. Hogy ki rejlik az R. jel mögött, nem tudjuk, de az biztos, hogy Adytól júl. 21-től júl. 31-ig mindössze egy kétes hitelű cikket találtunk (*Negyvenéves kaszímók* júl. 26.)

5-6. Ugyancsak Ady Lajosnak szóló üzenetek.

7. Ady Lajoson keresztül valószínűleg Csighy Sándornak, a nagydobronyi tanítónak üzen, aki az Ady családdal baráti viszonyban volt.

8. Szokványos üzenet Ady Lajosnak.

9. Ismét valakinek üzen Ady Lajoson keresztül, feltehetően Vég Miklósnak, egykori iskolatársának Zilahra.

10. Talán a választásokkal kapcsolatban Szemere Miklós, tasnádi képviselővel kapcsolatos az Ady Lajosnak szóló üzenet.

11. Varga Ilonának szóló üzenet. Varga Ilonáról (Kíváncsi) l. Kovalovszky II. 251. kk.

12. Szokványos üzenet Ady Lajosnak.

13. L. a 11. sz. jegyzetet.

14. L. *A mi diákjaink* c. 167. sz. cikk jegyzetét.

15. L. a 11. sz. jegyzetet.

16. Az üzenet (L.) jelű címzettjét nem tudtuk azonosítani, lehetséges, hogy csak fiktív jellegű. Az (Al.) szignó felfejtése egyértelmű: Ady Lajosra vonatkozik. Problémát csak az okoz, hogy ilyen szignóval jelzett cikket sem a febr. 23-i

számban, sem az előző lapszámokban nem találtunk. Feltételezhető viszont, hogy az aznapi számban megjelent *Rákóczi* c. cikket – amely a pesti egyetemi hallgatók kezdeményezéséről szól, hogy a kuruc fejedelem ellen korábban törvényben kimondott „hazaárulás” vádját semmisítsék meg – az ekkor egyetemi hallgató Ady Lajos írta. A szignó pedig valamilyen okból lemaradt. A cikk szövegét a fentiek értelmében itt közöljük.

RÁKÓCZI

Az utolsó magyar szuverén... Csodás időknek csodás alakja. Vajon nyugodt-e álmod ott a tenger egyhangú mormolása mellett, Rodostóban? Vajon tovább álmodod-e a mi iliászi korunkat, azt a ragyogó, fényes kurucvilágot? S óh, mondja dicsőséges szellemed; nem zavarja-e meg csendes nyugalmadat, aluvásodat az, hogy törvény, *honi* törvény mondja ki reád a *hazaárulás* rettenetes vádját?

És zúg és mormol Rodostó mellett a tenger. És tenger mormolása, futó szél zúgása egyaránt felel a kérdésre. Azt zúgja a tenger, azt a futó szellő, hogy: *nem*.

És úgy igazán mondja! Mert, aki a magyar nép lelkének drága kincse ma is, akit szívébe zárt az ő népe, akiről mondában, mítoszban szól a magyar nép mélységes nagy szeretete, mint valami félistenről: annak hitvány szolgák és gyáva lakájhad által hozott olyan törvény, mely ellenkezett az egész magyar nemzet lelkével, fájdalmat nem okozhatott...

Egy mozgalom indult meg most, a napokban. Megindította Pest egyetemi ifjúsága, illetve a „nemzeti párt”. A szép, hazafias mozgalom célja e diffamáló törvények kitépése, törlése a magyar Corpus Jurisből. Gyönyörű törekvés, dicsérendő terv. Lelkes, hazafias, méltó a magyar ifjúsághoz. Nem lehet eléggé magasztalni Pest nemes ifjúságát azért a törekvéséért, hogy ki akarja tépni törvénykönyvünk e legsötétebb, gyászos lapját, amely nem Rákóczi, hanem mireánk nézve arcpirító szégyen.

Minden magyar szívnek titkos vágyát, álmát megvalósítandó, indította meg Pest nemes, lelkes ifjúsága, a „nemzeti párt” ezt a szép, gyönyörű szép mozgalmat.

Oh, Te dicső szellem, Rákóczi nagy szelleme! Ugye te nem haragszol azért a magyar ifjúságra, a nemzeti pártra, hogy a te neved, emléked rehabilitálására csak most, a választások előtt ért reá?

Te dicső, nagy szellem, ragyogó csodás kor tündöklő alakja, szívünkkel összenőtt, lelkünkkel egybeforrt kuruc fejedelem, mi magyar fajunknak üldözött Nagyura. Ugye nem haragszol, nem neheztelsz mireánk, ha csak Egan Edék, Szemere Miklóssok, Károlyi Sándorok ünneplése, magasztalása után jut ideje a lelkes magyar ifjúságnak, a nemzeti pártnak, s akkor is csak a köri választások előtt Tereád is gondolni.

Rákóczi fejedelem! Ne ítélj el minket, ha néha csak választások előtt a felfűjt

kicsi nagyságok és nagy kicsiségek után érünk rá neved és emlékedért mozgalmat indítani.

Hajh, leborulunk mi a te nagyságod előtt, magasztaljuk a dicsőségedet, lelkesedünk, lángolunk is neveden, de lásd, szabadság nagy harcosa, dicső fejedelem, Szemere Miklósokat, Károlyi Sándorokat, Rakovszky Istvánokat (mert nekünk is van, mint Neked volt, nagyságos fejedelem, Károlyi Sándorunk és Rakovszkyunk) kellett előbb tömjéznünk, ünnepelnünk.

...Ne haragudj hát ezért reánk, Te dicső, nagyságos fejedelem!...

NN 1902. február 23.

A PÓTLÁS JEGYZETEI

1. *Kapuzárás előtt.* A színészeti kiállítás. DRU 1898. dec. 4. 4. – *Ady Endre*

(*) Eredetiben: velük

A Vitályos-féle publikációban (Irodalomtörténet, 1992. 4. sz. 901.) a megjelenési adat sajtóhibás, nem DU, hanem DRU a helyes forrásmegjelölés.

A cikk megírásának apropója a debreceni színészet 100 éves évfordulójára rendezett kiállítás, ill. annak bezárása. Erről a témáról l. még a *Száz éve és a Debrecen örömmünnepe* c. cikkeket, melyek ugyanezen év november 27-én és 28-án jelentek meg a DRU-ban (AEÖPM I.₂ 47–51.; 720–23.) – *Mi nem késtünk olvasóink... figyelmébe ajánlani ezt a.... szép kiállítást:* a DRU november 30-i számában ad hírt Ady a kiállítás megnyitásáról (*A színészeti kiállítás.* AEÖPM I.₂ 51–52.; 723.). – *Mándoky pár:* Mándoky Béla és neje, debreceni színészpár.

2. *Idegenben.* DU 1899. máj. 30. 1. – *Tárca – Yda.*

Debreceni újságíróskodása idején Ady nem volt a DU-nak közvetlen munkatársa, csupán – miként ezt a tárcát fölfedező-közreadó Vitályos László is jelzi – négy publikációt adott közre a lapban. E tárcán kívül még három novellát is közölt, ugyancsak Yda szignóval, a lap hasábjain: *Szakítás.* DU 1899. jún. 8.; *Margaréta.* DU 1899. jún.16.; *Ne tudja meg.* DU 1899. aug. 30. (l. AEön 22–23.; 1289.; 30–31.; 1290.; 35–36.; 1291.)

A vizionáló kispróza Ady 1898 őszén kezdett válságérzékelő, új identitást kereső versei (*Sirasson meg.* AEÖV I. 57–58.; 316–19.; *Itthon.* AEÖV I. 78.; 350.) és prózai vallomása (*Dies doloris.* AEÖPM I.₂ 57–58.; 725.) motívumának újraélése, továbbrezdülése. Érdekes és Ady különös lelkialkatára jellemző, hogy e töprengő merengésben megvillan egy több mint hat esztendővel későbbi költemény (*Sírni, sírni, sírni.* Szerda, 1906. nov. 14. – AEÖV III. 52.; 328–33.) első gondolati, érzelmi csírája.

3. *A világ vége.* Saját tudósítónktól. D 1899. nov. 14. 5. – *Bandy*

Az egyszerre fantasztikus és a szó mindennapi értelmében közönséges hangvételű humoreszk szövegébe szervesen illeszkedik a *lőgő* tájszó, amelynek jelentése itt: pénzeszacskó. (A tájnyelvi szótár gyűjtött anyaga szerint a *lőgő* Debrecen környéki tájszó, amelynek jelentésváltozatai a következők: panyókára, vállra vetett vagy hátul lógó zsák, tarisznya, ill. kis házi ponyva. De előfordul konkrétan pénzeszacskó jelentéssel is, pl. ilyen fordulatban: lőgőnyi pénzzel tartozik. – Köszönetet mondunk a szó megjelöléséhez nyújtott segítségért Szűts Lászlónak, a nyelvtudomány kandidátusának,

az MTA Nyelvtudományi Intézete osztályvezetőjének.) – *Rubos Árpád*: a Debreceni Csokonai Színház tagja, aki ez időben nem annyira „legény”, mint inkább „friss özvegy”. Közlelbbi kapcsolatuk, barátságuk a költő-újságíróval 1899 nyarán-őszén alakult ki, ami Adyt följogosíthatta arra, hogy humoreszkjében Rubost játékos-tréfás módon megidézze. Kettejük kapcsolatának bonyolult, több fázisú alakulásáról I. bővebben *Ady Egy koporsó felett* c., D 1899. jún. 10-i versét és annak jegyzetét (AEÖV I. 132.; 414–17.).

4. *Protestáns Franciaország?* BN 1904. aug. 31. 7–8. – *Ady Endre*.

Az OSZK Hírlaptárának mikrofilmjén a BN e példánya nem található. Feltehető, hogy az eredetiben sem. A cikk szövegét az ELTE Könyvtárának példányából vettük.

Vald Péter: helyesen Pierre Valdo, aki alapítója volt az egyik korai francia eretnekmozgalomnak, amelyet valdensek formulával szokás emlegetni. 1179-ben a „Lyoni szegények” néven léptek fel, és kiváltak az egyházból. Válaszul a pápa 1184-ben kiközösítette őket. Fölfogásukban észlelhetők a későbbi, XVI. századi protestáns nézeteket „előlegező” mozzanatok: a hit egyedüli forrásának a Bibliát fogadták el, elutasították a szellemek tiszteletét, a miseáldozatot, a gyónást, a tisztítótűzről és a bűnbocsánatról szóló tanokat. Ezen kívül teljes szegénységet hirdettek, elítélték a katonai szolgálatot és a halálbüntetést. A valdens közösségek Franciaországon kívül Olaszországban, Németországban, Flandriában és Spanyolországban is elterjedtek. A fokozódó üldözések elől az alpesi völgyekbe húzódtak vissza, maradékaik a XVI. században a francia kálvinistákhoz, a hugenottákhoz csatlakoztak. – *Vértelen Bertalan-éjszakák rémei szálldosnak*: utalás a Szent Bertalan-éji „párizsi vérnász”-ra, amikor 1572. aug. 24-én 3000 protestánszt mészároltak le a katolikusok Medici Katalin és IX. Károly parancsára a hugenotta Bourbon Henrik esküvőjére összegyűlt hugenotta előkelőségek közül. A „vértelen” jelző itt arra utal, hogy később a francia kálvinisták vallásszabadságát két ediktum is biztosította, amely rendeleteket azonban XIV. Lajos 1685-ben visszavont, így a kevésbé brutális üldözések elől az áttérni nem akaró hugenották elhagyták Franciaországot. – *Klodvig földjén, Szent Lajos földjén, Jeanne d'Arc földjén, a forradalom földjén*: Magától értetődően Franciaország (I. Chlodvigtól, a frankok királyától /465–511/ – aki katolikus hitre térve Gallia elismert királya lett – számítva a történelmi folytonosságot). – *Brunetiére*: Ferdinand Brunetiére (1849–1906) francia irodalomtörténész, „aki – miként ez év áprilisában írta róla Ady – tudós, elokvens, szellemes, bigott és kártékony”. A konzervatív irodalmi irányzatok orgánumának, a *Revue des Deux-Mondes* c. folyóiratnak meghatározó munkatársa, 1893-tól főszerkesztője, majd a francia Akadémia tagja. A maga nemében színvonalas, szakmai értelemben jelentős írásaiban határozott reakciós szemlélet érvényesül, nemegyszer erősen nacionalista, vallásos, sőt klerikális hangvétellel. A *La science et la religion* (A tudomány és vallás) c. 1895-ös hírhedté vált munkájában „a tudomány csodjét” hirdette meg. I. vele kapcsolatban Ady *Brunetiére csodje* c. BN 1904. ápr. 22-i cikkét (AEÖPM V. 37–38.; 311–12.) – *Comte Ágoston*: Auguste Comte (1789–1875) francia filozófus, a pozitivistá filozófia megteremtője. Ennek összefüggésében alakítja ki az ún. „társadalmi fizika”, a *szociológia* tudományágának koncepcióját, amelyet a megfigyelő tudományok közé sorol. Az 1850-es évektől kezdve úgy véli, hogy a társadalmi jelenségek szociológiai vizsgálata révén olyan új rend kialakítása

válík lehetővé, amely az emberi természetnek, törekvéseknek jobban megfelel. Az emberiség sorsának reformálása igényével lép fel (többek között a Pozitivistákatekizmus c. művével), amely szerinte az emberiség vallásának megteremtését szolgálja. Élete utolsó szakaszában a vallás főpapjának szerepét vállalta. – *fideizmus*: a 19. század végén kibontakozó – általában francia nyelvterületen föllépő – protestáns vallásfilozófiai irányzat, amely szerint az ember Istenről, a természetfölötti előjáról csak érzelmi beállítottság, akarat, hit révén győződhet meg. Értelmi úton a vallás igazságairól nem lehet ismeretet vagy bizonyosságot szerezni: a hit igazát így sem cáfolni, sem bizonyítani nem tudhatjuk. – *Combes-féle antiklerikalizmus*: Utalás Émile Combes (1835–1921) francia politikusra, aki 1902 nyarától 1905 elejéig volt Franciaország miniszterelnöke, és a katolikus egyház, pontosabban a szerzetesi iskolák ellen folytatott „kulturharca” révén vált a nemzetközi és hazai sajtó különböző előjellel emlegetett folytonos szereplőjévé. Intézkedései és rendeletei révén szigorúan visszaszorította a szerzetesi iskolák működését, sokakat közülük bezárattatott. Mindez 1904-ben a Szentszékekkel való szakításhoz és a laikus köztársaság megteremtéséhez vezetett. (Ady vele kapcsolatos állásfoglalásáról l. bővebben *Marseillaise*, illetve *Combes és a magyar tanítók* c., NN 1902. aug. 10-i, továbbá aug. 22-i cikkeit és azok jegyzeteit: AEÖM III. 123–24.; 364–65.; 128–29.; 368.)

5. *Elnémult harangok*. A Nemzeti Színház bemutató előadása. BN 1905. jan. 21. 10–11. – Színház, zene – (Dyb.)

Elnémult harangok: Rákosi Viktor (1860–1923) 1903-ban megjelent regénye, amelyben többek között egy elképzelt román többségű erdélyi faluról és annak fokozatosan román befolyás alá kerülő kis református magyar közösségének megpróbáltatásairól, illetve új tiszteletesüknek tragikus sorsáról ad határozottan tendenciózus epikai beszámolót. A regényből Rákosi Viktor Malonyay Dezsővel (1866–1916) együtt készített színjátékot, amelynek – miként ez Ady színírálatából is kiderül – cselekménye az eredeti tragikus végkifejlet – a kálvinista pap halála – helyett happy enddel, a tiszteletes és a román pópa lányának házasságával végződik.

Meszes: a Zilahot félkaréjban körülölelő hegység neve, ezért is titulálják Szilágy vármegye székhelyét Meszes-alji kisvárosnak, hiszen szinte a hegység ölében fekszik, annak alacsonyabb nyúlványai – az ún. szőlőhegyek, dombok – veszik körül. – *Tuhutum vezér*: Anonymus gestája szerint a honfoglalás idején erre kelt át Erdély felé, és itt pihent meg seregeivel Tuhutum. A helybéliek szívesen őrizték-emlegették ezt a fiktív vagy valószínűségi hagyományt. Ady is többször utal rá: pl. *Wesselényi*. NN 1902. szept. 17. – AEÖM III. 141–43.; *Óreg Szilágyi István*. BH 1903. dec. 11. – AEön 122–25.; 1300.; *Gyáva Barla diák* (ki „Elmaradt Tőhötöm seregétől”), BN 1906. aug. 26. – AEÖV III. 46.; 293–96.; „*Szép a város...*” V 1913. aug. 8. – AEÖM XI. 26–27.; 219–20. – *Kerekesiukat, Kovácsiukat, Szilágyiakat és Feketeket*: elrománosodott magyar eredetű, magyar nevű családok a partiumi, erdélyi tájakról; ilyen példa Rákosi Viktor regényében is szerepel: Szabó György fiatal pakulár, havasi pásztor, akit többen Sabo Györgyeként emlegetnek. – *mócok*: az Erdélyi Érchegység körzetében és környékén élő románok megkülönböztető neve; szélesebb értelemben a román jobbágyparasztk elnevezése. – *pellagrás*: hiányos táplálkozásból eredő, bőrkütsékekkel s idegrendszeri zavarokkal járó súlyos betegségben szenvedő. – *hipermodern Marconirendszer*: utalás a Guglielmo Marconi (1874–1937) olasz fizikus által a századforduló

idején feltalált, elektromágneses jeleket hasznosító drótnélküli távíróra. – *meeting*: nagygyűlés, nyilvános gyűlés. – *Magyar-Garaba*: Rákosi Viktor által kitalált, fiktív helység, amelyhez eltérő, valóságos, történelmi mozzanatok kapcsolhatók. – *Hatalmas pópa...*, *a liga és a komité vitéze*: a regényben, illetve a drámában szereplő Todorescu Tódor görögkeleti román pap, aki tagja a Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor, azaz: Liga valamennyi román művelődési egységéért nevű erdélyi román szervezetnek (1890–1940); komité, helyesebben nemzeti komité: eredetileg 1869-ben alakult 25 tagú bizottság az Erdélyi Román Nemzeti Párt megszervezésére, amelyet a bécsi hatóságok betiltottak, de illegálisan – természetesen személycserékkel – tovább működött. – *a havasok püspöke*: nem valóságos rangja, hanem kapcsolatai, hatalma szerint. – *néhai jó Bod Péter uram templomának Rákóczi-harangjai*: Bod Péter (1712–1769) református pap, egyház- és irodalomtörténet-író. Munkásságát, műveit – minthogy arról, azokról bármelyik kézikönyvben tájékozódhatunk – itt nem ismertetjük. Elegendő annyit említeni, hogy élete utolsó két évtizedében, 1749-től haláláig Magyarigenben (román neve: Ighiu) volt lelkész. Rákosi Viktor minden bizonnyal ezt a történelmiényt „hasznosította” a maga fiktív helyszínének „legalizálásához”. – *Kenyérmező*: Hunyad megyei község (Câmpia Păinii), amelynek közelében az 1848–49-es forradalom és szabadságharc idején román lázadók magyar udvarházakat támadtak meg, és ott található magyarokat gyilkoltak le. Ilyenféle eseményekre utal a regény, illetve a színjáték Zalatnay Barnabás nevű alakja. (Az erdélyi román vonatkozású adatok felderítése, azonosítása tárgyában köszönetet mondunk az ELTE BTK Román Tanszéke részéről számunkra segítséget adó Schütz István tudományos munkatársnak és dr. Farkas Jenő adjunktusnak.) – *Küthéraba*: az utalás nem földrajzi, hanem mitológiai jellegű. Nem a Jón-szigetek legdélibb, a Peloponnészosz félszigettől délre, az Égei tenger bejáratánál fekvő hetedik nagy szigetére (újgörög átírásban Kithira) céloz, hanem Aphrodité, a szépség és a szerelem istennője szent kegyhelyére. A görög mitológia szerint Aphrodité Küprosz (Ciprus) szigetének közelében „bukkant föl” a tengerből, s onnan kagylóhéjban hajózott Küthéra szigetére, amely az istennő kultuszának Küprosz mellett a másik központja volt. – *Vacarescu Helén*: helyesen Văcărescu Elena (1864–1947), gazdag bojár-családból származó román költő- és írónő, aki Vacarescu Hélène néven életműve jelentős részét franciául publikálta. A román királyi család szűkebb baráti köréhez tartozott, rövid ideig Ferdinánd román trónörökös jegyese volt. Sokoldalú irodalmi munkássága mellett a román érdekek szolgálatában jelentős nemzetközi diplomáciai szerepet is vállalt.

Mj.: VI (342.)

6. *Se treasca*. BN 1905. máj. 24. 1–2. – vezércikk – (4.)

Se treasca: éljen. – *Él Romániában egy német hírlap*: Ez az európai nyilvánosság tájékoztatására szolgáló német nyelvű hírlap feltehetően a *Bukarester Tagblatt* (1880–1918) vagy a *Bukarester Lloyd* (1884–1919) lehetett. Mindkettő hosszabb ideje létező, így már tekintélyt szerzett orgánus, amelynek információit komolyan vehették külföldön. Ennél pontosabb forrásmegjelölést csak a bukaresti hírlaptárakban folytatott kutatás eredményezhetne, amelynek elvégzésére nem volt módunk. – *elég érdekes híreस्कére bukkantunk a romániai lapban*. *A román etnográfiai társaság nagy művet akar kiadni*: Nem tudhatjuk, hogy e „híreस्कére” maga Ady bukkant-e rá,

vagy csak hallomásból értesült róla. Mindenesetre tény, hogy közlésében bizonyos hiba van. A cikkben ugyanis a román etnográfiai társaságot emlegeti, amely Magyarország román helységcímátárát szándékozik megcsináltatni. Ez egyfelől már logikailag sem helytálló, hiszen az ilyen helységcímátár összeállítására nem néprajzi, hanem földrajzi, geográfiai feladat. Másfelől ilyen, a román király védnöksége alatt álló néprajzi társaságról nincs adatunk, viszont tudomásunk van a Carol román király védnökségével Bukarestben működő Societatea Regală Geografică Română (Királyi Román Földrajzi Társaság) nevű szervezetről. Ady félreértésből származó tévedését kiigazítva nyilvánvalóan e Földrajzi Társaság által kezdeményezett akcióról lehet szó. (Itt mondunk köszönetet a bukaresti hírlapokra és a Királyi Román Földrajzi Társaságra vonatkozó adatokért Demény Lajosnak, az MTA tiszteleti tagjának, a bukaresti Nicolae Iorga Történettudományi Intézet osztályvezetőjének.) – *A mámoros nemzet a triumfus napját lesi és várja. A nemzeti lét szent teljességének fantoma előtt térdelünk.* Bár Ady a hatalmon lévő szabadelvű párttal, különösen a Széll-kormányban szemben is határozottan kritikus, sőt nemegyszer élesen elutasító volt, de a függetlenségi párt vezette ellenzéki koalíciónak az 1905. jan. 26-i választáson aratott győzelme sem váltott ki belőle elismerést. Sőt: ingerült tiltakozásra ösztönzi a túlzásba vitt nemzeti érzület, a legfőbb érték rangjára emelt hazafiság. Közé két hónappal e cikket megelőzően más apropóból írja Ady: „Úgy gondolom, s hibául ez ne róvassék nekem: agyon fogjuk szeretni szép hazánkat. Ha valaki kijelenti, sőt óhajtó hangon mondja, hogy éljen a haza: minden bűnei meg vannak bocsátva. Ha képviselő, akkor rögtön nagy államférfiú. Ha író, rögtön jeles író. Ha művész, rögtön kiváló művész [... ..] Legyen olyan mély kultúránk, hogy szédülve rohanjon bele az oláhocska, tótcoska génusz. Ez a beszéd. De hogy az legyen a nagy poéta, aki mindig hazafias verseket farag, a tehetségtelen piktort rangra emelje a nemzetien színező ecset, ez mégis csak felháborító.” (*Péntek esti levél.* Magyar Közélet 1905. ápr. 2. – AEÖPM VI. 111–13.; 384–85.) Ady persze nemcsak általában emeli föl a szavát a nemzeti hőzöngés ellen, hanem konkrét példára utalva is kipellengérezte azt. Így említi – egy héttel korábbi állításának bizonyítékeként is – gunyorosan: „Zichy Géza diplomát kapott Kossuth Ferenctől, úgyis mint hazafi, úgyis mint zeneköltő”. (*Péntek esti levél.* Magyar Közélet 1905. ápr. 9. – AEÖPM VI. 121–22.; a megnevezett „zeneköltő”: gróf Zichy Géza/1849–1924/ zeneszerző, akinek ez évben bemutatott, közepesnél gyengébb, utánérzésekkel elegyített dalműve a kuruc kori tematikájú Nemo volt, amelynek zenéjét és szövegét is Zichy írta. – Jellemzően korlátolt Kossuth Ferenc Zichyhez írt levelének tónusa. A cikk jegyzetében a BN 1905. ápr. 4-i közleménye nyomán a kötet sajtó alá rendezője, Varga József tájékoztató dokumentumként igen helyesen publikálta. Itt elegendő csak befejező mondatait idéznünk: „Én e művet mint szakértő elsőrendűnek tekintem, és mint magyar ember két kézzel tapsolok neked, és kérve kérlek, hogy sikered által felbátorítva, alkossál több ily nagyszabású műveket is, és képviseld dicsőséggel a mi szegény hazánkat a nagy maestrok olympusában. Ave mester! Igaz tisztelettel Kossuth Ferenc.” – AEÖPM VI. 387.)

Először jöttek a Russu Şirianuk: Russu Şirianu Jon román hírlapíró (1864–1909), az aradi Tribuna Poporului c. napilap szerkesztője. 1905 januárjában Kisjenőn a Román Nemzeti Párt programjával országgyűlési képviselővé választották. Korábban Bukarestben megjelentetett Romanii din Statul Ungar (A magyar állambeli románok) c. saját kiadású könyve miatt a nagyváradi kir. főügyész megkeresésére az országgyűlés Russu mentelmi jogának felfüggesztését megszavazta. Ezt követően az

ügyészség pörbe fogta azzal a váddal, hogy a könyv a hazai román állampolgárokat az államalkotó magyar nemzet elleni gyűlöletre izgatja. Az érintett a tárgyalás elől Romániába, Bukarestbe menekült. – *A Vádok:* dr. Vlad Aurél szászvárosi (Orăștie) ügyvéd, akit 1903-ban már egy időszakos választáson Hunyaddobrán (Dobru) a Román Nemzeti Párt programjával országgyűlési képviselőnek megválasztottak. 1905 januárjában ismét tagja lett a parlamentnek. A Vlad nevet feltehetően azért használja többes számban Ady, mert e választás alkalmával már 10 képviselő került be a Román Nemzeti Párt programjával a parlamentbe. (A jegyzetben fölhasznált adatokhoz adott segítségért köszönetet mondunk Schütz Istvánnak, az ELTE BTK Román Tanszéke munkatársának.) – *egy ország fiai milyen rettenetes eltéréssel konstruálják meg a hazafiság fogalmát. Olay Lajos is hazafi [...] És nekünk látnunk kell, mint jönnek sokasodva a magyar nemzeti fórumra ama másik hazafiság hirdetői:* Az 1904-es és 1905-ös esztendő parlamenti vitáiban és sajtópublikációiban szinte tájékozódási ponttá vált a kifejtett nézeteket a hazafiasság tételéből levezetni. Olay Lajos függetlenségi párti országgyűlési képviselő nevét itt csak példaként említi Ady. Jellegzetes típusa ő a magyar nemzeti érdekek tekintetében teljesen elfogult, sovén álláspontok hangoztatóinak. Egyik jellemző jelszava volt az országgyűlés 1904. júl. 7-i ülésén bekiajbált két mondata: „Nemzetellenes dolgokban minden jogosult, nincs törvény. Ha az ország érdeke úgy kívánja, nincs törvény.” (Kemény G. Gábor: Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez a dualizmus korában. IV. 1903–1906. MTA Történettudományi Intézete kiadványa. Bp., 1966. 279.) Más a helyzet az 1905 elején a parlamentbe viszonylag nagyobb számban bekerült ellenzéki nemzetiségi (román, szlovák, szerb) képviselők esetében. (A századelőn az ellenzéki nemzetiségi képviselők aránya fokozatosan emelkedik: az 1901. évi választásokon 5, 1905-ben 10, 1906-ban már 23 mandátumuk van; e számba természetesen nem kalkulálható bele az erdélyi szász képviselők csoportja, amely választási veresége ellenére is szolidaritást vállalt a szabadelvű párttal, továbbá a horvát-szlavón képviselők tömbje, amely a két ország közjogi értelemben vett „társasországi” státusa miatt többé-kevésbé lojális volt a mindenkori kormány iránt.) A partiumbéli, erdélyszéli Adyt e vonatkozásban természetesen a Román Nemzeti Párt tagjainak magatartása, viselkedése érdekelte leginkább. E képviselőknek ugyanis egyszerre kellett állampolgári alkotmányosságukat, a korabeli szójárás szerint „hazafias” lojalitásukat és többségükben román választóik iránti hűségüket bizonyítaniok. Érvelésükben így kapnak fontos szerepet az olyan hivatkozások, amelyekre a magyar anyanyelvűeknek nincsen szüksége, de a nemmagyar ajkú állampolgár „jó hazafi” voltának minősítő ismérve lehet: így például Szent István király Intelmeinek VI. fejezetéből a hospeseket, a vendégeket és jövevényeket elismerő, fontosságukat megbecsülő „híres” mondat: „Nam unius linguae unusque moris regnum, imbecille et fragile est” = „Mert az egy nyelvű és megszokású ország gyenge és esendő.” Hasonlóképpen gyakran utaltak Deák Ferencnek az 1867-es kiegyezést követő, valóban „szabadelvű” megnyilatkozásaira a nemzetiségi ügyekben. És magától értetődően vállalták az általános választási jog kiterjesztésének elvét, hiszen azzal saját szavazási bázisuk szélesítését is biztosíthatják. – *A hazafias memorandisták:* kettős jelentésű utalás. Felidézi egyfelől az 1892-ben a királyhoz eljuttatott, de felbontatlanul visszaküldött erdélyi román memorandum szerzőit, akiket később Kolozsváron bíróság elé állítottak és elítéltek. De ugyanakkor a „hazafias” jelzővel arra az alkotmányos jellegű, a parlamentben 1905. máj. 5-én az ún. nemzetiségi párt nevében a királynak szóló feliratként, memorandumként

beterjesztett dokumentumra céloz, amelyet az egyesült koalíciós ellenzék feliratától eltérő álláspontjuk jegyében állítottak össze. – *És Románia készen áll a nagy pillanatra, mely Traján császár fiait felkelti az ázsiai csorda igája alól:* utalás a királyi Romániában félhivatalosan föllépő irredenta mozgalomra, amely az összes románok – így az Erdélyben és az annak környékén megtelepülteknek is – egy országban való egyesítését tűzte ki céljául. Egyes teoretikusaik szerint a románok a Marcus Ulpius Traianus római császár által az i. sz. 2. évszázad elején meghódított Dácia lakóinak leszármazottai. Az „ázsiai csorda” pedig az i. sz. első évezred végén a Kárpát-medencében megtelepülő magyarok. Ady ítélete és fölfogása a magyar-román kapcsolatról, a két nép Erdély iránti ragaszkodásáról roppant higgadt, elfogulatlan és természetesen történelmi nosztalgiáktól megalapozott. L. erről bővebben *S ha Erdélyt elveszik?* c. írását: Huszadik Század 1912. nov.–dec. – AEÖPM XI. 206–09., s annak jegyzetét: 563–65. – *Luegerék odavannak a türelmetlenségtől, hogy még mindig késik a bemaszírozás a rebellis földre:* Karl Lueger (1844–1910) osztrák politikus, az antiliberalis, antiszemita osztrák Keresztényszocialista Párt egyik megalapítója 1899-ben. 1897-től haláláig Bécs polgármestere. Határozottan nagynémet orientációjú, és híres a „rebellis” magyarok elleni többszörös megnyilatkozásairól. – *A civilizálatlan Pusztára, mint [...] a német császár címezte a magyar glóbuszt a minap:* Erre több hivatkozás is található Adynál, de II. Vilmos nyilatkozatának eredeti forrását nem találtuk.

Mj.: J (291.)

7. *Elárvul a falu.* Egy kicsit nekrológ. V 1913. okt. 4. 6. – Ady Endre

A nekrológban fölidézett szép, öreg úr minden bizonnyal Balássy Endre, akinek halálhírérl az előző hónapban az alábbi értesítés olvasható a zilahi hetilapban: „Balássy Endre dr. földbirtokos, vármegyénk törvényhatósági bizottságának tagja, a tasnádi járás egykori főszolgabírája e hó 15-én egy heti súlyos szenvedés után Érmindszenten meghalt.” (Szilágyság 1913. szept. 19. IV. évf. 38. sz. 5.) Ady meghittelen elismerő és barátian méltató siratója jogos és megalapozott volt. Emlékezésében Balássy Endre lánya, Julianna fontos mozzanatként emeli ki, hogy édesapja „európai műveltségű ember volt. Az Ady-fiúk roppant élvezték a társaságát. Elismerték, hogy sokat tanultak tőle. Endre eljött hozzánk este, egy darabig mindég az apámmal diskurált.” (Kovalovszky I. 173.) A különböző emlékezések kommentárjában Kovalovszky Miklós összegezően állapítja meg, hogy Balássy Endre „valóban rokonszenven kísérte az ifjú Ady pályafutását, és pártfogásával segítette az első [1904-es] párizsi útjára kért megyei segély megszavazását (ő volt Both Istvánnal és Kincs Gyulával, Ady tanáraival együtt az indítvány aláírója)”. „Érthető tehát, hogy Ady hálás vonzalommal és ragaszkodással volt iránta, és sűrűn felkereste házát [... ..] Balássy Endre érdeklődése és rokonszenve persze elsősorban a faluból kinövő, tehetséges, kedves fiatalembernek szólt, s nem okvetlenül a költőnek.” (Kovalovszky I. 179.) – *Eötvös József emlékeztében élven úgyis, Eötvös Józsefnek volt híve igazán:* Ady a Balássy Endrével való személyes ismeretség, a vele való beszélgetések révén hitelesen idézhette föl „boldogult bátyja” eszményeit, fölfogását. Bizonyára tőle tudja, hogy a volt főszolgabírói tevékenységében az Eötvös-féle „közjó” érdekében való cselekvés erkölcsi szükségessége vezérelte, a világ megváltoztathatóságának elve,

amely személyiségének is tartást adott. – *Csóltea Vaszilika*: a tasnádi járás valamelyik valóságos vagy fiktív lakosának a neve.

8. *Távol a csatatétől*. I. Emlékezés Millerand miniszterre. II. Tanú: a Történelem. V 1915. júl. 4. 15. – *Ady Endre*

I. *Millerand*: Alexandre Millerand (1859–1943), francia politikus, aki 1885-ben radikális képviselőként kezdte pályáját, majd rövid ideig szocialista volt, de már a századforduló idején néhány évig miniszter, majd 1910 körül ismét. 1914–15-ben Franciaország hadügyminisztere. 1920-ban miniszterelnök és külügyminiszter, 1920 és 1924 között köztársasági elnök. Az ekkor már szélsőjobboldali politikus a baloldali pártok együttes nyomására volt kénytelen lemondani. – *Ma már merek kacagni magamon, mikor eszembe jut egykori látogatásom Millerand úrnál*: Első ízben 1906 decemberében tett látogatást Ady Vészi József megbízásából Millerand-nál, s ekkor cikket kért tőle a BN számára. A közel egy évtized távolságából a maga akkori viselkedését komikusnak ítéli, és ironikusan kezeli a Millerand iránti tiszteletét. (L. minderről a *Látogatások*. Millerand-nál c., BN 1907. ápr. 6-i cikk jegyzetét és abban a Millerand-tól kapott, a BN-ban 1906. dec. 25-én közölt Délibáb vagy elérhető valóság c. cikk szövegét: AEÖPM VIII. 504–08.) Második, „köszönő” látogatására 1907. április elején került sor, amikor a jelen jellemzés „csíráját” már fölvilantja: jól érzékeli, hogy Millerand „a bonapartei iskolából való”, s a politikust „paraszti vérű, forradalmár XIV. Lajos”-ként írja le. De ekkor még nem tudja elhallgatni, hogy Millerand szuggesztív személyi hatást gyakorolt rá: „S hogy elmegyek, még egy hosszú óráig érzem egy irigylendő, ép, nagy egyéniség léleknyomását. Ez az erő: ez a magát szabályozni tudó, az élet adományaira okosan számító, akarni, hallgatni és várakozni képes.” (*Látogatások*. Millerand-nál. BN 1907. ápr. 6. – AEÖPM VIII. 202–03.) – *Vészi József*: (1858–1940) újságíró, főszerkesztő; Ady tehetségének egyik fölismerője, támogatója, az általa 1896-ban alapított BN 1904-től a Nyugat megindulásáig a költő legfontosabb fóruma volt. – Millerand alakja a jelen írást megelőzően jó fél évvel ugyancsak fölmerül Ady publicisztikájában: „milyen most a Millerand ravasz, dölyfös mosolya”. (*Levelek Madame Prétéríte-höz*. Nyugat 1914. nov. 16. – AEÖPM XI 82.) – *de igazán csak ma látom és értem ezt a fölkészült fiskálist. Undorítóan kedves és unott volt, hízeltő és gúnyos cikket is adott [... ...] Hogy nevezhetett ő a mi kis, magyar problémáinkon, ő, aki Messiásnak tudta magát. [... ...] Ha nép volnék, mindig a jó, régi szokás szerint megfeszíttetném azt, aki belőlem ki akar válni. Millerand igazán a vén, kegyes Lagerlöf Zelma francia és republikánus Antikrisztusa*: a záró sorokban világosodik meg Ady esztendőik távolából visszaemlékező gesztusának szenvedélyes indítéka. Nemcsak leszámol hajdani ellentmondásos illúzióival, hanem egyértelműen rádöbben Millerand személyiségének, önző, öncélú hatalmi törekvéseinek kártékony, ártalmas voltára. A Messiás szót itt Ady nem a nála szokásos értelemben használja, nem a valóban megváltást hozó vagy megkísérítő személy megjelölésére, ami belőle mindig rokonszenvet, együttérzést vált ki. Messiásnak Millerand tudta, képzelte magát. Holott nem az volt, hanem olyan ártalmas akarnok, aki a nép érdekében valóban „méltó” a megfeszíttetésre. Antimesziás tehát: illetve Ady Lagerlöftől vett fordulatával élve, a kor „francia és republikánus Antikrisztusa”. (Az utalás Selma Lagerlöf (1858–1940) svéd regényíró 1897-ben megjelent Antikrisztus mirakler c. két kötetes regényére vonatkozik, amely magyar fordításban Ady cikkét megelőzően

többször is megjelent: 1900-ban a Pesti Naplóban folytatásokban, majd 1908-ban Kőrömczy E., illetve Pogány Kázmér fordításában, 1910-ben az Antikrisztus csodái címen.)

II. (*) Eredetiben: némíttassanak

...egy hatalmas államférfiú egy hatalmas cselekedetért a Történelem előtt vállalta a felelősséget: Ilyen államférfiú a történelem során persze nem is egy akad, de mert az első világháború idejéről van szó, és a cenzúrára tekintettel ajánlatos elvontan és körmondfontan fogalmazni, teljes joggal föltételezhető, hogy Ady itt Ferenc József-re gondolt, utalt, aki az 1914. július 28-i, a Monarchia által Szerbiának küldött hadüzenet alkalmából az alattvalóihoz intézett uralkodói kiáltványában olyan nyomatékkal hangsúlyozta, hogy „mindent megfontoltam, mindent meggondoltam”. Mintha ezzel a fordulattal azt hirdette volna meg az uralkodó, hogy népei és a történelem előtt mindazért felelősséget vállal, ami a továbbiakban következik: az egymást követő hadüzenetek nyomán Európa lángbaborulásáért, a tomboló világháborúért. S így elérhető, hogy a *kritikus elmék fájdalmasan piros rőheje piros vérben s fekete gyászban, de győzelemben némíttassék el*.

III. részként a költő *Új arató ének* c. verse jelent meg.

9. Válasz „Dunántúli” úrnak. Nsz 1916. máj. 5. 6. – Ady Endre

A cikk megírásának közvetlen előzménye Rákosi Jenőnek *Levelek* c., a szokásos Dunántúli szignóval publikált közleménye a BH 1916. máj. 4-i számában, amelyben felvesztető és lezáró bekezdéssel közrefogva újra közli Ravasz László Az Ady Endre kálvinistasága c. Aleph jelzéssel ellátott polemikus írását a Protestáns Szemle 1916. 4. (áprilisi) számából. (Rákosi cikkét l. AEÖPM XI. 559–60.; Ravasz László polemikus írását: AEÖPM XI. 557–58.) A vita szűkebb, érdemi részéről közvetlenebbül tájékozódhatunk Ady alábbi cikkeiből és azoknak jegyzeteiből: *Az én kálvinistaságom*. Nyugat 1916. márc. 16. – AEÖPM XI. 120–21.; 542–61.; *a Protestáns Szemlének*. V 1916. máj. 5. – AEÖPM XI. 122–23.; 564–76.

mint a Népszava régi embere és állandó híve: Ady kapcsolata a Nsz-val minden bizonnyal Révész Béla közvetítése révén alakult ki 1906–1907-ben. Az 1906-os évben négy novellát publikál, 1907-ben több mint egy tucatnyi verset közöl a Nsz-ban. (L. erről még *A Délibáb üzenete* c. vers jegyzetét: AEÖV III. 361–63.) Ezt követően, a további években 1910-ig folyamatosan ad közre verset és prózát Ady a Nsz hasábjain. A tizes években már csak ritkán, a világháborús években azonban csak ilyen nyilatkozatok formájában. – *mert nekem semmiféle vonatkozásában az életemnek: családjában, egészségiben, politikaiban, pénzügyiben, irodalmiban és hálószoibaiban (ha valaki, mint ő, már erre adja magát) rejtegetni valóm nincs*: utalás Rákosi Jenő Adyt nemcsak irodalmi munkássága tárgyában, de magánélete ügyeiben is támadó vita-szellemére. (L. e vonatkozásban Rákosi Jenő 1915. nov. 12-i cikkének szövegét: AEÖPM XI. 424–28., illetve Ady [Nyilatkozat] c. írását: BH 1915. nov. 14. – AEÖPM XI. 110.; illetve annak jegyzetét: AEÖPM XI. 435–45.) – *a szegény kálvinista, meghibbant kvékernek*: Ady itt Ravasz Lászlóra utal, őt titulálja kvékernek, szigorú erkölcsi szabályokat követő protestáns felkezetűnek.

MUTATÓK

NEVMUTATÓ

(A dőlt számok a jegyzetekre utalnak.)

- Ábrányi Kornél 118, 281, 282, 399, 451
 Aczél Henrik Emil 207, 429
 Adler Jakab 434
 Adler Vilmos 434
 Adorján Ármin 184, 420
 P. Adorján Berta 120
 Adorján Emil 115, 129, 248, 321, 399, 420, 440, 461, 463
 Ady Lajos 158, 234, 342, 427, 437, 466, 467
 Akiba rabbi 147, 406
 Alberti, Werner 240, 241, 419, 438
 Áldor Ármin 371, 443
 Almássy Géza 284, 451, 452
 Álmos 218
 Ámon Margit 32, 175, 230, 258, 260, 261, 264, 266, 310, 315, 459, 460
 Anday Blanka 51
 András Gusztáv 237
 Anonymus 372
 Antal, Páduai Szent 28, 29, 80, 81, 374, 390
 Apponyi Albert 284, 381, 452
 Arbuez, Pedro de 408
 Árpád vezér 218, 430
 Audran, Edmond 445
 Bacon, Francis 351
 Bagdy István 237
 Bak Rafael 433
 Bakonyi Samu 131, 403
 Balássy Endre 475
 Balássy Julianna 475
 Balla Imre 333
 Balogh Döme 10, 46, 57, 156, 157, 327, 370, 379, 381
 Balogh György 425
 Balogh László 109, 280, 392, 397, 447
 Balzac, Honoré de 273, 351
 Bánffy Dezső 125, 279, 280, 381, 450
 Banville, Théodore de 380
 Bányay István 237
 Barabás Béla 112, 115, 131, 133, 156, 197, 206, 212, 221, 233, 234, 247, 248, 269, 292, 293, 316, 317, 398, 399, 428, 440, 447, 454, 460
 Bartha Dezső 101
 Bartha Ferenc 398
 Bartha Jánosné 36
 Bartha Miklós 26, 29–31, 42, 44, 45, 71, 76, 77, 239, 260, 267, 268, 270, 272, 274, 276, 280, 281, 307, 308, 315, 316, 373, 374, 383, 386–389, 444, 446–448, 451, 458, 460
 Bartók György 307, 457
 Bartóky Matild 70
 Bary József 237
 Báthory Ferenc 321
 Báthory István 45
 Batthyány Lajos 257
 Beaumarchais, Pierre-Augustin Caron 124, 401
 Bebel, August 179
 Beczkay Artúr 57, 381
 Beczkay Lajos 287, 301
 Bedő Albert 275
 Beer Béla 444
 Békés Gyula 229
 B. BéCESSY RóZSA 345
 Benedek János 148, 430, 431
 Benkő Jolán 130, 141, 153, 290, 299, 308, 328, 330, 331, 333, 337
 Beöthy Ákos 307, 308, 427, 458
 Beöthy László főispán 306, 327
 Beöthy László színikazgató 167, 372
 Beöthy Ödön 135, 403

- Beöthy Pál 136
 Bérczi Gyula 20, 49, 127, 141, 153, 260,
 266, 298, 300, 305, 310, 311, 313–315,
 319–322, 325, 330, 333, 338
 Berczik Árpád 454
 Bércziné színésznő 337
 Bereczky N. 237
 Berkovits Ferenc 184, 418–420
 Berkovits Miklós 181, 419
 Berla, Alois 458
 Bernède 403
 Bernrider János 275
 Bernstein, Eduard 179
 Berzsényi Dániel 408
 Bethlen Gábor 162, 410
 Bihari Ákos, 254, 442
 Bilhaud, Paul 460
 Birch-Pfeiffer Sarolta 400
 Birnbaum színész 48
 Bíró Lajos 129, 142–144, 176, 177, 278,
 305, 405, 416–
 419, 425, 440, 450, 461
 Bischitz Andor 409, 410
 Bismarck, Otto von 116
 Bisson, Alexandre 405
 Blaha Lujza 345
 Blum, Ernest 455
 Bod Péter 353, 472
 Bodnár Zsigmond 205, 327, 428
 Bodor Károly 321, 377
 Bogdán N. 237
 Bognár János 41, 201, 295, 299, 303,
 305, 308, 311, 313, 314, 320, 325, 330,
 333, 337
 Borbély György 271, 272, 447
 Bordé Ferenc 98, 237, 395
 Borsos 214
 Bosse, Robert 393
 Both István 475
 Bourbon Henrik 470
 Bozóky Alajos 198, 253, 412, 414, 415
 Böhm Gusztáv 444
 Bökönyi Dániel 70, 71
 Bökönyi Zsuzsika 70, 71
 Bölöny József 58, 59, 136, 333, 382, 404
 Brachfeld nagybirtokos 454
 Brioux, Eugène 299, 309, 310, 445, 458
 Bródy Sándor 15, 77, 78, 213, 214, 382,
 389, 432
 Brontë, Charlotte 400
 Bruck Valentin 324, 325
 Brunetière, Ferdinand 349, 470
 Buday Barna 315
 Buffolino, Rosario 155
 Bujanovics Sándor 294, 454
 Burrian, Karel 238, 249, 438, 441
 Busch Dávid 287, 288
 Carola Cecília 193, 425
 Cavallotti, Felice 254, 255, 442
 Chilba járásbíró 317
 Chimay hercegnő I. Ward Klára
 I. Chlodvig 470
 Chorin Ferenc 128, 446
 Clerice, Justin 403
 Combes, Émile 351, 471
 Comte, Auguste 349, 350, 433, 470
 Concha Győző 397
 Cormon, Eugène 405
 Cornelia 128, 402
 Crispi, Francesco 95, 393
 Czinege József 98, 99
 Csák Máté 237, 437
 Csatar Győző 297, 330, 333, 334
 Csávolszky Lajos 182, 419, 420
 Csemegi Károly 68, 69
 Csepreghy Ferenc 257, 443
 Csepreghy Lajos 413
 Csergő Hugó 246, 440
 Cserni Károly 443
 Csighy Andor 202, 427
 Csighy Sándor 466
 Csiky Gergely 312, 459
 Csillag Klára 246, 247
 Csokonai Vitéz Mihály 146, 162, 405
 Csóltea Vaszilika 356, 476
 Csorvássy István 269, 447
 Csulyok Béla 421
 Csutiga Kálmán 392
 Csűrös Ferenc 148
 Daday József 237
 Dane Károly 285

- Dániel Gábor 274
 Dankó Pista 15, 256, 443, 459
 Darvas Imre 242
 Deák Ferenc 30, 164, 404, 413, 474
 Deésy Alfréd 258, 290, 320, 325, 333
 Demény Lajos 473
 Dencs János 81
 Deprès, Ernest 403
 Deschanel tanár 19, 371
 Dési Géza 23, 24, 62, 124, 153, 160, 177,
 222, 287, 298, 305, 308, 312, 367, 409,
 417–419, 421, 422, 433
 Désiné 337
 Ditrói Mór 254, 442
 Dobiecki lovag 131, 402, 403
 Dóczy Lajos 144, 305, 405
 Domahidy Elemér 45
 Domokos K. 237
 Dózs György 157
 Dőry Ferenc 250, 318, 441, 462
 Draga szerb királyné 10, 370
 Dragovics Ilona 192, 425
 Dragovics Mária 192, 425
 Drámandy Miklós 242
 ifj. Dumas, Alexandre 24, 262
 Durneiss-Schwaben 188
 Duse, Eleonora 230
- Echegey, José 372
 Edelmán Menyhért 181, 418, 419
 VII. Edward 155
 Egan Ede 34, 104, 274, 381, 383, 384,
 388, 389, 396, 446, 448, 456, 467
 Egressy Béni 413
 Egressy Gábor 25, 372
 Eleméry Klára 334
 Ember G. 237
 Ennery, Adolphe d' 405
 Eötvös József 30, 356, 475
 Eötvös Károly 71, 88, 245, 246, 386
 Ephialtész 402
 Erdélyi Miklós 300, 312, 314, 325, 338
 Erdélyi Sándor 186, 420
 Erdélyi titkár 238, 288, 304
 Erdős Ilonka 225
 Erdős Imre 225
- Ertsey Péter 237
 Esterházy János 434
 Eszterházy Sándor 214–216
 Evva Lajos 370, 443, 454, 459
- Fábry István 68
 Fadrusz János 36
 Fái J. Béla 401, 443, 459
 Faiduti tanár 393
 Farbak István 103, 396
 Farkas Izidor 286, 287, 301, 302, 304,
 318, 462
 Farkas Jenő 472
 Farnie, H. B 443
 Fassie Tódor 297, 455
 Fedák Sári 26, 134, 230, 236, 261, 396,
 436
 Fehér Dezső 80, 321, 322, 367, 369, 390,
 391, 398, 424, 432, 433, 437, 458, 459,
 461
 Fehér Dezsőné 36
 Fehér Judith 57, 58, 382
 Fehér Miklós 168
 Fehérváry Géza 279
 Feiler Józsefné 36
 Felkai levélhordó 72, 387
 Ferdinánd román trónörökös 472
 Ferenc Ferdinánd 189
 Ferenc József 410, 477
 I. Ferenc osztrák császár 306
 Festetich Andor 37, 38, 40, 60, 166, 167,
 171, 172, 247–
 250, 282–284, 376, 411, 413, 441, 451
 Feuillet, Octave 413, 455
 Filó János 226, 435
 Fleischer Aranka 36
 Fodor Gyula 149, 184, 206, 407, 420, 428
 Földessy Gyula 367, 373, 381, 387, 392,
 399
 Fraknoi Vilmos 422
 Frankó Endre 421
 Fráter Ernő 408
 Fráter I. 237
 Fried Sándor 305
 Friedländer Samu 62, 85, 86, 97, 99, 100,
 184, 382, 391, 395, 396

- Füredi József 228, 230, 258, 312, 314, 337
 Füredi László 237, 300
 Fürst Sándor 433
- Gabányi Miklós 336, 354, 465
 Gábel Jakab 57, 381, 408
 Gajári Ödön 450, 455
 Gál Gyula 354
 Gallmayer 308
 Gandillot, Léon 435
 Ganne, Louis 465
 Gárdonyi Géza 182
 Géczy István 330
 Gelo, Vera 19, 371
 Genée, Richard 404, 454
 Gerencsér József 237
 Gerő Ármán 31, 46, 74, 82, 157, 204, 286, 380, 383, 390, 428
 Gille, Philippe-Ferme 443
 Girardi, Alexander 48, 380
 Goethe, Johann Wolfgang 149, 170, 406, 412
 Gombaszögi Margit 26
 Gorkij, Makszim 143, 405
 Gounod, Charles 170, 412
 Göndör Aurél 230
 Grám Sándor 68
 Grimmig 48, 380
 Grósz Irma 36, 375
 Grüner Zsák 193, 425
 Gulyás István 148, 168, 169, 412
 Guthi Soma 299, 332, 456, 464
 Gvadányi József 25
- Gyarmathy Dezső 38, 376
 Gyémánt Jenő 318
 Györi István 158, 162, 408, 410
- Hajdú Tibor 454
 Halász Alfréd 433
 Halász Endre 237
 Halász Lajos 80, 115, 132, 177, 318, 326, 327, 399, 403, 405, 418, 419, 433
 Halévy, Ludovic 371, 401, 462
 Hamsun, Knut 382
 Hamza Gyula 188, 213
- Hanuy Ferenc 388
 Harden, Max 94, 95, 163, 393, 411
 Harkányi Frigyes 274
 Harrison, J. A. 387
 Harsányi Sándor 388
 Hauptmann, Gerhard 25
 Haynau, Julius 376
 Hegedős Mária 367
 Hegedüs Nándor 366, 425, 428, 438, 459
 Hegedüs Sándor 384
 K. Hegyesi Mari 108, 120, 137, 172, 288, 320, 400, 461
 Hegyesi Márton 97, 237, 369
 Hegyi Aranka 175
 Heine, Heinrich 100, 131, 146, 157, 351, 396, 408
 Helber Andrásné 62
 Heltai Jenő 435, 465
 Helyfi Józsefné 36
 E. Hencz Károly 397
 Hennequin, Alfréd 460, 465
 Herczeg Ferenc 152, 214, 369, 404, 442
 Hervé, Florimond Ronger 370
 Herzl, Theodor 459
 Hilbert Károly 399
 Hillinger Miska 42, 378
 Hlatky Endre 110, 122, 173, 174, 184, 288, 291, 293, 379, 390, 391, 398, 413–416
 Hoffmann Ottó 235, 437
 Homérosz 143
 Horánszky Nándor 175, 416, 452
 Hortoványi József 433
 B. Horváth Irma 231
 Horváth Kamilló 305
 Horváth Örnagy 189, 192
 Hoványi Géza 84–86, 110, 115, 174, 185, 260, 282, 287, 301, 302, 305, 306, 317, 318, 391, 395, 398, 399, 457, 459
 Hoványi Gyula 34, 181, 184, 240, 373, 391, 414, 415, 419
 Hoyos Miksa 136
 Hunfy Imre 171, 289, 290, 297, 299, 313
 Hunyadi János 430
 Husz János 162, 410
 Hutkay Lipót 27
 Huzella Gyula 184, 286, 420

- Ibsen, Henrik 7, 132, 404
 Ignotus 151
 Imling Konrád 57
 Imrik Péter 181, 321, 419
 Inger (Szolimán) Károly 42, 378
 Istóczy Győző 265, 392, 445
 I. István 34, 474
 Ivánka Oszkár 175, 183, 416, 419, 420

 Jakobovics 168
 Janovics Jenő 171
 Jeanne d'Arc 242, 349
 Jókai Mór 133, 146, 149, 244, 346, 372, 406, 439
 Juda 426
 Juhász Károly 237
 Julius Caesar 116
 Julkovics József 461
 Juricskay Zoltánné 136, 403

 Kaas Ivor 270, 447
 Kabdebó Sándor 188, 189, 191, 192
 Kabos Ede 462
 Kaczér Vilmos 129, 367
 Kacziány Viola 108, 127, 129, 130, 137, 172, 201, 288, 298, 305, 312, 314, 325, 432, 455
 Kainz 48
 Kálmán József 417
 Kálmán Károly 45, 379
 Kálnoky László 407
 Kálvin János 146
 Karácsonyi Aladár 206, 232, 428, 463
 Karácsonyi Aladárné 136
 Karátson Endre 387
 I. Károly román király 354, 355, 473
 IX. Károly 470
 Károlyi István 44, 45, 379
 Károlyi Mihály 294, 454
 Károlyi Sándor 44, 85, 97, 99, 104, 179, 256, 276, 294, 336, 391, 395, 396, 398, 419, 454, 467, 468
 Karton Zsigmond 305
 Kazár Emil 278
 Kecskeméthy Győző 157, 158, 160, 167, 168, 170, 234, 408–410, 420, 430
 Kecskeméti Lipót 184, 420

 Keglevich Gábor 136
 Kemény Árpád 136
 Kemény G. Gábor 474
 Kemény Zsigmond 30
 Kenedi Géza 458
 Kerker, Gustave 230, 435
 Keszler József 51
 Kesztyűs János 237
 Kézai Simon 372
 Khuen-Héderváry Károly 397
 Kincs Gyula 294, 475
 Kinizsi Pál 430, 431
 Kinszky Jenő 21, 370
 Kipling, Joseph Rudyard 42
 Kisfaludy Károly 387
 Kiss Dávid 57, 381
 Kiss E. 237
 Kiss József 236
 Kiss Károly 237
 Kiss Mihály 80
 Klapka György 379
 Kóbor Tamás 30, 264
 Koczkás Sándor 367
 Koháry Pál 333
 Kohn Salamon 146
 Komjáthy János 171, 248
 Komlóssy Arthur 345
 Komlóssy József 66, 287, 301, 383
 Kormos Adolf 72, 387
 Kornfeld Zsigmond 434
 Kornstein Lajos 287, 449
 Kossuth Ferenc 27, 212, 260, 268, 317, 373, 398, 444, 446, 447, 473
 Kossuth Lajos 36, 112, 257, 269, 270, 410, 429
 E. Kovács Gyula 24, 345, 372
 Kovács Lajos 272, 448
 E. Kovács Mariska 125, 153, 172, 258, 295, 299, 305, 311, 322, 325
 Kovács S. János 209, 429
 Kovács Tivadar 319
 Kovalovszky Miklós 369, 427, 466, 475
 Kozma Andor 57, 381
 Kölcsey Ferenc 44, 379
 Köpödsy Dezső 167–170, 234, 408, 412
 Kraatz, Kurt 462
 Krasznay Andor 127, 141, 172, 295, 298,

- 311, 314, 320, 325, 330, 332, 333, 337, 464
 Krasznay Viola 303
 Krecsányi Ignác 51, 60, 77, 78, 282, 380, 382, 389
 Krémer 247
 Kripka Henrik 108, 397
 Kristóffy József 59, 382
 Krüger Aladár 373, 374, 392, 399, 412
 Krüger, Stephanus Johannes Paulus 10, 11, 168, 370
 Kubin Imre 305
 Kubinyi Géza 417
 Kubinyi György 136
 Kulinyi Mariska 12, 41, 125, 141, 172, 231, 258, 289, 290, 295, 298, 313, 314
 Kun Béla 408
 Kuncz Gusztáv 287, 301, 324, 462
 Kupa Árpád 214, 432
 Kurländer Ede 318
 Küry Klára 150
 Labiche, Eugène 319, 461
 Laborfalvi Róza 25, 149, 346, 372, 406
 Labunzskája 167, 244, 440
 Lagerlöf, Selma 358, 476
 XIV. Lajos 470, 476
 Lakatos Éva 368
 Lándor Tivadar 458
 Láng József 367, 368
 Láng Lajos 402
 Lányi Edit 20, 108, 170, 178, 231, 260, 264, 266, 289, 290, 297, 308, 311, 313, 315, 319, 321, 322, 335–338, 459
 Lányi Géza 459
 Lassalle, Ferdinand 131, 257
 Laszky Ármán 278, 405
 László, Szent 34, 372
 Latabár Endre 371
 Latabárné Halász Anna 233
 Laufs, Karl 462
 Laurán Ágoston 371
 Lázár György 128
 Lázár Mártonné 35, 36, 375
 Ländler Ferenc 184, 420
 Ländler Ferencné 36
 Le Rey, François 403
 Lecocq, Charles 311, 459, 460
 Lecouvreur, Adrienne 172
 Legouvé, Ernest 413
 Légrády Károly 439, 440
 Leitner Soma 433
 Lemaître, Jules 105, 397
 Lengyel Klári 233
 Lengyel Margit 120
 Lengyel Zoltán 218, 219, 234, 235, 336, 433, 437, 465
 Leonidas 402
 Leszkay András 226, 335, 337, 372, 435, 465
 Leszkay Gyula 21, 109, 219, 280, 336, 392, 397, 454, 465
 Leterrier, Eugène 459
 Ligeti Juliska 354
 Littré, Émile 221, 433
 Lombroso, Cesare 7, 369
 Lóránt Dezső 108, 245, 246, 397, 398
 Lovas Zoltán 148
 Loyolai Ignác 187
 Ludvigh Gyula 274
 Lueger, Karl 280, 355, 419, 450, 475
 Lukács György 278, 279, 283
 Lukács László 399
 Lukács Ödön 237, 318
 Luther Márton 28, 131, 195, 196
 Madách Imre 159
 Magyar Miklós 433
 Majláth Gusztáv 256
 Makai Emil 246, 389, 435, 444, 465
 Makkai Zsigmond 317
 Makó Lajos 248
 Malonyay Dezső 352, 353, 471
 Mándoky Béla 345, 469
 Mangra Vazul 242
 Mar, Antony 465
 Marconi, Guglielmo 352, 471
 Margó Ede 376
 Mária Terézia 44
 Mariska Vilmos 409
 Marjay Péter 108, 397
 Márkus Emília 20, 22–26, 261–263, 298, 354, 371, 372, 444
 Márkus János 321

- Márkus József 134, 403
 Marton Gabi 121, 400
 Marx, Karl 257
 Matatias 426
 Máthé György 421
 Máthé Lajos 237
 Máthé-Molnár László 407, 425
 Mayer Emil 130
 Mayer László 181, 419
 Mayer, Antonio 70, 71
 Medici Katalin 470
 Megyeri Dezső 25, 372, 382
 Megyeri Károly 25, 60, 167, 372
 Meilhac, Henri 370, 371, 401, 443
 Mérai Adolf 403
 Meskó Boldizsár 136, 404
 Mészáros József 237
 Mezey Ernő 71, 386
 Mezey Mihály 20, 141, 206, 286, 287, 301, 317, 318, 428
 Michelet, Jules 406
 Mihályfi Károly 354
 Mihályi József 455
 Mihelfy Adolf 163, 184, 420, 463
 Mihelfy Lajos 318
 Mikes Kelemen 241
 Mikszáth Kálmán 369, 387, 389, 439
 Millaud, Albert 370
 Millerand, Alexandre 357, 358, 368, 476
 Millöcker, Karl 286, 289, 454, 458
 Millye Gyula 237, 326, 437, 463
 Miskolczy Árpád 237
 Miskolczy Barnabás 136, 327, 404, 463
 Móczár János 269, 447
 Moldován Gergely 330, 463
 Molière 152
 Molnár Ákos 108, 384, 385, 397, 398
 Molnár Ferenc 460
 Molnár Imre 463
 Molnár János 104, 174, 175, 265, 396, 416, 445
 Molnár Jenő 76, 104, 396
 Móró Pál 69
 Móricz Pál 218, 430, 431
 Morton, Hugh 435
 Morzsányi Károly 128
 Moskovits József 286, 318
 Munk Béla 287, 301, 318
 Müller Ottó 171, 178, 298, 337
 Müller Salamon 108, 122, 206, 397, 428
 Münnich Aurél 275
 Nagy Andor 436, 440, 450
 Nagy Bella 133, 146, 149, 406
 Nagy Endre 375, 397
 Nagy Ernő 181, 419
 Nagy Ferenc 69, 421
 Nagy Géza 186, 420–422
 B. Nagy János 211
 Nagy József 69
 S. Nagy Júlia 305
 Nagy Lajos 237
 Nagy Mihály 59, 382
 Nánásy Károly 237
 Nedeczky Ferike 404
 Nényei Sz. Noémi 367
 Néro 116
 Nietzsche, Friedrich 25, 132, 139, 216, 235, 236, 432
 Nogáll János 422
 H. Novák Irén 203
 Nyárai Antal 13, 48, 49, 120, 124, 135, 137, 230, 258, 262, 264, 289, 298, 318, 319, 337, 338, 370, 436, 453
 Offenbach, Jacques 131, 141, 258, 297, 371, 396, 405, 455
 Ohnet, Georges 413, 445
 Olasz Elemér 188, 189, 191
 Olay Lajos 354, 474
 Onódy Géza 265, 445
 Orbán Gyula 305
 Ordonneaux, Maurice 445, 465
 Ormay Lajos 253
 Orsich 136
 II. Oszkár svéd király 155
 Otero 230
 Owen, Hall 444
 Öreg János 7, 8, 369
 Örley Flóra 175, 266, 308, 311, 315, 416, 459
 Örley György 417

- Örley Kálmán 136, 398, 404, 416, 417, 455
- Pálffy Béla 187, 192, 238–241, 336, 423, 438, 439
- Pallay Jenő 68
- Pallay József 136
- Pallay Lajos 136, 176, 181, 404, 414, 415, 417–419
- Pálmay Ilka 15, 19–22, 64, 141, 175, 258, 260, 260, 370–
- 372, 383, 405, 443, 444
- Palotay László 414, 415
- Pályi Ede 169, 234, 412
- Papp Miklós 98, 395
- Parcsetich László 256, 257
- Paszkievics, Ivan Fjodorovics 411
- Pásztor Árpád 444
- Pásztor Bertalan 57, 381
- Pataky Béla 118, 127, 141, 152, 172, 262, 263, 295, 300, 305, 311, 314, 320, 333
- Paulay Ede 50, 400
- Paulay Erzsébet 246, 247
- Pázmány Péter 241
- Pekár Gyula 213, 214
- Pelczéder Ágoston 108, 396, 397
- Perényi József 141, 255, 258, 312, 315
- Peterdy Sándor 23, 130, 141, 153, 262, 266, 298, 303, 305, 312, 320, 330, 334, 456
- Petőfi Sándor 149, 155, 372
- Pfeiffer Sándor 104, 396
- Pfuhl Ágoston 98, 395
- Pichler Győző 146, 275, 449
- Pikler Gyula 412
- Pintér Imre 20, 32, 147, 171, 178, 206, 207, 255, 259, 260, 264, 266, 289, 290, 297, 299, 312, 313, 315, 319, 328, 330, 334, 338, 428
- Pintér Imre, ifj. 259
- Pinténné I. P. Szép Olga
- Planquette, Robert 443
- Platón 101
- Plósz Sándor 402
- Pobjedonoszev, Konstantin Petrovics 162, 410
- Podhraczy Rezső 268
- Podmaniczky Frigyes 52, 97, 285, 292, 303, 395, 452, 456
- Poe, Edgar Allan 71, 386, 387
- Pogány Kázmér 477
- Pollák Gyula 49, 380
- Polonyi Géza 123, 400
- Ponory Sándor 285
- Pósa Lajos 143
- Potter, Paul 405
- Poynár Özséb 278, 450
- Poynár Széver 278, 450
- Prielle Kornélia 345
- Pulszky Ágost 396
- Rácz Mihály 326, 463
- Rácz Szeréna 233
- Rádl Ödön 321, 323, 369, 377
- Radó Antal 254, 442
- Radó Ignác 184, 185, 206, 420, 428
- Radocza János 111, 398
- II. Rákóczi Ferenc 212, 430, 467
- Rákosi Jenő 23, 103, 104, 213, 312, 358, 359, 372, 396, 432, 463, 477
- Rákosi Mátyás 433
- Rákosi Szidi 23, 354, 372
- Rákosi Viktor 212, 299, 332, 352–354, 370, 456, 464, 471, 472
- Rakovszky István 26, 42, 218, 219, 262, 264, 319, 372, 373, 433, 444, 445, 461, 468
- Rátkay József 168, 237
- Ravasz László 477
- Reiner Ferenc 445
- Reismann Jakabné 36
- Reismann Mór 305, 306, 457
- Relle Iván 133
- Rendes Szidor 189, 190
- Révész Bálint 188–192, 425
- Révész Béla 477
- Révész Imre 190
- Reviczky Gyula 390, 407
- Rigó Ferenc 108, 392, 397
- Rigó Jancsi 371
- Rimanóczy Kálmán 166, 181, 400, 411, 419
- Rimler Károly 57, 287, 301, 316, 318, 327, 394, 407

- Ritoók Zsigmond 169, 412
 Robespierre, Maximilien de 394
 Robinetti birkózó 183, 420
 Roger, Victor 465
 Rostand, Edmond 150, 151, 407
 Roxin Miklós 379
 Rozmanits Timotheus 32, 375
 Rózsa Lőrinc 305
 Rózsa Sándor 316
 Rózsahegyi Kálmán 354
 Rubos Árpád 347, 348, 470
 Rulikovszky Kázmér 411
 Russu Şirianu, Jon 354, 355, 473, 474
- Sabatier, Louis Auguste 350
 Sáfár Zélig 315, 434
 Salgó Ernő 435
 Sallai Imre 433
 Sámuel Lázár 275
 Sándor Pál 146
 I. Sándor szerb király 370
 Sardou, Victorien 400
 Sarkady Lajosné 36
 Sarkady táncosnő 117, 244, 399, 440
 Sas Ede 75, 129, 388
 Sauer-Csáky Jenő 160, 409
 Savonarola, Girolamo 162
 Schiller, Friedrich 461
 Schladerer Alfréd 404
 Schladerer Alfrédné 138, 139, 404
 Schlauch Lőrinc 331, 399
 Schnitzler, Arthur 378
 Schopenhauer, Arthur 139, 405
 Schönborn, Eugen Franz 388
 Schütz Albert 115, 399
 Schütz István 472, 474
 Schwartz Ábrahámné 33, 35, 36, 375
 Schwarz Ferenc 425
 Schwarz Gusztáv 409
 Schwarz Ilonka 425
 Scribe, Eugène 413
 Sennyei Pál 54, 381
 Serbán Szilárd 305
 Shakespeare, William 103, 351, 372
 Sidney, Jones 390, 409, 444
 Sienkiewicz, Henryk 22, 372
 Sima Ferenc 407
- Somogyi Béla 259, 322
 Somogyi Károly 14, 17, 18, 23, 25, 32, 49, 60, 122, 152, 170, 178, 223, 225, 226–228, 233, 238, 241, 244, 245, 247, 248, 250, 257, 258, 261–263, 265, 266, 282, 283, 286–288, 301, 302, 304, 311, 314, 322, 323, 328, 335, 338, 371, 377, 403, 406, 459, 462
 Somogyi Károlyné 23, 266, 303, 314, 320, 325
 Somolik Lőrinc 333
 Sonnenfeld Zsigmondné 36
 Sonnenthal, Adolf 48, 380
 Spencer, Herbert 351
 Stark Gyula 287, 301, 318
 Stern Hermann 115, 177, 206, 399, 417–419, 428
 Strauss, Johann 461
 Sudermann, Hermann 130, 134, 402, 404
 Sue, Eugène 404
 Sulyok István 237, 437
 Suppé, Franz 404
- Szabados Béla 312
 Szabó Aladár 239, 270, 438, 447
 Szabó Gézáné 190, 192
 Szacsay Imre 354, 376, 411
 Szalai Emil 372
 Szapáry Gyula 13, 14, 370
 Szapáry Pál 385
 Szapáry ügyész 370
 Szarvasi Sándor 23, 41, 49, 121, 153, 201, 262, 295, 300, 314, 320–322
 Szász Gerő 270
 Szász Károly 317
 Szathmáry Árpád 124, 295, 400
 Szatmáry Mór 398
 Szávay Gyula 118, 399
 Széchenyi Gyula 331, 464
 Szederkényi Nándor 374
 Szegedi János 62
 Székely Anna 32, 178, 255, 260, 298, 313
 Székely Irén 11, 15, 32, 41, 138, 141, 170, 175, 178, 255, 260, 261, 265, 289, 290, 297, 298, 313, 330, 337, 404, 412
 Széll Kálmán 9, 26, 45, 52, 54, 58, 59, 97–99, 103, 111, 114–117, 119, 122,

- 123, 125, 127–129, 180, 219, 222, 223,
224, 244, 262, 264, 266, 272, 273, 275,
280, 285, 291, 292, 296, 297, 300, 307,
331, 369, 370, 372, 381, 384, 393, 395,
398, 401, 402, 413, 437, 445, 449, 452,
454, 465
- Szelle József 387
- Szemere Miklós 157, 199, 200, 408, 426,
427, 466–468
- Szemes Imre 237
- Szemző Gyula 387
- Szendrey Mihály 60, 382
- Szentiványi Gábor 305
- P. Szép Olga 32, 108, 124, 127, 132, 140,
141, 153, 201, 255, 266, 295, 299, 305,
311, 314
- Szerb György 275
- Szerdahelyi Kálmán 455
- Szigethy József 400
- Szigeti Jolán 354
- Sziklai Kornél 135
- Szilágyi Dezső 79, 83, 84, 94, 163, 164,
274–276, 278, 279, 389, 390, 393–395,
411, 450
- Szilassy József 418
- Szohner Antal 383
- Szohner Olga 32, 108, 124, 130, 141,
201, 203, 258, 262, 266, 305, 311, 312,
314, 320–322, 333, 383, 427, 432
- Szokoll József 136
- Szokoló Tamás 46, 115, 116, 122, 156,
183, 185, 206, 212, 326, 327, 379, 399,
400, 408, 428, 447, 463
- Szokratész 437
- Szolón 243
- Szombathy Ignác 29, 374
- Szoyer Ilonka 26
- Szörény kapitány 10
- Szunyogh Péter 136, 188, 237, 437
- Szunyogh Zsigmond 397, 398, 450
- Szűcs Dezső 46, 261, 286, 367, 379,
425
- Szűcs N. 237
- Szüllő Géza 417
- Szűts Dezső 444
- Szűts László 469
- Taaffe, Eduard von 413
- Takács Zoltán 157, 408
- Tanay Frigyes 124, 137, 401
- Tapolczay Dezső 324, 325, 462
- Tarnóczy Gusztáv 268, 446
- Tarsoly Ferenc 237
- Telegi József 136, 291, 297, 398, 454,
455
- Tenczer Pál 111, 398
- Tététleni Ármin 319
- Thaly Kálmán 130, 212, 403
- Thoroczkay Viktor 72, 387
- Thury Kálmán 237
- Tikos András 237
- Timon Ákos 160, 409
- Tisza István 59, 110, 135, 136, 297, 369,
382, 398, 404, 455
- Tisza Kálmán 42, 55, 57, 59, 83–85, 89,
90, 95–98, 110–115, 117, 119, 122, 125,
126, 128, 129, 132, 133, 135, 136, 146,
156, 164, 175, 185, 208, 209, 233, 236,
288, 289, 292, 293, 369, 370, 381, 390,
391, 394, 395, 398–403, 411, 414, 425,
429, 453, 454
- Toché, Raul 455
- Toldy Nándori Ferenc 458
- Tolnay Andor 459
- Tolsztoj, Lev Nyikolajevics 201, 232
- Tóth András 36, 37, 376, 446
- Tóth Árpád 376
- Tóth Ede 404
- P. Tóvári Anna 127, 258, 295, 320, 337
- Tóvölgyi Margit 51
- Törley József 385
- Török Ferenc 427
- Török polgármester 284
- Traianus, Marcus Ulpius 355, 475
- Tuhutum vezér 352, 471
- Uccsar 90, 91, 392, 393
- Ugron Gábor 26, 42, 98, 267, 268, 373,
444
- Ujfalussy Sándor 168
- Újházy Ede 26, 345
- Ungár Lajos 72, 73, 387
- Urbán V. László 368

- Văcărescu Elena 354, 472
 Vaályi Gyula 305
 Vachot Imre 372, 444
 Vajda János 413
 Valdo, Pierre 349, 470
 Vank István 295
 Vanloo, Albert 459
 Várady Aladár 266, 322
 Várady Ferenc 388
 Várady Zsigmond 98, 108, 214, 237, 282,
 287, 288, 293, 301, 302, 326, 338, 377,
 395, 397, 418, 419, 432, 438, 441, 450,
 453, 463
 Varga Ilona 466
 Varga József 368, 473
 Varga Lajos 402, 403
 Vázsonyi Vilmos 118, 173, 176, 177, 180,
 193, 197, 211, 212, 219, 220, 222,
 227, 234–236, 242, 399, 413, 417–419,
 430–435, 437
 Vég Miklós 466
 Verdi, Guiseppe 455
 Verhovay Gyula 374, 392
 Vészi József 357, 434, 446, 476
 II. Vilmos porosz császár 189, 475
 Vince, Paulai Szent 300
 Vitályos László 368, 369, 469
 Vivanti, Annie 121, 400
 Vízváriné I. Szigeti Jolán
 Vlad Aurél 354, 474
 Vojnits István 387
 Voltaire 196
 Wahrmann Mór 446
 Wallburg Ernő 160, 409
 Ward Klára 371
 Wein Gáborné 36
 Weinberger Irén 36
 Wekerle Sándor 265, 374
 Werner, Alberti 178, 419
 Werner, Hans 48, 380
 Wertheimstein Alfréd 136, 403
 Wesselényi Miklós főispán 101
 Wilczek Frigyes 417
 Winkler József 50, 422
 Winkler Lajos 237
 Wittmann, Hugo 459
 Wlassics Gyula 52, 271, 272, 447, 448
 Wohl Károly 437
 Wolafka Nándor 421
 Zacconi, Ermete 94, 393
 Zács Terka 198
 Zelanine 19, 371
 Zell, Friedrich 454
 Zichy Géza 473
 Zichy János 136
 Zichy Jenő 281, 451
 Zichy Nándor 45, 256, 265
 Ziener, Bruno 48, 380
 Zilahy Gyula 171
 Zimándy Ignác 429
 Zivuska Jenő 214, 432
 Zola, Émile 146, 255, 406, 442

A JEGYZETEK BEN KÖZÖLT ADY-, ILLETVE ADYNAK TULAJDONÍTOTT CIKKEK MUTATÓJA

Furcsa (NN 1901. jún. 14.)	373
Néppárti képviselőjelölt Bihar megyében (NN 1901. jún. 28.)	379
Ő utazik (NN 1901. júl. 2.)	376
Keresztek a kapun (NN 1901. júl. 5.)	380
A Szigligeti Társaság színműpályázata (NN 1901. júl. 7.)	377
Akció a székelységért (NN 1901. júl. 14.)	384
Ha válasz kellett (NN 1901. júl. 20.)	386
Egy kis cenzúra (NN 1901. júl. 31.)	389
Miklós mester beszámolója (NN 1901. aug. 9.)	449
Tisza Kálmán beszámolója (NN 1901. aug. 11.)	390
A városatyák választása (NN 1901. dec. 5.)	414
Nagyvárad nyári állomása (NN 1901. dec. 6.)	413
Népgyűlés a párbaj ellen (NN 1901. dec. 10.)	417
Vázsonyi afférja (NN 1902. jan. 24.)	430

BETŰRENDES TARTALOMMUTATÓ

(Zárójelben a cikkek sorszámaát közöljük.
A dőlt számok a jegyzetekre utalnak.)

A baba (237)	264 445	A kenyér volt az ok (47)	61 382
A bérkocsik dolga (51)	66 383	A képviselő úr (324)	332 464
A bluette (179)	214 432	Aki eltávozott (315)	323 462
A bolond (300)	312 459	Akik lemaradtak a belényesi vasútról (209)	242 439
A debreceni véres nap (105)	130 402	Akik színészek akarnak lenni (189)	225 435
A demokrácia (210)	243 439	Akik válnak (194)	228 436
A fekély (20)	29 374	A kis mama (101)	126 401
Affér egy vers miatt (103)	129 402	A kitűzött vörös lobogó (255)	276 449
A hétről (8)	17 371	A klerikális diákok ellen (127)	158 408
A hétről (31)	41 378	A kultúrbestia (181)	216 432
A hétről (43)	55 381	A kuruc Lengyel (201)	234 437
A hétről (57)	72 387	Alamizsna Tisza Kálmánnak (102)	127 401
A hétről (63)	78 389	Alapítvány bolondok- házára (188)	224 435
A hétről (73)	92 393	A lányok (28)	38 376
A hétről (82)	103 396	A lowoodi árva és Fedora (95)	120 400
A hétről (86)	107 397	A magyar kétfejű sas (152)	187 423
A hétről (93)	117 399	A mai városatya- választások (147)	180 419
A hétről (97)	122 400	A márciusi műsor (334)	338 465
A hétről (106)	131 402	A mennyeknek országa (70)	87 391
A hétről (121)	149 406	A mi diákjaink (164)	202 427
A hétről (128)	159 409	A mi közönségünkhöz (301)	313 459
A hétről (148)	182 419	A mindenható felügyelő. Festetich gr. dolgai (27)	37 376
A hétről (155)	193 425	A mindenható felügyelő (30)	40 378
A hétről (166)	203 428	A művészi antiszemitizmus (263)	281 451
A hétről (184)	220 433	A nagy hazugság (60)	76 388
A hétről (197)	231 436	A nagy napok előestéjén (87)	109 397
A hétről (202)	235 437		
A hétről (212)	244 439		
A hivatalos stílus (246)	270 447		
Ahogy innen látunk (146)	179 419		
A jelöltek fotográfiája (81)	102 396		
A jogakadémia pecsétje (158)	197 426		
A jogászok majálisa (221)	253 442		
A Jókai-pár Nagyváradon (107)	133 403		
A kálvinista jezsuita (16)	26 373		

A nagyon szép asszony (310) . . .	319 461	A vádoló nagy halott (252) . . .	274 448
A nagyszalontai ünnep (244) . . .	268 446	A vadorzók (297)	311 458
A nagy szélhámos (92)	116 399	A vajda sürgönye (213)	245 440
A nagyváradi		A választás	
beszámoló (67)	83 390	Nagyváradon (89)	111 398
A nagyváradi bírák		A választás napján (274)	295 455
sérelme (53)	68 385	A választások epilógjai (94)	119 400
A nagyváradi káptalan		A választások után (150)	185 420
tisztessége (151)	186 420	A városatya-	
A nebulók füstölnek (21)	31 375	választások (149)	184 420
A nép megmozdult (185)	222 434	A verem (259)	279 450
A nőegylet juniálisa (23)	33 375	A Vesztaszüzek (190)	226 435
A nőegylet juniálisa (25)	35 375	A világ vége (P 3)	347 469
Antal napja (18)	28 374	A vörös talár (294)	308 458
A nyári Nagyvárad (69)	86 391	Az államfogház lakói (288)	305 457
A párbajozó tanár (136)	168 412	Az antiszemitizmus (186)	223 434
A poétakirály és		Az após dicsérete (253)	275 448
felesége (118)	145 405	Az aranylánc (208)	242 439
A repülőbalett (285)	303 457	Az éhes közönség (159)	198 426
A sajtó és haragosai (36)	47 379	Az első előadás (271)	289 453
A sajtó parazitái (124)	154 407	Az index (12)	21 372
A sötétség hatalma (163)	201 427	Az ingyen kenyér (132)	164 411
A sűgő komája (322)	331 463	Az ok (1)	7 369
A szabadelvű párt		Az örök téma (199)	233 437
jelöltjei (142)	173 413	Az őszi Nagyvárad (80)	101 396
A Szigligeti Színház		Az új csillag (160)	198 426
veszedelme (123)	153 407	Az újságírók (325)	333 464
A Szigligeti Társaság		Az új szezon előtt (268)	285 452
matinéja (312)	321 461	Az új színház-	
A színház a kettős		felügyelő (326)	333 464
ünnepen (303)	315 459	Az utolsó Pálmay-est (232)	261 444
A színház első		Az Y (5)	13 370
hónapja (269)	287 452	A zsidó (329)	335 464
A színtársulat nyári		A zsidók a politikában (239)	264 445
állomása (139)	171 412	A zsidó pipája (85)	106 397
A színtársulat		A zsidó sajtó és egy	
új naivája (165)	203 427	katolikus újságíró (224)	255 442
A színtársulat			
vakációja (240)	265 445	Barabás Béla	
A színügyi bizottság		Nagyváradon (305)	316 460
ülése (282)	301 456	Bethlehem néma (156)	195 425
A színügyi bizottság		Bibliás asszony (333)	338 465
ülése (286)	304 457	Bihari Ákos (222)	253 442
Asszonyok zsúrja (211)	243 439	Bizony komoly	
A tenorista obsitos (328)	334 464	szavak (242)	267 446
A tiszteletreméltó		Bizonyos nyolcezer	
öregúr (267)	285 452	korona (134)	166 411

Bökönyi Zsuzsika				Eleméry Klárka			
karrierje (55)	70	385		föllépése (327)	334	464	
Bőregér (308)	318	461		Elnémult harangok (P 5)	352	471	
Buborékok (302)	314	459		Élő nemesség (19)	29	374	
Burrián (204)	238	437		Énekek éneke (223)	254	442	
Burrián és Alberti (206)	240	438		Érdekes dolgok (24)	34	375	
Burrián gombjai (219)	249	440		Erzsike és Klárka (215)	246	440	
				Expiáció és ölekezés (234)	262	444	
Cifra nyomorúság (299)	312	459					
Coriolanus (284)	303	456		Faust (138)	170	412	
Coulisset úr (273)	295	454		Fehér esték (117)	144	405	
Cyrano de Bergerac (122)	150	407		Fekete világ (254)	276	449	
Czinegének bölcsessége (77)	98	395		Felekezeti hírlapírás (7)	15	370	
				Felekezeti részegség (205)	238	438	
Csepűragók (332)	337	465		Felekezeti világ			
				Nagyváradon (173)	209	429	
Dankó Pista				Festetich gróf			
Nagyváradon (225)	256	443		jóindulata (264)	282	451	
Debreceni lap Nagyvárad				Fiatál hév (243)	267	446	
ellen (59)	75	388		Figaró házassága (99)	124	401	
Delila (277)	298	455		Finita (22)	32	375	
Demokrata				Flórka szerelme (321)	330	463	
előkelőségek (192)	227	436		Flos iuventutis (71)	89	392	
Diákdolgok (84)	105	397		Folt, amely tisztít (13)	22	372	
Diákok ügye (200)	234	437		Forrongás a megyében (275)	296	455	
Divatba jött				Francillon (235)	262	444	
a szemérem (182)	217	432		Füldőlevelek. Abbázia (35)	46	379	
				Füldőlevelek. Bécs (37)	48	380	
Egan, a filozemita (250)	274	448		Füldőlevelek.			
Egan Ede öngyilkossága (83)	104	396		Marienbad (49)	63	383	
Eganizmus							
s a székelység (52)	67	383		Görög rabszolga (230)	260	443	
Egy cinikus ember							
meséi (116)	142	405		Háború a kulisszák			
Egy doktoravató (17)	27	373		között (119)	147	406	
Egy ellenfélről (207)	241	438		Hajsa a színházakért (46)	60	382	
Egy erős aszony s a gyöngé				Harc (141)	173	413	
moralisták (112)	138	404		Harc a mandátumért (272)	290	454	
Egyetem Nagyváradon (180)	214	432		Három pár cipő (293)	308	458	
Egy igazi főpap (38)	50	380		Helyi szerzők keserve (319)	328	463	
Egy kellemetlen				Hoffmann meséi (276)	297	455	
ember (78)	99	395		Hol eloltja, hol			
Egy kis cenzúra (62)	77	389		meggyújtja (231)	260	444	
Egy különös poétáról (56)	71	386		Hull a hó (170)	207	429	
Egy nagyváradi piktör (171)	207	429					
Egy vezércikk (306)	317	460		Idegenben (P 2)	346	469	
Elárul a falu (P 7)	356	475		Idill a vicinálison (176)	212	431	

Igazgató urak (217)	248 440	Nagy urak csatlósa (261)	281 451
Inkább a piszkafát (265)	284 451	Nagyvárad és	
Invitálások (168)	206 428	Festetich gróf (220)	249 441
Irodalmosdi (29)	39 376	Nagyvárad és	
Irodalom és jusztficia (44)	57 382	Festetich úr (216)	247 440
Írók vizitje (178)	213 432	Nagyvárad és Vázsonyi (157) ..	197 426
Jegyzetek a színháznak (110) ..	136 404	Nagyvárad bírák	
Jogászet (167)	205 428	séréme (50)	64 383
Káprázatok (96)	121 400	Nagyvárad írók	
Kapuzás előtt (P 1)	345 469	könyvei (256)	278 450
Kecskeméthyék (126)	157 408	Nagyvárad	
Kérelem		szabadelvűek (68)	84 391
Széll Kálmánhoz (40)	52 380	Nagyvárad parlamentje (318) ..	326 462
Keresztek a kapun (41)	53 380	Nagyvárad új színügyi	
Két ünnepelt (289)	305 457	bizottsága (307)	317 460
Kik a bűnösök? (61)	77 389	Nagyvárad város	
Kis szökevények (198)	233 436	közgyűlése (125)	156 407
Kivándorlás		Nap és hold (298)	311 459
és választás (283)	302 456	Nebántsvirág (295)	310 458
Komédia (98)	124 400	Negyvenéves kaszírnök (249) ..	272 448
Köpösdy Dezső		Néma szedők (218)	248 440
üdvözlése (137)	169 412	Nem reakció (42)	54 381
Köpösdyt üdvözik a nagyvárad		Néppártiság és reakció (331) ..	336 465
diákok (135)	167 412	New York szépe (196)	230 436
Közelednek (34)	44 379	Nulla dies... (248)	272 448
Lányi Edit távozása (330)	335 464	Oh kúria, kúria... (309)	319 461
Lassan, de biztosan (79)	101 396	Orfeumok (32)	42 378
Lecouvreur Adrienne (140)	172 413	Otthon (104)	129 402
Levél a Nagyvárad Napló		Ováció	
szerkesztőjéhez (2)	8 369	a primadonnának (177)	213 432
Liliomfi (296)	310 458	Ők nem bánják (270)	288 453
Mágnások		Örley Flóra (143)	175 416
parlamentje (266)	284 452	Pálmay és Márkus (11)	20 371
Makai Emil (64)	80 389	Pálmay Nagyváradon (228) ...	258 443
Márkus Emília estéi (14)	23 372	Pálmay: Nebántsvirág (6)	14 370
Márkus-esték (236)	263 445	Párbaj egy vers miatt (120) ...	148 406
Megdermedt nyár (262)	281 451	Párbajellenes népgyűlés	
Menjünk vissza		Nagyváradon (144)	175 417
Ázsia (183)	218 433	Parcsétich (226)	256 443
Miklós mester		Pikáns eset (191)	226 435
képzelődései (292)	307 458	Pintér Imre verse (169)	206 428
Miniszter és bírák (48)	62 382	Pipogyaság (247)	271 447
Mucs (323)	331 464	Proskribált	
		alkoholisták (241)	266 445

Protestáns fegyverkezés (290)	306 457	Színpad és brettli (195)	228 436
Protestáns Franciaország? (P 4)	349 470	Szokoly Tamás polgármestersége (175)	212 431
Protestáns segítség (245)	270 447	Sztrájk húsz fillérért (133)	165 411
P. Szép Olga (113)	140 404	Szubvenció helyett szidás (187)	223 435
Pünkösdi hangulat (3)	9 369	Tanulságok (154)	192 425
Püspök az állami iskola mellett (291)	307 457	Tapolczay Dezső vendégjátéka (316)	324 462
Reflexiók a bukáshoz (91)	114 399	Tapolczay második vendégjátéka (317)	325 462
Reflexiók egy följelentéshez (58)	74 387	Tarka színpad Nagyváradon (313)	321 461
Rendőri dolgok (66)	81 390	Tartalékos férj (279)	299 456
Révész huszárkapitány agyonlőtte magát (153)	188 424	Tartós marakodást kívánunk (304)	315 460
Rip-Rip (229)	259 443	Távol a csatatérről (P 8)	357 476
Segély a nyájnak (33)	43 378	Tisza István s a bihari dzsentrí (109)	135 403
Se treasca (P 6)	354 472	Tisza Kálmán (75)	95 394
Somogyi jubileuma (193)	227 436	Tisza Kálmán beszélt (76)	96 394
Sötét bűnök (54)	69 385	Tisza Kálmán képviselő (172)	208 429
Strófák Márkusról és egyebekről (15)	24 372	Tisza Kálmán megbukott (90)	112 398
Stuart Mária (311)	320 461	Tóth András (26)	36 376
Szabályrendelet-mánia (320) ..	328 463	Trubadúr (145)	178 419
Szegények karácsonya (161) ..	198 426	Trubadúr (278)	298 455
Székely Irén (111)	138 404	Uecharok (72)	90 392
Szemere és a kerülete (162) ..	199 426	Új pártalakulás Nagyváradon (100)	125 401
Szent Antal kenyere (65)	80 390	Új szent (130)	162 410
Szép Heléna (114)	141 405	Új típus (251)	274 448
Szép Heléna. <i>Pálmay második estéje</i> (10)	19 371	Utolsó szerelem (287)	305 457
Szép Meluzina (227)	257 443	Üdvözlések országa (258)	279 450
Szerencsenmosás (238)	264 445	Válás után (115)	141 405
Szerzetesek beözlése (280)	300 456	Válasz a <i>Tiszántúl</i> -nak (129) ..	161 409
Szerzetesek beözlése (281)	301 456	Válasz „Dunántúli” úrnak (P 9)	358 477
Szezonzárs (233)	261 444	Választási mozgalmak Bihar megyében (260)	280 450
Szilágyi Dezső családja (257) ..	278 450	Várady Zsigmond ünneplése (203)	237 437
Szilágyi Dezsőről (74)	94 393		
Szilágyi Dezső szobra (131)	163 410		
Színészek a brettlin (108)	134 403		
Színházi élet Gyulán (39)	50 380		
Színházi poézis (4)	10 370		

Vázsonyi afférja (174)	211 429
Vegyeskereskedeés (45)	58 382
Vera házassága (9)	19 371
Vereség az egész vonalon (88)	110 398

Versek az ideálhoz (214)	246 440
Vihar a színügyi bizottságban (314)	322 462

TARTALOM

(A dőlt számok a jegyzetekre utalnak.)

ÚJSÁGCIKKEK

1901. május 22.–1902. február

1. Az ok	7	369	35. Fürdőlevelek. Abbázia	46	379
2. Levél a Nagyvárad Napló szerkesztőjéhez	8	369	36. A sajtó és haragosai	47	379
3. Pünkösdi hangulat	9	369	37. Fürdőlevelek. Bécs	48	380
4. Színházi poézis	10	370	38. Egy igazi főpap	50	380
5. Az Y	13	370	39. Színházi élet Gyulán	50	380
6. Pálmay: Nebántsvirág	14	370	40. Kérelem Széll Kálmánhoz	52	380
7. Felekezeti hírlapírás	15	370	41. Keresztek a kapun	53	380
8. A hétről	17	371	42. Nem reakció	54	381
9. Vera házassága	19	371	43. A hétről	55	381
10. Szép Heléna. Pálmay második estéje	19	371	44. Irodalom és jusztícia	57	382
11. Pálmay és Márkus	20	371	45. Vegyeskereskedés	58	382
12. Az index	21	372	46. Hajsza a színházakért	60	382
13. Folt, amely tisztít	22	372	47. A kenyér volt az ok	61	382
14. Márkus Emília estéi	23	372	48. Miniszter és bírák	62	382
15. Strófák Márkusról és egyebekről	24	372	49. Fürdőlevelek. Marienbad	63	383
16. A kálvinista jezsuita	26	373	50. Nagyvárad bírák sérelme	64	383
17. Egy doktoravatás	27	373	51. A bérkocsik dolga	66	383
18. Antal napja	28	374	52. Eganizmus s a székelység	67	383
19. Élő nemesség	29	374	53. A nagyvárad bírák sérelme	68	385
20. A fekély	29	374	54. Sötét bűnök	69	385
21. A nebulók füstölnek	31	375	55. Bökönyi Zsuzsika karrierje	70	385
22. Finita	32	375	56. Egy különös poétáról	71	386
23. A nőgylet juniálisa	33	375	57. A hétről	72	387
24. Érdekes dolgok	34	375	58. Reflexiók egy följelentéshez	74	387
25. A nőgylet juniálisa	35	375	59. Debreceni lap Nagyvárad ellen	75	388
26. Tóth András	36	376	60. A nagy hazugság	76	388
27. A mindenható felügyelő. Festetich gr. dolgai	37	376	61. Kik a bűnösök?	77	389
28. A leányok	38	376	62. Egy kis cenzúra	77	389
29. Irodalmosdi	39	376	63. A hétről	78	389
30. A mindenható felügyelő	40	378	64. Makai Emil	80	389
31. A hétről	41	378	65. Szent Antal kenyere	80	390
32. Orfeumok	42	378	66. Rendőri dolgok	81	390
33. Segély a nyájnak	43	378	67. A nagyvárad beszámoló	83	390
34. Közelednek	44	379	68. Nagyvárad szabadelvűek	84	391

69. A nyári Nagyváradi	86 391	110. Jegyzetek a színháznak . .	136 404
70. A mennyeknek országa . .	87 391	111. Székely Irén	138 404
71. Flos iuventutis	89 392	112. Egy erős asszony s a gyöngö moralisták . .	138 404
72. Uecharok	90 392	113. P. Szép Olga	140 404
73. A hétről	92 393	114. Szép Heléna	141 405
74. Szilágyi Dezsőről	94 393	115. Válás után	141 405
75. Tisza Kálmán	95 394	116. Egy cinikus ember meséi .	142 405
76. Tisza Kálmán beszélt . . .	96 394	117. Fehér esték	144 405
77. Czinegének bölcsessége . .	98 395	118. A poétakirály és felesége	145 405
78. Egy kellemetlen ember . .	99 395	119. Háború a kulisszák között	147 406
79. Lassan, de biztosan	101 396	120. Párbaj egy vers miatt . . .	148 406
80. Az őszi Nagyváradi	101 396	121. A hétről	149 406
81. A jelöltek fotográfiája . .	102 396	122. Cyrano de Bergerac	150 407
82. A hétről	103 396	123. A Szigligeti Színház veszedelme	153 407
83. Egan Ede öngyilkossága . .	104 396	124. A sajtó parazitái	154 407
84. Diákdolgok	105 397	125. Nagyváradi város közgyűlése	156 407
85. A zsidó pipája	106 397	126. Kecskeméthyék	157 408
86. A hétről	107 397	127. A klerikális diákok ellen .	158 408
87. A nagy napok előestéjén .	109 397	128. A hétről	159 409
88. Vereség az egész vonalon	110 398	129. Válasz a <i>Tiszántúl</i> -nak . .	161 409
89. A választás Nagyváradon .	111 398	130. Új szent	162 410
90. Tisza Kálmán megbukott .	112 398	131. Szilágyi Dezső szobra . . .	163 410
91. Reflexiók a bukáshoz	114 399	132. Az ingyen kenyér	164 411
92. A nagy szélhámos	116 399	133. Sztrájk hús fillérért	165 411
93. A hétről	117 399	134. Bizonyos nyolcezer korona	166 411
94. A választások epilógjai . .	119 400	135. Köpösdyt üdvözlök a nagyvárad diákok	167 412
95. A lowoodi árva és Fedora	120 400	136. A párbajozó tanár	168 412
96. Káprázatok	121 400	137. Köpösdy Dezső üdvözlése	169 412
97. A hétről	122 400	138. Faust	170 412
98. Komédia	124 400	139. A színtársulat nyári állomása	171 412
99. Figaró házassága	124 401	140. Lecouvreur Adrienne . . .	172 413
100. Új pártalakulás Nagyváradon	125 401	141. Harc	173 413
101. A kis mama	126 401	142. A szabadelvű párt jelöltjei	173 413
102. Alamizsna Tisza Kálmánnak	127 401	143. Örley Flóra	175 416
103. Affér egy vers miatt	129 402	144. Párbajellenes népgyűlés Nagyváradon	175 417
104. Otthon	129 402	145. Trubadúr	178 419
105. A debreceni véres nap . .	130 402		
106. A hétről	131 402		
107. A Jókai-pár Nagyváradon	133 403		
108. Színészek a brettlin	134 403		
109. Tisza István s a bihari dzsentrí	135 403		

146. Ahogy innen látunk	179 419	184. A hétről	220 433
147. A mai városatya- választások	180 419	185. A nép megmozdult	222 434
148. A hétről	182 419	186. Az antiszemitizmus	223 434
149. A városatya-választások	184 420	187. Szubvenció helyett szidás	223 435
150. A választások után	185 420	188. Alapítvány bolondok- házára	224 435
151. A nagyvárad i káptalan tisztessége	186 420	189. Akik színészek akarnak lenni	225 435
152. A magyar kétfejű sas	187 423	190. A Vesztaszüzek	226 435
153. Révész huszárkapitány agyonlőtte magát	188 424	191. Pikáns eset	226 435
154. Tanulságok	192 425	192. Demokrata előkelőségek	227 436
155. A hétről	193 425	193. Somogyi jubileuma	227 436
156. Betlehem néma	195 425	194. Akik válnak	228 436
157. Nagyvárad és Vázsonyi	197 426	195. Színpad és brettli	228 436
158. A jogakadémia pecsétje	197 426	196. New York szépe	230 436
159. Az éhes közönség	198 426	197. A hétről	231 436
160. Az új csillag	198 426	198. Kis szökevények	233 436
161. Szegények karácsonya	198 426	199. Az örök téma	233 437
162. Szemere és a kerülete	199 426	200. Diákok ügye	234 437
163. A sötétség hatalma	201 427	201. A kuruc Lengyel	234 437
164. A mi diákjaink	202 427	202. A hétről	235 437
165. A szintársulat új naivája	203 427	203. Várady Zsigmond ünneplése	237 437
166. A hétről	203 428	204. Burrián	238 437
167. Jogászélet	205 428	205. Felekezeti részegség	238 438
168. Invitálások	206 428	206. Burrián és Alberti	240 438
169. Pintér Imre verse	206 428	207. Egy ellenfélről	241 438
170. Hull a hó	207 429	208. Az aranylánc	242 439
171. Egy nagyvárad i piktör	207 429	209. Akik lemaradtak a belényesi vasútról	242 439
172. Tisza Kálmán képviselő	208 429	210. A demokrácia	243 439
173. Felekezeti világ Nagyváradon	209 429	211. Asszonyok zsúrja	243 439
174. Vázsonyi afférja	211 429	212. A hétről	244 439
175. Szokoly Tamás polgármestersége	212 431	213. A vajda sürgönye	245 440
176. Idill a vicinálison	212 431	214. Versek az ideálhoz	246 440
177. Ováció a primadonnának	213 432	215. Erzsike és Klárika	246 440
178. Írók vizitje	213 432	216. Nagyvárad és Festetich úr	247 440
179. A bluette	214 432	217. Igazgató urak	248 440
180. Egyetem Nagyváradon	214 432	218. Néma szedők	248 440
181. A kultúrbestia	216 432	219. Burrián gombjai	249 440
182. Divatba jött a szemérem	217 432	220. Nagyvárad és Festetich gróf	249 441
183. Menjünk vissza Ázsiába	218 433		

FÜGGELÉK I.

Kétes hitelű szövegek
(1901. május 18.–1902. február)

221. A jogászok majálisa	253 442	260. Választási mozgalmak	
222. Bihari Ákos	253 442	Bihar megyében	280 450
223. Énekek éneke	254 442	261. Nagy urak csatlósa	281 451
224. A zsidó sajtó és		262. Megdermedt nyár	281 451
egy katolikus újságíró	255 442	263. A művészi	
225. Dankó Pista		antiszemizmus	281 451
Nagyváradon	256 443	264. Festetich gróf jóindulata	282 451
226. Parcsetch	256 443	265. Inkább a piszkafát	284 451
227. Szép Meluzina	257 443	266. Mágnesok parlamentje	284 452
228. Pálmay Nagyváradon	258 443	267. A tiszteletreméltó	
229. Rip-Rip	259 443	öregúr	285 452
230. Görög rabszolga	260 443	268. Az új szezon előtt	285 452
231. Hol eloltja, hol		269. A színház első hónapja	287 452
meggyújtja	260 444	270. Ők nem bánják	288 453
232. Az utolsó Pálmay-est	261 444	271. Az első előadás	289 453
233. Szezonzáras	261 444	272. Harc a mandátumért	290 454
234. Expiáció és ölelkezés	262 444	273. Coulisset úr	295 454
235. Francillon	262 444	274. A választás napján	295 455
236. Márkus-esték	263 445	275. Forrongás a megyében	296 455
237. A baba	264 445	276. Hoffmann meséi	297 455
238. Szerecsenmosás	264 445	277. Delila	298 455
239. A zsidók a politikában	264 445	278. Trubadúr	298 455
240. A színtársulat vakációja	265 445	279. Tartalékos férj	299 456
241. Proskribált alkoholisták	266 445	280. Szerzetesek beözönlése	300 456
242. Bizony komoly szavak	267 446	281. Szerzetesek beözönlése	301 456
243. Fiatal hév	267 446	282. A színiügyi bizottság	
244. A nagyszalontai ünnep	268 446	ülése	301 456
245. Protestáns segítség	270 447	283. Kivándorlás és választás	302 456
246. A hivatalos stílus	270 447	284. Coriolanus	303 456
247. Pipogyság	271 447	285. A repülőbalett	303 457
248. Nulla dies...	272 448	286. A színiügyi bizottság	
249. Negyvenéves kaszírnök	272 448	ülése	304 457
250. Egan, a filozemita	274 448	287. Utolsó szerelem	305 457
251. Új típus	274 448	288. Az államfogház lakói	305 457
252. A vádoló nagy halott	274 448	289. Két ünnepelt	305 457
253. Az após dicsérete	275 448	290. Protestáns fegyverkezés	306 457
254. Fekete világ	276 449	291. Püspök az állami iskola	
255. A kitűzött vörös lobogó	276 449	mellett	307 457
256. Nagyvárad írók könyvei	278 450	292. Miklós mester	
257. Szilágyi Dezső családja	278 450	képzőművészei	307 458
258. Üdvözlések országa	279 450	293. Három pár cipő	308 458
259. A verem	279 450	294. A vörös talár	308 458

295. Nebántsvirág	310 458	314. Vihar a színügyi bizottságban	322 462
296. Liliomfi	310 458	315. Aki eltávozott	323 462
297. A vadorzók	311 458	316. Tapolczay Dezső vendéglátéka	324 462
298. Nap és hold	311 459	317. Tapolczay második vendéglátéka	325 462
299. Cifra nyomorúság	312 459	318. Nagyvárad parlamentje ..	326 462
300. A bolond	312 459	319. Helyi szerzők keserve ..	328 463
301. A mi közönségünkhöz ..	313 459	320. Szabályrendelet-mánia ..	328 463
302. Buborékok	314 459	321. Flórika szerelme	330 463
303. A színház a kettős ünnepen	315 459	322. A sűgő komája	331 463
304. Tartós marakodást kívánunk	315 460	323. Mucska	331 464
305. Barabás Béla Nagyváradon	316 460	324. A képviselő úr	332 464
306. Egy vezércikk	317 460	325. Az újságírók	333 464
307. Nagyvárad új színügyi bizottsága	317 460	326. Az új színház- felügyelő	333 464
308. Böregér	318 461	327. Eleméry Klárika föllépése	334 464
309. Oh kúria, kúria... ..	319 461	328. A tenorista obsitos.	334 464
310. A nagyon szép asszony ..	319 461	329. A zsidó	335 464
311. Stuart Mária	320 461	330. Lányi Edit távozása	335 464
312. A Szigligeti Társaság matinéja	321 461	331. Néppártiság és reakció ..	336 465
313. Tarka színpad Nagyváradon	321 461	332. Csepűrágók	337 465
		333. Bibliás asszony	338 465
		334. A márciusi műsor	338 465

FÜGGELÉK II.

Ady által fogalmazott vagy róla szóló szerkesztői üzenetek	339 466
--	---------

PÓTLÁS

1. Kapuzárás előtt	345 469	6. Se treasca	354 472
2. Idegenben	346 469	7. Elárul a falu	356 475
3. A világ vége	347 469	8. Távol a csatatérről	357 476
4. Protestáns Fanciaország? ..	349 470	9. Válasz „Dunántúli” úrnak	358 477
5. Elnémult harangok	352 471		

JEGYZETEK

Rövidítések	363	A Függelék I. jegyzetei	442
Előszó a jegyzetekhez	365	A Függelék II. jegyzetei	466
Az újságcikkek jegyzetei	369	A Pótlás jegyzetei	469

MUTATÓK

Névmutató (Összeállította: Nagy Csaba)	481
A jegyzetekben közölt Ady-, illetve Adynak tulajdonított cikkek mutatója	492
Betűrendes tartalommutató	493

Körös-parti látkép a zsinagógával

A Nagyváradi Napló szerkesztősége a Sal Ferenc, ma Ady Endre utcában

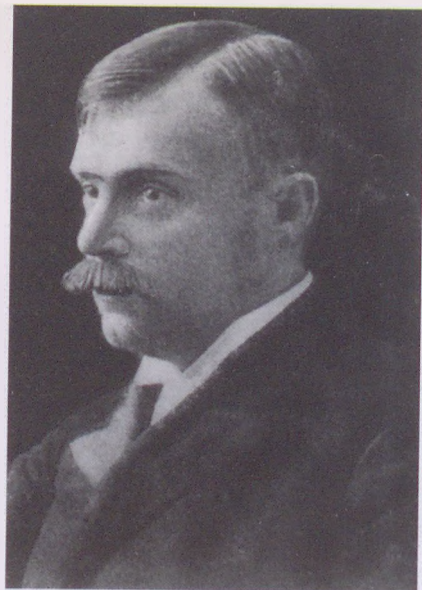

Dr. Dési Géza

Vázsonyi Vilmos

dr. Várady Zsigmond
Bartha Miklós

Ára: 820 Ft

ISBN 963 446 056 9

9 789634 460565

ADY

ÖSSZES PRÓZAI MŰVEI

II

680.049